MINISTERUL CULTURII
MUZEUL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

EPISCOPIA ORTODOXĂ A
COVASNEI ȘI HARGHITEI
CENTRUL ECLEZIASTIC DE DOCUMENTARE
"MITROPOLIT NICOLAE COLAN"

ANGVSTIA

3 (1998)

SFÂNTU-GHEORGHE

www.cimec.ro / www.mncr.ro

MINISTERUL CULTURII
MUZEUL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

EPISCOPIA ORTODOXĂ A
COVASNEI ȘI HARGHITEI
CENTRUL ECLEZIASTIC DE DOCUMENTARE
"MITROPOLIT NICOLAE COLAN"

ANGVSTIA

3

ARHEOLOGIE - ISTORIE - ETNOGRAFIE - SOCIOLOGIE

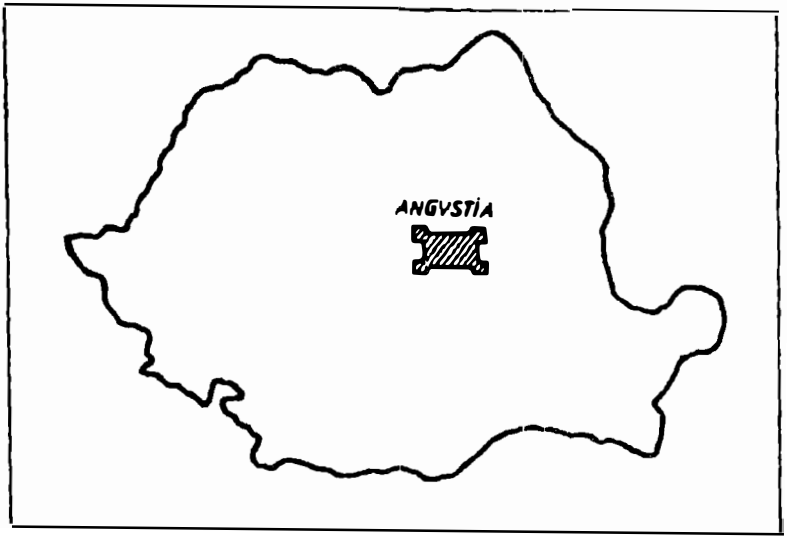

SFÂNTU GHEORGHE
- 1998 -

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA

COLEGIU DE REDACŢIE:

REDACTORI RESPONSABILI — VALERIU CAVRUC, IOAN LĂCĂTUŞU

SECRETARIAT DE REDACŢIE — VIOLETA PĂTRUNJEL, BATO ATTILA

ISBN 973-97664-0-4

Orice corespondenţă se va adresa:
Muzeul Carpaţilor Răsăriteni
Strada Libertăţii Nr. 2
Sfântu Gheorghe
Tel. 067/314139

Centrul Ecleziastic de Documentare
"Mitropolit Nicolae Colan"
Strada Şcolii Nr. 2
Sfântu Gheorghe
Tel. 067/313534
ROMÂNIA

Toute correspondance sera envoyée a l´adresse:
Muzeul Carpaţilor Răsăriteni
Strada Libertăţii Nr. 2
Sfântu Gheorghe
Tel. 067/314139
Centrul Ecleziastic de Documentare
"Mitropolit Nicolae Colan"
Strada Şcolii Nr. 2
Sfântu Gheorghe
Tel. 067/313534
ROUMANIE

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA

3 - 1998

ARHEOLOGIE
ISTORIE
ETNOGRAFIE
SOCIOLOGIE

SFÂNTU-GHEORGHE
1998

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

CUPRINS - CONTENTS

ARHEOLOGIE

EUGEN KESSLER ŞI ERIKA GAL,Resturi fosile şi subfosile de păsări în siturile paleolitice şi neolitice din Cheile Turzii şi Cheile Turenilor (jud. Cluj) 9
The fossil and subfossil bird remains in the paleolithic and neolithic sites from Cheile Turzii (Cluj county, Romania)

DOINA LEAHU, Consideraţii asupra unui tip de podoabă de aur preistorică din colecţia Orghidan 13
Considerations about a type of golden prehistorical adornement from the Orghidan collection

CRISTIAN SCHUSTER, Despre obiectele din lut ars din aria culturii Glina 19
Über die gebrannten Tongegenstände der Glina-Kultur

GHEORGHE LAZAROVICI, Încă odată despre ceramica de la Gornea - Vodneac. Legăturile sale cu Transilvania şi alte zone 41

FLOREA COSTEA, Ce sunt de fapt vasele dreptunghiulare puţin înalte din ceramica Wietenberg? 59
What are in reality the dumpy rectangular ceramic vases belonging to the Wietenberg culture?

BATO ATTILA, Problematica castrului roman de la Odorheiu Secuiesc (jud. Harghita) 77
Die Problematik des Auxiliarkastells von Odorhallen Bezirk Harghita

ISTORIE

GHEORGHE BICHICEAN, Cu privire la activitatea dietală pentru organizarea principatului autonom al Transilvaniei (1529-1540) 85
Apercu sur l'activité de la diete dans l'organisation du principauté de Transylvanie (1529-1540)

OCTAVIAN TĂTAR, Ortodoxia şi islam, greci şi otomani în sec. XIV-XV - o percepţie reciprocă 93
Orthodoxy and islam, greeks and ottomans in the centuries XIV-XV. A mutual perception

IOANA CRISTACHE - PANAIT, O conscripţie parohială din 1767, din fostul comitat al Târnavei 101
A partial conscription in 1767 in the former Târnava CountySummary

DAN BAICU, Unele date şi informaţii privind elementul românesc în Trei Scaune consemnate în documente ale patrimoniului naţional 127
Data and information concerning the Romanian element in "Trei Scaune" province ragistered in documents belonging to the national patrimony

ANA GRAMA, Surse ecleziastice ortodoxe din a doua jumătate a sec. al XIX - lea pentru cercetarea demografică zonală 133
Orthodox-kirchliche quellen aus der zweiten halfte des 19 jahrhunderts fur die demographische zonenforschung

ALEXANDRU GAIŢĂ, Figuri ardelene pe meleaguri buzoiene 141
Transylvanian Personalities In Buzău Regions

MIHAI MACUC, Consideraţii asupra mişcării de eliberare naţională a românilor transilvăneni după 1867 145
Considerations on the national liberation movement of the romanians from Transylvania after 1867

www.cimec.ro / www.mncr.ro

VASILE LECHINŢAN, OCTAVIAN GR. ZEGREANU, Corespondenţă de la
românii din secuime în "Gazeta Transilvaniei" din 1899 153
The Report Sent by The Romanians from The Szekler Community To The Gazeta Transilvaniei in 1899
ANCU DAMIAN, EMIL PĂUNESCU, Nicolae Droc Barcian personalitate
a luptei românilor pentru propăşire şi unitate naţională 159
Nicolae Droc Barcian-Personality of the struggle of the Romanians for prosperity and national unity
EUGENIA IRINA CRIŞAN, CONSTANTIN STAN, Activitatea lui Ghiţă Popp
pentru înfăptuirea, consolidarea şi apărarea României Mari 165
Der Beitrag von GHIŢĂ POPP zur Verwirklichung und Konsolidierung Grossrumaniens
VASILE CRIŞAN, Tinereţea jurnalistică a lui Ghiţă Popp 173
The Journalistic Youth of Gh. Popp
IOANA BURLACU, Basarabia în conştiinţa lui Ghiţă Popp 187
Basarabien im Bewusstsein von Gheorghe "Ghiţă" Popp
Eine Denkschrift von Ghiţă Popp an Nicolae Ceauşescu gerichtet
VIOLETA PĂTRUNJEL, Nichifor Crainic, directorul revistei Gândirea 193
Nichifor Crainic - Director of "The Thinking" magazine
ANDREEA ROTCHE, Nicolae Colan director şi mentor al "Vieţii ilustrate" 199
Nicolae Colan - Director and mentor of "The Ilustrated Life" Magazine
ALEXANDRU MORARU, Situaţia românilor transilvăneni din perioada
horthystă reflectată în unele documente ale vremii 207
The Transylvanian's Condition during The Horthyst period as it is mirrored in some documents ot the time
EMANUEL SEBASTIAN SUCIU, Momente de restrişte în viaţa
bisericească românească din judeţul Covasna 213
The period of the Persecution of the Orthodox Church from the Covasna District

ETNOGRAFIE

FELICIA DICULESCU, Folclor muzical din Depresiunea Întorsurii Buzăului - materiale din
Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor "Constantin Brăiloiu" 223
CONSTANTIN CATRINA, Însemnări pe marginea unor culegeri de folclor muzical
din judeţul Covasna 271
Notes about some musical folklore's gathering from Covasna district
GHEORGHE DINUŢĂ, Cercetări etnografie în zona de curbură interioară
a Carpaţilor Răsăriteni 275
Ethnographical Researches Made in the Eastern Carpathians (the inner curvature zone)
CRIŞAN N. CRISTIAN, Realităţi ale satului din scaunul Trei Scaune
oglindită în conscripţia Cziraky (Scaunul filial Micloşoara 1820) 283
Realites du village du Trei Scaune reflectes dans la conscription Cyiraki - 1820 ("chaise" Micloşoara)
MATEI FLORINA, Vechea nuntă ţărănească din Topliţa 289
La vielle marraine paysanne (rustique) de la Topliţa
IOAN LĂCĂTUŞU, Note etnografice şi folclorice ale episcopului Veniamin Nistor
privind localitatea Araci 301
Ethnografical and folklore notes about the village Araci, by bishop Veniamin Nistor
DOREL MARC, Privire asupra zonei etno-culturale Topliţa din perspectivă interdisciplinară 315
Le regard sur la zone ethno-culturelle Topliţa de la perspective interdisciplinaire. Les priorités

www.cimec.ro / www.mncr.ro

SOCIOLOGIE

MARIA COBIANU BĂCANU, Cercetările sociologice despre identitatea naţională şi relaţiile interetnice 321
Soziologische forschungen uber die nationale identitat und die interethnischen beziehungen
LILY RAIN, Căsătoria mixtă şi dilemele ei cultural 327
Die ethnischen mischehen und ihre kulturellen dilemmas
NICOLAE I. BUCUR,Cercetări privind realităţile sociale ale satului 333
Les recherches concernant les réalités sociales du village
IOAN LĂCĂTUŞU, Evoluţia structurii etnice şi confesionale a localităţilor judeţului Covasna între anii 1850-1992 339
Betrachtungen betreffs der ethnischen und konfessionellen struktur der ortschaften des kreises Covasna zwischen 1850 und 1992

NOTE ŞI DISCUŢII

SZEKELY ZOLTAN, Reşedinţe voievodale în sud-estul Transilvaniei 361
Les résidences des voivodes en le sud-est de la Transilvanie
ELISABETA MARIN, Documente despre Sf. Gheorghe şi secuime în arhivele braşovene 365
Dokumente über sf. Gheorghe und die szekler in den kronstädter archiven
ISTRATE VALENTIN, Colecţia registrelor de stare civilă. Registre parohiale 371
The Collection of Civil Status Registers. Parish Registers
IOANA BURLACU, Un memoriu inedit înaintat de Ghiţă Popp Consiliului de Stat 375
Nicolae Titulescus Ehrenbezeigung. Eine Denkschrift von Gheorghe <Ghiţă> Popp an den Staatsrat gerichtet
CRISTINA DINU, Un document autobiografic Ghiţă Popp 379
Un document autobiographique -Ghiţă Popp
EMIL BURLACU, Primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Miron Cristea, întemeietor al Academiei de muzică bisericească din Bucureşti 383
Der erste Patriarch der Rumänischen Ortodoxen Kirche, Miron Cristea, der Gründer der kirchlichen usikakademie aus Bukarest
LUMINIŢA CORNEA, Acasă la scriitorii români 387
FELICIA MAREŞ, De la Şcoala Normală de învăţătoare "Regina Maria" la Liceul Teoretic "Mihai Viteazul" din Sf. Gheorghe 391
VIOLETA PĂTRUNJEL, Monografia satului Făgăţel de Ioan D. Bucur 397
The Monography of Făgeţel village
VASILE LECHINŢAN, Aspecte inedite ale structurii confesionale româneşti din scaunul Odorhei în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea 401
Unpublished Features Of The Romanian Confessional Structure From Odorhei Seat During The Last Decades Of The 18th Century
VALERIU CAVRUC, IOAN LĂCĂTUŞU, Cronica activităţii pe anul 1997 423

RECENZII

SZEKELY ZSOLT,
Ferenczi Istvan - Eszrevetelek az erdely keleti nepi es muvetsegi elemelvel kapcolatban (Szolnok Megyei Muzeumi Adattar - Szolnok 1997
Observaţii cu privire la elementele etnice şi culturale orientale ale epocii cuprului din Transilvania 437

www.cimec.ro / www.mncr.ro

VIOLETA PĂTRUNJEL,
Omagiu mitropolitului Nicolae Colan, Editura Arhiedecezeană, Cluj- Napoca 1995..... 439
VASILE LECHINŢEAN,
Megyenk Kovasna Haromaszki Tudnivalok (Judeţul nostru Covasna ... Informaţii despre Trei Scaune) 1997 440
VIOLETA PĂTRUNJEL,
Nicolae Colan - PAstorale, Editura Ahiedecezană, Cluj-Napoca 1995 442
EDMUND DORNEANU,
Ilie Şandru, Pe urmele lui Octavian Tăslăuanu, Editura Petru MAior, Tg. Mureş, 1997 . 443
IOAN LĂCĂTUŞU,
Maria Cobian Băcanu, S.O.S. românii din Covasna şi Harghita, Editura Petru Maior, Tg. Mureş, 1997 444
CRINA PETRESCU,
Toader Ionescu, Doctrine şi curente economice contemporane, Editura George Bariţiu, Cluj-Napoca, 1998..... 445

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ARHEOLOGIE

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 9-12

RESTURI FOSILE ŞI SUBFOSILE DE PĂSĂRI ÎN SITURILE PALEOLITICE ŞI NEOLITICE DIN CHEILE TURZII ŞI CHEILE TURENILOR (JUDEŢUL CLUJ)

Eugen Kessler şi Erika Gál

Cheile Turzii poate fi considerată ca una dintre zonele carstice cele mai cunoscute din România. Flora şi fauna cu relicte glaciare, versanţii abrupţi cu zeci de peşteri reprezintă o atracţie deosebită atât pentru alpinişti, speologi, turişti, cât şi pentru specialişti.

Multe dintre peşterile Cheilor conţin un sediment bogat în materiale arheologice şi paleontologice. Săpăturile organizate de către specialiştii Muzeului Naţional de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca în anii 1966- 67 şi 1994-95 în trei dintre multe peşteri: Peştera Binder, Peştera Romboidală şi Peştera Ungurească au furnizat - pe lângă un bogat şi valoros material arheologic - şi un număr relativ bogat de oase de păsări, identificarea cărora ne-a permis reconstituirea parţială a avifaunei din pleistocenul superior, respectiv holocenul mediu pentru această zonă. Săpăturile organizate între anii 1984-88 la cariera Sănduleşti (GH. LAZAROVICI, Z. KALMÁR) au scos la iveală rămăşiţele unei culturi neolitice, asemănătoare cu ceea de la Peştera Romboidală („Lumea Nouă"). Şi de aici am primit câteva oase de păsări identificabile.

Campania de săpături - organizată de către regretatul arheolog clujean N. VLASA în 1966-67 - în Peştera Binder şi Peştera Romboidală din Cheile Turzii au furnizat atât materiale paleolitice musteriene cât şi altele mai noi, neolitice (corespunzând nivelului de cultură „Lumea Nouă"). Printre materialele paleolitice de vârstă würmiană apar şi trei oase de pasăre: un humerus de stăncuţă alpină (*Pyrrhocorax graculus*) şi câte un fragment de cubitus şi de tarsometatars de vultur sur (*Gyps fulvus*), ambele specii fiind caracteristice avifaunei din pleistocenul superior, dar dispărute deja în cursul ultimului secol de pe teritoriul ţării noastre. Din nivelul mai superior al sedimentului a fost identificat un singur os: un femur întreg, aparţinând cocoşului de mesteacăn (*Lyrurus tetrix*), deasemenea o specie caracteristică faunei würmiene, dar pe cale de dispariţie din avifauna actuală (populaţii mici se mai găsesc doar în Munţii Rodnei şi în Munţii Maramureşului).

Sondajele efectuate în aceeaşi ani în Peştera Romboidală au furnizat printre materiale arheologice neolitice şi cinci piese scheletice de pasăre, aparţinând la două specii: două coracoide şi un tarsometatars întregi de găină domestică (*Gallus gallus*), un fragment de coracoid şi unul de femur de gâscă de vară (*Anser anser*).

Săpăturile organizate în anii 1994-95 de către GH. LAZAROVICI şi colaboratorii săi Peştera Ungurească au scos la iveală pe lângă un material imens de ceramică şi numeroase piese scheletice, printre care şi 26 de păsări. Datarea s-a făcut pe baza resturilor ceramice, care sunt considerate neolitice, corespunzând nivelului de cultură „Petreşti".

Din cele 26 de piese, jumătatea sunt întregi, restul fiind sub formă de fragmente epifizare, dar 25 dintre ele au putut fi identificate până la specie şi doar doi până la ordin (un fragment proximal de tarsometatars de pasériform de talie mică şi un coracoid juvenil de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1. Tabel cu speciile de păsări din carstul Cheilor Turzii

Nr.	Specia	Nr. piesă	P. Binder	P. Romboidală	P. Ungurească	Sănduleşti
1.	Pelecanus onocrotalus	1			1	
2.	Anser anser	3		2	1	
3.	Anas acuta	1			1	
4.	Gyps fulvus	3	2		1	
5.	Haliaetus albicilla	2			2	
6.	Falco subbuteo	1			1	
7.	Tetrao urogallus	3			3	
8.	Lyrurus tetrix	6	1		4	1
9.	Gallus gallus	5		3		2
10.	Coturnix coturnix	1			1	
11.	Grus grus	2			2	
12.	Srigiformes sp. juv. indet.	1			1	
13.	Oriolus oriolus	1			1	
14.	Cinclus cinclus	1			1	
15.	Turdus viscivorus	1			1	
16.	Turdus philomelos	1			1	
17.	Pyrrhocorax graculus	1	1			
18.	Corcus cornix	2			2	
19.	Corvus monedula	2			2	
20.	Passeriformes sp. indet.	1			1	
	Total	39	4	5	27	3

bufniţă de talie mijlocie). În rest 15 specii, printre care unele cu apariţie surprinzătoare în această zonă: pelicanul comun (*Pelecanus onocrotalus*) - fragment distal de humerus, gâscă de vară (*Anser anser*) - un tarsometatars întreg, raţă suliţar (*Anas acuta*) - tarsometatars întreg, codalb (*Haliaetus albicilla*) - un fragment diafizar de humerus şi un femur aproape întreg, şoimul rândunelelor (*Falco subbuteo*) - un cubitus întreg, cocoşul de munte (*Tetrao urogallus*) - câte un fragment de scapula şi de humerus, un coracoid aproape întreg, cocoşul de mesteacăn (*Lyrurus tetrix*) - un tarsometatars şi falangă alae întregi, câte un fragment de cubitus (proximal) şi de tibiotars (distal), prepelița (*Coturnix coturnix*) - un fragment proximal de cubitus, cocor (*Grus grus*) - un coracoid aproape complet şi un fragment diafizar de femur, grangurul (*Oriolus oriolus*) - un fragment distal de femur, mierla de apă (*Cinclus cinclus*) - un carpometacarp întreg, sturzul de vâsc (*Turdus viscivorus*) - un fragment distal de tarsometatars, sturzul cântător (*Turdus philomelos*) - humerus spart, cioara grivă (*Corvus cornix*) - două carpometacarpe întregi şi stăncuţa (*Corvus monedula*) - câte un fragment proximal de femur şi de tarsometatars.

În total 17 taxoni, aparţinând la şapte ordine, 13 familii şi 15 genuri (înclusiv cele determinate până la ordin). Este o listă de specii eterogenă: cu specii acvatice, de pădure şi de câmp deschis. Sunt surprinzătoare ca apariţie în zonă pelicanul (în primul rând), codalbul şi cocorul. În rest, specii caracteristice unei zone montane de mai mică altitudine.

Observaţii şi concluzii:

1. Tetraonidele (cocoşul de mesteacăn şi cocoşul de munte) sunt prezente - cel puţin prin prima specie - în toate listele, dovedând răspândirea lor în această zonă şi totodată faptul că reprezentau un vânat preferat pentru locuitorii zonei.
2. În sedimentul peşterii Ungurească şi în cariera Sănduleşti apare şi găina domestică (?), având dimensiuni apropiate de găină comună, deasemenea apare - cu excepţia peşterii Binder - şi gâsca de vară. Prezenţa lor în hrana omului din neolitic pune multe întrebări: erau deja domesticite, erau semidomestice, iar gâsca putea să fi fost sălbatică, neexistând indicii oste-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ologice şi biometrice concludente pentru diferenţierea celor trei situaţii. În cazul găinii un indiciu al stării semidomestice sau chiar sălbatică poate fi atât dimensiunea mică a exemplarelor adulte, cât şi gradul de pneumaticitate a oaselor (evident în cazul coracoidului), atestând o capacitate de zbor mai bună. Prezenţa prepeliţei confirmă existenţa unei zone deschise, cu ierburi înalte în apropierea defileului.

3. Prezenţa pelicanului, codalbului, raţei suliţar şi chiar al cocorului şi gâştei de vară presupun existenţa unei ape stătătoare suficient de mare în apropiere. Primele două specii se hrănesc aproape în exclusivitate numai cu peşte, deci lacul trebuia să fi fost suficient de mare şi de bogat în peşte pentru atragerea - chiar şi temporară - acestor păsări de talie mare. Probabil, că împreună cu cocorul, făceau parte din stoluri de păsări migratoare, ale căror culoare de pasaj trece prin zonă şi reprezintă exemplare rătăcite, căzute apoi pradă vânătorilor localnici.

4. Mierla de apă este o specie caracteristică pâraielor de munte, deci prezenţa ei - dar şi a corvidelor şi sturzilor - este explicabilă şi normală, de asemenea a celor două specii de răpitoare mici (şoimul rândunelelor şi bufniţa neidentificabilă).

5. Aşa cum s-a arătat mai înainte, vulturul sur şi stăncuţa alpină - alături de cioara alpină, potărnichea alpină şi polară, cocoşului de munte şi de mesteacăn,etc. - fac parte din avifauna caracteristică a ultimei glaciaţiuni şi apar în majoritatea listelor faunistice identificate din sedimentele pleistocene superioare în Bazinul Carpatic.

BIBLIOGRAFIE

1. Bindea, D., Sângerean, C., 1996 - Câteva observaţii asupra materialului faunistic de la Cheile Turzii - „Peştera Ungurească". Acta MN, 33. 1.p.477-509.
2. Jungbert,B., 1979 - Repertoriul localităţilor cu descoperiri paleolitice din Transilvania (III). Acta MN, XVII, 1979; p. 553.
3. Jurcsák, T., 1974 - Prezenţa lui Gyps fulvus (HABL.) în cuaternarii României. Nymphaea, 2:, p.169-184, Oradea.
4. Jurcsák, T., Kessler, E., 1986 - Evoluţia avifaunei pe teritoriul României (I). Crisia, 16, p. 577-615, Oradea.
5. Jurcsák, T., Kessler, E., 1988 - Evoluţia avifaunei pe teritoriul României (III). Filogenie şi sistematică. Crisia, 18, p.647-688, Oradea.
6. Kessler, E., 1977a - Noi date privind avifauna Pleistocenului superior din România. Nymphaea, 5, p.95-99, Oradea.
7. Kessler, E., 1977b - Contribuţii la studiul prezenţei genului Pyrrhocorax în avifauna fosilă a României. Nymphaea,5, p.1-15, Oradea.
8. Kessler, E., 1982 - Avifauna fosilă şi subfosilă a Munţilor Apuseni. Nymphaea, 10, p.171-181, Oradea.
9. Kessler, E., Gál, E., 1995 - The fossil and subfossil bird fauna of the karst from Cheile Turzii. XIIIth Symposium of Theoretical and Applied Karstology - Cluj-Napoca, Romania, Abstr. vol. pp. 31.
10. Lazarovici, Gh., Meşter, M., Dascălu, L., 1995 - Cheile Turzii 1994. Raport de cercetare arheologică şi etno-arheologică. Acta MN, 32. 1. 1995, p.537-574.
11. * * * Repertoriul arheologic al judeţului Cluj. MIT, 1992.

SUMMARY: THE FOSSIL AND SUBFOSSIL BIRD REMAINS IN THE PALEOLITHIC AND NEOLITHIC SITES FROM CHEILE TURZII (CLUJ COUNTY, ROMANIA) (Abstract)

The autors present the fossil and subfossil bird remains from Binder Cave, Romboidal Cave, Ungurească Cave (Cheile Turzii) and in quarry Săndulești, bones discovered in the archaeological sites

www.cimec.ro / www.mncr.ro

(studieds organizated by the National History Museum of Transylvania from Cluj- Napoca). The age of the materials is between Middle Paleolithic (Mousterian) and Neolithic (Lumea Nouă and Petreşti niveles). The list of species contens 20 taxa, from 38 pieces, with common elements and also extincted or rare species in the recent bird fauna from Romania (Gyps fulvus, Pyrrhocorax graculus resp. Lyrurus tetrix, Tetrao urogallus, Pelecanus onocrotalus, Haliaetus albicilla and Grus grus).

II. Tabel cu date biometrice măsurate

Nr.	Specia	Piesa	Peştera	Nivel	A	B	C	D	E	F	G
1.	Pelecanus onocrotalus	hum.	Ung.	Petr.					19,10	47,00	24,80
2.	Anser anser	cor.	Rom.	Lu. N.			10,52		7,74		ap. 23,0
3.		fem.					17,17	15,96	8,80		
4.		tmts.	Ung.	Petr.	80,15		17,25	14,77	7,95	17,05	13,43
5.	Anas acuta	tmts.	Ung.	Petr.	41,18		8,85		3,96		ap. 5,6
6.	Gyps fulvus	cub.	Bin.	Mus.							ap. 20,0
7.		tmts.					26,50	18,00			
8.	Haliaetus albicilla	hum.							13,14		
9.		fem.			ap. 115,0				11,31		
10.	Falco cf. subbuteo	cub.			61,28	4,53	6,34	6,83	4,18	6,60	4,89
11.	Tetrao urogallus	cor.			ap. 70,0				7,18		16,99
12.		scap.				20,00		12,30	10,72		
13.		hum.							7,57	ap. 15,6	
14.	Lyrurus tetrix	hum.	Sălн.	Lu. N.					7,90	16,00	9,00
15.		cub.	Ung.	Petr.		7,61	9,11	11,46	5,21		
16.		f. al.			19,61		5,92	4,72	8,62		
17.		fem.	Bin.	Lu. N.	63,34	59,03	12,26	11,78	5,38	12,09	10,14
18.		tib.	Ung.	Petr.					5,20	10,23	10,38
19.		tmts.			51,81		10,58	10,73	4,86	12,17	9,64
20.	Gallus gallus	cor.	Rom.	Lu. N.	52,87	52,55	6,54	5,98	4,98	13,47	11,49
21.					46,24	44,40	5,73	5,38	4,32	13,16	10,37
22.		cub.	Săn.		ap. 59,0				4,49	8,32	7,17
23.		fem.							6,39	12,73	11,73
24.		tmts.	Rom.		59,40		11,59	8,72	5,76	10,77	8,02
25.	Coturnix coturnix	cub.	Ung.	Petr.		4,16	3,74	5,03	2,75		
26.	Grus grus	cor.			ap. 73,0		16,71	12,52	13,92		23,00
27.		fem.							10,53		
28.	Strigiformes sp. juv. indet	cor.			17,07						
29.	Oriolus oriolus	fem.							2,18	4,47	3,98
30.	Cinclus cinclus	cmcp.			19,35	17,83				4,42	2,45
31.	Turdus viscivorus	tmts.							1,83	4,30	2,33
32.	Turdus philomelos	hum.			ap. 25,0	ap. 7,7			2,82		
33.	Pyrrhocorax graculus	hum.	Bin.	Mus.	45,00		14,20	15,70	5,40	12,00	6,10
34.	Corvus cornix	cmcp.			53,09	45,66	11,83	6,80	8,00	12,15	4,90
35.		cmcp.			49,96	40,93	11,17	5,54	7,96	11,86	4,80
36.	Corvus monedula	fem.					7,59	4,83			
37.		tmts.					6,37		3,57		
38.	Passeriformes sp. indet.	tmts.					3,03				

Notă explicativă pt. abrevieri:
cor. - coracoid, scap. - scapula, hum. - humerus, cub. - cubitus, cmcp.- carpometacarp, fal.a. - falanga alae, fem. - femur, tib. - tibiotars, tmts. - tarsometatars; Bin. - Peştera Binder, Rom. - Peştera Romboidală, Ung. - Peştera Ungurească, Săn. - cariera din Sănduleşti; Mus. - Musterian, Lu.N. - cultura Lumea Nouă, Petr. - cultura Petreşti;
A - lungimea maximă, B - lungimea minimă, C - lăţimea epifizei proximale, D - grosimea epifizei proximale, E - lăţimea diafizei, F - lăţimea epifizei distale, G - grosimea epifizei distale.
Toate dimensiunile sunt date în mm.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 13-18

CONSIDERAȚII ASUPRA UNUI TIP DE PODOABĂ DE AUR PREISTORICĂ DIN COLECȚIA ORGHIDAN

Doina Leahu

Colecții particulare de antichități - și în deosebi cele mai de mult construite - includ deseori, sub aspect tipologic, piese de un real interes,dar a căror valoare stiințifică este diminuată de lipsa unor date sigure despre locul de proveniență,despre mediul cultural în care au fost descoperite.

Este și cazul celor mai multe obiecte de podoabă din metale și pietre prețioase păstrate în colecția Constantin Orghidan,expusă în Muzeul Național de Istorie a României.

Se cunoaște faptul că inginerul Orghidan a fost un pasionat amator de antichități, de piese numismatice și de artă. Dispunând de considerabile posibilități materiale, el a achiziționat din facultate sau cu prilejul unor licitații publice, mai ales de peste hotare,piese ce se remarcau prin vechime, valoare artistică sau intrisecă, inedit, raritate. Trebuie să admitem însă că, dacă inginerul Orghidan și-a alcătuit colecția selectând obiectele pe astfel de criterii valorice, el s-a dovedit mai puțin preocupat de starea lor de identitate, de consemnarea corectă a unor informații privind locul și condițiile de descoperire ori de achiziționare a pieselor.

Într-o astfel de situație, în care necunoașterea locului și mediului de proveniență investigația științifică,încercăm să obținem încadrarea culturală și cronologică a unui tip de obiect preistoric,reprezentat în colecția Orghidan prin două piese aproape identice[1],apreciate de unii cercetători ca brățări (fig.1)

Aceste sunt lucrate din foaie de aur, decupată, tratată prin martelare iar apoi polizată, foarte probabil folosindu-se inițial nisip fin, apoi un material textil aspru. Pentru ornamentare s-a utilizat tehnica "au repousse". Fiecare piesă este construită dintr-o bandă relativ lată ce prezintă în zona mediană o prelungire triunghiulară cu laturile arcuite și vârful rotunjit, asemănătoare unei tiare. Banda este rulată circular, neînchisă și prevăzută cu câte două perforații la extremități. Decorul este alcătuit din douăsprezece respectiv unsprezece proeminențe emisferice dispuse orizontal pe bandă și vertical pe prelungirea triunghiulară și din șir perlat continuu bordând conturul. La una dintre piese prelungirea inițială în formă de tiară este incompletă, fiind tăiată în unghi obtuz.

Dimensiunile celor două obiecte sunt următoarele: D max =6,8 cm(piesa incompletă) și respectiv 6,6 cm; D min 5,8 și 6,5 cm; La bandă=2,4 și 2,3 cm; H max (în zona tiarei) =4,3 cm (piesa amputată) și 6,3 cm. Greutățile sunt 39,93 și respectiv 44,98 gr.

O primă- și până în prezent singură-încercare de abordare științifică a celor două podoabe a fost făcută în urmă cu trei decenii, ea aparținând istoricilor de artă Mihai Gramatopol și Răzvan Theodorescu. Într-un studiu consacrat ansamblului obiectelor de aur din colecția Orghidan ei au estimat că piesele în discuție sunt brățări, că ele trebuie atribuite epocii bronzului și că, pot fi datate în mileniul al II-lea î.e.n.[2] . Fără a motiva încadrarea cronologică pentru care au optat, autorii au indicat ca analogie apropierea de formă dintre exemplarele păstrate în România și un obiect de podoabă hallstattian de bronz, descoperit la

www.cimec.ro / www.mncr.ro

finele veacului trecut în Franța, la Saint-Sulpice[3].

În momentul de față o asemenea abordare nu mai poate fi însușită. Avem în vedere în primul rând faptul că analogia propusă de Mihai Gramatopol și Răzvan Theodorescu se dovedește cu totul relativă deoarece: a)din manualul de arheologie a lui Déchelette, la care au făcut trimitere autorii, nu rezultă cu claritate funcționalitatea piesei de la Saint Sulpice (anou?), nefiind consemnate nici dimensiunile acesteia; b) piesa este, potrivit imaginii, o bandă relativ lată, canelată longitudinal, rulată circular, cu capetele rotunjite, apropiate, unul mai îngust, celălalt mai lat și fără nici o prelungire pe mijlocul vreunuia din laturi, singura asemănare cu piesele din colecția Orghidan fiind perforațiile de la extremități, câte una la fiecare capăt[4].

Pe de altă parte trebuie să remarcăm că absența unor analogii de formă evidente, acceptabile, nici sistemul de decorare al pieselor din colecția Orghidan, menționat de autori, nu mai poate constitui un criteriu pentru încadrarea în epoca bronzului, deoarece tehnica "au repoussé" cunoaște, cel puțin în prelucrarea artistică a metalelor prețioase din epoca preistorică, o foarte lungă utilizare, în mod sigur din eneolitic și până în a doua epocă a fierului.

Pentru aceste motive propunem abandonarea estimării făcute de Mihai Gramatopol și Răzvan Theodorescu, mai ales că o descoperire de acum celebră, necropola de la Varna (Bulgaria), oferă după părerea noastră, date convingătoare pentru încadrarea temporală și culturală a celor două podoabe de aur supuse acum discuției.

După cum se cunoaște, la Varna, în aria culturii eneolitice Karanovo VI-Kodjadermen-Gumelnița a fost descoperit, din 1972 și pînă în prezent, un cimitir de înhumație cu peste 280 de morminte, dintre care unele se remarcă printr-o puțin obișnuită abundență a pieselor de aur, depuse ca inventar funerar. În repertoriul acestora aflăm și un tip de podoabă a cărei formă și detalii de prindere prezintă analogii evidente pentru cele două obiecte din colecția Orghidan.

Este vorba de o podoabă aflată în mormântul 36 de la Varna, un mormânt cenotaf, care prin bogăția inventarului funerar - incluzând printre altele și un sceptru - a fost apreciat ca fiind al unui personaj cu statut distinct, preeminent, în cadrul comunității[5].

Întocmai ca cele două obiecte din colecția Orghidan, piesa de aur din Bulgaria[6] este și ea constituită dintr-o bandă lată, prezentând pe mijlocul uneia dintre laturile lungi o prelungire triunghiulară. De asemenea, la fel ca exemplarele din România, acesta de la Varna este și el rulat circular și neînchis, deschiderea fiind și aici opusă prelungirii triunghiulare. În sfârșit, menționăm că și piesa de la Varna este îngustă către extremități, având capetele benzii prevăzute cu două perforații (fig.2).

Subliniind aceste mari apropieri tipologice, notăm totodată și ceea ce deosebește obiectul din necropola bulgară de cele din colecția de la București. Astfel, piesa de la Varna este nedecorată și are prelungirea mai marcată triunghiular, în timp ce exemplarele din România au prelungirea oarecum ogivală și sunt decorate "au repoussé". Înălțimile pieselor din colecția Orghidan sunt de 6,4cm și respectiv de 4,4 cm (cea incompletă) pe când piesa de la Varna este înaltă de 3,4 cm. Greutățile obiectelor din tezaurul istoric de la București sunt 44,98 gr și 39,93 gr, în timp ce exemplarul de la Varna cântărește 11,72 gr. Nu putem compara diametrele obiectelor analizate, deoarece în publicațiile de specialitate nu este indicată această dimensiune pentru piesa de la Varna.

Notând aceste deosebiri subliniem însă că, în opinia noastră, ele nu sunt de natură să contrazică asemănarea tipologică reliefată mai sus.

În acest punct al analizei noastre mai notăm, ca reprezentând o situație interesantă, date referitoare la calitatea aurului din care au fost lucrate obiectele preistorice în discuție. Piesele din colecția Orghidan au titlul aurului 583 ‰ (respectiv 14kt), conform buletinelor de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

analiză emise de Banca Națională a României[7]. Descoperirile de la Varna sunt prezentate de cercetătorul bulgar Ivan S. Ivanov ca având o puritate superioară a aurului, respectiv de 23,5 kt. Așa cum au sesizat unii cercetători occidentali[8], pe baza analizelor efectuate de Dr. Hartmann, în ciuda unei omogenități la prima vedere a întregului inventar în aur descoperit la Varna, apar aici și variații. Este și cazul mormântului 36 și al piesei pe care o discutăm, care s-a dovedit a fi lucrată dintr-un aliaj inferior, cu 12% Ag și 11% Cu[9]. Concluzia ce s-ar impune pe baza unor asemenea date ar fi aceea că puritatea aurului nu este concludentă pentru analiza noastră, ea neconstituind un indiciu sigur în determinarea cronologică a unor obiecte de aur preistorice, ci eventual în identificarea unor arii de proveniență a unor materii prime.

O problemă importantă în analiza de față o constituie și precizarea funcționalității pieselor.

Din cele relatate s-a putut constata că în urmă cu 30 de ani, pe baza unei literaturi de specialitate cu totul restrânsă atunci, Mihai Gramatopol și Răzvan Theodorescu au precizat piesele din colecția Orghidan ca fiind brățări. În ce privește obiectul analog găsit la Varna, publicat în cataloagele unor expoziții consacrate Necropolei, cercetători bulgari și occidentali i-au atribuit acestuia o funcționalitate diferită. În catalogul expoziției organizate în Germania, în anul 1988, el este denumit diademă în miniatură, iar catalogul expoziției din Franța, din 1989, piesa apare ca diademă[10].

Având în vedere atribuirea tipologică a celor trei piese în discuție, credem că este necesar a încerca să desluşim considerentele pe baza cărora obiectul de podoabă din mormântul de la Varna a fost prezentat ca diademă.

Un prim argument credem că la constituit apropierea sa tipologică de alte două diademe, lucrate de asemenea în bandă de aur, cu prelungire pe mijlocul uneia dintre laturi[11]. Acestea au fost descoperite în mormintele nr 2 și 3 de la Varna, unde se aflau așezate pe frunțile unor măști umane din argilă, ce suplineau absența scheletelor. Cele două diademe nu sunt însă identice cu piesa din mormântul 36,ele având prelungirea mediană într-atât de dezvoltată încât au căpătat aspectul unui obiect cu trei brațe, apropiat oarecum de forma literei T. Deosebit apare și faptul că piesele au trei perforații - câte una la extremitățile fiecărui băț, diferit de diadema din mormântul 36, prevăzut cu câte două perforații la cele două capete.

Pentru a admite că piesa din mormântul 36 de la Varna este diademă și nu brățară trebuie să luăm în considerație și faptul că, după cum rezultă din ilustrația și informațiile de catalog publicate până în prezent, toate brățările de aur descoperite în necropolă (mormintele 1,4, 36, 43, 97) sunt închise, cele mai multe fiind masive (între 110 și 268 gr), spre deosebire de obiectul supus discuției, care este deschis la capete și sensibil mai ușor-11,72 gr[12]. În privința greutății trebuie să consemnăm că piesa din mormântul 36 se apropie mai mult de diadema din mormintele simbolice cu mască, ele cântărind 13,27 gr și respectiv 12,42 gr.

Totuși, în problema pe care o analizăm este necesar să înregistrăm și ceea ce ar putea constitui semne de întrebare. Mai întâi, faptul că cele două diademe din mormintele nr 2 și 3 de la Varna sunt aproape întinse, fiind doar ușor arcuite pe fruntea măștii din argilă, în timp ce piesa din mormântul 36 din aceeași necropolă și piesele din colecția Orghidan sunt rulate circular, cu precizarea că obiectul din Bulgaria are o deschidere evident de mare.

Interesantă apare și următoarea situație: inventarul din mormântul 36 a fost dispus în 3 grupe, fără o ordine determinată. Se precizează însă că în mijlocul obiectelor de aur se afla sceptrul, având de o parte și de alta, situate simetric, câte o brățară. Într-una din aceste brățări era așezată diadema de aur[13]. Această din urmă situație, coroborată cu dimensiunile obiectului,par să fi creat unele incertitudini cercetătorilor, el fiind prezentat uneori ca

www.cimec.ro / www.mncr.ro

diademă în miniatură[14].

Ţinând seama de cele relatate, credem că se impune o anumită prudenţă în a utiliza piesa în discuţie drept argument pentru omologarea tipologică a exemplarelor din Bucureşti.

Revenind la cele două obiecte de podoabă din colecţia inginerului Orghidan şi încercând să definim funcţionalitatea lor pe baza datelor de care dispunem în prezent, înclinăm a crede că ele trebuie considerate brăţări, aşa cum au fost apreciate de către Mihai Gramatopol şi Răzvan Theodorescu. Avem în vedere forma rulată circular, asemănător unei brăţări,precum şi diametrul şi deschiderea dintre capete, care permit petrecerea pe antebraţ. În legătură cu perforaţiile de la extremităţi menţionăm că, într-adevăr, acestea nu sunt specifice brăţărilor preistorice, dar că nu lipsesc nici excepţiile. Două dintre asemenea exemplare au fost descoperite pe teritoriul României în cunoscutele depozite de bronzuri hallstattiene timpurii de la Suseni şi Guşteriţa[15].

Asocierea strânsă pe care am făcut-o între cele două obiecte de aur din colecţia Orghidan şi o podoabă preistorică descoperită într-o necropolă aparţinând culturii Karanovo-Gumelniţa ne poate orienta către unele supoziţii cu privire la încadrarea culturală şi încadrare temporală a pieselor care ne interesează.

În această privinţă hotărâtoare ni se par similitudinile tipologice subliniate, la care mai trebuie să adăugăm tehnica "au repoussé" întâlnită pe obiectele de la Muzeul Naţional din Bucureşti şi deopotrivă utilizată în decorarea unor piese de aur gumelniţene, atât de la Varna cât şi din România.

În al doilea rând, credem că trebuie reţinută o informaţie înregistrată în studiul elaborat de Mihai Gramatopol şi Răzvan Theodorescu - anume că majoritatea pieselor din colecţia Orghidan provin "cu mare probabilitate din regiunea mediteraneană şi cea balcanică"[16].

Toate acestea constituie argumente pentru a nu exclude ipoteza-subliniem caracterul unei astfel de estimări- că brăţările de aur din colecţia Orghidan ar putea fi atribuite mediului cultural Karanovo-Gumelniţa, existând probabilitatea lucrării lor în aria eneoliticului balcanic. În sprijinul acestei din urmă supoziţii ni se pare a venit şi o remarcă făcută de Christian Eluére, care - inventariind puţinele obiecte de aur din mileniile V-IV î.e.n. descoperite în Orientul Apropiat şi Europa sud-estică - a apreciat că "în afara Balcanilor obiectele de aur contemporane descoperirilor de la Varna sunt nu numai foarte rare, dar apar ca manifestări sporadice ale unei activităţi metalurgice, care nu se poate numi încă cu adevărat <<orfevrărie>> pentru că ea nu se referă la o producţie definită nici chiar de nivel artizanal"[17].

Înclinând către o asemenea apartenenţă regională şi culturală a celor două obiecte din colecţia Orghidan, suntem implicit conduşi să acceptăm şi încadrarea lor în timp,în mileniul al V-lea î.e.n. întemeindu-ne pe datările cu^{14}C, calibrate, stabilite pentru cultura Karanovo VI din Bulgaria[18].

NOTE

1. MNIR, inv. nr. C4198 şi C 4199
2. Mihai Gramatopol, Răzvan Theodorescu " Vechi podoabe de aur în colecţiile Cabinetului Numismatic al Academiei Republicii Socialiste România", în "Studii şi cercetări de istoria artei", Seria Artă Plastică, T.13 nr. 1, Bucureşti, 1996, pp. 63, 65-66.
3. Ibidem, p. 66, n. 17
4. Joseph Déchelette, "Manuel d'archéologie préhistorique et gallo-romaine" ,Paris, 1927,vol III,pp. 159-160,fig 256/5
5. "Le premier or de l'Humanité en Bulgarie,5-e millenarié",Paris, 1989, pp. 130-135
6. Op.cit.,p.163,cat/fig 268

www.cimec.ro / www.mncr.ro

7. Buletine B.N.R nr. 18029/1980 şi 18037/1980
8. Ivan S. Ivanov, în"Le premier or ...", p. 53
9. Christiane Eluére,în "Le premier or...",pp. 67-68
10."Macht, Herschaft und Gold. Das Gräberfeld von Varna (Bulgarien) und die Aufänge einer neuen europäischen Zivilization", Saarbrücken, 1988, p.197, 12(13);"Le premier or...", p.133, cat. 268
11. Le premier or...",pp. 115,117.
12. Op.cit.,pp. 105-151
13. "Macht Herschaft und Gold...",p. 196
14. Op. cit., p. 197
15. Mircea Petrescu-Dâmboviţa, "Depozitele de bronzuri din România", 1974, pp. 95-96,251 pl. 160/35(Guşteriţa II); pp. 107-108, 268-pl. 191/5 (Suseni)
16. Mihai Gramatopol, Răzvan Theodorescu, op.cit., pp.63-64.
17. Cristiane Eluére, op.cit., p.61
18. Colin Renfrew, în "Le premier or...", p 57.

CONSIDERATIONS ABOUT A TYPE OF GOLDEN PREHISTORICAL ADORNEMENT FROM THE ORGHIDAN COLLECTION

(Abstract)

In the Constantin Orghidan Collection, exhibited at the National History Museum of Romania are kept two prehistorical ornaments which provenience is not certified by any information.

The pieces, almost identical, are each worked of rolled wide golden sheet, unclosed at the ends, with an extention, similar to a tiara, in the median zone, on the opposite side of the aperture. They are both decorated "au repoussé" with hemispherical proeminences.

The dimension are: Diameter max.=6,8 cm and 6,6 cm; Width of the strap=2,4 cm and 2,3 cm; Height max=6,3 cm and 4,3 cm;Weight 39,3 g and 44,98 g.

According to the literature of the speciality which offered very few and aproximative analogies, three decades ago, the two pieces have been atributed to the Bronze age.

Prezently, the autor estimate that the two objects from the Orghidan Collection have a very close analogy with a golden adornement discovered in the grave nmb.36 of the eneolithic nechropolis from Varna (Bulgaria),atributed to the cultural complex Karanovo VI-Kodjadermen-Gumelnitza.

According to this argumentation the two pieces from the Orghidan collection may be atributed to the Balkano-Danubian eneolithic and dated in the 5th millenium B.C.

The article is also debating the destination of the two objects. According to the rolled shape, the diameter and the aperture between the endings, these are considered to be bracelets-even if the piece discovered in Bulgaria have been supposed to be a diadem or a miniatural diadem.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

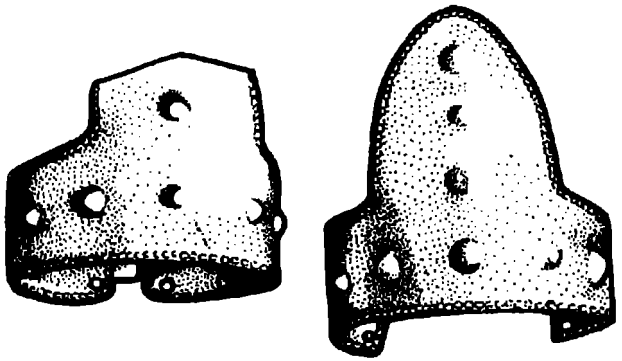

Fig. 1. Brăţări de aur din colecţia Orghidan.

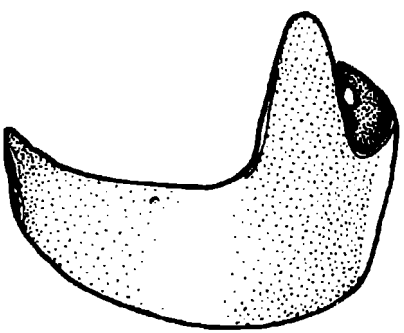

Fig. 2. Diademă de aur descoperită în mormântul nr. 36 din necropola de la Varna.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 19-39

DESPRE OBIECTELE DIN LUT ARS DIN ARIA CULTURII GLINA

Cristian Schuster

I. GENERALITĂŢI:

I.1. Obiectele din lut ars - evident, altele decât ceramica - ocupă cantitativ între materialele arheologice ale culturii Glina o poziţie relativ modestă. Într-o ierarhie - conform actualului stadiu de cercetare -, după ceramică şi piesele litice, categoria de piese supuse prezentei analize se situează pe un loc trei.
I.2. Obiectele de lut ars au fost recuperate atât în urma unor săpături, cât şi a cercetărilor de suprafaţă.
I.3. Toate piesele provin din cadrul unor aşezări[1] de pe întreaga aria de răspândire a culturii[2]. Inventarul puţinelor vestigii funerare ce au fost atribuite purtătorilor culturii Glina[3], nu a adăpostit şi astfel de obiecte.
I.4. Piesele din lut ars au fost descoperite atât în perimetrul (sau perimetrul probabil) al unor locuinţe[4] de suprafaţă, în bordeie şi gropi, cât şi în stratul arheologic. În locuinţe - mai ales în cele de suprafaţă - astfel de obiecte erau grupate în special în jurul vetrelor de foc: Braneţ[5], Schitu-La Conac[6] etc.
I.5. *Pasta* din care erau confecţionate piesele de lut ars se împarte după compoziţie -aidoma ceramicii- în trei categorii:

a. *grosieră* - cu nisip, pietricele, cioburi pisate în compoziţie. Din această pastă sunt modelate mai ales obiectele mai voluminoase (greutăţile);

b. *semigrosieră* - cu nisip mai mărunt în compoziţie. Obiectele de mărime mijlocie, dar şi unele mici aparţin acestei categorii;

c. *fină* - lut de bună calitate. Piesele mici sunt lucrate din această pastă.

Evident, că exista şi excepţii de la această "regulă".

I.6. *Arderea* este şi ea diferenţiată. Obiectele găsite în complexe (mai ales în locuinţe) au suportat şi o ardere secundară.
I.7. *Culoarea* exterioară, dar şi cea în spărtură este diferită, de la cenuşiu până la negru sau de la galben-roşcat până la brun închis. Pe aceiaşi piesă culoarea poate prezenta un spectru mai larg de nuanţe, neexistând o uniformitate.
I.8. În privinţa *funcţionalităţii* majorităţii obiectelor de lut ars avem o imagine clară. Dar s-au descoperit şi unele piese care ridică semne de întrebare, născând astfel controverse.

II. CATEGORII DE OBIECTE DE LUT ARS:

II.1. FUSAIOLE[7] : Bucureşti-*Glina*[8], Bucureşti-*Militari-Câmpul-Boja*[9] (fig. 5/5-6, 10), Bucureşti-*Cariera de nisip a I.T.B*[10] (fig. 6/6), Bucureşti-*Fundeni* (fig. 5/1-3), Bucureşti-*Ciurel*[12], Bucureşti-*Dudeşti*[13], Bucureşti-*Căţelu Nou*[14], Bucureşti-*Roşu*[15] (fig. 5/4),

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Mihăileşti-*Tufa*[16] (fig. 8/7, 10), Odaia Turcului[17] (fig. 5/7, 11), Văcăreşti[18], Braneţ[19] (fig. 5/8; 7/4-9; 8/5-6), Drăgăneşti-Olt[20] (fig. 5/9; 8/8), Căzăneşti-*Cărămidărie*[21] (fig. 6/2), Morăreşti[22] etc.

II.1.1. *Materia primă*:

a. *fragmente de ceramică*, găurite aproximativ în zona centrală: Braneţ, Crivăţ, Schitu-Gaura Despei (fig. 9/8), Letca Veche-La Pădure[23] ş.a.;

b. *confecţionate din cele trei categorii de pastă* (vezi: I.5).

II.1.2. *Forma fusaiolelor*:

a. *plate*[24]: Bucureşti-*Glina*[25], Bucureşti-*Militari-Câmpul Boja*[26], Bucureşti-*Dudeşti*[27], Bucureşti-*Roşu*[28], Bucureşti-*Fundeni*[29], Mihăileşti-*Tufa*[30], Odaia Turcului[31], Văcăreşti[32], Drăgăneşti-Olt[33], Cămineasca (fig. 9/5), Schitu-*Gaura Despei* (8/9; 9/2), Schitu-*La Conac* (fig. 9/1) etc.;

b. *discoidale*: Bucureşti-*Roşu*[34], Bucureşti-*Fundeni*[35], Bucureşti-*Militari-Câmpul Boja*[36], Schitu-*Gaura Despei*, Schitu-*La Conac* (fig. 9/4) Mihăileşti-*Tufa*, Floreşti-*Staţia de pompare*[37] (fig. 9/3) etc.;

c. *tronconice*: Odaia Turcului[38], Mihăileşti-*Tufa* (fig. 9/7), Căzăneşti-*Cărămidărie*[39] (fig. 6/2);

d. *bitronconice:* Braneţ[40], Mihăileşti-Tufa (fig. 10/ 5);

e. *sferice*: Bucureşti-*Militari-Câmpul Boja*;

f. *în formă de sfârlez*: Mihăileşti-Tufa (fig. 11/1);

g. *fără formă clară*[41]: Crivăţ, Letca Veche-La Pădure (fig. 9/6).

II.1.3. Decorul:

a. *fără decor*. Majoritatea fusaiolelor intră în această categorie.

b. *cu decor*. Doar 10% din totalul fusaiolelor descoperite sunt decorate. Elementele de decor sunt simple -linii paralele ce alcătuiesc mai multe registre (îndeobşte trei), alveole făcute probabil cu un băţ care se constituie într-un brâu circular etc.- şi se găsesc pe o singură faţă a fusaiolelor plate şi discoidale: Bucureşti-*Fundeni*[42].

II.1.4. Funcţionalitate:

a. *fusaiole propriu-zise*;

b. *rotiţe de car miniatural*. Aici ne referim la fusaiolele plate şi discoidale (mai ales cele decorate). Mulţi specialişti au atras atenţia asupra posibilităţii ca astfel de piese să fi fost folosite şi ca rotiţe de car[43].

II.2. *ROTIŢE DE CAR MINIATURAL*: Bucureşti-*Fundeni*[44](fig. 6/4), Odaia Turcului[45] (fig. 6/1), Drăgăneşti-Olt (fig. 10/), Braneţ[46] (fig. 8/1-4), Govora Sat-*Runcuri*[47] (fig. 6/5), Arsanca[48], Râmnicu Vâlcea[49], Căzăneşti-*Cărămidărie*[50](fig. 6/3).

II.2.1. *Materia primă:* sunt confecţionate din pastă din toate categoriile precizate (vezi: I.5).

II.2.2. *Forma*:

a. *cu butuc pe ambele părţi*: Bucureşti-Fundeni[51] (fig. 6/4), Odaia Turcului[52] (fig. 6/1), Braneţ[53], Drăgăneşti-Olt (fig. 11/3), Râmnicu Vâlcea[54];

b. *cu butuc pe o singură faţă*: Govora Sat-*Runcuri*[55], Arsanca[56], Căzăneşti-*Cărămidărie*[57] .

II.2.3. *Decorul*: nici una din rotiţe nu este decorată.

II.2.4. *Funcţionalitate*: posibil ca cu rotiţe cu butuc pe ambele părţi să fi fost dotate cărucioarele (lăzile) cu pereţii înclinaţi. Cărucioarele cu pereţii drepţi aveau probabil rotiţe cu butuc pe o singură faţă.

II.3. LĂZI DE CĂRUCIOARE MINIATURALE: Crivăţ[58].

II.3.1. *Materia primă*: din pastă grosieră.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

II.3.2. *Forma*: ladă dreptunghiulară cu pereţii laterali dispuşi în unghi de 90% faţă de fundul căruciorului.

II.3.3. *Decorul*: fără decor.

II.4. GREUTĂŢI: Bucureşti-*Militari-Câmpul Boja*[59], Bucureşti-*Roşu*[60], Bucureşti-*Fundeni*[61] (fig. 6/7, 9), Mihăileşti-*Tufa*[62] (fig. 12/4), Varlaam[63] (fig. 12/3), Cămineasca-*Măgură* (fig. 12/2), Schitu-*Gaura Despei*, Schitu-*La Conac*, Odaia Turcului[64] (fig. 7/2), Braneţ[65] (fig. 6/10; 7/1), Govora Sat-*Runcuri*[66] (fig. 6/12), Morăreşti[67] (fig. 6/11) etc.

II.4.1. *Materia primă*: din pastă de tip b şi c.

II.4.2. *Forma*:

a. *piramidale (sau trunchi de piramidă)*: Bucureşti-*Militari-Câmpul Boja*, Bucureşti-*Fundeni*, Mihăileşti-*Tufa* (fig. 12/4), Odaia Turcului, Braneţ[68], Govora Sat-*Runcuri*, Morăreşti (fig. 6/11);

b. *aproximativ tronconice (uneori ovale)*: Bucureşti-*Roşu*[69] , Bucureşti-*Fundeni*[70], Cămineasca-*Măgură* (fig. 12/2), Braneţ[71] etc.;

c. aproape ovale: Varlaam (fig. 12/3);

d. *fără o formă clar precizabilă*: Bila-*La Tutun*[72] (fig. 11/2), Bolintin Vale[73] (fig. 11/1).

II.4.3. *Decor*: nici una din piese nu a fost decorată.

II.4.4. Funcţionalitate:

a. *la ţesut* (mai ales greutăţile piramidale);

b. *la plasele de pescuit* (în special greutăţile tronconice şi cele ovale);

c. *alte activităţi cotidiene greu precizabile* (căţei de vatră ?).

II.5. MĂRGELE: Bucureşti-*Militari-Câmpul Boja*[74], Mihăileşti-*Tufa* (fig. 11/5), Văcăreşti[75] (fig. 3/2), Morăreşti (fig. 11/4).

II.5.1. *Materia primă*: pastă de categoriile b şi c.

II.5.2. *Forma*: sferice şi străpunse printr-o gaură (aproape) centrală.

II.5.3. *Decorul*: nici una din mărgele nu a fost decorată.

II.5.4. *Funcţionalitate*: *podoabă*. Probabil făceau parte din şiraguri ce erau purtate la gât (mână ?, brâu ?). Pentru această ipoteză pledează şi cele trei mărgele găsite la un loc la Mihăileşti-*Tufa* (în perimetrul probabil al unei locuinţe de suprafaţă).

II.6. LINGURI: Bucureşti-*Roşu*[76] , Bucureşti-*Fundeni* (fig. 4/1), Mihăileşti-*Tufa*[77] (fig. 10/1), Crivăţ[78], Văcăreşti[79] (fig. 4/5), Odaia Turcului[80] (fig. 4/2), Braneţ[81] (fig. 4/3-4), Govora Sat-*Runcuri*[82] (fig. 4/6), Morăreşti[83] (fig. 6/8).

II.6.1. *Materia primă*: din pastă de categoriile b şi c.

II.6.2. *Forma*:

a. cu *căuşul alungit*: Bucureşti-Fundeni (fig. 4/1), Morăreşti[84] etc.;

b. cu *căuşul (mai) pronunţat*: Mihăileşti-*Tufa* (fig. 10/1), Odaia Turcului (fig. 4/2), Crivăţ etc.

c. *coada* a fost ruptă la toate piesele din vechime, aşa încât nu se cunosc dimensiunile exacte ale acesteia. Unul din exemplarele de la Morăreşti avea coada perforată longitudinal, operaţie făcută ulterior confecţionării piesei.

II.6.3. *Decorul*: nici una din linguri nu a fost decorată.

II.6.4. *Funcţionalitate*:

a. la *mâncat*;

b. cu *prilejul diferitelor operaţiuni cultice* (libaţii ?).

II.7. TOPOARE: Bucureşti-*Roşu*[85] (fig. 1/5-6), Bucureşti-*Fundeni*[86] (1/1, 4), Bucureşti-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ciurel[87] (fig. 1/2), Crivăţ[88], Milcovăţu-*La Dig*[89] (fig. 10/2), Braneţ[90] (fig. 1/3, 7).

II.7.1. *Materie primă*: din pastă de categoriile b şi c.

II.7.2. *Forma*:

a. *lungi, cu un tăiş şi gaură de înmănuşare*: Bucureşti-*Fundeni* (fig. 1/4) Milcovăţu-*La Dig* (fig. 10/2), Braneţ (fig. 1/3, 7).

b. *lungi, cu un tăiş şi ceafă uneori aproape cilindrică*: Bucureşti-*Roşu*, Bucureşti-*Fundeni* (fig. 1/1), Bucureşti-*Ciurel* (fig. 1/2), Crivăţ.

II.7.3. *Decorul*: puncte -făcute cu un obiect ascuţit- ce se constituie în mai multe registre: Bucureşti-Fundeni (fig. 1/1).

II.7.4. *Funcţionalitate*:

a. *amuletă*: piesele prevăzute cu gaură (?);

b. *piesă de cult*: folosită la diferite ritualuri.

II.8.TIPARE: Butimanu[91] (fig. 7/3), Govora Sat-Runcuri[92] ,

II.8.1 *Materia primă*: pastă de bună calitate (categoria c).

II.8.2. *Forma*:

a. *dreptunghiulară*, pe una din feţe fiind conturată piesa ce urma a fi turnată: Butimanu;

b. *fără o formă clară*: Govora Sat-*Runcuri*[93].

II.8.3. *Funcţionalitate*: pentru turnat diferite piese din metal. În cazul tiparului de la Butimanu este vorba de topoare plate.

II.9.MĂSUŢE: Bucureşti-*Bucureştii Noi*[94] (fig. 3/1), Bucureşti-*Fundeni*[95] (fig. 3/8).

II.9.1 *materia primă*: pastă de categoriile b şi c.

II.9.2. *Forma*:

a. *dreptunghiulară*, cu patru picioruşe şi partea superioară uşor alveolată: Bucureşti-*Bucureştii Noi* (fig. 3/1);

b. *rotundă*, cu patru picioruşe şi partea superioară foarte uşor alveolată: Bucureşti-*Fundeni* (fig. 3/8).

II.9.3. *Decorul*:

a. *fără decor*: Bucureşti-Fundeni;

b. *cu decor*: trei şiruri de puncte -practicate cu un obiect ascuţit- ce încing cele patru laturi exterioare ale măsuţei: Bucureşti-*Bucureştii Noi* (fig. 3/1).

II.9.4. *Funcţionalitate*: folosite la ritualuri cultice. Interesant este că, ambele măsuţe sunt sparte din vechime. În acest context este posibil ca ele să fi fost fragmentate în mod intenţionat de cei care le-au folosit.

II.10. FIGURINE: Bucureşti-*Mihai Vodă*[96] (fig. 2/2), Bucureşti-*Fundeni* (fig. 2/7-8), Odaia Turcului[97] (fig. 2/3, 6), Schitu-*La Conac*[98] (fig. 10/), Schitu-*Gaura Despei*[99] (fig. 10/), Braneţ[100] (fig. 2/4), Bârseşti[101] (fig. 2/1, 5),Văcăreşti.

II.10.1. *Materia primă*: din pastă de categoriile b şi, mai ales, c.

II.10.2. *Forma*:

a. *antropomorfe*:

a.1. sub forma unei *plăcuţe* prevăzută pe una din muchiile lungi cu o adâncitură şi alte patru puncte adâncite dispuse simetric două câte două pe una din feţe: Odaia Turcului[102] (fig. 2/3); sau o plăcuţă dotată cu adâncituri ce sugerează "ochii şi gura" unui om şi o perforaţia orizontală de prindere: Schitu-*Gaura Despei* (fig. 10/ 3).

a.2. un fragment, care sugerează forma schematică a unui *picior de om*: Braneţ (fig. 2/4);

b. *zoomorfe*:

www.cimec.ro / www.mncr.ro

b.1. de forma unui *ovideu*: Bucureşti-*Fundeni* (fig. 2/7-8) Bucureşti-*Mihai Vodă* (fig. 2/2), Odaia Turcului (fig. 2/6), Bârseşti (fig. 2/5);

b.2. de forma unui *bovideu*: Bârseşti (fig. 2/1);

b.3. de forma unui *câine (lup ?)*: Schitu-*La Conac* (fig. 10/ 4).

II.10.3. *Decorul*: puncte care decorează în trei şiruri zona umărului, a bazinului şi a burţii, precum şi membrele animalului: Odaia Turcului.

II.10.4. *Funcţionalitate*:

a. *amulete*: Schitu-Gaura Despei (fig. 10/3).

b. *piese de ritual*.

II.11.FALUS: Drăgăneşti Olt[103] (fig. 3/4).

II.11.1. *Materia primă*: pastă de bună calitate (categoria c).

II.11.2. *Forma*: cilindric, spre unul din capete subţiat, apoi îngroşat, cu un meat urinar redat schematizat.

II.11.3. *Decorul*: nedecorat.

II.11.4. *Funcţionalitate*: fiind fragmentar şi oarecum de dimensiuni reduse, se poate eventual presupune că el constituia o parte dintr-o statuetă. Prezenţa lui într-o aşezare Glina, unică dealtfel[104], este legată probabil de vreo practică rituală.

II.12. ALTE OBIECTE: Văcăreşti[105], Braneţ[106] (fig. 3/3), Bârseşti[107] (fig. 3/5-7), Mihăileşti-Tufa (fig. 11/6).

II.12.1. *Materia primă*: din pastă de categoriile b şi c.

II.12.2. *Forma*:

a. *obiect rectangular*: Braneţ (fig. 3/3);

b. *obiect discoidal*: Mihăileşti-Tufa (fig. 11/6).

c. plăcuţe:

c.1. *ovală*, cu două găuri (în centru şi în apropierea unuia din capete) şi o perforaţie incomplete la celelalt capăt: Văcăreşti.

c.2. *dreptunghiulare*, prevăzute cu străpungeri (câte două) la cele două capete şi o perforaţie orizontală totală sau incompletă pe centrul piesei: Bârseşti (fig. 3/5-7).

II.12.3. Decorul:

a. *fără decor*: majoritatea pieselor;

b. *cu decor*: un cerc de puncte pe o faţă a piesei în formă de disc de la Mihăileşti-Tufa (fig. 11/6).

II.12.4. *Funcţionalitate*:

a. pentru obiectele descoperite la Braneţ şi Mihăileşti-*Tufa*, în actualul stadiu de cunoaştere nu putem emite ipoteze;

b. plăcuţele de Bârseşti şi Văcăreşti au fost socotite de Gh. Petre-Govora apărătoare de braţ. Fiind o ipoteză de lucru, ea nu poate fi neglijată. Totuşi, ne permitem, a o pune sub semnul întrebării. Dimensiunile şi, mai ales, materia primă (lutul) din care au fost confecţionate, ne îndeamnă a avea reţineri vis-a-vis de concluziile la care ajunge venerabilul şi stimatul nostru coleg.

Evident, este foarte anevoios a preciza la ce au folosit respectivele plăcuţe. Poate sunt piese ale unei costumaţii rituale (centură ?).

III. DISCUŢII:

III.1. După cum s-a putut constata, obiectele din lut ars găsite în mediul Glina, se prezintă într-o varietate relativ modestă.

III.2. Catalogul întocmit de noi, în mod cert nu a cuprins întregul spectru al producţiei de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

piese din lut ars.
III.3. Cu excepţiile amintite, tuturor obiectelor le-a putut fi stabilită funcţionalitatea.
III.4. În unele cazuri, prilejul în care au fost folosite (viaţa cotidiană, în anumite momente ale ritualului, în magie etc.), nu a putut fi precizat cu exactitate. Ne-am permis să avansăm sau să ne raliem la unele ipoteze. Contextul arheologic în care au fost găsite (în complexe sau în strat) nu ne-a înlesnit demersul.
III.5. Relativa sărăcie a repertoriului pieselor de lut ar putea fi explicat eventual prin faptul că lemnul (pe care nu putem să-l sesizăm pe cale arheologică) juca rolul important în cadrul materiilor prime folosite la confecţionarea uneltelor etc.

NOTE

1 Despre aşezările culturii Glina vezi printre alţii: C. Schuster, Consideraţii privind aşezările culturii Glina, Drobeta, VII, p. 12-17.
2 Problematica ariei de răspândire a fost tratată şi de: idem, Despre aria de răspândire a culturii Glina, Istros, 7, 1994, p. 63-70.
3 Amintim aici investigaţiile de la Bucureşti-Fundeni (S. Morintz şi D. V. Rosetti, Bucureştii de odinioară, Bucureşti, 1959, p. 22), Verbiţa (P. Roman, Die Glina III-Kultur, PZ, 51, 1976, 1, p. 33, 35; D. Berciu şi P. Roman, Mormintele tumulare de la Verbiţa (jud. Dolj), Thraco-Dacica, V, 1984, p. 15-21; P. Roman, Die Gräber von Verbiţa, în P. Roman, A. Dodd-Opriţescu, J. Pál, Beiträge zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas, Internationale Interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Monographien Bd. III, 1992, p. 115-116), Apa Sărată, Cetăţenii din Deal, Malul Florilor şi Albeşti.(Mulţumim pe această cale domnului dr. Sebastian Morintz pentru informaţiile referitoare la ultimele patru descoperiri menţionate, oferite cu atâta generozitate.)
4 Locuinţele (de suprafaţă şi bordeiele) şi gropile au fost analizate mai mult sau mai puţin amănunţit de: P. Roman, Die Glina III-Kultur, PZ, 51, 1976, 1, p. 28; E. Comşa, Unele date despre tipurile de locuinţe din epoca bronzului de pe teritoriul României, Peuce, 10, 1991, 1, p. 21-22; J. Machnik, The Earliest Bronze Age in the Carpathian Basin, Archaeological Sciences Bradford, 1991, p. 14; C. Schuster, Einführung in das Siedlungs- und Bauwesen der Glina-Kultur, Mem. Museo Civ.Nat. Verona, Sez. Scienze Uomo, 4, 1995, p. 130-131. Acestei probleme i-a acordat şi o atenţia sporită: idem, Despre locuinţele culturii Glina, MemAnt, XXI (sub tipar).
5 Aug. Ulanici, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, p. 20; idem, Săpăturile efectuate la Braneţ în aşezarea Glina, CA, VI, 1983, p. 23.
6 C. Schuster, T. Popa, Cercetări privind epoca bronzului în judeţul Giurgiu (investigaţiile din anii 1986-1994), BMJG, I, 1995, 1, p. 27.
7 Despre fusaiole în general vezi: E. Comşa, Dicţionar de istorie veche a României, Bucureşti, 1976, p. 290; idem, Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României, Bucureşti, 1996, p. 163; R. Florescu, Dicţionar enciclopedic de artă veche a României, Bucureşti, 1980, p. 161-162.
8 I. Nestor, Fouilles de Glina, Dacia, III-IV, 1928-1932, fig. 15, nr. 13-15.
9 M. Turcu, Cercetări arheologice la Militari-Cîmpul Boja, CAB, III, 1981, p. 229 şi pl. I/5, V/6-7.
10 Gh. Bichir, Cercetări arheologice pe terasa dreaptă a Colentinei, MCA, 6, 1959, fig. 5/2.
11 S. Morintz şi D. V. Rosetti, Bucureştii de odinioară, Bucureşti, 1959, p. 21 şi pl. XV/1, 3-6.
12 S. Morintz, Săpăturile de la Dealul Ciurel, MCA, 6, 1959, p. 770 şi fig. 11/12-13.
13 M. Turcu, Cercetări arheologice la Dudeşti, Carpica, VIII, 1976, p. 45 şi fig. 2/6 (foto).
14 V. Leahu, Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în anul 1960 la Căţelu Nou, CAB, I, 1963, p. 22.
15 M. Constantiniu şi P. I. Panait, O aşezare din epoca bronzului la Roşu, CAB, I, 1963, p. 303 şi pl. I/2-3 (foto).
16 C. Schuster, Aşezări Glina pe cursul inferior al Argeşului şi valea Câlniştei (I). Mihăileşti-Tufa,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Thraco-Dacica, XIII, 1992, 1-2, p. 41; C. Schuster, T. Popa, Cercetări privind epoca bronzu lui în judeţul Giurgiu (investigaţiile din anii 1986-1994), BMJG, I, 1995, 1, p. 21.

17 E. Tudor, Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien, Dacia, N.S., XXVI, 1982, p. 61 şi fig. 5/13, 17.

18 Eadem, Săpături de salvare din comuna Văcăreşti, judeţul Dîmboviţa, Scripta Valachica, Târgovişte, 1972, fig. 8/2.

19 Aug. Ulanici, Săpăturile de la Braneţ, jud. Olt, CA, I, 1975, p. 61şi fig. 12/7-8; idem, Săpăturile arheologice efectuate la Braneţ în anul 1976, CA, III, 1979, fig. 7/4-6; idem, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, p. 26 şi fig. 3/4, 7.

20 M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu, Cercetările arheologice în tell-ul gumelniţeano-sălcuţean de la Drăgăneşti Olt-punctul Corboiaca-campaniile din anii 1993-1994, Cercetări arheologice în aria nord-tracă, I, 1995, fig. 22/2.

21 Gh. Petre-Govora, O preistorie a nord-estului Olteniei, Rm. Vâlcea, 1995, p. 28 şi fig. 3/6.

22 C. Schuster, M. Nica, Săpăturile de salvare de la Morăreşti, judeţul Dolj (1993), Cercetări arheologice în aria nord-tracă, I, 1995, p. 115.

23 C. Schuster, T. Popa, op. cit., p. 42.

24 În multe cazuri nu se face distincţia dintre plată şi discoidală, căci, diferenţele sunt minime. Totuşi, noi socotim fusaiole plate, cele ale căror părţi centrale nu sunt îngroşate (bombate) şi ale căror margini nu au fost subţiate.

25 I. Nestor, loc cit.

26 M. Turcu, Cercetări arheologice la Militari-Cîmpul Boja, CAB, III, 1981, pl. I/5.

27 Eadem, Cercetări arheologice la Dudeşti, Carpica, VIII, 1976, fig. 2/6.

28 M. Constantiniu şi P. I. Panait, op. cit., pl. I/2.

29 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., pl. XV/4-5.

30 Inedită. Se găseşte în depozitul de arheologie al Muzeului judeţean Giurgiu.

31 E. Tudor, Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien, Dacia, N.S., XXVI, 1982, fig. 5/17.

32 Eadem, Săpături de salvare din comuna Văcăreşti, judeţul Dîmboviţa, Scripta Valachica, 1972, fig. 8/2.

33 M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu, op. cit., fig. 22/2.

34 M. Constantiniu şi P. I. Panait, op. cit., pl. I/3.

35 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., pl. XV/1, 3, 6.

36 M. Turcu, Cercetări arheologice la Militari-Cîmpul Boja, CAB, III, 1981, pl. V/6.

37 Inedită. Este depozitată la Muzeul judeţean Giurgiu.

38 E. Tudor, Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien, Dacia, N.S., XXVI, 1982, fig. 5/13.

39 Gh. Petre-Govora, O preistorie a nord-estului Olteniei, Rm. Vâlcea, 1995, p. 28 şi fig. 3/6.

40 Aug. Ulanici, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, fig. 3/7.

41 În această categorie intră în special fusaiolele confecţionate din fragmente ceramice.

42 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., pl. XV/4-6.

43 Despre acest subiect, vezi mai nou: N. Boroffka, Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bd. 19, 1994; C. Schuster, Despre cărucioarele miniaturale din lut ars în Bronzul românesc, Thraco-Dacica, XVII, 1996, 1-2, p. 117-137.

44 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., p. 21 (denumit de autori prâsnel) şi fig. XV/2 (foto).

45 E. Tudor, op. cit., p. 61 şi fig. 5/14.

46 Aug. Ulanici, Noi cercetări arheologice la Braneţ, CA, 2, 1976, fig. 12/9; idem, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, 4, 1981, fig. 3/1-3.

47 Gh. Petre-Govora, Asupra problemelor culturii Glina în nord-estul Olteniei, Thraco-Dacica, 7, 1986, 1-2, p. 156 şi fig. 3/8; idem, O preistorie a nord-estului Olteniei, Rm. Vâlcea, 1995, p. 23 şi fig. 6/8.

48 Ibidem, p. 28 şi fig. 7/11 (foto).

49 Ibidem, p. 30 şi fig. 8/5 (foto).

50 Ibidem, p.28 şi fig. 3/7.

51 S. Morintz şi D. V. Rosetti, loc cit.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

52 E. Tudor, loc cit.
53 Vezi nota 46.
54 Gh. Petre-Govora, op. cit., p. 30 şi fig. 8/5
55 Vezi nota 47.
56 Ibidem, p. 28 şi fig. 7/11.
57 Ibidem, p. 28 şi fig. 3/7.
58 D. Berciu, Rezultatele primelor săpături de la Crivăţ, SCIV, 17, 1966, 3, p. 533. Cercetările din anii următori au dus la descoperirea altor fragmente de cărucioare de lut ars.
59 M. Turcu, Cercetări arheologice la Militari-Cîmpul Boja, CAB, III, 1981, p. 229.
60 M. Constantiniu şi P. I. Panait, op. cit., p. 303.
61 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., p. 21 şi fig. XV/9-10.
62 C. Schuster, Aşezări Glina pe cursul inferior al Argeşului şi valea Cîlniştei (I). Mihăileşti-Tufa, Thraco-Dacica, XIII, 1992, 1-2, p. 41.
63 Idem, Cercetări arheologice în aşezarea culturii Glina de la Varlaam, judeţul Giurgiu, CCDJ, XIII-XIV, 1995, p. 54.
64 E. Tudor, Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien, Dacia, N.S., XXVI, 1982, fig. 5/15.
65 Aug. Ulanici, Săpăturile de la Braneţ, jud. Olt, CA, I, 1975, p. 61; idem, Noi cercetări la Braneţ, CA, II, 1976, p. 51 şi fig. 12/2 (= J. Machnik, op. cit., fig. 7/14); idem, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, p. 26 şi fig. 3/8.
66 P. Roman, Cercetări la Govora Sat-Runcuri în 1977, SCIVA, 1985, fig. 8/3.
67 C. Schuster, M. Nica, op. cit., p. 115 şi fig. 1/5 (foto)
68 Aug. Ulanici, Noi cercetări la Braneţ, CA, II, 1976, p. 51 şi fig. 12/2; idem, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, p. 26 şi fig. 3/8.
69 M. Constantiniu şi P. I. Panait, op. cit., p. 303.
70 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., p. 21 şi pl XV/10.
71 Aug. Ulanici, Săpăturile de la Braneţ, jud. Olt, CA, I, 1975, p. 61 .
72 Despre cercetările de suprafaţă de aici, vezi: C. Schuster, T. Popa, op. cit., p. 43.
73 În legătură cu investigaţiile de suprafaţă din zona Bolintin Vale (jud. Giurgiu) vezi: ibidem, p. 41.
74 M. Turcu, Cercetări arheologice la Militari-Cîmpul Boja, Bucureşti, MCA, 15, 1983, p. 146.
75 P. Roman, Die Glina III-Kultur, PZ, 51, 1976, 1, fig. 7/3.
76 M. Constantiniu şi P. I. Panait, op. cit., p. 308.
77 C. Schuster, Aşezări Glina pe cursul inferior al Argeşului şi valea Cîlniştei (I). Mihăileşti-Tufa, Thraco-Dacica, XIII, 1992, 1-2, p. 41.
78 D. Berciu, op. cit., p. 533 şi fig. 3/3.
79 E. Tudor, op. cit., p. 105 şi fig. 8/1 (= P. Roman, op. cit., fig. 7/3).
80 E. Tudor, Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien, Dacia, N.S., XXVI, 1982, fig. 5/16.
81 Aug. Ulanici, Noi cercetări arheologice la Braneţ, CA, II, 1976, p. 51 şi fig. 12/4 (= J. Machnik, op. cit., fig. 7/9); idem, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, p. 26 şi fig. 2/4.
82 Gh. Petre-Govora, Asupra problemelor culturii Glina în nord-estul Olteniei, Thraco-Dacica, VII, 1986, 1-2, fig. 6/7 (= idem, O preistorie a nord-estului Olteniei, Rm. Vâlcea, 1995, p. 23 şi fig. 6/7).
83 C. Schuster, M. Nica, op. cit., p. 115 şi fig. 1/3 (foto).
84 Inedită. Se găseşte depozitată la Institutul de Cercetări Socio-Umane, Craiova.
85 M. Constantiniu şi P. I. Panait, op. cit., p. 303, pl. I/9-10.
86 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., p. 21 şi fig. 3/4-5. Vezi şi P. Roman, op. cit., fig. 7/5.
87 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., p. 21 şi fig. 3/3.
88 D. Berciu, op. cit., p. 533 şi fig. 3/5.
89 Despre descoperirile de la Milcovăţu vezi: C. Schuster, T. Popa, op. cit., p. 42.
90 Aug. Ulanici, Săpăturile arheologice efectuate la Braneţ în anul 1976, CA, III, 1979, p. 28 şi fig. 7/3, 9.
91 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., p. 21 şi pl. XVI/6. La P. Roman (op. cit., fig. 2/12) găsim desenul piesei de la Butimanu, dar care are indicat ca loc de descoperire Glina.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

92 P. Roman, Cercetări la Govora Sat-Runcuri în 1977, SCIVA, 36, 1985, 4, p. 280.
93 Ibidem: "o bucată de lut, de consistenţa gresiei şi cu urme de ardere specifică, pare să fie fragmentul unui tipar de turnat piese din metal."
94 S. Morintz şi D. V. Rosetti, op. cit., fig. 3/2.
95 Ibidem, fig. 4.
96 Ibidem, fig. 3/6-7.
97 E. Tudor, Neue Angaben zur frühen Bronzezeit in Südrumänien, Dacia, N.S., 26, 1982, 1-2, fig. 5/18-19
98 C. Schuster, T. Popa, op. cit., p. 28.
99 Ibidem, p. 29.
100 Aug. Ulanici, Noi cercetări arheologice la Braneţ, CA, II, 1976, p. 51, 54.
101 Gh. Petre-Govora, Apărătoare de braţ în mediul culturii Glina, SCIVA, 36, 1985, 4, fig. 2/4-5 (= idem, O preistorie a nord-estului Olteniei, Rm. Vâlcea, 1995, fig. 2/4-5).
102 E. Tudor, op. cit., p. 61: "anthropomorphe Figurine von einem bisher in der Glina-Kultur unbekannten Typus."
103 M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu, op. cit., p. 15 şi fig. 22/1.
104 În literatura de specialitate lipsesc referirile la astfel de piese în mediul Glina. Posibil, să fi fost descoperite şi alte falus-uri, dar dintr-o pudoare exagerată nu au fost menţionate.
105 E. Tudor, Săpături de salvare din comuna Văcăreşti, judeţul Dîmboviţa, Scripta Valachica, Târgovişte, 1972, p. 105 şi fig. 8/4.
106 Aug. Ulanici, Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneţ, jud. Olt, CA, IV, 1981, p. 26 şi fig. 3/10.
107 Gh. Petre-Govora, Apărătoare de braţ în mediul culturii Glina, SCIVA, 36, 4, 1985, fig. 1/1-3 (= idem, O preistorie a nord-estului Oltenici, Rm. Vâlcea, 1995, fig. 1/1-3).

Über die gebrannten Tongegenstände der Glina-Kultur
(Zusammenfassung)

Der Verfasser analysiert und katalogiert die in den Glina-Siedlungen (im Stratum, in Häusern und Gruben) entdeckten Tongegenstände. Seine Aufmerksamkeit wurde von den Spinnwirtel, Modellwagenräder und -kiste, Gewichte, Perlen, Löffel, Äxte, Gußformen, Tischlein, Idole, Phali und anderen Gegenständen erweckt. Es wurde auf den Rohstoff, die Brennung, Farbe, Form und Benutzung hingewiesen.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

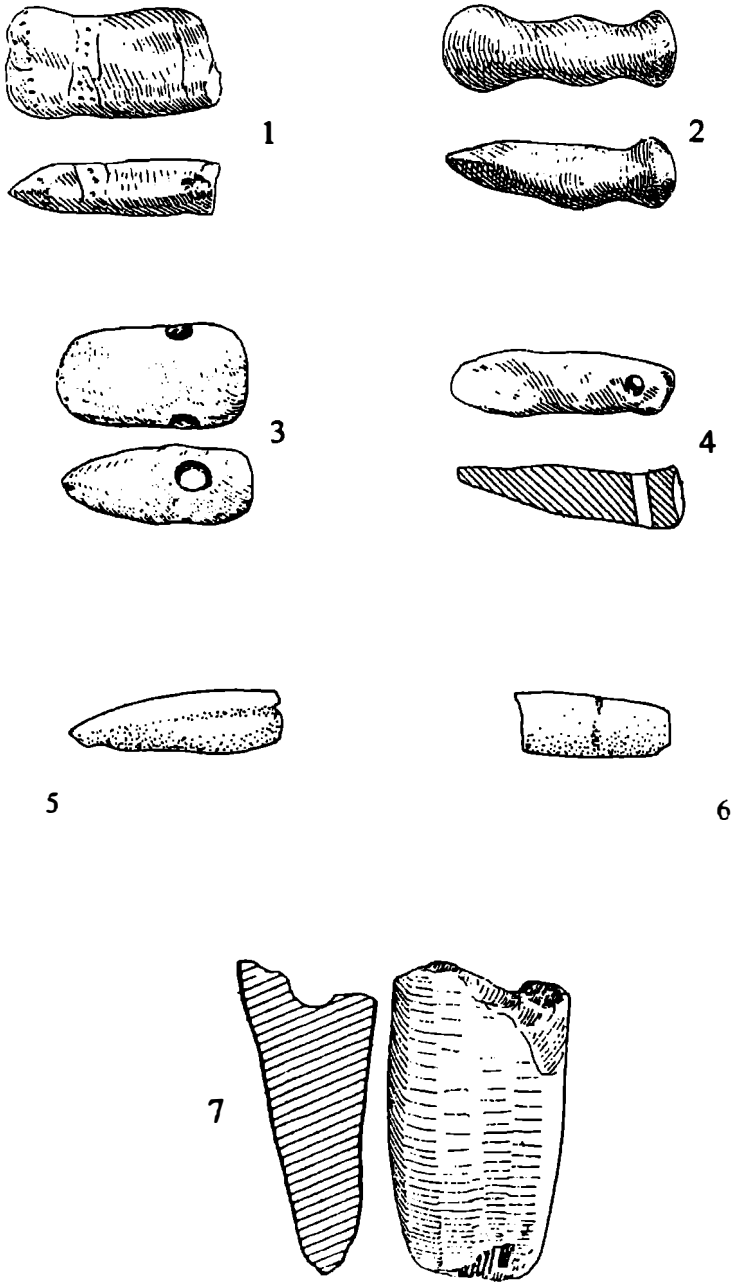

Fig./ Abb. 1: Topoare/ Äxte: 1, 4=Bucureşti-Fundeni (apud. S. Morintz, D.V. Rosetti), 2=Bucureşti-Ciurel(apud ibidem), 3, 7=Braneţ (apud Aug. Ulanici), 5-6–Bucureşti-Roşu (apud M. Constantiniu, P.I. Panait). Scări diferite / Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

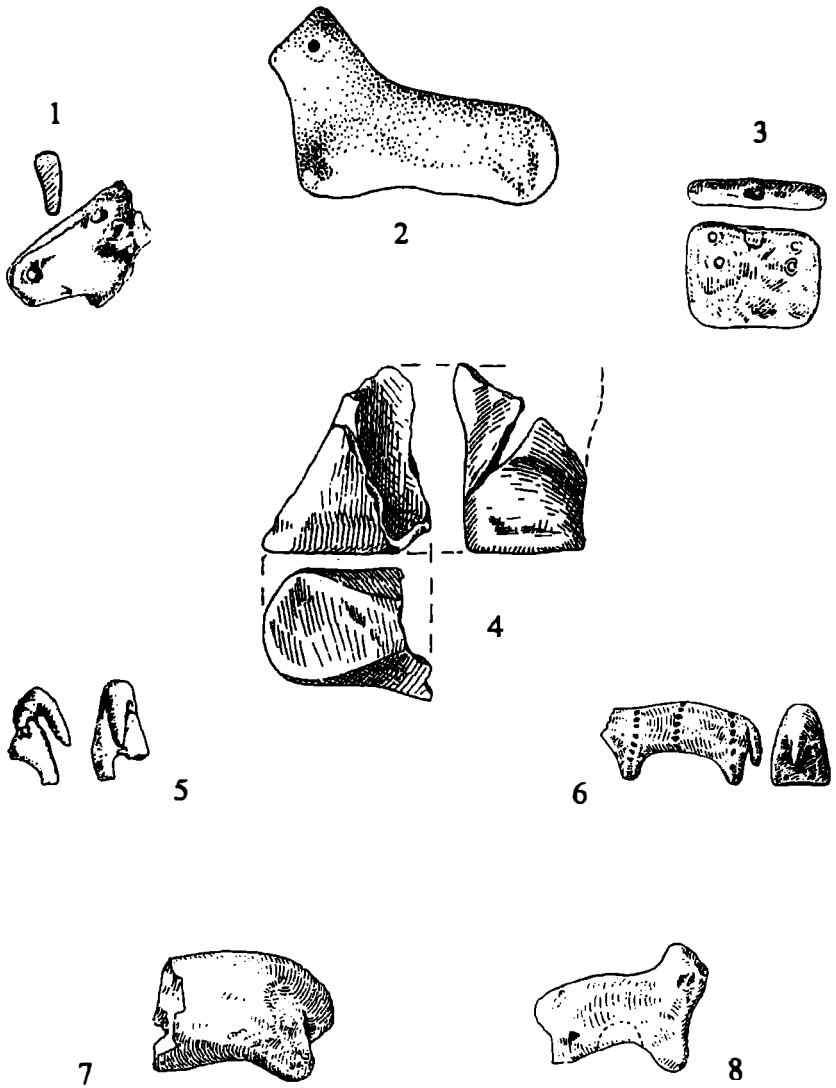

Fig./ Abb. 2: Idol / Idole: 1, 5=Bârseşti (apud Gh. Petre), 2=Bucureşti-Mihai Vodă (apud S. Morintz, D.V. Rosetti). 3, 6=Odaia Turcului (apud E. Tudor), 4=Braneţ (apud Aug. Ulanici), 7-8=Bucureşti-Fundeni (apud S. Morintz, D.V. Rosetti). Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

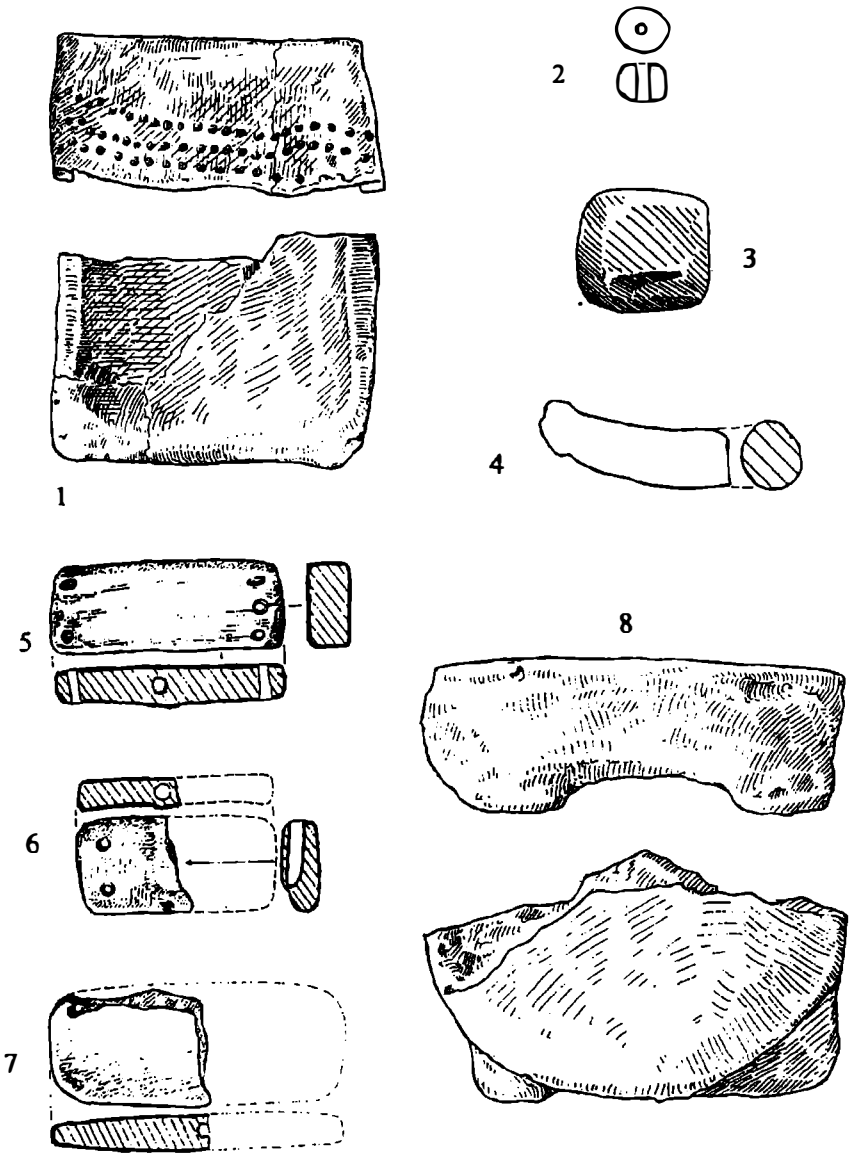

Fig./ Abb. 3: Măsuţe/ Tischlein: 1=Bucureşti-Bucureştii Noi (apud S. Morintz, D.V. Rosetti), 8=Bucureşti-Fundeni (apud S. Morintz, D.V. Rosetti); Mărgea/ Perle: 2= Văcăreşti (apud E. Tudor); Obiect rectunghiular/ Rechteckiger Gegenstand: 3=Braneţ (apud Aug. Ulanici); Falus/ Phalus: 4=Drăgăneşti-Olt (apud M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu); Plăcuţe/ Plättchen: 5-7=Bârseşti (apud Gh. Petre). Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

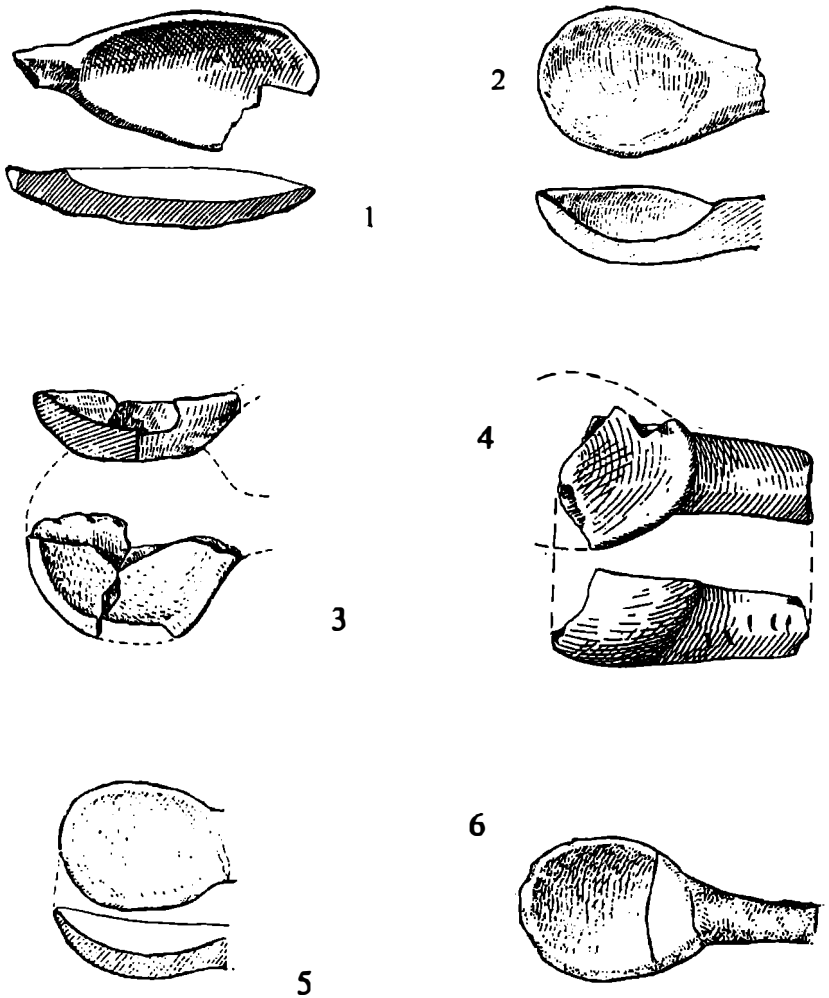

Fig./ Abb. 4: Linguri/ Löffel: 1=Bucureşti-*Mihai Vodă* (*apud* S. Morintz, D.V. Rosetti), 2=Odaia Turcului (apud E. Tudor), 3-4=Braneţ (*apud* Aug. Ulanici), 5=Văcăreşti (*apud* E. Tudor), 6=Govora Sat-*Runcuri* (*apud* Gh. Petre). Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

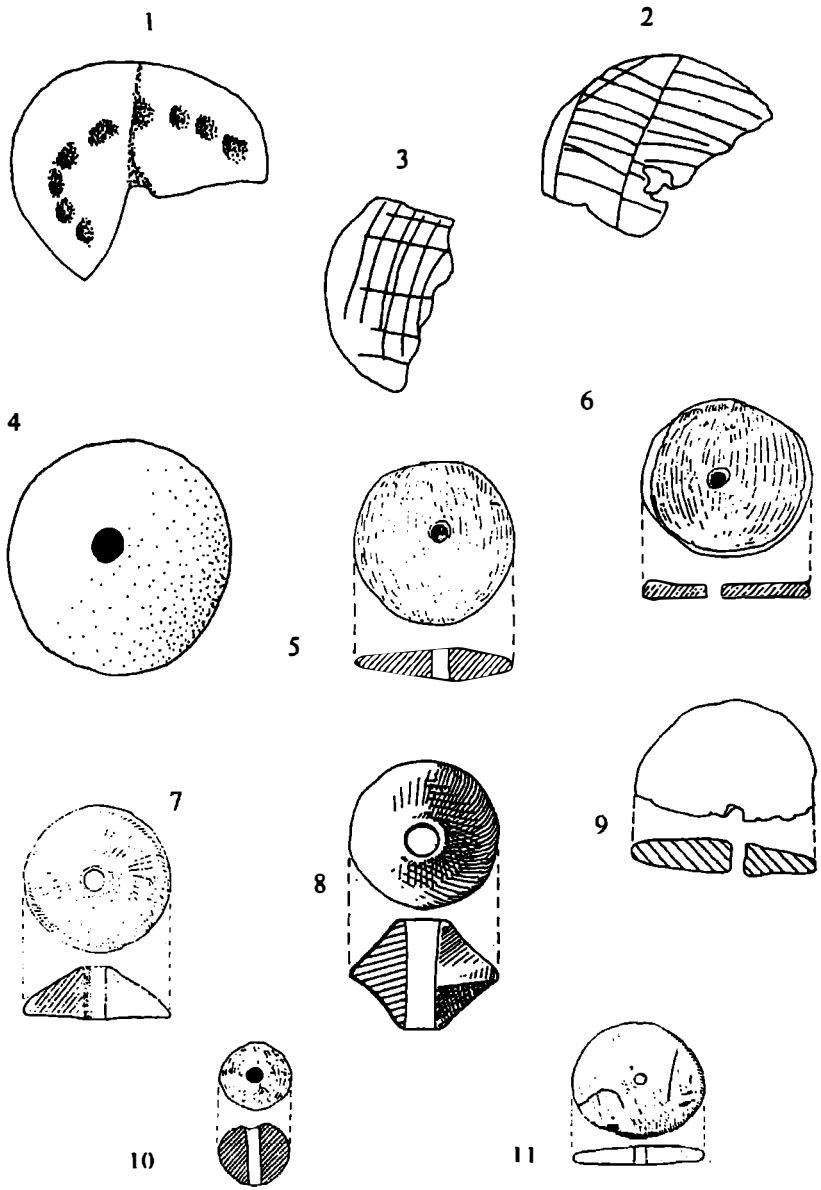

Fig./ Abb. 5: Fusaiole/ Spinnwirtel: 1-3=Bucureşti-*Fundeni* (*apud* S. Morintz, D.V. Rosetti), 4=Bucureşti-*Roşu* (apud M. Constantiniu, P.I. Panait), 5-6, 10=Bucureşti-*Militari Câmpul Boja* (*apud* M. Turcu), 7, 11=Odaia Turcului (apud F. Tudor), 8=Braneţ (*apud* Aug. Ulanici), 9=Drăgăneşti-Olt (*apud* M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu). Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

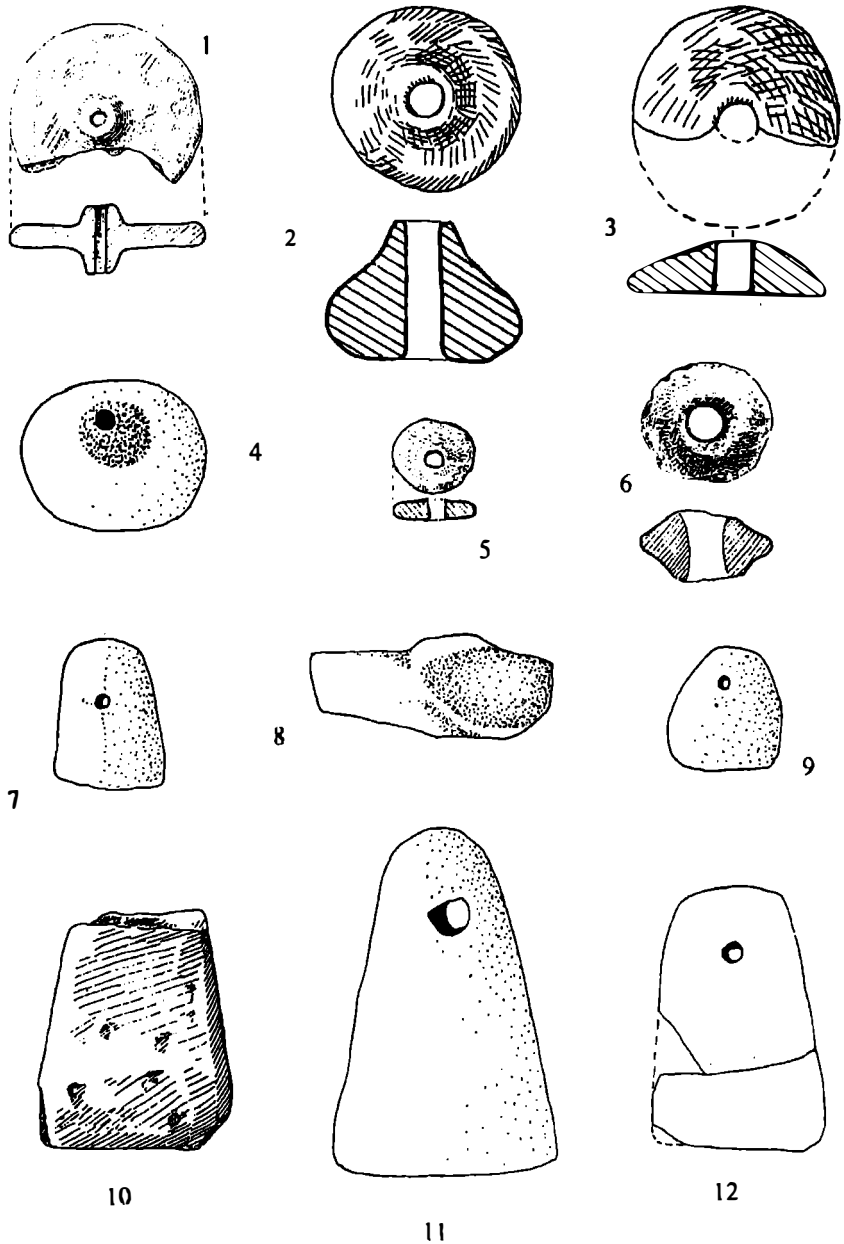

Fig./ Abb. 6: Rotiţe/ Modellwagenräder: 1=Odaia Turcului (*apud* E. Tudor), 3=Căzăneşti-*Cărămidărie* (apud Gh. Petre), 4=Bucureşti-*Fundeni* (apud S. Morintz, D.V. Rosetti), 5=Govora Sat-Runcuri (*apud* Gh. Petre); Fusaiole/ Spinnwirtel: 2=Căzăneştii-*Cărămidărie* (*apud* Gh. Petre), 6=Bucureşti-*Cariera de nisip a LTB*. (apud Gh. Bichir); Greutăţi/Gewichte: 7, 9=Bucureşti-*Fundeni* (apud S. Morintz, D.V. Rosetti), 10=Braneţ (*apud* Aug. Ulanici),11=Morăreşti (*apud* C. Schuster, M. Nica), 12=Govora Sat-*Runcuri* (*apud* P. Roman); Lingură/ Löffel: 8=Morăreşti (*apud* C. Schuster, M. Nica). Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

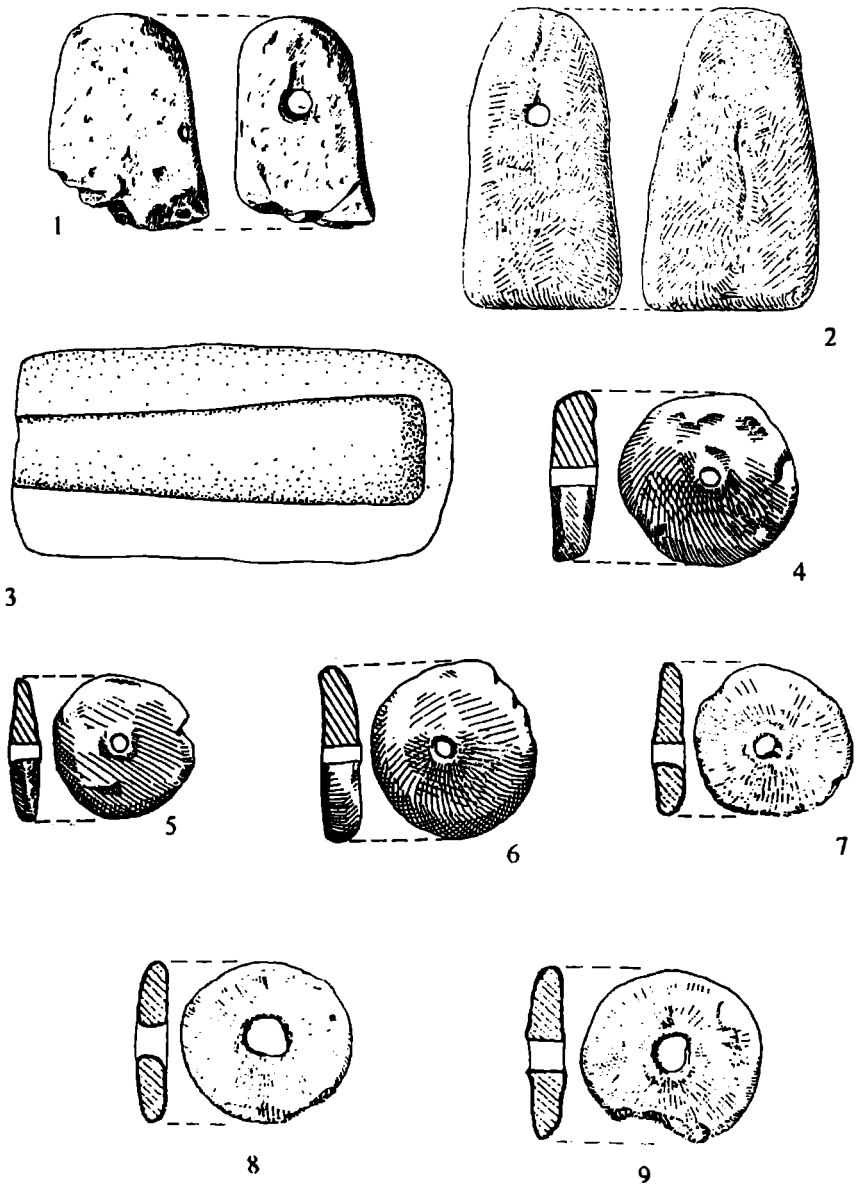

Fig./ Abb. 7: Greutăţi/ Gewichte: 1=Braneţ (*apud* Aug. Ulanici), 2=Odaia Turcului (*apud* E. Tudor); Tipar/ Gußform: 3=Butimanu (*apud* S. Morintz, D.V. Rosetti); Fusaiole/ Spinnwirtel: 4-9=Brancţ (*apud* Aug. Ulanici). Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe

www.cimec.ro / www.mncr.ro

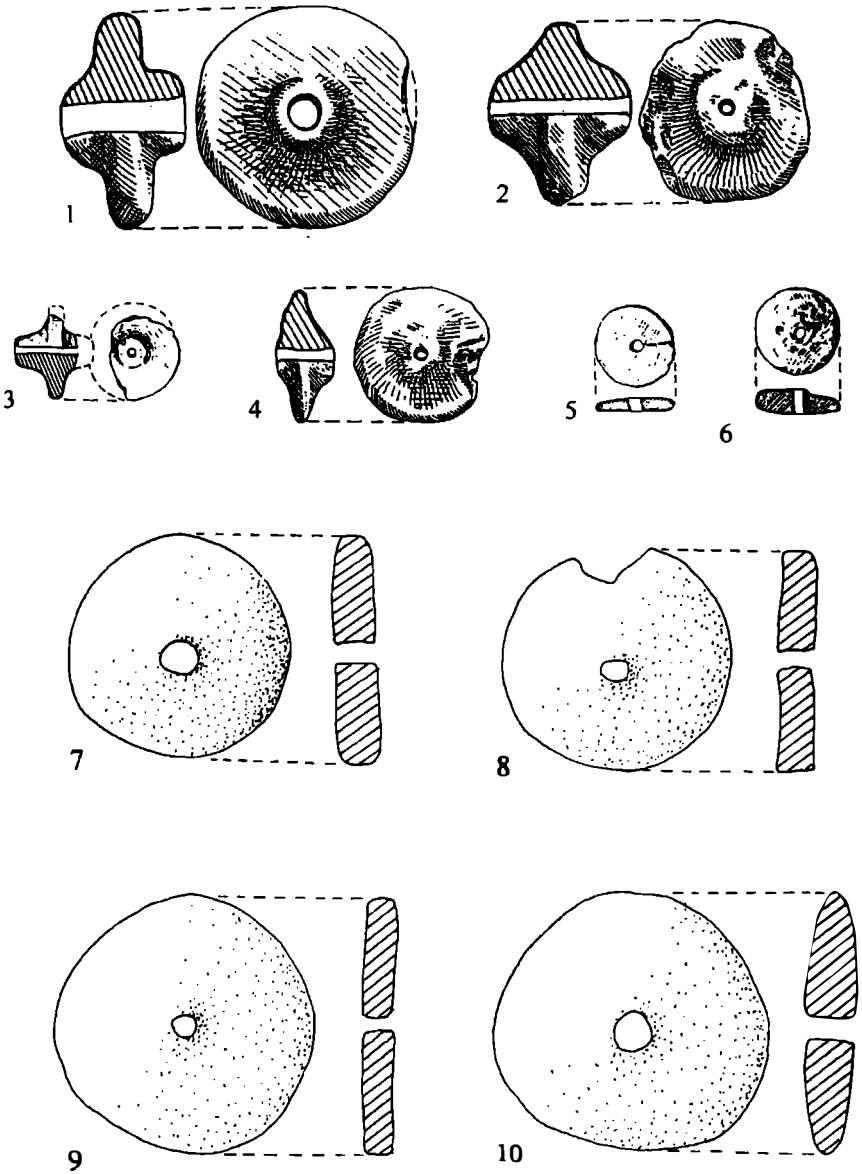

Fig./ Abb. 8: Rotițe/ Modellwagenräder: 1-4–Braneț (*apud* Aug. Ulanici); Fusaiole/ Spinnwirtel: 5-6–Braneț (*apud* Aug. Ulanici), 7, 10=Mihăilești-*Tufa*, 8=Drăgănești-*Olt*, 9–Schitu-*Gaura Despei*. Scări diferite/ Verschiedene Maßstäbe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

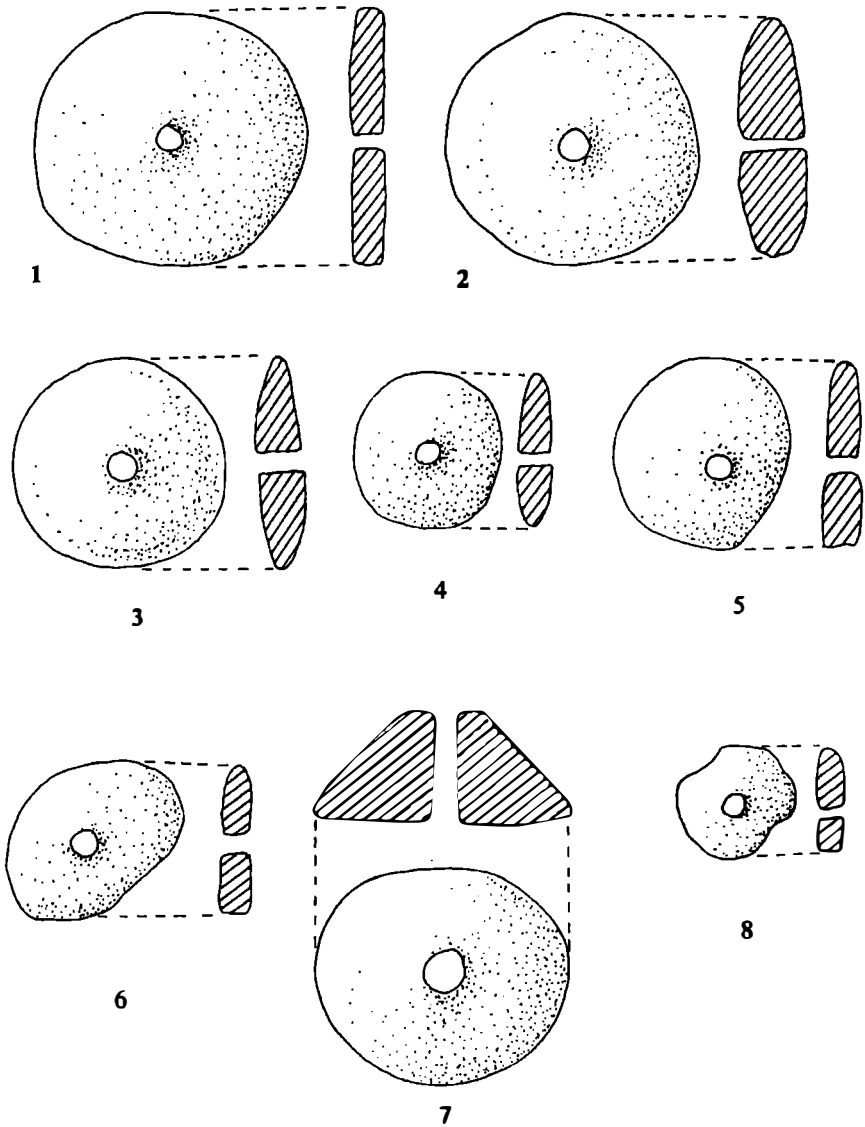

Fig./ Abb. 9: Fusaiole/ Spinnwirtel: 1, 4=Schitu-*La Conac*, 2, 8=Schitu-*Gaura Despei*, 3=Floreşti-*Staţia de Pompare*, 5=Cămineasca-*Măgură* 6=Letca Veche-*La Pădure*, 7=Mihăileşti- *Tufa*. Scara/ Maßstab 1:1.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

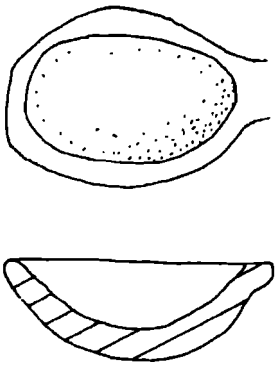

1

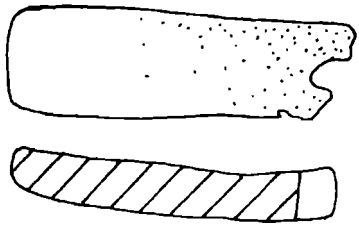

2

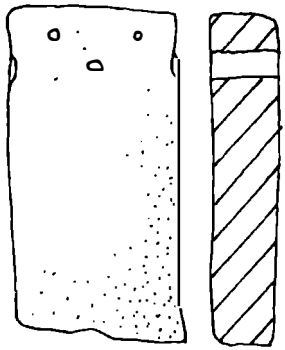

3

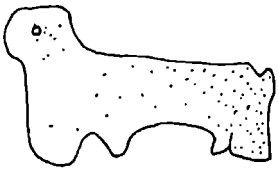

4

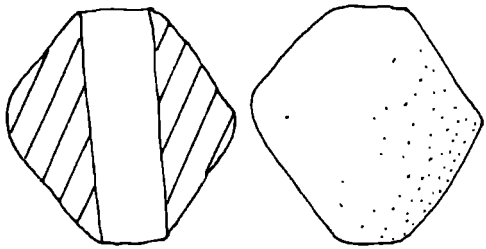

5

Fig./ Abb. 10: Lingură/ Löffel: 1=Mihăileşti-*Tufa*; Topor/ Axt: 2=Milcovăţu- *Dig Idol*/ Idol: 3=Schitu-*Gaura Despei*, 4=Schitu-*La Conac* Fusaiolă/ Spinnwirtel: 5=Mihăileşti-*Tufa*. Scara/ Maßstab 1:1.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

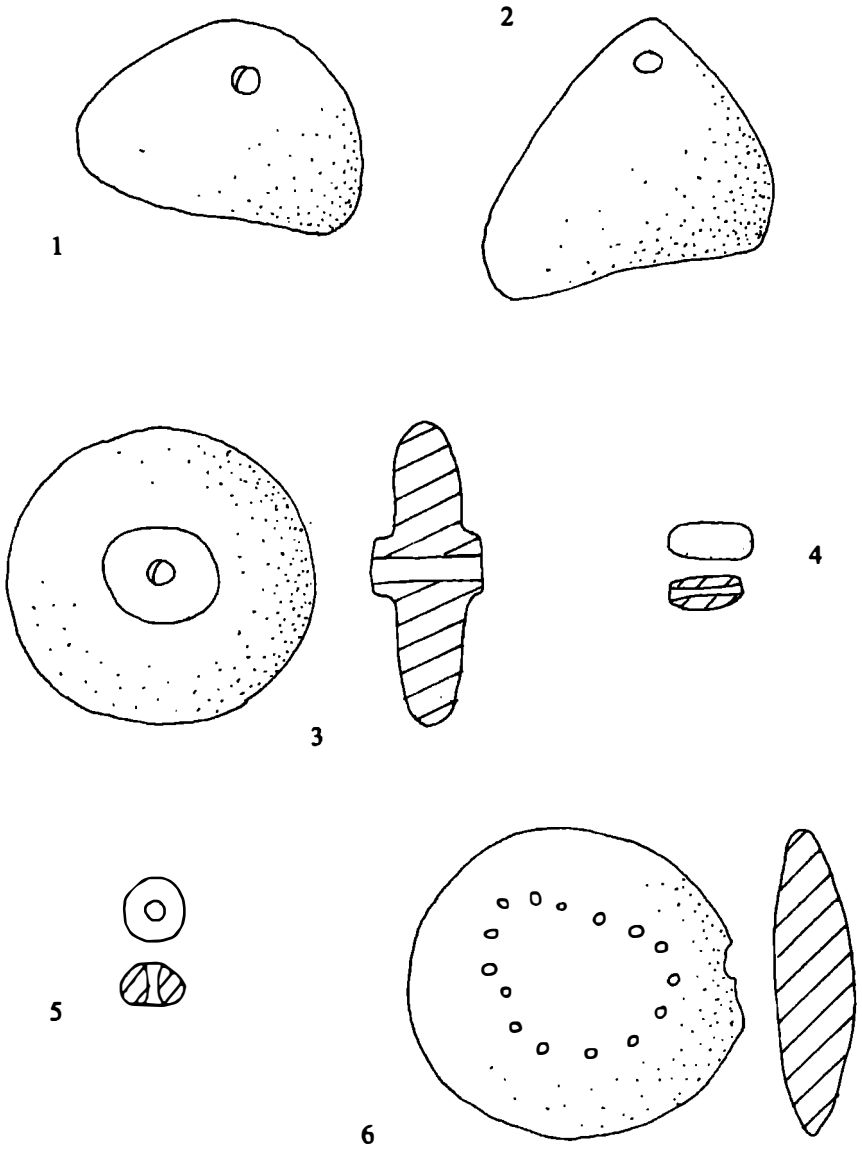

Fig./ Abb. 11: Greutăţi/Gewichte: 1=Bolintin Valc, 2=Bila-*La Tutun*; Rotiţă/ Modellwagenrad: 3=Drăgăneşti-*Olt*; Mărgele/ Perlen: 4=Morăreşti, 5=Mihăileşti-*Tufa*; Obiect discoidal/ Diskusförmiger Gegenstand: 6=Mihăileşti-*Tufa*. Scara/ Maßstab 1:1.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

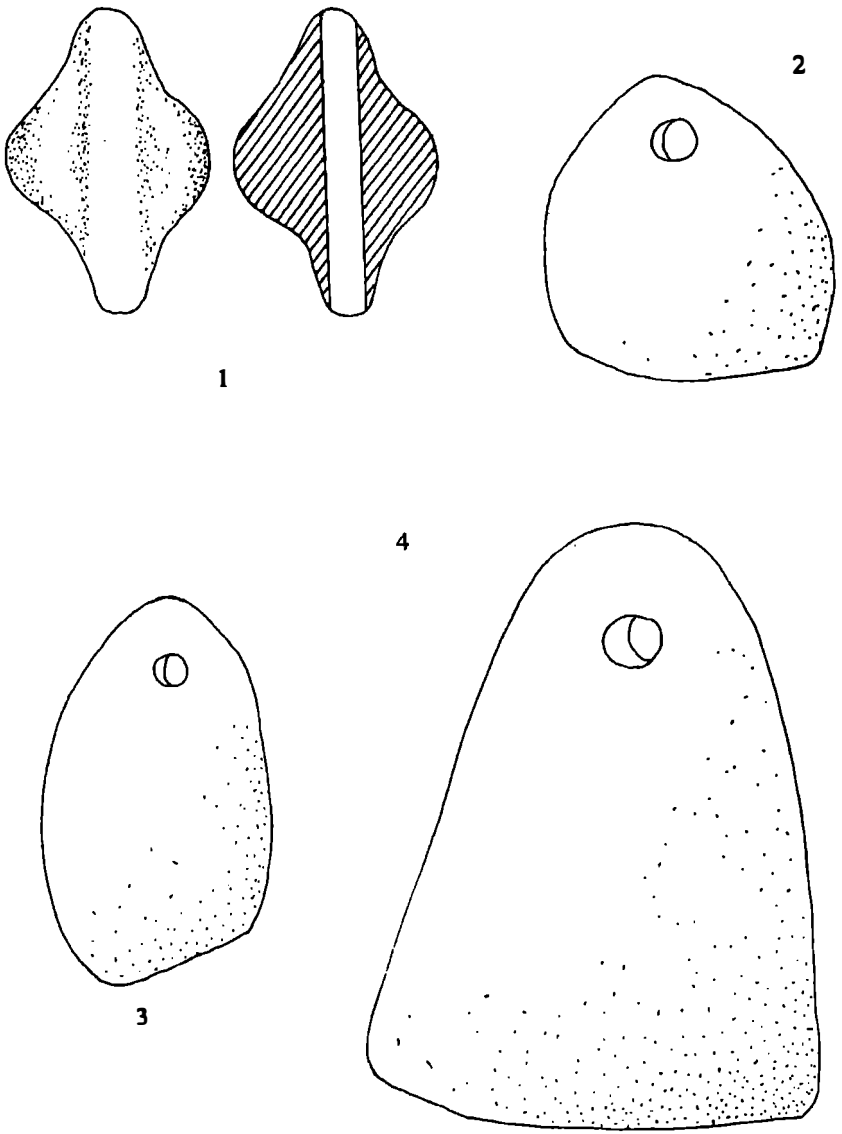

Fig./ Abb. 12: Fusaiolă/ Spinnwirtel: 1=Mihăileşti-Tufa; Greutăţi/Gewichte: 2=Cămincasca-Măgură, 3=Varlaam, 4=Mihăileşti-Tufa. Scara/ Maßstab 1:1.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 41-57

ÎNCĂ O DATĂ DESPRE CERAMICA DE LA GORNEA - VODNEAC. LEGĂTURILE SALE CU TRANSILVANIA, ŞI ALTE ZONE

Gheorghe Lazarovici

Staţiunea de la Gornea - Vodneac ne-a fost semnalată de către Ion Dragomir, încă din anul 1967 (Lazarovici - Uzum - Dragomir 1977; Lazarovici - Săcărin 1975, p. 87)., Săpături la Vodneac au fost realizate de către Vasile Boroneanţ (1971) şi noi în primăvara anului 1972 (Lazarovici Săcărin 1975; Lazarovici 1977) şi vreo 6 secţiuni de către Caius Săcărin în 1978 (Lazarovici -Săcărin 1975, p. 87).

Vasile Boroneanţ a propus pentru materialele acestea aspectul cultural Gornea - Vodneac, atribuindu-i bronzului timpuriu (Boroneanţ 1971), făcând însă, parţial, abstracţie de descoperiri de tipul celor de la Periam I-IV - Wietemberg I - Otomani Ia - Pančevo - Mokrin (Lazarovici - Uzum -Dragomir 1977, p., 412; Lazarovici - Săcărin 1975), V. Boroneanţ considera că ar fi vorba de altceva sau folosind un alt termen.

De fapt, a fost săpat în întregime un singur bordei, sondat de V. Boroneanţ şi golit de noi(Lazarovici 1977, p. 89-90, pl, X, XV/5-8; LXVII), iar după informaţiile noastre V. Boroneanţ a săpat două sondaje, ipoteză neconfirmată.

În principal au fost descoperite numeroase materiale decorate cu măturicea, stilul scoarţă de copac, unele besenstrich şi doar 1-2 fragmente cu impresiuni textile, provenite din săpăturile lui V. Boroneanţ.

Pe baza acestor motive noi încadrăm descoperirile de la Vodneac în etapa timpurie a descoperirilor cu ceramică cu besenstrich, paralelizând staţiunea cu nivelele o-i (Boroneanţ 1971; Lazarovici 1977, p. 90) de la Tószeg, aparţinând etapei numită Tószeg A (adâncimea 490-360 cm)de Amalia Mozolics (Mozolics 1952, p. 35, 65 şi urm. pl. XX-XXI, p. 54, pl. VI-XIX. Vezi şi Tompa 1937, p. 63), deci unei etape anterioare descoperirilor Hatvan ce aparţin etapei Tószeg B(360-lSom; M 191, p. 65) (K 148, p. 157-158 pl. XLVII-LXV; Foltiny 14, 3-4; Popescu 1960, s.v.p. 381 şi Popescu 1965a; 1965b; 1966a; 1966b), anterioare sau la începutul descoperirilor cu motive textile şi a celor cu striuri din benzi paralele sau în arcade (se foloseşte termenul kamstrich pentru acestea), gen Derşida I (Ordentlich 1963, p. 115 şi urm.), Vişag, Iaz - Dâmb, Balta Sărată I (Gumă 1997, pl. LIIc-LVII).

Descoperirile de la Gornea - Vodneac au fost asociate descoperirilor bronzului timpuriu III(Roman 1986, p. 51) apoi cu descoperirile de la Ocnele Mari - Zdup (Petre - Govora, Buridava II, p.16;), cu diferite etape ale bronzului timpuriu din nordul Olteniei (Govora 1995).

Descoperiri mai importante din această perioadă, în Banat, prin numărul şi importanţa lor, sunt cele de la Foeni - Cimitirul Ortodox, rezultat al cercetărilor lui Fl. Gogâltan şi Fl. Draşovean(Gogâltan 1995, p. 67-73, fig. 6-10; 1996). De fapt, staţiunea ne-a fost semnalată şi nouă de Fl. Medeleţ care o aminteşte (Medeleţ). Alte săpături importante sunt cele de la Valea Timişului -Rovină, nivelul I, bordeiul 1 (Petrowszki - Gumă 1979; Gumă 1997, p. 187, pl. XV).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Pe baza asocierilor cu cele 2-3 fragmente cu decor textil, probabil de la acelaşi vas descoperirile de la Gornea au fost datate mai târziu decât unele descoperiri de la Govora (Petre Govora 1995), contemporane cu descoperirile de la Valea Timişului 1 ş.a. chiar dacă autorii au lăsat mai mult să se înţeleagă acest lucru decât l-au scris.

Pentru a afirma poziţia noastră mai clar, a notifica critic unele datări ulterioare am socotit a relua problema datări descoperirilor de la Gornea - Vodneac, mai ales că au apărut recent noi asemenea descoperiri în estul Transilvaniei la Zoltan (Cavruc 1996; 1997) care confimă supoziţiile noastre vechi sau recente (Lazarovici 1997) privind spaţiile largi unor asemenea fenomene.

Alte descoperiri din perioada bronzului timpuriu în zonă au mai fost semnalate la Silagiu -Pârpora (Lazarovici - Sfetcu 1990), Parţa (Gogăltan 1995, p. 45, pl. 1/8) alături de cele mai vechi Sînpetru German (săpături M. Moga - Medeleţ 1993, p. 6) şi bineînţeles cele de la Periam I-IV (Roska 1928, 53-56; R 104, p. 10; Popescu 26, p. 333-334 ; p. 28, p. 158; T 97, p. 195; B 278, pl. 67; M 191, p. 63; Bona 242, p. 25, 34-35; N3 107), Ostrovu Corbului, (S XX, c, 1-2; Roman 1987, p.359; în S XVIII - XIX, p. 357).

Descoperirile de la Periam, nivelul 1 au fost suficient studiate mai ales după literatură (Soroceanu-Gogăltan-Gumă 1997, pl. XIX), nu după materialele din depozitele aşa încât multe materiale caracteristice etapei timpurii, similare celor de la Gornea Vodneac au rămas inedite. La fel este situaţia cu descoperirile de la Otomani, cele zise din faza I-a (Nestor 1960 s.v,; Horedt 3, 318; Bader 351, 130).

Revenind la descoperirile de la Gornea - Vodneac, analizăm pe cele descoperite de noi, republicate prin reconstituiri de forme şi decor de către Florin Gogăltan (1995, Abb. 11-13) şi Marian Gumă (Gumă 1997, pl. X-XIV). Noi atribuiam descoperirile doar nivelelor socotite aparţinând fazei Tószeg A, V. Boroneanţ făcea analogii similare dar le-a definit cu termenul Gornea - Vodneac.

Acolo acestea sunt asociate doar cu descoperiri cu besenstrich, specia scoarţa de copac, brâuri plastice sub buză forme simple, deschise. În acele orizonturi lipsea decorul cu striuri, în special cele cu piaptănul (kamstrich) fiind alte elemente printre care unele forme de vase.

În acest studiu al nostru am introdus unele din caracteristicile din bronzul timpuriu din Banat pe baza celor două lucrări de sinteză M. Gumă şi Fl. Gogâltan într-o bază de informaţii, la care am adăugat alte descoperiri aflate în bazele noastre de date privind bronzul timpuriu din Secuime (referiri la Lazarovici 1997). Codurile folosite în baze sunt redate mai jos.

Precizăm că diferenţele de tehnică dcorativă dintre decor cu măturicea şi scoarţa de copac nu le-am redat în stil ci la tehnica decorului.

Extrăgând din bazele de informaţii şi seriind materialele din Banat şi din imediata vecinătate am obţinut o serie pe care am împărtit-o în 4 tabele (2a, 2b) pentru a putea fi ilustrată la acest format. Ele, credem noi, ar marca o serie culturală şi cronologică, dacă evoluţia acestei etape ar fi liniară.

Nu ştim exact cum este evoluţia, deoarece date stratigrafice clare pentru Banat nu sunt. De aceea prezentăm o posibilă evoluţie, precizând de la început că informatiile sunt lacunare. Ordonarea datelor şi scrierea lor ne permite a enunţa câteva ipoteze asupra materialelor şi a seriilor obţinute.

Din tabelul 2a observăm că descoperirilor de la Silagiu sunt plasate anterior descoperirilor de la Gornea. Din cauza unor forme de vase dar şi a ceramicii decorate cu şnurul, precum şi a găurilor gen Glina III, acestea sunt considerate a fi mai vechi şi nu apar la Gornea. Motivul cu kamstrich, fie se poate lega de descoperirile Coţofeni fie de cele mai târzii. Fără date stratigrafice descoperirile rămân sub semnul întrebării până la noi date.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

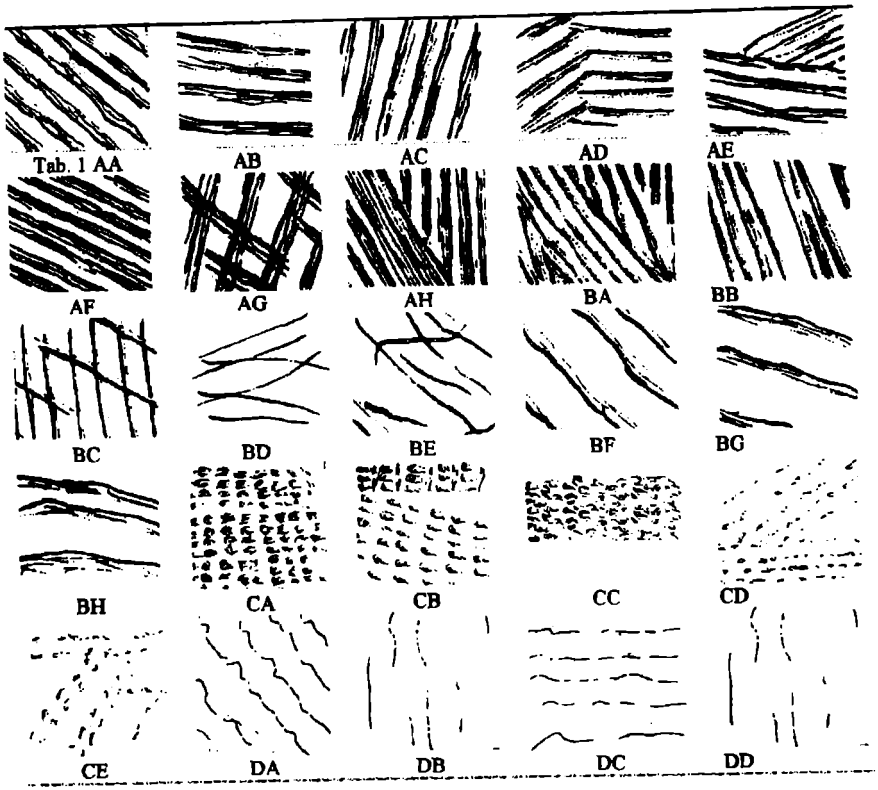

Tabel 1a. Tipurile şi codurile motivelor decorative din bronzul timpuriu din Banat.

Situaţii similare sunt pentru descoperirile de la Pančevo - Donja Varos unde sunt semnalate elemente de decor lucrate în tehnica furchenstich dar şi decor gen scoarţă de copac sau besenstrich (Grčki - Stanimirov 1996, IV. I;III.3).

Cu excepţia celor de la Silagiu în etapa veche ar intra unele elemente de decor de la Gornea care continuă în cele de la Foeni.

Acelaşi lucru se observă şi la Tószeg A unde unele elemente decorate cu motive gen scoarţă de copac se continuă dar cu un alt stil de decorare. Acele motive ne-au determinat a încadra doar în faza timpurie a fazei Tószeg A (Lazarovici - Secărin 1975; Lazarovici 1977).

Serie de elemente de la Gornea se leagă de cele de la Foeni. Aceasta presupune existenţa unor complexe vechi ce nu au fost prinse de autorii descoperirilor sau dăinuirea unor elemente.

La Foeni sunt o serie de forme de vase ce lipsesc la Gornea (A2a, A3a, A7, A8, D3a, D4, D5a, D6b, DD1, F5, F7, 12, 13 ş.a. vezi tab. 2a).

Datele de care dispunem la această oră sunt sărace atât pentru Banat cât şi pentru alte zone deoarece materialele nu se publică exhaustiv, nu se reconstituie forme de vase decât rareori. Avem noroc cu cele câteva lucrări de sinteză (Gogâltan 1995; Gumă 1997) altfel demersul nostru ar fi rămas fără obiect. Mai reţinem că nu avem date statistice asupra numărului şi frecvenţei de forme sau motive decorative.

De altfel pe parcursul serierilor de mai jos cu alte zone cum sunt Oltenia (tabelele 5), Ungaria (tabelele 6) constatăm că descoperirile de la Foeni se înseriază după cele de la Gornea - Vodneac.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

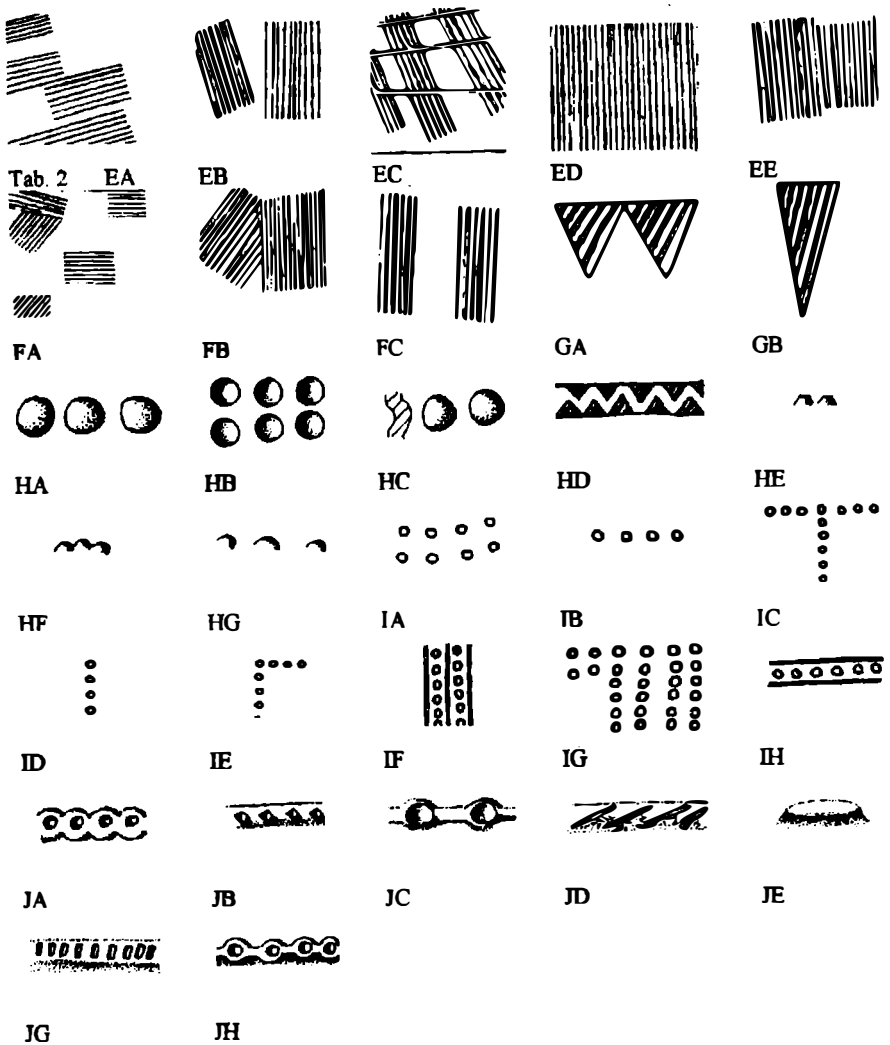

Tabel 1b. Tipurile şi codurile motivelor decorative din bronzul timpuriu din Banat.

Luate groso modo cele de la Foeni sunt mai târzii, dar pot fi şi complexe mai vechi sau se pot menţine unele elemente vechi timp mai îndelungat. Asupra acestora nu ne putem preciza. La Foeni sunt şi materiale mai târzii care se întâlnesc în etapa finală. În descoperirile de la Foeni sunt o serie de materiale care apar la Valea Timişului (Tabel 2b) în special unele forme de vase A4a, J5, J6, K1 care fie sunt timpurii, fie se menţin o perioadă de timp.

Descoperirile de la Giroc - Mescal au unele elemente timpurii dar lipsesc unele elemente decorative. Prezenţa unor elemente de decor cum sunt motivele textile stil CA sau scoarţă de copac stil Bg leagă descoperirile de la Giroc de cele de la Foeni. La Giroc sunt şi materiale mai târzii care nu mai apar la Foeni (kamstrich EC, EB, FA şi scoarţă AE).

La Periam I sunt elemente timpurii care se leagă de cele de la Foeni sau chiar mai vechi, dar lipsa publicării corecte cu reconstituiri de forme. Acestea rezultă din tabelul 2b motivele cu măturica de tip BE şi AB. Asemenea motive sunt şi la Gornea şi Foeni (mai sus

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 2a	Silagiu	Gornea - Vodneac	Foeni
A1a	1		
A2	1		
Kamstrich PC;	1		
J4	1	1	
A1		1	
A4		1	
B3		1	
B4		1	
B5		1	
D1		1	
E1		1	
E2		1	
G2		1	
H6		1	
Kamstrich AC;		1	
Scoarță AA;		2	1
Scoarță AB;		3	1
D2a		1	1
D2b		1	1
D3b		1	1
Scoarță AC;		1	1
Scoarță AF;		1	1
Scoarță BE;		1	1
Scoarță; AG;		1	2
A2a			1
A3a			1
A7			1
A8			1
D3a			1
D4			1
D5a			1
D6b			1
DD1			1
F5			1
F7			1
I2			1
I3			1
I8			1
J1			1
J2			1
K4			1
L1			1
L10			1
O2			1
Scoarță; AD;			1
Scoarță; AH;			1
Scoarță; BA;			1
Scoarță; BB;			1
Scoarță; BD;			1
Scoarță; BF;			1
Scoarță; BH;			1
Textile; CB;			1
Textile; CD;			1
Textile; CE;			1
kamstrich; EA;			1
kamstrich; EB;			1
kamstrich; EE;			1

tab. 2a). Există motive gen scoarță de copac dar acestea nu au fost publicate. În această situație ele se vor data cu siguranță anterior etapei Valea Timișului II, Giroc - Mescal(Tabel 2b).

Etapa finală a descoperirilor bronzului timpuriu din Banat are două grupe. Cea de a doua cuprinde descoperirile de la Periam III-IV dar și alte descoperiri ca Sănicolau și Sînpetru German.Acestea sunt determinate de puținătatea materialului sau de înprăștierea lui. Prezența altor elemente la Periam III și IV, elemente mai tărzii sugerează dăinuirea unor elemente vechi la începutul bronzului mijlociu.

Asemenea elemente sunt cele care se leagă de orizonturile timpurii ale culturii Vatina în opinia noastră (Lazarovici - Săcărin 1975; Lazarovici 1977) numite uneori Verbicioara (Morintz 1978, p. ** Tasić 1984c, p. 83 - 92. pl. XIX), iar mai nou Corneşti - Crvenka (Gogăltan 1996; Gumă 1997, pl. XXXI-XLV).

În tabelul de mai jos sunt puse în ordinea seriei motivele decorate gen scoarță de copac, adică motive cu decor adânc făcute cu cap băț sau os rupt. Mai timpuriu este decorul cu piaptăn. Acest gen de motive cunoaște apariții timpurii în fazele tărzii ale culturii Coțofeni IIIc la Roman (), și în săpăturile noastre de la Piatra Ilișovii ().

În serierea de sus (Tabel 2) se observă unele anomalii la Șemlacu Mare și la Sânicolau Mare. Aceste abateri marchează fie evoluții neliniare (unele elemente mai vechi se mențin sau revin din diferite cauze unele fiind retardări; fie sistemul de codificare este deficitar. Puținătatea materialului este, de asemenea, o cauză a slabelor corelații.

Tabelul de mai sus are în partea inferioară o evoluție dinamică dar și numeroase amestecuri ceea ce definește o perioadă de tranziție spre o nouă etapă culturală și cronologică, cea a bronzului mijlociu. Această perioadă este marcată de alte tehnici de realizarea pastei, forme și decor.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tab. 2b	Foeni	V., Timişului II	Gîrbe - Mescal	Periam I	Sînnicolau Mare	Şeculaşu Mare	Periam III	Periam IV	Gornea, Tîrnuri	Periam I -IV
A4a	1	1								
J5	1	1								
J6	1	1								
K1	1	1								
Rusanţă, RO,	1		1							
Textile, CA,	1		1							
D7	1	2								
Textile, CC,	1	1	1							
Rosenstrich, BE,	1	1		1		1				
N3	2									
Rosenstrich, AB,	1			1	1					
A3		1								
I5		1								
I6		1								
Rosenstrich, AD,		1								
Rosenstrich, AG,		1								
Rosenstrich, D7,		1								
Kamstrich, BC,		1	1							
Kamstrich, EB,			1							
Kamstrich, FA,			1							
Rusanţă, AF,	1		1			1				
H1	1					1				
Rosenstrich, AF,	1						1			
Rosenstrich, AH,					1					
Rosenstrich, BC,	1			1				1		
I7						1				
N1						1				
N2						1				
Rosenstrich, AF,						1				
Kamstrich, EE,						1	1	1	1	
Rosenstrich, AA,							1	1		
Rosenstrich, BF,								1		
Rosenstrich, FA,										1
Rosenstrich										

Legăturile cu descoperirile din Transilvania (Tab. 4)

În Transilvania sunt numeroase descoperiri realizate cu măturicea (Ciugudean 1996; Lazarovici 1997) acestea au fost puţin cercetate. În ţară la această vreme sunt descoperiri noi, mai bine publicate cele din sud-estul Transilvaniei, de la Zoltan, cercetate, de Valer şi Galina Cavruc (Cavruc 1997).

Unele din materialele de la Zoltan se leagă de cele mai timpurii descoperiri de la Gornea şi Foeni. Acestea plasează descoperirile de la Zoltan ca fiind anterioare celor de la Foeni sau cel puţin faţă de o parte din ele.

Descoperirile nu sunt izolate, în acea vreme sunt şi alte materiale publicate, din păcate mai sumar de unde şi lipsa unor informaţii mai bogate, precum şi imposibilitatea unor analize mai complexe.

Nu insistăm în mod deosebit acum asupra lor deoarece sperăm a realiza un studiu amănunţit asupra acestora şi a importanţei lor în colaborare cu colegul Valer Cavruc.

Din ceea ce s-a publicat, cu limitele impuse de descrierea după desene şi nu după material redăm mai jos primele rezultate ale serierilor.

În Tabelul alăturat (tab. 4b) observăm că descoperirile de la Zoltan se interpun între cele de la Gornea şi cele de la Foeni. Ele au elemente comune dar şi diferite. Elementele comune pe acest spaţiu foarte mare ne determină a presupune un proces de migraţie, petrecut pe spaţii largi, care a dat naştere unor situaţii identice.

Nu trebuie uitat că cercetările nu sunt încheiate în nici una din staţiunile analizate precum şi faptul că la Gornea şi Zoltan sunt doar câte un complex, cel de la Zoltan fiind de dimensiuni mai mari iar materialele sunt doar în mică parte prelucrate de aceea comentarii detalice sunt de prisos.

Mai dorim să demonstrăm colegilor necesitatea unor publicatii mai complexe, desenarea unor forme de vase precum şi reconstituiri de forme. În acelaşi timp dorim să atragem atenţia asupra unor termeni şi tehnologii de descrierea decorului pentru bronzul timpuriu, date absolut necesare pentru determinări mai fine.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

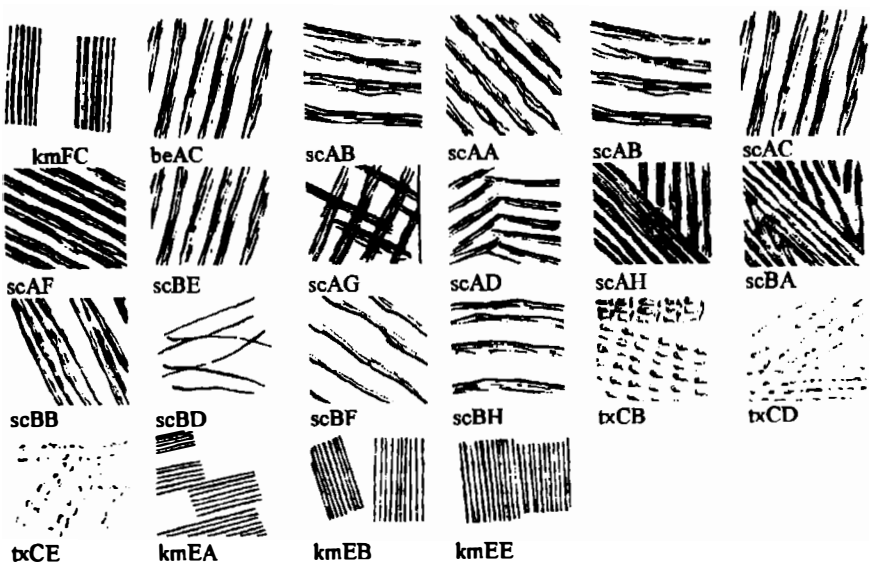

Tabel 3c Seria principalelor tipuri de motive din bronzul timpuriu

Tab. 4a	Parţa	Silagiu	Gornea	Zoltan	Focni
K3	1				
A1a		1			
A2		1			
Kamstrich; FC:		1			
J4		1	1	1	
B3			1		
B4			1		
B5			1		
D1			1		
G2			1		
H6			1		
Besenstrich; AC;			1		
A1			1	1	
A4			1	1	
E1			1	1	
E2			1	1	
Scoarţă; AA;			2	1	1
Scoarţă; AB;			3	1	1

În tabelul 4c se observă unele elemente comune de la Zoltan cu cele de la Valea Timişului II, determinate de un anume gen de decor cu măturicea. Acest tip de decor are o dăinuire lungă fiind comun unor etape din bronzul mijlociu din Banat (Gumă 1997, pl. XXV-XXVIII ,în nivelele Periam V-VII), Crişana (apar la Socodor, Vârşand, Popescu 1956) şi Transilvania (Iernut, Ciugudean 1996, fig.85).

Credem că la Zoltan ele pot fi contemporane cu descoperiri ale bronzului mijlociu de la Zoltan (Cavruc 1997, fig.12). În situaţiile de sus (tab. 4c)observăm că decorul cu piaptănul se grupeză mai târziu decât cel gen scoarţă de copac.

Dealtfel nu trebuie uitat că acest decor este un element caracteristic şi pentru descoperiri de la începutul bronzului mijlociu marcate de descoperirile de genul celor de la Vişag (Gumă 77, pl. LIII-LIV şi Îaz - Dâmb (Gumă 1997, pl. LV-LVII) socotite de M. Gumă de tip Balta Sărată I ? (Gumă 1997, pl. LIII- LVII).

Faptul că colegul M. Gumă se îndoieşte că aceste descoperiri se mai pot lega de Balta Sărată II, cum ar fi logic, şi ar fi altă situaţie arată acribia colegului. Nu putem să nu ne aducem aminte de existenţa unor descoperiri similare în nordul ţării la Derşida I ca ţinând de fazele timpurii ale culturii Wietenberg (Chidioşan) sau cele de la Bobat (informaţii I. Nemethi).

În tabel staţiunea de la Giroc - Mescal este datată mai târziu. Ştim că ceramica brună

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabel 4b	Gornea	Zoltan	Focni
C1		2	
DD2		1	
F3		1	
E4		1	
F1		1	
F4		1	
P1		2	
P3		1	
P4		1	
P5		1	
Besenstrich; BH;		1	
D2a	1	1	1
Scoarță; AC;	1	1	1
Scoarță; AF;	1	1	1
D2b	1		1
D3b	1		1
Scoarță; BE;	1		1
Scoarță, AG;	1	1	2
D4		1	1
J2		1	1
Scoarță; AD;		1	1
Scoarță; AH;		1	1
Scoarță; BB;		1	1
Textile; CB;		1	1
Textile, CD;		1	1

Tab. 4c	Zoltan	Focni	V.Timișului II	Giroc Mesa I
I6	1		1	
Besenstrich; AD;	1		1	
Besenstrich; AG;	1		1	
K1	1	1	1	
Scoarță; BG;	1	1		1
Textile; CA;	1	1		1
A2a		1		
A3a		1		
A7		1		
A8		1		
D3a		1		
D5a		1		
D6b		1		
DD1		1		
F5		1		
F7		1		
I2		1		
I3		1		
I8		1		
J1		1		
K4		1		
L1		1		
L10		1		
O2		1		

Tab. 4d	Giroc Mesa	V. Timi II	Stnicol au Mare	Periam I	Focni	Seml. Marc	Periam IV	Periam III	Zoltan	Gornea Târm.
Kamstrich; EB;	1									
Kamstrich; FA;	1									
Kamstrich; EC;	1	1								
Textile; CC;	1	1			1					
Besenstrich; AH;			1							
Besenstrich; BE;		1		1	1					
Besenstrich; AB;			1	1	1					
Scoarță; AE;	1				1	1				
N3					2	1				
H1					1	1				
Besenstrich; BC;				1	1		1			
I7						1				
N1						1				
N2						1				
Besenstrich; AE;						1				
Kamstrich; FF;						1				
Besenstrich; AF;					1			1		
Besenstrich; AA;						1	1	1	1	1
Besenstrich; FA;							1			
Besenstrich; BF;							1	1		

este mai târzie şi se menţine timp mai îndelungat în Transilvania. Din păcate cea cu decor din striuri nu a fost analizată în detaliu de aceea nu insistăm acum asupra ei. Ea apare în zona Sighişorii (Lopadea, Uioara, Daia ş.a. Soroceanu - Lazarovici 1977; Ciugudean 1996, p. 282, fig. 86) şi mai târziu până la începutul culturii Noua, în etapele de sinteză cu Wiettemberg IV (Iclod - Tabla Popii V. Crişan 1995-1996), Mintiu Gherlii (săp. M. Meşter), Buza (săp. M. Wiettemberger). Mai sus avem doar date calitative. Din cunoştinţele noastre ştim că decorul cu măturicea pe o ceramică cărămizie sau brună este un element mai târziu.

La Zoltan sunt şi elemente de la începutul bronzului mijlociu (fig. 4d). Acolo apare o ceramică cu caneluri, caracteristică pentru fazele 2 ale culturii Wietenberg sau al unor grupe contemporane, înrudite (Chidioşan 1968; 1980, fig. 4/le, g; Lazarovici - Milea 1976).

De asemenea specialiştii cunosc diferenţe de tehnică de modelare a vaselor din bronzul timpuriu de cel mijlociu care pe spaţii largi este acelaşi, cel puţin la unele categorii ceramice. Ceramica fină şi semifină a bronzului timpuriu este netezită în stil mecanic (are mai puţine denivelări) spre cea din bronzul mijlociu. Aceeaşi este situaţia pe fragmentele deco-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

rate cu măturicea sau pe cele ce nu sunt decorate cu caneluri sau incizii lustruite.

Legăturile cu Oltenia. În tabelul de mai jos au fost seriate descoperiri din Oltenia publicate de Petre Govora (Govora 1995). Din păcate lipsesc date privind complexele sau date mai clare privind stratigrafia orizontală sau verticală. Din cele de mai sus se observă o etapă mai timpurie a descoperirilor bronzului timpuriu, marcată a descoperirilor de tip Glina, precum și o altă etapă cu descoperiri cu măturicea. Acolo se observă și o sinteză între cele două componente ce arată o dăinuire a elementelor de tip Glina, la un orizont contemporan cu descoperirile decorate cu măturicea.

Tab. 5a	Rusăori I	Cârâiești	R.Vâlcea	Teica	Bărcești	Rusăori III
JE	1					
JF	1					
GH	1					
IF	1					
MD	1					
NC	1					
F7	1					
HC	1	1				
JD		1				
HK	2	1	1			
AE				1		
JA		1		1	1	
GD	1				1	
MB	1				1	
KE			1		1	
HG					1	
GA					1	
PII					1	
GC					1	
HE					1	
HF					1	
IB					1	
IG					1	
JC					1	
AB					1	
LA					1	2
GE						1
GF						1
J.D.						J.
JK						1

Descoperirile cu măturicea, care sunt asociate celor de tip Glina nu sunt numai din faza cea mai timpurie, ci și din cea evoluată. Rezultate mai clare ar putea fi oferite de date stratigrafice sau de publicări de materiale pe complexe și de studiul tehnologiei, de realizarea unor baze de date după criterii riguroase de descriere și publicare.

În tabelul 5a sunt seriate descoperirile din Oltenia în raport cu cele mai timpurii

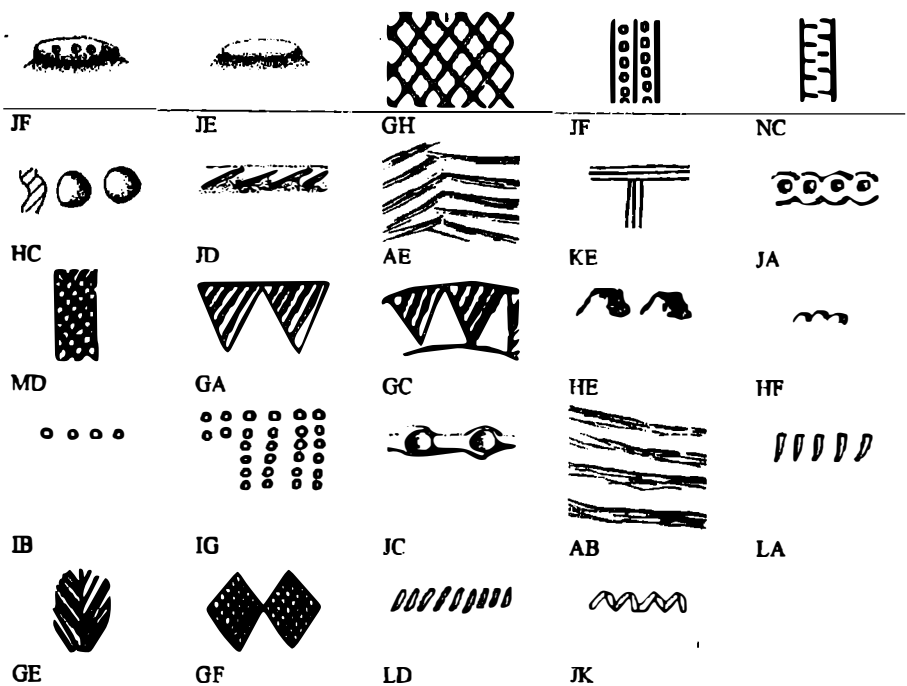

Tabel 5b Motivele în ordinea seriei

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tab. 5c	Gornea	Foeni	Perism I	Zdup-OM	Parţa1	Silea - Orleşti
J4	1					
H6	1					
A1	1					
A4	1					
D3	1					
B4	1					
B5	1					
D1	1					
E1	1					
E2	1					
G2	1					
AB E2	1					
AA	2	1				
D2a	1	1				
D2b	1	1				
D3b	1	1				
AC	2	1		1		
AF	1	2		1		
AG	1	2				1
BE	1	2	1	1		

de bronzul timpuriu din Banat. Acestea sunt contemporane cu descoperirile Glina din Oltenia şi Muntenia. Date stratigrafice deosebite sunt la Ostrovul Corbului unde există atât stratigrafie orizontală cât şi verticală.

Aceste descoperiri cunosc o evoluţie locală petrecut între descoperirile definite ca Runcuri 1 şi III (tabel 5a).

Datorită puţinătăţii materialului, a publicării materialelor fără date statistice, fără straturi, nivele sau complexe este dificil de precizat mai exact evoluţia locală. Seria este susţinută, totuşi de descoperirile Runcuri I, Bârseşti, Runcuri III. Elementele de legătură sunt slabe, nesigure, se bazează pe unele motive plastice a căror evoluţe este incertă.

Sunt elemente care se leagă de descoperirile de tip Vućedol (motivul GD poate GA, GF, GG **).

Privind aspectul motivelor nu putem să uităm legăturile dintre acestea şi elementele Vućedol evoluate la care se adaugă elementele scoarţă de copac sau cu măturicea.

În zonele de nord-vest ale Banatului acestea sunt asociate descoperirilor de tip Mako (Gogăltan 1996), iar mai spre vest descoperirilor Vinkovic timpurii sau Vućedol evoluate (Dimitrijević 1982), orizont la care apare şi vasul cilindric (Dmitrijević 1982, 4/3-4, 6/4) sau flasche vaze la Ostrovu Corbului alături de elemente Glina ().

În Banatul de vest apar la Pančevo - Donji Varoş atât străchini cu decor furchen în interior (motiv GA la noi), toarta cu 2 proeminenţe conice la baza, cât şi decorul gen scoarţă (Grčki - Stanimirov 1996,pl. III/3-4, IV/1). Asemenea motive se leagă de descoperiri de tip Bubanj Hum II (Garašanin 134, p.227;Roman 115, p. 56), de descoperiri de tip Dubene (Nicovala 1996). Ele sunt sincronizate cu descoperiri gen zero,Yunacite, Ostrikovac-Bubanj Hum II Dikili Tash (Garašanir 1983,p. 17; Roman 115, p.56; Nicolava 1996)

Mai reţinem din tabelul de mai sus(tab 5a) slaba corelaţie dintre descoperiri puţinătatea elementelor comune.

Cea de-a doua etapă este marcată de descoperiri de genul celor Gornea (tab. 5c). Din serierea de mai jos termenul de Gornea - Orleşti marchează începutul şi sfâşitul celor două orizonturi decorate cu măturicea: cel de la Gornea timpuriu, cel de la Orleşti târziu în accepţiunea noastră. Iniţial s-a dorit a se da un nume procesului. Etapa timpurie ar pute fi numită Gornea - Zoltan, cea mijlocie Foeni iar cea târzie

Tab. 6a	Incizii	Kamstr.	Impres.	Barbot.	Besenst.	Textile	Scoarţă	Relief
Tészeg A:v			1				2	
Tészeg A:a			1	1			3	1
Tészeg A:t			3		3		1	2
Tészeg A:s					4			1
Tészeg A:p	1	1		2	2		1	1
Tészeg A:	1							
Tészeg B:o				1	2	1	1	1
Tészeg B:n	1					1		1
Tészeg B:m	2		1		5	3	4	2
Tészeg B:l				1	3	1	2	1
Tészeg B:k					4	2		
Tészeg B:j		1			1	5	1	1
Tészeg B:i	1	2			5	2	2	
Tészeg B:h	1	3	2		4	2		
Tészeg B:g		1	1		4	1		1
Tészeg B:f	1		2	1		1		

Legăturile cu Ungaria. Dintre descoperirile de interes pentru noi pentru datele stratigrafice

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tab. 6b	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	S	T	U	V	Y
;P11;relief												1					
15; ;relief												1					
11; ;incizii									1								
CC; ;Textile								1	1								
12; ;incizii								1									
13; ;incizii								1									
17; ;impresiuni								1									
AA; ;Scoarţa								1									
BL; ;Besenstrich								1									
FF; ;incizii											1						
BC; ;Besenstrich		1						1			1						
AH; ;Scoarţa					1			1			1						
BE; ;Besenstrich		1						1									
BA; ;Besenstrich		1									1						
AF; ;Besenstrich					1			1					1				
AD; ;Scoarţa							1	1									
;A1a4;impresiuni		1															
FA; ;Kamstrich					1												
18; ;relief					1								1				
CB; ;Textile		1		1	2		1										
CF; ;Textile					1	1											
CA; ;Textile	1		1	1	1			2		1							
FA; ;Kamstrich		1		1													
AB; ;Besenstrich		1	1			1	1						1				
AC; ;Besenstrich			1	1		1	1	1					1	1			
CD; ;Textile			1		1	1											
BF; ;Besenstrich						1											
24; ;relief							1										
BB; ;Besenstrich			2			1							1	1			
AC; ;Scoarţa				1			1	1						1	1	1	
21; ;impresiuni			1														
22; ;impresiuni			1														
EE; ;Kamstrich			1														
FD; ;Kamstrich			1														
FB; ;Kamstrich			1	1													
AG; ;Besenstrich				1													
BI; ;Scoarţa				1													
BI; ;incizii				1													
BJ; ;Besenstrich				1													
BK; ;Besenstrich				1													
JA; ;relief		1												1	1		
AD; ;Besenstrich							1							1			
FP; ;incizii	1		1														
;A1a1;impresiuni														1			
;A1a2;impresiuni														1			
P6;P6;relief														1			
20; ;impresiuni	1																
23; ;impresiuni	1																
AA; ;Besenstrich				1						1							
DD; ;hartinii	1						1			1					1		
;A1a3;impresiuni														1		1	
;A1a;impresiuni															1		
AE; ;Scoarţa															1		
AG; ;Scoarţa															1		
17; ;relief										1							
AH; ;Scoarţa										1							
BA; ;Scoarţa										1						1	1

ale acestei teme sunt descoperirile de la Tószeg (Mozolics 1952). Din baza de date am extras materialele codificate după aceleaşi criterii le-am seriat şi apoi am refăcut ordinea stratigrafică. În acest fel am obţinut curba evoluţiei elementelor. Evoluţia stratigrafică şi cronologică fiind de la dreapta jos spre stânga sus. După cum se vede este vorba de o evoluţie neliniară. Orleşti dar asemenea precizări nu sunt potrivite cel puţin deocamdată. Mai mult sunt trei clase de elemente: cele vechi de la nivelele y la o; mijlocii de la m la h şi târzii g-f.

În tabelul 6a am seriat şi apoi am ordonat după stratigrafie celor două nivele materiale în funcţie de tehnica de decorare. Din acestea se observă câteva clase: una veche din relief şi scoarţa; alta mijlocie cu textile şi besenstrich, alta târzie cu kamstrich şi incizii. Desigur nu sunt graniţe fixe, dar este un model şi arată o distribuţie bimodală la multe ceea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tab. 6c	Incizii	Kamstr	Imprezi	Barbot	Besonst	Textile	Scoarta	Relief
Tószeg A;u			1	1		1	3	1
Tószeg A;v			1				2	
Tószeg A;t			3		3		1	2
Tószeg A;a					4			1
Tószeg A;p	1				2		1	
Tószeg B;o				1	2	1	1	1
Tószeg A;n	1							
Tószeg A;m	2		1		5	3	4	
Tószeg B;k					4	2		
Tószeg B;l				1	3	1	2	1
Tószeg B;j		1			1	5	1	1
Tószeg B;I	1	2			5	2	2	
Tószeg B;h	1	3	2		4	2		
Tószeg B;g		1	1		4	1		1
Tószeg B;f	1		2	1		1		

ce arată cum se petrece mecanismul evoluţiei.

Din tabelul de jos (fig. 6b) se pot vedea unele grupări (nori, dusteri) de elemente care definesc procesele de dezvoltare sau evoluţie locală cu fenomene de retardare sau elemente străine. Pentru e evita imperfecţiunile de clasificare şi a urmări mai uşor evoluţia diferitelor atribute (forme,decor) am efectuat mai multe clasificări cu materialele de la Tószeg.

Tab.	Tószeg A	Zdup-OM	Gornea	Periam I	Sânicolau Mare
11	1				
12	1				
13	1				
14	1				
15	1				
EF	1				
P6	1				
BB	2				
JA	2	2			
AD	1	1			
BA	3	4			
18	1	2			
DD	1	3			
JC		1			
JK		1			
HD		1			
JG		1			
JI		1			
QA		1			
JB		3			
FB		2			
BD		1			
CF		1			
BH		1			
CD		1			
CB		1			
AC	5	4	2		
AF	2	1	1		
BC	1	1		1	
AG	1		1		
BE		1	1	1	
AB	2	5	3	1	1
AH					1

www.cimec.ro / www.mncr.ro

	Silea-Orlesti	Periam IV	Periam III	Giroc - Mescal	V.Timio.II	Zoltan	Focni	Tószeg B	Şemlacu Mare
JB	1								
IA	1								
JH	1								
FA	1	1		1					
BF	1	1	1				1	1	
AG	1				1	2	2	1	
CD	1					1	1	3	
AB	1					1	2	4	
BC		1					1	2	
EC				1	1				
BG				1		1	1		
AA		1	1			2	1	3	1
D7					1				
AF			1			1	2	2	
BH						1	1		
BD							1		
CE							1		
CC				1	1		1	2	
EB				1			1	2	
AH						1	1	1	
BE					1		2	2	
AD					1	2	1	3	
BA							1	1	
CA				1		1	1	7	
EA							1	2	
AC						1	1	5	
CB						1	1	5	
AE				1			1		2
BB						1	1	3	1
DD								1	
FB								1	
CF								2	
17								2	
20								1	
21								1	
22								1	
23								1	
24								1	
BI								2	
BJ								1	
BK								1	
BL								1	
FF								2	
EE							1	1	1
DB									1

Din tabel se poate vedea cum elementele vechi se dezvoltă, cresc, se înmulţesc, vârful maxim fiind în nivelul r apoi alt vârf la nivelele n şi m după care decad. Acea decădere este asociată trecerii de la Tószeg A la B. Problema este când se fixează momentul trecerii pe mijlocul curbei, la vârful sau la baza lui. Părerea noastră este că ar fi la mijlocul curbei în acest caz ar fi nivelele m, n deoarece după aceasta apar noi elemente ce au maximum la nivelul g.

Din tabelul 6c observăm că între descoperirile din nivelul inferior A şi cel superior B sunt diferenţe. În raport de apariţia decorului cu piaptăn ar trebui ca diferenţierea descoperirilor în A şi B de la Tószeg să fie de la nivele m aşa cum propunem în tabelul 6c. Acestea s-ar lega de apariţia decorului similar din nivelele Balta Sărată II, respectiv Derşida I.

În loc de concluzii. Din analizele noastre se desprinde necesitatea realizării unor baze de date în care colegii ce se ocupă de studiul epocii bronzului să ţină cont de stilul decorului de instrumente cu care este realizat, de pasta pe care este realizat precum şi de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

formele pe care este realizat. Aceste studii ar mai trebui să analizeze tehnica de lustruire, amestec, ardere, culoarea vaselor şi compoziţia lutului. Unele sunt elemente de tehnologie ce definesc o civilizatie sau un grup de civilizaţii, altele definesc o modă, o preferinţă. Asemenea modele sunt posibile, ele ţin de teoria cunoaşterii, de teoria analizei unimodale, bimodale sau procesuale (opinii ale noastre şi ale unor specialişti sunt citate în Lazarovici CBA un model de analiză procesuală).

Din studiul nostru constatăm că descoperirile de la Gornea Vodneac sunt înaintea celor de la Foeni dar şi acelor respective din Oltenia. Descoperirile de la Gornea se leagă de cele de la Zoltan. Vechimea mai mare a descoperirilor de la Gornea este cauzată şi de numărul redus al ceramicii decorată cu motive textile. Datările lui Vasile Boroneanţ şi ale noastre la nivel Tószeg A pentru materialele de la Gornea se confirmă chiar dacă ele aparţin unei etape mai evoluate. Celelalte dscoperiri (Ocnele Mari-Zdup, Silea Orleşti) marchează etapele evoluate ale aceluiaşi proces.

Alte descoperiri decorate cu măturicea din Transilvania (Horedt, Vlassa, Ciugudean, Lazarovici 1997) sunt mai târzii deşi există şi materiale timpurii cum ar fi cele de la Aruncuta (Lazarovici 1997).

O seriere a descoperirilor din Banat, Oltenia şi Transilvania împreună cu cele de la Tószeg arată existenţa unei clase de descoperiri ce merg cu Tószeg A.

Am analizat numai pentru Tószeg A descoperiri principale din Oltenia şi Banat pe care seriindu-le am obţinut tabelul ordonat de mai jos (tab. 7a). Observăm locul descoperirilor din Banat în raport de nivelele de la Tószeg. Menţionăm că am eliminat mult din atributele singulare. Observăm o grupare a descoperirilor de la Foeni la finele fazei Tószeg A.

Tabe. 7a	B A	B C	D D	A B	A C	A H	A F	C D	B H	C B	H E	B F	A G	A D	A A	C A	H B	H G	E E	E B	A E	C C
Tószeg A;y	1																					
Tószeg A;v	1				1																	
Tószeg A;p	1	1		1																		
Periam I;		1		1							1											
Simnicolau Mare;				1		1																
Tószeg A;u			1		1		1						1									
Zdup-OM;	1	1	1	3	1		1	1	1	1	1			1		1						
Tószeg A;o	1		1			1									1	1						
Gornea;				3	2		1				1		1		2							
Tószeg A;s				1	1		1										1					
Silea-Orlesti;				1				1				1	1									
Tószeg A;t					2									1			1					
Zoltan;				1	1	1	1	1	1	1			2	2	2	1	1	1				
Foeni;	1	1		2	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
V. Timioului II;											1		1	1								1
Semlacu Mare;															1		1		1		2	
Giroc - Mescal;																1		1		1	1	1
Tószeg A;n																						1

Tabel 7b	J B	C F	D F	F A	C D	A B	C B	D D	A F	A G	D A	A C	B C	A D	C A	D F	J A	D B	E A	E B	C C	D G	A A	E E	A E
Zdup-OM;	2	1																							
Silea-Orlesti;	1		1	1	1	1				1															
Tószeg B;k		1	1		1	1						1						1							
Tószeg B;j		1		1	1	1	2		1						1										
Zdup-OM;	1				1	3	1	1	1		1	1	1	1	1	1									
Tószeg B;l						1	1	1				2		2											
Tószeg B;g						1	1				1		1			1	1		1						
Foeni;			1		1	2	1		2	2	1	1	1	1	1	2		1	1	1	1	1	1	1	1
Tószeg B;h					1	1						1			1			2		1				1	
Tószeg B;m						1			1			2	1	1	2	1					1		1		
Tószeg B;I							1			1		2			1				1	1			1		
V. Timioului II;										1				1		1					1				
Giroc - Mescal;				1											1					1	1	1			1
Semlacu Mare;																		1					1	1	2

www.cimec.ro / www.mncr.ro

BIBLIOGRAFIE

ANDRIŢOIU 1985 - F. Andriţoiu - Preliminariile epocii bronzului în sud-vestul Transilvaniei, în: Apulum, 22, p, 9-15,

ANDRIŢOIU 1989 - Contribuţii la cunoaşterea bronzului timpuriu în sud-vestul Transilvaniei. Grupul cultural Şoimuş, în: Thraco - Dacica, 10, 1989, p. 39-56,

ANDRIŢOIU 1992-Civilizaţia tracilor din sud-vestul Transilvaniei, în: Bibliotheca thracologica II Bucureşti

BEŞLIU-LAZAROVICI-OLARIU 1992-C.Beşliu, Gh.Lazarovici, Agatha Olariu O piesă de cupru din Sălaj şi câteva probleme teoretice privind analizele de cupru preistoric aflate în Muzeul din Cluj,în ActaMP, XVI, p. 97-128

BulTracol-Buletin Tracologic, Ed.Institutul Român de Tracologie

CAVRUC 1997- Valeriu şi Galina Cavruc, Aşezarea din epoca bronzului timpuriu de la Zoltan, Angustia, p.157-174

CHIDIOŞAN-EMÖDI 1992-N.Chidioşan, I. Emödi, Grupul Cultura Igriţa la sfârşitul epocii bronzului, în: Crisia; 12, p. 61-81

CHIDIOŞAN 1980-M. Chidioşan, Contribuţii la istoria tracilor din nord -vestul României. Aşezarea Wiettenberg de la Derşida, Oradea 1980

CIUGUDEAN 1986-H.Ciugudean, Grupul tumular Bedeleu şi câteva consideraţii privind epoca tim purie a bronzului în vestul Transilvaniei, în: Apulum 23, p .67-82

CIUGUDEAN 1988-O aşezare din epoca timpurie a bronzului la Alba-Iulia, în: Thraco-Dacia, 9, p. 15-22

CIUGUDEAN 1991-Zur frühen Bronzezeit în Siebenbürgen im Lichtee der Ausgrabungen von Ampoiţa, jud.Alba, în: PZ 66 , p. 77-118

CIUGUDEAN 1995-în Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1995 Ciugudean 1996.

COLAN 1964 - N. Colan, Sur quelques anciens travaux Roumains dans le Domaine de la Métalographie în: Metalugie 92,p. 363-374

CRADDOCK 1982-P.T. Craddock, Smelting Copper ore from Rudna Glava Bor-Beograd, p.115-119

DUMITRAŞCU-TOGAN 1971-S.Dumitraşcu-Gh.Togan Săpăturile arheologice de la Boarta-Cetăţuie (jud. Sibiu) în: ActaMN, VIII, p.423-436

DUMITRESCU-D. Dumitrescu Numerical methods in fuzzy hierarchical pettern recognition în: Studia UBB.

EMÖDI-1988-I Emödi, Ceramica ornamentată cu şnurul din peşterile Igriţa şi Izbândiş (jud.Bihor) în: ActaMN 24-25, 1986-1988, p.485-505

EMÖDI-1993 Die Schnurkeramik aus der Igriţa-und Izbîndiş-Höhle, în: Beitrage zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas

FRENŢIU-LAZAROVICI 1988 - M. Frenţiu, Gh. Lazarovici, Methods for automated clasification use in archeology. An application to the neolithic Graves and ornaments, în: First romanian conference on the application of physics methods in archaeology Bucharest, 131-146.

FRENŢIU-LAZAROVICI 1990-Seriation and relative Chronology of Archaeological complexes from Gornea, în: Archaeometry in Romania 2 Bucharest, p.65-85

HARŢUCHE 1969-N.Harţuche Cercetări arheologice la Brad (jud.Hunedoara), în: ActaMN 6 1969, p.439-449

JOVANOVIŚ 1971-B.Jovanoviś, Metalurgia eneolitskog penokla Jugoslavie Beograd.

JOVANOVIŚ 1975 -Rudarstvo geologija metalurgija XXVI, 12 ,p.2083-2089

JOVANOVIŚ-1982-Rudna Glava. Najstarije rudarstvo bakra na centralnom Balkanu Bor- Beograd, 1982

JOVANOVIŚ 1985-Rudna Glava. Najstarije rudarstvo bakra na centralnom Balkanu. Bor Creusot

JUNGHANS & 1988-S.Junghans-E.Sangmeister-M. Schroder-S. Schubert, Arbeitsgemainsaft zur spektralanalythischen Untersuchung von mettalgegenstanden der Kupfer Frühbronzezeit Aanalysen von Muzeul Archaeologic Cluj Buletin

KALMAR-Descoperiri neolitice la Ţaga, în: ActaMN 20, p. 359-369

KALMAR 1988-Z .Kalmar, Archaologische Datenarbeitung mit Hilfe das BAZARH System

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Komputers Symp Tolbuhin
LAZAROVICI 1997-Gh. Lazarovici, Cornea, Preistorie, în: Caiete Banatica, 4, Reşiţa
LAZAROVICI-SĂCĂRIN 1957 -Gh.Lazarovici-C.Săcărin, Epoca bronzului, în: "Clisura Dunării" în: Banatica 5 1975,p. 71-105
LAZAROVICI-BEŞLIU 1990 -Gh. Lazarovici, C. Beşliu, Analize de cupru preistoric aflate în Muzeul din Cluj, în: Sympozia Thracologica 8,p.109
LAZAROVICI-KALMAR 1987-88-Prospecţiuni şi cercetări arheologice de salvare pe teritoriul municipiului şi judeţului Cluj II, în: ActaMN, p.24-25
LAZAROVICI-KALMAR-MAXIM 1987-1988-Necropole tumulare din Munţii Petrindului şi Dealul Feleacului, în: ActaMN, p.997-1009
LAZAROVICI-KALMAR-MAXIM 1987-1988-Săpături arheologice de salvare şi cercetări etnoarheologice în Munţii Petrindului în anul 1986, în: ActaMN, XXIV-XXV 949-996
LAZAROVICI-MAXIM 1994 -Gh.Lazarovici, Z. Maxim, Despre necropolele tumulare din Trasilvania şi Banat, în: ActaMN 31.1, p.11-20
LAZAROVICI-MEŞTER - DASCĂLU 1995 - Gh. Lazarovici-M. Meşter-L. Dascălu, Cheile Turzii 1994. Raport de cercetare arheologică şi etnoarheologică, în: ActaMN 32,1 1995, p. 537-562.
LAZAROVICI-MILEA 1976 - Gh. Lazarovici-Z. Milea, Săpăturile arheologice de la Bădeni. Campania 1968 (jud Cluj), în: ActaMN 13, p. 7-35.
LAZAROVICI-POP - BEŞLIU - OLARJU 1995 - Gh. Lazarovici - Dana Pop-C. Beşliu-Agatha Olariu, Concluzion to the Geochemical Analyses of Some Copper Suorces and Object, în: ActaMN 32.1, p. 209-230.
LAZAROVICI-SFETCU 1990 - Gh. Lazarovici-O. Sfetcu ,Aşezarea de la Buziaş-Silagiu, în: Banatica X p.45-57.
LAZAROVICI 1987- Şocul Vintma C în Transilvania, în: ActaMN
LAZAROVICI 1992-Die Schnurkeramik în der Tureni Klamm în Beitrage zur Problematik der Schnurverzierten Keramik,Südosteuropa VB III p. 195-197.
LAZAROVICI 1992-O piesă de cupru din Sălaj şi câteva probleme teoretice privind analizele de cupru preistoric în Muzeul din Cluj, în: ActaMP, p. 97-128.
LAZAROVICI 1994-Der Vintma C-Schock im Banat în Relation Thrako - Iliro - Heleniqes, Bucharest, p. 62-100.
LAZAROVICI-KALMAR 1985-1986 - Prospecţiuni şi cercetări arheologice de salvare pe teritoriul municipiului şi judeţului Cluj, în: ActaMN 22-23, p. 725-752.
LAZAROVICI-KALMAR 1986-Şantierul arheologic Iclod (1983-1984), în: Apulum 23, p. 25 - 41
LAZAROVICI-KALMAR 1988-Săpăturile arheologice de la Iclod. Campania din 1986, Apulum 25, p, 9-47.
MAXIM 1994-Săpături arheologice la Tureni (jud Cluj). Campania din 1993, în: ActaMN 31.1, p.347-349
MEŞTER 1995-M. Meşter, Tumuli ,şi necropole tumulare de pe cursul inferior al Someşuli Mic, în: ActaMN 31.1, p. 741-744.
REPCLUJ 1992-I. H. Crişan M.-Bărbulescu E.-Chirilă V.-Vasiliev I. Winkler Repertoriul arheologic al judeţului Cluj, în BMN V, Cluj-Napoca.
ROMAN-NEMETHI 1990 - P. Roman I.-Nemethi, Epoca bronzului în nord-vestul României, în: Symposia Thracologica 8, p. 34-40,
ROMAN 1975-P. I. Roman, Zum Problem des Beginns des Frühbronzezeit, în: Rumanien în ActaAC 15, p. 145-158
ROMAN 1976-Cultura Coţofeni în România, Bucureşti.
ROMAN 1977-Zur rumanische Fruhbronzezeit în Die Frühbronzezeit im Karpatenbekend und in dem Nachubargebieten. Internationales Symposium Budapest-Velem, p. 157-166.
ROMAN 1981-Modificări în structura etno-culturală a Europei de sud-vest în eneoliticul târziu, în: SCIVA 32 2, p. 241-245
ROMAN 1986-Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României, în: SCIVA 37, 1, p 29- 55.
ROMAN 1992-Beitrage zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas VB III Mainz.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ROTEA 1981 - M. Rotea, Cercetări arheologice la Bretea Mureşana (jud Hunedoara), în: Sargetia 15, p. 19-34.
ROTEA 1993 - Contribuţii privind bronzul timpuriu în Centrul Transilvaniei, în: Thraco-Dacica XIV 1-2, p. 65-86
ROTEA 1994-Contribuţia cercetărilor de la Suatu - Fâneaţa Vacilor (I99I-1993) la cunoaşterea etapelor timpurii ale evoluţiei culturii Wietenberg, în: ActaMN 31, 1994, p. 131-150.
RUSU 1975a-L'Exploatation et l'usinage des metaux chez les thraces Transylvains dans la periode Hallstatt A (I200-I000 av. n.e.), în: Sbornik Dokladi II Vama, p. 26-36.
RUSU 1975-M. Rusu, în: Bibliotheca Historica Romaniae XVI 1975, p. 123-153.
SEELIGER & 1985-C. T. Seeliger, în: JbRGZM 32, p. 597-659.
TOMPA 1934/1935 (1937)-Urgeschichte in Ungarns, BerRGK, 24-25, 1937.
VLASSA-MAXIM - LAZAROVICI 1995 - N. Vlassa-Z. Maxim-Gh. Lazarovici Descoperiri arheologice la Bernadea (l), în: ActaMN 31.1, p. 575-585.
VLASSA-TAKACS - LAZAROVICI 1985-1986 - Mormintele tumulare din Banat. şi Transilvania din perioada eneolitica târzie, în: ActaMN XXI-XXIII, p. 59-78.
VLASSA -TAKACS - LAZAROVICI 1987 - N. Vlassa-M. Takacs-Gh. Lazarovici, în: Hügelbestattung in der Karpaten-Donau - Balkan -Zone Wahrend der Aneolithischen Periode Beograd, p. 107-119.
VLASSA 1969-Einige Bemerkungen zu Fragen des Neolithikums, in Siebenburgen în: StZvesti Nitra, p.513-540.
VULPE 1974-Al. Vulpe, Probleme actuale privind metalurgia Aramei şi a bronzului în epoca bronzu lui din România RevIst 27 2, p. 243-255.
WAGNER & 1986-A. Wagner, Geochemische und isotopische Charakteristika fruher Rohstoffequellen fur Kupfer Blei ,Silber und Gold, în: der Turkej în IbRGZM 33, p. 723-752
WIEDMANN 1980-F, Wiedmann, în: Journal of Radioanalytical Chemistry 55.
Wiettemberger 1993 1994 - Rapoarte de săpătri Tureni-Peşteră.
WINKLER - TAKACS 1981-1. Winkler-M. Takacs, Săpăturile arheologice de la Cicău. Aşezarea Coţofeni, în: ActaMN 18, p. 321-340.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

CE SUNT DE FAPT VASELE DREPTUNGHIULARE PUȚIN ÎNALTE DIN CERAMICA WIETENBERG?

Florea Costea

Ideea de a propune scoaterea unor piese ceramice databile în epoca bronzului (şi nu numai) din categoria vaselor obişnuite ne-a fost sugerată cu mai mulți ani în urmă de monografia închinată de K. Horedt acestei culturi în Transilvania, în special prin capitolele Sonderformen şi Gefässe mit gelapptem Rand şi de o parte din ilustrația din figurile 11, 1, 3, 5, 9 şi din fig. 12/k. (HOREDT, 1960, p. 125). Ulterior, Nicolae Chidioşan şi Ivan Ordentlich au publicat templul megaron Otomani de la Sălacea-Bihor, precum şi două piese ceramice care în mod sigur ar puteau fi luate drept vase uzuale (CHID. ORD., 1975[1], p. 15 şi urm.).

Descoperirea la Racoşul de Jos - Piatra Detunată a unor fragmente de "vase neobişnuite" ne-a întărit convingerea că nici acestea, nici cele publicate anterior sau după datele amintite nu mai pot fi numite doar "vase dreptunghiulare puțin înalte", ci altare miniaturale, replici la scară ale templelor normale sau ale altarelor fixe sau mobile din aceste temple.

În cele ce urmează vom prezenta piesele descoperite la Racoşul de Jos (jud. Braşov) şi ne vom opri pe scurt asupra descoperirii de la Sălacea, la care credem că se pot aduce unele nuanțări.

1. Fragment (aproape un sfert) dintr-un altar descoperit în SI 1995, m 17, la adâncimea de 80 cm, în incinta fortificației hallstattiene şi dacice. Este confecționat din pastă fină, care foloseşte ca degresant nisip şi mică. În spărtură prezintă nuanțe în straturi subțiri de cenuşiu şi de roşcat, în timp ce suprafața este acoperită integral cu o angobă neagră. Decorația este realizată prin imprimare sau prin incizare. Prin prima tehnică s-a obiținut un şir continuu de impresiuni circulare amplasate pe bordura ("buza" vasului), care este dublat de un alt şir identic, dar numai pe două laturi. Imprimarea se făcea cu un poanson care se curăța după fiecare apăsare, după cum rezultă din emisferele rămase în centrul fiecărui cerc. Prin incizare s-au trasat alte două benzi de linii fine, superficiale, încadrate de linii lungi, în arc de cerc, care crează pe fundul interior al "vasului" un fel de ovă incompletă, ale cărei capete porneau din două laturi reprezentate de bordură, pentru ca în arcuire să devina tangente la celelalte două laturi ale altăraşului. Nu ştim dacă în "paranteza" dublă rezultată mai erau şi alte elemente de decor, ceea ce nu este exclus dacă se au în vedere celelalte exemplare şi însăşi destinația lor. Între bordură şi ovă sunt incizate trei dreptunghiuri ale căror laturi sunt paralele cu bordură. Fața exterioară a laturii scurtă era decorată cu (şase?) triunghiuri din incizii haşurate. Dimensiunile fragmentului păstrat : L=6,5 ; l=5, 7 ; l=1,9 cm, din care bordura are numai 4 mm (fig. 1/1; 8/l).

2. Piesă reconstituită parțial din două fragmente găsite la o depărtare de peste 2m unul de celălalt, în aceeaşi secțiune, la adâncimea de 80 cm (unul în m 15, celalalt, dinspre mijlocul piesei, aproape de m 18). Este dintr-o pastă asemanătoare precedentului. Decorația bordurii este aceeaşi, deosebiri observându-se în cazul motivelor incizate: fața exterioară nu mai prezintă triunghiuri, fiind haşurată integral, în timp ce la interior cele două benzi de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

haşuri tot în X sunt rectilinii şi par să formeze romburi (două) cu şase vârfuri întâlnind bordura iar două juxtapunându-se la centrul piesei, pe una din axe. Nu este exclus ca în aceste romburi să fi fost trasate altele "concentrice", a căror compoziţie poate fi doar presupusă. Totodată este posibil ca în câmpurile triunghiulare din colţuri sau rezultate din juxtapunerea romburilor mari să fie două desene triunghiulare tot haşurate.

Că este vorba de o altă piesă decât cea de la Nr. 1 rezultă şi din faptul că între bordură şi desenul interior există două incizii-dreptunghiulare, faţă de trei câte are acela. Adăugăm că şi dimensiunile sunt altele, dintre care vom sublinia doar înălţimea (2,6 cm, din care bordura are 9 mm)(fig. 2: 1-fragmentele lipite; 2-fragmentele înainte de lipire; 8/2).

3. Fragment dinspre mijlocul unei piese, descoperit în aceeaşi secţiune între m 14-15, dar la o adâncine mai mică (între 25 şi 48 cm). Pare identic cu precedentul dar face parte din altă piesă aşa cum rezultă în primul rând din absenţa decoraţiei de pe faţa exterioară a bordurii, precum şi din amănuntul că şirul interior de împunsături circulare nu mai este ascuns sub bază (bordură) ci se vede perfect. În rest, decorul este identic celui de la, Nr. 2, aceleaşi fiind şi dimensiunile.

4. Fragment (colţ) descoperit în aceeaşi secţiune, în m 36, la adâncimea de 58 cm. Este dintr-o pastă care are ca degresant nisip neglijent ales şi mică. A fost ars secundar oxidant, ardere în urma căreia a rezultat o culoare roşu-intens atât în spărtură, cât şi la exterior. De asemenea, este posibil ca şi eventualul luciu să fi fost deteriorat datorită acestei arderi. Cele patru colţuri ale piesei erau supraînălţate, aşa cum rezultă din spărtura uşor de observat pe acest fragment. Decoraţia este amplasată numai la exterior, inclusiv pe fund. Ea constă dintr-un chenar marginal de alveole alungite şi înclinate, la care se adaugă un chenar interior, din alveole astfel dispuse încât sugerează spicul de grâu, acestora li se adaugă incizii rectilinii, în grupe de câte două sau trei, în alternanţă cu triunghiuri al căror vârf ascuţit este îndreptat spre centrul piesei.

Este posibil ca ridicăturile de la colţuri să fi reprezentat protome antropo- sau zoomorfe. Nu este însă exclus ca poziţia firească a piesei să fi fost exact cea inversă, respectiv cu gura în jos, situaţie în care cele patru "supraînălţări" să reprezinte de fapt picioarele. Bănuim că aşa este şi din amplasarea decorului: acesta ar fi fost inutil pe partea invizibilă, cea de sub "vas". Nu poate fi vorba de un capac, neexistând nici un indiciu în acest sens, ci, mai degrabă, de o "măsuţă".

Dimensiunile fragmentului păstrat : L=5,4 ; l=3,2, ; I=3,3 cm (a colţului). (fig. 3 /1 ; 8/5).

5. Fragment colţ descoperit la m 63, în pământul adus pentru construirea valului hallstattian, la adâncimea de 2,46 m. Este confecţionat din pastă cu nisip fin şi mică, cu angobă neagră şi lustruită pe toată suprafaţa. Pe laturi, în apropiere de colţuri, buza prezintă adâncituri alungite în formă de şea, cu muchia rotunjită. Nu are nici-un fel de decor. Era folosit în poziţia cu cavitatea în sus, aşa cum rezultă din maniera neglijentă în care a fost finisat "fundul". Nu este însă exclus ca această parte să fi fost suportul unui alt "vas",al altarului propriu-zis, singurul care se impunea a fi decorat.

Dimensiunile fragmentului păstrat: L=5; l=3,5; l pe o latură=2,7; l pe cealaltă latură=2,5 cm (fig. 3/2; 8/3).

6. Fragment dintr-un vas cu marginea arcuită, descoperit în aceeaşi secţiune, în pământul folosit ca liant al zidului dacic, în amestec cu vestigii Hallstatt şi Laténe. Arderea secundară foarte puternică, petrecută la incendierea zidului dacic de către romani, i-a dat o culoare roşie atât în spărtură, cât şi la exterior, şi în acest caz fiind greu de stabilit dacă angoba lui a fost lustruită. Este din pastă fină, cu nisip şi mică. Fragmentul are fundul plat, bor-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

dura, fiind paralelă cu marginea şi retrasă spre interior. Fiind în întregime ruptă, acesteia nu i se pot stabili dimensiunile (înălţimea), nici dacă a fost decorată. "Vasul" a avut, două sau patru perforaţii marginale şi în unghi, ceea ce denotă că se folosea atârnat. Ca decor are un şir de alveole mici circumscrise marginii şi o cruce interioară realizată din două şiruri de incizii fine, superficiale.

Cele două perforaţii ne determină să nu fim siguri de funcţia de altar a vasului, el putând fi şi capac, deşi ne îndoim că un capac era decorat chiar pe partea invizibilă.

Dimensiunile actuale: 6,5 x 5 x 1,3 cm (aceasta din urmă fiind înălţimea) (Fig. 4/1; 8/ 4).

7. Fragment (colţ) descoperit tot în SI 1995, în m 31, la adâncimea de 66 cm. Este dintr-o pastă fină, cu mică şi nisip foarte mărunt. Pe ambele feţe are o angobă cenuşie, nelustruită, aceeaşi culoare având-o şi în spărtură. Decorul este amplasat pe bordură şi constă dintr-un şir de incizii oblice, superficiale.

Dimensiunile fragmentului păstrat: L=4; l=3,5; i=1,3 cm, din care bordura numai 3 mm. (fig. 4/2).

8. Fragment (colţ) provenind din aceeaşi secţiune, m 24-25, la adâncimea de 48 cm. Pasta este asemănătoare celei folosită la confecţionarea exemplarului de la Nr.7. Şi acesta este cenuşiu în spărtură, deosebirea evidentă constând în culoarea angobei, care în acest caz este neagră. Bordura este decorată integral la partea superioară cu incizii în X.

Dimensiunile fragmentului: 3,5 x 2,5 x 1,4 cm (înălţimea, din care bordura are 7 mm).(fig. 4/5).

9. "Vas" ale cărui formă şi dimensiuni s-au putut reconstitui din două fragmente (perete si fund) descoperite în SI 1996, în m 5, la adâncimea de 1,50 m, sub zidul dacic. A fost confecţionat dintr-o pastă grosieră, cu nisip, mică, pietricele si cioburi mărunţite. Miezul peretelui este maroniu-cenuşiu, iar cele două feţe castanii. Deşi pe toată suprafaţa a fost aplicată angobă, aceasta nu a fost lustruită şi este aspră la pipăit. Fundul, puţin arcuit în sus, se pare că se sprijinea pe un inel, care însă s-a desprins din vechime. Şi peretele este uşor arcuit, buza rotunjită exterior şi arcuită spre interior. Singurul decor îl reprezintă un profil din două nervuri în cruce, aplicate interior pe suprafaţa fundului, după confecţionarea altarului. Muchia acestui profil este neglijent rotunjită, dând impresia, falsă că a fost alveolată sau valurită. Este singurul exemplar cu peretele mai înalt.

Dimensiuni : Df=20 ; 'Dg=20 ; l=6,3 cm. (fig. 5).

10. Fragment (colţ) descoperit în secţiunea precedentă, m 2, la adâncimea de 75 cm. Este din pastă fină cu degresant de nisip foarte mărunt şi mică. Miezul este cenuşiu iar suprafaţa acoperită în întregime cu o angobă roşie, bine lustruită. Spatele (fundul) plan nu îngăduie afirmaţia că ar face parte dintr-un vas lobat.

Bordura este decorată cu un şir de impresiuni făcute cu un instrument cilindric, un poanson. Pe suprafaţa interioară a fundului se observă un decor incizat în X, greu de descifrat din cauza deteriorării parţiale şi a faptului că şi el şi fragmentul sunt prea mici pentru a permite o reconstituire.

Dimensiuni :LT fragmentului păstrat= 3 ; l=2,5 ; I total A=1,2 cm, din care a bordurii este de 3 mm. (fig. 5/2).

11. Fragment descoperit tot în SI 1996, la limita m 8-9, la adâncimea de numai 16 cm, în liantul de lut al zidului dacic s-a aflat împreună cu alte fragmente ceramice Wietenberg, dar şi cu două fragmente de oale hallstattiene şi cu o buză de borcan dacic. Este dintr-o pastă semifină şi are angobă pe ambele feţe, cu precizarea că pe cea decorată nu este culoare roşie atât în spărtură, cât şi pe cele două feţe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Decorul: deşi fragmentul este destul de mic (4,5 x 4 x 2 cm) şi nu provine de la un colţ, luând în considerare elementele existente şi coroborarea cu alte vase, credem că ornamentul reprezintă o friză de spirale fugătoare, în alternanţă cu suprafeţe cruţate. Nu este exclus ca iniţial câmpul cruţat să fi avut o altă culoare, cea roşie, actuală, datorându-se arderii intense odată cu zidul dacic.

Dat fiind faptul că marginea fragmentului este uşor arcuită, nu este exclus să avem de-a face cu un vas cu peretele vertical sau foarte uşor înclinat, situaţie în care decorul trebuie considerat interior iar friza spiralată înconjoară vasul, ipoteză care nu schimbă mesajul cultic al acestuia. În această variantă ar fi posibil ca diametrul altarului să depăşească 60-65 cm (fig. 6/2).

În campania de săpături din anul 1995 au mai ieşit la lumină şi alte fragmente de vase cu forme şi decor care le deosebesc de majoritatea olăriei Wietenberg. Deşi nu susţinem că ele puteau fi altare miniaturale, nu este exclus să fi fost utilizate măcar ca vase adecvate în anumite ritualuri ori practici magico-religioase. Vom prezenta două dintre acestea:

1. Fragment (aproape un sfert din fund şi începutul peretelui), descoperit în aceeaşi secţiune în m 37, la adâncimea de 50 cm. Pasta este semifină, în afara de mică şi nisip folosind ca degresant şi cioburi mărunţite. Miezul vasului are culoarea roşie, în timp ce suprafaţa este acoperită complet cu angobă neagră, uşor lustruită.

Decorul este amplasat pe ambele suprafeţe, după cum urmează: fundul are înscrisă într-un cerc de bandă incizată în X o cruce Wietenberg în al cărui tetraskelion se văd capetele unor acolade (semilună) incizat tot în X. Faptul că nici unul din capetele lor nu se unesc sau sunt tangente la braţele crucii denotă că ele sunt în arc şi se inscriu "central" în fiecare sfert de cerc. Urmează, spre exterior, o friză circulară de triunghiuri cu vârful medianei pe cercul central şi cu latura lungă pe un cerc dintr-o linie incizată, cerc dublat, tot spre exterior, de un altul realizat în aceeaşi tehnică. Între acestea s-a lăsat un câmp "cruţat", pe mijlocul căruia a fost trasat un al treilea, realizat din împunsături succesive, alungite.

Acesta este decorul de pe fundul vasului. Pe perete, atâta cât s-a păstrat, se succed, circular triunghiuri haşurate, cu laturile uşor arcuite volute din benzi haşurate în X, limitate de linii incizate. Raportarea segmentului păstrat la prezumata circumferinţă a vasului conduce spre concluzia că la baza acestuia existau opt asemenea triunghiuri şi tot atâtea arcuri de cerc (volute),care este posibil să se fi unit câte două spre buza vasului, posibil quadrilobat.

Pe partea interioară fragmentul prezintă un decor din benzi incizate în X mărginite de linii tot incizate. Desenul sugerează romburi "concentrice", în mijlocul cărora se află o spirală incizată, probabil un S culcat.

Asupra decorului vom reveni.

Dimensiunile fragmentului păstrat: 8 x 7,3 x 1,4 cm (ultima fiind grosimea peretelui) (fig. 7 ; 8/ 6)

2. Un alt fragment de vas "neobişnuit" în repertoriul ceramicii Wietenberg a fost descoperit chiar pe stâncă, la m 48 şi în aceeaşi secţiune I şi în anul 1996. Este: din pastă fină, care foloseşte ca degresant mica şi nisip bine ales. Cenuşiu în spărtură, are pe ambele feţe o angobă roşie, uşor lustruită. Fragmentul pare să fie dinspre colţul unui vas greu de reconstituit ca formă, cu două suprafeţe plane şi o bordură care poate fi buza. Decorul constă din benzi incizate haşurate în x, dispuse în arc de cerc, precum şi din linii simple, tot în arc de cerc. Este posibil ca benzile haşurate să se constituie în spirale succesive înconjurând vasul. Pe fund (?) este trasat un şir de alveole, tot arcuite.

Am încadrat acest fragment în categoria posibilelor vase de cult în primul rând datorită formei sale neobişnuite, dar şi pentru faptul că decorul cel mai bogat şi semnificativ

www.cimec.ro / www.mncr.ro

se află pe, partea firesc vizibilă.

Dimensiunile fragmentului păstrat: 5,4 x 3,7 x 5,4 cm (fig. 6/1)

Vase de o formă neobişnuită (Sonderformen) publică pentru prima dată regretatul învăţat Kurt Horedt, prezentându-le doar forma şi decorul (HOREDT, 1960, p. 125), fără a încerca să propună o funcţionalitate a lor, lucru explicabil în stadiul informaţiei de acum aproape patru decenii. Exemplificând, profesorul clujan prezintă cinci vase (Abb,11/1,3,5,9 şi Abb, 12/K, insistând asupra celui de la nr. 1).

Noi credem că: şi vasele cu buza ondulată (inegală, neregulată, Gefässse mit gelapptem Rand) din Abb, 12/K, (desene) intră în aceeaşi categorie, ca şi unele din Abb, 12/G şi J, fără că ele să fie altăraşe. Un semn de întrebare asupra includerii în categoria altarelor miniaturale poate fi pus în ceea ce priveşte "vasul" din Abb, 111/9, care poate fi un car miniatural cu o singură osie (cel din fig. 11/9 este sigur un car-miniatural). În mod cert exemplarul din fig. 11/1 nu este de uz comun, ca şi cele de la 11/2 (care este redat răsturnat) şi de la 11/5, cu protoma de pasăre (Vogelköpfen.).Nu este exclus ca şi exemplarele de altă formă (Sonstige keramische Erzeugnise) din fig. 13/15-19 să aibă rosturi cultuale, chiar dacă ele nu par a fi altare.

Tot în scopul înmulţirii argumentelor ce pot susţine ideea pe care ne-am propus-o ne vom opri puţin asupra excepţionalei descoperiri de la Sălacea, care ni se pare cheia rezolvărilor de acest fel. Ne vom îngădui chiar unele mici observaţii, luând în discuţie templul-megaron şi câteva din piesele de inventar, toate aparţinând culturii Otomani.

Autorii prezintă un templu din trei încăperi, cu lungimea de 8,80 m şi cu lăţimea de 5,20 m la un capăt şi de 5,60 m la celălalt. În încăperea II "...s-a descoperit o platformă de lut de formă dreptunghiulară cu colţurile rotunjite, având dimensiunile de 1,10/0,75 m şi grosimea de 7 cm - notată de noi "Platforma altar I" (Fig.1, Pl. 3/4,6)[7]. Autorii presupun că acest "..,altar a fost probabil iniţial înălţat pe nişte pari, care în urma incendiului au ars, cauzând prăbuşirea şi spargerea platformei...Podcaua a fost perforată de mai multe găuri ce constituiau gropile stâlpilor de susţinere a acoperişului...Între cele două colţuri ale porţiunii anterioare a sălii se ridicau două platforme mult înălţate faţă de nivelul podelei şi care constituiau altarele fixe - notate de noi "Platforma altar II şi III (CHID.ORD, 1975[1], p. 17).

"În dreptul celor două altare laterale (deşi nu pe toată lungimea peretelui n. n.) au fost recuperate mai multe fragmente de zid ornamentate... Motivele sunt dispuse pe suprafeţele plane ale pereţilor interiori şi sunt realizate prin nervuri reliefate prevăzute cu o incizie mediană... Porţiunile de perete astfel decorate au fost delimitate fie prin două nervuri paralele şi incizate median, fie o bandă compusă tot din doua linii paralele însă vopsite cu o culoare albă, între care s-au pictat triunghiuri continui.

În, acelaşi spaţiu (s. n.) al încăperii a III-a s-a descoperit o friză compusă dintr-o spirală continuă reliefată şi incizată median, delimitată pe orizontală cu câte o nervură incizată şi ea (Fig.2). Friza ornamenta un fragment de zid care, datorită grosimii sale, poate fi considerată ca o bordură mai proeminentă.

Partea interioară a zidului nu a mai fost retencuită, probabil pentru a nu distruge sau a nu acoperi porţiunile ornamentale ale pereţilor din dreptul celor două altare fixe (s.n.)(Ibidem, p. 19).

Întregul ansamblu imita construcţiile de tip megaron, atât de bine cunoscute în spaţiul egeic"(Ibidem, p. 20).

Vorbind despre inventarul mobil descoperit în încăperea a II-a, autorii afirmă: "Prezenţa mesei altar ne dezvăluie faptul că procesiunea rituală începea încă din această sală. Pentru a ne face o imagine aproximativă despre forma altarului înălţat pe pari este interesant

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de amintit că.. în una din locuinţele de la Sălacea (corespunzând aceluiaşi nivel arheologic cu cel al templului) s-a descoperit replica miniaturală de lut a unei platforme suspendate şi pe care a fost montat un vas (Pl. 4/11). Este de menţionat că micul altar este redat la capete cu câte două mânere, ceea ce denotă că acesta era transportabil, detaliu ce ar putea indica aceeaşi posibilitate şi în cazul altarului din templu (Ibidem, p. 20)

Ornamentarea pereţilor din dreptul celor două altare-vetre se desfăşoară pe întregul spaţiu al zidului, de sus de la streaşină până la nivelul altarelor, aşa cum ne dovedesc de fapt fragmentele recuperate de friză, forma sa, precum şi alte detalii arhitectonice sugerează amplasamentul acesteia la limita de sus a peretelui exterior din dreptul altarului nr. III. Prin aceasta se obţinea şi în exteriorul templului marcarea precisă a poziţiei altarului. Fără îndoială o friză asemănătoare marca şi locul celuilalt altar, dar aceasta din păcate nu ni s-a mai păstrat"(Ibidem, p. 21).

Referitor la amplasarea ornamentului doar în dreptul celor două altare... pe întregul spaţiu al zidului... de sus de la streaşină până la nivelul altarelor... avem cel puţin îndoieli, argumentul găsindu-se chiar într-o afirmaţie imediat următoare: "Condiţiile de descoperire a fragmentelor de friză:..sugerează amplasamentul acesteia la limita de sus a peretelui exterior în dreptul altarului nr. III". Sau acesta era "la limita de sus", sau pe "întreg spaţiul zidului, de sus de la streaşina până la nivelul altarelor". Aceasta ca o neconcordanţă în tectonica peretelui. Esenţială ni se pare însă amplasarea acestui decor în afara (s.n.) dar în dreptul altarului. Ni se pare lipsit de sens ca un element considerat decorativ dar încărcat de semnificaţie cultică să fie în altă parte decât acolo unde se desfăşoară ritualul. A marca pe afară locul unui altar care nu se vede decât din interior mi se pare fără sens. Altfel spus, credem că elementele de decor erau numai la interior, mai mult, credem că unele "fragmente de decor" nu provin de la friză şi sunt părţi din altare suspendate sau transportabile. Dacă nu ar fi aşa, acelaşi decor era obligatoriu şi la cazul celuilalt altar, ceea ce nu s-a constatat.

Toate acestea nu ni se par de o importanţă majoră vizavi de subiectul pe care ni l-am propus a-l dezvolta. Reţinem doar câteva elemente: forma şi sistemul de construire a templului-megaron, existenţa în interiorul acestuia a trei altare suspendate şi (posibil) transportabile, la care se adaugă vasul cu patru picioare din groapa învecinată şi altarul miniatural transportabil găsit într-o locuinţă din aceeaşi aşezare de la Sălacea, contemporane templului.

Forma şi tehnica de construire sunt izbitor de asemănătoare decorului marginal al "vaselor" de la Racoşul de Jos: cercurile de pe bordura acestora nu pot fi decât stâlpii de lemn ai pereţilor templului; bordura însăşi sugerând începutul urcării zidului şi delimitarea sacru-profan a construcţiei. Faptul că pe unele laturi (probabil pe cele lungi) există două aliniamente de impresiuni în loc de unul poate să aibă o anumită justificare, pe care doar o presupunem: stâlpi mai scunzi pe care se depuneau ofrande sau se aşezau vase pentru ofrande. Facem această presupunere deoarece impresiunile respective (stâlpii) sunt amplasate lângă bordură, deci în interiorul spaţiului sacru. Aceaşi linie de demarcaţie sacru-profan credem că este întruchipată şi de bordurile celorlalte "vase". Există şi un fragment fără bordură profilată, aceasta fiind doar "indicată de o margine abia perceptibil vălurită" (fig.6/2).

Altarele interioare, probabil suspendate, ni se par interesante nu numai pentru că marchează locul şi modalităţile de desfăşurare a ritualului (prin inventarul mobil aflat pe ele), ci şi pentru că deschid calea acceptului existenţei şi a altor piese cu rol cultual, respectiv altare mici portabile, care reproduc miniatural construcţiile mari cu această destinaţie, sanctuarele.

Confirmarea existenţei acestora vine în mod direct din cele două descoperiri tot de la Sălacea: vasul din groapa din faţa templului-megaron (Pl. 4/12) şi altarul miniatural deja

www.cimec.ro / www.mncr.ro

pomenit (Pl.4/11).

Convingerea noastră că "vasele" descoperite la Racoşul de Jos - Piatra Detunata nu sunt simple "vase cu peretele scund" se bazează, în afara celor deja afirmate, pe următoarele:

- "peretele scund" nu poate fi un perete firesc, ci o linie convenţională - dar trasată precis, care marchează delimitarea unui spaţiu consacrat de cel "păgân" al unei incinte sacre pe care o reproduce la dimensiuni mult mai reduse."Vasul" păstrează şi redă aproape identic componentele constructive ale templului mare, probabil şi compartimentările interioare, care sunt însă greu de reconstituit din fragmentele păstrate, foarte mici;

- nu putem vorbi de "vase" cu peretele scund deoarece nu poate fi considerat recipient un produs ceramic cu baza plană şi cu "buza" înaltă de doar 3-9 mm, ca să nu mai amintim de cel fără bordură. În astfel de "vase" nu se puteau nici păstra, nici transporta lichide (principalele funcţii ale vaselor uzuale). În ele nu au fost arse anumite substanţe (ierburi, seminţe, carne etc.), aşa cum rezulta din faptul că nici unul nu păstrează urme organice, aşa cum se întâmplă deseori la cele uzuale, în special la cele de bucătărie. Doar vasul de la nr. 9 putea fi folosit şi ca recipient, peretele lui fiind mai înalt decât la toate celelalte;

- este exclusă considerarea lor drept care miniaturale (mai ales a celui abia menţionat, cu baza circulară, în fapt un cilindru, probabil suport al altui vas din următoarele motive: nici unul nu prezintă perforaţii pentru osii, ca să nu mai vorbim de des - pomenita înălţime a buzei sau de lipsa acesteia;

- piesele nu pot fi nici case minaturale, deoarece acestea sunt redate aproape întotdeauna integral, inclusiv cu acoperiş, uşi şi ferestre, doar proporţia faţă de cele reale fiind alta;

- cel mai important argument al excluderii lor din rândul vaselor uzuale rezidă în însăşi forma şi tectonica unei părţi din decoraţie: prima trimite imediat la imaginea unui templu real, în timp ce a doua subliniază mesajul neprofan al "construcţiei".

Luând în considerare cele de mai sus, credem că piesele descoperite la Racoşul de Jos şi aparţinătoare sigur culturii Wietenberg nu pot fi decât altare miniaturale folosite în locuinţe. Ele puteau avea, aşa cum am mai afirmat (COSTEA, 1997, p. 40-41), un anume loc în încăperea, unde se derula un ritual numai al familiei, ritual ale cărui detalii şi sensuri cultice trebuiau să fie în strânsă legătură cu expresia religioasă a decorului de pe altar.

Oprindu-ne succint asupra acestei decoraţii precizăm că din punct de vedere tehnic ea era realizată prin două procedee: impunsături şi incizare. Din primul au rezultat cercurile-aliniament de pe sau de lângă bordură, la interior, în timp ce prin al doilea procedeu s-au obţinut toate desenele interioare şi exterioare.

Toate simbolurile ni se par clare şi în măsură să ne permită desprinderea mesajului religios, respectiv deducerea posibilelor zeităţi adorate sau invocate. Fără a mai trimite la imagini, enumerăm componentele decorului: cercul, crucea, spirala, rombul-ovalul-dreptunghiul, triunghiul, semiluna. Insistăm foarte puţin asupra lor, tocmai în scopul de a ne apropia de mesajul religios.

Cercul. Este al doilea simbol fundamental, semnul unităţii principiale şi al Cerului; ca atare, el desemnează activitatea cerului, mişcările lui ciclice....Cercul este figura ciclurilor cereşti, mai precis a revoluţiilor planetare...Cercul, simbol al mişcării, este pe de altă parte forma obişnuită a sanctuarelor la popoarele nomade, iar pătratul forma sanctuarelor la popoarele sedentare (J.CH-A.GH, 1995, p. 296; s.n.)...Cercul mai este un simbol al timpului ...înglobează timpul şi-l măsoară mai uşor"(Ibidem), simbolul cercului credem că este sintetizat cel mai bine şi concis de către M. Rutten: "Simbolismul cercului se suprapune peste cel al eternităţii sau al neîncetatei reînnoiri"(RUTE,1952, p. 333).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Crucea este considerată al treilea dintre cele patru simboluri fundamentale (alături de centru, cerc şi pătrat), ea stabilind o anumită relaţie între celelalte... Ca şi pătratul, crucea simbolizează pământul. Ea este cel mai totalizant dintre simboluri (CHAS, 1966, p.365). Ea este şi pom al vieţii dar şi axa a lumii. Asocierea cercului şi a crucii, de cele mai multe ori circumscrise (cum este cazul şi pe piesele noastre), ne trimite la simbolistica roţii, solară sau pământească, a cărei învârtire întruchipează permanenţa trecere a timpului cosmic, dar şi cuantifică această curgere în segmente precise şi repetabile la infinit. Înainte de a deveni simbol solar, roata a fost un simbol lunar. Harding(apud DURS, p. 348) consideră că "Roata este, în sensul ei originar, primordial, emblema devenirii ciclice, rezumatul magic care permite dominarea timpului adică previziunea asupra viitorului" (cf. J.CH-A.GH, p.168).

Dreptunghiul-pătratul: primul este înainte de toate (şi în esenţă) perfecţiunea relaţiilor stabilite între pământ şi cer, în timp ce al doilea (un alt simbol fundamental) este simbolul pământului, prin opoziţie cu cerul.., dar şi al Universului creat. Multe spaţii sacre au o formă dreptunghiulară, în special altarele şi templele la popoarele sedentare. Asocierea cerc-pătrat (existentă şi pe exemplarele de la Racoşul de Jos) evocă întotdeauna cuplul cer-pământ. Cercul exprimă cerescul, pătratul pământescul, nu atât ca opus cerescului, cât în... calitate de dat creat.

Dreptunghiul şi pătratul mai pot reprezenta şi alte simboluri. Aici îl vom reţine doar pe acela legat de pământ, aşa cum credem că este firesc să se procedeze întotdeauna când este vorba de o populaţie sedentară.

Rombul este prin excelenţă un simbol feminin, reprezentând vulva; el este matricea vieţii, semnul fiind documentat ca atare încă din preistorie, din, magdalenian. Sens asemănător au şi triunghiurile (în special cele cu laturi juxtapuse) şi ovalul, întâlnite şi ele în ornamentica de la Racoş. Amintitele triunghiuri cu o latură pe cerc ar putea însemna încă o expresie a contactelor şi schimburilor dintre cer şi pământ.

Spirala "este legată de simbolismul cosmic al lunii, de simbolismul erotic al vulvei, de simbolismul acvatic al cochiliei şi de acela al fertilităţii... Ea reprezintă în fond ritmurile repetate ale vieţii, caracterul ciclic al evoluţiei, permanenţa fiinţei confruntată cu vremelnicia mişcării" (Ibidem, p.2511). Ea este un simbol al pornirii şi al evoluţiei, dar şi al fenomenului invers, al involuţiei spre un punct din care se va relua creşterea, în fapt acea repetabilitate care este măsură a timpului. Aici se regăsesc şi o parte din simbolurile semilunei (sau ale conului de lună), şi ele semnificând schimbarea şi întoarcerea formelor. În plus, acestea simbolizează principiul feminin pasiv, ca şi castitatea şi naşterea, cu alte cuvinte încă o dată regenerarea ciclică a vieţii. "Când ea are o înfăşurare în S este un simbol al schimbărilor selenare şi al sunetului... Este o expresie grafică a simbolismului fecundităţii, asociată complexului furtună-tunet-fulger. În această calitate, spirala poate reprezenta rombul" (deci încă o dată un simbol feminin, J.CH-A.GH, p. 252). În ceea ce priveşte evoluţia şi involuţia, ca şi măsurarea curgerii timpului, spirala se regăseşte şi în simbolismul roţii.

Este posibil ca o încercare atentă de reconstituire a decoraţiei de pe altarele miniaturale de la Racoş să permită distingerea şi a altor simboluri (spicul de grâu etc.). Ele fiind doar ipotetice, vom renunţa la aceasta reconstituire.

Pe baza simbolurilor amintite (şi sigure) se poate deduce că populaţia care a creat cultura Wietenberg era în primul rând una legată de pământ (în ciuda insistenţei de până acum, în parte justificată, asupra înclinaţiilor ei excesiv belicoase). Numai o populaţie care cultiva plante, creştea animale, vâna şi pescuia avea nevoie de o cunoaştere cât mai precisă a curgerii timpului, a sezoanelor favorabile pentru fiecare din aceste îndeletniciri, ca să nu mai vorbim de nevoia omului de a se simţi ocrotit pe tot parcursul vieţii. De aceeaşi proteguire

www.cimec.ro / www.mncr.ro

avea trebuinţă şi în ceea ce priveşte munca şi rezultatele muncii sale. Astfel se explică prezenţa pe altarele miniaturale (şi nu numai pe acestea, uneori şi pe vase sau alte obiecte de uz comun) din epoca bronzului a acelor simboluri care se referă cu precădere la timp, la Cosmos în general dar cu preciziuni asupra Cerului, Pământului, Soarelui, Lunii, dar şi asupra fertilităţii şi fecundităţii.

Asociata formei speciale a "vaselor", această simbolistică ne îndreptăţeşte să susţinem că piesele prezntate de noi sunt în primul rând altare miniaturale, intermediarul care favoriza comunicarea cu divinitatea chiar din casă, fără a mai fi nevoie de deplasarea până la templul comunităţii, care poate nici nu era accesibil oamenilor de rând. Aceste altare jucau rolul candelei sau, mai degrabă, pe acela al icoanei de mai târziu.

Aceeaşi destinaţie credem că aveau piesele similare, databile în diferite epoci şi aparţinând altor culturi sau "civilizaţii" preistorice.

Bibliografie selectivă

G. de Champeaux, S.Stercks, Introduction au des Symboles, Paris 1966.
E. Breuil, Quatre cents siécles d'art parietal, Montignac, 1952.
J. Chevalier, A.Gheerbrant, Dicţionar de simboluri, Bucureşti, 1995.
M. Chidioşan, I.Ordentlich,Un templu megaron din epoca bronzului descoperit la Sălacea, în Crisia, 5, 1975.
Comori ale epocii bronzului din România, Bucureşti 1995.
Florea Costea, Aşezarea Wietenberg de la Racoş - Piatra Detunata, în Angustia 2, 1977, p.39 şi urm.
Vl. Dumitrescu, Arta Preistorică din România, Bucureşti, 1974
G. Durand, Les structures anthropologiques de l'imaginaire, Paris, 1963.
M. Eliade, Tratat de istorie a religiilor, Bucureşti, 1992.
Idem, Făurari şi alchimişti, Bucureşti, 1966.
K. Horedt, Die Wietembergkultur, în Dacia, N.S., 4, 1960, p. 107 şi urm.
Fr. Sales Meyer, Ornamentica, Bucureşti, 1988.
S. Morintz, Contribuţii arheologice la cunoaşterea istoriei tracilor timpurii, I, Bucureşti, 1978.
M.Rutten, Emblémes géométriques, Paris, 1949
William Fleming, Arte şi idei, Bucureşti, 1983.
Carlo Santarcargeli, Cartea labirinturilor. Istoria unui mit şi a unui simbol, Bucureşti, 1974

What are in reality the dumpy rectangular ceramic vases belonging to the Wietenberg culture?

Author, using his archaelogical investigations as well as other specialist's arguments, analyses so-called "vases with dumpy walls" belonging to the Wietenberg culture. He considers these pieces as being the miniature altars, which reproduce temples, or suspended altars or pieces of furniture from temples. First of all he takes in account the rectangular "vases" as well as other forms, whose ornaments probably represent some religious symbols.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

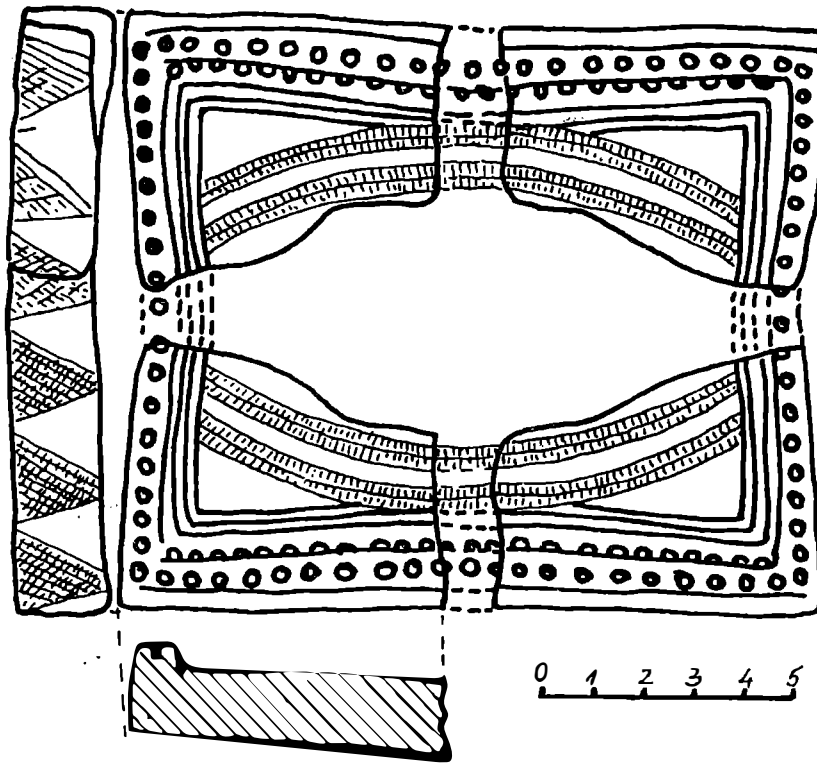

Fig. 1. Racoşul de Jos - Piatra Detunată: altar miniatural din lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

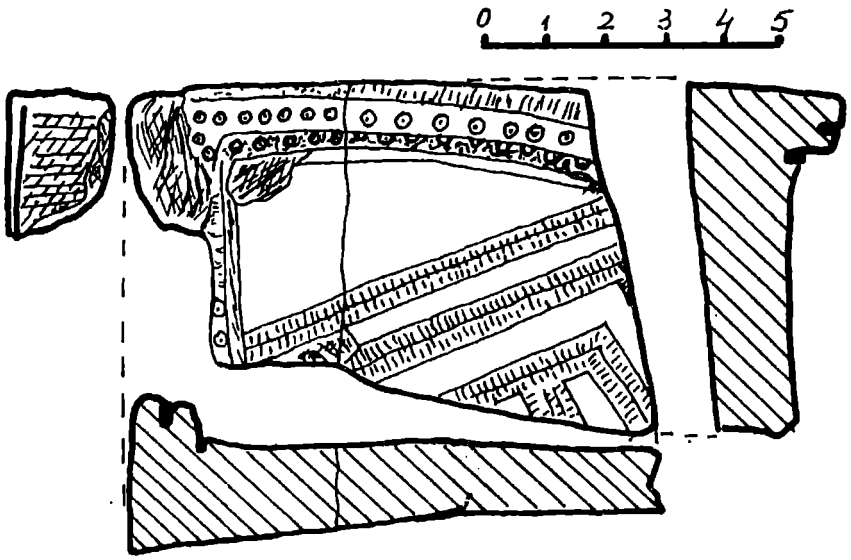

1.

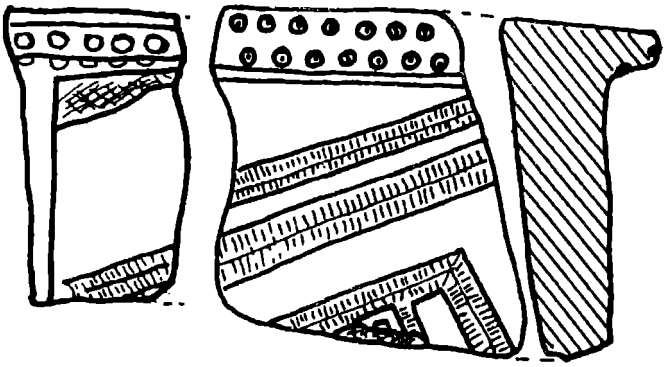

2.

Fig. 2. Racoşul de Jos - Piatra Detunată: altar miniatural parțial reconstituit (1) și înainte de reconstituire (2). Lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

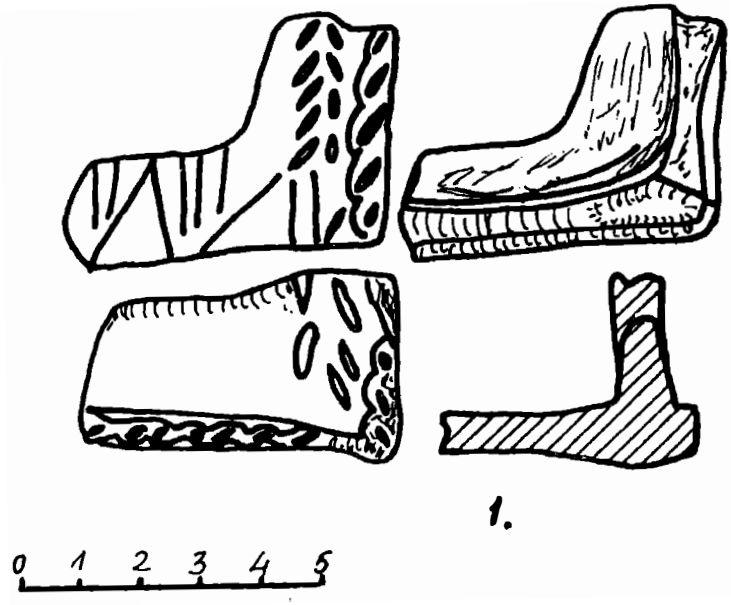

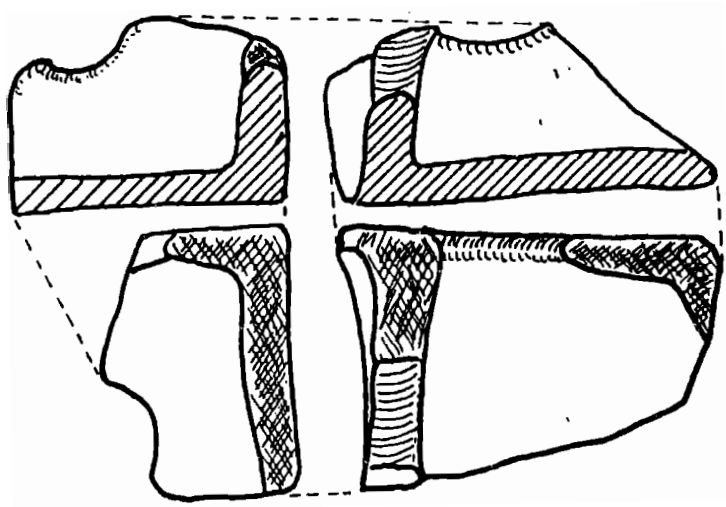

2.

Fig. 3. Racoşul de Jos - Piatra Detunată: altare miniatural din lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

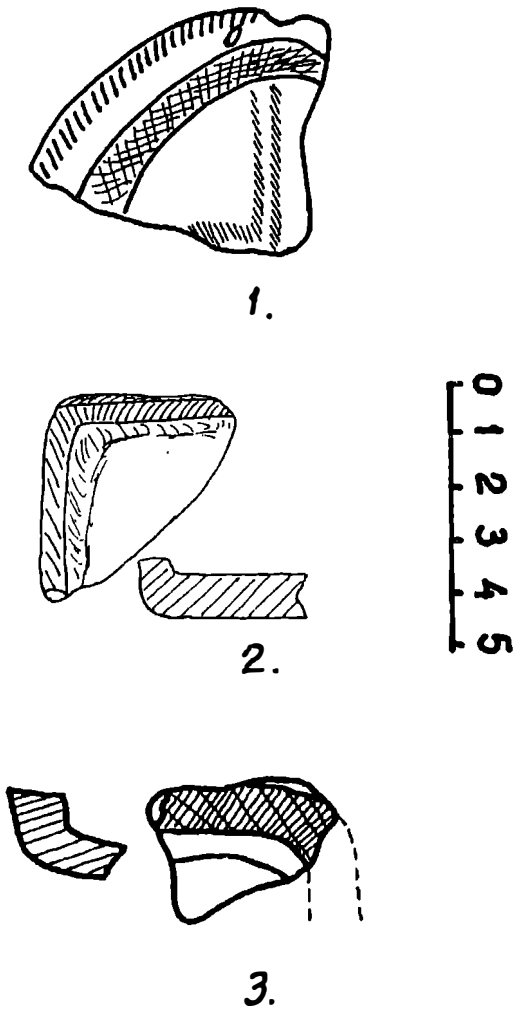

Fig. 4. Racoşul de Jos - Piatra Detunată: altare miniaturale din lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

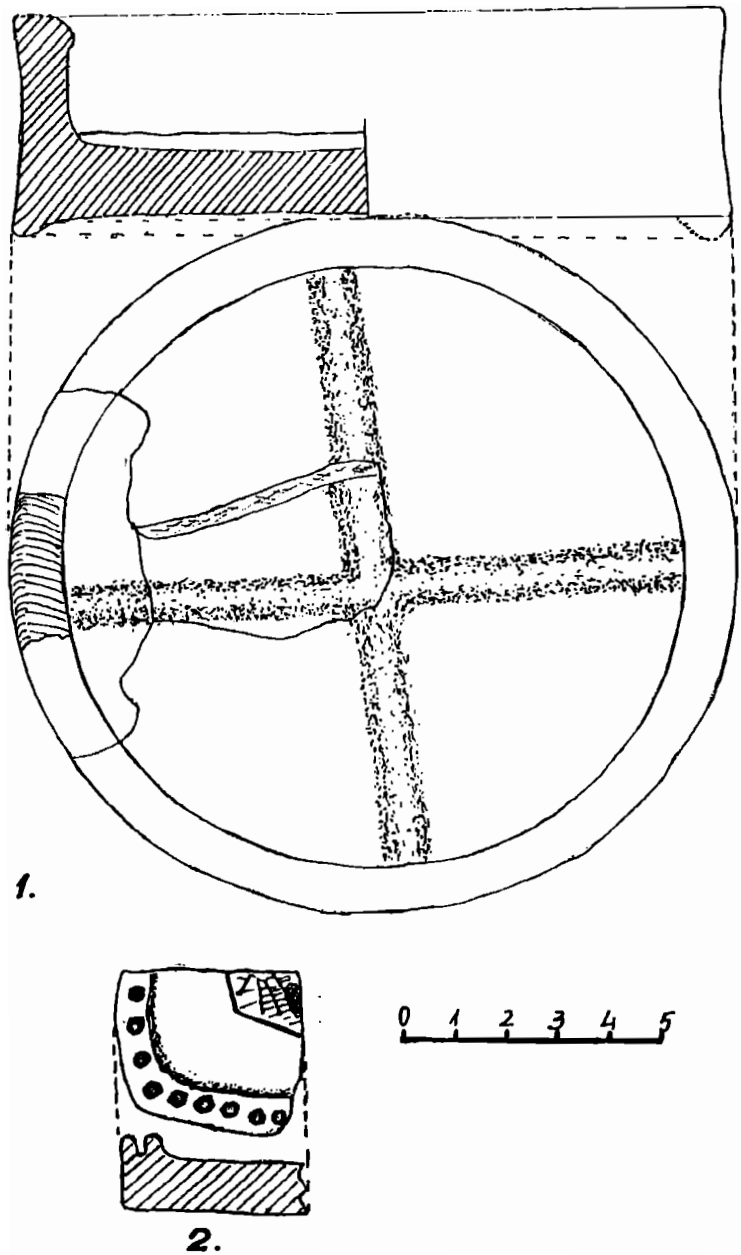

Fig. 5. Racoşul de Jos - Piatra Detunată: altare miniaturale din lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

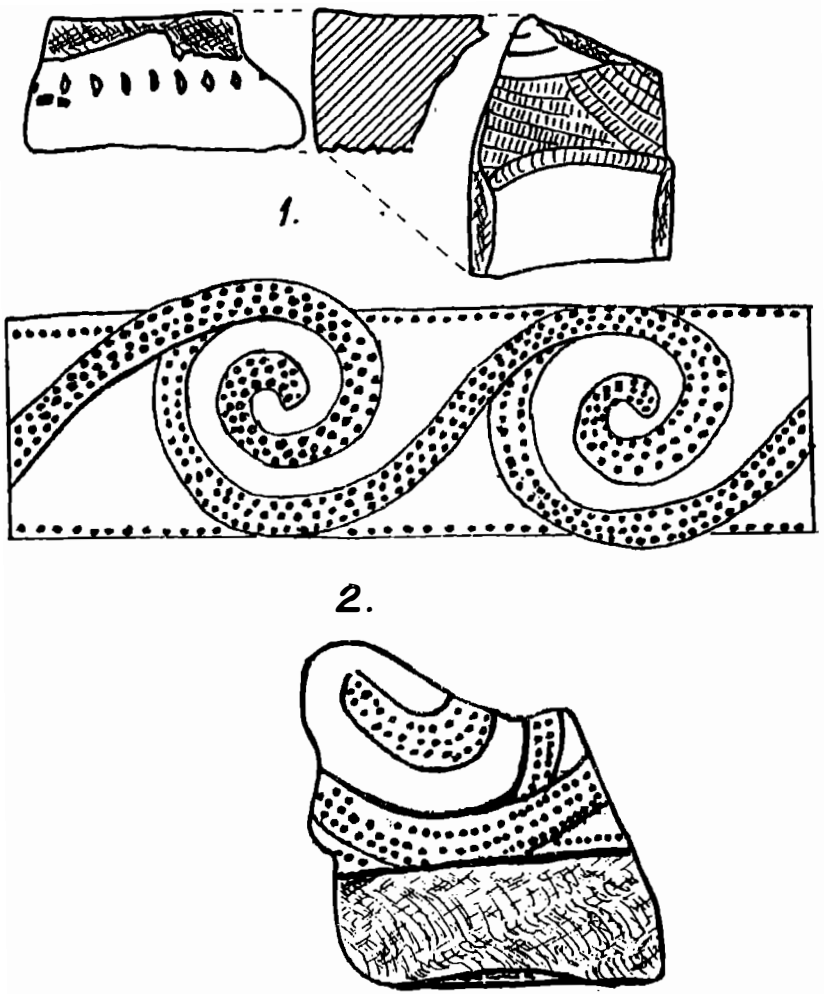

Fig. 6. Racoşul de Jos - Piatra Detunată. Vas de formă deosebită (1) şi fragment de altar din lut ars (2).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

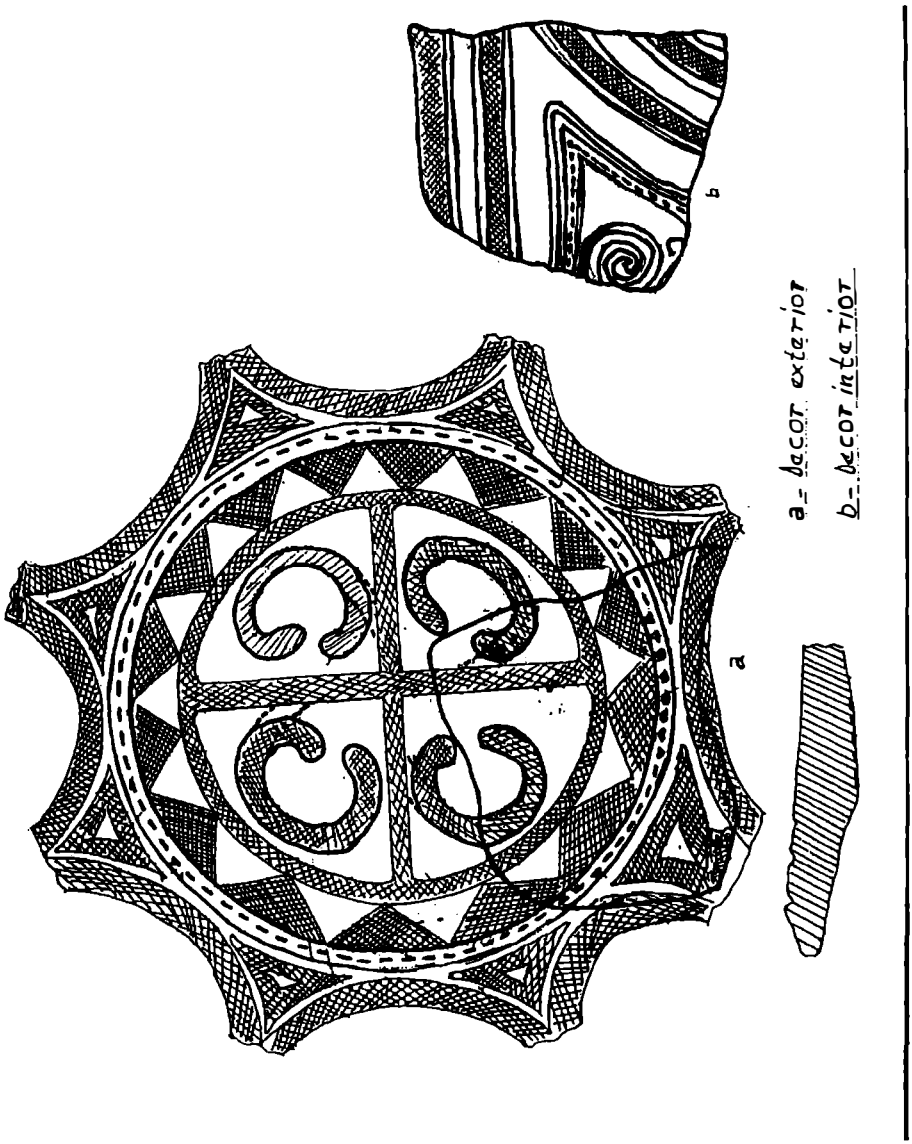

Fig. 7. Racoşul de Jos Piatra Detunată. Posibil vas de cult din lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

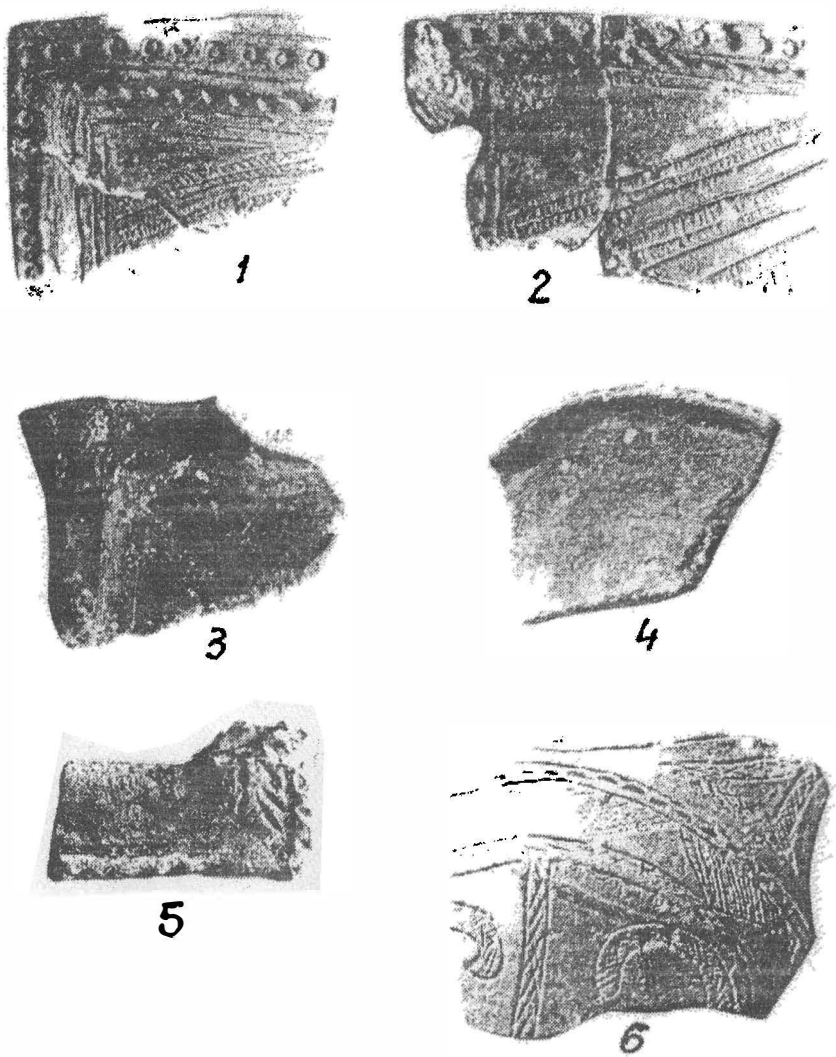

Fig. 8. Racoşul de Jos - Piatra Detunată. Altare miniaturale (1-5) şi posibil vas de cult (6), toate din lut ars.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

PROBLEMATICA CASTRULUI ROMAN DE LA ODORHEIU-SECUIESC (JUD. HARGHITA)

Bató Attila

De la 106 d. Chr. teritoriile nord dunărene, recent cucerite s-au integrat definitiv în structurile economice, politice, sociale, culturale şi militare ale Imperiului Roman. Acesta a însemnat din punct de vedere militar făurirea unui sistem defensiv similar cu cel cunoscut în celelalte provicii. Unul din elementele principale îl formau castrele, al căror şir de pe teritoriul provinciei Dacia sunt în mare parte cunoscute, datorită săpăturilor arheologice efectuate. Dar există puncte unde existenţa acestor castre nu a fost documentată cu certitudine şi din acestea face parte şi castrul roman de la Odorhei. Această lucrare are ca scop adunarea informaţiilor referitoare la viaţa romană din zonă şi aducerea unor argumente pentru susţinerea existenţei unui castru roman la Odorhei.

1. Poziţie geografică şi strategică

Existenţa castrului nici astăzi nu este dovedită de găsirea propriu-zisă a fortificaţiei, ci este presupusă pe baza unor dovezi indirecte (material arheologic roman de diferite categorii, ştampile ale trupei cohors I Ubiorum, termele). Imediat lângă centrul oraşului se află ruinele unei cetăţi medievale, construită în 1562 pentru controlul secuilor, cetate numită "Székely-Támadt". Cei care au cercetat zona acestei cetăţi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea susţineau că se puteau distinge şi şanţurile castrului. Cetatea astăzi este înconjurată de gospodării particulare (foarte multe lipite de zidurile acesteia), iar în incinta lui funcţionează un liceu, făcând foarte anevoioasă o cercetare arheologică.

Castrul de la Odorhei bara valea Târnavei Mari şi principalul drum de legătură cu bazinul Ciucului, zona care nu făcea parte din provincia Dacia. El făcea legătura între castrele de la Inlăceni şi Sânpaul. Dacă nu se acceptă existenţa castrului de la Odorhei, atunci rămâne o lacună în sistemul defensiv al provinciei, care permitea unor atacatori să pătrundă chiar până la Apulum.[1]

2. Istoricul cercetărilor

Urmele vieţii romane la Odorhei au fost semnalate încă de la mijlocul secolului al XIX-lea[2]. În anul 1874 au fost efectuate nivelări de teren pe teritoriul fostului târg de vite, amenajări conduse de inginerul K. Vánky. Cu această ocazie a fost descoperită o clădire, înzestrată cu instalaţii de încălzire (hypocaustum), precum şi arme, unelte din fier, ace, podoabe, fibule, monede , lucerne, cărămizi ştampilate etc. Clădirea a fost identificată cu baia castrului[3]. În 1894, G. Téglás efectuează sondaje la această clădire, fără prea mari succese[4]. În 1940, un colectiv condus de C. Daicoviciu trece şi pe la Odorhei, dar nu găseşte nimic[5]. La 19 - 20 iulie 1942, s-a aflat la faţa locului I. Paulovics, a efectuat o periegheză arheologică încercând să determine dimensiunile, forma castrului. Rezultatele sale le publică doi ani mai târziu[6] . Alte sondaje au fost efectuate în 1950 dar fără rezultate[7]. În 1963-64 au fost cercetate la Băile Homorod două turnuri de pază romane, fiind stabilite dimensiunile lor şi sis-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

temul lor de apărare[8]. Cercetări au fost efectuate în anii '70-'80 de către I. şi G. Ferenczi. Cu această ocazie a fost trasată o secţiune în bastionul nord-vestic, a fost dezvelit cel sud -estic şi au fost trasate câteva secţiuni în afara bastionului de-a lungul zidului[9].

3. Elementele de fortificaţie

Elementele de fortificaţie, dimensiunile, orientarea castrului de la Odorhei nu au fost stabilite, dar au existat încercări de a deduce din dimensiunile cetăţii . Dar localizarea lui sub cetate nu este sigură. B. Orbán observa că cetatea are formă dreptunghiulară regulată, cu laturile măsurând 80 de paşi, fiind înzestraţi cu turnuri de colţ, publicând şi un plan al cetăţii[10]. G. Téglás credea de asemenea că acest castru se afla sub cetatea medievală, care a păstrat liniile castrului şi că la construcţia cetăţii au fost refolosite temeliile, zidurile, materialul provenit din castru. Tot el afirma că încă se văd şanţurile castrului[11]. I. Paulovics dădea dimensiunile de 100 x 110 paşi, reluând de asemennea ipoteza lui B. Orbán şi G. Téglás. El observa pe laturile de nord şi de est urmele unor şanţuri romane. Zidul nu este pretutindeni perpendicular şi nu se păstrează urmele plăcilor de piatră cu care a fos placat zidul castrului. În pivniţa lui B. Mihályi (notar) - din strada Kornis nr.5 -aflată sub zidul cetăţii au fost găsite urme de zid roman[12]. I. şi G. Ferenczi acceptă existenţa unui castru roman, dar fiind mai prudenţi, nu o localizează sub cetate[13].

4. Termele

În 1874 cu ocazia efectuării unor nivelări de teren pe teritoriul fostului târg de vite, condus de inginerul K. Vánky a fost dezvelită o clădire, care a fost identificată cu baia castrului. Clădirea avea 6 încăperi de dimensiuni diferite, printre care au fost identificate *frigidarium, tepidarium, caldarium*, precum şi un *propnigeum* şi două *praefurnia*. Intrarea în clădire a fost identificată pe latura aflată înspre cetate. Clădirea a fost înzestrată cu hypocaustum, din care s-au păstrat cărămizi, conducte, resturi de podea speciale. Materialul provenit din clădire constă din monede, arme, podoabe, o gemă cu chipul Dianei, ciocane, cuţite, cuie, o plăcută de bronz, cu inscripţia *Fronto Paulini F(-ilius sau - ecit)*, un opaiţ cu inscripţia Fortis, cărămizi ştampilate cu *C(ohors) I Ub(iorum)*. Această clădire a fost pusă imediat în legătură cu castrul, dar trebuie operat cu o anumită precauţie, fiindcă nu orice clădire înzestrată cu hipocaust trebuie sa fie neapărat baie, sau dacă este să fie în legătură cu castrul. În 1894 G. Téglás a efectuat din nou câteva sondaje la această clădire, dar fără rezultate. După aceasta urmele au fost distruse şi terenul nivelat[14].

5. Aşezarea civilă

Cu toate că nu au fost efectuate săpături nici în aşezarea civilă pe care presupunem a fi existat între cetate şi piaţă existenţa ei nu a fost contestată, ci mai mult au fost încercări de a o identifica cu una din localităţile din epoca romană, apărute la diferiţi autori. Cei mai mulţi localizează la Odorhei oraşul *Utidaon*, care apare la Ptolemeu şi reapare în Tabula Peutingeriana şi la Anonimul de la Ravena[15]. M. Roska sugerează ideea că aici ar fi fost oraşul Areopolis, iar I. Paulovics localizează aici *Praetoria Augusta*. Dar în sprijinul acestei sugerări nu sunt aduse argumente, toate rămânând ipoteze[16].

6. Trupa

Trupa auxiliară atestată la Odorhei este cohors I *Ubiorum*. Prima informaţie despre ea o avem din timpul lui Vespasian, care reorganizează trupa din germanici după înfrângerea lor din anul 70 d. Chr., suferită de batavi în Germania Inferior[17]. O *cohors Ubiorum*, fără I

www.cimec.ro / www.mncr.ro

apare în Moesia Inferior pe o diplomă militară datată la 14 august 99 d. Chr., găsită la Oltina în secolul trecut[18], apoi cunoaştem pe un prefect al trupei, pe *Caius Iunius Tertius*[19] şi pe un fost signifer înmormântat la Capidava în 118 d. Chr., pe nume *Marcus Cocceius Vitlus*[20]. De asemenea, e greu de spus, dacă trupa a participat sau nu la războaiele de cucerire ale Daciei[21] şi nici nu apare în primii ani din istoria provinciei Dacia, eventual a fost mutată aici numai cu ocazia reorganizării provinciei sub Hadrian. Trupa apare în diplomele Daciei Superior de la 23 februarie 144 d. Chr[22], de la 13 decembrie 157 d. Chr.[23], şi de la 1aprilie 179 d. Chr.[24]

Sunt cunoscute patru inscripţii care pot fi puse în legătură cu trupa. Astfel, cunoaştem un prefect al trupei, pe *L(ucius) Pompeius Celer* care a ridicat o statuie lui *Hercules Invinctus* la Băile Herculane, aflându-se acolo probabil pentru tratament[25]. O inscripţie imperială de la Veţel atestă, deasemenea, trupa[26]. La Apulum apare un soldat al trupei numit *Ant. Primigenianus* (?), care a murit acolo[27]. Singura inscripţie cunoscută de la Odorhei a apărut în octombrie 1987 cu ocazia unor lucrări pe Bulevardul 1 Mai, în zona sudică a oraşului. Este vorba de un veteran, Ael(ius) Equester fost centurion al unei trupe, dar nu menţionează trupa care a servit. E vorba de o inscripţie funerară pusă de veteran soţiei, *Aurelia Iuiuni* şi lui însuşi. Inscripţia a fost datată în secolul III d. Chr.[28]

Se cunosc şi câteva ştampile ale trupei. La Odorhei au fost găsite ştampile cu literele C I VB, fiind citite *c(ohors) I Ub(iorum)* şi care a localizat trupa aici. Au fost atribuite acestei trupe şi alte ştampile de la Orheiul Bistriţei, Târnăveni, Ozd, Bichiş, Valea Sângeorgiului[29], dar se pare că acestea aparţin altor trupe. M. Moga[30] este de părere că literele C I VB nu abreviază *cohors I Ubiorum*, ci o altă trupă, de exemplu pe *cohors I Ulpia Brittonum*, spunând că urmele epigrafice ale trupei se găsesc la Apulum, Băile Herculane şi deci trupa ar trebui căutată în zona respectivă şi că acestei trupe ar aparţine ştampilele cu C I V. Dar aceste exemple nu ne dovedesc existenţa trupei în zona respectivă, fiindcă orice prefect al unei trupe putea să fie la Băile Herculane, fără ca acesta să însemne şi staţionarea trupei acolo, iar Apulum fiind o localitate importantă, nici în cazul acesta nu este obligatorie legătura între prezenţa unui soldat şi a trupei în care serveşte, acolo.

7. Cercetări în zona limesului

După cum se ştie noţiunea de *limes* include în afară de castre şi linia înaintată a tumurilor de pază, drumurile care legau între ele diferitele elemente ale sistemului defensiv. La sfârşitul secolului trecut G. Téglás a identificat prin perieghezа arheologică în zona celor două Târnave o reţea complicată de valuri, dar care par să nu dateze din perioada romană[31]. Tot el încearcă s ă stabilească traseul unor drumuri care legau între ele castrele şi pe acestea cu interiorul provinciei. Un drum s-a identificat pe traseul Odorhei - Feliceni - Văleni - Mărtiniş - Sânpaul, un altul la Odorhei - Lupeni - Inlăceni, şi Odorhei - Sighişoara - Albalulia[32].

La Băile Homorod, pe un promontoriu, situat imediat deasupra şoselei naţionale, numit "Locul Cetăţii" (Várhelye) a fost identificată o fortificatie de pământ cu plan patrulater. Fortificaţia era înzestrată cu un şanţ de apărare şi val de pământ. În interior s-au observat urmele unei baraci de lemn, iar materialul descoperit consta din ceramică romană. Fortificatia a fost incendiată şi părăsită încă în secolul II d.Chr. După incendierea acestui turn se construieşte un altul cu plan pătrat, având dimensiunile de 36x36 m şi fiind apărat tot de un şanţ şi un val de pământ. În interior s-au observat urme slabe de locuire, ceea ce atestă că nici această fortificaţie nu a durat foarte mult.

Existenţa unui castru roman la Odorhei pare verosimil. În primul rând distanţa dintre castrele de la Ilăceni şi Sânpaul pare prea mare pentru această zonă de *limes*. De aseme-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

14, 1894, p. 213; G. Téglás, AK 19, 1895, p. 40; EM 14, 1897, p. 257; 17, 1900, p.265; J. Szeles, EM 15, 1898, p. 391; M. Roska, Székelység 3, 6, 1933, p. 50;
16. M. Roska, Székelység 3, 6, 1933, p. 50; I. Paulovics, op. cit., p. 45;
17. IDR III/4, 262;
18. CIL XVI 44; Gr. Tocilescu, AEM 11, 1877, p. 24-7; Gr. Florescu , SCIV, 1, 2, 1950, p. 130; D.Tudor, Materiale, 2, 1956, p. 611; D.Protase, Dacia NS, 6, 1962, p. 507; I.Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
19. CIL X 6015; A. Aricescu, Armata, p. 64; Gr. Florescu, SCIV, 1, 2, 1950, p.130; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
20. AnnEp. 1950, 46 = 1960, 33; Gr. Florescu, SCIV, 1, 2, 1950, p. 126-138; Capidava I , 1958, p. 74, nr. 1; A. Aricescu, op. cit. p. 64, fig. 16; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
21.K. Strobel, Untersuchungen, p. 145; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p.272;
22. IDR I 14 = CIL XVI 90; V. Christescu, op. cit. p. 69; D.Tudor, Materiale, 2, 1956, p. 611; D.Protase, Dacia NS, 6, 1962, p. 507; I.I. Russu, SCIV 23, 1, 1972, p. 74; A.Aricescu, op. cit. p. 64; I.Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
23. IDR I 15= CIL XVI 107; P. Király, op. cit. p. 12; C. Cichorius, RE, 4/1 (1900),col. 345-6; V. Christescu, op. cit. p. 68; D.Tudor, Materiale, 2, 1956, p. 611; D.Protase, Dacia N.S., 6, 1962, p. 507; I.I. Russu, SCIV, 23, 1, 1972, p. 741 A. Aricescu, op. cit. p. 64; I.Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
24. RMD 123; I. Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
25. CIL III 1571 = Ackner - Müller, nr 28; C. Cichorius, RE, 4/1(1900),col. 345-6;V. Christescu, op. cit. p. 191; I. I. Russu, Dacia N.S. 1, 1957, p. 362; D.Protase, Dacia N.S., 6, 1962, p. 507; D.Tudor, OTS, p. 27; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
26. CIL III 1343, C. Cichionius, RE, 4/1(1900), col. 345-6
27. CIL III 1187; D.Protase, Dacia N.S., 6, 1962, p. 507; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
28. R. Ardevan - C. Beldiar - J. Zepeczáner, SCIVA 41, 2, 1990, p.195- 201;
29. CIL III 8074, 25 a - d; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
30. M. Moga, AMN, 7, 1970, p. 141-3;
31. G. Téglás, AK 19, 1895, p. 7- 32;
32. Idem, op. cit. p. 47-8;
33. I. şi G. Ferenczi, SMTM 2, 1967, p. 55-6; I. şi G. Ferenczi, Materiale 10, 1973, p. 346-7;

Die Problematik des Auxiliarkastells von Odorhallen Bezirk Harghita

Beginnend mit 106 p. Chr, wurde auch in den Territorien nördlich der Donau ein gleichartiges Verteidigungssystem, wie aus anderen Provinzen bekannt ist, gemacht. Eines der Hauptelemente waren die castra , aber es gibt Punkten wo die Existenz dieser castra noch nicht sicher dokumentiert ist und zu dieser Kategorie gehört das castrum von Odorhallen .

Die Forscher im vergangenen Jahrhundert lokalisierten das Auxiliarkastell unter dem Schloß "Székely - támadt ", gebaut 1562, situiert neben dem Zentrums des heutigen Stadt. Das castrum sperrte das Târnava Mare - Tal und die Hauptstraße im Ciucbecken, welches außerhalb des Provinz war, und bildete die Verbindung zwischen Inlăceni und Sânpaul.

1874 wurde ein Gebäude mit hypocaustum und mit reichem archäologischen Material gefunden. Untersuchungen gab es 1940, 1942, 1950, zwischen 1963- 4 in Băile Homorod, in den Jahren '70-'80 im Schloß.

Die Befestigungselemente, Ausdehnung , Orientierung des Kastells sind heute noch nicht bekannt. Das Gebäude mit hypocaustum wurde mit dem Bad des Kastells identifiziert, aber dieses

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Gebäude kann mit dem Bad des Praetoriums, zum Beispiel, identisch sein. Wurden auch Untersuchungen in der Zivilsiedlung, neben des castrums, noch nicht schwebgeführt, welche zwischen dem Schloß und den alten Marktplatz angenommen wird. In Odorhallen hat die cohors I Ubiorum stationiert, welches aus Moesia Inferior nach Dakien, warscheinlich unter Hadrian, gekam und in Dacia Superior in den Militärdiplomen, in vier Inschriftien und auf Ziegelnstempeln erscheint wurden. Es auch zwei Schutztürme in Băile Homorod identifiziert und untersucht, die wir nur in Zusammenhang mit dem castrum aus Odorhallen bringen können.

Für die Existenz des castrums von Odorhallen plädieren der große Abstand zwischen Inlăceni und Sânpaul, die Schutztürme aus Băile Homorod, die Ziegelnstempeln, die Inschrift für dem Veteran aus Odorhallen und fall das Târnava Mare - Tal nicht gesperrt war, konnte auch Apulum bedroht werden.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ISTORIE

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 85-91

CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DIETALĂ PENTRU ORGANIZAREA PRINCIPATULUI AUTONOM AL TRANSILVANIEI (1529-1540)

Gheorghe Bichicean

Dietele Transilvaniei desfăşurate în anii 1541 şi 1542, au consfinţit statutul politic de Principat autonom al acesteia.[1] Pe baza informaţiilor documentare, se ştie că la 4 şi 5 septembrie 1541 a avut loc în mod formal acţiunea de instaurare a suzeranităţii Porţi otomane în Transilvania şi Timiş. În istoriografie s-a acordat puţină atenţie analizei activităţii dietale din perioada care a precedat aceste hotărâri, necesare pentru reconsiderarea rolului pe care l-a avut în organizarea Principatului autonom al Transilvaniei. Este vorba de perioada pe care o supunem atenţiei în acest studiu şi o denumim, din punctul de vedere al organizării instituţiei Adunărilor de stări, *tranziţia de la Congregaţiile generale voievodale la Dieta Prinicipatului Transilvaniei (1529-1540)*.

După înfrângerea oastei maghiare în bătălia de la Mohács (29 august 1526), tronul Ungariei a fost disputat între Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei şi Ferdinand de Habsburg.[2] O Dietă maghiară, care grupa mai ales delegaţi ai nobilimii mici şi mijlocii, reunită la Tokaj în 17 octombrie 1526, alegea rege pe Ioan Zápolya, iar în 5 noiembrie îl încorona la Alba Regală (Székesfehérvár). La 17 decembrie 1526 însă, marea nobilime întrunită la Pozsóny a ales suveran pe Ferdinand de Habsburg. În ultimele zile ale lunii noiembrie acesta jurase că va respecta, el şi urmaşii săi, drepturile, libertăţile şi privilegiile ţării şi locuitorilor Ungariei.

În complexul context politic european fiecare din cei doi suverani ai Ungariei au căutat sprijn atât în interior, cât şi în afara regatului, apelând la influenţa politică şi ajutorul militar din partea lui Carol Quintul şi Francisc I, sau la cel al sultanului Soliman Magnificul. În aceeaşi măsură s-a dovedit decisivă în schimbarea raportului de forţe, în final în favoarea lui Ioan Zápolya, intervenţia lui Petru Rareş, domnul Moldovei, după ce în anul 1527 Ferdinand de Habsburg revendicase moştenirea coroanei maghiare cu ajutorul aceluiaşi voievod şi a stărilor Transilvaniei.

Dieta a fost una din cele mai importante instituţii de drept public din Principatul şi apoi Marele Principat al Transilvaniei, de-a lungul a peste trei secole. Dezvoltate din congregaţiile generale voievodale, Dietele au devenit adunări deliberative care au organizat viaţa autonomă a Transilvaniei. Aflate într-un raport de dublă subordonare în perioada voievodală Adunările de stări îşi vor manifesta accentuat autonomia începând cu perioada războiului dintre regatul Ungariei şi Poarta otomană. În aceste împrejurări, ele vor adopta la început importante măsuri de ordin militar (cele dintâi fiind atestate în anul 1526 la Aiud şi, respectiv, Alba Iulia[3]), apoi cu caracter legislativ.

Când în anul 1527 Ferdinand de Habsburg revendica moştenirea coroanei maghiare solicitând sprijinul stărilor Transilvaniei, delegaţii acestora întruniţi într-o Dietă parţială *(în presnti parciali dieta)*, au hotărât să convoace o adunare generală (una generali dieta) la Târgu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Mureş (*ad oppidum Zekel Wassarhel)* în 20 decembrie 1527, cu participarea celor trei "naţiuni" regnicolare *(universitati regnicolarum trium nacionum)*.[4] Este prima manifestare a reprezentanţilor stărilor privilegiate întrunite în Dietă, pentru a hotărî atitudinea pe care urmau să o adopte în conflictul deschis pentru dobândirea coroanei Ungariei.

Adevărata activitate dietală pentru constituirea Principatului autonom al Transilvaniei şi,mai precis, pentru organizarea uneia din cele mai importante instituţii - Dieta - se va desfăşura în perioada 1529-1540. Ea se va încheia însă abia în anul 1544, prin unificarea dietală la scara întregului teritoriu al Principatului. Adunările réprezentanţilor stărilor privilegiate au fost convocate, la diverse termene, la Bistriţa, Biertan, Cluj, Grind, Iernut, Târgu Mureş şi Turda.

În succesiunea evenimentelor, cea dintâi Dietă care a luat decizii deosebit de importante pentru viitorul statut politico-juridic al ţării s-a desfăşurat în 21 ianuarie 1529, la Grind.[5] Episcopul Nicolae Gerendi preluase guvernarea Transilvaniei în anul 1528, ajutat de Ştefan Mailat şi Gaspar Horváth. În 1529 este el cel care a convocat reprezentanţii celor trei "naţiuni" în Dieta care a hotărât să nu mai recunoască autoritatea împăratului de la Viena şi, ca urmare, înfiinţarea unui stat autonom al Transilvaniei. Aceasta reprezintă a doua manifestare a stărilor privilegiate în contextul politico-militar care a decis, între altele, organizarea Principatului. Hotărârile reflecta, în acelaşi timp, succesul politicii lui Ioan Zápolya de a atrage de partea sa partizani lui Ferdinand de Habsburg. Constatând dezinteresul împăratului pentru apărarea Transilvaniei, aceeaşi Dietă a refuzat votarea subvenţiilor necesarc armatei acestuia.

Din porunca lui Ioan Zápolya a început o intensă activitate de reorganizare a instituţiilor.În septembrie 1529 el a convocat Dieta la Iernut. Năzuinţele Transilvaniei spre autonomie impuneau să se efectueze dezbateri separate şi să se ia decizii în problerne importante de stat, apărare, în legislaţie şi în domeniul juridic. Până în anul 1536 câteva diete au adoptat măsuri cu caracter militar. În anul 1535, la Tg. Mureş, 'naţiunile" privilegiate s-au adunat atât pentru a recunoaşte pe Ioan Zápolya, cât şi pentru a stabili obligaţiile lor militare pentru apărarea ţării.[6] În 1536 Zápolya a convocat consecutiv alte două Diete, una la Târgu Mureş (Constituţiones Dominorum Regnicolarum trium nationum partium istarum Transilvanarum pro festo Nativitatis B. Joannis Baptiste anno Domini 1336. in oppido Zekelvassarhely pro rectificatione et conservatione Regni ondinatae), cealaltă la Bistriţa[7], pentru reorganizare şi păstrarea ordinii în ţară. În scopul adcptării noilor măsuri legislative (*Constitutiones dominorum Nobibum Regnicolarum Transylvaniensium*), Ion Zápolya a convocat iarăşi Dieta, la Cluj, în 17-18 septembrie 1538.

În cadrul general de reorganizare a instituţiilor, 1540 devine cel mai important an al activităţii dectale din Transilvania pentru adoptarea deciziilor de autonomie. Se remarcă reforma în domeniul dreptului, care stabileşte, între altele, noul statut juridic al nobililor români. Întrunite în Dietă la Turda *(in dieta sew conuentu eorum generali)* in 23 aprilie 1540, din porunca regelui *(de Regio mandato)*, stările Transilvaniei au confirmat cu acest prilej, prin articolele adoptate *(Articuli refonnationis ac rectificafionis iuriun et consuetudinum Dominonum ac nobilum harum parfium Regni Transilvanis în Diaeta sau conventu eorum generali pro festo Beati Adalberti episcopi et Martyris novissime tractato, de Regis mandato Thordae celebrato, confecti et per Regiam Măiestatem Dominum nostrum clementissimum approbati et ratificati)* asimilarea de drept a nobilimii române din Transilvania *(Valachis Nobilibus)*, în materie judecătorească cu cea maghiară *(ut Valachis ipse Nobilis cum Hungaris Nobilibus)*.[8]

Între 1539-1541 Ştefan Mailat a încercat să desprindă total Transilvania de regatul

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ungar.[9] Regele Ioan Zápolya a dorit să pună capăt intenţiilor lui Mailat, iar sultanul va proceda la fel in octombrie 1540, neacceptând planul aceluiaşi voievod. In 22-23 aprilie şi 7-14 mai 1540, Dieta reunită la Turda a fost convocată de rege pentru a reprima revolta voievozilor Ştefan Mailat şi Emeric Balassa. Ea a adoptat, totodată, noi legi necesare pentru administrarea ţării. Regele Ioan Zápolya a hotărât, cu acest prilej, să plătească din veniturile proprii tributul promis mai demult turcilor.[10]

Începutul perioadei unei legislatii proprii este marcat, fără îndoială de Dieta de la Sighişoara, din anul 1540. Adunarea stărilor transilvane va constitui de acum principala instituţie constituţională. După moartea lui Zápolya în prima duminică după sărbătoarea Sf. Bartolomeu (=29 august 1540), voievodul Ştefan Mailat a convocat reprezentanţii stărilor privilegiate în Dietă la Sighişoara. Hotărârile legislative *(Articuli conclusi in Dieta Segesvariensi Die Dominica post festum Sancti Bartholomaei celebrata 1540)* cuprind măsuri deosebite privind viitorul statut al Transilvaniei, noua organizare politică şi militară apărarea ţării. Ştefan Mailat şi Emeric Balassa au fost aleşi "căpitani ai ţării". S-a hotărât ca: pentru apărare să fie recrutaţi, la chemarea căpitanilor, 3000 de oameni, nobilimea fiind obligată să plătească 50 de dinari (art. l); darea să se adune în mâinile căpitanilor (art.2); cei doi căpitani căpătau autoritatea vechilor voievozi *(quamolim Vojvodae, pro tempore constituti fuere - art.4)*; să fie trimisă o solie la regina Isabella şi la stările privilegiate ale Ungariei (desigur reunite în Dietă) pentru a făgădui fidelitate (art.5); să fie trimişi soli la voievozii Moldovei şi Tării Românesti, pentru a recomanda prietenia Transilvaniei (art.6); obligaţia întregii ţări de a se ridica la luptă la chemarea căpitanilor (art.9); cei care ar duce tratative în afara ţării fără ştirea acesteia, să fie pedepsiţi ca 'turburători de ţară" de către "congregaţia nobililor mai marilor secuilor şi saşilor prin mjlocirea căpitanilor (art.13), precum şi alte probleme.[11]

Din articolele adoptate la Sighişoara pare limpede şi în ceea ce privete Dieta, structura acesteia s-a stabilit pornind de la "modelul" consacrat după anul 1437 *(fraterna unio)*. Este o confirmare a continuităţii instituţiei Congregaţiilor generale voievodale în această perioadă pe care am numit-o "de tranziţie". Se observă că Dietei i se reconfirmă atribuţiile în domeniul judiciar, pentru infracţiuni ce aduc atingere statului. Convocarea Dietei în acest scop, este atribuit celor trei căpitani. Prin hotărârile luate, această Dietă, desfăşurată imediat după moartea lui Ioan Zápolya, inaugurează o etapă nouă în istoria instituţiei Adunărilor de stări din Transilvania.

La 27 septembrie 1540 se desfăşura la Biertan o nouă Dietă *(in conventu parciali in Berthalom proxime celebratis)*, în care ceauşul Sinan, trimisul sultanului Soliman investea pe Ştefan Mailat cu puteri de principe, cerând reprezentanţilor celor trei naţiuni să-l recunoască drept domnul lor legitim. O parte a Dietei nu l-a acceptat însă, opunându-se constituirii unui stat autonom al Transilvaniei sub suzeranitatea Porţii. Sultanul va reveni asupra hotărârii sale şi, în octombrie 1540, porunceşte lui Ştefan Mailat să-l sprijine pe Ioan Sigismund Zápolya, voievodul Transilvaniei, confirmat ca rege al Ungariei prin diplomă.[12]

Dieta de la Biertan fusese anunţată de Ştefan Mailat şi Emeric Balassa *Capitanej generales Regni transsylvanensis*, într-o scrisoare adresată oraşului Cluj. Cu acest prilej se făcea publică şi convocarea unei viitoare Diete la Târgu Mureş.[13] Publicitatea noii adunări este atestată şi în scrisoarea trimisă braşovenilor la 9 octombrie 1540, de către aceeaşi voievozi.[14] Dieta *(generalis congregatio.., trium nationum)* va fi convocată de Ştefan Mailat la 12 octombrie 1540, pentru data de 18 octombrie 1540, la Tg. Mureş scopul discutării unor probleme generale de ordin public, privind pacea şi liniştea ţării *(ad festum Beati Luce Evangeliste proxime venturum generalis congregatio puta .trioum Nacionum pro Tractando pace et Tranquillitate istius misere patrie in appdo Zekelwasarhel celebraretur)*.[15] În

www.cimec.ro / www.mncr.ro

scrisoare sunt amintite şi hotărârile Dietei de la Biertan (praeterita parciali congregatione in oppido Berthalom novissime celebrata).

Pentru viitorul statut al Transilvaniei se impuneau hotărâri ferme în domeniul instituţiilor. De aceea, în ultima Dietă a anului 1540, luna decembrie, cele trei "naţiuni" privilegiate s-au întrunit la Turda, unde între problemele discutate s-au numărat stabilirea pedepsei capitale pentru neîndeplinirea participării la oaste la chemarea căpitanilor, inclusiv nobilii şi structura Dietei în noua situaţie politică a ţării *(Ut sua Maiestas faciat ad se accersiri Dominos Consiliaros et primarios viros huius Regni, et de quolibet comitatu certos Dominos Nobiles et Siculas et Saxones, qui cum pleno mandato veniant ad suam Maiestatem ibique tractent et media inveniant per quod necessitatibus suae Maistitis et Regni pro possibili consulatur).*[16] S-au precizat aspecte importante pentru viitorul adunării (precum stările reprezentate nobili saşi secui) şi mandatul delegaţilor. Pentru accelerarea lucrărilor Dietei şi adoptării hotărârilor, conform năzuinţelor mai vechi manifestate în Coengregaţiile generale voievodale, mandatul delegaţilor trebuia să fie "cu puteri depline" *(cum pleno mandato)*. Principiul se impusese deja din secolul al XV-lea în timpul lui Iancu de Hunedoara (1441-1456).[17] Alegerea deputatilor a rămas atributul nobilimii, patriciatului săsesc şi fruntaşilor secuilor.

Deşi după moartea lui Ioan Zápolya sultanul Soliman comunicase Dietei de la Biertan că "a dat" Transilvania, rămasă fară urmaşi, lui Ştefan Mailat considerându-l ulterior infidel scria în mai 1541 stărilor transilvane, întrunite în dietă la Şeica Mare că ţara cucerită de el cu sabia, a dat-o lui Ioan Sigismund *(Ego regnum Hungariae et Transsylvaniae Dei volunate sicut alia Regna mea glado accepi... er mea potentia filioRegis Ioannis contuli).*[18]

În concluzie, ca urmare a Dietelor din ianuarie şi mai 1541 pentru desemnarea lui Ioan Sigismund Zápolya ca succesor, a noii intervenţiei militare a sultanului în Ungaria la 25 august şi a hotărârilor din 4-5 septembrie 1541, în Transilvania se va consfinţi noul statut politico-juridic - Principatul autonom.

Se pune problema: care a fost poziţia istoriografiei cu privire la activitatea dietală şi delimitările temporale acceptate în organizarea instituţiilor Principatului Transilvaniei, în special a Dietei ? Care sunt principalele studii dedicate instituţiei Adunărilor de dări din această perioadă? Cristina Feneşan[19] a analizat în contextul politic al vremii desprinderea efectivă a Transilvaniei de regatul ungar. Chiar dacă nu este abordată în special activitatea dietală, sunt prezentate punctele de vedere, mai vechi şi mai noi, în privinţa limitelor cronologice ale constituirii Principatului autonom[20], autoarea aducând o serie de argumente în privinţa acceptării unei perioade ce precede desprinderea totală de Ungaria şi care începe odată cu tratatul de la Oradea (1538). În privinţa instimţiilor, este notabilă observaţia Cristinei Feneşan privind constituirea la 1 august 1544, a Dietei unice pentru întreg Principatul, întemeiată pe cele trei naţiuni privilegiate.[21] Acesta este însă efectul ulterior al hotărârilor luate în Adunările de stări convocate în perioada 1529-1540, care extinde autoritatea Dietei în Transilvania, Partium şi Banat.

Puţine sunt lucrările special afectate activităţii dietale ale acestei perioade. Avem în vedere monumentala lucrare a lui Szilágy Sándor *(Erdélyi Országgyülési emlékek töténeti bevezetésekkeL Monumenta Comilialia Regni Transilvaniae,'21 volume)*, precum şi cea a lui Lám Károly[22], care încadrează istoria Dietelor în Principatul Transilvaniei începând cu anul 1941. O altă veche lucrare, consacrată Adunărilor de stări transilvane în perioada voievodală, aparţine lui Vass József[23]. Autorul consemna şi analiza pentru anul 1540 trei Diete, din care două desfăşurate la Turda în lunile mai şi decembrie, a treia fiind cea de la Sighişoara (29 august). Fără a le delimita pe baza unui reper de referinţa de pildă domnia lui Ioan Zapolya, Vass József a inclus cele trei Diete perioadei istorice a Congregaţiilor generale voievodale.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Delimitarea sa temporală nu este lipsită de interes pentru încadrarea activității dietale.

În ceea ce privește atât de mult citata lucrare a lui Joseph Trausch[24], acesta a publicat doar datele cronologice ale celor 51 de Congregații generale voievodale cunoscute pentru perioada 1291-1540, majoritatea însă incomplete.

În ceea ce privește dietele convocate după 1526, pentru perioada 1529-1540 autorul enumera trei diete (la 1536, 1538 și 1540), fără a menționa nici ziua și luna, nici locul desfășurării.

Într-o lucrare mai recenta istoricul maghiar Trócsany Zsolt[25] afima cu pertinență și pe baza unei riguroase analize științifice, că în dezvoltarea constituțională a Transilvaniei ca Principat autonom punctul de plecare îl constituie Dieta de la Sighișoara (29 august 1540). Istoricul include dietele analizate, șase la număr, în cadrul perioadei istorice corespunzătoare instituției Adunărilor de stări ale Principatului.

Gh. I. Brătianu consideră că momentul de fundamentare a Principatului autonom al Transilvaniei îl constituie Dieta de la Turda, din 29 martie 1542. Deși nu insistă asupra activității dietale din această perioadă, Brătianu utilizează informația acestora pentru analiza perioadei dintre "momentul" Mohács și Dieta din martie 1542. La rândul său, Șt. Pascu consideră că "temeiurile statutului politic al Principatului autonom al Transilvaniei" se bazează pe hotărârile dietelor din anul 1541.[27]

Eminentul jurist, istoric al dreptului Al. Herlea[28], consemna convocarea unui număr de șapte diete între 1529-1540, în perioada domniei lui Ioan Zápolya. Având în vedere opinia autorului, cele șapte diete au ca punct de plecare Dieta de la Grind, în 1529 și cel final la 1540, exclusiv Dieta de la Sighișoara convocată de Ștefan Mailat și Emeric Balassa. Din acestă perspectivă Al. Herlea plasează Dietele Transilvaniei într-o clasificare trihotomică care permite identificarea următoarelor perioade de evoluție: a) domnia lui Ioan Zápolya; b) principatul autonom sub domnia principilor; c) Marele principat, sub suzeranitatea împăratului de la Viena.[29] Dietele, începând cu cea de la Sighișoara sunt încadrate perioadei Principatului autonom.

În această diversitate de opinii, bazată pe criterii diferite, nu este totuși dificil să ajungem la un punct comun. De la început rezultă că J. Vass, în lucrarea cea mai veche și bazată, tocmai de aceea pe surse documentare mai puține, analizează activitatea dietală în cadrele instituționale ale Congregațiilor generale voievodale. opinia sa este corectă susținută și argumentată. Autorul nu a sesizat însă că toate caracteristicile acestei perioade de trecere la Principat se remarcă în activitatea dietală și, mai precis, în transformarea instituției Congregației generale voievodale Trócsány Zsolt și Al. Herlea raportează activitatea dietală unor criterii care, în fond, corespund. Istoricul maghiar pornește în studiul instituției Adunărilor de stări ale Principatului de la Dieta din Sighișoara (29 august 1540). Într-un mod asemănător procedează și Al. Herlea, care propune o periodizare ce relevă același punct de vedere. El analizează separat dietele din timpul domniei lui Zápolya și include Dieta de la Sighișoara în perioada "principatului autonom sub domnia principilor".

Se desprinde concluzia că autorii afirmă și susțin prioritatea instituției dictale, față de alte instituții, în organizarea Transilvaniei ca Principat autonom, ceea ce corespunde adevărului istoric. În același timp însă, ei propun încadrarea activității dietale care începe la 29 august 1540, perioadei Principatului. Având în vedere situația politică și statutul politico-juridic la Transilvaniei după bătălia de la Mohács (1520, noi opinăm că între Dieta de la Grind, din 21 ianuarie 1529 și dietele anului 1540 se derulează o *perioadă de tranziție* spre instituția Dietei Principatului autonom. De aceea inclusiv Dietele din august și decembrie 1540, de la Sighișoara și Turda trebuie relaționate acesteia așezarea și consolidarea instituției

www.cimec.ro / www.mncr.ro

în perioada următoare beneficiază şi de hotărârile adoptate în cadrul lor: problema reprezentării, structura Dietei, problema de procedură precum puterilor delegaţilor, convocarea etc. sunt fundamentale pentru funcţionarea Adunărilor de stări. Faptul că Dieta de la Sighişoara deschide drumul unei activităţi dietale deplin autonome şi constitutionale, conferă instituţiei Adunărilor de stări prioritatea în organizare, relevă contributia decisivă pe plan legislativ, administrativ, judiciar, militar etc. subliniind trăsături caracteristice unei perioade de tranziţie necesară în evoluţia instituţiilor.

NOTE

1 Pentru diferite opinii exprimate în istoriografie în acest sens, v. Cr. Feneşan *Constituirea Principatului autonom al Transilvaniei*, Edit. Enciclopedica Bucureşti, 1997, p.39, 97-118

2 E. Zöllner, *Istoria Austriei. De la începuturi până în prezent*, ediţia a VIII-a vol.I traducere de Adolf Armbruster, Edit. Enciclopcdică Bucureşti, 1997, p.231-240

3 J. Vass, *Erdély országgydései a vaidák alatt (1dököz: 1002-1540)*, Pfeifer Ferdinand Bizománya Pesten 1869, p.93

4 Pentru amănunte, v. Gh. Bichicean, *Adunări de stări în Ţările Române. Congregaţile generale în Transilvania voievodală, Teză de doctorat*, Universitatca Bucureşti, 1996, p,106, 197, 403 în continuare, Adunări de stări).

5 *Ibidem*, p.106-107, 197, 403-404

6 *"Articuli in dieta Zekely wasarheliensi per dominos regnicolas facta"*, v. Documente privitoare la istoria românilor (=Hurmuzaki), II/4, (1531-1552), 1894, p.85-87, doc.44

7 Apud J. Vass, op, cit., p.94

8 *Hunnuzaki*, II/4, p.221-223, doc.126

9 Dctalii la Cr. Feneşan, op, cit, p.50-57

10 J. Vass, op, cit., p.94

11 Sándor Szilágiy, *Erdélyi Országzyûlési emlékek törteéneti bevezetésekkeL Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae, elsö* Kötet (1540-1556), Budapest, 1876, p.40-42 (în continuare, Monumenta Comitialia, I)

12 *Ibidem*, p.15-16

13 *Ibidem*, p.11-13; p. 43-44

14 *Ibidem*, p.46

15 *Ibidem*, p.47

16 *Ibidem*, p.171, doc.XXIV

17 În acest sens, vezi Gh. Bichicean, *Congregaţiile generale din Transilvania voievodală în epoca lui Iancu de Hunedoara* (1441-1436), *în Corviniana* (I), nr. 1, 1995, Hunedoara p.51-59

18 Vezi Gh. Bichiceam *Adunări de stări* p.108

19 Cr. Feneşan, op. cit., passim

20 Ibidem, p.97-118

21 Ibidem, p.108-109

22 *Az Erdély Országgyûlés szervezete (1341-1848), Cluj*, 1908

23 J. Vass, *op. cit.*, passim (cu privire la perioada studiată, în special p.94-96)"

24 *Aktenmäsige Darstellung der ungarischen und Siebenbürgischen Landtags - Verhandlungen über eine Vereinigung des Grosfürstenthums Siebenbürgen mit dem Königreiche Ungarn*, Druck und Verlag von Johann Gött, Kronsadt, 1866, p.4-6. Este continuată citarea celor 51 de Congregaţii generale voievodale după J. Trausch, perpetuată de la I. Lupaş, Gh. I. Brătianu, Şt. Pascu şi pînă în prezent, în lucrări mai recente (v. Cr. Feneşan, op. cit., p.63). Gh.Bichicean, op. cit, "Anexa"

25. Trócsány, *Az Erdély Fejedelemség korának országgyülései*, Budapest, 1976, p.16, 20

26 Gh. I. Brătianu, *Adunările de stări şi românii din Transilvania, în vol. Adunările de stări în Europa şi în Ţările Române*, Edit. Enciclopedică Bucureşti, 1996, p.223

www.cimec.ro / www.mncr.ro

27 Voievodatul Transilvaniei, vol.IV, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p.480 (pentru analiza perioadei, p.475-481)

28 Al. Herlea, *Instituţia dietei în Transilvania autonomă, în Studii de istorie a dreptului. I, Organizarea de stat,* ediţie îngrijită, note şi comentarii de Val. Şotropa, Edit. Dacia, Cluj-Napoca,1983, p.51

29 *Ibidem*

APERÇU SUR L'ACTIVITÉ DE LA DIĚTE DANS L'ORGANISATION DU PRINCIPAUTÉ DE TRANSYLVANIE (1529-1540)

(Résumé)

Á partir de 1526 le statut du Voivodat de Transylvanie prend un caractére partlculier. En ce qui concéme les Institutiom, le procés de leur transformation est de plus en plus visible. Parmi les institutions centrales de Transyvanie la Diéte a joué un rôle fondamental dans l'organisation du Principauté de Transylvanie, en rapport avec la domination ottomane.

L'auteur analyse deux aspects principales: primo, l'activité de la Diéte dés 1529 á 1540; secundo, l'istoriographie roumaine et hongroise sur l'encadrement de l'activité des Diétes de ce période. On met en évidence qu'á partir de 1529 les Assemblée d'états sont convoquées par l'évéque, le souverain Jean Zăpolya ou les voivodes, avec la participation des représentants de tres nationem (la noblesse, les Saxones et les Sicules). Chaque fois quand il fallait prendre des décisions d'une plus grande importance, en metiére politique, militaire, judiciaire ou des impôts extraordinaires, s'impose l'autorité d'Assemblée d'états.

Donc, á partir de XVI° siécle s'affirme un nouveau type d'Assemblée d'états - la Diéte - d'aprés le caractére général de l'époque. Comme la plus importante fonction s'impose celle legislative, donc la Diéte deviendra la principale institution de la vie constiutionelle de Transylvanie.

Face aux différentes oppinions exprimées, l'auteur met aussi en evidence que les Assemblées d'états de Sighişoara (août 1540, ă la requéte des voivodes Stephan Mailat et Emeriques Balassa) et de Tunla (decembre 1540) font également partie d'une période qu'on apelle da transition vers la Diéte du Principauté de Transylvanie. Le début de cette période est á 1529 (la Diéte de Grind) et la fin est marquée par la Diéte de Turda, du decembre 1540.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 93-100

ORTODOXIE ŞI ISLAM, GRECI ŞI OTOMANI IN SECOLELE XIV-XV - O PERCEPŢIE RECIPROCĂ

Octavian Tătar

De câţiva ani încoace o parte a istoricilor şi istoriografiei româneşti tinde să se înscrie pe coordonate noi - ştiinţifice, ca domenii abordate, şi metodologice, ca stil de analiză a acestora. Are loc, altfel spus, un demers firesc, de "înnoire" a istoriei, ca să folosim un termen pe care istoricii apuseni l-au introdus în uzul dezbaterilor ştiintifice atunci când încercau, cu multi ani în urmă, să definească noul drum de urmat pentru istorie. În plan real s-a "pornit" un evident proces de "rescriere" a istoriei. Procesul este firesc şi este determinat de faptul că, după '89, vechile fundamente ideologice şi culturale generale s-au zdruncinat foarte serios, au apărut altele noi (in sensul de noi perspective de interpretare), care crează condiţiile punerii sub semnul întrebării a creaţiei istorice de până acum. Rescrierea istoriei este şi o funcţie a nevoilor prezentului şi a efectelor evenimentelor trecute asupra prezentului. Prezentul schimbă criteriile pe baza cărora se apreciază importanţa evenimentelor trecutului, cu această schimbându-se perceperea şi selectarea faptelor istorice, ca urmare insăşi imaginea asupra istoriei. Adeseori s-a pierdut insă din vedere faptul că o "rescriere" a istoriei nu inseamnă o înlocuire pur şi simplu a vechilor lucrări cu altele, ci inseamă un nou mod de interpretare şi explicare a faptului istoric, iar acest lucru presupune, in primul rând, un recurs la ceea ce Lucian Febre numea „teorie prealabilă" şi mai înseamnă ceva: o reconsiderare a atitudinii istoricului, promovarea cu mai multă îndrăzneală a strategiilor explicative de tip structural şi teleologic şi, nu în ultimul rând, abordarea unor noi domenii ale socialului. Pe când o istorie prin personalităţi? De ce nu o astfel de istorie politică? Pe când o istorie care îşi încorporează simbolicul şi imaginarul? "O istorie fără imaginar, spunea acum un deceniu francezul Jaques le Goff, este o istorie mutilată, descărnată "[1].

Iată, aşadar, suficiente elemente care ne-au îndemnat, de o oarecare vreme, să privim, de această dată dintr-o perspectivă imagologică, unele aspecte ale istoriei noastre si a altora[2].

I. Chestiuni preliminarii

Abordarea, din perspectivă imagologică, a raporturilor bizantino-otomane din secolele XIV-XV, ca, de altfel, oricare altul din evul mediu, incumbă, pentru cel care indrăzneşte aşa ceva, câteva exigenţe de ordin ştiinţifico-metodologic:

a. Omul sfârşitului de ev mediu, otomanul şi bizantinul în cazul nostru, nu s-a putut detaşa, chiar dacă era intelectual, de "mediul istoric" în care trăia, cu prejudecăţile, tradiţiile şi constrângerile pe care le presupunea. El nu numai ca s-a "hrănit" din această mitologie ambiantă, ci a fost, mai ales intelectualul, un producător de mituri. Omul acelor vremuri s-a raportat lumii reale de dincolo de el adeseori în acest mod, adică a recurs la construcţii imaginare, la mit[3].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Pentru istoricul zilelor noastre, aceste aspecte presupun cateva exigente de luat în seamă:

- nu există nici o contradicţie inerentă între imaginar (căruia i se subsumează mitul) şi mitul nu se judecă in termeni de "adevărat" sau "fals";

- nu orice deformare, adaptare sau interpretare înseamnă mit. El presupune degajarea unui "adevăr esenţial"şi are un sens profund simbolic;

- mitul, imaginea mitificată despre "celălalt", în cazul nostru, poate fi întreţinut artificial.

b. "Celălalt este un personaj omniprezent în imaginarul oricărei comunităţi", subliniază Lucian Boia[4]. Cunoaşterea (imaginea) pe care o au indivizii unii despre alţii, spunea sociologul german G.Simmel la inceputul secolului nostru, constituie una din condiţiile prin care este posibilă societatea[5]. Dacă imaginea "celuilalt" este atât de prezentă se pune întrebarea: cum se realizează imaginea despre "celălalt" la nivelul individului şi al comunităţii din care face parte? Nu avem aici în vedere cunoaşterea "ştiinţifică", logică, aprofundată, oricum inexistentă in acele vremuri, ci ceea ce Raymond Aron numea cunoaştere imediată, contemporană, instantanee, prin evaluarea acţiunilor "celuilalt"[6].

Prima condiţie a "percepţiei celuilalt"[7] o constituie contactul, cel mai adesea direct, faţă în faţă, cu celălalt, individual sau colectiv, contact prin care să se producă şi o exteriorizare. Atunci, poate mai mult decât astăzi, acest contact (în cazul de faţă între două civilizaţii) a adus cu sine mai intâi ciocnirea unor evidente contradictorii (militare, teritoriale, religioase etc.), de unde a rezultat şi o oarecare neînţelegere reciprocă. "Această impresie, cel mai adesea imediată, subliniază Raymond Aron, joacă un rol decisiv in relaţiile umane, ea nu este atât o cunoaştere, cât iluzia unei cunoaşteri"[8]. Cu alte cuvinte, "prima impresie" joacă un rol major în atitudinea faţă de "celălalt" şi ea îmbracă forme foarte diferite. Ce "blochează" procesul cunoaşterii "celuilalt" până la capăt (în sensul de cunoaştere adecvată)? Cine produce această diversitate a imaginilor despre "celălalt"? Echivocul? Libertatea de interpretare? Poate şi ele, dar cu siguranţă conflictul dintre pasiuni şi faptul că oamenii sunt posedaţi de o judecată (sau prejudecată) morală joacă un rol mult mai mare. În virtutea acestora se distribuie (atribuie) fapte, umbră şi lumini, merite şi defecte. Cu cât aceste idei directoare sunt mai putin degajate cu atât sunt mai eficiente.

Un al doilea aspect: Fiecare dintre părţi dezvolta ideea pe care şi-o face despre sine în contactul cu ceilalţi. Spunea Raynlond Aron"cunoaşterea celuilalt se transmite cel mai adesea prin critica cunoaşterii de sine "[9]. "Noi ne definim în ochii noştri prin ceea ce este mai bun în noi înşine (ceea ce gândim că suntem sau am vrea să fim), spune autorul francez mai departe, şi îi judecăm pe ceilalţi după felul cum se comportă si, ca să spun aşa, după reuşita lor. Ideea pe care ne-o facem despre noi înşine nu este încheiată, ne acordăm credit (cu excepţia cazurilor în care invocăm un caracter tiranic pentru a ne scuza greşelile). Dimpotrivă, avem tendinţa de a-i închide pe ceilalţi într-o formulă vagă şi totodată imperativă, adesea cu atât mai imperativă cu cât este mai vagă"[10].

Un al treilea aspect: "Există o veritabilă opoziţie între optica spectatorului şi cea a actorului, între construcţia fiecăruia prin şi pentru sine şi cea a unei persoane prin şi pentru un observator"[11]. Acest aspect ne îndeamnă să judecăm cu atenţie aprecierile din epocă. Ele pot să ascundă sau să destăinuiască, să exprime, să "creeze" (să transfigureze) realitatea.

Un al patrulea aspect: "Oamenii ajung la conştiinţă asimilând, fără să-şi dea seama, un anumit mod de a gândi, de a judeca, de a simţi care aparţine unei epoci, singularizează o naţiune sau o clasă"[12]. Iată, aşadar, că imaginea despre celălalt se poate transmite, se poate moşteni, se poate întreţine (crea) artificial."Mitologia celuilalt oferă propagandei politice un

www.cimec.ro / www.mncr.ro

instrument de nepreţuit", subliniază Lucian Boia[13]. În epoca pe care o analizăm aşa ceva întâlnim foarte des.

c. Omul evului mediu era un religios prin excelenţă. "Oamenii din evul mediu, sublinia Jaques le Goff, iau contact cu realitatea fizică prin intermediul unor abstracţiuni mistice şi pseudoştiinţifice[14].

Realitatea era însă creştinătatea (cea ortodoxă, pentru bizantini), sau islamul, pentru otomani. În funcţie de această realitate proprie, fiecare dintre părţi - ortodoxul bizantin şi musulmanul otoman - defineşte restul umanităţii şi se situează pe sine în raport cu ceilalti. Ce presupune acest lucru? Că adeseori singura explicaţie disponibilă (ca explicaţie finală) era "voinţa lui Dumnezeu" sau "treaba diavolului", pentru creştinul ortodox, "voinţa lui Allah" şi "învăţăturile" profetului, pentru musulman.

De unde venea această explicaţie? Este evident faptul că acest tip de explicaţie venea dinspre discursul teologic, al oamenilor bisericii sau intelectualilor în slujba acesteia. Ea, biserica, a jucat rolul covârşitor în formarea spiritualităţii (conştiinţei) omului evului mediu. Ea a fost cea care a indus în conştiinţa celor de atunci frica eshatologică.

Dacă această explicaţie vine dinspre religie, deci avem de a face cu o conştiinţă religioasă dominantă care ar fi exigenţele teoretice ale investigării ei?

Prima constă în atenţionarea asupra faptului că credinciosul - creştin sau musulman, atunci când se raportează la "celălalt" priveşte lucrurile dintr-o perspectivă "autobiografică". Ce inseamnă acest lucru? Înseamnă că fiecare se percepe pe sine şi pe "celălalt" În virtutea unor valori proprii credinţei sale. Că unele dintre acestea sunt moştenite, că altele sunt induse in mentalitatea colectivă de către făuritorii de conştiinte şi izvorăsc din unele exigenţe, reale sau nu, ale prezentului, e altă problemă. Înseamnă, de exemplu, că dacă pentru otomani, creştinismul era religia bizantinilor, pentru bizantini, creştinismul (în forma ortodoxă, evident) era religia cea adevărată şi mai înseamnă ceva: "In planul mental autobiografic există implicit un fel de prismă mentală care integrează ideile pe care le are o persoană despre trecut, prezent şi viitor", subliniază J.M. Kitagawa[15].

O a doua exigenţă constă în înţelegerea faptului că, de cele mai multe ori, doctrinele şi perceptele religioase se transmit de la o generaţie la alta ca părţi ale sintezei totale religie .- cultură - societate - ordine publică. Acest aspect ne îndeamnă să distingem atitudinea părţilor în funcţie de perioada istorică, de zonele culturale şi spaţiile geografice. Este evident faptul că există o oarecare nuanţare de concepţie şi atitudine între otoman şi arab, ambii musulmani, în raport cu ceilalţi, între catolici şi ortodocşi, ambii creştini, în raport cu musulmanii (otomanii).

2. Otomanii despre bizantini

Pe la începutul secolului acesta, în lucrarea "Chestiunea Dunării", de fapt o culegere de prelegeri susţinute la Şcoala Superioară de Război, Nicolae Iorga susţinea: "Turcii n-au venit în Europa din dorinţa de a cuceri. Dorinţa de a cuceri este şi ea determinată de anume motive de psihologie generală a unui popor. Un popor cucereşte, sau când nu se poate hrăni pe pământul lui, ceea ce se întâmplă foarte adeseori, sau fiindcă-l îndeamnă din urmă alt popor, prin urmare e silit să caute o locuinţă în altă parte, sau, în sfârşit, un popor cucereşte atunci când este condus de un ideal de glorie sau de o concepţie politică"[16]. "La Turci, spune Iorga mai departe, nu e nici cazul întâi, nici cazul al doilea, nici al treilea", turcii au ajuns in Europa datorită bizantinilor[17].

Iorga are dreptate, dar numai în măsura în care avem în vedere sfârşitul secolului al

www.cimec.ro / www.mncr.ro

XIII-lea şi începutul secolului al XIV-lea. În acele vremuri, cum arată acelaşi Nicolae Iorga în lucrarea sa "Istoria vieţii bizantine", "ei nu se declarau ca antagonişti fireşti ai religiei şi ai imperiului creştin, ei nu adoptau atitudinea unor cuceritori. Dimpotrivă, in ciuda puterii lor militare (...), ei se mai plecau încă fără supărare ceremonialului umilitor pe care Bizanţul îl impunea tuturor şefilor barbari, fără excepţie. Ei ascultau de ordinele basileului, care îi chema inaintea lui, sau se scuzau cu multe vorbe bune insoţite de daruri. Ei descălecau în faţa maiestăţii imperiale, îngenuncheau şi sărutau spăşiţi sandala de purpură impodobită de pietre scumpe"[18]. Cu timpul, treptat, treptat, în statul otoman recent creat se sistematizează ceea ce insăşi Iorga numea o "concepţie politică" şi o "psihologie generală", ca mobil al acţiunii contra "celorlalţi", creştinilor, in cazul de faţă. în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, concepţia otomanilor despre creştini era, în linii mari, conturată şi pătrunsese până jos, la musulmanul de rând. Care sunt elementele sale caracteristice?

Împăraţii turci nomazi din perioada preislamică, subliniază Tahsin Gemil, erau convinşi că descind din cerul etern pentru a domni asupra lumii. Universalismul promovat de islamism s-a altoit pe acest principiu politic de bază al vechilor turci, dobândind la otomani o mare forţă de mobilizare pentru statornicirea a ceea ce s-a numit Pax Ottomanica"[19]. Este vorba de o împletire a universalismului turco-mongol şi a mesianismului arabo-islamic ce a născut ideologia statului otoman de dominaţie a lumii, ideologie potrivit căreia rivalitatea altor state nu era admisă decât temporar, cu atât mai mult dacă acestea erau nemusulmane. Numai că in raport cu lumea bizantină teoria clasică a "djihad-ului" islamic arab s-a convertit în "gazâ-ua" otomană[20]. Sultanii otomani au reuşit să susţină "războiul sfânt" prin raţiuni politice de stat, să depăşească adeseori fanatismul islamic arab, să convertească obligaţia colectivă a "djihad-ului" într-una pentru clasa militară a "gâzi-ilor" şi să promoveze în practica politică conceptul de "Dar -al- ahd" ("Casa păcii "). Otomanii au aplicat principiile islamului cu mai multă toleranţă si liberalism, iar acţiunile lor militare erau determinate de considerente politice bine definite[21]. "Ei îşi declarau simpatiile lor pentru imperiu şi pentru credinţa creştină", arăta Nicolae Iorga. "Oamenii aceştia, spune Iorga mai departe, pierduseră parcă gustul de pensiuni şi de daruri, caracteristice pentru barbarii care avuseseră relaţii cu, Roma Orientului şi cu cea a Occidentului". "Turcii din anul 1360 nu erau nişte barbari cantonaţi provizoriu intr-o tabără care putea să le fie reluată. Ei îşi părăsiseră acuma vechea lor viaţă de nomazi"[23].

Bizantinilor, otomanii le "aplică" aceeaşi etichetă generală valabilă pentru toţi creştinii, de "necredincioşi"[24], oastea lor este "oastea necredincioasă", formată din "ostaşi necredincioşi"[25], cum arată Orudj Bin Adin în "Tevarih-i al-i Osman" (Cronicele dinastiei otomane). Alteori sunt "duşmanii credinţei noastre", necredincioşi cărora iataganul sultanului să le "mănânce carnea... până ce se vor întoarce la învăţătura singurului dumnezeu şi a marelui profet"[26]. uneori sunt percepuţi ca "oameni fără de minte"[27], "romei fără de minte şi nesocotiţi" cu cugetul cuprins de lucrări "pline de viclenie"[28]. Această imagine generală, preponderent negativă, în care prejudecata şi judecata reală s-au împletit, nu poate estompa percepţiile pozitive, justificate şi ele. La Constantinopol sunt "bărbaţi aleşi şi foarte mulţi şi de neam mare"[29], "femei foarte multe şi foarte frumoase, tinere şi alese la infăţişare şi fecioare bune de măritat, nobile şi de neam mare; şi unele din ele încă neatinse de ochi de bărbat şi aşteptându-şi mirele dintre bărbaţii cu stare mare"[30]. Capitala imperiului, Constantinopolul, este perceput ca un oraş unde "este avuţie multă şi de tot felul şi la curţile împărăteşti şi în casele boiereşti şi în cele particulare, dar avuţia cea mai frumoasă şi cea mai mare este adăpostită în locaşurile sfinte..."[31].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

3. Bizantinii despre otomani

In secolele XIV-XV mentalitatea bizantină, ale cărei elemente marchează în mod evident percepţia "celuilalt", se caracterizează prin următoarele aspecte.

In primul rând, este vorba de manifestarea puternică a fatalismului şi pasivismului. Pornită dinspre Biserica ortodoxă şi intelectualii legaţi de ea şi având ca bază textul biblic ("Cine trage sabia de sabie va pieri", Matei, XXVI, 52), această mentalitate s-a concretizat în tendinţa de izolare a "noii Rome" "într-o himerică superioritate"[32] şi în refuzul de a lupta pentru propria-i credinţă cu abnegaţie. Iată dar exprimate aceste elemente la Ducas: "... dumnezeu îngăduind să fie aşa pentru călcările de lege ale romeilor şi ale străbunilor noştri din fruntea statului de atunci"[33]. "Această e răsplata fărădelegilor noastre, dreaptă e pedeapsa lui dumnezeu", spune el mai departe[34]. Sau: "Dar creştinii încă tot n-au înţeles, că păcatele noastre sunt duşmanii care ne stau în cale şi că răutăţile noastre sunt pricina tuturor relelor"[35].

In al doilea rând, în perioada amintită are loc o "deşteptare" a elementului elenic, a "naţionalităţii elenice", cum spunea Charles Diehl[36] "...în Bizanţul muribund, spune autorul mai departe, elenismul a strâns, spre a arunca o ultimă strălucire, toate energiile intelectuale, ca spre a simboliza şi anunţa viitorul"[37].

In al treilea rând, in secolul al XIV-lea după ce s-au văzut sub tutela occidentală, în ochii multor greci, otomanii jucau rolul de eliberatori deoarece aceştia luptau cu eficienţă nu numai împotriva ocupanţilor occidentali dar şi a slavilor balcanici[38]. Unele încercări de a găsi sprijin occidental s-au izbit fie de opoziţia bisericii ortodoxe, fie de indiferenţa, chiar ura catolicilor. In acest sens este semnificativă scrisoarea lui Petrarca adresată papei Urban V unde se arată: "Osmanlâii sunt doar inamicii nostri, pe când grecii schismatici sunt de două ori inamicii nostri"[39].

In al patrulea rând, căderea Constantinopolului a produs un joc în lumea bizantină "Ea a fost, cum spune un autor francez, pentru naţia greacă catastrofa supremă până la resurecţia inaugurată în prima jumatate a ultimului secol"[40]. Şocul s-a transpus în mediul intelectual printr-o agresivitate a limbajului la adresa otomanilor, aspect sesizat şi în cronicile pe care le vom cita mai jos.

Pentru bizantini otomanul este "păgânul"[41], "necredinciosul" (Sphrantzes, p.35), "agarenii" (Pseudo-Phrantzes, p.175, 181), "fiara cea mai mare şi mai rea, seminţia lui Otman" (Pesudo-Phrantzes, p.187). Mohamed, "dătătorul lor de lege" (Sphrantzes, p.15), este perceput ca "afurisitul profet mincinos Mohamed coborâtor din Ismail", "mincinosul profet şi antihrist Mohamed", "foarte lunatec", "luminat în ale intunericului de către părintele său Satana", "om nelegiuit" "având draci în el" (Pseudo-Phrantzes, p.437), "nenorocit" cu "plăsmuiri şi monstruozităţi mincinoase" (Pseudo-Phrantzes, p.501).

"Urmaşii afurisitului Mohamed", "hoardă nesfârşită de păgâni" ce vin asupra creştinilor "cu brutalitate şi trufie, cu mare îndrăzneală si violenţă", cum arăta Macarie Melissenos (Pseudo-Phrantzes, p.237, 417), sunt astfel caracterizati de Ducas: "... naţie neînfrântă şi strechiată ca nici unul dintre neamuri; şi aşa e arsă de patima desfrâului că şi impotriva firii şi pe alăturea de fire nu incetează să aibă relaţii fără nici o ruşine şi fără măsură cu parte bărbătească şi femeiască şi cu animale necuvântătoare; şi, pe deasupra naţia asta fără ruşine şi sălbatică de pune mâna pe o grecoaică sau italiancă sau vreo altă femeie de neam străin, fie roabă sau refugiată, o îmbrăţişează ca pe o Afrodită sau Semele; de femeia, însă de acelaşi neam şi limbă simţesc un dezgust ca de o ursoaică sau scroafă" (Ducas, p.58). Pentru aceiaşi cronicari sunt "oameni prădalnici" (p.34), "câini turbaţi" (p.36), "duşmanii legii creştineşti", "duşmanii crucii" (p.78), "barbari" (p.56) şi "hoarde barbare" (p.48).

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cât priveşte mentalitatea otomanilor, Ducas spune: "... era naţia turcilor, ca nici un alt neam, iubitoare de prădăciuni şi nedreptăţi. Căci şi între ei erau aşa! Dar contra creştinilor, ce să mai spun? Numai să fi auzit glasul crainicului chemând la năvală, ceea ce pe limba lor se chiamă acchin, atunci cu toţii de-a valma ca un râu ce se revarsă, aleargă nechemaţi, în cete nenumărate, cei mai mulţi cu nimic alta decât cu un ciomag în mâinile fiecăruia" (Ducas, p.174-175), "căci, spune cronicarul grec, în urma acestei mentalităţi năvălesc cu vitejie asupra creştinilor şi-şi ridică monumente de biruinţă în contra lor şi întotdeauna ca nici un ait neam au avut parte de victorie" (Ducas, p.174).

Împăratul lor este "tiranul" (Ducas, p.46) , "duşmanul sfântei noastre credinţe" (Pseudo-Phrantzes p.419). Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, este, după Ducas, "antihristul în locul lui antihrist", "nimicitorul turmei Hristosului meu", "vrăjmaşul crucii şi al celor ce cred în cei ce-au fost răstignit pe ea", "un ucenic al satanei ce s-a schimbat în şarpe" (Ducas, p.288), "marele balaur" (Ducas, p.318). Pentru Sphrantzes el este "de copil duşman al creştinilor" (p.77), "căpetenia păgânilor" (p,127), "nelegiuitul şi cruntul împărat" (p.105). Pentru Critobul din Imbros, Mohamed al II-lea este "un bărbat destoinic în toate şi mărinimos, dar foarte talentat şi în arta militară şi săvârşind în viaţa lui lucruri viteze şi minunate" (p.42). "Poseda toată ştiinţa arabilor şi persilor (turcilor), spune Cristobul, şi tot cât a fost tradus din greceşte în limba arabă şi persană (turcească, p.42)".

*

* *

În concluzie, bizantinii nu au fost mai toleranţi în limbaj la adresa otomanilor decât aceştia la adresa lor. Spre deosebire de spusele otomanilor, cele bizantine au făcut rapid carieră în Europa (unele dintre ele), contribuind astfel la formarea unei mentalităţi europene despre lumea otomană adeseori plină de prejudecăţi. Dacă pentru otomani, o societate patriarhală din toate punctele de vedere, intensitatea percepţiei bizantinilor este maximă tocmai din acest considerent, pentru bizantini, o societate mult mai urbanizată, deci mai cosmopolită, unde străinul ("celălalt") nu ar fi trebuit sa fie un caz, intensitatea perceptiei se explică tocmai prin impactul masiv, neîntrerupt al stăpânirii otomane asupra lor.

NOTE:

1. Jaques le Goff, *Imaginarul medieval,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1991, p.13.
2. Avem in vedere studiul intitulat "Prolegomene la cuceririle europene ale Imperiului Otoman (sec. XIV-XVI), publicat in Revista Academiei Trupelor de Uscat, nr.1(5) / 1997, Sibiu, şi comunicările ştiinjifice intitulate "Romani si otomani in secolele XIV-XVI - o percepţie reciprocă" şi "Otomani şi europeni in secolele XIV-XVI - o perceptie reciprocă. Europenii despre otomani" susţinute, prima, la Muzeul Civilizaţiei Dacice si Romane, Deva, 8-11 octombrie 1997, iar a doua în cadrul celei de a XXVII sesiuni de comunicări ştiintifice, din 13-14 noiembrie 1997, de la Academia Tehnică Militară Bucureşti.
3. Pentru o definiţie a mitului istoric vezi Lucian Boia, *Istorie şi mit in conştiinţă românească* Humanitas, Bucureşti, 1997.
4. Lucian Boia, op.cit., p.177.
5. Georg Simmel, Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaflung, Leipzig, Duncker und Humblot, 1908, p.27-44.
6. Raymond Aron, *Introducere in filozofia istoriei*, Humanitas, Bucureşti, 1997, p.83.
7. Termenul "percepţie" îl considerăm cel mai adecvat pentru perioada pe care o analizăm. De aceea l-am ales şi pentru titlu.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

8. Raymond Aron, op.cit., p.91.
9. Ibidem, p. 90.
10. Ibidem, p. 105.
11. Ibidem, p. 93.
12. Ibidem, p. 96.
13. Lucian Boia, op.cit., p. 205.
14. Jaques le Goff, *Civilizaţia occidentului medieval*, Editura ştiinţifică, Bucureşti 1970, p. 196.
15. Joseph Mitsuo Kitagawa, In căutarea unităţii. Istoria religioasă a omenirii, Humanitas, Bucureşti 1994, p. 14.
16. Nicolae Iorga, *Chestiunea Dunării*, Editura Societăţii 'Neamul Romanesc", Vălenii de Munte, 1913, p. 145-146.
17. Ibidem, p. 146.
18. Nicolae Iorga, *Istoria vieţii bizantine*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1974, p. 551.
19. Tahsin Gemil, *Românii si otomanii în secolele XIV-XVI*, Editura Academiei Romane, Bucureşti, 1991, p. 21. ..
20. Vezi, Mihai Maxim, *Ţările Române si Inalta Poartă*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993, Halil Inalcik, Imperiul otoman. Epoca clasică, Editura Enciclopedică Bucureşti, 1996, Viorel Panaite, Din istoria dreptului islamic al popoarelor: Doctrina djihad-ului, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Iaşi, XXII / 2, 1985, p. 707-718, XXIII/1, 1986, p. 409-418, Mustafa Ali Mehmed, Istoria Turcilor, Editura ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976.
21. Mustafa Ali Medmed, op.cit., p. 142.
22. Nicolae Iorga, *Istoria vieţii bizantine*, Bucureşti, 1974, p. 506.
23. Ibidem, p. 556.
24. Documente turceşti privind istoria Romaniei, vol.1, 1445-1774, Bucureşti, 1976, p. 55.
25. Ibidem, p. 56.
26. Ducas, *Istoria turco-bizantină*. 1341-1462, Editura Academiei R.P.R, Bucureşti, 1958, p. 260.
27. Ibidem, p. 294.
28. Ibidem, p. 292.
29. Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea*. Anii 1451-1467, Editura Academiei R.P.R, Bucureşti, p. 122.
30. Idem.
31. Idem.
32. Andrei Pippidi, *Contribuţii la studiul legilor războiului în evul mediu*, Editura Militară, Bucuresti, 1974, p. 279.
33. Ducas, op.cit., p. 46.
34. Ibidem, p. 86. 35. Ibidem, p. 276.
36. Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol.I, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, p. 47.
37. Idem.
38. Vezi, în acest sens, Basile G. Spiridonakis, Grecs, Occidenteaux et Turcs de 1054 á 1453, Thessaloniki, 1990, p. 216. Lucrarea se găseşte la Biblioteca "Astra" din Sibiu.
39. Apud B.G. Spiridonakis, op.cit., p. 148.
40. "Il a été pour la race hellénique la catastrophe supréme jousqu'á la resurrection inaugurée dans la premiére moitié du siécle dernier". Colonel Lamouche, Histoire de la Turquie, Payot, Paris, 1934, p.48.Lucrarea se găseşte la Biblioteca "Astra" din Sibiu.
41. Georgios Sphrantzes, Memorii. 1401-1477, Editura Academiei R.S.R, Bucureşti 1966, p. 11. Vom cita Sphrantzes, Pentru anexa lucrării, Pseudo-Phrantzes; Macarie Melissenos. Cronica 1258-1481, vom cita Pseudo-Phrantzes.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ORTHODOXY AND ISLAM, GREEKS AND OTTOMANS IN THE CENTURIES XIV-XV. A MUTUAL PERCEPTION

Summary

The author of the study notices the fact that the evolution of the relations between the Otoman Empire and the Byzantine Empire in the centuries XIV-XV was powerful marked by the collective conception . The reconstruction of this contributes at a better understanding of the parts behavior, one face-to-face with the other. The study emphasizes the contents of Onoman State ideology in the centuries XIV-XV and the mode how was perceived the Byzantines by these. Also, here are emphasizes the essential aspects of greek conceptiion - the fatality, the passiveness and the exaggeration of the orthodox moral - face-to-face with the Otomans.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 101-126

O CONSCRIPȚIE PARȚIALĂ, DIN 1767, DIN FOSTUL COMITAT AL TÂRNAVEI

Ioana Cristache-Panait

Asprimea timpului a luat în devălmășie nu numai viața oamenilor, ci și actele doveditoare ale dăinuirii acestora, în comunitate, a frământărilor, nădejdilor și deznădejdilor, a opresiunilor de tot felul, consecință a interesului răuvoitor de a le abate istoria din cursul ei firesc. Referindu-ne strict la românii transilvăneni, vom evoca soarta tristă a arhivei acestora, risipită, dispersată, pierdută în împrejurări, mai puțin întâmplătoare, "scartată", ascunsă iubitorilor de adevăr[1]. În flăcările revoluției de la 1848, au fost pârjolite arhive parohiale (din bisericile distruse), dar și arhiva Episcopiei ortodoxe române din Sibiu, în totalitate acesteia[2]. O pierdere ale cărei dimensiuni păgubitoare nu pot fi atinse.

În 1771, Deputațiunea aulică ilirică, cu sediul la Viena, primește împărătească sarcină de a întocmi un raport despre stadiul vieții religioase a românilor ardeleni. În acest scop, la cerere, primește o amplă documentație de la Curte, suplimentată de Comisia în Transilvanicis. Dar, grămada de arhivă nu mulțumește Deputațiunea, ea constatând lipsa atâtor documente importante, de neapărată trebuință pentru temeinicia raportului ce avea de întocmit[3]. Să fi fost deja distruse dovezi indubitabile sau doar ținute sub obroc?

În cercetarea istoriei românilor transilvăneni, conscripțiile au constituit izvoare de prim rang, legate îndeobște, de numele celui ce a stat la baza alcătuirii fiecăreia dintre ele: Clain, 1733[4]; Petru Pavel Aron[5]; Bucov, 1761-1762[6], au fost publicate începând din pragul secolului XX. Altele din același veac istoric au fost puse mult mai apoi, în circuitul științific, menționând-o pe aceea din 1766 a românilor ortodocși[7]. Izvoarele documentare pe care le-am amintit, cât și altele, la care ne vom referi, au fost strânse laolaltă într-o lăudabilă ediție[8].

Insistențe cercetări de arhivă au avut șansa să întregească conscripții deja cunoscute, dar și să ateste existența altora. Ne referim, desigur, la completarea conscripției din 1733, prin aflarea părții privitoare la Brașov și Țara Bârsei[9], ca și la dovedirea conscrierii, din 1748, a românilor din scaunul Gheorghieni[10], alte asemenea, pentru alte zone, vor fi dispărut, sau sunt încă nedescoperite. Pe aceeași linie a izvoarelor statistice, de curând aflate, subliniem editarea a două fragmente dintr-o conscripție inedită, de la 1767, unul cuprinzând arhidiaconatul Nireșului săsesc[11], iar celălalt pe cel al Turzii[12]. Întâiul, menționat, semnat și datat în 12 aprilie 1767, cuprinde 24 de așezări, al doilea din 4 iunie, același an, fiind mult mai extins ca număr de așezări (140), dar și de rubricație (30), aspect asupra căruia vom reveni.

Studiul de față și-a propus să alăture celor două documente un altul[13], ca sigur rezultat al aceleiași acțiuni de conscriere, desfășurate prin arhidiaconatele Bisericii Unite. În 1766, iulie 29, din răsedința blăjeană, episcopul Atanasie Rednic înștiința Guberniul Transilvaniei că a dat o circulară tuturor arhidiaconatelor din Episcopia sa, să întocmească conscripția, pe anul în curs[14].

Izvorul documentar propus a fi prezentat și comentat, cuprinde conscripția din anul 1767 a Eparhiei Iernutului și a Șonfalului (azi Cornești) din comitatul Târnăvei[15]. Însumează

www.cimec.ro / www.mncr.ro

48 de aşezări, din care doar Cinta, de pe Valea Nirajului făcea parte din comitatul Mureş[16]. Situate în şesul Târnavelor ca şi pe dealurile molcome din depărtarea apelor, localităţile numite în conscripţie, fac parte, astăzi, din perimetrul Judeţului Mureş, cu excepţia celor cinci din cel al Sibiului[17].

Din trecutul Comitatului Târnavei, reliefăm două aspecte semnificative: pătrunderea timpurie şi insistentă a relaţiilor feudale, fapt ce explică prezenţa documentară a aşezărilor, 94,2%, beneficiind până spre sfiarşitul secolului al XIV-lea, de o primă atestare[18]. Năpăstuirile ce s-au abătut asupra sa au avut ca majoră consecinţă dispariţia unei treimi din totalul aşezărilor sale din menţiunile documentare[19].

Lipsa unui domeniu feudal important, dar şi viabilitatea vechilor instituţii româneşti explică supravieţuirea acestora în pofida realităţilor sociale[20]. Din slova documentelor alegem memoria voievozilor şi cnezilor din aşezările cuprinse în conscripţia avută în vedere. În 1271, două sate de la confluenţaTârnavelor trec din stăpânirea Voievodului Herbord într-aceea a unor membri ai patriciatului săsesc[21]. Propunem existenţa unei legături dintre acest voievod şi numirea satului Bord. Regalitatea maghiară colonizase în zona Tâmavelor, cu multă vreme în urmă de data documentului menţionat, populaţie germană (saşi) acordându-le privilegii[22], şi asupra cărora s-a resimţit influenţa instituţiilor băştinaşe. În satul Hărânglob: "Uliţa saşilor", atestată la 1358, este o amintire a convieţuirii coloniştilor cu populaţia autohtonă[23]. Revenind la mărturiile certe despre voievodate, o cităm pe aceea din 1347, referitoare la voievodul ce-şi avea centrul la Gogan-Varolea[24]. La 1426: "Voievozii şi cnezii, precum şi obştea bogaţilor şi săracilor", din Căpâlna de pe Tâmave, acuzau samavolniciile din partea a trei cnezi, atestaţi astfel, numeric, graţie celor pe care l-au supărat, din Căpâlna[25].

În Boziaş, sat odinioară curat românesc[26], dăinuiau, în 1466, cnezii locului, vreme în care este menţionată, aici, şi darea cu specific românesc "a oilor" - census quinquagesimalis[27]. În acel an, 1461, numeroase aşezări târnăvene (şi transilvănene, în genere) plăteau numita dare, după informaţia izvoarelor scrise. Alegem dintre acestea satul Sălcud, pe care, în 1403, documentele îl numeau: "villa volahalis Zylkwth"[28], dar şi pe cel al Odriheiului, căruia în 1638 şi ulterior, i se sublinia atributul românesc: "Olah Vdvarhely"[29] pe celelalte atari aşezări numindu-le în aparatul critic[30]. Cuvine-se a aminti satele cu denumiri provenite din apelative precum Almai (azi Alma) răspândit în toponimia românească[31] şi Subpădure[32]. În 1733, când în conscripţia din acel an se menţionează caracterul etnic al satelor, din sumumul celor cuprinse în conscripţia noastră, 21 erau însoţite de atributul valah[33].

Am căutat locul în cadrul istoric comun şi familiar pentru o mai bună înţelegere a informaţiilor pe care citata conscripţie le oferă, în parte,celor 48 de aşezări, informaţii din ansamblul cărora răzbate un zbucium spiritual pe de o parte, interese materiale şi atât de vremelnice şi costisitoare pe de alta, dar în vederea cărora se denaturau faptele, se tăinuia numărul real al românilor, acuză fără de solicitudine.

Vom analiza conscripţia Eparhiei Iernutului şi a Şonfalului, rubrică de rubrică, prilej cu care o vom apropia de cele două semene, distingându-le particularităţile, fără ca acestea să le conteste naiterea comună, dezvăluind doar interesele şi mentalităţile alcătuitorilor fiecăreia dintre ele. Îi vom corobora datele, caz cu caz, cu cele regăsite în conscripţia generalului Bucov. Gândul este cel al aflării adevărului, sau măcar al apropierii faţă de acesta. Primele informaţii cerute privesc "Biserica de popor", cu trei subrubrici: neunită, unită, "alta". Trecând, deocamdată, peste ultima subrubrică, ne vom referi la prezenţa bisericii româneşti în conscripţiile celor două arhidiaconate. Astfel, în cea din 12 aprilie 1767, este distinctă confesiunea acesteia, aflându-se în cele 24 aşezări (din Solnocul interior şi Dăbâca) tot atâtea lăcaşuri, 13 unite şi 11 neunite[34]. Altă situaţie se observă, lesne,din conscripţia

www.cimec.ro / www.mncr.ro

arhidiaconatului Turzii. Biserica, fără indicarea confesiunii, este mai frecvent amintită în unele eparhii, mai rar sau cu desăvârşire omisă, în altele. Întărim afirmaţia de mai sus, cu constatarea că din cele 140 aşezări se adună abia un număr de 46 lăcaşuri[35].

În cele uitate, erau biserici româneşti a căror certă existenţă o dovedesc însuşi prin dăinuirea până în zilele noastre. Numai câteva exemple aducem, în acest sens, oferite de; satul Micuş (Miceşti, Cluj), cu 16 suflete unite şi 268 neunite[36], prin biserica veche de zid; de Sând (Sanduleşti, Cluj), prin bătrânul lăcaş, tot de zid, din al XV-lea veac[37]. Din eparhia Jucului, ce ignoră consemnarea bisericilor[38], menţionăm Fildu de Sus (cu 6 suflete unite şi 300 neunite) pentru renumita biserică de lemn[39], si satul Berindu (cu 11 suflete unite şi 300 neunite), pentru monumentul de lemn din 1715, încărcat de valenţe artistice. Din eparhia Miluanului[40], alegem satele: Ciumărna (8 suflete unite, 150 neunite) şi Bălan (cu 22 suflete unite, 400 neunite) pentru omagierea bisericilor de lemn, cu zestrea lor de frumuseţe, din 1743, şi respectiv din anul 1695, săpat în inscripţie[41]. După acest îndreptăţit rechizitoriu, revenim la rubrica "Biserica de popor", din conscripţia Eparhiei Iernutului şi a Sonfalului,ce a prilejuit constatarea că numărul lăcaşurilor româneşti pe confesiuni este foarte apropiat de cel rezultat din conscripţia lui Bucov, oferind însă un surplus lămuritor[42]. Conscripţia lui Bucov înregistrează 44 biserici (16 unite, 28 neunite) în aşezările supuse atenţiei noastre, iar în cea în discuţie numărula cestora este de 48 (17 unite, 31 neunite). Sporul este dat de biserica unită din Giuluş, aşezare neidentificată la Bucov şi de cele neunite din Cinta, Sânmartin şi Futac. Atestarea lor în 1767 are darul să clarifice notele sub care respectivele aşezări sunt îndrumate, în conscripţia lui Bucov şi nu numai acestea. Nota de la Sânmartin trimite la textul lămuritor dar şi acuzator. Întrucât în datele arhidiaconatului nu există nici o specificaţie despre acest loc se presupune că toţi locuitorii sunt neuniţi slujiji de pofă din satele vecine unde există biserici[43]. Acelaşi context revine şi pentru satul Futac[44]. Pentru lipsa bisericii din Circa, se trimite la N.B., cu următorul cuprins: Fiecare loc unde nu există o recomandare expresă dată de autorităţile bisericeşti, cu excepţia acelor locuri ce rămân încă în suspendare trebuie îndreptat către cea mai apropiată biserică de ritul lor[45]. Insistăm asupra atestării bisericii neunite din Cinta, în conscripţia eparhială din 1767, cu gândul la celelalte aşezări din scaunul Mureş, cu rubricile necompletate, cu excepţia unui număr derizoriu de familii neunite, legate în conscripţia lui Bucov prin litera aceluiaşi N.B.[46]. Folosim prilejul acestei situaţii pentru a remarca faptul că multe din lipsurile conscripţiei lui Bucov decurg din informaţiile primite de la arhidiaconate. Constatarea a fost mandatată de comisia aulică Alba Carolina, prin actul din 14 iulie 1761: "Promemoria", ce conţinea numeroase exemple de nepotrivire între datele arhidiaconatelor şi cele ale fiscului, cerându-se verificarea acestora şi numai în cazul în care se dovedesc exacte biserica să rămână uniţilor[47].

În subrubrica "alte" biserici, din conscripţia Eparhială de la .1767, sunt înregistrate cele ale etniiilor ce convieţuiau cu românii, acestea fiind: 16 de rit calvin, 5 unitariene, 4 luterane, 2 papistaşe şi 2 armeneşti, adunate din 23 de aşezări[48]. Semnalăm, cu părere de rău, lipsa, din conscripţia Iernutului şi a Şonfalului, a rubricii dedicată preoţilor. Era mulţumitoare, măcar numeric, pentru a observa eventuale schimbări în situaţia, uşor de dimensionat, prin conscripţia lui Bucov, situaţie fără de etică, dar plină de sensuri. Susţinem afirmaţia prin următoarea statistică recoltată. Prezenţa preotului unit în 11 aşezări fără de nici o familie unită: 27 cu importante comunităţi neunite, fără de nici un preot ortodox; 62 preoţi uniţi la 2688 familii[48a]. Mulţimea preoţilor uniţi din Transilvania era ştiută de autorităţi[49]. Prezenţa acestuia era indispensabilă şi utilitară în orice aşezare, în orice condiţii. În 1774 noiembrie 13, asesorii Cetăţii de Baltă, Banffi Mihai şi Boreza Ferencs cereau Episcopului Grigorie Maior numirea lui popa Nicolae la biserica din Deaj. În 1775 aprilie 4, protopopul Nicolae

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Beianu al Eparhiei şonfalului, sat Deaj, ruga să fie numit preot fiul preotului răposat, cu recunoaşterea faptului: "că biserica este la neuniţi, dară credincioşi sunt vreo câţiva care le-ar fi de lipsă preot"[50]. Reamintim că la Deaj, în 1761-1762, pe lângă 82 familii neunite erau înregistrate 3 familii unite, cu un preot[51], numărul acestora sporind cu una, până în 1767. Tot despre preoţii uniţi supranumerari din aşezările târnăvene, oferă ştiri o adresă din 1792 mai 19, către Consistoriu Gr.Cat. Adresantul, un protopop unit, informa că de câţiva ani fiind lipsă de preot la Cuci (Murej), rându-i-se un preot din Deag, dar din pricina vârstei şi a depărtării l-au părăsit: "pentru care lucru oamenii văzându-se aşa lipsiţi cât nici prescurile au unde le face au început a se trage din trânşii, la biserica cea neunită din Orosia": Afirmând că nedispunând de nici un preot în Eparhia sa pentru a-l rându, cere consistoriului: "a poruncii preoţilor de la Sălcud ca să aibă grije de acel sat Cuci, că la Sălcud sunt patru şi n-au altă grije fără numai să umble .din târg în târg neguţătorind cu boi"[52]. Aflăm, astfel, că din acest punct de vedere, la Sălcud situaţia se schimbase puţin, căci cu două decenii în urmă conscripţia lui Bucov înregistrase aici doar 3 preoţi uniţi la 3 familii unite[53].

În conscripţiile arhidiaconatelor Nireş şi Turzii, problemei preotului i s-a găsit altă rezolvare. În ambele izvoare documentare[54] preoţii sunt consemnaţi sub numele lor, pe confesiuni, în cea dintâi amintită, şi date privind ordonarea şi hirotonisirea[55].

Pentru studiul onomasticii şi antroponimiei româneşti, numele preoţilor. din aşezările târnăvene ar fi prezentat un interes deosebit[56]. Absenţa preotului a atras, cum era firesc, şi renunţarea la indicarea stării materiale a acestuia, problemă ce domină în conscripţiile noastre de referinţă, din 1767[57]. Reiese clar, din disecarea acestora, că este vorba de avantajele materiale ale preotului unit, căci oricum, cel neunit era exclus de a folosi sesia bisericii, de dăjdi nu era scutit, excepţie făcând cea a capului. Dispoziţiile vremii erau categorice în acest sens[58]. Îndârjire, în ceea ce priveşte starea materială a preotului răzbate din conscripţia Arhidiaconatului Turzii[59] prin mulţimea rubricilor şi a subdiviziunilor acestora: fundişuri bisericeşti, averile preoţilor; fundişuri de deputaş date; plata statornică a preoţilor pe tot anul de la poporeani. La averea proprie sunt specificate şi animalele, aspect întâlnit în conscripţia de la 1733, a Braşovului şi Ţării Bârsei[60]. Faţă de rubricile, cu avere, mai sus înşiruite, se adaugă una specială, de sporire, intitulată: "Lipsa preoţilor ca să li se rânduiască lângă care au, cauză susţinută şi de protopopul, semnatar, Toader: "ca să li se adauge pământul de semănat la 20 de găleate şi fianalul la 20 de care, pentru aceasta căci oamenii fiind săraci şi iobagi, nu nădăjduie ca să poată avea ajutoriu de la ei"[61]. Mai moderată,din acest unghi este conscripţia Nireşului, în care se îndrăzneşte să se dedice o rubrică popilor neuniţi contribuabili, iar averea acestora să fie suplinită pentru preoţii nominalizaţi, cu demascarea atitudinii lor turburătoare împotriva unirii, de bătrânul popa Ilie din Salajiu (Cluj), amintindu-se că este în carceră. Părăsind această spinoasă problemă, revenim, pe Târnave, pentru o altă rubrică a conscripţiei: "Poporeanii"[62], uniţi, neuniţi[63], alţii (de alt neam n.n.). Dacă sufletele uniţilor sunt indicate, pentru cele neunite (deşi cu rubrică rezervată) recurgem la "coeficientul 5, ca şi pentru "alţii".

Considerente multiple şi semnificative decurg din socotirea familiilor, a sufletelor, din coroborarea acestora din cele trei conscripţii. Constatăm o scădere a populaţiei în conscripţia de la 1767, în raport cu aceea obişnuită pentru aşezările târnăvene, ce ne interesează în studiul nostru (de la 15.815 la 12.529). Cifrele furnizate de eparhiile unite, au fost puse la îndoială de autorităţi, încă din acea vreme. S-a manifestat, ca atare, Deputaţiunea ilirică, dar şi Comisiunea în Transilvanicis, care a hotărât trimiterea conscripţiei unite din 1766 şi a tuturor celor viitoare la Guvernul ardelean, spre verificare prin autoritatea civilă[64]. Am menţionat, mai sus, acuzele aduse de generalul Bucov, însuşi arhidiaconatelor unite, privind

www.cimec.ro / www.mncr.ro

inadvertenţele constatate în informaţiile trimise[65]. Cifrele populaţiei ortodoxe de la 1766, coroborate cu cele din conscripţia de la 1767, nu numai că acuză diminuarea populaţiei româneşti, dar tinde spre aproximarea cât mai reală a acesteia. Subliniem aprecierea conscripţiei ortodoxe pentru corectitudinea în alcătuirea ei. Rezultatele obţinute, asupra aceloraşi subiecţi, de generalul comandant Hadik, au constituit proba, de control am putea spune, a celei întocmite prin protopopiatele ortodoxe[66].

Dintre aşezările târnăvene urmărite de noi, trei nu se regăsesc la 1766 şi anume: Bobohalma, Cinta, Custelnic, ele fiind desigur pe foile lipsă din conscripţie[67]. Ceea ce putem afirma, după disecarea şi coroborarea datelor conscripţiilor, se referă la superioritatea celei ortodoxe, numărul sufletelor depăşind cu mult pe cel din 1767, al tuturor românilor, dovedindu-se adesea apropiat sau chiar mult peste cel obţinut prin datele înregistrate de Bucov[68].

În afara atestării unor biserici şi a unei aşezări, conscripţia din 1767 are indubitabil şi merite pentru lămuriri demografice, pentru relevarea unor importante colectivităţi tăinuite de Bucov, pentru marcarea unor schimbări în evoluţia confesională. Începem cu Sânmărtin, sat în care Bucov înregistrează doar 19 familii neunite (deci 95 suflete) expediind în notă la o justificare colectivă pentru omiterea bisericii.Dincolo de atestarea lăcaşului, conscripţia de la 1767 îi dovedeşte un spor de populaţie alcătuită din 209 suflete neunite 11 67 unite, situaţie demografică apropiată celei din 175069. Identifică aşezarea Giuluş, cu biserică neunită, cu 100 de suflete neunite în 70 unite. În 1766, numai ortodocşii erau socotiţi la 208 suflete[70]. Slova unui document mai adaugă o filă la istoria Giuluşului. În 1763 decembrie 3, preotul greco catolic de aici ruga pe Episcop să restituie bisericii nişte terenuri, pentru ca să se poată întreţine, în comună fiind mulţi "schismatici"[71]. Notorii sunt informaţiile pe care conscripţia, 1767, le furnizează pentru situaţia demografică de la Dumbrăveni. De la 535 suflete la Bucov, toate unite, realitatea privindu-le pe acestea, urcă la 900 numărul românilor. Cifra nu este surprinzătoare ci doar edificatoare pentru diminuarea românilor în scripte. De altfel, la 1750, erau înregistrate, aici 972 suflete[72]. La Chirileu, numărul românilor, toţi neuniţi, este mai mare decât cel rezultat la Bucov. La Cipău comunitatea apare, la 1767, compact neuniţi, cu 30 suflete mai mult decât însumau cele două confesiuni la Bucov. Un epilog al luptei pentru biserică este surprins în documentul din.20 ianuarie 1774, prin care Episcopul Grigorie Maior era informat de Ladislau Tordai, de la Tg.Mureş, că locuitorii din localitatea Cipău, îndemnaţi şi conduşi de arhidiaconul ortodox din Ogra au ocupat biserica, cerându-i să ia măsuri împotriva acestuia[73].

La Bernadea, Bucov înregistrează, desigur după datele arhidiaconatului, numai uniţi, 115, cu biserica. Deşi nu figurează nici un neunit, în nota 9 se face menţiunea că: "non uniti aliud sibi erigere templum"[74]. Dezlegarea dilemei o face conscripţia (1767) care nu atestă decât o gazdă unită 11 25 neunite, lăcaşul rămânând însă unit. De micşorarea sufletelor luăm cunoştinţă din statistica ortodoxă, ce indică 190 suflete. O răsturnare de situaţie confesională, fără urmări însă, se produce şi la Ernea. Bucov înregistrează o biserică unită cu 365 suflete. La 1767 se însumează 270 suflete neunite şi doar 10 unite, biserica rămânând celor puţini. Numărul de 600 suflete la Ernea este atestat în 1766, scăderea fiind astfel justificată de cerbicia ocupării bisericii. De la conscripţia lui Bucov, până la aceea din 1767 românii din Căpâlna de Sus sunt răriţi simţitor de la 235 (45 suflete neunite şi 190 unite,cu biserică) la un total de 75 suflete, fără uniţi, dar cu biserica unită. În 1766 se înregistrau 171 suflete; superioară în privinţa sufletelor înregistrate la Căpâlna rămâne conscripţia din 1750 (312 suflete)[75]. Prin mistificarea datelor privind populaţia, în favoarea uniţilor, comunitatea neunită îşi pierde adeseă biserica. Deşi majoritari neuniţii din Comeşti şi Crăieşti nu-şi mai pot recupera lăcaşul, iar cei de la Bord, covârşitori neuniţi (611 suflete la 1766) o pierd după

www.cimec.ro / www.mncr.ro

această dată. În 1791 aprilie, Gubeniul Transilvaniei înştiinţează Blajul că s-a instituit o comisie ca să investigheze temeinicia cererii enoriaşilor ortodocşi din localităţile Corneşti, Bord şi Crăieşti de a-şi construi biserică[76]. Cu zece ani mai în urmă zbuciumul şi lupta neuniţilor din Bord de a-şi apăra biserica răzbate din slova documentelor ce vorbesc despre: "pacem publicum turburates et tumultus' populus". La 2 aprilie 1781, episcopul gr.cat. cerea Tablei continue a Comit.Cetăţii de Baltă să-l pedepsească pe locuitorii satului Bord pentru prejudiciile aduse preotului gr.cat., pe ei, pe preotul ortodox Simion şi pe protopopul Ştefan al Deagului[77]. Să reamintim că Bucov înregistra la Bord 73 familii neunite şi doar 6 unite. Este drept că gândurile necreştineşti îi scad pe români, la 1767, la 18 familii unite şi 40 neunite, fapt demascat prin cei 611 ortodocşi existenţi la 1766.

Nereuşind să-şi păstreze biserica, neuniţii porneau să-şi construiască o alta, dar "slobozenia" era greu de obşinut. O atare situaţie este dezvăluită documentar, în 1785 noiembrie 2, pentru satele Hundorf (Viişoara), Dumald, Senereuşi, Zagăr şi Filitelnic, prin înştiintarea făcută de protopopul unit de la Ibaşfalău (Dumbrăveni), Episcopiei Blajului. Pentru conţinutul plin de sensuri îi dăm citare: "Din rândul satelor...[78] care şi-au fost cerut slobozenie să-şi facă biserică, încă în anul trecut 1784 în luna lui noiembrie, am fost noi luat o comisie de la Domnul vicareş, ca de mor cerca tisturile varmeghii să mă duc la investigaţie şi totuşi într-acela an şi lună am eşit în faţa locului doao solgobirae a varmeghii Alexandru Kacuci şi Iosif Sarca, cel dintâi reformat, cestălalt catolic, unde şi eu, şi în locul protopopului neunit, parohu locului fiind de fată. După ţinerea (?) comisii Cinst. Guberniu s-au făcut investigţie şi s-au scris gazdele neunite într-acele cinci sate, cu numărul ca la optzăci care investigaţie fiind şi de noi iscălită, de atunci s-au trimis la Cin. Guberniu .... Până acum nu li s-au răspuns nimic"[79].

La Adămuş, Bucov înregistra 87 familii neunite cu biserica şi şase unite. În strădania de a lua biserica sunt coborâte artificial cifrele locuitorilor, astfel că la 1767 sunt înscrise 63 familii neunite şi patru unite, fapt dezminţit prin consemnarea celor 520 de ortodocşi. Peste mai bine de un deceniu uniţii au reuşit totuşi să ia lăcaşul. În 1779 aprilie 21 Consist. Ep.Gr.cat. cerea Gubemiului să intervină ca biserica din Adămuş, cerută de ortodoşi, să rămână la gr.catolici[80].

Erau şi cazuri în care în pofida scăderii scriptice a neuniţilor în scopul ocupării bisericii, acesta nu era atins. La Cerghid, de la 60 suflete la Bucov (565 neunite şi 45unite) se înscriau în 1767, numai 65 (45 neunite, 20 unite), fapt drastic contrazis de cei 825 ortodocşi. În 7 aprilie 1774, protopopul Nicolae Beianu cerea preot pentru Cerghid, menţionând că tot fiul fostului preot ţine eclejia: "fiind biserica rânduită la cei neuniţi"[81].

Mai aducem câteva exemple de falsă scădere a numărului românilor în vederea răpirii bisericii. La Cucerdea, se înregistrează 665 români la Bucov, 520 la 1767, 930 în conscripţia ortodoxă. La Sălcud, raportul este următorul: 495 la Bucov,450 la 1767, 901 la ortocdocşi. La Deag întâlnim următoarea scară: 465 la Bucov, 324 la 1767, şi 804 în statistica ortodoxă. Sânpaul, cu 350 şi respectiv, 240 şi 702, exemple asemenea mai putându-se găsi.

Din coroborarea datelor privitoare la poporeani, din cele trei conscripţii se desprinde şi tristul proces al bejeniei, al părăsirii vetrei străbune, când suferinţele materiale şi spirituale atingeau culmile. Fenomenul îngrijora autorităţile, măsurile drastice îmbinându-se arareori cu concesiile, din teama de a nu-i pierde pe cei ce lucrau pământul şi plăteau dăjdiile[82]. Asprele decrete ale Mariei Tereza, din 25 august 1766 11 15 octombrie 1768, reliefează un moment de vârfal bejeniilor, mai periculos decât ciuma, sub pretextul căreia erau date[83].

Prin punerea laolaltă a cifrelor privindu-i pe românii, rezultate din cele trei conscripţii[84], fenomenul scăderii realc a acestora, prin satele târnăvene apare în toată pusti-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

etatea sa. Avem în considerare nu scăderea fără de scrupule a populaţiei, aşa cum a fost evident în statistica de la 1767, pe care am comentat-o, ci pe aceea care rezultă din împuţinarea numărul familiilor faţă de ceea ce înregistrase Bucov. Faptul ce nu se poate în nici un caz pune pe seama generozităţii conscriptorilor de la 1761-1762, îşi află explicaţia în plecarea în pribegie, a unor importante grupuri de săteni. Alegem pentru exemplificare pe românii de la Hărănglab, dintre care nu se regăsesc de la Bucov până la 1767, 234 suflete, pe cei din Laslău, cu o pierdere de 131 fiinţe, pe cei de la Varolea, a căror număr a scăzut cu 100 înşiruirea mai putând fi prelungită. În faţa acestor mărturii, dintr-o parte mică de Transilvanie, tindem a crede că cifra de 17 000 familii pribegite,dată în 1768,nu era exagerată[85].

Între "poporeani" conscripţia din 1767, rezervă o rubrică celor de alt neam. Aceştia sunt consemnaţi în 23 dintre aşezările ce o alcătuiesc, predominanţi fiind ungurii calvini.

Ultima rubrică nu are titulatură, ceea ce trebuie recunoscut ar fi fost greu de formulat, conţinutul consemnărilor având însă obiect precis şi unitar[86]. Ospitalieri, preoţii români cedează această rubrică situaţiei materiale a preotului altei confesiuni, din informaţii printre care se întrezăresc şi unele aproximări, pline de tâlc, asupra averii bisericii sale. Mai importante, prin dramatismul ce relevă soarta bietului român transilvănean, sunt relatările privind participarea acestuia la susţinerea materială a preotului altei confesiuni[87]. Ne oprim, mai întâi, la ştirile privind averea în pământ a respectivei biserici. La Cipău se menţionează că popa calvin are pământ de arat de 6 gălete iar de fân de 20 de care. Despre români se menţionează că nu au preot, ci diac, şi doar un loc de casă cumpărat de vreo şapte ani. Fără avere era biserica românilor din Cipău şi la 1733[88] şi la 1761-1762 (când este menţionată doar o casă parohială)[89]. Starea nu surprinde dacă o corelăm cu omogenitatea neunită a românilor, ce-şi păstrează biserica (cele două familii unite dispar până la 1767, numărul familiilor neunite sporind în acest răstimp de la 38 la 46). La Sânpaul se afirmă că popa papistaş are: "moşie mai multă decât.cel românesc[90] de arat şi de cosit", iar la Ogra că popa calvin are moşie "cât cel românesc"[91]. Clară, fără de ambiguitate, este formularea, în această privinţă, de la Iernut, şi anume că popa calvin are: "moşie ca un preot de ceşti din sat unit". Biserica din Iernut era dată uniţilor, în pofida majorităţii neunite a sătenilor; satul fiind după conscripţia în discuţie sediul unui protopopiat unit. Bucov înscrie în fundaşul bisericii unite: 48 agri pământ arabil, 27 de fânaţ, 3 case parohiale[92].

Conform însemnărilor din amintita rubrică rezervată, preotul altei confesiuni primea simbrie de la curte, de la Cămară, în florinţi (Sânpaul, Iemut, Ogra), adaus în produse de la nemeşi, importante dăjdi de la săteni. Rare sunt însemnările ce afirmă că aceştia erau numai cei din confesiunea respectivă. Astfel, la Ogra, popa calvin primea dajdie: "de la toţi poporeanii lui pe an câte..." iar cel de la Iernut: "...de la tot calvinul gazda". Din opt cazuri, din cele consemnate cu dajdii, îi aflăm ca participanţi, la acestea, pe români. Pe unele le aflăm cu formulări laconice, dar fără dubii. La Bernadea: "popa lor " "al calvinilor" are de toată gazda trei clăi de grâu; la Găneşti, dajdia este: "de la' fiecare gazdă"; la Cipău: "de la toată gazda sau casa"; la Besineu: "de la fiecare poporean"; iar la Sânpaul: "de la tot omul".

Dispunem şi de consemnări, pe aceeaşi linie, cu adaos de precizie. Astfel: pentru preotul calvin de la Alma dajdia era: "de la toţi şi de la unguri şi de la români"; asemeni pentru preotul unitarian de la Suplac dajdia era: "de la români şi de la unguri" (deşi erau aici şi calvini cu biserica lor). La Ibaşfalău (astăzi Dumbrăveni) erau înregistrate;1 biserică calvină, 2 armeneşti şi una papistaşă (romano-catolică). La rubrica, în discuţie, se menţiona: "la popa cel papistăşesc dau toţi simbrie, şi armenii". La Şmig: "popa luteran are simbrie şi de la saşi şi de la români". La Ernea este 'conscrisă biserica luterană, dar nu şi numărul gazdelor, iar în rubrică, din urmă, precizându-se că saşii de acolo nu au preot. Să înţelegem că ştirile privind

www.cimec.ro / www.mncr.ro

altă confesiune proveneau prin preoţi[93]?

În ce climat au fost culese informaţiile, mai sus menţionate, nu putem şti. Faptul că ele apar doar la 15 din cele 23 aşezări ce înscrie biserica de altă confesiune, poate constitui un răspuns.

Avem ecouri de la o încercare de conscriere a celor ce cu românii trăiau, din 1788. Consistenţa, materializarea acestora, este validată de slova documentului de arhivă. În 21 martie acel an, Halmaghi, vicatul Făgăraşului, îi scria, printre altele, Episcopului Ioan Bob, de la Blaj, că nu este de părere ca în conscripţie să fie incluşi şi enoriaşi de alte confesiuni, căci s-ar produce tulburări[94]. Mai concret, pe această linie, este Alexandru Anghel, arhidiaconul greco-catolic al Mureşului, în înştiinţarea ce o face Episcopului unit, la 8 mai 1788: "după porunca Mării sale am fost la grof ca să mă îngăduie a scrie sufletele şi altor neamuri dinpreună cu ale noastre, dar nici în varmeghia noastră, nici întra Turzii nu îngăduie"[95]. De' la Dârja (varmeghia Dăbăcii), Vasile Popovici scria, emoţionat, Episcopului, în martie acel an "încât pentru investigaţia neamurilor, care m-ai trimis Maria ta, după milostiva poruncă a Cinstitului? Guberniu, de la 5 ianuarie, mă crede Măria ta, necum să o pot duce în veaci, ci îmi pare bine că n-am căzut în robie, ce urgie s-au făcut de la calvini nimeni nu o poate aceea povesti. Comisia Mării tale mi-au rămas la Borşa la Măria sa D.Banffi...". În amplu raport, Vasile Popovici transmitea şi alte frământări ale românilor provocate de dorinţa satelor de a reveni la ortodoxie. Se aflau printre acestea: Bălan, Recea Cristur[96], Lupoaia, Brusturi[97], dânsul neputând acţiona împotriva ordinului, dar nici a oamenilor care zic: "în biserica publică să nu se mănânce legea pentru trei şuştaci"[98].

Vom face, în cele ce urmează referiri la bisericile române din zona târnăveană, obişnute prin mijlocirea izvoarelor scrise, dar mult mai apoi din străbaterea cu pasul pentru cunoaşterea directă a ceea ce a cruţat vremurile. În 1500 se menţionează biserica de piatră din Crăieşti, fără turn, dar şi pe aceea din lemn, din jurul cimitirului din Sălcud[99].

Lemnul a fost, ca şi în restul ţării, la îndemâna meşteri lor făuritori de case, biserici, mori, ş.a., căci se afla din belşug, în pădurea de obşte. În temeiul acestui obicei este redactat şi documentul din 1517, prin care se îngăduia sătenilor din Crăieşti şi Sălcud să-şi ia lemnul necesar, pentru case şi mori, din pădurile de la Petrilaca, după cum s-a procedat, în toate timpurile, fără încetare[100].

Vom lăsa să se scurgă, ca pe o apă, amintirea bisericilor atât de dorite şi apărate de săteni, dar şi pe acelea privind dorirea slovei scrise şi tipărite de la sudul şi răsăritul Carpaţilor. Vom pomeni nume de preoţi inimoşi aflate pe filele bătrânelor tipărituri. Au dispărut majoritatea lăcaşurilor din acea vreme, toate din lemn (căci cele din zid, legate de câţiva voievozi sau cneji, se surpaseră), unele fără de veste, de la altele stăruind cărţile din stranele de cântări, sau sfinte icoane realizate de zugrăvi plini de har[101]. Începem prin a-i pomeni pe cei surprinşi a fi implicaţi în aducerea,circulaţia şi procurarea cărţilor din celelalte ţări române, a căror teascuri tipografice au fost totdeauna puse şi în slujba românilor de peste munţi. Îl numim, aici, pe Ion, fiul lui Paşc Gavril din satul Boziaş, care împreună cu Toma lui Ionaşc, aduceau cărţi direct din Tara Românească: "din vestitul oras anume Bucureşti"[102]. Biserica ortodoxă din Boziaş a fost apărată cu îndârjire. Neputând-o obţine, puţinii uniţi, doritori de sesie, au ridicat una proprie. În 1796 martie 1, popa Gavril scria protopopului din Şonfalău că: "bisericuţa din Boziaş, de s-au ridicat întm atât cât cu cuviinţă, se pot sluji cele sfinte". În 1803, Blajul era anunţat de construirea bisericii, ca şi de faptul că după aceea au venit la ea 16 gazde[103].

Pentru prezenţa în Moldova, în scopul procurării cărţilor, îl amintim pe Simion diacul din Bobohalma, după însemnarea de pe filele unui exemplar din Cazania lui Varlam

www.cimec.ro / www.mncr.ro

(1643), pentru care primise dovadă de cumpărare: "ca să n-aibă val pe unde va merge",de la popa Petrache din Târgu din Hârlău[104]. Un preot din Ogra, Iordan, este atestat, în 1744, pe file de carte (Octoih,Râmnic, 1737), în legătură cu popa Vlad Râmniceanu pentru procurarea cărţilor. Un an mai în urmă, un alt preot de aici, Artemie, cumpăra cărţi pentru sine şi urmaşii săi (însemnare pe un Octoih, Târgovişte, 1713). Un popă omonim, semna, cu bucurie, la 8 iulie 1768, zapisul de cumpărare a unui exemplar din Antologhion (Bucureşti, 1761)[105]. Pentru a se asigura cartea la biserica dorită, pe filele ei se nota răspicat, clauza. Astfel, pe o Evanchelie (Bucureşti, 1775) se consemna că este dată: "la biserica cea neunită a Cucerzii" (Cucerdea).

Din bisericile de lemn dispărute, în jurul cărora sătenii s-au zbuciumat, o evocăm pe aceea de lemn de la Iernut' a cărei existenţă a încetat după o uitare jalnică, prin 1929, când aflată ca atare i s-au consemnat înfăţişarea şi bunurile. Prin icoanele ce au supravieţuit, deţinem mărturia prezenţei la Iernut, pentru înzestrarea lăcaşului, a lui Nistor zugravu de la Răşinari, în 1730, a lui popa Ionaşcu de la Făgăraş, în 1735, a lui David de la Curtea de Argeş, în 1745. În 1763 i se executa o pictură murală de către zugravi răşinăreni, deşi în 1761-1762 figura în stăpânirea puţinilor uniţi. Amintim biserica de lemn, dispărută, de la Ernea, în gândul ei, al şcolii din tinda sa, atestată, la 1752, dar şi în cel al luptei locuitorilor de a o recâştiga. Statisticile, folosite în lucrarea de faţă, au înregistrat biserica de la Ernea în stăpânirea uniţilor, tăindu-se, în acest scop, fără cruţare din numărul ce alcătuia obştea românească. Dovadă aduce documentul din 1780 iunie 30, prin care magistratul Elisabetopolis (azi Dumbrăveni) anunţa pe Episcopul Grigorie Maior că: "nobilii schismatici de la Ernei şi locuitorii vor să-l înlocuiască pe preotul unit, cu preotul Nicolae, hirotonisit de episcopul ortodox Sofronie Chirilovici"[106].

Dintre bisericile dispărute, sub ochii noştri, face parte cea de lemn din Bernadea, unită fără de uniţi. Ne impune să nu trecem peste memoria sa, minunatele prestoluri (masa din altar şi naos), în care meşteri neîntrecuţi au săpat izvoade din bătrâni lăsate. Se adaugă cauzei şi faimoasele icoane răzleţite în tâmpla mijlocului de veac XVIII, din pictura cărora recunoaştem penelul lui Toader, vrednic zugrav mureşan.

Dintre bisericile de lemn de atunci, monumentele istorice de azi, urcăm drumul spre Deag, prin "pădurea cicaşă" (ucigaşă), unde aflăm împăciuitoarea privelişte a două biserici, ambele cu clopotniţa separată, după o adâncă tradiţie. Una a fost a uniţilor, de prin 1784, cealaltă neunită a fost a unei mănăstiri (1660), ce a căzut victimă acţiunii distrugătoare a lui Bucov. Planul, preluat şi pentru cea unită, este pe drept cuvânt antic, un dreptunghi fără absidă, plan care numai în izolarea Pădurenilor (Hunedoara) a mai supravieţuit. Tot pe deal, tot alături, convieţuiesc cele două lăcaşuri de lemn din Custelnic. Se spune că biserica unită a fost adusă din Bord, după 1787. Plină de har artistic dar şi de iz istoric, se dovedeşte biserica ortodoxă Sf.Nicolae, o refacere, de fapt, din 1751-1756, a unei alte ctitorii. O demonstrează forma de plan cu altar poligonal decroşat, şi pronaosul pe acelaşi traseu, tip de plan autentic românesc, regăsit pe întreaga arie de zămislire a noatră, ca popor. Nu putem trece uşa acestei biserici fără a-i remarca rama în forma gaurei de cheie, model cu rădăcinile în veacuri de istorie. Din inscripţia, pe ea săpată să descifrăm blestemul de ctitorire: "...la biserica Răsăritului şi să fie afurisit cine o da la cei uniţi". Mărturie sacră a luptei românilor pentru apărarea legii strămoşeşti. Să nu părăsim dealul bisericilor fără a lua în seamă crucile de mormânţi, a căror formă sugerează figurinele antropomorfe, cu un cap rotund, pe unele din ele stăruind simbolul solar. Pentru crucile strămoşilor, se cuvine a urca şi la Chinciş, pe coama dealurilor unde, în cimitirul cel mai vechi "la pruni" regăsim cruci ce au sub braţele orizontale un cerc cu cruce înscrisă. Modelul a fost preluat până târziu de meşterii

www.cimec.ro / www.mncr.ro

locului,unul dintre cei din urmă fiind Teodor Cândea.

Respectând, pe cât posibil structura conscripţiei, de pe Târnave, vom menţiona "alte" biserici cu ale noastre trăitoare, care, pentru valoarea şi rolul lor în istoria şi arta românească,sunt declarate monumente istorice.

De la Adămuş, amintim biserica unitariană, de la începutul secolului al XVI-lea, cu importante transformări ulterioare. Înrâurirea artei băştinaşului se. observă la balconul de lemn al tumului, dar şi la poarta sculptată, în 1794, a incintei[107]. Corectând conscripţia, semnalăm la Adămuş existenţa atunci şi a bisericii reformate, cu tavane pictate, în stil renaştere[108]. De la biserica reformată de la Gogan Varolea, pomenim tavanele pictate, în primul sfert al secolului al XVI-lea (conservate în Muzeul Naţional de la Budapesta[109], dar şi clopotniţa de lemn, separată, după obiceiul românilor, rămasă la locul ei[110]. Dintre bisericile reformate o alegem spre nominalizare pe cea din Cipău, secolul al XV-lea, cu tavane casetate şi pictate, din 1678[111]. Bisericile evanghelice surprinse de conscripţie, la şmig,cu picturi murale[112], la Alma[113] şi la Viişoara[114] (fost Hundorf), sunt înscrise între monumentele istorice.

Reliefăm, în studiul de faţă, biserica romano-catolică din Sânpaul, atât. pentru prezenţa ei în conscripţie, pentru atributul de monument (secolul XIV, cu transformări baroce), dar şi pentm mărturiile păstrate de la noi. Este vorba de două icoane, una din 1699 cu legenda în limba latină şi română (chirilic) şi o alta din 1740, cu legenda în limba maghiară. Cum au ajuns aici de la biserica de lemn[115], nu ştim, cert este că ele sugerează procesul de maghiarizare a românilor, pin catolicizare[116].

La Iernut vremurile au păstrat nu numai biserica reformată (1486, cu transformări), şi a cărei veche zvoniţă de lemn, a dăinuit până târziu[117], dar şi castelul Haler, în ale cărui încăperi, luxoase, s-au desfăşurat în veacul al XVI- lea adunări ale reprezentanţilor[118] şi în a căror beciuri a fost întemniţat,în veacul al XVII-lea,un mitropolit al românilor transilvăneni, pe care, în lanţuri, l-au silit să execute picturi murale la castel[119]. Bisericile, de alt neam, atestate de conscripţie, la Ibaşfalău (Dumbrăveni): 1 calvină, 2 armeneşti, 1 romano-catolică, are atributul de monument, cea romano-catolică, precum şi una din cele armeneşti (cea de pe str.Teilor).

Punem aici sfârşitul analizei conscripţiei eparhiale a Iemutului şi a Şonfalului, a coroborării sale cu izvoarele, de acelaşi gen, din vremea sa, cu mărturisirea că în elaborarea studiului am fost călăuzită de un singur gând, cel al adevărului istoric.

NOTE

1 Ştefan Lupşa, Ştiri şi documente despre biserica ortodoxă ardeleană după 1761, Sibiu, 1945, p.1-3; Aurel Răduţiu, Câteva mărturii contemporane despre importanţa arhivei din Blaj în lupta de emancipare naţională a românilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea; în Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad.prof.Şt.Pascu, Cluj, 1974, p.347-350.

2 Matei Voileanu, Icoane din viaţa bisericii, Sibiu, 1929, p.3.

3 Şt.Lupia, op.cit., p.35-37.

4 Augustin Bunea, Din istoria românilor. Episcopul Ioan Ionocenţiu Klein (1728-1751), Blaj, 1900, p.304-414. O variantă a conscripţiei din 1733, a fost tipărită cu doi ani înainte de N.Togan, în "Transilvania" an XXIX (1898), în IX-X, p.172-210.

5 Augustin Bunea, Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicarul Episcopesc Petru Aron, în "Transilvania", an XXX (1901), nr.IX p.245-292.

6 Virgil Ciobanu, Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762, în "An.Inst.de Istorie Naţională, III (1924-1925), Cluj, 1926, p.623-698; Idem, Statistica românilor din Ardeal făcută de admin istraţia austriacă la anul 1760-1762, copiată din arhiva de război din Viena, Cluj, 1926.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

7 Keith Hitchins, Ioan N.Beju, Statistica românilor ortodocşi din Transilvania, din anul 1766, în "Mitropolia Ardealului", XXII, nr.7-9, 1979, p.505-551.
8 Costin Feneşan, Izvoare de demografie istorică, vol.I, Bucureşti, 1986.
9 Haralambie Chircă, Întregiri la conscripţia confesională din 1733 privind populaţia românească din Transilvania, în "Populaţie şi societate", vol.I,.Cluj-Napoca, 1972, p.92-95; C.Feneşan, op.cit., p.204-207.
10 Ioan Ranca, Liviu Moldovan, O conscripţie necunoscută de la 1748 din Scaunul Gheorghieni, în "Apulum", XV (1977), p.340-353; C.Feneşan, op.cit.,p.208-233.
11 C.Feneşan, op.cit., tabelul IX. 12 Ibidem, tabelul Xa.b.c.d.
13 Aflat, în acelaşi fond arhivistic, al Mitropoliei Gr.Cat., din Arh.St., Filiala' Alba Iulia, pachet IV (1766-1769) sub data 1767 (neînregistrat în momentul cercetării).
14 Ibidem.
15 Varmeghia Cetăţii de Baltă, este menţionată o dată, la început, lateral rubricii cu numele aşezărilor. Pe spatele documentului se află menţiunea "Conscripţia Rothnasensi, districtus de an 1767".
16 Ioan Ranca, Românii din scaunele Secuieşti în antroponimiile din conscripţii, vol.I. Scaunul Mureşului, Cluj-Napoca, 1995, p.37-38 (satul este arondat. comunei GhDoja, nu Crăciuneşti, n.n.).
17 Tabelul I (anexat studiului) redă conscripţia, aşezările fiind însoţite, în paranteză, de numele şi aron darea administrativă actuală. Menţionăm, tot aici, că numărul sufletelor, atunci când nu este completat de conscripţie, în rubrica familiilor neunite, a fost obţinut prin înmulţirea cu coefi cientul 5.
18 Ştefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, II, Cluj-Napoca, 1979, p.40.
19 Ibidem, p.129.
20 Idem, op.cit. III, Cluj-Napoca, 1986, p.552.
21 Ibidem, p.454.
22 Ibidem, p.454, 552.
23 Ibidem, II, p.107.
24 Ibidem, III, P.465, 470.
25 Ibidem, p.553.
26 Conscripţiile secolului al XVIII, îl numesc Boziaşul românesc, numărul populaţiei fiind important, a se vedea în tabelul II. În 1930, populaţia românească scăzuse simţitor prin maghiarizare (informaţie teren).
27 Coriolan Suciu, Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania, vol.I, Bucureşti, 1967, p.99.
28 Idem, vol.II, Bucureşti, 1968, p.104.
29 Ibidem, p.9.
30 Bobohalma, Bord, Cerghidul Mare, Cuştelnic, Chinciuş, Cucerdea, Corneşti,D ag., Giuluş, Iernut, Lăscud (C.Suciu, op.cit.,. p.85, şi respectiv p.94, 132, 135, 142, 166-167, 182, 192, 263, 304, 354). Şeulia de Mureş, Şomostelnic, Valea Izvoarelor (Ibidem, II, p.171, 176, 228).
31 C.Suciu, op.cit., p.30.; Ioana Cristache-Panait, Realităţi istorice din sud-estul Transilvaniei, în "Angustia", 2, 1997, p.200.
32 C.Suciu, op.cit., II, p.149; Şt.Pascu, op.cit., II, p.491.
33 Cerghizel, Comi, Cucerdea, Giuluş, Odrihei, Vaidacuta, Cerghidu Mare, Bobohalma, Bord, Capolna, Chinciş, Deag, Sălcud, Săulia de Mureş (cf.C.Feneşan, op.cit., I, p.141-142), Boziaş, Cuştelnic, Lăscud, Subpădure; F.tt.tak-fomoştelnic, Crăieşti, Laslău, Lepindea (cf Ibidem, p.164-165).
34 C.Feneşan, op.cit., tabel IX. . .
35 Ibidem, tabelul X a.b.c.d. Găsim cazuri de menţionare a bisericii, deşi numărul familiilor unite este inferior celui al celor neunite, câteva exemple din tabloul X c: Velciu, cu 32 suflete unite, 200 neunite, Păclişa, cu 19 şi respectiv 184; Pusta Sâmnihaiu (Sânmihaiu Ilmaşulu(cu 124 şi respectiv 268 suflete)
36 Ibidem, tabel Xa.
37 Ioana Cristache-Panait, Marinel Daia, Biserica românească din Sănduleşti judelul Cluj), în Bulet.Mon.Istorice, 2-1974, p.86-88.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

38 C.Feneşan, op.cit., tabel Xb.
39 Ioana Cristache Panait, Bisericile de lemn din Sălaj,~: Monumente istorice. bisericeşti din Eparhia Oradiei. Bisericile de lemn, Oradea/978, p.317.
40 C.Feneşan, op.cit., tabel Xc.
41 Ioana Cristache Panait, op.cit., p.295-297; p.245-250.
42 Tabelul II, din anexă, cuprinde pentru comparaţie, datele din conscripţiile;lui Bucov, din cea gener ală, a Eparhiei lemnui şi fonfalului, din cea ortodoxă din 1766, pentru cele 48 de aşezări din Comitatul Târnavei.
43 V.Ciobanu, op.cit., p.637-638, textul în limba latină fiind comun pentru 22 de aşezări.
44 Pentru această aşezare se constată la Bucov o stare confuză. Dicţionarul lui Coriolan Suciu, vol.II, p,176, identifică satul şomoiteInic cu cel denumit Futac. În conscripţia lui Bucov avem odată Samostelke.(Sumuiteliuk?) cu 1 preot unit, 6 familii unite; 1 preot neunit cu 57 familii şi bis erică,CfV.Ciobanu, op.cit., p.637, dar şi Futac, cu 4 familii unite şi nota ce trimite la textul menţionat, cf.Ibidem, p.638; Sub aceeaşi denumire, apare în conscripţia din 1767, cu biserică neunită, 5 familii unite, 36 neunite, a se vedea tabelele I şi II.
45 V.Ciobanu, op.cit., p.685-686. Textul N.B. în limba latină.
46 Ibidem, p.684-686.
47 Arh.St.F.Alba Iulia, Mitrop.Gr.Cat, pachet 1760-1766, originar latin neînregistrat; Ioana Cristache-Panait, Contribţie la cunoaşterea populaţiei româneşti a judelului Alba la mijlocul secolului al XVIII-lea în lumina valorilor de cultură şi artă, în S.C.I.A., Artă pl.. tom 33, 1986, p.31-42.
48 Tabelul 1.
48a Statistica obţinută prin adunarea informlaţiilor necesare,din cele 48 aşezări tâmăvene, de la V.Ciobanu, op.cit., p.636-637, 685-686.
49 Şt.Lupşa, op.cit.., p.7.
50 Arh.St.Alba Iulia, fond cit., pach.VI (sub dată). '
51 V.Cioban p. cit p 37. Pentru 1767, ~tabel II, anexă.
52 Arh.St.AÍba Iulia, fond cit., pach 18 (1790-1793) doc. neînreg.
53 V.Ciobanu, op.cit., p.636 (95 fam. neunite,cu biserica).
54 C.Feneşan, op.cit., tabele IX şi X.
55 Lipsa de preocupare faţă de atestarea preoţilor neuniţi în conscripţia arhidiaconatului Turzii îşi află în N.B. scuza semnatarului acesteia: "Cât ştiu, popii de altă religie şi şismatici (neuniţi n.n.) drept cine ce au căpătat,în apendice" (cf. C.Feneşan, op.cit., tabel Xd.). ,
56 Studiul cu vrednicie elaborat pentru scaunele secuieşti de Ioan Ranca (Românii din scaunele secuieşti în antroponimele din conscripţii. Scaunul Mureşului, vol.I; Idem, Scaunul Ciuc, Giurgeu, Caşin, vol.II, Tg.Mureş, 1997). .
57 În afara acestora sunt amintite, ca fiind în arhivele Blajului, alte două conscripţii de la At.Rednic, a Districtului Poceagăi şi respectiv a Indolului de Câmpie, cf.A.Bunea, Episcopii.Petru' Paul Aron şi Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764, Blaj, 1902, p.1-2, 185 n.2.
58 A.Bunea, op.cit., p.248, 392-395, 397-398, 400; Şt.Lupşa, op.cit., p.33-35, 39; C.Feneşan, op.cit., p.208-211.
59 C.Feneşan, op.cit., tabelul Xabcd.
60 Ibidem, p.204-207.
61 Ibidem, tabel Xd.
62 Tabel 1.
63 Pe confesiuni este împărţită populaţia şi în conscripţiile arhidiaconale, în cea a Nireşului, fiind pre cedată, de numărul familiilor din 1761, cu date incorecte. Se remarcă completarea rubricilor cu numărul gazdelor şi a sufletelor, precum şi aceea cu totalul sufletelor (conscripţia arhidia conatului Turda).
64 Şt.Lupia, op.cit., p.6, 40.
65 A se revedea n.47.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

66 Şt.Lupia, op.cit., p.4-5, 7-8; Keith Hitchin op.cit., p.511-512. '
67 Protopopiatele Idicel şi Moreşti, C. Feneşan, op.cit., p.12.
68 Anexă tabelul II (cu datele comparate privind populaţia celor 48 aşezări). Număml total al ortodocşilor este mai mare decât cel însumat la Bucov: 16.460 faţă de 15.815 (pentm toţi românii).
69 C.Feneşan, op.cit., p.279.
70 În 1750 erau înscrişi 200 români, cf.C.Feneşan, op.cit., p.280. .
71 Arh.St.Alba Iulia, fond.cit. pach III (1740.-1766). Din document reiese că biserica fusese luată de uniţi, în vremea lui Bucov, neuniţii reluându-şi-o curând.
72 C.Feneşan, op.cit., p.279.
73 Arh.St.Alba Iulia, fond.cit. pachet VI.
74 V.Ciobanu, op.cit., p.636.
75 C.Feneşan, op.cit., p.280.
76 Arh.St.Alba Iulia, fond.cit. pach.18 (1790-1793).
77 Ibidem, pach:XV.
78 Sunt înşiruite satele.
79 Arh.st.Alba Iulia, fond. Cit., pach. XVI (1785-1787).
80 Ibidem, pach. VIII (sub dată).
81 Ibidem, pach. VI (sub dată).
82 A.Bunea, op.cit., p.259-260, 425; I.Marţian, Bejenia fin Ardeal, în An.Inst. de Ist.Naţ, IV, Cluj, 1929; Şt.Lupşa op.cit., p.5, 9-14, 21-24; Şt.Meteş, Emigrări româneşti din Transilvănia în secolele XIII-XX ed.II, Bucureşti, 1977; Ioan Ranca, Urmări ale mişcării lui Sofronie (1761), în Îndrumător pastoral, III, Alba Iulía, 1979, p.147-149.
83 Aurel Răduţiu, Ladislau Gyemant, Repertoriul..actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română, 1701-1847, Bucureşti, 1981, p.85-89.
84 Tabelul II, edificator şi pentru acest aspect.
85 Şt.Lupaş,op.cit., p. 13.
86 Tabel 1.
87 Nedreptate resimţită,dureros, de episcopul Ioan Inochentie Clain, CLA.Bunea, op.cit., p.394.
88 C.Feneşan, op.cit., p.142.
89 V.Ciobanu, op.cit., p.636.
90 Biserica, după datele conscripţiilor din 1761-1762 şi 1767 era unită. Bucov înscria la fundişul bis ericesc 10 agricoles cub. şi două case parohiale (cf.V.Ciobanu, op.cit., p.636).
91 Ogra, şi la Bucov şi la 1767 obştea era neunită. Satul era de fapt sediul scaunului protopopesc neu nit, cu acest nume, cf.Keith, Hitchins, Ioan Beju, op.cit., p.517.
92 V.Ciobanu, op.cit., p.636.
93 Din conscripţia de la 1761 există date privind locuitorii Transilvaniei, pe confesiuni: catolici (nemţi şi unguri), reformaţi (cei mai mulţi unguri), luterani (saşi, puţini bulgari şi ciangăi), unitarieni (unguri), cf. A.Bunea, op.cit., p.425.
94 Arh.St.Aba Iulia, fond.cit., pachet XVII (1788-1789, sub dată).
95 Ibidem.
96 În conscripţia arhidiaconatului Turzii, semnat 4 iunie,1717, localitatea Receărăstău,din Eparhia Bonţului,era înregistrată cu 28 suflete unite şi 288 neunită, cu biserica fără menţionarea con fesiunii, cf.C.Feneşan, op.cit., tabel .xd.
97 Brusturi, atunci Uifalău, din eparhia Miluanului, avea 38 suflete unite, 400 neunite, fără biserică (cf.Ibidem, Xc). Aceasta exista, sigur, căci preţiosul monument, din lemn, îşi păstrează vârs ta în inscripţie: 1701,. Cf.Ioana Cristache Panait, Bisericile de lemn din Sălaj, p.270-272.
98 Arh.Şt.Alba Iulia, fond şipachet.citat.
99 Entz Geza, Mittelatterliche rumanische holzkirchen, în "Omagiu lui George Oprescu", Bucureşti, 1961, p.168.
100 Ibidem, p.168.
101 Informaţiile ce urmează sunt, în genere, din volumul: Ioana Cristache-Panait, Biserici de lcmn mon

www.cimec.ro / www.mncr.ro

umente istorice din Episcopia Alba Iulia. Mărturii de continuitate şi creaţie românească, Alba Iulia, 1987, Satele se regăsesc alfabetic, după numele comunei în care se află, element admin istrativ de care s-a ţinut seama în alcătuirea tabloului I, din anexă.

102 Idem, Importante însemnări de pe cărţi vechi bisericeşti tipărite la Vâlcea şi în alte părţi, în Mitropolia Olteniei, XXX, 1-3, 1978, p.57.

103 Ioana Cristache-Panait, Biserici de lemn, p.292.

104 Ibidem, p.206-207.

105 Ibidem, p.292.

106 Ibidem, op.cit., p.206.

107 D.M.A.S.I., fişe monument;Kelemen Lajos Az Adamosi menyezetfestmeny es szentelyszak, în Müvészettörténeti tanuémányok, Bucureşti, 1977, p.33-40. Subliniem,de la biserică,forma planimetrică, dreptunghiulară, cu absidă, nedecroşată, poligonală, frecventă în arhitectura bis ericilor de lemn.

108 Virgil Vătăşianu, Istoria artelor feudale în Tările Române, vol.I, Bucureşti, 1959, p.775.

109 Ibidem, p.775-777.

110 S.I.D.M.A. fişă monument.

111 Ibidem.

112 V.Vătăşianu, op.cit., p.774.

113 Ibidem, p.590-591.

114 D.M.A.S.I. - fişe de monument.

115 Dispărută. De la ea au rămas şi şapte căşi vechi.

116 Ioana Cristache-Panait, op.cit., p.280.

117 V.Vătăşianu, op.cit., p.540.

118 Ibidem, p.613; D.M.A.S.I. - fişe monument.

119 Mircea Păcurariu, Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în secolele XV-XVIII, Sibiu, 1968, p.15 şi 62, p.20- 21, 40, 121; Idem, Istoria bisericii orto doxe române, Sibiu, 1972, p.162-165.

A partial conscription in 1767 in the former Târnava County
Summary

In studying the Romanians from Transylvania, the conscriptions represented main sources, connected with the name of the person who made each of them.

Insistent archives researches completed the already known conscriptions but they also attested the existence of sme others.

This study makes a comparative presentation of the Romanian population of the 48 places in the former Târnava County, in Bucov's Conscription 1761, the Conscription of Iernut and Sonfalău (Corneşti) 1767 and the Orthodox Conscription 1766. In this way it is possible to compare the information referring to the churches and the united and non-united believers in the mentioned places.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Conscripția Eparhiei Ernotului (Iernutului) și a Șonfalului (Cornești) 1767 **Tabel 1**
Varmeghia Cetății de Baltă

Orașul sau satul	Biserica de popor			Poporeani					
	Ort.	Unită	Alta	Uniți		Neuniți		Alții	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bobohata (Bobohalma, oraș Târnăveni, jud.Mureș)	1	-	-	10	53	100	<500>	-	-
Cincis (Chinciuș, com.Adamus, Mureș)	1	-	-	2	25	24	<120>	-	-
Bordu (Bord, cim.Cucerdea, Mureș	1	-	-	18	70	40	<200>	-	-
Deagu (Deag, cim. Iernut, Mureș	1	-	-	2	24	60	<300>	-	-
Seulia (Seuciu de Mureș, com.Cucerdea, Mureș	1	-	-	3	30	48	<240>	-	-
Cucerdea (sat, com.Mureș)	1	-	-	5	20	100	<500>	-	-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Giuluş (sat, com.Ogra, Mureş	-	1	-	15	70	20	100	-	-
Ogra (sat, com.Mureş	1	-	1 calvin	-	-	44	220	22 calvini	Popa lor are moşie cât cel românesc şi de la tot poporeanu lui, pe an câte 4 clăi şi jumătate de grâu şi jumătate de car de lemne, cinci potori, o găină şi de la cărnară câte 20 florinţi, pe an
Sânpaul (sat, comuna Mureş)	-	1	1 papistaşi	5	20	44	220	56	Are popa papistaş (n.n.) moşie mai multă decât cel românesc, de arat şi de cosit, şi de la tot omul câte 3 clăi de grâu pe an şi de la curte 60 fl. florinţi iar de la alţi nemeşi câte clăi de grâu pe an
Churileu (sat, com.Sânpaul, Mureş	1	-	-	-	-	70	350	-	-
Vidrasău (sat, com.Ungheni, Mureş)	1	-	-	-	-	70	350	-	-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ernot (Iernut, sat, com.Mureş)	-	1	1 calvină	35	140	60	(300)	53	Are popa (calvin) moşie cu un preot de ceşti din sat unit şi de la tot calvinul gazdă 6 clăi de grâu şi un car de lemne şi de la cămară pe an bani 24 de fl(orinţi)
Sălcud (sat, com.Iernut, Mureş)	1	-	-	28	150	60	(300)	-	-
Cipău (sat, com.Iernut, Mureş)	1	-	1 calvină	-	-	46	(230)	20	Românii nu au preot ci diac. Un loc de casă cumpărat de Rem.Simand, de vreo 7 ani. Are popa ,calvin. (n.n.) pământ de arat de 6 gălete, iar de fân 20 de cară şi de la toată casa sau gazda câte 6 clăi de grâu pe an
Cerghizel (sat, com.Ungheni, Mureş)	-	1	-	13	54	25	(125)	-	-
Cerghidiu Mare (Cerghid, sat, com.Ungheni, Mureş)	1	-	-	4	20	9	(45)	-	-
Vaidacuta (sat, com.Suplac, Mureş)	1	-	-	-	-	35	(175)	-	-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cinta (sat, com.Gh.Doja, Mureş)	1	-	-	-	-	30	(150)	-	-
Săplac (Suplac, sat, com.Mureş)	1	-	1 calvin 1 uniariană	3	6	37	(185)	26 6	Popa unitareş are loc de arat de 6 gălete şi de fân de 14 căruţe şi dijma to.. (rupt) de la români şi de la unguri
Odărheai (Odrihei, sat, com. Coroisânmartin, Mureş)	1	-	-	1	2	35	(175)	-	-
Coroiu (Coroi, sat, com. CoroiSânmartin, Mureş)	-	1	-	1	2	40	(200)	-	-
Căpâlna (Căpâlna de Sus, sat, com. Mica, Mureş)	-	1	-	-	-	17	(85)	-	-
Bărnade (Bernadea, com.Bahnea, Mureş)	-	1	1 calvină	1	7	25	(125)	6	Popa lor are de toată gazda trei clăi de grâu
Lepindea (sat, com.Bahnea, Mureş)	-	1	-	12	65	34	(170)	-	-
Varolea (sat, com.Bahnea, Mureş)	1	Rupt		-	-	36	(180)	47	-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Beşineu (Valea Izvoarelor, sat, com. Sânpaul, Mureş)	1	-	1 calvină	3	18	35	‹175›	26	Cu simbrie de la fiecare poporean
Futac (Somoştelnic, sat, com.Mica, Mureş)	1	-	-	5	25	36	‹180›	-	-
Hundorf (Viişoara, sat, com.Mureş)	-	1	1 luter	32	120	23	‹115›	20	Popa luteran are pământ mult (datele netranscrise)
Gogan (sat, com. Bahnea, Mureş)	1	-	1 calvină	4	16	30	‹150›	12	Popa calvinilor primea o importantă simbrie (datele netransmise)
Laslău (sat, com.Suplac, Mureş)	1	-	-	1	5	50	‹250›	-	-
Ernea (loc. Oraş Dumbrăveni, Mureş)	-	1	1 săsească	2	10	54	‹270›	-	Nu trece numărul saşilor n.n. se menţionează că nu are preot
Alma (sat, com.Ţel, Sibiu)	1	-	1 calvină	5	17	40	‹200›	20	Popa calvin are trei clăi de grâu pe an şi un car de lemne (rupt) de la toţi şi de la unguri şi de la români. Are pământ (date nescrise)
Jmig (Şmig sat, com.Ţel, Sibiu)	-	1	1 luter	19	110	50	‹250›	12	Popa luteran are simbrie şi de la saşi şi de la români
Giacăş (sat, com. Ţel, Sibiu)	1	-	1 luter	1	2	39	‹195›	5	Moşie de 50 de găleţi

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ibaşfalău (Dumbrăveni, oraş, Sibiu)	-	1	1 calv; 2 armeneşti 1 papistaşă	100	600	60	<300>	20 calv. 3 arm.	La popa cel papistăşesc, dau toţi simbrie şi armenii
Daia (sat, com. Bahnea, Mureş)	1	-	1 calv.	4	14	24	<120>	19	-
Deaju (sat, com. Bahnea, Mureş)	1	-	1 unit. 1 calvină	9	40	40	<200>	17 11	-
Galfalău (Găneşti, sat, com., Mureş)	-	1	1 calv.	22	90	26	<130>	47	Popa calvin deţine pământ, iar simbria de la fiecare gazdă, şi de la nemeşi
Hărănglab (sat, com.Băgaciu, Mureş)	1	-	1 unit. 1 calv.	10	34	50	<250>	11 18	-
Păucea (sat, com.Blăjel, Sibiu)	1	-	1 calvină	-	-	15	<75>	11	-
Lăscud (sat, com.Ogra, Mureş)	-	1	-	9	80	42	<210>	-	-
Subpădure (sat, com.Găneşti, Mureş)	-	1	-	6	30	46	<230>	-	-
Cucitelnic (Cuştelnic, sat, com.Găneşti, Mureş)	1	-	-	-	-	50	<250>	-	-
Boziaşu (sat, înglobat, oraş Târnăveni, Mureş)	1	-	-	4	20	50	<250>	-	-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Sânmartin (sat înglobat în Coroisânmartin, Mureş)	1	-	1 unitariană	15	67	58	(290)	50	-
Adămuş (sat, com., Mureş)	1	-	1 unitariană	4	15	63	(315)	36	-
Şonfalău (Cornesti, sat, com.Adămuş, Mureş)	-	1	1 calvină	20	110	40	(200)	20	-
Craifalău (Crăieşti, sat, com.Adămuş, Mureş)	-	1	1 calvină	13	88	22	(111)	54	-

Arhivele St.Filiala Alba Iulia, fond Mitrop.Gr.cat, neînregistrat, aflat sub data 1767, în pachet IV (1766-1769). Pe spatele conscripţiei, menţiunea: "Conscriptio Rotnasensi districtus pe an 1767".

N.B. La aşezări, în paranteză, a fost trecut numele actual, ca şi arondarea administrativă.
Numărul sufletelor, rezultate prin coeficientul 5, au fost trecute în paranteze. Numărul trecut la rubrica alţii (de alt neam) este, desigur, cel al familiilor.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Populația românească a celor 48 de așezări din fostul comitat al Târnavei, cuprinse în fragmentul de conscripție din 1767[1] și respectiv în conscripția lui Bucov[2] și din cea ortodoxă din 1766[3]

Tabel II

Numele așezării	Conscripția lui Bucov							Conscripția Iernutului și a Sonfalului (Corneşti) 1767							Conscripția ortodoxă, 1766, Protopop.Ogra și Tăuni			Nr.sufletelor din consc.de la 1767, raportat la cel din consc.ort.1766, mai multe +, mai puține -	Nr.sufletelor din cons. 1767. Nr.sufletelor din consc. Ort. 1766 – raportate la consc. lui Bucov
	Unite		neunite		total	biserica		Unite		neunite		total biserica							
	Fam.	sufl.	Fam.	sufl.		Uni.	neun	Fam.	sufl.	Fam.	sufl.	unit.	neun.		Part. Băr.	Part. Fem.	Total		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Bobohalma	4	20	138	690	710	-	1	10	53	100	500	553	-	1	neid	entifi	cată	-	a + 157 b . lipsă din cons. ort.
Chinciuș	4	20	45	225	245	-	1	2	25	24	120	145	-	1	180	190	370	- 225 față de ort.	- 100 față de Bucov + 125 față de Bucov
Bord	6	30	73	365	395	-	1	18	70	40	200	270	-	1	303	308	611	- 341	- 125 + 216

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Deag	6	30	87	435	465	-	1	2	24	60	300	324	-	1	304	500	804	- 480	- 141 + 339
Şeulia	3	15	69	345	360	-	1	3	30	48	240	270	-	1	205	210	415	- 145	- 90 + 55
Cucerdea	-	-	133	665	665	-	1	5	20	100	500	520	-	1	450	480	930	- 410	-145 + 265
Giuluş	nei	denti	fica	tă				15	70	20	100	170	1	-	103	105	208	- 38	neidentif. Bucov
Ogra	-	-	50	250	250	-	1	-	-	44	220	220	-	1	250	260	510	- 290	- 30 + 260
Sânpaul	8	40	53	265	305	1	-	5	20	44	220	240	1	-	301	401	702	- 462	- 65 + 397
Chirileu	9	45	58	290	335	-	1	-	-	70	350	350	-	1	205	230	435	- 85	+15 + 100
Vidrasău	-	-	74	370	370	-	1	-	-	70	350	350	-	1	108	160	268	+ 82	-20 - 102
Iernut	16	80	75	375	455	1	-	35	140	60	300	440	1	-	240	240	480	- 40	-15 + 25
Sălcud	4	20	95	475	495	-	1	28	150	60	300	450	-	1	450	451	901	- 451	- 45 + 406
Cipău	2	10	38	190	200	-	1	-	-	46	230	230	-	1	110	130	240	- 10	+ 40 + 50
Cerghizel	8	40	27	135	175	1	-	13	54	25	125	179	1	-	102	150	252	- 73	+ 4 + 77
Cerghid	9	45	104	565	610	-	1	4	20	9	45	65	-	1	405	420	825	- 760	- 545 + 215
Vaidacuta	8	40	41	205	245	-	1	-	-	35	175	175	-	1	190	200	390	- 215	- 70 + 145
Cinta	-	-	32	160	160	-	-	-	-	30	150	150	-	1	neid	entific	ată	-	- 10
Suplac	2	10	61	305	315	-	1	3	6	37	185	191	-	1	195	200	395	- 204	- 124 + 80

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Odrihei	-	-	51	255	255	-	1	1	2	35	175	177	-	1	150	120	270	- 93	- 78 + 15
Coroiu	11	55	28	140	195	1	-	1	2	40	200	202	1	-	102	100	202	acelaşi nr.	+ 7 + 7
Căpâlna de Sus	38	190	9	45	235	1	-	-	-	17	85	85	1	-	81	90	171	- 86	- 150 - 64
Bernadea	31	115	-	-	115	1	-	1	7	25	125	132	1	-	100	90	190	- 58	+ 17 + 75
Lepindea	10	50	43	215	265	1.	-	12	65	34	170	235	1	-	102	104	206	+ 29	-30 - 59
Varolea	-	-	61	305	305	-	1	-	-	36	180	180	-	1	87	108	195	- 15	- 125 - 110
Valea Izvoarelor (Beşineu)	-	-	46	230	230	-	1	3	18	35	175	193	-	1	130	170	300	- 107	- 37 + 70
Şomoştelnic (Futac)	4	20	-	-	20	-	-	5	25	36	180	205	-	1	102	90	192	+ 13	+ 185 + 172
Vlişoara (Hundorf)	73	365	-	-	365	1	-	32	120	23	115	235	1	-	90	94	184	+ 51	- 130 - 181
Gogan	-	-	46	230	230	-	1	4	16	30	150	166	-	1	88	98	186	- 20	- 64 - 44
Laslău	-	-	97	485	485	-	1	1	5	50	250	255	-	1	180	174	354	- 99	- 230 - 131
Daia	-	-	37	185	185	-	1	4	14	24	120	134	-	1	81	73	154	- 20	- 51 - 31
Deaj	3	15	82	410	425	-	1	9	40	40	200	240	-	1	124	118	242	- 2	- 185 - 183
Găneşti	10	50	65	325	375	1	-	22	90	26	130	220	1	-	200	180	380	- 160	- 155 + 5
Hărănglab	-	-	120	600	600	-	1	10	34	50	250	284	-	1	185	181	366	- 82	- 316 - 234

www.cimec.ro / www.mncr.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Lăscud	51	255	10	50	305	1	-	9	80	42	210	290	1	-	260	230	490	- 200	- 15 + 185
Subpădure	12	60	59	295	355	1	-	6	30	46	230	260	1	-	108	107	215	+ 45	- 95 - 140
Cuştelnic	10	50	44	220	270	-	1	-	-	50	250	250	-	1	nei	denti	fica	tă	- 20
Boziaşu	5	25	72	360	385	-	1	4	20	50	250	270	-	1	171	157	328	- 58	- 115 - 57
Sânmartin	-	-	19	95	95	-	-	15	67	58	290	357	-	1	62	51	113	+ 244	+ 262 + 18
Adămuş	6	30	87	435	465	-	1	4	15	63	315	330	-	1	250	270	520	- 190	- 135 + 55
Corneşti (Şonfalău)	19	95	67	335	430	1	-	20	110	40	200	310	1	-	130	120	250	+ 60	- 120 - 180
Crăieşti (Craifalău)	6	30	28	140	170	1	-	13	88	22	110	198	1	-	100	110	210	- 12	+ 28 + 40
Ernea	73	365	-	-	365	1	-	2	10	54	270	280	1	-	310	300	610	- 330	- 85 + 245
Alma	1	5	85	425	430	-	1	5	17	40	200	217	-	1	181	169	350	- 133	- 213 - 80
Smig	21	105	63	315	420	1	-	19	110	50	250	360	1	-	105	95	200	+ 160	- 60 - 220
Giacăş	-	-	58	290	290	-	1	1	2	39	195	197	-	1	123	102	225	- 28	- 93 - 65
Dumbrăveni	107	535	-	-	535	1	-	100	600	60	300	900	1	-	208	215	423	+ 477	+ 365 - 112
Păucea	2	10	50	250	260	-	1	-	-	15	75	75	-	1	110	88	198	- 123	+ 185 - 62
Total		2880		12945	15815	16	29		2269		10260	12529	17	31	8921	8439	16460		

[1] Tabel 1. Conscripţia Eparhiei Ernotului (Iernut) şi a Şonfalului (Corneşti)

[2] Virgil Ciobanu, Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762, în An. Inst. de Istorie Naţională, III, Cluj, 1926, p.636-638, 685. Numărul sufletelor obţinut prin coeficientul 5.

[3] Ketth Hitchins, Ioan Beju, Statistica românilor ortodocşi din Transilvania din anul 1766, în Mitrop. Ardealului, XXII, nr.7-9, 1977, p.517-519.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Foto.1. Icoană împărătească. de la Biserica de Lemn din Bunadea, mijlocul sec. al XVIII - lea, Toader Zugrav.

Foto 2. Biserica Buna Vestire din Deag.

Foto 3. Cruce de mormânt, veche tradiţie, de la Deag.

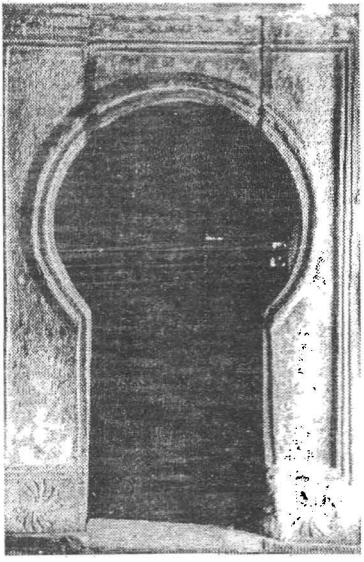

Foto 4. Cadrul intrării, cu inscripţie, de la Biserica Sf. Nicolae din Cuştelnic.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 127-131

UNELE DATE ŞI INFORMAŢII PRIVIND EVENIMENTUL ROMÂNESC ÎN TREI SCAUNE CONSEMNATE ÎN DOCUMENTE ALE PATRIMONIULUI NAŢIONAL

Dan Baicu

Probabil cea mai apăsătoare întrebare pentru cercetătorul aplecat asupra documentelor de arhivă, indeosebi cele medievale aflate în păstrarea Arhivelor Naţionale judeţul Covasna este legată de frecvenţa informaţiilor privitoare la românii din ceea ce au alcătuit in epoca feudală cele trei scaune secuieşti.

Documentele de arhivă privite individual sau cercetate după anumite criterii, direcţionate de o intenţie precisă, mărturiile scrise deci, oferă şi la noi - şansa studierii unui pluralism de fenomene şi aspecte ce aparţin de evoluţia unor forme de limbă, ca principală purtătoare de cultură, a unor concepte.

Avându-le în vedere pe acestea din urmă, privite fireşte strict cronologic, documentele aflate în păstrarea noastră conţin infomaţii cu încărcătură semnificativă despre oamenii locului, personalităţile ce le-au gândit şi le-au scris, mentalitatea, starea de spirit a epocii.

Asupra acestei problematici nu s-a efectuat încă, la noi, un studiu sistematic în stare să răspundă unor întrebări fundamentale momentului apariţiei primelor informaţii privitoare la români, la românii din zonă sau cei din spaţiul extracarpatic, care sunt martorii acestor izvoare de arhivă, care este starea socio-politică, culturală şi nu în ultima instanţă spirituală a autohtonilor "într-un spaţiu au declarat mai de timpuriu sau mai recent drept o zonă de spiritualitate secuiască in contextul creării în sec. XIV-XV a celor trei scaune ca unităţi administrative şi avanposturi ale regalităţii maghiare în sud-estul Transilvaniei odată cu privilegiile acordate de pomană secuilor în detrimentul populaţiei autohtone.

De aici, o serie de reflecţii şi interpretări asupra frecvenţei relativ limitate ca volum a informaţiior privitoare la români la legăturile acestora cu fraţii lor de neam şi credinţă din restul Traneilvaniei precum şi din Muntenia şi Moldova, legături care s-au menţinut şi s-au alimentat in permanenţă în ciuda politicii de asimilare, catolicizare, deznaţionalizare, reieşită atât de evident, din transcrierile denumirilor româneşti, fie că sunt nume de persoane, sau toponimice şi hidronimice şi aceasta este o realitate relativ lesne de desprins, aspect asupra căruia vom reveni fireşte cu exemplificări relative la autohtoni cât şi la relaţiile cu celelalte provincii româneşti, relaţii care apreciem că au constituit principalul obstacol împotriva finalizării politicii coroanei de asimilare totală a populaţiei româneşti din sud-estul Transilvaniei, repectiv din spaţiul geografic ce constituie actualul judeţ Covasna şi cele mai multe din documentele nouă privesc legăturile Moldovei cu Secuimea, de la jumătatea veacului al XVII-lea până târziu in veacul următor. Ele vin din depozitul de la Oşorheiu numai, care el insuşi nu e poate decât superficial explorat şi ar trebui să se caute şi în arhivele de comitate, fără a se mai încerca, după cât se pare, şi în arhivelele celorlalte târguri din acelaşi ţinut secuesc: Mureş-Oşorheiul şi Sepsi-Sângiorgiu. (N.Iorga)

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Dintre documentele contemporane care explică o anume realitate din existentul actelor medievale care fac obiectul prezenţei intervenţii se cuvine să dăm citire unor dintre acestea: "În conformitate cu ord. Ministerului instructiunii şi cultelor No. 25135/1920, binevoiţi a ne trimite o listă completă privind obiectele de valoare istorică şi arheologică, cărţi, documente de arhivă depozitate la Budapesta în decursul războiului mondial precum şi despre cele duse înaintea războiului de la instituţiile publice şi particulare fiind vorba de comori culturale de neprețuită valoare pe care le-a pierdutArdealul, este de interes naţional de a avea lista coapletă a acestora pe care tratatul de pace ni l-a acordat.[2] Sau" Arhivele statului, Direcţiunea Raională Cluj prin adresa No.223 din 8 August 1933 ne aduce la cunoştinţă că arhivele judeţelor şi oraşelor ardelene sunt în mare pericol.

Unele au ars, altele au dispărut sau au fost predate Ţărilor străine fără nici o autorizaţie, multe din ele zac în pivniţe umede ori poduri fiind expuse focului sau distrugerei.

Pe de altă parte, acte dintre cele mai vechi şi importante au fost vândute şi transportate in alte ţări aşa că de la Unire am fost deposedaţi de sute de mii de documente de cea mai mare valoare.[3]

Interpretând conţinutul documentelor citate, se explică în măsură suficientă dificultatea abordării temei. Pe de-o parte întrucât studiul documentelor noastre lasă aparent impresia că, instituţiile, creatorii de tezaur arhivistice sunt aproape sau în totalitate maghiari (scaunele secuieşti: Sepsi, Kézdi, Orbai, familii nobiliare (nemeşeşti), parohii. Excepţie fac doar parohiile ortodoxe sau greco-catolice, multe dispărute în ultimul secol.

Cu atât mai mult cu cât identitatea unei anume populaţii, cea românească mai precis, se stabileşte printr-o certificare scrisă şi totuşi ... Rare sunt fondurile şi colecţiile de documente medievale ce nu-i menţioneeză pe autohtoni, în situaţia vădită de inferioritate, efectiv altfel cum au fost românii în Transilvania trataţi de-a lungul veacurilor până în vremuri mai apropiate.

Să exemplificăm:

Unul dintre fondurile familiale menţionat de altfel şi într-o lucrare a Arhivelor Naţionale- Bucureşti - Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei, Bucureşti 1982, respectiv fondul Apor (anii extremi 1325-1885) apreciat ca valoros ne oferă o imagine de ansamblu deosebit de grăitoare asupra stării social-economice, culturale şi spirituale într-un spaţiu relativ întins al actualului Judeţ. Parcurgerea cât de sumară a conţinutului acestuia chiar şi numai a inventarului oferă o ilustrare cât se poate mai evidentă că printre cei de rând truditori ai pământului, robii familiei nemeşeşti Apor, mulţi dacă nu cei mai mulţi erau la un moment dat iobagi români (oláh parasztök - limba maghiară). Este de subliniat faptul că acest fond este creaţia curţii nobiliare Apor din comuna 'Turia de lângă Tg.Secuiesc din fostul scaun Kézdi, sat care avea şi parohie ortodoxă (română) devenită «greco-catolică, dispărută şi aceasta după 1867. Azi populaţia comunei în cauză este alcătuită exclusiv de vorbitori de limbă maghiară.

Câteva exemple dar cu putere de generalizare - la scara întregului Judeţ clădit pe fostele scaune Sepsi, Kézdi, Orbai - apreciem că sunt concludente şi se încadrează real în tematică. Pentru că timpul nu ne ingăduie ne vom opri la acelaşi fond, cu sublinierea că exemplele şi comentariile ni se par necesare.

Astfel din fondul familial Apor aspectele sociale constituie cea mai însemnată parte. Dar iată modul în care sunt menţionaţi autohtonii. Intr-o scrisoare de adeverire a juraţilor comunei, Vasile Moldovan cu familia (Molvai Lázlo, oláh paraszt es a család - orig. lb.magh.), este legat iobag pe vecie pe moşia Apor[4]); fraţii Olah Istvan şi Ladislau (românii Ştefan şi Vasile cu familii sunt iobăgiţi pe vecie pe aceeaşi latifundie[5]); fugarul Moldovan

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tudor (Tudor din .Moldova) este prins şi devenit iobag pe vecie pe acelaşi domeniu[6]) Toma şi Radu Comşa Ioan şi Dan Buturugă , Sztan Sorban .. Petru Ilie, ş.a. Ţăranii români (oáh parastók) sunt vânduţi cu familii cu tot[7]. Exemplele pot continua şi pe acest fond şi fireşte pe alte fonduri familiale căci numărul acestora coincide pe ansamblu cu cel al principalelor aşezări rurale, din Trei Scaune nu fără temei căci populaţia sătească românească a fost practic iobăgită în totalitate. Mai mult, românii ce se refugiau din Moldova şi Muntenia bântuite frecvent de invazii otomane, tătare, polone, sfârşeau prin a fi iobăgiţi şi în parte asimilaţi, accentuându-se disproporţia de ordin etnic între baza socială tot mai largă şi vârful piramidei.

Ori cât de sumar ar fi această prezentare, afirmaţiile potrivit cărora românii nu ar fi băştinaşii acestei zone sud-est transilvane, teză reluată tot mai frecvent într-o serie de publicaţii pseudo-ştiinţifice cu un vădit caracter antiromânesc, sunt lipsite de orice temei, interpretarea documentelor, a specificului transcrierii denumirilor româneşti fiind vădit tendenţioasă.

Valoroase izvoare referitoare la viaţa spirituală a românilor din scaunele secuieşti sunt fără îndoială registrele parohiale aparţinătoare cultului ortodox. Redactate in limba română, folosindu-şi desigur, caracterele chirilice, sunt unicele documente strict româneşti păstrate, datând din evul mediu târziu (sec.XVIII - începutul sec.XIX). Este adevărat că multe parohii ortodoxe au dispărut (cazul celor din zona Baraoltului îndeosebi) aceste document consemnează o populaţie românească numeroasă. Fondurile parohialé rămân peste veacuri certificatele noastre de naştere, atestarea noastră că au existat aici odată cu creştinismul. Rămân mărturie existenţei noastre şi acolo unde urmele materiale se infăţişează sub aspectul minelor bisericilor ortodoxe, a cimitirelor pustii ca crucile mormintelor pe care încă se mai disting urme strămoşeşti.

Valoarea ştiinţifică a acestor documente este pe măsura celei simbolice. Documentele parohiale constituie şi sursă imensă de informaţii în domeńiul istoriei culturii şi civilizaţiei, a formei scrisului cu evoluţia acestuia de la forma româno-chirilică la cea latină. Biserica ortodoxă precum şi cea greco-catolică au fost desigur şi lăcaş de spiritualitate şi de cultură.

Ţinându-se seama de continuitatea în timp a acestor lăcaşuri de spritualitate, de faptul că parohiile ortodoxe şi cele greco-catolice sunt numeric la paritate la cumpăna secolelor XVIII-XIX cu cele reformate şi romano-catolice conduc la anumite concluzii...Acest raport însă nu mai supravieţuieşte în prezent dar documentele de arhivă atestă o anumită realitate a evului mediu. Valorifioarea lor se impune de la sine O altă serie de documente, acestea înscriindu-se în problematica relaţiilor de natură economică, politică, militară dintre "secuime " şi voievodatele suverane a Moldovei şi Munteniei documente care de asemenea au supravieţuit "cenzurii" vremurilor o constituie corespondenţa dintre principii Transilvaniei, curţile nobiliare, scaunele secuieşti şi domnii Ţărilor de peste munţi. Exemplificăm un act de danie, cu semătura autografă a domnului muntean Matei Basarab prin care este întărită o proprietate a unei familii din secuime în Dragomireşti-Dolj[8], privilegiile domnilor moldoveni Vasile Lupu şi Gheorghe Ştefan locuitor al oraşului Tg.Secuiesc din care cităm: " Io Vasile Voievod, domn al Ţării Moldovei, dat-am cartea domniei mele birăului (judelui) şi tuturor locuitorilor din târgul Oşorheiului (Kézdivasárhely, original in limba maghiară) din Ţara Ardealului ca să fie tari şi puternici (spre) a ţine (din) muntele Haoşului (din Havas - in lb.magh. - sinonim Carpaţi) care se află in hotaru Ţării mele ... Şi acum l-am dat să-şi puie stânile pe acel munte şi altul nimenea să nu se mai amestece. Io Vasile Vov. 7160/1652/ mai 4, Iaşi [9]. Succesorul său Gheorghe Ştefan întăreşte privilegiul menţionat: " ... să aibă ale ţine (păşunile) cum le-au ţinut şi înainte vreme ... Io Ghiorghie Ştefan Vv., mai 5, 7164 (1656 Tg. Trotuş,[10])

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Documentele de mai sus comentate ar putea constitui un punct de referintă şi în problematica originii populaţiei ceangăieşti din estul Moldovei.

Departe de a fi unicate ale tezaurului nostru arhivistic, sub aspect numeric şi desigur valoric, ele sunt completate de acte originale purtând semnăturile autografe ale domnului martir Constantin Brăncoveanu, Constantin Mavrocordat, Duca Vodă, Ghica Vodă, Antonie Vodă Ruset, ş,a..

In evoluţia noastră ca popor sedentar şi creator al vetrei româneşti străbune, în conceptul de descoperire şi redescoperire a adevărurilor, adevăruri conturate pe spaţii geografice restrânse spre a deveni adevăruri universale ca importanţă se detaşează în mod excepţional documentele legate de marele unificator de ţară şi neam, Mihai Voievod Viteazul.

Existenţa unor astfel de mărturii ce consemnează prezenţa autorităţii lui Mihai în această parte a ţării atât de năpăstuită de o istorie nedreaptă, a adus în rândul românilor, atunci la1599-1600 speranţa eliberării din robie, speranţă ce nu s-a mai stins niciodată.

Pentru noi este o reală şansă deţinerea unor astfel .de valori aici in inima ţării, spaţiu considerat mai de timpuriu sau dată mai recentă de către unii drept o enclavă.

Astfel cel mai important document ce se păstrează şi care a evitat şi el " cenzura " vremurilor, un pergament se referă la un pnvilegiu acordat de Mihai Voievod Viteazul unor sate din nord-vestul actualului judeţ învecinat cu Harghita, datat 9 februarie1600, Alba Iulia (orig. lb.latină, semnătură autografă)[11]

Acordarea unor privilegii autohtonilor este dovada faptului că oştirea lui Mihai a traversat într-adevăr teritoriul actualului Judeţ Covasna in campania triunfală către Alba Iulia.

Poruncile întregitorului de neam către oficialităţile locale privind inzestrarea oastei româneşti, inclusiv confecţionarea de drapele de luptă întregesc cele afirmate mai sus[12].

Acestea au constituit documentele din tezarul arhivistic deţinut de Direcţia Judeţeană Covasna pe care am ţinut a evidenţia in cadrul acestei intervenţii, desigur pe temei selectiv. Am apreciat că prezentarea lor fie şi succint oferă o anume imagine asupra unor particularităţi atât în ce priveşte valoarea acestor documente dar mai ales in contextul evoluţiei istorice, a modificărilor de ordin democratic din spaţiul geografic in discuţie.

Concluzia ce se.desprinde nu poate fi alta decât aceea că populaţia românească de aici este produsul etnogenezei desfăşurate uniform în spaţiul carpato-danubian-pontic, iar modificările de ordin demografic au rădăcini istorice profunde.

De asemenea prezenţa documentelor emise în cancelariile domneşti din Muntenia şi Moldova considerăm că sunt în directă legătură cu populaţia autohtonă românească care in parte a supravieţuit printr-o rezistenţă tenace apărându-şi limba şi credinţa rezistenţă la care aportul fraţilor de peste munţi a avut fără îndoială un rol decisiv.

NOTE

1.) Buletinul Comisiei istorice a României, Vol.2:~, Bucureşti,1916, pp. 180-181.'
2.) Arhivele Naţionale-Covasna, Fond prefectura Jud, Trei Scaune, 2117/1920, f,l.
3.) Ibidem, 2705/1933,f.l
4.) Arh.N. Covasna, Fond Apor 986/ fasc.> VII, f.4., 1692,iunie 1.
5.) Ibidem, f.14, 1693, febr 5
6.) Ibidem, .987/ fasc VII., f.2, 1657.
7.) Ibidem, f,12.
8.) Arh N Covasna, colecţia cserei Emilia, fasc:XI, f15, orig. lb.rom., semnătură autografă
9.) Arh. N Covasna, Fond Primăria or.Tg,Secuiesc, doc:'1/1652
10.) Ibidem, doc.2/1656

www.cimec.ro / www.mncr.ro

11.) Arh.N.Covasna, Fond Scaunul Caşin, doc.2/1600
12.)Arh N. Covasna, fond Apor., fasc I/55 şi I/58, 1599-1600,ff 1-1.

Data and information concerning the Romanian element în "Trei Scaune" province ragistered in documents belonging to the national patrimony

(Summary)

The study allows to formulate some thoughts and interpretations regarding the frequence-and.amount of the information about the Romanians in the "Trei Scaune" province the conections with their brothers in origin and faith and the denationalization process which took place in the are.It is underlined the scientific value of the .ecclesiastical documents of the orthodox and greek-catholic r eligions. In conclusion it is appreciated the fact that.''Romanian population in "Trei Scaune" is the result of the ethnogenesis uniformly developped in the Carpathian-Danubian-Pontic area and the alterationas of demographical.nature have profound historical roots.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 133-140

SURSE ECLEZIASTICE ORTODOXE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA PENTRU CERCETAREA DEMOGRAFICĂ ZONALĂ*

Ana Grama

Fără a fi subordonată unui curent pasager, cercetarea modernă recurge, în numeroase din demersurile sale, la ştiinţe, discipline şi surse care par a intersecta doar ştiinţele clasice, familiare tuturor. Această manieră de abordare este subsumată nu doar stadiului la care au ajuns studiile socio-umane, ci mai ales "subiectului" de cercetat, pe care noi îl numim cu titlu generic "Societatea rurală/urbană", dar el poate fi numit şi "Mica istorie" ori, de ce nu?"Lumea anonimilor". Se lasă astfel, în continuare, ISTORIEI dreptul consacrat de a se ocupa de marile evenimente, dând însă o importanţă egală celorlalte segmente ale societăţii, în momente aparent oarecare de pe axa timpului. Aici ne gândim fie la ţăranii care au o viaţă excepţional de bogată între două răscoale, fie la grupurile şi personalităţile care nu şi-au marcat -individual şi spectaculos - existenţa. Dar ei/ele au reprezentat, şi reprezintă încă, "ţesutul conjunctiv" (Marc Bloch) al "Istoriei mari".

În aceste împrejurări se regăsesc, într-o întrunire ştiinţifică, etnologii alături de arhivişti, statisticieni, demografi, istorici, sociologi.

Circumscrierea temei şi zonei la care s-au oprit organizatorii, bine motivată de strădania cercetătorilor localnici pentru a-şi crea/îmbogăţi o bază de date, care se lasă de mult timp aşteptată, s-a dovedit benefică. Pe de o parte, ea a impus sistematizarea unui material vast şi, pe de altă parte, dar nu în ultimul rând, a dovedit că teme ce păreau epuizate pot stimula încă investigarea ştiinţifică dintr-un anume domeniu.

Este şi cazul celui ce, venind din sectorul de cercetare al unui muzeu cu caracter *etnologic* se încumetă să prezinte o temă ce valorifică surse *arhivistice* şi încă dintr-o arhivă *ecleziastică*, la o sesiune dedicată proceselor *demografice*.

Prima noastră preocupare a fost aceea de a ne convinge *dacă* şi *în ce măsură*, după apariţia excepţionalelor lucrări datorate lui A. Băduţiu şi L. Gyemant şi colectivului Catedrei de sociologie a Universităţii "Babes Bolyai" din Cluj-Napoca (coordonator prof. univ. dr. Traian Rotariu)[1] mai este ceva de spus, se mai pot evidenţia surse demne de luat în seamă în acest domeniu;

A doua preocupare, care ne-a determinat să depăşim îndoielile incluse în întrebările (retorice) de mai sus, este aceea de a aduce mereu în faţă fondurile arhivei ortodoxe din Sibiu[2], ca unică sursă ce priveşte exclusiv majoritatea populaţiei româneşti din Transilvania. Ea este, de altfel, un "caz" complex pentru că, deşi arsă (intenţionat) în martie 1849 (acest gest devenind - pe termen lung - unul dintre cele mai condamnabile excese ale revoluţiei), continuă să fie un reper printre tezaurele informaţionale (fie şi numai după octombrie 1849)

* Lucrare prezentată la simpozionul „Evoluţia proceselor demografice în judeţul Covasna, Sf.Gheorghe, 22 mai 1998

www.cimec.ro / www.mncr.ro

, răspunzând multor necesități cultural-științifice din perimetrul extraecleziastic.
Care este "oferta" Arhivei Mitropoliei Ardealului, în domeniul cercetării demografice?
- Conscripțiile "sufletelor" - una sau mai multe în fiecare deceniu;
- Conscripțiile școlare - una sau mai multe în fiecare deceniu;
- Protocoalele matriculare[3] - permanente, începând cu anul 1780 (acum la Arhiva Națională),care până în anul 1895 au funcționat ca singurele docomente de stare civilă;
- Inventarele de bunuri (care se raportau și la structura populației locale);
- Evidențele asociate taxelor parohiale etc.
Ne-am oprit la primele două și am reținut acele structuri care *nu* se regăsesc în conscripțiile "civile" pentru deceniile 6, 7 și 8 din secolul trecut - evident, din actualul județ Covasna.

- În "conscripțiile sufletelor" - după cum se deduce și din acest nume convențional al "protocoalelor protopopiatelor" - încă din anul 1857 se elimină un echivoc ce a marcat multe alte evidențe. În numeroase studii anterioare, unele chiar din secolul trecut, nefinalizarea lucrărilor de sinteză se punea pe seama inconsecvenței cu care au fost completate rubricile referitoare la populația unei localități; un exemplu în acest sens era acela că uneori în statistici se reținea numărul familiilor, alteori al persoanelor. În documentele ecleziastice la care ne-am oprit noi - în mod conștient, cu siguranță -pentru înlăturarea unei astfel de confuzii s-a folosit o rubrică explicită și anume cea numită *"câte sufleté'*, se află într-un sat/oraș.

Adăugarea la rubricația clasică, a trei rubrici care, de asemenea nu se regăsesc în alte conscripții, este și ca o șansă în plus pentru diversificarea și adâncirea cercetărilor. Acestea sunt: *„Câte perechi cununate'*, *"Câți nou născuți'*, *"Au murit parte bărbătească, femeiască cu totul.* Și cine nu poate / trebuie să fie interesat, sau măcar să ia în considerare,creșterea populației, rata nupțialității, mortalitatea, mai ales când acestea sunt definitorii pentru un an și un sat anume ? Este adevărat că aceste date se cereau pentru a norma activitatea preoților dar, oricum, ele există ... În plus ele sunt și mai credibile decât celelalte evidențe pentru că se realizau de către oameni ai locului care nu puteau fi înșelați, din varii motive de către cei anchetați. Orice exagerare, inexactitate pe care o consemna vreun preot era ușor sesizată (și pe loc sancționată) de instanțe binecunoscătoare ale situației din orice localitate; acestia erau protopopul, Conzistoriul diecezan sau chiar Andrei Șaguna, personal.

În deceniul 4 al aceluiași secol, ultimele două rubrici, la care s-a renunțat apoi (?!), ni se par excepționale. Aici se pun două întrebări care-l obligă chiar pe preotul locului să facă o ... analiză demografică. Spunem aceasta pentm că întrebările sunt de genul următor: luând în considerare nou-născuții și morții dintr-un an, a cresut sau a scăzut populația locului ?

În același context ne propunem să mai aducem în discuție, fie și succint, o realitate, probabil, insolită și anume cea a țiganilor. Europeni toleranți "avant la lettre", preoții ortodocși nu fac o demarcație între români, armeni și țigani. De fapt, aceștia din urmă, în întregul principat, sunt majoritari ortodocși și greco-catolici dar, în principiu, în fiecare sat/zonă se îndreptau spre religia majoritară contând pe oarecari beneficii ce puteau să le îmbunătățească acea condiție de marginalizați pe care au avut-o. În județul Covasna, în anul 1850, conform recensământului citat la nota 1, unde populația apare împărțită și după criteriul naționalității și după cel al religiei acest fapt este evident, numeroși țigani fiind reformați. Când biserica greco-catolică a avut o perioadă de recul, în anumite zone ea își "creează" o populație de credincioși din țiganii pe care-l atrag prin diverse mici favoruri (botezuri, slujbe la casa preoteului etc.); oricum greco-catolicii beneficiau, cel puțin teoretic, de o situație privilegiată. În această situație, interesul era ... bivalent, cum se dovedește a fi, cu certitudine, situația din Ocna Sibiului pe care am analizat-o mai amănunțit. Și aici, preoții ortodocși, care aveau în păstorire o comunitate suficient de mare pentru a-și justifica existența (a unuia sau

www.cimec.ro / www.mncr.ro

mai multora chiar) nu s-au mai străduit să-şi câştige adepţi din rândul ţiganilor. În unele sate, aceştia deţin nu doar un spaţiu aparte în cimitir, ci chiar prapori propri.

Asupra câtorva informaţii şi date din această zonă, arondată acum -1857-protopopiatelor (A) Trei Scaune, (B) Braşov II - parţial şi (C) Hidveg ne vom opri mai jos, în ANEXE. Vom introduce o cifră comparativă din recensământul "civil" al anului 1857, publicat în volumul descris la nota 1. Diferenţele între aceste două surse sunt acceptabile şi explicabile; unele diferenţe mai mari se datorează arondării diferite a satelor la anumite comune şi oraşe (în plan "civil") şi a "filiilor" la "materă" în plan ecleziastic. Dar, în primul rând, vom comenta datele din Protopopiatului Hidvegului care ne-au reţinut atenţia în mod deosebit, prilejuindu-ne şi câteva comentarii, interesante şi numai pentru că dezvăluie o situaţie singulară. În anul 1857 în *toate* cele 18 localităţi nominalizate, sporul populaţiei este negativ, cu o rată de scădere mai mult decât îngrijorătoare, aproape catastrofică. Primul nostru gând a fost acela că ne aflăm în faţa unei erori. Nici acum nu excludem această posibilitate, dar ... Protopopul Hidvegului, de la Vâlcele, era departe de a fi un preot ignorant sau superficial. Ne-o dovedeşte o parte din corespondenţa sa regăsită la Sibiu[4]. O firească eroare de copiere a unor cifre de la alte evidenţe nu se poate invoca: una din greşelile de scriere este corectată, curat şi cu deplină conştientă a gestului. În plus, "numărul morţilor" se compune din trei rubrici, a treia este "totalul", iar aici nu se înregistrează nici o greşeală de calcul. Ciferele care exprimă o realitate atât de alarmantă nu provin nici măcar din vreo confuzie cu o altă rubrică a tabelului. După cum se va vedea, în anul 1857, la o populaţie de 9132 suflete de credincioşi ortodocşi se nasc 245 copii şi ... mor 945 (!) oameni şi totuşi ... În nici un alt protopopiat din eparhia Ardealului nu se înregistrează o situaţie similară. O creştere negativă, dar minoră (60 născuţi, 73 morţi) regăsim doar în Braşov - Tocile. În acelaşi tip de evidenţă ecleziastică, în anul 1858, în acelaşi protopopiat Hidveg, sunt înregistrate, la 9205 suflete, 320 născuţi şi 233 morţi. Relaţia dintre cele două cifre intră într-o oarecare normalitate, astfel de raporturi avem şi în Dobra, Zlatna, Ilia, Orăştie, Sibiu II, Târnava de Jos, Făgăraş. Doar în Protopopiatul Mediaş se înregistrează un spor negativ: 221 născuţi şi 273 morţi. Cercetări ulterioare, pe care cu siguranţă le vom intreprinde, ne vor dovedi dacă zona a fost într-adevăr bântuită de o molimă, probabil cauzată de resursele de apă sau alimentaţie. Numai astfel flagelul ar fi putut fi atât de bine circumscris şi ar putea constitui o explicaţie pentru fenomenul semnalat. Sau a fost un alt fenomen perturbator, important sau banal, în lumea reală ori în cea birocratică ?

În legătură cu protocoalele şcolare, remarcăm întâi o permanentă modificare a rubricilor în fiecare din anii de referinţă asupra cărora ne-am oprit pentru deceniile ce ne preocupă. Departe de a fi semne ale lipsei de rigoare, aceste modificări fac parte dintr-o acţiune bine susţinută de îmbunătăţire a evidenţelor, de revelare a unei situaţii cât mai aproape de realitate, conform principiilor pe care şi le însuşiseră liderii românilor şi pe care le impuneau fiecare din momentele pe care societatea le traversa.

Dacă în anul 1858 (a) pentru "Protocolul şcoalelor" (scris cu alfabet de tranziţie) avem o rubrică de tipul "câte suflete parte /prunci prunce /cu totul', în anul şcolar 1864 / 1865 (b) avem următoarele rubrici:

Numărul celor obligaţi de a umbla la şcoală	Numărul umblatilor la şcoală
copii copile cu totul	copii copile cu totul

Introducerea diferenţei între copiii de vârstă şcolară şi cei care frecventează cu ade-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

vărat şcoala este un pas important în clarificarea şi tratarea fermă a unei realităţi. Ea denotă seriozitate şi hotărâre în a aplica un program de şcolarizare obligatorie, indispensabilă dezvoltării societăţii româneşti. Dacă Andrei Şaguna este susţinătorul ferm al acestor acţiuni, după cunoştinţele noastre, primul care cere această demarcaţie la nivelul populaţiei şcolare este protopopul Ioan Petric, tocmai atunci când i se dă în subordonare şi tractul "Trei Scaune", pe lângă cel al Braşovului II.

(c) În anul şcolar imediat următor (1865/66) se mai produce o îmbogăţire a rubricilor; chiar dacă formularele erau deja tipărite la fel ca cele din anul anterior; ele sunt modificate de fiecare preot/dascăl în aşa fel încât atât numărul şcolarilor potenţiali, cât şi al "umblătorilor la şcoale" să ilustreze semestrul I şi semestrul II, separat. Explicaţiile pentru această intervenţie sunt din cele mai interesante şi ele se deduc din aceea că anul şcolar este în strânsă legătură cu ocupaţiile părinţilor, cu urcarea la munte, lucrările agricole etc.

(d) În deceniul următor ("anul scolasticu 1879/80"), "datele statistice" din "Conspectul" şcolar au ... 4 registre. Registrul I este "Despre fiecventarea şcoalei". Aici, copiii sunt împărţiţi în aceleaşi două categorii doar că, în plus, în fiecare categorie (*"total copii' şi "umblători la şcoală"*) ei sunt, la rândul lor, grupaţi după vârstă: 6-12 ani, 12-15 ani, la fiecare categorie de vârstă figurând separat "copii' şi "copile".

Ei sunt diferenţiaţi şi "după progres" (*"destinşi,' "buni,' "debili'*), după confesiune, după naţionalitate, ca ... "prezenţi la examen" în fiecare trimestru şi, nu în ultimul rând, câte manuale şcolare deţin. Într-un alt tabel al aceluiaşi "conspect" sunt şi alte date referitoare la situaţia şcolarilor (date aparent "nedemografice"). Aşa cum statisticile "civile" reţineau şi "locuinţele", "casele", "caii", "boii", aici este numărat, de exemplu materialul didactic şi mobilierul şcolar, de la grădina pentru învăţarea "pomăritului", până la *"table'*] *"bance"* *'hărţi"* *"tabele de comput"*şi *globuri'* etc.

Şi aceasta pentru fiecare sat !

În judeţul Covasna numărul şcolilor româneşti era mai mic decât numărul aşezărilor. Lipsa mijloacelor materiale ale locuitorilor şi legislaţia restrictivă erau impedimente în a susţine un dascăl, o şcoală. Dar ele existau ! În anul 1858 erau şcoli în 10 sate cu o populaţie şcolară, în general, între 42-122 elevi, care constituiau o preocupare permanentă pentru liderii de la Sibiu. Dimensiunile şi sensurile acestor preocupări sunt, evident, în cea mai strânsă relaţie cu datele pe care le ofereau tocmai aceste conscripţii. Comentariile protopopilor şi rezoluţiile şaguniene stau mărturie pentm această afirmaţie şi validează importanţa practică a conscripţiilor la nivelul societăţii româneşti transilvane.

În puţinul spaţiu pe care-l mai avem la dispoziţie semnalăm ca sursă interesantă pentru multe categorii de cercetători listele care *nominalizează* elevii şi părinţii; pentru acestea din urmă se mai adaugă şi *ocupatia*, cum este în lista din Poiana Sărată din anul 1858/59 parohie în protopopiatul Trei Scaune. Aici regăsim părinţi de copii şcolari cu următoarele îndeletniciri:

oier+oierijă+econom de oi 21 | dârstar 1
negutător 5 | cojocar 2
cărăuş + cărăuşiţă 12 pălmaş 5
jude 1 cenuşar 1

unii declarându-şi chiar două ocupaţii practicate după cum le-o impunea geografia şi istoria, deopotrivă.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

NOTE:

1 A.Răduțiu şi L. Gyemant.- *Repertoriul Izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847*, Bucureşti, Editura "Univers Enciclopedic", [1995], 821p.

Rencensământul din 1850: Transilvania / Traian Rotariu (coord.). Cluj-Napoca: Editura Taff, 1996. 323 p.- (Studia Censualia Transsilvanica)

Rencensământul din 1857. Transilvania / Traian Rotariu (coord.). Ediția a 2-a revăzută şi adăugită. Cluj-Napoca: Editura Taff, 1997. 581 p.- (Studia Censualia Transsilvanica)

2 Toată documentele invocate aici, care nu au altă indicaie, provin din Arhiva Mitropoliei Ardealului, fond Conscripții

3 Vezi şi volumele din seria *Populație şi societate*

4 *Angustia*, 1, Cluj / Sf. Gheorghe, 1996 p. 165-186.

ORTHODOX-KIRCHLICHE QUELLEN AUS DER ZWEITEN HALFTE DES 19 JAHRHUNDERTS FUR DIE DEMOGRAPHISCHE ZONENFORSCHUNG (Zusammenfassung)

Die gegenwarrtige Studie verwertet archivische Quellen aus einem Kirchenarchiv, die für das Studium demographischer Prozesse bestimmt sind.

Es wird das Angebot der Archive des Siebenbürgischen Erzbischofsitzes Hermannstadt, für demographische Forschung "vorgestellt", gebildet aus: Aufzeichnungen der "Seelen", Schuleinschreibungen, Matrikelprotokolle, Güterinventuren und Evidenzen der beiliegenden Kirchengemeindegebühreu.

Am Schluss wird eine Parallelle gemacht zwischen der Anzahl der "Seelen" aus der kirchlichen Aufzeichnung und der jenigen der "zivilen" Volkszählung aus dem Jahre 1857.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANEXE cu date extrase din Conscripţiile "sufletelor" - 1857 şi ale şcolilor - 1858/1859

Protopopiatul TREI SCAUNE, Protopop Nicolae Popescu din Mărtănuş

Nr. crt.	Numele localităţii	Nr. "sufletelor"	"Suflete" în recensamântul "civil"	Nou născuţi	Au murit	Copii şcolari
1	2	3	4	5	6	7
1.	Mărtănuş	421	422	12	4	53
2.	Ojdula - filie	171	152	4	2	-
3.	Oraşul Breţcu şi Canta-filie	1356	1256	47	31	122
4.	Cernatu de Jos	180	236	15	8	13
5.	Cernatu de Sus-filie	60	126	5	2	
6.	Mărcuşa-filie	33	54	1	2	-
7.	Covasna	719	793	30	8	42
8.	Zăbala - filie	152	169	7	1	-
9.	Pava - filie	39	32	1	-	-
10.	Zagon - filie	585	616	14	8	46
11.	Păpăuţi	250	250	-	-	19
12.	Sita Buzăului	1204	1252	54	11	55
13.	Întorsura Buzăului	1350	1283	42	10	56
14.	Boroşneul Mic	644	563	11	3	56
15.	Poiana Sărată	1044	1037	39	23	50

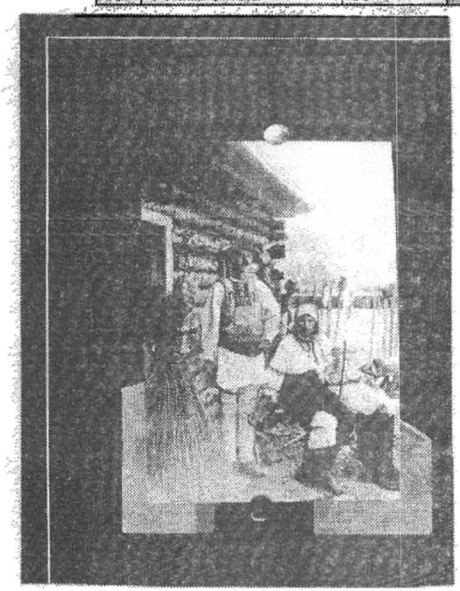

Ţărani din Vama Buzăului
Comitat Trei Scaune, 1906.
Col. Clişee pe sticlă, Muzeul ASTRA
Ilustraţie reprodusă şi în "Luceafărul", 1907

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Protopopiatul BRAŞOV II (parţial), Protopop Ioan Petric

Nr. crt.	Numele localităţii	Nr. "sufletelor"	"Suflete" în recensământul "SVII"	Nou născuţi	Au murit	Copii şcolari
1	2	3	4	5	6	7
1.	Măieruş	508	529	12	8	67
2.	Apaţa	320	329	5	13	26
3.	Crizbav Materă	487	576	15	13	97
4.	Nou - filie	250	251	7	10	32
5.	Chichiş Materă	483	418	7	3	30
6.	Baştelec	78	neevidenţiat	6	1	39
7.	Ozun	265	299	8	2	26
8.	Sântion şi Lunca	174	186	3	2	2
9.	Comolău	116	102	2	-	1
10.	Lisnău Materă	194	195	3	2	10
11.	Bicfulău - filie	123	122	1	-	-
12.	Măgheruş	94	188	1	2	-
13.	Doboli de Jos Materă	436	582	11	5	34
14.	Ilieni - filie	55	35	-	-	-
15.	Dobârlău	886	986	22	10	36

1877

Nr. crt.	Numele localităţii	Nr. "sufletelor"	Nou născuţi	Au murit
1	2	3	5	6
1.	Apaţa	324	12	10
2.	Dobârlău	790	28	38
3.	Doboli	453	23	9
4.	Chichiş	307	7	8
5.	Ozun	209	2	8

N.B. În acest an un spor negativ, modic, se înregistrează în Dobârlău, Chichiş, Ozun, Doboli

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Protopopiatul HIDVEG, Protopop Ioan Moga

Nr. crt.	Numele localităţii	Nr. "sufletelor"	"Suflete" în [illegible]	Nou născuţi	Au murit	Copii şcolari
1	2	3	4	5	6	7
1.	Vâlcele	539	512	18	30	72
2.	Araci	593	684	26	30	59
3.	Ariuşd	193	191	7	22	21
4.	Arini	325	353	2	52	42
5.	Hăghig	509	844	21	63	56
6.	Iaràşu	114	-	4	33	-
7.	Oraşul Sf. Gheorghe	477	516	9	58	24
8.	Chilieni	41	60	-	2	-
9.	Micfalău	628	779	4	45	55
10.	Bixad	352	415	2	8	21
11.	Marcoş	723	705	21	106	79
12.	Teliu	959	925	30	97	95
13.	Budila	920	911	30	99	62
14.	Vama Buzăului	639	752	9	74	34
15.	Belin	782	676	22	66	41
16.	Aita Mare	110	114	5	20	-
17.	Aita Medie	196	222	6	35	22
18.	Aita Seacă	100	127	1	10	-

N.B. Suportul negativ comentat în text.

1858

Nr. crt.	Numele localităţii	Nr. "suflete -lor"	Nou născuţi	Au murit
1	2	3	5	6
1.	Arini	343	21	8
2.	Sf. Gheorghe	475	15	16
3.	Marcoş	705	22	31
4.	Teliu	953	30	21
5.	Budila	920	28	25
6.	Vama Buzăului	652	15	8
7.	Belin	661	21	12
8.	Aita Mare	103	2	2

N.B. Situaţia normală s-a restabilit, sporul negativ se menţine doar în Marcoş, unde se stabilise şi recordul de "morţi" în anul precedent.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 141-144

FIGURI ARDELENE PE MELEAGURI BUZOIENE

Alexandru Gaiță

Relativ la prezența profesorilor ardeleni in Principate, mai ales in secolul al XIX-lea,s-au scris puține pagini ele reliefând, în principal, rolul cu totul deosebit jucat de aceștia în propășirea noastră. Vor sosi în Principate unii ca personalități formate, dar și viitoare vârfuri ale intectualității românești.Acești dascăli sesizau, și nu numai ei,că viitorul neamului depindea,in primul rând, de pregătirea tineretului, de ridicarea învățământului la nivele care să facă acțiunea menționată.

Pe lângă un Ghoerghe Lazăr, Al.Papiu Ilarian, Aaron Florian, A.Treboniu Laurian,Ion Maiorescu vor trece munții un Nifon Bălășescu, un Zaharia Boerescu, un Ștefan Pop, Vasile S.Moga, G.Coman, George Moian, viitorul mare episcop al eparhiei de la Curbură - Dionisie Romano, marele profesor Gavriil Munteanu, al șaselea Tempea - Radu, Vasile Teodorovici nepotul lui Ioan -autorul faimosului Dicționar de la Buda - Ioan A.Trifu ,Petre Suciu Mureșanu ,Ion Filimon, Iacob Docea, Ion Hențescu, Dimitrie Piso și mulți alții.Și din Banat vor sosi un Ghenadie Popescu, un Ioan Sârbu, iar la Buzău Luca Pavel Călăceanu.

Meleagurile buzoiene i-au primit pe dascălii transilvăneni cu prețuire și dragoste. Cei de aici erau conștienți că prin prezența acestor dascăli și a aportului lor în lumea școlii, ei și mai ales urmașii lor - se vor ridica din nou la strălucirea din secolul al XVI-lea sau la aceea de la sfârșitul secolului al XVII-lea când de la Buzău plecau tipăriturile episcopului cărturar de excepție care a fost Mitrofan, tipărituri special destinate românilor ardeleni aflați atunci într-o situatie extrem de dificilă.

Între elevii acestor dascăli veniți de peste munți se vor fi aflat și mulți urmași ai românilor ardeleni stabiliți, în mare număr,in satele de la Curbură mai ales după 1760.

IACOB DOCEA originar din Hopârța, comitatul Albei Inferioare,a-a născut la 8 noiembrie 1845 in familia Țăranilor Dumitru și Suzana-Ana Docea. Unchiul dinspre mamă îi va fi primul dascăl la școala din est după care, timp de trei ani, va urma cursurile școlii ungurești de la Aiud. Canonicul Moldovanul de la Mitropolia blăjană, un alt unchi dinspre mamă, îl va înscrie, în 1859, la liceul din Blaj unde va fi elev timp de opt ani.

Testimoniul de maturitate nr.15/08.07.1867, va încununa eforturile bursierului Mitropoliei, dar în același an el va trece munții venind în Bănie după un conflict cu unii dintre tinerii maghiari.

La Craiova timp de doi ani va fi pedagog la pensionul de băieți al profesorului Faur și el tot ardelean sosit, mai demult, pe meleagurile Olteniei. Avându-l printre elevi pe fiul lui Atanasie Chițu, fost ministru al școlilor,va fi sfătuit de acesta să treacă în învățământul de stat fapt care se va petrece la 8 octombrie 1869 când, în urma examenului, este numit institutor, în baza ordinului nr.12.786, la școala din Cerneți. In urma mutării reședinței județului Mehedinți de la Cerneți la Tr.Severin în 1869 și școala va fi transferată, la 1870, primind și o nouă denumire - Școala de băieți nr.2.

In luna septembrie 1872 Iacob Docea va fi transferat la școala de băieți din Mizil, cunoscută mai mult sub numele de școala "Crăciunescu", unde va ocupa postul de director și unde va preda și limba germană conform obligației impuse de ctitorul școlii.Legându-se de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

meleagurile Olteniei în1880 solicită transferul, dar acesta îi va fi aprobat pentru şcoala de băieţi nr.2 din Câmpulung Muscel. Aici va rămâne până în 1882 când se va transfera din nou, de data aceasta până la pensionarea din 1901, la Şcoala de băieţi din Sărbăria Buzăului.[1]

A fost căsătorit cu Ecaterina Butoescu fiica unui proprietar din Lipia Buzăului având şi un fiu, M..Docea, care îşi va continua nobila meserie în cadrul Şcolii Normale din Buzău. A decedat, în vârstă de 66 de ani, în octombrie 1909 fiind înmormântat în cimitirul "Sf.Gheorghe" de la Buzău.[2]

ION FILIMON este un alt transilvănean care s-a făcut remarcat în învăţământul buzoian de la mijlocul secolului trecut. În anii 1847-1848 el apare ca profesor la Şcoala Naţională de la Buzău unde se va implica in evenimentele anului 1848. Intens preocupat va fi de bunul mers al şcolii. În anii 1847-1848 fiind profesor la clasa a II-a , solicita maghistraturii locale sume de bani absout necesare procesului de instruire.[5]

După evenimentele revoluţionare de la 1848 şcoala buzoiană nu a mai funcţionat şi datorită arestării primului profesor V.Grădeanu. La 15 octombrie I.Filimon se adresa Eforiei cerând aprobarea pentru redeschiderea ei. Probabil acest demers l-a adus în atenţia autorităţilor care îl vor include pe lista ardelenilor deveniţi indezirabili şi cu toate eforturile depuse de părinţii elevilor el va fi nevoit să se supună hotărârilor luate la Bucureşti.[6]

În decembrie 1848 autorităţile ce au urmat revoluţiei, Căimăcămia, cerea Departamentului Credinţei îndepărtarea din învăţământ şi expulzarea profesorului I.Filimon, de fapt Departamentul emisese o circulară în care arăta că "Luând.în considerare îndeletnicirii ce le-au avut profesorii de prin şcolile principatului s-a văzut că profesorii ce pe alăturata listă să însemnează aflându-se transilvăneni în loc să să mărginească a preda şcolarilor moralul şi învăţăturile trebuincioase, s-au abătut din datoria cu luare de parte la cazul revoluţiei întrebuinţând propaganda prin urmare Departamentul pentru asemenea fapte ce eu adus tulburări în deobşte, chibzuieşte a se înlătura din posturile ce au ocupat aceşti profesori şi aduc în loc români pământeni după vechiul obicei ce se vor cunoaşte în destoinicie după învăţăturile ce se cer care să nu poată fi abătuţi din creştinească datorie a omului".[7]

PETRE SUCIU MUREŞANU, născut în 1815, va fi adus la Buzău de renumitul episcop Chesarie in 1845. Aici P.S.Mureşanu devine un renumit profesor de Retorică la seminar şi deşi evenimentele din anul 1848 din Tara Românească nu l-au avut printre protagonişti la aproximativ două săptămâni după întoarcerea din Transilvania, unde participase. la Adunarea de la Blaj din 5/15 mai, în19 septembrie 1848 este arestat încarcerat la Văcăreşti lângă alţi 300 de protagonişti.

Ieromonohii Iacov, Ieraclie, Arsenie şi un alt Iacov de la episcopie vor înainta, la 5 octombrie 1848, o petiţie către comandantul Corpului 5 de armată rus, generalul Lüders, în care arătau că profesorul de teologie Petre Suciu "La luna lui aprilie trecut, ducându să-şi vază părinţii săi (în Transilvania), au venit tocmai la două septenvrie trecut când intră armia preaputernicei impărăţii a Rosii la Buzău, între ceilalţi fu şi el arestat, unde şi până acum se află, şi fiindcă numitul, precum este. cunoscut şi precum se arată şi prin osebitul înscris din partea boierilor acestui judeţ n-a putut lua nici o parte la tulburările trecute, .. ne rugăm plecaţi execelenţei voastre ca să binevoiţi a pune la cale ce bine ve-ţi socoti a să slobozi a se intoarce indărăt în impărăţia Austriei, al cărei supus este el.[8]

M.Cornescu punea, pe cerere ieromonahilor de la Episcopie, următoarea rezoluţie. "Aceasta se va lua în băgare de seamă când se va face înfăţişarea acelui Petru şi cu chipul ce se va infăţişa străinii".[9]

În închisoarea Văcăreşti P.S. Mureşanu va rămâne până în ianuarie 1849 deşi, încă din 22 decembrie, generalul Lüders ceruse Comisiei de cercetare să treacă la anchetarea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

supuşilor străini şi la expulzarea acestora.[10]

După verificarea listei cu propagandiştii revoluţiei şi a altor documente dar şi după interogatoriu, amintita comisie arăta că "Numitul nu se dovedeşte a fi luat vreo împărtăşire prin fapte, prin vorbe sau prin scriere în faptele revoluţionare", astfel că în17 ianuarie se. hotăra "eliberarea supusului austriac Petre Suciu, urmând ca Agenţia să dea chezăşie pentru ei. [11]

Printr-un ordin al aceluiaşi general Lüders, Petre Suciu Mureşanu este expulzat, dar în anul următor, 1850; el se va întoarce de data aceasta în Moldova ca preparator al copiilor lui N.Ghica Budeşti cu care de altfel va pleca în Germania. După doctorat va reveni în Moldova, la 1 iunie 1856, ca profesor de drept roman la Facultatea de Drept din Iaşi, devenind mai târziu, decan şi apoi rector al Universităţii.[12] Se va stinge din viaţă la Menton în Franţa în 21 decembrie 1891 de unde va fi adus peste o lună şi înmormântat la Iaşi în cimitirul "Eternitatea".[13] Nu trebuie uitat faptul că a fost şi membru al "Junimii".

ION HENŢESCU a văzut lumina zilei în 2 mai 1858 la Ocna Sibiului după unele surse sub numele de Henţeşiu. Studiile gimnaziale le va face la Sibiu după care a urmat între 1855-1862, şcoala superioară de agricultură din Liebwerd şi şcoala de viticultură budapestană.

In 2 septembrie 1864 va fi numit profesor de ştiinţe naturale, prin decret domnesc, în Principate..Va fi un profesor deosebit de apreciat la Seminarul buzoian până în anul 1895[14] Va înceta din viaţă în 1902.

DIMITRIE PISO este un alt transilvănean prezent pe meleagurile buzoiene. Ca institutor pe la 1870 apare la Nifon, schitul zidit în 1810 de un arhidiacon cu ecelaşi nume. Mai înainte ocupase posturi la şcolile elementare din Brăila, Călăraşi şi Tr.Măgurele. Aici, la Nifon, generaţii întregi de copii de ţărani sau de preoţi şi vor fi elevi, spre sfârşitul vieţii va ajunge chiar egumenul acestui schit ce şi azi se mai menţine în coasta dealurilor de lângă apa Buzăului dar cu o altă destinaţie.

IOAN A. TRIFU s-a născut în comuna Făget de pe Târnava Mică la 24 iunie/6 iulie 1878 într-o familie de teologi blăjeni tatăl, preotul greco-catolic Trifu, fiind căsătorit cu una dintre fiicele lui V. Bianu frate cu marele cărturar Ioan Bianu. Tânărul Ioan A.Trifu va urma şcoala primară şi liceul românesc de la Blaj aici obţinând diploma de maturitate nr. 391/1897. Va deveni licenţiat al Facultăţii de Filologie din Bucureşti după care, în1904, va ajunge profesor suplinitor la şcoala Normală din Buzău.

Intre 1905-1909 va fi profesor la Alexandria la gimnaziul "Alexandru Ghica", iar între anii 1911-1912 este suplinitor la "Sf.Sava" pe catedra profesorului Gr.Paraschivescu când respectivul a fost subdirector al Invăţământului profesional şi particular.

Incepând cu data de 1 septembrie 1912 revine la Buzău la liceul "Haşdeu" unde va fi definitivat, la 1 aprilie 1915şi căruia îi va dedica întreaga viaţă, va fi un subdirector de prestigiu al renumitului liceu între 1913-1955 şi eforturile constante şi deosebit de insistente pentru cauza învăţământului i-au fost răsplătite cu "Medalia Jubiliară Carol 1" (1906),"Răsplata muncii pentru invăţământ" şi ordinul "Coroana României" în grad de cavaler in 1922. Iată cum îl descrie un coleg "Distins pedagog dublat cu o adâncă virtute cu o blândeţe înţelegătoare pe care o revărsa generos asupra tuturor elevilor, care i-au ascultat vorba şi i-au urmat faptele. Ca fiu spiritual al Blajului ducea cu el, în munca-i didactică din clasă, pe lângă temeinicia cunoştinţelor blajinitatea atitudinii".La 20 februarie 1944 inima acestui regretat profesor a încetat să bată. Va fi înmormântat în capitală.

Schiţele de portrete prezentate au adus în memoria celor de azi şi poate a celor de mâine pe cei care prin eforturi deosebite au ridicat generaţiile secolului trecut la un nivel de înţelegere superior arătându-le calea şi mai ales menirea ce o aveau.

La Buzău prezenţa şi mai ales activitatea lor se poate spune că a fost ca o revanşă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

pentru gesturile culturale majore buzoiene, de la sfârşitul secolului al XVII-lea, care au menţinut şi întărit conştiinţa de neam a românilor transilvăneni.

Bibliografie

1. Arh.Nat. Bucureşti, fond Ministerul Instrucţiunii,dosar 72/1901 f.7
2. Arh.Nat.Buzău,Colecţia de documente,CXXV/11, f.155.
3. Arh.Nat.Bucureşti,fond Ministerul Instrucţiunii,dosar 1244/ 1847,fll-5.
4. Ibidem, f,168; 201.
5. Arh.Nat.Buzău,fond Primăria la oraş Buzău,dosar 62/1847, f.6. .:
6. Arh.Nat.Bucureşti,fond Ministerul Instrucţiunii,dosar 1294/1847, f.347.
7. V.A.Ureche, *Istoria şcoalelor de la 1800-1860*,vol.III,p.348.
8. * * * *Documente privind anul revolutionar 1848 in Tara Românească*, Bucureşti,1962,p.27
9. Ibidem.
10. Ibidem,p.69.
11. Ibidem,p.87.
12. M.Păcurariu, *Profesorii transilvăneni la şcolile teologice din Ţara Românească şi Moldova*, nr.1-2, p.29.
13. G. Cocora,seminarul teologic din Buzău,Buzău,1988,p. 217.
14. Al.T.Dumitrescu G.M.Ionescu, *Istoria seminariilor preoteşti*, Bucureşti,1906,,p.55.
15. Arh.Nat.Buzău,Colecţia de documente, CXXV/11,f.267.

Transylvanian Personalities In Buzău Regions
(Summary)

There have not been written very much about the 19-th century Transylvanian teachers. 'The arrival of several. Transylvanian personalities in the Principalities was a landmark in the evolution of the Romanian educational process. These school-masters were welcomed in Buzău with love and appreciation. Their contribution to the development of school-teaching was considered a vigorous attempt to reach the briliant glori known by the 16-th and 17-th centuries schools when the printings of the Metropolitan Bishop Mihtrofan appeared in Buzău and started circulating.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 145-151

CONSIDERAȚII ASUPRA MIȘCĂRII DE ELIBERARE NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI DUPĂ 1867

Mihai Macuc

Capitolul de istorie națională care cuprinde acțiunile incluse în mișcarea de emancipare politică, de dobândire a drepturilor legitime, culturale, religioase și pe alte planuri, dusă de românii din Transilvania după instaurarea dualismului austro-ungar, constituie - în variantele sale aspecte - o parte importantă a procesului de făurire a statului român modern, un preludiu prelung, de cinci decenii, al crucialelor evenimente din anul de grație 1918.

Toate aceste acțiuni trebuie însă privite și analizate în strânsă corelație cu fapte istorice asemănătoare, ținând de istoria altor popoare - sârb, croat, sloven, ceh, slovac, polon - determinate de aproximativ aceleași cauze, desfășurate în spațiul politico-geografic dominat de cercurile guvernante de la Budapesta și Viena. Ele trebuie situate în contextul epocii, caracterizată de un complicat păienjeniș, ce acoperea nu numai domeniul relațiilor internaționale cu faceri și desfaceri de acorduri, angajamente, tratate și aliante, cu răscoale, războaie mari sau mici, care au convulsionat a doua jumătate a secolului al XIX-lea - ci și ansamblul ideatic al naționalismelor existente în arealul Europei Centrale și Sud-Estice (în care cel transilvănean, românesc, reprezintă doar o parte dintr-un uriaș întreg)[1]. Procedând altminteri, există întotdeauna riscul de a cădea în capcana facilă a protocronismului, de a idealiza unele personaje istorice ori de a-și incrimina nemeritat amintirea altora. Or, biografia acelor oameni, gesturile lor politice și rațiunile care le-au determinat, ideile ce i-au însuflețit sunt doar segmente ale proiecției timpului respectiv, cu realitățile sale esențiale, aparent ușor de perceput de către noi astăzi, a posteriori, care vor fi părut însă foarte complicate contemporanilor. Istoricului, precum se știe, i se cere foarte multă obiectivitate și imparțialitate; cu alte cuvinte, i se interzice să fabrice martiri sau sfinți, devenind hagiograf (vom reveni imediat asupra ultimei afirmații, aparent șocantă).

Ne-am propus, în cele ce urmează, să sintetizăm câteva consideratii asupra unor trăsături generale ale mișcării de eliberare natională a românilor transilvăneni după 1867, până în pragul veacului al XX-lea, pornind îndeosebi de la dimensiunile de ordin etnic, politic, cultural și religios, dimensiuni pe care anumite condiții exteme favorizante sau, dimpotrivă, de sens contrar, aveau să le influențeze permanent.

Se cuvine precizat, dintru bun început, că dincolo de rațiunile strict cronologice dictate de titlul prezentului demers, nu este posibilă fragmentarea artificială a fenomenului istoric în cauză. Există o clară continuitate a ideilor și a anumitor actiuni în lupta politică a românilor transilvăneni, toate acestea reprezentând etape secvențiale ale unui proces amplu, desfășurat pe o perioadă extrem de lungă de timp[2]. Acțiunile de după 1867, izvorând din noi realități, dar înglobând în ele experiența unui trecut deja presărat cu victorii și înfrângeri, fie ele și doar simbolice, constituie, indiscutabil, prelungirea unui șir de evenimente istorice și continuarea, la distanță de câteva decenii, a marilor dezbateri ideologice ale generației

www.cimec.ro / www.mncr.ro

paşoptiste, de data aceasta inovatorii, cei care aduc spiritul nou, fiind tinerii ce adaugă la vechile doctrine ale lui George Barițiu sau Andrei Şaguna spiritul practic şi mobilizator. Tot astfel, ideile cândva la modă ale veacului iluminist fuseseră înlocuite de cele apărute odată cu Revoluția franceză şi cu apariția germenilor curentelor naționaliste în Europa, promovate mai ales prin intermediul unor societăți secrete, circumscrise Masoneriei. Vom regăsi aşadar în lupta transilvănenilor în primele decenii de după dualism, până la atât de controversatul proiect federalist din 1905 al lui Aurel Popovici, în plan doctrinar, şi moştenirea predecesorilor, în special a căii de emancipare propusă de Ioan Inochentie Micu Klein,"inițiatorul luptei politice nationale a românilor transilvăneni", cum îl denumea regretatul David Prodan, ori de corifeii Şcolii Ardelene şi de fruntaşii politici care au redactat în 1791 Supplex Libellus Valachorum, prefigurare a Memorandumului din 1892. Dincolo de acest spațiu mai mult romantic, al acum deja depăşitului Aufklärung, stă dominanta învățămintelor amare, foarte pragmatice, pe care le deținea, ca urmare a participării nemijlocite la evenimentele din 1848-1849 sau la dezbaterile deosebit de importante din Dieta de la Sibiu (1863) unii conducători politici; August Treboniu Laurian, Vasile Lucaciu, Eftimie Murgu ş.a. Alături de Baritiu şi Şaguna, "bătrânii" sunt urmați şi ascultati cu venerație, poziția lor fiind cu mult deasupra autorității şi prestigiului câştigat de unii politicieni din cuprinsul Vechiului Regat. În acest sens suntem de acord cu caracterizarea făcută de un istoric din diaspora acestei generații de ardeleni neaoşi, atunci când îi numeşte reprezentanți ai "naționalismului burghez", democratic, opus celui de sorginte conservatoare şi aristocratică[3].

Revenind, cum am promis, la o afirmație anterioară în legătură cu anumite îndatoriri specifice ale istoricului, este de constatat că, aşa cu sublinia în una din scrisorile sale Johann Gottfried von Herder, cunoscutul romantic german, *"istoricul preocupat de istoria umanității Trebuie să fie atent pentru ca să nu-şi aleagă o naționalitate anume drept favorită exclusivă şi astfel să scape din vedere pe toate celelalte, pe care împrejurările le-au adus în situația de a fi mai puțin fericite sau glorioase"*[4].

S-a întâmplat şi se mai întâmplă şi astăzi, ca nu de puține ori unii autori (îndeosebi occidentali) să considere naționalismul popoarelor din Europa Centrală sau de Sud-Est şi anumite manifestări ale acestuia ca fiind expresii mai mult afective decât raționale; ei găsesc rădăcinile istorice ale unor concepte precum patria-mamă sau erou-național în unele aşa-zise exagerări ale primilor cronicari, în poeme sau scrieri romantice. Peter F. Sugar, într-un studiu intitulat *Roots of Eastern European Nationalism*, arăta că " poeții şi istoricii şi-au unit talentele şi imaginația" pentru a crea "*o istorie în versuri şi rime*", o" *doctrină autoglorificatoare*" în care nu mai au loc decât proprii eroi naționali şi faptele acestora. El susține că din aceste exagerări s-a născut "intransigența şi insistența" în revendicarea drepturilor naționale ale acestor popoare. Cu privire la români, profesorul american menționat, impută Şcolii Ardelene excesiva preocupare de a căuta o bază pentru afirmarea identității şi pentru promovarea revendicărilor naționale în originea latină a populației din Ardeal, lucru pe care - cu mirare - nu-l găseşte nici la italieni, nici la francezi, nici la spanioli. Observația este justă, desigur, dar ea nu trece dincolo de simpla constatare a unui fapt, fără a căuta şi explicațiile necesare. Or, aici explicația ne pare foarte simplă şi uşor de găsit: românii nu ar fi avut nevoie de exagerări, de intransigentă şi insistentă, dacă nu s-ar fi confruntat, mai ales în epoca modernă, cu un naționalism infinit mai agresiv şi mai intolerant, acela al maghiarilor. Să reamintim, în treacăt, că linia politică adoptată de Budapesta încă de la 1848[5] era aceea de creare a unei națiuni şi a unui stat maghiar unic, politică pe care guvernanții maghiari s-au străduit să o pună în practică, pe aceleați coordonate, după 1867. Lecția momentului 1848 fusese pentru români aceea că de la Viena nu se puteau obține decât promisiuni şi că principalul obstacol

www.cimec.ro / www.mncr.ro

în calea emancipării natiunii române din Transilvania îl constituia naționalismul ungar, care, așa cum recunoștea George Barany, profesor din Denver, S.U.A., " *the more it changes, the more it remains the same*"[6].

Și nu doar românii erau aceia dezamăgiti, după revoluția din Ungaria, de rigiditatea pozitiei democraților unguri. La 21 martie 1848, la Novisad, Djordje Stratimirovici - care urma să joace ulterior un rol important în mișcarea de eliberare națională a sârbilor din Austro-Ungaria - declarase că odată cu izbucnirea revoluției la Pesta "Libertatea și-a ridicat altarele și în țara noastă. În Slovacia, Ludovit Stur, liderul aripii liberale a mișcării naționale slovace, scria la 31 martie, același an, în gazeta "Slovenskle Narodnle Novini" că " bravul nostru popor/../ va fi în fine om și cetățean al țării, iar la Zagreb croații conduși de Ludevit Gal salutau independența Ungariei, considerând-o ca un prim pas pentru obținerea independentei Croatie[7]. Este binecunoscută urmarea și faptul că nu numai Budapesta, ci și Viena au înșelat așteptările liderilor mișcărilor de eliberare națională din sud-estul european.

O altă trăsătură generală a luptei duse de românii ardeleni după 1867 o .constituie, în noile conditii, adoptarea unor tactici diferite, graduale, în funcție de împrejurări, față de orientările și tendințele manifestate în cadrul mișcărilor naționale ale celorlalte popoare înglobate în cuprinsul Austro-Ungariei după Ausgleich. Așa cum subliniază Keith Hitchins într-o foarte documentată lucrare asupra problematicii în cauză, nu este surprinzător faptul că Partidul National Român a făcut puține eforturi pentru a cultiva relațiile cu slovacii, sârbii și croații, având în vedere permanentă suspiciunii despre obiectivele politice ale slavilor. Au existat doar contacte sporadice, unele apeluri în presă pentru relații mai strânse, legăturile survenite între tinerii aflați la studii în marile orașe ale imperiului dar, pe ansamblu, până către 1890, individualismul manifestat și la 1848 nu a putut fi depășit de nici una din mișcările naționale din monarhia dualistă[8]. Dimpotrivă, considerând panslavismul și Rusia drept principalul pericol ce amenința deopotrivă națiunea română și cea ungară, aflate împreună într-o mare de slavi timp de un mileniu, o parte a fruntașilor politici transilvăneni au căutat, între 1870-1890, să ajungă la o apropiere de Budapesta, în baza ideii de "misiune comună" a românilor și ungurilor de a face față împreună pericolului de înstăpânire a panslavismului în spațiul geopolitic al Europei Centrale și de Sud-Est[9]. Atât Partenie Cosma, cât și Vicentiu Babeș au susținut, pe parcursul evenimentelor atât de complexe din 1877-1878, când oștile țariste invadaseră Balcanii spre a-și îndeplini "misiunea eliberatoare" (dar și pentru a încerca să pună stăpânire pe Strâmtori), ideea creării unui dualism româno-maghiar. La conferința de înființare a Partidului Național Român în 1881, V.Babeș declara: "*aspiratori la frățietate și solidaritate cu toate popoarele patriei (și mai vărtos cu națiunea maghiară, cea de o parte cu noi/../ca frați (câte bune și frumoase am putea face, cât progres câtă fericire am putea mijloci pentru toti*"[10]), iar în raportul prezentat despre situația generală din Europa la Conferința națională din 1848, același partizan al ideii de înțelegere româno-maghiară arăta că dacă cele două popoare (român și ungar) nu s-ar fi aflat în regiunea Carpaților, atunci Rusia ar fi ocupat încă demult Balcanii, de la Marea Neagră până la Adriatica și Marea Egee, avertizând că dacă în viitor ele nu vor coopera, "pierzania ne va fi soarta"[11]. Făcând aici o paranteză, să subliniem că ni se pare a fi o greșeală ceea ce concluziona St. Fischer-Galați, într-un studiu de dată mai veche intitulat Romanian Naționalism, anume faptul că în doctrina mșicării naționale din Ardeal nu era loc pentru curente îndreptate contra panslavismului sau chiar pentru anumite a atitudini acestea fiind caracteristice doar pentru unele partide politice ale vechiului Regat. Se poate demonstra, desigur, că exista poate puțin mai multă toleranță la ardeleni, dar autorul menționat nu sesisează decât parțial în lucrarea sa[12] faptul că, depășind granița strâmtă a unor revendicări locale, regionale, doctrina

www.cimec.ro / www.mncr.ro

transilvănenilor s-a conectat deopotrivă la marile probleme de interes european şi la realitălile geopolitice ale timpului respectiv, căutând să-şi cunoască şi să-şi recunoască foarte bine atât adevăraţii prieteni, cât şi adevăraţii duşmani.

Această direcţie adoptată temporar de o parte din fruntaşii ardeleni diferea esenţial de propunerile dualismului croato-maghiar, venite de la Zagreb aproximativ în acceeaşi perioadă. Mai ales după 1867, Partidul Independent maghiarofil (moghioronii) condus de Ivan Mazuranici, a obţinut importante concesii din partea Budapestei, alungându-se la un al doilea Ausleich, înlelegerea numită , Nagodba, .care stabilea. (pe hârtie) un aşa-zis regim de egalitate între croaţi şi. maghiari pe cuprinsul regatului maghiar[13]. Banatul Croaţiei dispunea de dreptul de folosire a limbii naţionale, avea stemă şi steag propriu, un guvem autonom şi o adunarea legislativă reprezentativă numită Sabor. Ulterior, politica de maghiarizare promovată de Budapesta, care va îngrădi treptat drepturile formulate în Nagodba, avea să stărnească nemulţumirea croaţilor. Curentul promovat de pancroaţii A. Starcevici şi episcopul Iosif Strossmayer va sta la baza formării organizăliilor secrete care încep lupta revoluţionară contra Ungariei şi a Austriei, prima manifestare a acesteia constituind-o atentatele care au provocat "procesul trădătorilor" de la Zagreb (1909)[14]. Dat fiind că sărbii îşi aveau propriul curent velikosărb, era normal ca activiştii naţionali transilvăneni să fie circumspecţi faţă de toate aceste tendinţe care - fie promovând catolicismul, fie ortodoxismul, de sorginte panslavistă asociate cu alte revendicări, încercau locuri comune cu Budapesta, sau cu Belgradul şi Cetinje împotriva nu atât a Vienei, cât a celorlalte nalionalităţi aflate sub directa dominaţie maghiară[15].

Apropieri între români şi slavii din monarhia dualistă au existat totuşi şi înainte de Congresul naţionalităţilor convocat la 1895. La 1868, când s-a pus problema dezbaterii în Dieta de la Budapesta a legii nalionalităţilor şi învăţământului (cu care a început practic procesul de maghiarizare în cuprinsul părţii din Imperiul habsburgic ce aparţinea Ungariei), un grup de deputaţi români şi sârbi au hotărât să elaboreze şi să susţină în Parlamentul maghiar un proiect de lege menit să apere interesele vitale ale popoarelor subjugate. La anteproiectul româno-sârb s-au alăturat în iunie 1869 şi reprezentanţii slovacilor şi rutenilor. El prevedea că "*în Ungaria următoarele popoare istorice ale ţării: ungurii, românii, sărbii slovacii, nemţii şi rutenii se recunosc prin Lege fundamentală ca naţiuni regnicolare, egal îndreptăţite, ca naţionalităţi politice, cu Limba de asemenea egal îndreptăţită.* Demersul opoziţiei unite nu a avut succes, deoarece textul adoptat în final de Dieta ungară prevedea că "toti cetăţenii Ungariei formează în privinţă politică o naţiune una şi nedespărţită, naţiunea ungară, adăugându-se că limbile naţionalităţilor se vor folosi în administraţie doar "în 'măsura posibilităţilor, formulare care instaura pe deplin legea bunului plac[16].

Pentru a respecta adevărul istoric, trebuie amintit în acest context că au existat şi învăţaţi maghiari care au condamnat politica de oprimare practicată de cabinetele de la Budapesta. Mocsáry Lajos, fruntaş al grupului liberal din Partidul Independenţilor scria în 1869, imediat după adoptarea acestei legi, pe care o combătuse în Dietă: "*problema naţională este din punctul nostru de vedere o problemă vitală. .Nu vom putea rezolva situaţia dificilă creată prin aceasta dacă nu vom recunoaşte deschis că patria noasră nu este o ţară unitară, ci o patrie cu mai multe limbi. Întărirea statului şi a patriei nu se poate înfăptui decât dacă vom permite în mod sincer fără nici un gând ascuns şi fără obiective secrete, libera dezvoltare a fiecărei limbi şi naţionalităţi.* O poziţie asemănătoare, orientată spre recunoaşterea drepturilor democratice fundamentale ale tuturor naţionalităţilor din Ungaria, au avut-o, printre alţii, publicistul Jaszi Oszkár şi poetul Ady Endre[17].

O altă trăsătură generală a acţiunilor desfăşurate în cadrul mişcării naţionale române

www.cimec.ro / www.mncr.ro

din Transilvania poate fi considerată diferenţa de opinii ce a situat uneori în tabere aproape divergente pe liderii ardeleni de unii oameni politici din Vechiul Regat şi a dus la intrigi şi la aprinse polemici. Keith Hitchins detaliază, în acest sens, cazul lui Dimitrie A. Sturdza, bătrânul şef al Partidului Liberal, care la 7 octombrie 1894 făcea dezvăluiri publice în legătură cu sumele pe care guvernul conservator le acordase bisericilor şi şcolilor române din Ungaria, numind printre persoanele care încasaseră aceste sume şi unii din membrii Partidului Naţional Român. Episodul este binecunoscut, ca şi măsurile luate de Budapesta, persecuţiile ducând la exilarea unor străluciţi publicişti transilvăneni. Acelaşi D.A. Sturdza va încerca mai târziu, prin intermediul lui Eugen Brote şi Ioan Slavici să obţină controlul asupra Partidului Naţional Român, căutând să-l reconcilieze pe ardeleni cu Budapesta şi Viena (1895)[18].

Nu putem să constatăm, din păcate, decât un fapt sesizat şi de cercetătorii dinaintea noastră: realitătile Transilvaniei au avut uneori prea puţină importanţă în cadrul complicatelor locuri politice de culise de dincolo de munţi, din Ţară. Atunci şi - fapt ce iarăşi poate fi probat - încă mult timp după epoca respectivă. Statura morală a fruntaşilor transilvăneni, modul aproape ireproşabil în care ei au ştiut să reprezinte interesele naţionale româneşti în faţa Europei - mai ales episodul memorandist relevă cu prisosinţă acest lucru[19] - depăşesc în foarte multe privinţe acţiunile desfăşurate de unii din oamenii politici din Vechiul Regat. Iarăşi pentru a fi obiectivi şi imparţiali considerăm nimerit a evidenţia meritele acelor inimoşi patrioţi, înscrişi în societătile Carpaţii (Iredenta Română) şi Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor înfiinţate în 1882, respectiv în 1890,care au contribuit cu toate forţele lor la promovarea idealului naţional şi la sprijinirea, prin forme şi mijloace variate, a demersurilor activiştilor ardeleni: Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Alexandru Orăscu, Nicolae Filipescu, Take Ionescu, P.S. Aurelian, Alexandru Vlahută, Nicolae Iorga, V.A. Urechia, Dimitrie Onciul, A.D. Xenopol ş.a. şi, bineînţles, alături de aceste două societăţi din Regat, se înscrie prodigioasa activitate depusă de membrii Asociaţiunii transilvane pentru Literatura română şi cultura poporului român (ASTRA), al cărei program, redactat de G. Bariţiu, a reprezentat o veritabilă Magna Charta transilvăneană[20]. Cum se cunoaşte, Societatea "Carpaţii" a intenţionat, pe baza "planului strategic" elaborat la o dată necunoscută de tribunul Axente Sever, să dedanieze o insurecţie armată care să ducă la eliberarea Transilvaniei şi a celorlalte ţinuturi româneşti de sub dominaţia străină, în vara anului 1882. Acţiunea nu a avut loc, însă detaliile acestui plan insurecţional au fost cercetate pe baza datelor de arhivă de istoricul Teodor Pavel[21], ducându-ne la conduzii interesante. Astfel, suntem îndreptăţiti să credem că, cel putin pentru o parte a "pasiviştilor", această tactică nu a fost aleasă întâmplător, ea putând să adoarmă vigilenţa autorităţilor, oferind conditii pentru pregătirea unor actiuni decisive.

Desigur, mişcarea de eliberare naţională din Ardeal a avut şi după 1867 o componentă religioasă importantă. Mitropolitul Andrei Şaguna şi, împreună cu el, clerul român unit din Transilvania au adoptat linia activismului, promovată şi de bănăteni, şi de gruparea condusă de Alexandru Mocsony[22]. Deşi a dus la fragmentarea temporară a unităţii de acţiune a transilvănenilor, acest fapt nu poate fi condamnat, iar adepţii respectivei formule sunt mai presus de bănuieli "colaboraţioniste". Aici nu este vorba nici de proverbiala dezbinare românească, manifestată în diferite momente ale istoriei nationale. Afirmăm că şi despărtirea în pasivişti şi activişti în tribuniştii şi româniştii în uniţi şi neuniţi se încadrează într-un fenomen general, prezent în cuprinsul tuturor mişcărilor de eliberare naţională din Imperiul habsburgic, fie că mărul discordiei îl constituiau problemele etnice sau religioase (vezi cazul Bosniei sau Croaţiei) fie că era vorba de separaţia dintre "independenţi" şi "loialişti". În Croatia, Bosnia, Herţegovina, Dalmatia au apărut, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

(spre deosebire de Ardeal, unde confesiunea n-a reprezentat motiv de dezbinare profundă până la 1948) chiar partide fondate pe temei exdusiv religios, (catolice, ortodoxe, musulmane), care, spre a-şi apropia adepţi, au indus treptat în programul lor şi revendicări economice, sociale sau politice[24].

Putem concluziona că până la momentul culminant al Memorandumului, care precede activizarea intensă a mişcării de eliberare naţională a românilor transilvăneni şi marchează treptata sa apropiere de popoarele slave asuprite din Austro-Ungaria, punând capăt oricăror viitoare tentative de a promova un dualism româno-maghiar în Transilvania, parcursul susţinut după 1867 se înscrie în conjunctura ideatică şi geopolitică a timpului respectiv, cu unele particularităţi, între care cea mai importantă ne pare a fi tactica pasivismului ca armă de luptă şi ca formă de protest cu valenţe morale deosebite. Şi astăzi, peste decenii, cuvintele tribunului George Baritiu, acest Nehru ardelean, îndeamnă la reflecţie în privinţa afirmării şi păstrării identităţii naţionale, a unităţii românilor de pretutindeni şi a datoriei fiecărui român de a-şi respecta naţia respectându-se în primul rând pe sine: *"Să nu ne vindem deci eternele noastre drepturi pe căteva blide de linte, să nu ne facem de batjocură Europei/../ca deputaţi aleşi spre a cerşi graţiile acelora cari întotdeauna ne-au contestat dreptul la existenta politică.* .

NOTE

1. Vezi Peter F. Sugar, Ivo f. Lederer (eds), *Naţionalism in Eastern Europe*, Washington University Press, 1969 şi bibliografia vastă a problemei.
2. Vezi Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur sau Luptele politice naţionale ale Românilor de sub coroana ungară* 8 vol. , Sibiu, 1902-1915; Cornelia Bodea, Lupta românilor pentru unitatea naţională. 1834-1844 Bucureşti, 1967; David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Bucureşti, 1984; Ştefan Pascu,Formarea naţiunii române, Bucureşti, 1967 ş.a.
3. Expresia îi aparţine lui St.Fischer-Galaţi *(Romanian Naţionalism*, în Peter F. Sugar, Ivo L. Lederer, op.cit., p. 388-389).
4. Cf. Peter F. Sugar, Ivo L. Lederer, op.cit, p. 15.
5. Peter F. Sugar, Roots of Eastern European Naţionalism., în Peter F. Sugar, Ivo L. Lederer, op.cit., p. 41-43.
5. Victor Cheresteşiu, Adunarea de La Blaj Bucureşti, 1966, p. 153.
6. George Barany, Hungary. From Aristocratic to Proletarian Naţionalism, în Peter F. Sugar, Ivo L. Lederer, op.cit., p. 359-310.
7. *Magyarország története*, Budapesta, 1979, vol. VI, p. 161.
8. Keith Hitchins, *Conştiinţă naţională şi acţiune politică la românii din Transilvania (1868-1918)*, Cluj, 1992, p. 22 şi urm. Vezi şi Lucian Boia, *Relaţiile dintre români, cehi şi Slovaci* (1848-1914), Bucureşti, 1977.
9. "Telegraful român", 28 oct/9 nov. 1871 (apud Keith Hitchins, op.cit., p. 28).
10. V.T.Păcăţian, *Cartea de aur.*., vol. VII, p. 23-31.
11. Ibidem, p. 170-171.
12. St.Fischer-Galali, op.cit., p. 388-389
13. M. Vladislavlevici, *Hrvastska autonomija nad austroungarskom,* Beograd, 1939, p. 19-32.
14. Straşimir Dimitrov, Kristo Mancev, *Istoria na balkanskite narodii* (1879-1918), Sofia, 1975, p:251.'
15. Vezi Ivo L. Lederer, *Naţionalism and the Yugoslavs*, în Peter F. Sugar, Ivo L. Lederer , op. cit., p. 397-438. .
16. Vasile Netea, *Lupta românior din Transilvania pentru Libertatea naţională* (1848-18RI), Bucureşti, 1974, p. 362-363.
17. Francisc Păcurariu, *Românii şi maghiari de-a lungul veacurilor* Bucureşti, 1988, p. 300-303.
18. Keith Hitchins, op. cit., p. 39-41.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

19. Ioan P. Papp, *Procesul memorandumului românilor din Transilvania.* Acte şi date (2 vol.), Cluj, 1932-1933.
20 .I.P.S. Antonie Plămădeală, *Dascăli de cuget şi simţire românească,* Bucureşti, 1981, p. 339.
21. Teodor Pavel, *Armata română - factor de coeziune naţională în epoca modemă.* în Armata română şi marea Unire, Clul-Napoca, 1993, p. 22-81.
22. Francisc Păcurariu, op.cit., p. 306 şi urm.
23. Peter F. Sugar, Ivo L, Lederer, *op.cit.*; Straşimir Dimitrov, Kristo Mancev, *op.cit.*; L.H.Hayes, *Essays on Naţionalism*, New York, 1926 etc.
24. Hamdija Zemerlici, Afibeg Firdusi, BoLba Mvsuhvana za vjersko-prosvetnu autonomiju în *Jugoslovenski narodi pred prvi svetski*, rat. vol. XV, Beograd, 1965; Frano Slipicevici, *Bosna i Hercegovina od Berlinskog kongresa do kraja prvog svetsvog rata* (1878-1918), Zagreb, 1957. '

CONSIDERATIONS ON THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT OF THE ROMANIANS FROM TRANSYLVANIA AFTER 1867

(Summary)

In the period efter 1867, in the netional liberation movement of the Romanians from Transilvania can be distinguished, beside several elements of continuity which were fruits of the precedent ections and ideas, a few esential changes. The present study explores synthetically some of these general trends, as: the differences between the "active" and "pessive" tactics; the relations of the Romanians from Transylvania with the Hungarian nationalist movement and with the panslavistic movement representatives; the connections between the Transylvanian Romanian leaders and the politicians from the other side of the Carpathians and the problem of some misunderstandings that opposed them; the position adopted by the Romanian nationalist leaders from Transylvania as related to the danger of Czarist expansion.

An interesting hypothesis assumpts that the Transylvanien "pasive" tactics were just a covering attitude which hed in the underground some very secret plans for a military insurection that aimed at the complete liberation from under .Budapest and Vienna domination, in a fevourable conjecture.

The author also shows thatt some trends, characterized as "intransigance and righteous insistence on claims anã rights" by the well-known historian Feter F. Sugar,are not specifical for , Romanians and other peoples from estern Europe which were former members of the Habsburg Empire. Such attitudes were in fact provoked by the intolerant policy of forced Magyarization promoteăd by the governments of Budapest.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 153-158

CORESPONDENȚĂ DE LA ROMÂNII DIN SECUIME ÎN "GAZETA TRANSILVANIEI" DIN 1899

Vasile Lechințan, Octavian Gr. Zegreanu

O interesantă și dramatică frescă istorică a vieții naționale românești din Secuime, mai puțin unoscută atât de societatea românească a epocii cât și de istoriografia actuală, se reconstituie din corespondența românilor din zonă trimisă „Gazetei Transilvaniei", "Tribunei", "Observatoriului", "Federațiunii" și altor importante publicații din secolul al XIX - lea și până la Marea Unire[1]. Faptul este consemnat chiar într-o corespondență apărută în ianuarie 1899 în "Gazetă", intitulată "Din Secuime". Autorul acesteia spune că „Publicul mare românesc are prea puțină cunoștință despre românii și viața din secuimea Transilvaniei. Sunt unii, care, fiindcă acești români - sub presiune vitregă și situațiunea lor izolată în decursul timpului și-au pierdut în mare parte limba și portul original național și astăzi trăiesc în oaze mai mici în noianul elementului secuiesc, - îi consideră de pierduți pentru neamul românesc. Lucrul însă nu stă așa. Poporul nostru, în care simțul național este contopit cu cel religios-moral, erezit (moștenit) de la moși strămoși, este foarte conservativ. Nu-și uită, nu-și renegă trecutul său, originea sa, așa ușor. Din contră, dacă simțul religios-moral este nutrit în el cu zel, conștiința dezvoltă interesul în mod uimitor. Unde confesiunile noastre s-au îngrijit ca [obștea] comuna să aibă preoți cu adevărată tragere de inimă față de neam și biserică, acolo în locul nimicirei a pășit progresul de dezvoltarea îmbucurătoare, chiar și în secuime".

Și, în acest sens, autorul corespondenței, arată cum "o comună bisericească din Secuimea Treiscaunelor", condusă de preotul ei, a reușit să-și păstreze ființa și identitatea românească. Este vorba de preotul Nicolae Puianu și de comuna Dobolii de Jos, cu 5-600 suflete române greco-ortodoxe".

"Când preotul Puianu, în 1803, la îndemnul și stăruința superiorității sale supreme bisericești, a venit în Dobolii, ca preot tânăr, abia de 23 ani, a aflat aici un popor care și-a uitat limba maternă, decăzut din punct de vedere religios-moral la zero, învrăjbit între sine până la cuțite. De vreo avere bisericească, de vreun venit anual pentru susținerea parohiei, bisericei și așezămintelor ei nici vorbă. Casa parohială și cantorală, cu clădirile economice, total ruinate. Edificiul bisericei decăzut, crepat, ruinat și un edificiu numit școlă, darfără școlari. Astăzi însă, mulțămită conducerei pline de zel și energie a preotului Puianu, parochia Doboli nu mai este care a fost. După venirea sa aici, prima străduință a tânărului preot a fost să restabilească pacea în parohie, ceea ce, prin cuvântările din fiecare Duminecă și serbătoare, nu numai i-a succes, dar a resădit totodată și simțul religios-moral, alipirea cătră biserică, cari erau total sdruncinate în inima credincioșilor. A înființat, din contribuirea credincioșilor săi, premergând însuși cu esemplu, un fond de bucate, care, sub manipularea, controlarea și conducerea dânsului, astăzi numeră peste 400 hectolitri cucuruz capital. Din petrecerile poporale, unde a împreunat frumosul cu folositorul, a făcut un fond care astăzi numeră 470 fl. capital. A procurat prin donațiune și cumpărare pe seama bisericei 8 jugăre pământ, în valoare de 1000 fl. A regulat [reglementat] și înființat școala confesională".

Cunoaștem din "Gazeta Transilvaniei" din acei ani, cum "La 1888, preotului i s-a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

pus foc de mâni duşmane cu dinamită, arzându-i totul"[2]. A fost un act de-a dreptul terorist împotriva bravului reprezentat al bisericii româneşti. A muncit apoi mult şi într-un an şi-a "pus la loc" edificiile arse. În 1889, din cauza stării înaintate de degradare a bisericii, autorităţile administrative au închis biserica românească. Dar „fără a avea para la îndemână, fără nici un venit, Puianu nu a desperat, ci inspirând încrederea în poporaţiunea diperată, s-a pus cu abnegaţiune apostolică pe lucru, necruţând nici jertfă, nici osteneală, a mişcat, cum se zice, şi petrile, şi munca dânsului a fost încununată de succes, căci la anul 1894-1895 a terminat zidirea bisericei solide şi pompoase, şi cu un ornament intern artistic de o rară frumuseţe, care a costat numai în bani peste 11 mii fl., er cu munca prestată de parohieni, la 16 mii fl. A înzestrat biserica cu odoare, ornameneale şi vestimintele bisericeşti, într-un mod care ar face onoare şi unei biserici de la oraş"[3].

Nenorocirile asupra vieţii naţionale a comunităţii româneşti din Dobolii de Jos au continuat. În 1894 s-a înfiinţat o şcoală de stat, cu scop de maghiarizare, şi elevii români de la şcoala confesională au fost duşi cu forţa la această şcoală nou înfiinţată. S-a intervenit la autorităţi şi s-a adus un nou învăţător, ieşit din preparandia ortodoxă de la Sibiu. „Astăzi şcoala înviată este în floare" - se spune cu mândrie în corespondenţa trimisă "Gazetei".

Pe acelaşi ton de admiraţie este relatată şi viaţa bisericească a comunei: "Dacă intri azi în curata şi frumoasa biserică din Doboli, o afli sub serviciul divin îndesuită de un popor evlavios. Mai mul, te surprinde corul şcolarilor, care cântă cu rară dibăcie liturgia până la <<Sfinte Dumnezeule>>, iar de aici înainte urmează corul bărbătesc în patru voci, executând liturgia măestrului musical G. Dima. În ziua <<Bobotezii>>, la sfinţirea apei, acest cor s-a produs prima dată în liber; atât răspunsurile, dar cu deosebire cuartetul <<În Iordan botezându-Te TU Doamne>>, de T. Popovici, a frapat publicul mare strein, care a asistat la acel act. Ideia înfiinţărei a fost a părintelui Puianu, a cărui deviză este, că între marginile posibilităţii nici un lucru nu-i cu neputinţ, iar esecutarea ideii este a bravului învăţător, care un an şi jumătate a muncit pentru ajungerea scopului".

Ceea ce mai lipsea însă "comunei bisericeşti Doboli "era edificiul şcolii, într-un moment în care pornise un atac furibund contra şcolilor româneşti de către statul ungar. "Autorităţile civile încă în anul trecut au închis şcoala, sub pretext că nu e destul de spaţioasă pentru cei 70-80 de copii, cari o cercetează, că e ruinată, şi din punct de vedere higienic necorespunzătoare. Preotul Puianu a delăturat pentru moment pericolul, şi acum se sileşte din răsputeri a zidi şcoală şi locuinţă învăţătorească. Bani nu au, dar au speranţă în Dumnezeu şi puterile lor. Această şcoală trebuie mântuită cu orice preţ, căci ea, pe lângă că e spin în ochii contrariilor [adversarilor], stă numai singură, nimicindu-se toate şcolile româneşti confesionale din jurul Dobolilor şi ea stă ca o insulă, continuu ameninţată de valurile furibunde ale nimicirei".

Dar eforturile extraordinare ale preotului Puianu nu se opreau aici. A luptat şi a obţinut o suprafaţă de pădure pentru biserică şi învăţător, a înzestrat şcoala confesională cu rechizite, a cumpărat un intravilan cu 800 florini, a obţinut două suprafeţe pentru cimitir şi a ridicat clopotniţă, cu clopot în valoare de 200 florini, pentru cele 20 de familii de români care locuiau la câmp. Şi toate aceste "rezultate, aproape de necrezut, le-a realizat preotul Puianu fără să aibă parochia Doboli astăzi nici un crucer datoria".

Tot în hotarul comunei Doboli mai trăiau 80 de familii de români, care nu cunoşteau limba maghiară şi cărora preotul Puianu le-a cumpărat o casă pentru şcoală, le-a instituit învăţător, cu salariu pentru cei 50-60 de copii, le-a cumpărat un teren pentru cimitir, în valoare de 300 florini, pe care l-a îngrădit cu gard de scânduri. Din nefericire, după numai patru ani, "prin intrigi şi calomnii - păcatele noastre - s-au luat aceste familii de sub conducerea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

preotului Puianu. Urmarea a fost că şcoala s-a nimicit, instituţiunile, cărora le pusese bază acest rar muncitor, s-a abandonat şi de la 1889 nu-i nici urmă de şcoală".

Îi va ferici guvernul cu şcoală de stat - se spune cu ironie amară în corespondenţă.

Demersurile preotului Puianu au fost extraordinare prin munca sa "neobosită, rezolută şi energică, împreunată cu tact, cu energia şi încrederea poporului", suferind şi jertfind "atât de mult pentru neam şi biserică". Meritul lui este apreciat, în corespondenţa trimisă "Gazetei", cel mai mult în faptul că "a scăpat din nimicirea sigură 5-600 suflete române greco-ortodoxe, deşteptându-i din somnul de moarte religios, moral şi naţional". În final se spune că preotul Nicolae Puianu "este încă tânăr şi putem aştepta de la el încă mult. În dânsul biserica greco-ortodoxă posedă o putere probată în secuime". Se fae apel la autorităţile supreme bisericeşti de la Sibiu să-l menţină pe Puianu în postul său, doarece în ultimul timp "i s-a agravat poziţia de preot". Nu se precizează din ce cauză, putem însă preupune că şi datorită autorităţilor civile sau, exclusiv datorită acestora[3].

Un alt aspect pozitiv al vieţii româneşti din Secuime apare în următorul anunţ din „Gazetă," publicat la 4 februarie 1899, sub titlul "Cumpărare de moşie", cu următorul cuprins: "Ni se comunică faptul că dl. Ioan Dima, paroch gr. or. în Sita Buzău şi Nicolae Rusu, mare proprietar tot acolo, au cumpărat împreună de la contele Mikes Benedek moşia Barcani (în Săcuime), dimpreună cu aşezămintele fabricii de sticlă de-acolo, cu preţul de 110.000 florini. Moşia constă din 4-5000 jugăre de pădure şi păşune"[4].

Un alt mesaj optimist primit de "Gazetă", din Secuime, este cel publicat la 9 aprilie 1899, în care se relatează despre "o frumoasă alegere de primar" în Bicaz, la 29 martie 1899. "În locul răposatului Vertres Janos - se spune în text - , a fost ales primar, pentru comunele mari româneşti, Dămuc, Bicaz şi Valea Jidanului, dl. Nicole Ţifrea, proprietar în Bicaz, care este şi preşedinte al băncii de-acolo, pe care o conduce împreună cu dl. Alesandru Precup ca director executiv. Alegerea d-sale s-a făcut prin aclamaţiune şi cu mare însufleţire de popor. Românii speră ca dl. Ţifrea va fi un bărbat drept şi va da mare ajutor poporului şi cauzelor sale culturale, şi,mai ales, fiindcă pedeci în cale nu-i stau, având juraţi buni şi pe plac, notarul fiind român, scriitorii de asemenea. Corespondenţa ce ni se trimite în cauza aceasta e plină de însufleţire, dar lipsa de spaţiu ne împiedcă a o publica întreagă"[5].

În acelaşi ton se înscrie şi corespondenţa trimisă de preotul I. G. Olteanu din Poiana Sărată, în mai 1899. El relatează un eveniment cultural din localitate, petrecut cu câteva luni înainte.

"Onorate d-le redactor - se spune în corespondenţă. În seara de 9(21) ianuarie a.c. a avut loc în şcoala română greco-ortodoxă din comuna noastră o producţiune [spectacol artistic] urmată de dans. Profitul a fost destinat pentru şcoala noastră confesioanlă". Aduce apoi mulţumiri celor "care au contribuit atât materialiceşte cât şi moraliceşte la reuşita acestei petrecerii", în special distigându-se domnişoarele Mariţi şi Emilia Pop - adevăratele aranjatoare ale petreceri", Eufrosina Pop - n. Fenechi, Nicolae Cioban, G. Vrej, Const. Matei şi G. Popovici, care au jucat, peste aşteptări, în vodevilul "Piatra de casă", de Vasile Alecsandri.

Programul spectacolului artistic a fost următorul: 1. *Cuvânt de deschidere*, ţinut de I.G. Olten, paroh; 2. *Chant de rossignol*, executat la pian de d-rele M. şi E. Popp; 3. *Codrule codruţule*, cântat de dra E. Popp, acompaniată la pian de d-ra M. Popp; 4. *Vestitorii primăverii*, de G. Coşbuc, declamată de şcolarul N. Ardeleanu; 5. *Fă Ileană*, idil cântat de d-rele E. şi M.Popp; 6. *Piatra din casă*, de V. Alexandri (sic!), jucat de persoanele susnumite; 7. *Cuvent de încheere*, de I. G. Oltean".

După spectacolul artistic "a urmat dans până în zorii zilei". Au fost de faţă şi "oaspeţi din România şi din Breţcul învecinat". Cunoaştem apoi din relatare numele celor

www.cimec.ro / www.mncr.ro

prezenţi, români dar şi maghiari şi de alte neamuri, care au şi contribuit financiar pentru şcoala confesională: căpitanul de vânători Lelescu, avocatul N. Calota, telegrafistul I. Roşian, I. Fenechi, G. Popovici, contabilul V. Damian, G. Micu, lt. T. Păun, funcţionarul vamal P. Nicolau, domnişoara Lucreţia Coltofean, D. Grumăzescu, avocatul D. Pontescu, veterinarul Szekely Aron, controlorul vamal Aurel Neudert, Elena Popp, Arpad Zakarias, preotul romano-catolic Şerban Endre, G. Grumăzescu, I. Vertan, Iacob Martini, V. I. Oltean, Efrosina Fenechi, D. Drăgănescu, V. Damian, N. Crintea, I. I. Oltean, G. Lazăr, I. Minişca, sergentul major de jandarmi I. Marcsi, G. Kajcsa, V. Minişca, N. Miculescu, P. Marinescu, C. Damian, Iakabos, I. Lupu, I. Şerban, I. Smedu, G. Ionel, P. Ciurea, M. Ciurea, I. Crintea, G. Irimie, P. Bitir, Pal Simon, N. Vargyasi, Hugo Vertan, Deak Denes, funcţionarul vamal D. Stănilă, Szasz N., N. Smedu, I. Manole, I. Tuluca, Ant. Eghet, Hegyes David, I. Antal, G. Mereţ, C. Ciurea, D. Furcean, I. Muntean, C. Căşinean, G. Ciurea, I. Paşcaliu, I. Tătarul şi N. Ciura. Au mai contribuit "ulterior, din afară", Donosteu Acatos - administratorul moşiei Grozeşti, administratorul Oprea Ciurea, Bălcănescu et Barboi - comercianţi din Brăila, Spiridon şi I. Olteancomercianţi din Iaşi, D. Cădere - absolvent al Facultăţii de Ştiinţe din Iaşi, R. Prişoţi, I. Roman Tuluca din Brăila, avocatul Calota, N. Braşoveanu - contabil în Ploieşti, Andrica Maras din Tecuci, I. Negoescu din Galaţi, administratorul Nic. Teoca Poenaru, Nicolae Crisbăşeanu - profesor în Bucureşti, H. Werner - farmacist în Roman, Ioan Vleja din Ploieşti şi generalul Gorjan. lista numelor celor prezenţi la spectacol şi a tuturor celor care au contribuit financiar pentru şcoala confesioală din Poiana Sărată este emoţionantă prin aria de cuprindere geografică a generoşilor sprijinitori ai vieţii naţionale româneşti din secuime[6].

O veste tot aşa de optimistă este trimisă "Gazetei" din Bicaz, la 10 iunie 1899, semnată "El". Semnatarul spune că nu poate să facă excepţie în privinţa fruntaşilor români din comună pentru că "toţi sunt oameni ca oamenii", se mai ciondănesc ei, "ba se mai şi suspicionează unii pe alţii - aşa-i lumea - dar pentru aceea, când e vorba de făcut ceva în interesul obştesc, fiecare îşi face datoria. Dovadă înfiinţarea unei însoţiri de credit, unei însoţiri de consum şi a unei societăţi de lectură, toate mai tinere de 2 ani". Se spune apoi că "directorul băncii, preşedintele consumului, preşedintele casinei au făcut fapte mari, ba de vor continua precum şi sperăm - de a lucra cu aceeaşi energie, precauţiune şi tactică, pomeniţi au să fie de multe generaţiuni". Sub conducerea lor şi a celorlalţi intelectuali, şi-au răscumpărat oamenii moşioarele, devenind şi ei proprietari de pământ". Aflăm că "numai cu lungi procese şi-au putut stoarce acest drept, şi ca preţ de răscumpărare au dat nu zeci, ci sute de mii deflorini; şi acestea toate în timpul scurt de 20 ani încoace". Semnatarul corespondenţei scrie că scopul articolului său este "de a descoperi inimilor mari faptele măreţe, ca luând pildă, asemenea să facă". De altfel titlul articolului este imperativul "Faceţi asemenea !". În încheiere spune că "Transilvania noastră poate să mai aibă aşa stări, unde trei-patru comune apropiate şi-ar putea crea instituţiuni economice culturale şi acolo conducătorii ar fi ca ai noştri"[7].

Încercând să se înscrie în viaţa naţională românească a Transilvaniei, românii din secuime apar în "Gazetă" şi ca binefăcători ai tinerimii studioase, prin "colectele" de bani care se organizau în acest sens în epocă. Aflăm astfel din informaţia publicată la 29 decembrie 1899 că pentru masa studenţilor "de la şcoala medie şi superioară din Braşov" s-au făcut colecte, "pe lista nr. 55", de către "Prea Onoratul Domn prortopresbiter D.Coltofeanu"[8] din şi în Breţcu, unde s-au adunat 14 coroane. Au contribuit: D. Coltofeanu, Ios. Bucşa (paroh în Hăghig), I. Marin (paroh în Cristur), David Coman (paroh în Vama Buzăului), Alex.Negoiu din Întorsura Buzăului, I. Bucşa (paroh în Arini) şi G. Fazekas (paroh în Lisneu)"[9].

Din păcate, tabloul vieţii româneşti din Secuime din epocă mai apare tulburat şi de alte evenimente triste.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Sub titlul "La închisoare", "Gazeta" din 16 martie 1899 relatează următoarele: "Aflăm că dl. Avram Giurgiu, învăţător din Vama Buzăului, originar din comuna Bulzeşti (Zarand), a intrat azi în închisoare la Târgu Mureş pentru a-şi face osânda de 14 zile, la care a fost condamnat pentru că a cântat <<Doina lui Lucaciu>>. Dl. Giurgiu este unul dintre acei învăţători care în vara anului 1895, aflându-se în exerciţiu de arme (la honvezi), în Târgu Mureşului, au cântat amintita <<doină>> şi din cauza asta nu numai că au fost cu toţii pedepsiţi din partea forurilor militare cu câte 10 zile arest de cazarmă, dar au fost urmăriţi şi din partea forurilor civile. Rezultatul a fost că dl. Giurgiu şi colegul său, Andrei Rusu, învăţător în Frata de Câmpie, au mai fost pedepsiţi şi din partea acestora cu câte 14 zile închisoare şi cu câte 100 fl. amendă. Dl. Giurgiu, după cum ni se spune, a mai fost gratificat pe deasupra şi cu o amendă specială de 2 fl., pe cuvânt că s-a adresat cu o scrisoare netimbrată către comanda militară de honvezi, cerând adeverirea faptului că a mai fost odată pedepsit în cauză cu 10 zile de arest de cazarmă. Dânsul avea lipsă de asemenea adeverinţă în decursul, procesului, comanda honvezească încă nu i l-a luat, ci în schimb a făcut să fie amendat. Faptul nu mai are lipsă de comentar"[10].

Ştirea se reia în numărul din 19 martie al "Gazetei", cu titlul "La temniţă"; "Miercurea trecută, dl. învăţător Avram Giurgiu din Vama Buzăului a intrat în închisoarea din Târgu-Mureşului, pentru a-şi face osânda de 14 zile, ce i s-a dat din cauză că în vara anului 1895, când se afla la deprindere de arme (la honvezi), în Târgu Mureşului, a cântat <<Doina lui Lucaciu>>. Dânsul a mai fost pedepsit şi în bani, cu 100 fl. Aceeaşi soartă a avut-o şi colegul său, Andrei Russu, învăţător în Frata de Câmpie. O cântare e deajuns pentru român ca să fie băgat în temniţă, celor ce însă din bun senin bombardează cu petrii bisericile, şcoalele şi casele românilor, nu li se întâmplă nimic"[11].

Un alt eveniment trist îl aflăm din rubrica "Scirile zilei", din 30 octombrie 1899 (stil vechi), a "Gazetei". Astfel, la 7 noiembrie (stil nou), în ziua de Sf. Dumitru, a ars biserica greco-catolică din Varviz (azi Subcetate), protopopiatul Giurgeului, după liturghia oficiată de preotul Petru Moldovan, prezenţi fiind cantorul Mihail Hurubeanu, clopotarul Gavril Pop, Ioan Roman, un copil şi 6-7 femei. Toţi au plecat apoi acasă, şi în jurul orei 15, biserica a luat foc, fără să se cunoască împrejurările. "Biserica era din lemn, având, în 2 turnuri, 2 clopote. Era tare bine şi bogat prevăzută cu de toate, avea o pictură rară. În timp de 2 ore biserica a fost mistuită cu desăvârşire. Nimeni nu a putut scoate din biserică nimic, au ars toate ornamentele şi odăjdiile preoţeşti, clopotele s-au topit". Oamenii au alergat "întru ajutor, dar nu a putut ajuta nimica. Acum bieţii poporeni, în număr de peste 500 familii, au rămas fără biserică". Edificiul bisericii a fost asigurat la 2000 florini, dar nu şi valorile din interior. Ştirea este comunicată "Gazetei" la 8 noiembrie 1899 (stil nou), de către Mihail Hurubeanu, cantorul bisericii[12].

Un eveniment mai însolit este corespondenţa trimisă la 8 decembrie 1899, din Poiana Sărată, de învăţătorul ortodox Pavel Birţ, la rubrica "Foiletonul Gaz. Trans.", intitulată "Istrucţiunea la buri", adică la populaţia sud-africană din Transvaal şi Orange, constituită din urmaşii coloniştilor europeni (în special olandezi), stabiliţi în sec. al XVII-lea, protestanţi - calvini. Articolul este bine scris, fireşte, nu după cercetare la faţa locului, ci după lucrarea lui dr. N. Maurvalt, *Varslag von den Schulinspection Praetoria*, 1896, ceea ce demonstrează că învăţătorul din Poiana Sărată era un om cult, pasionat de cunoaştere[13].

În tabloul vieţii social-culturale a românilor din Secuime, de la finele secolului al XIX-lea, se adaugă şi această corespondenţă din 1899, publicată într-una dintre cele mai prestigioase periodice româneşti din epocă - "Gazeta Transilvaniei".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

NOTE

1. Vezi şi: Vasile Lechinţan, Octavian Gr. Zegreanu, *Corespondenţă de la românii din Secuime în "Gazeta Transilvaniei" din 1899,* în "Angvstia", 2, 1997, p. 321-329.
2. Ibidem, p. 322. Despre personalitatea preotului Nicolae Puianu vezi şi Emil Micu, *Din trecutul bisericesc, cultural şi economic al românilor din secuime*, Braşov, 1936, pasim.
3. "Gazeta Transilvaniei", XLII, nr. 18, 24, I/5.II.1899 p. 4-5.
4. Idem, nr. 17, din 23.I/4.II.1899, p.2.
5. Idem, nr. 69, din 28.III/9.IV.1899, p. 3.
6. Idem, nr. 108, din 16/28.V.1899,p.6.
7. Idem, nr. 124, din 6/18.VI.1899, p. 5.
8. Despre Dimitrie Coltofeanu, vezi Vasile Lechinţan, Octavian Gr. Zegreanu, *op. cit.* p. 322-326.
9. "Gazeta Transilvaniei", XLII, nr. 287, 29.XII.1899, p.3.
10. Idem, nr.49, din 4/16.III.1899, p.3.
11. Idem, nr. 52, din 7/19.III.1899 p. 4-5.
12. Idem, nr. 241, din 31.X/12.XI.1899 p. 3.
13. Idem, nr. 273, din 10/23.XII.1899 p. 1-2.

The Report Sent by The Romanians from The Szekler Community To The Gazeta Transilvaniei in 1899

(Abstract)

The life of the Romanians from the Szekler community is veridically reflected in many important publications of the time. One of these publications is Gazeta Transilvaniei which presents a report appeared in January 1899, suggestively entitled "From the Szekler Community". The autor points out that the Romanians across the Carpathians have litle knowledge about their Romanian brothers living in the Szekler community. These ones are considered to have lost their identity. On the contrary, the author of the report highlighs their vivid national and religious life, taking into account that priests have a huge role in keeping the national consciousness awake.

There are given sundry pieces of information about the Dobolii de Jos commune which had a respectable priest in the person of Nicolae Puianu. There is also signaled that the Romanians bought an estate in Barcani and a Romanian maior was elected in Bicaz.

Due to the money collections organized in the epoch, the Romanians living in the Szekler community appear in Gazeta Transilvaniei as protectors of the diligent youth. Their initiatives are part of a larger attempt to integrate in the natioal Romanian life of Transylvania.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 159-164

NICOLAE DROC-BARCIAN - PERSONALITATE A LUPTEI ROMÂNILOR PENTRU PROPĂŞIRE ŞI UNITATE NAŢIONALĂ

Ancu Damian şi Emil Păunescu

I. Originea, familia, studiile

S-a născut în anul 1846[1], în satul Răşinari din Mărginimea Sibiului, comunitate care a dat neamului românesc atâtea personalităţi şi care a beneficiat de-a lungul vremii de mai multe monografii[2] şi alte lucrări despre cei care s-au ridicat din sânul ei.

Părintii săi au fost Petru Droc si Opreana, născută Popovici - Barcianu. Familia Droc a numărat: un Ioan, dascăl între 1779-1804 şi copist la 1799 al "Alexăndriei"; un Bucur, dascăl de la 1793 la 1837, apoi cântăreţ la biserică; un Ioan, preot între 1830-1880, al cărui fiu - tot Ioan - iniţial dascăl şi catihet la Răşinari, a devenit (între 1870-1900) protopop al Tractului de Miercurea Sibiului, apoi (între 1900-1917) asesor consistorial. Acesta din urmă văr cu Nicolae, are descendenţi la Sibiu până în zilele noastre[3].

Familia Barcianu, originară din Ţara Bârsei, 1-a dat pe marele învăţat Daniil Popovici Barcianu, autorul primului dicţionar român-german. La începutul secolului al XVIII-lea este atestat un Coman Popovici, supranumit Bârsan care a fost dascăl între 1720-1740; fiul său, Sava Popovici Bârsan (1735-1808) a ajuns protopop; nepotul său Dan Popovici Barcianu (1788-1867) a fost preot; strănepotul Sava Popovici Barcianu (1814-1879) a fost profesor la Seminarul Teologic din Sibiu, protopop în Răşinari şi membru în Comitetul permanent de la Blaj, în vremea Adunării din 3/15 mai 1848[4].

Ambele familii se înrudeau prin căsătorii cu familia Mitrea, din rândul căreia s-au ridicat atâţia oameni de seamă. Bucur (Hilarie) Mitrea, vărul lui Nicolae Droc-Barcian, după ce a urmat gimnaziul german la Sibiu şi institutul medico-chirurgical din Cluj, si-a luat doctoratul la Würzburg, fiind apoi medic în Mexic şi în Indiile Olandeze, considerat un mare călător român al secolului al XIX-lea[5].

Pe la vârsta de 13-14 ani Nicolae a trecut munţii, venind la Bucureşti, la unchiul său Maximilian Droc[6], ce ajunsese la demnitatea de director în Departamentul Lucrărilor Publice. A urmat Liceul "Sf Sava" în perioada 1860-1867, conform "Testimoniului" nr. 75/18 septembrie 1867, semnat de directorul I.C. Massim[7]. S-a înscris la Facultatea de drep, unde a urmat cursurile între 1867-1869. Când unchiul său nu 1-a mai putut întreţine, a renunţat la studii şi a solicitat un post de profesor la recent înfiinţatul gimnaziu din Giurgiu (inaugurat la 4 noiembrie 1869). A fost numit la 10 martie 1870, predându-le celor 18 elevi din clasa I "partea literară"[8].

II. Om al şcolii

Profesor al gimnaziului "Ion Maiorescu" între 1870-1915, dintre care 41 de ani

www.cimec.ro / www.mncr.ro

director, Droc-Barcian este în primul rând un pedagog[9]. Desi autodidact (a urmat numai cei doi ani de drept amintiți), el a fost traducător și autor de manuale[10].

După exemplarele păstrate la BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE și consemnate în *Bibliografia Românească Modernă*, între 1877-1884 Nicolae Droc-Barcian publică nouă manuale[11]. Ele pot fi grupate astfel:

- Manuale de geografie: *Elemente de geografie pentru clasa I gimnazială* (București, 1878); *Elemente de geografie pentru clasa a II-a gimnazială* (Buc., 1878); *Curs de geografie și statistică pentru clasa a II-a gimnazială* (ed. II, Buc., 1879-1880 și 1884); Europa. *Curs de geografie și statistică pentru uzul claselor gimnaziului* (ed. I, Buc., 1878-1880; ed. II, 1884).
- Manuale de limbă și literatură: *Curs de literatură generală*. Partea I. *Uvrajele în proză pentru uzul școalelor secundare de ambe-sexe* (Buc., 1877); *Teoria verbului și conjugarea după frații Bescherelle*. Partea I și Partea II (Buc.,1882-1883).
- Manuale de lucrări practice: *Mic curs de economie domestică* (casnică) *pentru uzul școalelor primare de fete* (Giurgiu, 1879); *Catehismul agricultorului* (Giurgiu, 1884). Acesta din urmă a fost medaliat cu aur la Expoziția agricolă județeană din 1883 și era prelucrat după manualul francezului Michel Greff Droc-Barcian a pus astfel la îndemâna învățătorilor de la școalele rurale "Noțiuni de agricultură, grădinărie, pomicultură și silvicultură".

Vrednicul director al Gimnaziului din Giurgiu a militat pentru înființarea altor școli, care să cuprindă cât mai mulți locuitori ai județului Vlașca. Cu decisiva sa contribuție au luat naștere școala de adulti (1879), școala profesională de fete (1897) și școala comercială (1900). Cu un an înainte de pensionare, ilustrul patriot a asistat la inaugurarea internatului, ceea ce a permis creșterea numărului elevilor proveniți din comunele județului[12].

Preocupat de ridicarea continuă a calității actului pedagogic, a creat în 1909 "Cercul cultural" al corpului didactic. Nu întâmplător Petre Răscanu[13] observa că numărul profesorilor titulari și calificați a fost mai mare la Giurgiu decât în alte orașe având școli de același grad.

Datorită lui Droc-Barcian școala giurgiuveană a beneficiat de bibliotecă[14], muzeu[15], grădină botanică observator meteorologic.

Pentru educația muzicală a înființat corul de pe lângă Catedrala "Adormirea Maicii Domnului", orchestra semisimfonică și Societatea corală "Lyra".

Pentru educația fizică a inițiat introducerea instrucției militare (generalizată după exemplul gimnaziului nostru în toate școlile secundare din țară în 1874), a întemeiat Societatea de gimnastică și a creat tradiția excursiilor școlare (cum au fost cele organizate la București, Curtea de Argeș sau Cernavodă).

După ce contribuise la apariția primelor periodice giurgiuvene[16], Droc-Barcian a reușit să realizeze un anuar al gimnaziului, din care au apărut două serii, prima - în ultimul deceniu al veacului trecut - încă necunoscută istoriografilor[17] și a doua, începută în 1907, care a fost continuată de urmașii săi Nicolae Cartojan, Frumuzache Chiriac și Savin Popescu[18].

III. Luptătorul pentru unitate natională

Nicolae Droc-Barcian a făcut parte din mai multe societăți culturale. În anii studenției îl întâlnim printre membrii societății iredentiste "Carpați", alături de Slavici și Eminescu. Tot împreună cu Eminescu a fost și în societatea "Orientul", întemeiată la 1 aprilie 1869. Într-un proces-verbal din 29 iunie același an se menționa o preconizată acțiune de strângere a folclorului din diverse provincii, pentru Moldova fiind delegați M. Eminescu și Vasile Dumitrescu-Păun, iar pentru Ardeal Miron Pompiliu, Ioniță Bădescu și N. Droc-Barcian[19].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Din prima sa perioadă bucureşteană datează colaborarea la revistele "Românismul" şi "Albina Pindului", precum şi la publicaţia satirică "Ghimpele" (căreia a continuat să-i trimită materiale după stabilirea la Giurgiu, inclusiv despre celebra revoltă a bivolarilor din 1873)[20].

În timpul războiului pentru independenţă a participat ca voluntar în prima parte a campaniei[21], dar în 1878 (în condiţiile în care gimnaziul giurgiuvean era închis, după avariile suferite în urma bombardamentelor artileriei otomane) îl întâlnim profesor la "Matei Basarab". În cele câteva luni petrecute la Bucureşti s-a apropiat de mentorul "Junimii", la ale cărei şedinţe este menţionat de câteva ori (astfel la o şedinţă restrânsă, din 30 august 1885, îl aflăm printre cei şase participanţi, alături de Veronica Micle)[22].

În 1871 Droc-Barcian s-a implicat în lupta pentru susţinerea românismului în sudul Dobrogei, înfiinţând "Societatea română de cultură şi limbă din Silistra", iar în 1872 a contribuit la înfiinţarea unei şcoli separate pentru fete în aceeaşi localitate[23].

În 1880 îl întâlnim pe Droc-Barcian printre participanţii la adunarea politică de la Turda, care a premers celei de la Sibiu din 1881, când s-au pus bazele Partidului Naţional Român. Într-o scrisoare către vărul său Ioan Droc, semnată împreună cu un anume Firoiu şi datată 24 august 1881 (originalul la Arh. St. Sibiu) explică de ce nu poate fi prezent la serbările "Astrei", deoarece se află la expoziţia de electricitate deschisă în acele zile la Paris. Redăm un fragment: "*Vă rugăm să fiţi fidelul nostru interpret pe lângă bunii români cu care am avut a face cunoştinţă la Turda, să nu ia în nume de rău absenţa noastră şi să nu ne taxeze de fanfaroni, epitet foarte utilizat la d-voastră vis-a-vis de românii din Vechiul Regat, ci să fie indulgenţi cu noi, mai ca seamă considerând circamstanţele în care ne aflăm* "[24].

Pe una dintre cărţile cumpărate de Droc-Barcian (pentru biblioteca Gimnaziului, de la un anticar din Viena) găsim următoarea însemnare, revelatoare pentru sentimentele de care era animat: "*Cato dixit: delenda Carthago; Barcian dixit: delenda Aastro- Ungariae* "[25].

S-a numărat printre fondatorii filialelor giurgiuvene ale "Ateneului Român" şi "Ligii Culturale"[26]. La aceasta din urmă a fost ulterior preşedinte de onoare.

S-a aflat printre cei care l-au primit pe fruntaşii memorandişti la Bucureşti, iar la Conferinţa naţională din 23-24 iulie 1893, ţinută la Sibiu, a venit într-un grup de simpatizanţi din "ţară", alături de Ion Bianu[27].

În 1890 a propus corpului profesoral vlăscean acordarea unui nume pentru Gimnaziu şi anume pe cel al unui ardelean care a contribuit decisiv la organizarea învăţământului din Ţara Românească: ION MAIORESCU. Cinci ani mai târziu, în prezenţa regelui Carol I şi a ministrului Instrucţiunii Publice Take Ionescu, s-a pus piatra fundamentală a localului propriu, existent şi astăzi[28].

Desi a trăit să vadă distrugerea sistematică întreprinsă de ocupanţi în 1916, atât asupra oraşului, cât şi asupra averii şcolii pe care o slujise, N. Droc-Barcian a avut şansa să poată participa şi la măreaţa Adunare de la Alba-Iulia. La 72 de ani, ne-a lăsat emoţionante însemnări despre clipele unice trăite atunci, pe "Câmpul lui Horea"[29].

IV. Ctitorul

Adevărat urmaş al lui Gheorghe Lazăr, Droc-Barcian se înscrie în lungul şir de ardeleni luminaţi, care au contribuit la propăşirea ţinuturilor de dincoace de munţi.

Alături de instituţiile şcolare sau cele înfiinţate pe lângă şcoală, el a fost întemeietorul societăţii "Junimea comercială" (1886) şi al "Clubului comercial" (1898), ba chiar şi al "Societăţii pentru protecţia animalelor" (1905)[30].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

A înfiinţat ziarele "Gazeta comunei" (1871) şi "Călugărenii" (1879); a colaborat la "Democraţia" şi la "Conservatorul", spaţiul neîngăduindu-ne să detaliem uriaşa sa activitate.

Nu trebuie uitat că sub bagheta lui au fost profesori George Oprescu, Traian Lalescu, Nicolae Cartojan, că în orchestra înfiinţată de el a cântat George Georgescu, că i-a avut elevi pe Nicolae Dărăscu şi Tudor Vianu, pe Mihail Manicatide şi Marin Drăcea.

Nu trebuie uitat nici că muzeul înfiinţat de el (şi distrus integral în 1916) conţinea prima probă materială a prezenţei românilor la Giurgiu, ca şi celebra donaţie de faună extremorientală a vărului său Hilarie Mitrea. Despre valoarea bibliotecii sale s-au realizat lucrări speciale[31].

Omul a fost răsplătit prin decoraţii, dar şi printr-o medalie comemorativă bătută în 1900, ca prinos pentru "30 de ani de muncă culturală"[32] şi printr-un medalion de bronz, comandat de foştii săi elevi sculptorului Fr. Storck. Medalionul a dispămt în 1948 şi a fost regăsit, cu postamentul distrus, în pivniţa liceului, în martie 1990.

A avut o căsnicie fericită cu Atina, fiica domnului Câmpeanu din Focşani şi doi copii: Titus (ofiţer, mort în primul război mondial) şi Lucreţia (profesoară, cu o viaţă aventuroasă, dar fără descendenţi)[33].

Astăzi străzii pe care se află Colegiul Naţional "Ion Maiorescu" i s-a dat numele de Nicolae Droc-Barcian, iar medalionul a fost fixat pe o placă din marmura recunoştinţei.

NOTE

1) Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din Vechiul Regat şi activitatea lor până la războiul întregirii neamului*, extras din Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul. 1918-1928, Cultura Naţională,1929, p. 17.

2) Vezi, spre exemplu, cunoscuta lucrare a lui E. Roşca (apărută în 1911) sau Stan Ionescu, *Monografia şcolii primare* "O. Goga" din Răsinari, Sibiu, 1936.

3)Ioan Droc, *Nicolae Droc-Barcianu (1846-1920). Viaţa şi opera*, Conferinţă ţinută la Giurgiu la 9 noiembrie 1981, manuscris.

4)Ibidem; Emil Pop, *Daniil Popovici Barcianu*, Arhiva Muzeului Brukenthal, manuscris.

5) Emil Pop, *Hilarie Mitrea*, în "Astra", nr, 1, 1966, p, 18.

6) Pitarul Maximilian Droc a fost autorul unor *Dialoguri româno-nemţeşti*, care au cunoscut - între 1837 şi 1863 - nu mai puţin de 5 ediţii.

7) Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Giurgiu, Colecţia de documente (copii).

8) Nicolae Miclescu şi colaboratorii (*Monografia Liceului nr,l din Giurgiu*, 1969) citează documentarul alcătuit de urmaşul cel mai important la direcţia şcolii - Savin Popescu (director între 1925-1948) - astăzi declarat pierdut.

9) Vezi Emil Păunescu, *Nicolae Droc-Barcian - om al şcolii*, în "Catedra", nr. 1, Giurgiu, 1991, p. 10.

10) Cercetările privitoare la opera lui Droc-Barcian au fost întreprinse în 1983 de Emil Păunescu şi Cornelia Dobrotă.

11) La Sibiu se pot consulta cinci dintre ele (trei la Biblioteca Institutului Teologic şi două la Biblioteca "Astra"). Cf. Ioan Droc, op.cit..

12) N. Miclescu, op. cit.

13) P. Răscanu, *Istoricul învăţământului secundar*, p. 134.

14) Biblioteca a fost distrusă în 1877 de bombardament; refăcută, dar jefuită în 1916, ea a supraviţuit cu greu epurărilor din anul 1948 şi următorii.

15) Despre cea mai importantă piesă a muzeului, prima inscripţie romană descoperită la Giurgiu, vezi pe larg la Ancu Damian, *Ion Bălan, Giurgiu momente istorice*, Buc., 1995, p, 11-12.

16) "Gazeta comunei" (1871) a fost al doilea ziar din istoria oraşului. Vezi, pentru amănunte, Mircea Alexa, *Repertoriul presei giurgiuvene*, manuscris.

17)Descoperită în 1986 de Emil Păunescu, la o cercetare mai atentă a fondului documentar păstrat în

www.cimec.ro / www.mncr.ro

biblioteca Liceului "Ion Maiorescu".

18) Până în 1928, după care - din raţiuni fmanciare - şi-a încetat apariţia.

19)Vezi, pentru amănunte, lucrările eminescologilor G. Bogdan-Duică şi Augustin Z.N. Pop.

20) Cercetarea acestor colaborări a fost întreprinsă pentru prima dată de Ioan Droc (op. cit.); vezi şi Corneliu Albu, *Alexandru Papiu-Ilarian*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1977, p. 225.

21) Paul Abrudan, *Contribuţia Sibiului în războiul de independenţă din 1877 - 1878, în Repere sibiene*, Sibiu, 1977, p. 39-40 (vezi şi Corneliu Dragoman, *Răşinărenii în războiul de independenţă*, în "Tribuna Sibiului", 1977).

22) A.Z.N. Pop, *Pe urmele Veronicăi Micle*, Ed. Sport-Turism, Buc., 1981, p. 157.

23) "Anuarul Gimnaziului Ion Maiorescu" Giurgiu, 1912-1913, p. 61.

24) Apud Ioan Droc, op. cit.; vezi şi Ioan Droc, *Expoziţia de la Paris*, "Restituiri", Ed. Dacia, 1976.

25) Comelia Dobrota, Emil Păunescu, *Profesori giurgiuveni şi Marea Unire*, comunicare ţinută la Giurgiu, noiembrie 1983.

26) I. Zamfirescu, V. Cândea, V. Moga, *Ateneul Român*, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1976, p. 222; V. Netca, *Liga Culturală şi Unirea Transilvaniei cu România*, Ed. Junimea, Iaşi, 1978, p. 66.

27) Pr. Ioan Georgescu, *Dr. Ioan Raţiu (1828-1902) - 50 de ani din luptele naţionale ale românilor arde leni*, Sibiu, 1928, p. 158.

28) O fotocopie a actului poate fi văzută în cancelaria directorului Colegiului Naţional "Ion Maiorescu".

29) Petru I. Droc, *Participanţi la lupta pentru libertate şi unitate naţională: Nicolae Droc-Barcian*, în "Telegraful Român", 1-15 decembrie 1978, Sibiu, p. 9.

30) N. Miclescu s.a., op. cit.; Ioan Droc, op. cit.

31) În 1994, la jubileul de 125 de ani al şcolii pe care a slujit-o, s-a propus valorificarea cercetărilor întreprinse până acum, dar - de atunci - nu s-a reuşit definitivarea şi publicarea lor.

32) G. Buzdugan, Gh. Niculiţă, *Medalii şi plachete româneşti*, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1971, p. 249.

33) Un grup de fotografii de familie, rămase inedite, a fost donat Muzeului judeţean "Teohari Antonescu" de colecţionarul Niculae Niculae în 1994.

Nicolae Droc Barcian-Personality of the struggle of the Romanians for prosperity and national unity

(Summary)

Born in1846 in Răşinari, near Sibiu, Nicolae Droc Barcian, true succeeeor of Gheorghe Lazăr, is one of the many enlightened Transylvanians who contributed to the prosperity; of the provinces inside the Carpathians arch.

The study pointa out the activity of Droc Barcian as a scholar, a professor, a translator and writer of textbooks, founder of schools, periodicals and cultural associations and a fighter for the national unity of the Romanians.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

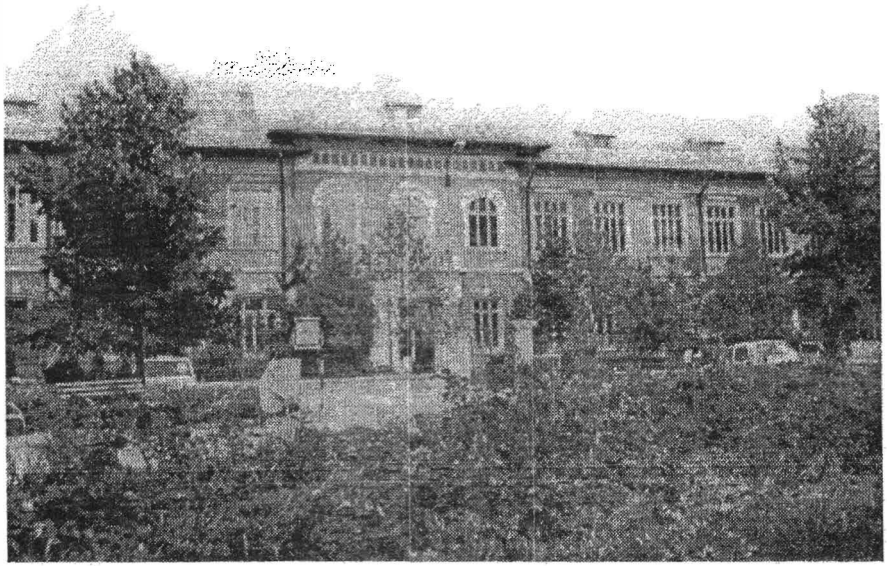

Liceul "Ion Maiorescu" - Giurgiu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 165-172

ACTIVITATEA LUI GHIȚĂ POPP PENTRU ÎNFĂPTUIREA, CONSOLIDAREA ȘI APĂRAREA ROMÂNIEI MARI

Eugenia Irina Crișan, Constantin I. Stan

Ghiță Popp a avut destinul măreț și tragic de a-și vedea înfăptuit visul României Mari, de a asista neputincios la sfârtecarea ei, iar, mai apoi, după instaurarea regimului comunist, de a suferi prin lagăre și închisori pentru convingerile sale, alături de mulți alți corifei ai generației din care făcea parte. Treptat, faptele și scrierile lui au intrat, pe nedrept, în conul de umbră al uitării. Prezentele rânduri își propun să readucă în atenția cercetării istorice câteva coordonate ale personalității sale.

Profesor, avocat, excelent ziarist, Ghiță Popp s-a născut în Poiana Sărata, fostul județ Trei Scaune, azi Covasna, în anul 1883. Urmează studiile liceale la Brașov și Sibiu, iar cele universitare la Budapesta și Viena.

Încă din studenție începe o intenă activitate ziaristică, prin corespondențe la ziarul "Tribuna" din Arad, unde, după terminarea studiilor va deveni unul din cei mai reprezentativi redactori[1].

Unul din prietenii săi apropiați, coleg de studii la Brașov și Budapesta și colaboratori pe tărâmul publicisticii și al luptelor naționale, Onisifor Ghibu, i-a dedicat în memoriile sale rânduri memorabile: "Era un excelent ziarist, din păcate prea puțin cunoscut din cauza exageratei lui modestii, care îl făcea să nu-și semneze decât rareori articolele. Întreaga lui activitate constituie un frumos capitol al ziaristicii antebelice și interbelice"[2]. Sau, cu alt prilej: "Prietenul meu (Ghiță Popp, n.n.) era un om cu convingeri tari, de o impresionantă inflexibilitate și corectitudine morală, dezinteresat, fără nici un gând de "carieră", idealist pur-sânge, pe un fond realist, sănătos, gata să facă oricând, orice pentru cauzele mari ale obștei românești. Poseda pe lângă română, germana, ungara și franceza. Avea un ascuțit simț de observație și de distingere și un scris clar, energic, direct, fără cotituri și ambiguități"[3].

Ca student al Facultății de drept din Budapesta, Ghiță Popp încearcă să adune studenții națiunilor oprimate din monarhia dualistă într-o colaborare pe teren cultural. Din inițiativa lui, au loc două întâlniri ale studenților români cu colegii lor sârbi, sași și slovaci, în cadrul cărora Ghiță Popp conferențiază despre istoria românilor, iar Onisifor Ghibu expune câteva repere ale evoluției limbii române4.

Atunci când, în 1904 se sărbătoreau la Oradea 40 de ani de apariție a revistei "Familia" și 70 de ani de la nașterea inițiatorului ei Iosif Vulcan, studenții români din Budapesta îl deleagă pe Ghiță Popp să îi reprezinte, alături de Octavian Goga5.

După încheierea studiilor, Ghiță Popp intră în rândurile redactorilor "Tribunei" din Arad, angajându-se în focul luptelor naționale, alături de alți fruntași ai generației sale, grupați în jurul acestei prestigioase publicații. gruparea s-a impus în viața politică a românilor din monarhie sub denumirea de "tinerii oțeliți", avându-l ca principal exponent pe Octavian Goga. Printre ei îi regăsim pe Ilarie Chendi, Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, Șt. O. Iosif, Ion Agârbiceanu, Tiberiu Brediceanu, Sextil Pușcariu, Octavian C. Tăslăuanu, Vasile Osvadă, C. Bucșan și bineînțeles, Ghiță Popp.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Încă din primii ani de ziaristică, acesta întreţine o vie corespondenţă cu Horia Petra Petrescu, pe atuncistudent la Budapesta, Viena şi Leipzig, dar şi colaborator al ziarelor din transilvania şi Ungaria, printre care şi "Tribuna", în care publică un incendiar pamflet "Cine sunt agitatorii ?" care-i aduce lui Sever Bocu, redactor-responsabil, un memorabil proces de presă[6].

În iunie 1907, Ghiţă Popp devine corespondent al "tribunei" la Budapesta, înlocuindu-l pe Sever Dan, detaşat laViena.

Peste două luni, în august 1907, îl reăsim pe Ghiţă Popp, alături de Octavian Ghibu, pe baricadele luptelor electorale de la Beiuş, în calitate de corespondent al "Tribunei". Deşi bătuţi cu cruzime, cei doi se reîntorc, în entuziasmul generat de alegerea lui Vasile Lucaciu, cu datoria împlinită[7].

Prin articole, adesea nesemnate sau semnate cu pseudonimul Gheorghe Pădure, Ghiţă Popp ia atitudine împotriva politicii de desnaţionalizare dusă de guvernele ungureşti, demască efectele dezastruoase ale legislaţiei şcolare a contelui L. Apponyi asupra învăţământului românesc[8] sau, la îndemnul lui Onisifor Ghibu, relatează despre problematica românilor din Valea Timocului[9].

După izbucnirea primului război mondial, la fel ca mulţi alţi intelectuali transilvăneni, Ghiţă Popp ia drumul României, integrându-se în bătălia pentru părăsirea neutralităţii şi angajarea ţării în războiul de reîntregire a neamului românesc.

Octavian Goga, ajuns la Bucureşti venind de la Paris, proiectase editarea unui cotidian "Adealul", avându-i ca redactori pe Ghiţă Pop, Constantin Bucşan şi Onisifor Ghibu[10]. dacă acest proiect nu a prins viaţă, ceitrei au început editarea ziarului "Tribuna", revistă săptămânală cu caracter politic şi cultural orientată spre aceleaşi obiective de unitate naţională11, în timp ce Octavian Goga, în înţelegere cu Nicolae Filipescu, deschide coloanele cotidianului conservator "Epoca" pentru refugiaţii din monarhia dualistă. Ghiţă Popp se număra şi printre colaboratorii rubricii "Ardealul vorbeşte" din acest ziar.

*

* *

La 16 septembrie 1915 s-a creat sub preşedenţia lui Nicolae Filipescu "Federaţia unionistă", organizaţie patriotică înglobând opoziţia antantofilă. Ea era alcătuită din conservatorii lui Nicu Filipescu, Partidul Consrvator Democrat prezidat de Take Ionescu, "Liga Naţională", "Asociaţia ardelenilor şi bucovinenilor". În apelul lansat în sera aceleiaşi zile se subliniază că scopul "federaţiei" era acela al înfăptuirii unităţii naţionale prin unirea Transilvaniei cu România. Conducătorii organizaţiei se angajau să intreprindă o acţiune energică pentru a determina guvernul să-şi modifice atitudinea şi să accepte intrarea României, în război de partea Antantei[12].

A doua zi după înfiinţarea "Federaţiei", Ghiţă Popp îşi trimite adeziunea, alături de numele lui figurând dr. Ioan Cantacuzino, profesorul George Murnu de la Universitatea din Bucureşti, refugiaţii ardeleni şi bucovineni Onisifor Ghibu, Ion Grămadă, Dimitrie Marmeliuc, Cassian Munteanu, George Rotică, Octavian C. Tăslăuanu, publicistul Sebastian Bornemisa1[13], Ghiţă Popp, colaborator activ la ziarul "Epoca", împreună cu Avram Imbroane, cunoscut militant bănăţcan14. de asemenea el a fost şi colaborator al revistei "Tribuna" de la Bucureşti. În numărul din 28 februarie 1916 a tipărit un articol intitulat "Prizonierii români din Siberia". Semnatarul articolului punea în mod serios problema prizonierilor români din siberia, care constituie "o mare datorie cu desăvârşire neglijată de România oficială şi neoficială". Plecând de la faptul că în Siberia se găseau 45-50.000 de prizonieri austro-ungari de naţionalitate română, se insista asupra importanţei pe care aceşti

www.cimec.ro / www.mncr.ro

români o aveau şi care ar fi format un întreg corp de armată, cu urmări în planurile de război ale României, dacă acesta s-ar pregăti serios pentru ceasul cel mare care trebuie să bată în cursul marii încleştări mondiale, pentru românism. Autorul pune întrebarea: "Ce-am făcut pentru trezirea acestor oameni în timpul lungii lor captivităţi? Cine s-a îngrijit de hrana lor sufletească? Gânditu-s-a cineva să se folosească de timpul acesta spre a-i pune în curent cu tot ce se petrece în lumea românească ? (...) Unde e spitalul românesc, unde sunt echipele de medici şi de surori de caritate din România, care să facă pe lângă o operă sanitară şi una sufletească, dându-le românilor prizonieri mângâierea că nu sunt părăsiţi şi uitaţi de fraţii cu care alături cor trebui să lupte pentru pământul lor şi unde sunt cărţile şi ziarele ce ar trebui să se trimită românilor, unde sunt propagandiştii care să ducă ştiri şi speranţe noi sufletelor pierdute în inmensitatea siberiană ?".

Toate acestea nu s-au făcut o mare neglijenţă apăsa pe românii din Regat. Cei peste o sută de mii de cehi prizonieri în Rusia au de mai bine de un an un ziar cehesc condus de fostul prim-redactor al ziarului "Narodny Listy" din Praga. Autorul articolului arăta, în continuare, că trebuie făcut ceva pentru voluntarii români din Rusia iar societatea românească are obligaţia să se intereseze de soarta lor[15].

În august 1916, armata română a intrat în război de partea Antantei. După o serie de succese, trupele române au suferit înfrângeri pă câmpul de luptă. Armata, parlamentul, celelate instituţii s-au retras în Moldova, zonă rămasă neocupată. În ara anului 1917, armata română a organizat o ofensivă în zona Mărăşti şi a opus orezistenţă eroică la Mărăşeşti şi Oituz.

Ghiţă Popp este trimis la Kiev ca redactor al noii gazete acum înfiinţată, "România Mare", care a început să apară din 20 iulie 1917 cu litere latine, având ca redactor-şef pe Sever Bocu. Alături de Ghiţă Popp era redactor Iosif Schiopul, lor alăturându-se profesorul Filaret Dobos. Ziarul era finanţat de guvernul român. Primul număr a apărut în 5000 de exemplare, tiraj mare pentru vremea aceea[16].

Ghiţă Popp a publicat numeroase articole în gazeta "România Mare". În numărul din 26 iulie 1917, el sublinia rolul voluntarilor români din Rusia, apreciind că ei au fost sufletul armatei române. Orice victorie a armatei române era comentată şi prezentată în paginile gazetei voluntarilor români din ţara vecină. Autorul articolelor elogia ofensiva aramatei române de la Mărăşeşti arătând că ea nu este susţintă de aramata rusă, iar frontul acestei armate începe să se dezorganizeze[17].

O săptămână mai târziu, într-un nou articol, se ridică împotriva abuzurilor comise de autorităţile austro-ungare contra populaţiei româneşti din Banat şi Transilvania. O citadelă a românismului care este şcoala, era acum asaltată de autorităţile austro-ungare. Acum, contele Apponyi este din nou ministru al învăţământului în guvernul Eszterházy. Obiectivul său era, la fel ca în anul 1907, când s-a mai aflat la conducerea acestui minister, distrugerea şcolii româneşti. După 1907, când iniţiase faimoasa lege a învăţământului care îi poartă numele, contele Apponyi închisese din cele 3000 de şcoli româneşti, în numai doi ani, circa 500-600, românii pierzând în aceşti ani aproape o şcoală pe zi. Acum, acelaşi ministru "voia să le distrugă dintr-o singură lovitură. Tinerii români erau măcelăriţi în Galiţia, Polonia, Serbia şi Italia pentru un ideal care nu era al lor, în timp ce fruntaşii politici erau obligaţi să semneze declaraţii de credinţă către statul maghiar, iar presa românească din Transilvania era acum desfiinţată. Populaţia civilă era pusă să sape şanţuri împotriva armatei române"18.

În pofida greutăţilor întâmpinate, idealul întregirii naţionale era încă viu în conştiinţa românilor. Ghiţă Popp aprecia că "Avem un vis neîmplinit - unitatea naţională a românilor din Austro-Ungaria cu fraţii lor din România Liberă". Acest deziderat a încălzit inimile tuturor românilor. Din zorii vieţii naţionale, el ne-a vrăjit şi ne-a chemat cu puterea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tainică şi neînţeleasă a unui instinct".

Autorul articolului aminteşte marile personalităţi culturale ale neamului: Inochentie Micu Klein, Moise Nicoară, Gh. Sincsi, Samuil Micu, Petru Maior, Gh. Lazăr, Eliade Rădulescu, Gh. Asachi. Toţi au avut acest gând mare, îndrăzneţ. Au fost întemeiate şcoli, instituţii culturale, bănci. "Drumul lor a fost spre cetatea în care poate nu credeau nici ei cu totul". Gh. Popp aduce un omagiu acestor apostoli ai neamului care "au trăit în sărăcia unor colibe amărâte şi au lucrat la temelia unui palat mândru şi strălucit pe care ştiau că poate nu-l vor veda niciodată. Erau însă fericiţi că gândul că dacă nu ei, copiii, nepoţii sau strănepoţii lor vor locui odată într-însul binecuvântând pe înaintaşi (...). Căci unitatea naţională este legea fundamentală a naturii însăşi şi nimic ce se pune împotriva naturii nu pot să învingă"[19].

Totuşi, Ghiţă Popp era conştient că unitatea naţională nu se putea realiza cu uşurinţă. Într-o scrisoare expediată din Kiev, la 18 august 1918, lui Vasile Stoica, el îşi exprima temerea că "Ţara noastră este în pericol de a fi invadată", iar trupele noastre au intrat în focul crâncenelor confruntări de la Mărăşeşti şi Oituz. Aici "s-au dat lupte de o măreţie vrednică de o epopee. Ai noştri au luptat cu o vitejie de neînchipuit. Au uimit pe francezi şi englezi". Autorul scrisorii atrăgea atenţia în legătură cu "slăbiciunea şi şovăiala rusească", care în opinia sa, "vor pricinui probabil o nouă catastrofă".

Ghiţă Popp îşi informa prietenul aflat în S.U.A. că germanii, vor să ocupe şi Basarabia spre a o lipi la ţară, pentru "a face o parodie de România Mare şi să încheie o pace separată cu cei rămaşi în ţară". Semnatarul scrisorii preciza că se afla la Kiev cu Sever Bocu şi F. Doboş, trimişi în misiune de guvernul român, pentru a edita gazeta "România Mare". El îşi exprima îngrijorarea faţă de situaţia din Rusia care "merge spre descompunere sau spre contrarevoluţie, ori cel puţin, spre o monarhie constituţională". Ghiţă Popp aprecia că această soluţie este cea mai potrivită. El îl informa totodată pe Vasile Stoica că "afacerea cu voluntarii mergea greu", deoarece s-au adunat doar 4-5000 de voluntari. Totuşi câteva unităţi de voluntari români aflaţi în Rusia au ajuns pe pământul României, la Iaşi. Era însă pesimist deoarece privea plecarea voluntarilor cu jale şi duioşie întrbându-se "cine ştie când vor revedea Adealul"[20].

În paralel, Sever Bocu, Ghiţă Popp, Filaret Doboş şi alţi soli ai poporului român în Rusia au luat legătura cu Thomas G. Masaryk, liderul emigraţiei cehe din ţara vecină, pentru organizarea unui congres antiaustriac la Stockolm. Masaryk şi-a exprimat "bucuria de a fi putut regăsi contactul cu românii transilvăneni spre a coordona luptele noastre care merg spre aceeaşi ţintă, distrugerea Austro-Ungariei". Congresul care urma să aibă loc în capitala Suediei trebuia să demaşte în faţa opiniei publice internaţionale persecuţiile suferite de popoarele asuprite din monarhie şi să discute delimitarea hotarelor politice ale viitoarelor state naţionale "pentru a nu aduce nici un prejudiciu tratatelor încheiate între guverne"[21].

Problema colaborării româno-cehe a fost discutată cu prilejul vizitei la Iaşi a lui Thomas G. Masaryk. Vorbind despre acest eveniment, Ghiţă Popp scria în paginile "României Mari" că ea este "nu numai o manifestaţiune dictată de interesul unui moment trecător, ci şi un act de înaltă prevedere a viitorului mai îndepărtat (...) raporturile noastre cu naţiunea cehoslovacă vor fi de cea mai mare însemnătate politică, economică şi chiar culturală pentru România de mâine"[22].

Colaborarea româno-cehă a continuat în lunil următoare. În 29 noiembrie 1917 a avut loc la Kiev adunarea naţiunilor din Austro-Ungaria la care au participat şi trei reprezentanţi ai românilor din Rusia: Sever Bocu, Filaret Doboş şi Ghiţă Popp. T.G. Masaryk a expus în faţa delegaţiilor prezenţi raportul general în care a analizat situaţia popoarelor din Imperiul Austro-Ungar, considerat ca fiind "un conglomerat de neamuri exploatate de dinastie şi

www.cimec.ro / www.mncr.ro

armată, de birocrație, de aristrocație și biserică"[23].

În încheierea adunării a fost adoptată o moțiune prin votul unanim al participanților, afirmându-se că atâta timp cât va exista Austro-Ungaria "popoarele asuprite nu-și vor putea dobândi deplina lor neatârnare" și nu va fi pace în Europa și în lume. Cei prezenți s-au angajat să formeze de la Baltica până la Marea Neagră "o stavilă împotriva expansiunii pangermane pe baza unirii tuturor forțelor națiunilor oprimate, înfăptuindu-se astfel drepturile lor sfinte"[24].

Ghiță Popp s-a reîntors din Rusia în preajma actului de la 1 decembrie 1918, poposind la Alba Iulia. El a declarat unui corespondent de presă că "România se află în fața unui proces de totală transformare: peste 30.000 de români ardeleni se află de multă vreme acolo și mulți dintre ei sunt pătrunși de ideile radicale. Alipirea condiționată (a Transilvaniei - n. n.) n-are nici un rost. În scurt timp va lua ființă un guvern al românilor din Ardeal și Banat, care se va muta apoi la Cluj, deoarece capitala Ardealului românesc va fi Clujul"[25]. Ghiță Popp, împreună cu Victor Deleu, Vasile Osvadă, Avram Imbroane, Eugen Goga, Iosif Schiopu, reprezentau, la Alba Iulia, corpul voluntarilor români din Transilvania și Bucovina. ei au sosit la Iași împreună cu generalul Leonte, Ioan Paucescu și Tilica Ioanid, foști deputați[26].

După Marea unire din 1918, Ghiță Popp își continuă activitatea în cadrul Partidului Național Român, deținând mai multe mandate de parlamentar. La fuziunea Patidului Național Român cu partidul Conservator Democrat, el va face parte din Comitetul Executiv[27].

În întreaga perioadă interbelică, Ghiță Popp s-a pronunțat pentru menținerea și întărirea sistemului parlamentar constituțional, condiție a democratizării societății românești. La începutul regimului instaurat de Carol al II-lea, dr. Nicolae Lupu și Ion Cămărăşescu au refuzat portofoliile propuse de suveran. Același lucru au făcut, puțin mai târziu Sever Bocu, Aurel Dobrescu și Ghiță Popp. În schimb, grupul Călinescu format din Virgil Potarca, Mihail Ralea, Mihai Ghelmeugeanu și Petre Andrei au intrat în guvernul carlist, fiind imediat eliminați din partid[28].

Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și alți oameni politici au sprijinit venirea lui Ion Antonescu la putere, inclusiv începerea campaniei armatei române de eliberare a Basarabiei și Bucovinei de nord, teritorii acaparate de U.R.S.S., în iunie 1940. Odată cu trecerea trupelor române dincolo de Nistru, liderii P.N.Ț. și P.N.L. au expediat numeroase memorii de protest șefului statului. Omul de legătură între P.N.Ț. și P.N.L.era Ghiță Popp, fapt subliniat și de serviciul român de informații, într-un document din 15 iulie 1943[29].

La 6 octombrie 1940 a avut loc în sala de festivități a "Ligii Antirevizioniste" din Palatul Universul din București ședința de constituire a Asociației Pro-Transilvania. Documentul de fondare a organizației a fost semnat de peste 100 de fruntași ai vieții politice românești, ziariști, oameni de cultură. Președinte al asociației a fost ales Iuliu Maniu iar secretar general Ghiță Popp[30].

Noua organizație a avut existența scurtă deoarece la 15 noiembrie 1940, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, ea a fost desființată. Documentul justifica acest act arbitrar prin faptul ca unuia din membrii ei "au început să desfășoare o activitate de politică internă și de provocațiuni, dovedind astfel alte scopuri decât cele arătate la înființarea acestei asociații"[31]. Liderii acestei organizații au înaintat genealului Ion Antonescu, la 20 noiembrie 1940, un memoriu de protest cerând șefului statului ă revină asupra deciziei. Genralul nu a anulat decizia guvernului cu toate că decretul de dizolvare a fost elaborat în lipsa sa, fiind semnat de Horia Sima[32].

Ghiță Popp a stabilit contacte și cu liderii P.C.R. Într-o scrisoare adresată lui Iuliu Maniu, la 20 decembrie 1942, conducerea P.C.R. îi reproșează șefului P.N.Ț. că, prin inter-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

mediul lui Ghiţă Popp, a revenit asupra hotărârii anterioare prin care nu punea în discuţie problema Basarabiei şi Bucovinei de Nord. "Revenirea dumneavoastră - se arată în document - este cu atât mai surprinzătoare cu cât situaţia internaţională a României ca stat agresor aliat cu Hitler, cât şi situaţia internă s-a agravat până la care orice ezitare de a uni toate forţele patriotice şi a trece la acţiune pentru salvarea ţării v-ar împovăra cu o grea răspundere faţă de poporul nostru şi faţă de viitorul lui"[33].

Concomitent, liderii P.N.Ţ., Maniu personal, Ghiţă Popp, dr. Solomon, Zaharia Boilă şi alţi fruntaşi provinciali, potrivit raportului Serviciului Secret de Informaţii din mai 1943, "menţin un contact permanent cu legionarii"[34]. Demersurile lor erau cunoscute şi urmărite îndeaproape de Serviciul Român de Informaţii datorită presiunilor tot mai intense ale nemţilor. Şeful S.R.I., Eugen Cristescu, nota în jurnalul său că "pentru a da impresia germanilor că totuşi se iau măsuri faţă de politicienii români, trebuia să se realizeze formula unui avertisment care în fond era inofensiv şi care ne permitea totuşi să comunicăm că s-au luat măsuri". ca urmare a acestei formule, Ghiţă Popp, Corneliu Coposu, doctor Solomon, poetul Ilieşiu şi Gatterburg Vereta au fost chemaţi la secţia juridică, unde prin colonelul magistrat Radu Ionescu li s-a citit o drastică observaţie, însă pur formală, lăsându-i apoi liberi"[35].

În septembrie 1944, Ghiţă Popp devine secretar general al P.N.Ţ. în timp ce I. Maniu rămâne preşedinte, Ion Mihalache, dr. N. Lupu şi M. Popovici, vicepreşedinţi[36].

După actul de la 23 August 1944, Ghiţă Popp, împreună cu Lucreţiu Pătrăşcanu, general de brigadă Dumitru Dămăceanu, prinţul Barbu Ştirbei au paticipat la negocierile de la Moscova cu Molotov, Vâşinski Malinovski, Novicov, Vinogradov şi ganidenko pentru semnarea armistiţiului. La discuţii au mai participat ambasadorul Marii Britanii Sir Archibald Clark Kerr şi omologul său american, Harriman[37].

Delegaţii români au semnat la 12 septembrie 1944 convenţia de armistiţiu cu Naţiunile unite. Discuţiile au fost contradictorii. Multe din propunerile delegaţilor români nu au fost acceptate de partea sovietică. Ghiţă Popp preciza în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 septembrie 1944 că a cerut lui Molotov eşalonarea termenului de plată pe 9 ani. "D-l Molotov a spus că este o sumă mică pe care ne-a propus-o şi opina rusească este nemulţumită cu această sumă... cât şi cu eşalonarea ei pe şase ani"[38]. În şedinţa de-a doua zi, Ghiţă Popp a declarat că anularea arbitrajului de la Viena "este aproape singurul câştig pe care ni-l aduce tratatul de armistiţiu"[39].

În adevăr, condiţiile de armistiţiu erau grele, ele se refereau la renunţarea la Basarabia şi Bucovia de Nord, la plata unor importante despăgubiri de război - 300 milioane dolari la cursul din anul 1938.

La 4 noiembrie 1944, Ghiţă Popp a fost numit secretar de stat la Departamentul Cultelor şi Artelor, fiind nevoit să demisioneze din funcţia de secretar general al P.N.Ţ. În data de 6 decembrie 1944, G. Popp a fost numit ministru al cultelor şi artelor, în uvernul condus e generalul Nicolae Rădescu[40].

După război s-a creat un comitet special cu scopul de a clarifica problema definirii criminalilor de război. La 24 decembrie 1945, acest comitet era alcătuit den dr. Petru Groza - preşedinte, Lucreţiu Pătrăşcanu (P.C.R.), G. Fotino (P.N.L.) şi Ghiţă Popp (P.N.Ţ.), membri[41].

Ultimii ani ai vieţii, Ghiţă Popp i-a petrecut în închisoare. A murit în 1967.

NOTE

1. TRIBUNA arădeană apare la 1/14 ianuarie 1907 până în 25 feb./10 mar. 1912. Director Ioan Russu-Şirianu. Redactor responsabil Sever Bocu. Editor-proprietar - George Nichin. Va fuziona cu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ROMÂNUL din Arad, după 28 feb./12 mar. 1912. Printre principalii colaboratori: Ilarie Chendi, Vasile C. Osvadă, Ion Agârbiceanu, Zaharia Bârsan, Gh. Bogdan Duică, Alexandru Ciura, Emil Gârleanu, Onisifor Ghibu, Ion Gorun, Nerva Hodoş, Sextil Puşcariu, Horia Petra petrescu, Octavian C. Tăslăuanu, Maria Cunţan ş.a.

2. Ghibu, *Onisifor, Oameni între oameni. Amintiri*, Editura Eminescu, ucureşti, 1990, p. 77.
3. Idem, *Pe baricadele vieţii. Anii mei de învăţătură.* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 317.
4. Ibidem, p. 153
5. Ghibu, Onisifor, *Oameni între oameni. Amintiri*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1990, p. 41.
6. Biblioteca ASTRA. Colecţii speciale - Corespondenţa Ghiţă Popp cu Horia Petra Petrescu, MXLX.I.11.
7. *Tribuna, XI*, nr. 178, 12/25 aug. 1907, p. 5 şi urm.
8. Ghibu, Onisifor, *În contra utrachismului În Românul*, III, nr. 84, 14/27 aprilie 1913. Vezi şi *Nu din partea aceea.* Editura Eminescu, Bucureşti 1985, p. 332.
9. Tribuna, XIII, nr. 58, 13/27 mar. 1909.
10. Ghibu, Onisifor, *Oameni între oameni. Amintiri.* Bucureşti, Ed. Eminescu, 1990, p. 41.
11. Ibidem, p. 78.
12. Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscrise, Arh. Ioan Ursu, cota A 597; *EVENIMENTUL*, XXIII, nr. 180, 20 sep. 1915, p. 2.
13. *EPOCA*, XXII, nr. 259, 20 sept. 1935, p. 1.
14. *Presa ardeleană pribeagă* 1915-1919. În: Almanahul presei române pe anul 1926, cluj, 1926, p. 67.
15. G. Popp, *Prizonierii români din Siberia*, În: TRIBUNA, II, nr. 9, 28 feb. 1916.
16. Onisifor, Ghibu, *Pe baricadele vieţii*, vol. II. *În Basarabia revoluţionară.* 1917-1918. Amintiri. Ediţie de Octavian O. Ghibu, Chişinău, 1992, p. 248; Radu Pausan, gazeta "România Mare" tribuna luptei pentru realizarea unităţii naţionale. În Ziridava, XV-XVI/1987,p. 159-184.
17. Gh. Popp, *Strălucita ofensivă română.* În: România Mare (Kiev), I, nr. 9, 20 iulie 1917.
18. Gh. Popp, *Noi planuri de maghiarizare ale contelui Apponyi.* Idem, nr. 2,27 iul. 1917.
19. Gh. Pădure/Gh.Popp/, *Unitatea naţională în România.* Idem, nr. 3, 3 aug. 1917.
20. Arhivele naţionale Bucureşti, fond V.Stoica, II, dos. 124/1917, f. 1-3; Constantin I. Stan şi Gelu Neamţu, *Din activitatea românilor americani în sprijinul înfăptuirii Marii uniri.* În: Acta Musei Napocensis, 26-30/II, 1989-1993, p. 290-291, anexa I.
21. Arhiva Muzeului Naţional al Unirii Alba Iulia, fond Marea Unire, mss. 6538, f. 1-3; Constantin Botoran şi Constantin I. Stan, *Acţiuni comune ale românilor, cehilor şi slovacilor în lupta pentru făurirea statelor naţionale şi independente şi recunoaşterea lor internaţională.* (1916-1920). :n: Revista de istorie, tom 41, nr. 11/1988, p. 1085.
22. Ghiţă Popp, *Statul cehoslovac şi România Mare.* În: România Mare, I, nr. 14, 19 octombrie 1917.
23. Sever Bocu, *Opt luni în Kiev*, Timişoara, 1933, p. 7-8.
24. Vasile Popeangă şi C.I. Stan, *Sever Bocu, luptător pentru relizarea unităţii naţionale*, În: Apulum, XXVII-XXX/1990-1993, p. 527.
25. 1918 la români. *Documentele Unirii*, vol. X, Bucureşti, 1989, p. 345, doc. 1529.
26. LIBERTATEA (Orăştie), XV, nr. 4, 22 nov./15 dec. 1918.
27. Arh. N. Bucureşti, fond Preşedenţia Consiliului de Miniştri, dos. 5/1925, f. 3; M. Muşat şi Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II/1, 1918-1933, Bucureşti, 1986, p. 86.
28. I. Ardeleanu, V. Arimia şi M. Muşat, *23 august 1944. Documente 1939-1943, vol. I*, Bucureşti, 1984, p. 158, doc. 126.
29. Idem, p. 553, doc. 407.
30. TIMPUL, IV, nr. 1239, 18 octombrie 1940.
31. Idem, nr. 1276, 18 noiembrie 1940.
32. C.I.C. Brătianu, *Carol II şi Ion Antonescu. Amintiri. Documente. Corespondenţă.* Ediţie de Ion Ardeleanu, Bucureşti, 1992, p. 115; Mareşal Ion Antonescu, *Epistolarul Infernului.* Ediţie de Mihai Pelin, Bucureşti, I 1993, p. 31, doc. 4.
33. *23 August 1944, Documente...*, vol. I, p. 205, doc. 47.
34. Idem, p. 218, doc. 49

www.cimec.ro / www.mncr.ro

35. Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu. Asul Serviciilor secrete româneşti. Memorii 1916-1944*, Bucureşti, 1995, p. 83-84.
36. V. Arimia, I. Ardeleanu şi Al. Cebuc, *Istoria Partidului Naţional Ţărănesc*. Documente 1926-1947, Bucureşti, 1994, p. 234.
37. Arhiv. N. Bucureşti, Colecţia microfilme Franţa, rola 142, C 96-97.
38. România Liberă, II, nr. 34, 18 sept. 1944.
39. ibidem
40. *Timpul*, VIII, nr. 2717, 8 dec. 1944. Vezi şi Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Rădescu*, Bucureşti, 1996 passim.
41. Arhivele Naţionale Bucureşti, Colecţia Microfilme S.U.A., rola 635, C. 1395-1419.

Der Beitrag von GHIŢĂ POPP zur Verwirklichung und Konsolidierung Grossrumaniens

(Zusammenfassung)

Die Arbeit beschäftigt sich in erster Reihe mit dem publizistischen Beitrag von Ghiţă Popp zur Verwirklichung und Konsolidierung des einhaitlichen rumänischen Nationalstates.

Die Verfasser bringen einen Überblick der publizistischen Tätigkeit von Ghiţă Popp bei der "Tribuna" in Arad und jener in Bucureşti (1915-1916), sein Beitrag zum Eintritt Rumänien in den Krieg neben den Entantestaaten. In der gleichen Richtung ist Ghiţă Popp auch im Rahmen der "Föderation für die Vereinigung".

In der Zeitspanne 1917-1918 ist Ghiţă Popp nebst Sever Bocu und Iosif Schiopul in Russland tätig, wo sie die Zeitschrift "România Mare" veröffentlichen und antihabsbugische Akte organisieren.

Nach dem 1 Dezember 1918 wird Ghiţă Popp als hervorragendes Mitglied der P.N.R. (Rumänische Nationalpartei) und P.N.Ţ. (Nationale Ţaranistiche Partei), ausammen mit Thomas G. Masaryk zum Verteidiger der paralmentarischen Demokratie der jade Zusammenarbeit mit der Dictatur von Carol II, und Ion Antonescu ablecht.

Als Generalsekretar der P.N.Ţ. beteilgt sich Ghiţă Popp zusammen mit Lucreţiu Pătrăşcanu, General D. Dămăceanu und Prinz Barbu Ştirbei an den Verhandlungen und Unterzeichnung des Waffenstillstandes mit der Soejetunion am 12 September 1944 in Moskau. Nach dem Krieg hat Ghiţă Popp das selbe tragische Schicksal wie alle Führer der P.N.Ţ.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 173-185

TINEREȚEA JURNALISTICĂ A LUI GHIȚĂ POPP

Vasile Crişan

1. Ghiță Popp - redactor şi colaborator la Tribuna, Luceafărul şi Românul.

"... Ziare şi oarneni pe care i-am cunoscut înainte de război în Ardeal şi Banat, m-au făcut să-mi dau seama de rolul preponderent, uriaş, al presei în lupta noastră de dezrobire. Acele redacții erau ateliere de destin. "

(Sever Bocu, Drumuri şi rascruci vol. II, Discurs Partea I, Bucureşti, 1945, p. 416)

Primii ani ai veacului nostru, când Ghiță Popp (1883-1967), după absolvirea Liceului românesc din Braşov şi studii de drept în cadrul Universității din Budapesta, se pregătea să intre în focul luptelor naționalc, viața politică a românilor din Transilvania şi Ungaria era în fierbere. După episodul eroic dar sărac în urmări al Memorandumului şi trecerea în eternitatc a lui Ioan Rațiu (1902), treptat, în strategia politică a Partidului Național Român se impune orientarea activistă. Programul pe care partidul îl adoptă în 1905 consfinteşte ideea participării românilor la viața politică a Ungariei şi încercarea dc a atinge, pe calea luptei parlamentare, obiectivele propăşirii națiunii române[1].

Purtătoarea dc drapel a noilor orientări în mişcarca națională era Tribuna din Arad, înnobilată dc condeiele unor redutabili gazetari şi luptători naționali. Ioan Russu Şirianu, Sever Bocu, Ioan Slavici, Eugen Brote, Roman Ciorogariu, Vasilc Goldiş, cărora li sc vor adăuga, în anii de gloric şi amurg ai Tribunei arădene pleiada "tinerilor oțeliți", în fruntc cu Octavian Goga, au creat în epocă o adevărată şcoală jurnalistică în cadrul căreia s-a format şi s-a maturizat Ghiță Popp.

În acele vremuri - îşi aminteşte Sever Bocu, unul din stâlpii Tribunei - asuprirea națională a dezvoltat tipul gazetarului - apostol, al gazetarului - martir, cu credințe tari şi profunde, stimat şi respectat dc popor. Climatul de muncă al redactorului era aspru, primejdia permanentă, gloria şi respectul semenilor scump plătite. Din aceste motive "atraşi de prestigiul pe care poporul îl acorda redactorilor, prccum şi de o faimă, notorietate, nu era tânăr universitar care să nu-şi fi încercat aripilc în vre-o redacție. Dar numai puțini rămâneau... "[2].

Ghiță Popp a intrat încă de la începuturile sale ca redactor la Tribuna, numărându-se printre cei care au rămas pe meterezele ziaristicii româneşti ardelene până la împlinirea menirii ei.

Aici învață abecedarul muncii dc ziarist, se obişnuieşte cu satisfacțiile şi greutățile sale. Din scrisorile trimise lui Horia Petra - Petrescu, colaborator credincios al Tribunei, corespondență ce acoperă sporadic intervalul de timp noiembric 1904 decembrie 1910, aflăm câteva frânturi de informații privind specificul activității de aici: goana după ştiri, materiale şi colaboratori, greutățile financiare, şicanele autorităților[3]. În vara anului 1907 Ghiță Popp intervine la acelaşi Horia Petra Petrescu în încercarea de a-l sustragc pe Sever Bocu, redactorul responsabil al Tribunei, de la inculparea întrun nou proces dc presă[4]. În aceeaşi scrisoare, Ghiță Popp îşi anunță colaboratorul că este pe punctul de a pleca la Pănade unde

www.cimec.ro / www.mncr.ro

se petrecuseră reprimări sângeroase ale românilor cu prilejul confruntărilor electorale din vara acelui an. În acelaşi context îl întâlnim pe Ghiţă Popp pe redutele luptelor naţionale de la Beiuş în tovărăşia lui Sever Bocu, unde îşi depusese candidatura, în cadrul unor alegeri parţiale pentru parlamentul Ungariei, părintele Vasile Lucaciu. Ghiţă Popp şi Onisifor Ghibu, trimisul special al ziarului Lupta din Budapesta sunt agresaţi în timpul alegerilor[5].

Câteva raze de lumină asupra tinereţii jurnalistice a lui Ghiţă Popp, din perioada când lucra în redacţia ziarului Tribuna, transpar şi din paginile memorialistice ale lui Onisifor Ghibu[6]. Cei doi, împreună cu Octavian Goga, au fost colegi de şcoală la Liceul românesc din Braşov, apoi camarazi de studenţie la Budapesta, unde au colaborat în încercările de organizare a solidarităţii studenţilor aparţinând naţionalităţilor asupritre din monarhie[7]. Mai târziu, în 1909, Onisifor Ghibu, în drum spre Sibiu, venind de la Jena unde-şi susţinuse doctoratul în pedagogie, trecând prin Weimar, Dresda şi Praga, în "armura spirituală a unui cruciat", poposeşte câteva zile la Arad, la Ghiţă Popp, făurind împreună proiecte publicistice. La Arad, prin discuţii aprofundate cu Sever Bocu, redactorul responsabil al Tribunei şi cu părintele Roman Ciorogariu, directorul Seminarului şi unul din mentorii publicaţiei, Onisifor Ghibu şi Ghiţă Popp pun bazele viitoarei colaborări la Tribuna[8]. Discuţiile dintre cei doi prieteni au dat roade. Ghiţă Popp a devenit "capul de pod" al lui Onisifor Ghibu la Tribuna unde pedagogul sibian, începând din vara anului 1909 publică o serie întreagă de articole dedicate luptei pentru apărarea şcolii româneşti împotriva ofensivei legislative şi guvernamentale[9]. Pe de altă parte, Ghiţă Popp se iniţiază în problematica şcolară, aprofundează legislaţia Ungariei dualiste în domeniile şcolar şi bisericesc, lărgindu-şi sfera preocupărilor jurnalistice.

În amintirile sale, Onisifor Ghibu scoate în evidenţă extraordinara seriozitate şi profesionalismul tânărului ziarist Ghiţă Popp, corectitudinea morală şi infexibilitatea caracterului acurateţea de diamant a idealurilor sale. Acestor atribute li se adaugă şi o exagerată modestie "care îl făcea să nu-şi semneze decât arareori articolele"[10]. Şi, într-adevăr, cunoscându-i-se până în prezent un singur pseudonim - Gheorghe Pădure[11] - cercetarea exhaustivă a activităţii sale jurnalistice este încă un deziderat al viitorului.

Mai târziu după declanşarea războiului, destinele celor doi prieteni se regăsesc în România, unde, în epoca neutralităţii sale, vor redacta, împreună cu Constantin Bucşan, fost coleg de redacţie cu Ghiţă Popp, o nouă Tribună pusă în slujba ideii de unitate naţională[12].

În ianuarie 1909, Ghiţă Popp era în redacţia Tribunei, alături de Ioan Russu Şirianu, Sever Bocu, Constantin Bucşan şi Constantin Savu[13]. În această calitate el semnează actul fondator al Palatului Tribunei, împreună cu Dr. Nicolae Oncu, directorul publicaţiei şi ceilaţi colegi de redacţie printre care sunt nominalizaţi, alături de cei amintiţi mai sus, Ioan Montani şi Gheorghe Nichin[14]. Inaugurarea acestui edificiu, cu tipografie ultra modernă, editură şi librărie, a prilejuit mari manifestaţii naţionale. Tribuna era la apogeu. Noi şi promiţătoare condee vin să-i întărească rândurile şi să-i sporcască faima: Octavian Goga, Ilarie Chendi, Ioan Agârbiceanu, Onisifor Ghibu, St. O. Iosif, Octavian C. Tăslăuanu, Sextil Puşcariu, Zaharia Bârseanu, Tiberiu Brediceanu, Silviu Dragomir, Vasile C. Osvadă, Sebastian Stanca, ş.a. Aceştia, împreună cu Sever Bocu, Ghiţă Popp şi ceilalţi membri ai redacţiei Tribunei, vor da un suflu nou şi o fizionomie nouă ziarului arădean, caracterizată prin exacerbarea spiritului critic şi o acurateţe stilistică a limbii române, ne mai întâlnite până acum în publicistica ardeleană.

Această grupare a intrat în istoria presei româneşti şi a luptelor naţionale de la începutul secolului nostru sub genericul de tinerii oţeliţi avându-l drept şef de promoţie pe Octavian Goga. Printre ideologii grupării s-a numărat şi Ghiţă Popp. Scrisul său în paginile Tribunei din ultimii trei ani de apariţie (1909 - 1912), apoi colaborările sale la Luceafărul din

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Sibiu din intervalul 1912 - 1914 și, sporadic, la Românul, vor reprezenta momente de vârf ale tinereții jurnalistice a lui Ghiță Popp. Este perioada când, drept recunoaștere a meritelor sale în presa vremii este ales de confrați în comitetul de conducere a primului sindicat al ziariștilor profesioniști români din Transilvania și Ungaria, alături de Lucian Bolcaș, Valeriu Branișteș, Sever Dan, Silvestru Moldovan, Ioan Montani, Dionisie Stoica și Gheorghe Stoica. Președintele sindicatului era Octavian Goga iar vicepreședinte - Sever Bocu[15].

Ion Clopoțel, proaspăt angajat în redacția ziarului Românul, în 1911, îl așează pe Ghiță Popp alături de Octavian Goga și Octavian Tăslăuanu în galeria personalităților care, ducând o viguroasă campanie împotriva greșelilor de limbă și a regionalismelor ce abundau în scrisul epocii, au cultivat o limbă românească primenită și elevată, situându-l printre vedetele ziariștilor din epocă[16].

Dacă preocupările pentru șlefuirea limbii române nu puteau să provoace decât cel mult admirație sau invidie, registrul critic și verbul acid al "tinerilor oțeliți" au stârnit mari animozități, proteste vehemente și valuri de dupmănii. Cu atât mai mult, cu cât, atacurile Tribunei duse în numele ideii de libertate a cuvântului, în spiritul unor curate sentimente naționale și a unui acut simțământ regenerator, s-au derulat pe mai multe fronturi.

Unul dintre acestea era cel tradițional și viza toate resorturile intime ale politicii șoviniste a guvernelor ungurești. În acest registru se încadrează cea mai mare parte a activității publicistice a lui Ghiță Popp la Tribuna, Luceafărul și Românul.

O altă direcție a atacurilor Tribunei viza oportunismul de care dădeau dovadă unele personalități din rândul mișcării naționale a românilor care, pentru foloase materiale, funcții sau statut social, ori în numele unor iluzorii proiecte de concilere cu guvernanții, renunțau la programul politic național și se puneau în slujba guvernelor și instituțiilor Ungariei dualiste, trădând cauza Partidului Național Român. Fenomenul, deosebit de nociv pentru moralul națiunii, s-a accentuat la finele primului deceniu al secolului nostru prin tribulațiile și concesiile făcute politicii oficiale de persoane precum Episcopul Vasile Mangra, Siegescu, Bontescu sau chiar mai vechii tribuniști, Ion Slavici și Eugen Brote, devenite "nomina odiosa", ținte ale unor înflăcărate filipice ale lui Octavian Goga și ale altor tineri din cadrul grupării formate sub firma Tribunei din Arad[17].

Aceste dezertări de la linia oficială a Partidului Național, înfrângerea gravă suferită de candidații naționaliști în alegerile din anul 1910, slăbiciunile de ordin organizatoric și tot felul de ambiții personale care au măcinat din interior partidul, au deschis un nou front în publicistica Tribunei, care era totuși organul oficial al Partidului. Nu au scăpat șarjelor critice ale tinerilor venerabilului Gheorghe Pop de Bășeești, Vasile Goldiș, Th. Mihali, Alexandru Vaida Voievod, Iuliu Maniu, Aurel C. Popovici și alți fruntași ai partidului, ceea ce provoacă o ripostă vehementă din partea acestora. După mai multe încercări de reconciliere și aducere la ordine a tinerilor răzvrătiți, Comitetul național în ședința din 19 decembrie 1910, hotărăște disocierea de gruparea tribunistă, retragerea cafității de oficios al partidului și înlocuirea ziarului răzvrătit cu un nou organ de presă - Românul - începând cu 1 ianuarie 1911, pus sub direcțiunea lui Vasile Goldiș[18].

Tribuna devenită ziar independent, va continua pe tot parcursul anului 1911 și în primde două luni ale celui următor, să mențină linia politică adoptată. Conflictul se acutizează, devenind dăunător unității partidului și imaginii sale publice. Însuși regele României Carol I, cu gândul la soliditatea Triplei Alianțe, trimite la Viena și Arad, ca emisari pe Ion Bianu și Constantin Stere pentru aplanarea crizei și împăcare[19]. Din partea exilaților de la București, Eugen Brote, atacat de Tribuna, își revendică partea sa din acțiunile trustului de presă[20]. Iar guvernul maghiar intentează redactorilor noi procese. În aceste condiții, atacată

www.cimec.ro / www.mncr.ro

din toate părţile, tinerii grupaţi în jurul Tribunei hotărăsc să pună unitatea şi solidaritatea partidului mai presus de orgolii sau interese de grup, consimţind să renunte la frondă. Drept urmare, prin procesul verbal încheiat la Arad la 5 martie 1912, Tribuna îşi sistează apariţia, fuzionând cu Românul într-un singur organ de presă al Comitetului naţional[21].

În aceste ultime luni de zbucium pentru supravieţuire, Ghiţă Popp, din motive pe care nu le cunoaştem, fără a părăsi idealurile grupării din care făcea parte şi cu care s-a identificat până la capăt, se îndepărtează de redacţie. În 24 noiembrie 1911 trimite din Poiana Sărată o corespondenţă în limba maghiară pe care Sever Bocu o publică în numărul din 6/19 decembrie. Cu câteva luni înainte, printr-o scrisoare adresată aceluiaşi Sever Bocu şi publicată în numărul 119 din 2/15 iunie 1911, Ghiţă Popp dezminte informaţia vehiculată de efemerul coleg Cehan care afirma în Românul că Ghiţă Popp a dezertat din redacţia Tribunei. Totuşi el nu se numără printre redactorii care, în 5 martic 1912 au semnat procesul verbal de fuziune cu Românul[22].

*

* *

Cu toate că "tinerii oţeliţi" consimt să facă pasul înapoi spre reconciliere, convinşi de justeţea principiilor şi a crezului lor, se regrupează în jurul revistei Luceafărul din Sibiu. În acest scop revista, care apărea bilunar sub redacţia lui Octavian C. Tăslăuanu, profilată pe promovarea culturii literaturii şi artei, începând cu primul număr din anul 1912, se reorganizează. Revista devine săptămânală şi se transformă într-o publicaţie pentru literatură, artă şi politică. Un nou comitet de redacţie, avându-l drept director pc Octavian Goga, redactor responsabil pe acelaşi Octavian C. Tăslăuanu iar, ca membri pe Ioan Agărbiceanu, Tiberiu Brediceanu, Constantin Bucan, Alexandru Ciura, Silviu Dragomir, I. Enescu, Aurel Esca, Onisfor Ghibu, I. Lapedatu, Ioan Lupaş, Ghiţă Popp, P. Roşca, V. Stanciu şi Lazăr Triteanu, îşi impune "să dea un impuls unei mişcări de regenerare culturală la noi", lărgindu-şi aria preocupărilor tematice ocupându-se şi de probleme social - politice[23]. Iată-l deci, pe Ghiţă Popp în colectivul redacţional al Luceafărului, alături de cei care aduseseră suflul înnoirilor şi a spiritului critic în Tribuna arădeană. De altfel, Ghiţă Popp îşi va începe seria colaborărilor, de astă dată semnate în numele propriu sau cu pseudonimul Gheorghe Pădure, chiar din primul număr al Luceafărului din 1912 şi o va continua până în pragul trecerii sale peste munţi în România, după izbucnirea primului război mondial.

Treptat, după dispariţia Tribunei, conflictul din sânul mişcării naţionale provocat de dizidenţa "tinerilor oţeliţi" se stinge prin concesii de ambele părţi. Comitetul naţioanl îşi adună oile rătăcite, invitând liderii grupării la colaborare în cadrul oficiosului partidului. Declaraţia, subsclisă la Sibiu de 29 tineri oameni de cultură şi ziarişti, printre care şi Ghiţă Popp, personalităţi proeminete ale grupării "tinerilor oţeliţi", subliniază primatul principiului unităţii de acţiune în sânul partidului şi pe această bază semnatarii se angajează să contribuie "din toate puterile la propaganda publicistică a organelor oficioase ale partidului"[24]. Printr-un comunicat al Comitetului naţional, întrunit la Arad în 10 noiembrie 1912 (s.n.), acesta ia act de conţinutul Declaraţiei de la Sibiu, apreciind înaltele comandamente morale şi naţionale care au condus la hotărârea lui Octavian Goga şi a celorlalţi reprezentanţi ai generaţiei tinere de a relua activitatea în sânul partidului şi de a colabora la ziarele oficiale ale acestuia. În consecinţă Comitetul central al P.N.R. a hotărât întărirea comitetelor redacţionale ale Românului şi Poporului român prin cooptarea în cadrul acestora a lui Ioan Lupaş, Ioan Agârbiceanu, Onisifor Ghibu, Gheorghe Popp şi Vasile C. Osvadă, "fiind încredinţat că concursul acestor forţe viguroase va contribui în mod sănătos la manifestările conştiinţei naţionale[25].

În urma acestor hotărâri, Ghiţă Popp ajunge colaborator al ziarului Românul pentru

www.cimec.ro / www.mncr.ro

multe decenii de aici înainte, urmând destinele sale prin vreme.

Acesta este cadrul general al formării şi afirmării lui Ghiţă Popp în ziaristica românească din Transilvania si Ungaria până la primul război mondial. În mod firesc şi necesar, în rândurile care urmează vom schiţa repere ale ariei tematice pe care le urmează publicistica lui Ghiţă Popp.

II Ghiţă Popp - Activitatea publicistică

"Vremea noastră e o vreme de luptă."
(O. Goga, Însemnările unui trecător, Arad, 1911, p. II)

Într-un deceniu de activitate publicistică la trei dintre cele mai importante ziare si reviste ale românilor din Monarhia Austro-Ungară, abia 17 articole i le putem atribui cu certitudine. Dintre acestea 15 sunt semnate (patru cu numele şi prenumele proprii, celelalte unsprezece cu pseudonimul Gheorghe Pădure). Marea majoritate a muncii ziaristului Ghiţă Popp se ascunde în spatele anonimatului. Cu toate acestea, din materialul pe care am reuşit să-l culegem din cele trei publicaţii, suntem în măsură să creionăm, în liniile sale generale ideatica şi sfera preocupărilor sale. Ele sunt următoarele:

- Critica regimului dualist a legislaţiei sale şi a efectelor acesteia asupra naţiunii române din monarhie;
- Contribuţii la ideologia grupării "tinerilor oteliţi";
- Primejdiile "împăcării" cu guvernele Ungariei dualiste;
- Analiza evoluţiei situaţiei internaţionale privind soarta României şi a românilor din afara graniţelor Austro - Ungariei;

*
* *

Propoziţia pe care am aşezat-o drept motto al acestui capitol aparţine lui Octavian Goga. Ea sintetizează o stare de fapt de largă întindere şi profunzime. Pentru generaţiile de intelectuali români care şi-au fixat drept crez apartenenţa la mişcarea de emancipare naţională, asumarea luptei şi a sacrificiului era o paradigmă a locului şi a timpului istoric. Ghiţă Popp şi-a asumat-o şi a respectat-o cu consecvenţă. Formaţia sa intelectuală, studiile juridice şi disponibilitatea spre învăţare şi le-a pus în beneficiul luptei cu cuvântul tipărit împotriva politicii şovine a guvernelor ungureşti, care făceau din distrugerea identităţii cultural - naţionale a popoarelor din Monarhie un obiectiv prioritar în acest început de secol.

Ghiţă Popp se integrează firesc într-o lungă şi glorioasă tradiţie de luptă împotriva politicii guvernamentale ungureşti. Apărarea celor două instituţii fundamentale ale conservării şi perpetuării neamului şcoala şi biserica sensibilizarea oamenilor asupra pericolelor care le pândesc şi critica legislaţiei care îşi propusese să le ingenuncheze este o constantă a publicisticii lui Ghiţă Popp.

Lăsând la o parte reportajele, cronicile electorale şi parlamentare, informaţiile privind diversele manifestări ale sentimentului naţional, semnalăm în context, editorialul Distrugera bisericilor româneşti, publicat în Tribuna, în primăvara anului 1909[26]. Autorul atacă politica în domeniile şcolar şi bisericesc având drept finalitate distrugerea celor două instituţii cu rol determinant în rezistenta naţională. Prin legislaţia şcolară a contelui Albert

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Apponyi (1907) se ţintea desfiinţarea şcolilor confesionale care reprezentau stavila principală în calea maghiarizării învăţamântului primar şi gimnazial. A doua etapă a planului viza distrugerea bisericilor naţionale. Contele Apponyi, într-un răsunător discurs parlamentar, comentat de Ghiţă Popp, considera că bisericile trebuie să renunţe la caracterul naţional şi să se axeze pe aspectele pur religioase. Potrivit acestei concepţii, în Ungaria nu îşi justifică existenţa o biserică ortodoxă autonomă română alta sârbească, ruteană sau ungurească, ci o singură ortodoxie, un singur catolicism, fără aripi naţionale. Prin urmare se va tinde spre o singură autonomie pentru fiecare credinţă trecându-se cu buretele peste orice deosebiri naţionale. Odată acest obiecfiv infăptuit, prin legea congruei[27] preconizată de guvernanţi, bisericile sau diecezele care apelau la sprijin de la stat pentru susţinerea lor urmau să introducă, la fel ca şi în cazul şcolilor, limba oficială a statului drept limbă de cult. Acest fapt ar reprezenta sfârşitul bisericilor naţionale şi poartă larg deschisă maghiarizării. Strategia relevată în acest editorial părea o utopie, dar în curând se va înfăptui - avertizează autorul. Şi într-adevăr, până la frământările legate de înfiinţarea Episcopiei greco-catolice ungare de la Hajdudorog nu mai erau decât doi - trei ani...

În anii următori, aplicarea consecventă a prevederilor legii Apponyi dă roadele scontate. Peste 500 de şcoli confesionale româneşti nevoite să apeleze la ajutor de la stat cad în malaxorul maghiarizării. După unele evaluări între 1907 şi 1912 în jur de 1000 de şcoli româneşti au fost închise. Prin aplicarea legii Zichy - care prevedea ridicarea salariilor învăţătorilor - se estima că alte 1000 de şcoli care nu vor putea să onoreze noile salarii ale dascălilor vor fi nevoite să apeleze la stat sau să dispară[28]. În această dramatică situaţie, Ghiţă Popp revine la problematica şcolară avansând propuneri de salvare. În Luceafărul inserează un amplu material de analiză a situaţiei. Ghiţă Popp consideră că dintre toate legile vizând maghiarizarea forţată, "cea mai gravă, mai dureroasă pentru noi e şi astăzi legea Apponyi... Sau vom reuşi să învingem şi să ştergem legea asta cu totul sau ea ne va birui şi ne va răpune."[29]. Spre deosebire de alţi comentatori, juristul Ghiţă Popp atrage atenţia asupra celei mai perfide dispoziţii a legii care opreşte redeschiderea şcolilor confesionale odată închise din lipsa mijloacelor financiare, chiar dacă mai târziu, situaţia materială ar îngădui să-şi reia activitatea. Obiectivul pe care trebuie să şi-l pună românii - în concepţia autorului - este abrogarea legii. Mijlocul - declanşarea unei agitaţii îndârjite şi violente împotriva ei. Acţiunea va trebui să şi-o asume Partidul Naţional Român. La iniţiativa acestuia toţi preoţii din parohiile româneşti din Transilvania şi Ungaria vor convoca comitetele şi sinoadele parohiale, unde le vor explica oamenilor pericolul legii Apponyi. Adunările vor adopta o moţiune în acest sens şi vor înainta parlamentului câte o petiţie iscălită de locuitorii comunelor româneşti prin care se solicita abrogarea sau modificarea legii. În momentul când mii de petiţii vor ajunge pe masa parlamentului delegaţii masive ale consistoriilor greco- catolice şi ale sinoadelor eparhiale ortodoxe vor merge şi vor manifesta în capitala Ungariei pentru cauza şcolilor româneşti. Concomitent deputaţi români vor provoca în parlament o energică dezbatere a problematicii şcolare. Dacă va fi cazul, aceste manifestări vor trebui organizate an de an. Iar dacă se vor dovedi ineficiente se va apela la împărat printr-un nou memorandum. Autorul sconta şi pe sprijinul opiniei publice din România. Dar pentru ca întreaga acţiune să aibă sorţi de izbândă, "Partidul Naţional Român trebuie să părăseacă politica sterilă şi vagă de până acuma, politica de proclamaţii şi scurte acţiuni efemere, fără legătură între dânsele, lipsite de o ţintă apropiată şi vizibilă"[30], avertizează autorul.

Nu peste mult timp, Ghiţă Popp revine în paginile aceleiaşi reviste asupra problematicii şcolare, propunând, în completarea strategiei preconizate, ca factorii politici conducători să convoace o conferinţa naţională sau un congres, având ca singur punct al ordinei de zi

www.cimec.ro / www.mncr.ro

"organizarea luptei pentru dezrobirea şcolilor româneşti"[31]. La aceste conferinţe, ce urmau să fie convocate anual, până la atingerea obiectivelor stabilite, ar urma să fie invitaţi şi arhiereii celor două confesiuni. De asemenea, după modelul german şi austriac, Ghiţă Popp avansează ideea înfiinţării unei "societăţi de apărare a şcolilor", având drept scop sprijinirea învăţamântului românesc, care dacă nu va fi aprobată de guvern să ia fiinţă în România.

Ideile cuprinse în materialele publicate de Ghiţă Popp în Luceafărul, sunt popularizate şi prin intermediul ziarului Românul unde acesta semnează editorialul Pentru mântuirea şcoalelor. Aici autorul susţine necesitatea unei propagande în sprijinul şcolilor româneşti în mediile politice europene, prin editarea şi difuzarea în mai multe limbi a unei broşuri având ca temă urmările dezastruoase ale legii Apponyi[32].

*

* *

Putem afirma fără rezerve că apartenenţa lui Ghiţă Popp la gruparea "tinerilor oţeliţi" şi-a pus o amprentă deosebită asupra vieţii şi personalităţii sale. El, sprijinit de Sever Bocu, Roman Ciorogariu şi Nicolae Oncu, a fost cel care a deschis uşa redacţiei Tribunei noului val de tineri intelectuali români ce veneau să-şi spună cuvântul în mişcarea naţională. Simte suflul înnoitor şi aerul proaspăt al scrisul lor, în concordanţă cu propriile gânduri. Critica oportunismului, a slabei organizări interne, a festivismului şi suficienţei din sânul conducerii mişcării naţionale, necesitatea revigorării energiilor, reprezentau idei pentru care Ghiţă Popp considera că trebuie să militeze. Atunci când polemica iscată în jurul Tribunei s-a înteţit, Ghiţă Popp iese din anonimatul redacţei şi semnează un incendiar editorial în Tribuna din 3 martie (s.n.) 1911, intitulat Meşterul de oglinzi. Mănuind cu dibăcie arta parabolei şi a pamfletului Ghiţă Popp pleacă de la o poveste cu acelaşi titlu publicată de Emil Gârlemu în Universul. Tribuna era în accepţiunea autorului oglinda fidelă care reflectă adevărata faţă a Comitetului naţional, dezvăluind "minciuna pasivităţii activiste", incapacitatea politică şi intrigile puse la cale împotriva sa. Vorbele dure, acuzaţiile aspre, adresabilitatea lipsită de echivoc - stârnesc reacţii vehemente din partea celor vizaţi în pamfletul lui Ghiţă Popp, în frunte cu Vasile Goldiş, în coloanele Românului. Editorialul acestuia, intitulat Ave Caesar!, de o mare virulenţă este îndreptat împotriva lui Ghiă Popp, Octavian Goga, N. Oncu şi Sever Boţu, etichetat drept "cavaler hrăpăreţ" şi "termite care trebuiesc nimicite"[33].

Ghiţă Popp răspunde atacurilor din Românul printr-o scrisoare deschisă trimisă din Budapesta, publicată în Tribuna sub titlul Aur, bogăţii, lefuri şi onorarii, reluând ideile din articolul precedent şi acuzându-lpe Vasile Goldiş că a încercat să atragă colaboratori ai Tribunei, promiţându-le lefuri şi onorarii grase pentru a meşterii "oglinzi minicinoase". Scrisoarea se închide cu o adevărată profesiune de credinţă: "Eu sunt pătruns de convingerea că locul meu şi al oricărui tânăr nu poate fi decât alături de oamenii care, prin Tribuna, au propăvăduit nevoia de a duce politica noastră cu un pas oricât de mic înainte, mai aproape de idealul naţional"[34]. De remarcat că cele două luări de poziţie tranşate în cadrul polemicii iscate de gruparea tribunistă a "tinerilor oţeliţi" sunt semnate cu numele propriu.

Ideile care au dat substanţă mişcării contestatare a "tinerilor oţeliţi" au fost reluate şi aprofundate de acelaşi Ghiţă Popp în câteva numere ale revistei Luceafărul după reorganizarea survenită la sfârşitul anului 1911[35]. Astfel în chiar primul număr din anul 1912 al revistei, Ghiţă Popp semnează articolul "Probleme interne", în care ia apărarea lui Octavian Goga, acuzat că în scrierile sale nu se războieşte cu asupritorii străini. Autorul remarcă radicalismul naţional drept o trăsătură definitorie a scrierilor lui Octavian Goga, o notă latentă, implicită, organică, mult superioară "nationalismului de fraze al obişnuiţilor cuvântători politici". La întrebarea: de ce Octavian Goga atacă atât de violent problemele interne ale vieţii noastre

www.cimec.ro / www.mncr.ro

publice? Ghiţă Popp găseşte o explicaţie care relevă ideea centrală în jurul căreia s-au grupat tinerii naţionalişti români. Generaţia trecută - subliniază autorul - a aşteptat mântuirea neamului din afară. Toată înţelepciunea noastră politică, începând de la episcopul - erou Inochenţie Micu şi până la fruntaşii consacraţi ai momentului, se remarcă în două teze fundamentale: vrăşmăşie împotriva ungurilor a asupritori şi prietenie pentru duşmanii acestora - habsburgii[36] (s.n.). Această gândire politică este contestată de tânăra generaţie care, prin pana avântată a lui Octavian Goga şi a tovarăşilor săi de ideal, transferă centrul de greutate al preocupărilor pe aspectele din lăuntrul vieţii naţionale. Fără a se neglija problematica externă, trebuie să se lucreze cu spirit critic, îndârjire, perseverenţă - la consolidarea internă a partidului la apărarea instituţiilor naţionale, la progresul economic, cultural şi social a poporului român în integralitatea lui.

Primenirea şi regenerarea propriilor energii naţionale, încrederea în posibilitatea sprijinirii pe aceste forţe în drumul emancipării, într-o expresie condensată, consacrarea principiului - prin noi înşine, reprezintă aportul ideatic al "tinerilor oţeliţi." Această axiomă, în concepţia lui Ghiţă Popp, presupune renunţarea la imobilism, la nesfârşite "serbări naţionale", la discursuri şi recepţii şi începerea epocii "muncii naţionale", care deşi nu e veselă, este singura cale spre progres[37].

O privire retrospectivă asupra crizei provocate de acţiunea contestatarilor o întreprinde Ghiţă Popp în articolul Reînchegarea partidului naţional, pornind de la episodul aplanării definitive a conflictului prin Declaraţia de la Sibiu, din unghiul de vedere al semnatarilor acestui document. Tinerii au renunţat "deocamdată" la reluarea acţiunii lor şi la crearea unui nou organ de presă în locul fostei Tribune. Dar, avertizează Ghiţă Popp, "noua împăcare este însă departe de a fi o capitulare şi jertfire a convingerilor din partea celor ceau iscălit Declaraţia. Nimeni dintre noi nu se gândeşte să renunţe la idealul ce urmărim şi la dreptul de critică obiectivă şi necesară oricărei vieţi publice"[38]. Autorul pune cauză conflictului pe seama lipsei spiritului critic şi a negării dreptului la critică directă, pe faţă, a relelor şi neregulilor ce sălăşuiau în conducerea partidului. În situaţia în care "un discurs patetic şi fals acorda titlul de luptător naţional, o petrecere sau o serbare era socotită drept muncă pozitivă şi o hotărâre proclamată cu zgomot, dar nerealizată, era considerată ca o faptă mare", tineretul a hotărât să smulgă masca ipocriziei folosind arma criticii[39]. Împotriva argumentului după care acţiunea tinerilor ar fi adus prejudicii principiului solidarităţii şi unităţii partidului, Ghiţă Popp aduce două argumente care dezvăluie intransigenţa lui doctrinară. În primul rând, tinerii nu s-au manifestat ca partid, nici n-au propus un program politic deosebit, ci urmărind revigorarea Partidului Naţional prin schimbarea mentalităţilor membrilor şi fruntaşilor săi, a tacticii şi strategiei de luptă pe baza principiului "prin noi înşine". În al doilea rând, partidul nu a avut decât de câştigat prin confruntarea cu această nouă orientare, care nu opera lovituri duşmănoase, ci acţiona ca un stimul, îndemnând conducerea la activitate, la o evaluare mai atentă a propriei atitudini şi prestaţii publice. Şi totuşi, dacă mobilul răzvrătirii lor rămâne moral şi valabil, de ce au făcut "tinerii oţeliţi" pasul înapoi, optând pentru conciliere şi renunţare la luptă? Ghiţă Popp consideră că motivele împăcării sunt legate de situaţia politică internaţională în preajma unor grave conflicte în Balcani şi în Europa, precum şi depăşirea cadrului civilizat al polemicii, care a degenerat adesea în invective şi injurii putându-se ajunge oricând la ruptură iremediabilă. În această situaţie s-a căutat o formulă care să salveze aparenţele. Declaraţia de la Sibiu nu a fost o capitulare ci o împacare în interesul revenirii la raporturile normale în viaţa publică. "Supunându-ne disciplinei de partid, nu am înţeles să renunţăm la factorul de ferment şi de progres al criticei, al criticei drepte şi loiale, nu al criticei cu orice preţ."[40]. Deşi apele şi-au revenit în matcă, focul atitudinilor tranşante

www.cimec.ro / www.mncr.ro

şi al contestărilor vehemente "nu va rămâne fără urmări pentru - că autorul nu mai vede posibilă reîntoarcerea la trecut. Nu mai este posibilă nici intolerenţa oarbă care opreşte orice iniţiativă şi înăbuşă orice avânt. Recuperarea spiritului critic şi libertatea conştiinţei individuale, singurele forţe care fecundează şi multiplică energiile generând progresul - sunt adevăratele câştiguri ale frământărilor din jurul Tribunei, consideră Ghiţă Popp[41].

*
* *

Tratativele iniţiate de guvernele maghiare cu conducătorii mişcării naţionale a românilor din Transilvania şi Ungaria, derulate cu intermitenţe şi fără rezultate între anii 1910 - 1914 au suscitat vii dezbateri în presa vremii.

Opiniile lui Ghiţă Popp privind conţinutul, contextul şi finalitatea acestui demers sunt de un radicalism care viza atât pe fruntaşii naţionalişti înclinaţi spre conciliere cât şi pe guvernanţii unguri în frunte cu Ştefan Tisza.

Prima luare de poziţie în acest domeniu o face în Luceafărul, nr. 23 din 1913, atrăgând atenţia asupra faptului că propunerile de conciliere venite din partea guvernului nu sunt nici sincere nici dezinteresate. Încheierea războaielor din Balcani şi Pacea de la Bucureşti, precum şi necesitatea consolidării interne a Monarhiei îl determinau pe contele Tisza să ridice steagul împăcării. Dar acest steag este fals consideră Ghiţă Popp, deoarece la adăpostul lui guvernul continuă cu sârguinţă vechea politică de reprimare a oricăror manifestări naţionale, contestă dreptul la întrunire şi asociere, aruncă pe ziarştii şi intelectualii români în temniţe, presa şovină se dezlănţuie împotriva românilor[42]. Tema este reluată şi detaliată la începutul anului 1914, în timpul în care se derulau ultimele scene ale tratativelor, în articolul Primejdia "împăcării"[43].

Ghiţă Popp îşi pune întrebarea dacă merităm o împăcare şi tot el răspunde negativ deoarece n-am făcut destul pentru a cuceri a smulge, a obţine drepturile noastre naţionale. Dacă acesta este scopul luptelor noastre, mijlocul nu este nicidecum politica de concesii a guvernanţilor ci trezirea conştiinţei naţionale şi organizarea politică a întregului popor, pentru că garanţia formală a drepturilor naţionale este reprezentată de legi şi instituţii, dar garanţia morală şi reală este forţa politică şi conştiinţa vie a popoarelor. În consecinţă lupta naţională trebuie să continue până la înrolarea ultimului român sub flamura ei. "Împăcarea" este o încercare de oprire a acestui proces, de "încremenire a evoluţiei noastre naţionale într-o fază intermediară, mai apropiată de sclavia de azi decât de libertatea naţională deplină ce ne făgăduieşte ziua de mâine"[44]. Prin urmare "împăcarea" trebuie respinsă, conchide autorul.

Este uşor de observat din conţinutul acestor luări de poziţie ideologia grupării tribuniste cu accentul pus pe forţele proprii în realizarea deziderateloor emancipării naţionale.

*
* *

Urmărirea atentă a vieţii românilor de peste graniţele Austro - Ungariei este o constantă a ziaristicii româneşti din Ardeal. Ioan Slavici a ridicat-o la rangul de postulat atunci când a aşezat pe frontispiciul Tribunei de la Sibiu sintagma: "soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare. "

Nici ziaristul Ghiţă Popp nu se abate de la acest model oferit de înaintaşii săi. Chiar primul editorial pe care i-l putem atribui cu certitudine, este legat de problematica pan-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

românească. Este vorba de articolul "Românii" din Serbia publicat în Tribuna în 3 martie 1909. Interesul faţă de soarta acestora i-a fost stârnit de prietenul său Onisifor Ghibu, care, de la Jena, îi trimite o amplă documentaţie în legătură cu acest subiect [45]. Insistând asupra datelor statistice legate de numărul românilor din Serbia, Ghiţă Popp dezvăluie inadvertenţa cifrelor oficiale sârbe, care ascund în spatele lor o politică de deznaţionalizare lipsită de orice stavilă, autorul întrebându-se cum este posibil ca sârbii, care în Austro - Ungaria cer drepturi naţionale, acasă la ei să calce în picioare aceleaşi drepturi pentru fraţii lor de aceeaşi religie, Ghiţă Popp consideră în finalul articolului că statul român este dator să intervină pe cale diplomatică la Belgrad pentru reglementarea situaţiei în care se găsea această mlădiţă sud - dunăreană a poporului român[46].

O interesantă luare de poziţie a lui Ghiţă Popp privind soarta românilor este inserată în Românul nr. 123 din 7/20 iunie 1913, după încheierea războiului Balcanic şi tranşarea problemei Macedoniei. Autorul avertizează că în această parte a Europei nu se poate instaura liniştea deoarece există în stare latentă o problemă românească. "E chestiunea unui popor de 12 milioane din care jumătate trăieşte supusă altor stăpâniri" avertizează autorul. De aceea, noi românii nu trebuie să fim "element de ordine" ci dimpotrivă, de dezordine, de agitaţie şi permanente tulburări pentru a infiltra picătură cu picătură în conştiinţa europeană ideea că pace şi linişte nu va putea fi în această parte a continentului până când problema românească nu va găsi o rezolvare dreaptă. Obiectivul care trebuie avut în vedere este transformarea problemei româneşti în problema europeană, conchide Ghiţă Popp.

Vestea rechemării contelui Czernin, ministrul plenipotenţiar al Austro - Ungariei la Bucureşti, în primăvara anului 1914, la puţină vreme după eşuarea tratativelor dintre contele Stefan Tisza şi fruntaşi ai P.N.R., nu scapă atenţiei şi analizei lui Ghiţă Popp[47]. Autorul pune în legătură cu cele două evenimente, susţinând că retragerea contelui Czernin considerat drept filoromân, adept al reformelor interne prin federalizarea imperiului şi acordarea pe această cale a pierdutei autonomii a Transilvaniei, înseamnă recunoaşterea eşecului acestei politici. Iar acest eşec se datorează în cea mai mare măsură politicii guvernelor ungureşti. Nu persoana ambasadorului din Bucureşti, ci persoanele şi întreg sistemul politic din Budapesta trebuiesc primenite - subliniază Ghiţă Popp. Cât priveşte învăţămintele pe care românii trebuie să le tragă din recentele evenimente sunt acelea că tentativele de "împăcare" şi pretinsa nouă direcţie filoromânească mimată de Austro - Ungaria prin numirea la Bucureşti a lui Czernin, au fost simple manevre diplomatice care încercau să arunce praf în ochii românilor. Din fericire însă consideră autorul, politica ungurească ne-a venit în ajutor deschizând ochii guvernanţilor români şi opiniei publice asupra acestei diversiuni, arătând lumii că "egoismul feroce al şovinismului unguresc nu vrea să cedeze nimic din bogatele privilegii naţionale ce deţin de o jumătate de secol în dauna nemaghiarilor"[48]. Iar concluzia pe care o trage Ghiţă Popp este aceea că monarhia a pierdut alianţa României, care chiar dacă există în acte şi în notele diplomatice cu valoare pur platonică în fapt "ea este o teorie frumoasă ce nu se poate aplica"[49]. Evenimentele care s-au derulat cu o implacabilă repeziciune în anii ce au urmat au confirmat întru totul previziunile lui Ghiţă Popp. România nu a intrat alături de Austro - Ungaria în războiul pe care aceasta la declanşat preferând neutralitatea, pentru ca în vara anului 1916 să păşească alături de Antantă împotriva fostului aliat, considerat pe bună dreptate, drept stavila principală în calea înfăptuirii unităţii naţionale.

Asasinarea prinţului moştenitor al tronului Austro - Ungariei la Sarajevo, receptată cu durere de opinia publică românească din monarhie, a năruit şi ultimele speranţe ale celor care mai credeau că pot să îndrepte soarta românilor mizând pe curtea de la Viena, în frunte cu Aurel C. Popovici şi Alexandru Vaida Voievod. Evenimentul îi prilejuieşte lui Ghiţă Popp

www.cimec.ro / www.mncr.ro

o adevărată profesiune de credinţă legată de destinul neamului românesc: "Viitorul unui popor nu atârnă de viaţa sau moartea unui om, şi mai puţin de a unui om care nu a fost fiul lui, şi care ţinea la el, atâta timp cât îi ajuta în planurile sale. Mântuitorul unui neam nu poate răsări decât din sânul lui, căci numai el îşi identifică viaţa cu a neamului şi numai el poate vedea în existenţa poporului său un scop, nu un mijloc spre alte scopuri în afară de viaţa neamului său ... Graţia viitorului este în noi înşine în imensul rezervor de fprţe latente, de sănătate, de tinereţe, de viitor care doarme în sufletul curat şi neatins, în braţele de criţă ale poporului nostru"[50]. Mijlocul de deşteptare a energiilor care vor zdrobi lanţurile nu este jocul întâmplării sau darurile Vienei ci munca şi izbânda prin puterile noastre, conchide autorul. Mesajul reverberat prin timpurile de restrişte, s-a întrupat în harta României Mari.

Aceasta este ultima colaborare a ziaristului Ghiţă Popp la revista Luceafărul din Sibiu. După izbucnirea primei conflagraţii modiale, împreună cu alţi camarazi de luptă şi idealuri, va trece munţii în România, păşind spre alte zări spre împlinirea destinului.

Sibiu, 23 noiembrie 1997.

Note

1. T.V. Păcăţianu, Cartea de aur, vol VIII, Sibiu, 1915, p. 169 şi urm.
2. Sever Bocu, Drumuri şi răscruci vol II Discurs Partea I, Bucureşti, 1945, p. 215
3. Biblioteca Astra. Colecţpi speciale. Corespondenţa lui Ghiţă Popp cu Horia Petra Petrescu, MXLV/1/2;1/3.
4. Ibidem, MXLV/1/11. Este încriminat un editorial publicat în Tribuna, x, nr. 218 din 23 nov./6 dcc. 1906, intitulat Cine sunt agitatorii ? semnat Iunius, un pamflet împotriva persecuţiilor la care sunt supuşi ziariştii şi conducătorii naţionali. Până în acel moment Sever Bocu mai fusese condamnat încă în două procese de presă, în 1901 şi 1904. Vezi: Tribuna, X, nr. 215, 18 nov./1 dec., 1906, p. 2.
5. Trib., XI, nr. 76, 3/16 apr. 1907. Vezi şi Tribuna, XI, nr. 178, august, 1907, p. 5; Tribuna, XI nr. 180, 15/28 aug. 1907, p. 3- 6.
6. Vezi: Onisifor Ghibu, Pe baricadele vieţii.Anii mei de învăţătură, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1981, p. 153; 316 şi urm.; Idem, Nu din partea aceea, Editura Eminescu, Bucureşti 1985, p. 332; Idem, Oameni între oameni. Amintiri, Editura Eminescu, Bucureşti, 1990, p. 40 - 41; 77 - 78, 131 - 133.
7. Idem, Pe baricadele vieţii. Anii mei de învăţătură, p. 153.
8. Ibidem, p. 318 - 319.
9. Trib., XIII, 1909, nr. 153 şi urm., Onisifor Ghibu, Păreri cu privire la o nouă fundamentare a învăţământului nostru primar; Pentru detalii vezi: Onisifor Ghibu, Nu din part, p.73 şi urm.
10. Onisifor Ghibu, Oameni între oameni. Amintiri p. 77
11. Mihail Straje, Dicţionar de pseudonime, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 556.
12. Tri. bucureşteană apare între 20.03.1915 şi 31.07.1916. Vezi: Onisifor Ghibu, Oameni între oameni. Amintiri, Editura Eminiescu, Bucureşti 1990, p. 133
13. Trib., XII nr. 282, 19 dec, 1908/1ian. 1909
14. Trib. XVI, nr. 47, 12 martie (s.n.), 1912
15. Trib., XIII nr. 267, 8/21 dec. 1909, p. 2
16. Ion Clopoţel, Amintiri şi portrete, Editura Facla, Timişoara, 1973, p. 101 şi urm.
17. Octavian Goga, Însemnările unui trecător. Crâmpeie din sbuciumările de la noi, Institutul tipografic Tribuna, Arad, 1911, 288 p.
18. Rom., I, nr. 66, 22 martie/4 aprilie, 1911, p. 3. Iată conţinutul rezoluţiei: "Prin ţinuta sa echivocă în afaceri de ordin politic şi prin încercările sale de a sugruma încrederea obştei române în

www.cimec.ro / www.mncr.ro

autoritatea organelor de conducere şi de executivă ale partidului naţional român, ziarul Tribuna din Arad a ieşit din cadrelc disciplinci de partid şi a devenit vătămător şi ostil intere selor partidului" Vezi şi: Roman Ciorogariu, Spre prăpastie, Institutul tipografic Tribuna, 1911, p. 40

19. Ion Clopoţel, op. cit., p. 103 - 104
20. ROMAN Ciorogariu, op. cit., p. 36
21. Rom., Il, nr. 47, 28 febr./12 martie 1912, p. 1
22. Trib., XVI, nr. 47, 28 febr./12 martie 1912. Redactorii care semnează procesul verbal de fuziune sunt următorii: Sever Bocu, Iosif I. Şchiopul, Ioan Montani, Gheorghc Stoica, Eugen Goga, Radu Gavruş şi Iuliu Giurgiu.
23. Luceafărul, X, nr. 24, Sibiu, 16 dec, 1911, p. 2
24. Rom. Il, nr. 241, 1/14 nov. 1912, p. 1- 2
25. Ibidem, p. 2
26. Trib., XIII, nr. 59, 14/28 martie, 1909, Editorial.
27. Congrua reprezenta venitul minim necesar întreţinerii preoţilor şi parohiilor. O lege care să prevadă mărirea congruei până la o limită imposibil de acoperit prin venituri proprii ar fi condus la solicitarea sprijinului financiar din partea statului şi, implicit, renunţarea la autonomia biseri cilor naţionale.
28. Rom. III, nr. 80, 9/22 aprilie, 1913, p. 1.
29. G. Pădure (Ghiţă Popp), Contra legii Apponyj - o propunere, în Luceafărul XII, 1913, p. 209.
30. Ibidem, p. 211
31. Gh. Pădure, Lupta contra legii Apponyi în Luceafărul, XII 1913, nr. 13 - 14, p. 416 - 420.
32. Rom., III, nr. 81, 10/23 aprilie, 1913, Editorial.
33. Rom., I, nr. 66, 22 martie/4 aprilie, 1911, p. 4 - 5
34. Gheorghe Popp, Aur, bogăţii, lefuri, onorarii, în Tribuna, XV, 3/16 martie 1911, p. 5
35. Este vorba de următoarele articole: Gheorghe Popp, Probleme interne, în Luceafărul, Xl nr. 1, 1912, p. 8 - 10; Gheorghe Pădure, În epoca serbărilor naţionale, în Luceafărul XI, nr. 28, 1912, p. 529 - 532; Gheorghe Pădure, Reînchegarea partidului naţional, în Luceafărul, Xl nr. 32, 1912, p. 722 - 724.
36. Gheorghe Pădure, Probleme interne, în Luceafărul, XI, nr. 1, 1912, p. 8.
37. Gheorghe Pădure, În epoca serbărilor naţionale, în Luceafărul, XI, nr. 28, 1912, p.532
38. Gheorghe Pădure, Reînchegarea partidului naţional, în Luceafărul, XI, nr. 32, 1912, p. 722.
39. Ibidem 723.
40. Ibidem p. 724
41. Ibidem
42. Gheorghe Pădure, Un fals steag de pace, în Luceafărul, XII, nr. 23, 1913, p. 713 714.
43. Gheorghe Pădure, Primejdia "impăcării", în Luceafărul XIII nr. 3, 1914, p. 65 - 67
44. Ibidem p. 66 - 67
45. Onisifor Ghibu, Pe baricadele vieţii. Anii mei de învăţătură, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1981, p. 316.
46. Trib., XIII nr. 58 13/27 martie 1909, Editorial, p. 1
47. Gheorghe Pădure, Rechemarea contelui Czernin ?, în Luceafărul, XIII nr. 9, 1914, p. 279 280
48. Ibidem p. 279
49. Ibidem
50. Gheoghe Pădure, După asasinarea prinţului moştenitor, în Luceafărul XIII, nr. 13 14, 1914, p. 407

The Journalistic Youth of Gh. Popp
(Summary)

The study "The Journalistic Youth of Gh. Popp" analyses the period of his formation and his becoming mature in the field of journalism, as editor and contributor at the publications TRIBUNA (1904 - 1912), LUCEAFĂRUL (1912 - 1914) and ROMÂNUL (1912 - 1914)

www.cimec.ro / www.mncr.ro

The work has two parts. The first one follows the ways of Gh. Popp's formation and affirmation as a professional journalist, The accent is set on the influences whose subject he was by joining the group of "hardened young men", lead by the poet and publicist O. Goga. The author thinks that Gh. Popp's affiliation to this group, as well as his activity in the TRIBUNA's office from Arad, have been the main factors in Gh. Popp's intellectual formation as a journalist and political man.

There have been presented the trends of TRIBUNA and of the contestatary movement generated and entertained within its pages, the events that lead to the disapparance of the publication as well as the later direction followed by the journalist in the editing group of LUCEAFĂRUL from Sibiu and ROMÂNUL from Arad.

In the second part, the author analyses the essence of Gh. Popp's writtings, published in the three newspapers and magazines. It is about the editorials and the articles that could be certainly ascribed to him because the biggest part of the journalist's editing activity still holds the seal of anonymity. They are grouped in four domains, as it follows:

- the criticism of the dualistic regime, of legislation and its effects on the Romanian nation from the Monarchy;
- Gh. Popp's contributions to the ideology of the "hardened young men" contestatary movement;
- the jeopardies of the peace negotiations between the political leaders oft he Romanian National Parly and the government presided by the count Ştefan Tisza;
- the analyse of the international situation evolution, close relatcd to the destiny of Romania and of the Romanian people outside the borders of Hungary.

The work is based, to a great extent, on the accurate research of the three publications, from 1904 till 1914, as well as on the memoiristic literature of the epoch. It represents a beginning in reconsidering Gh. Popp's life and work.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 187-191

BASARABIA ÎN CONŞTIINŢA LUI GHEORGHE <<GHIŢĂ>> POPP- UN MEMORIU ADRESAT DE GHIŢĂ POPP LUI NICOLAE CEAUŞESCU -

Ioana Burlacu

"Atunci când sunt întrebaţi, românii de azi răspund aproape invariabil că socotesc ultimii ani ai domniei lui Dej şi pe cei dintâi ai cârmuirii lui Ceauşescu drept o perioadă de liberalism, o epocă de aur atât faţă de anii '50 cât şi faţă de anii '80. Se înţelege că atât liberalismul cât şi caracterul auriu al epocii sunt termeni relativi care trebuie înţeleşi numai în contextul socialismului românesc. Cu toate acestea, ei reflectă o realitate obiectivă. Gh. Gheorghiu-Dej a lăsat succesorului său o Românie care începuse să se ridice şi un popor care se reînvăţase să apere".

Am adus în atenţie un citat din lucrarea regretatului istoric Vlad Georgescu Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre[1], pentru a puncta pe această cale, contextul istoric în care Ghiţă Popp[2], în anul 1966, se adresa conducerii P.C.R., secretarului său general, Nicolae Ceauşescu, într-o problemă de interes naţional[3].

"Sper -scrie G. Popp la începutul memoriului său - că expunerea mea nu va fi socotită un act de opozant ireductibil, nici ca o manifestare de platitudine servilă, ci ca mărturia unei conştiinţe lipsite de orice ostilitate cât şi de viclenie.

Ţin să mărturisesc de la început că şi astăzi, după mai mult de doi ani şi jumătate, mă găsesc sub impresia memorabilei "Declaraţii" din luna aprilie 1964 a Partidului Comunist Român[4].

"Ca unul care în tratativele de armistiţiu de la Moscova, în luna septembrie 1944, am avut norocul să contribui prin expunerea mea în faţa d-lor Molotov (U.R.S.S.), Averill Harriman (S.U.A.) şi Sir Clark Kerr (Marea Britanie), la recâştigarea graniţelor noastre de la Apus în toată întinderea lor, sfărâmată prin "Dictatul de la Viena" din 1940, dar care în acelaşi timp am avut durerea sufletească mereu arzătoare de a fi semnat prin acelaşi act, sub presiunea unei necesităţi fatale, pierderea Basarabiei şi Bucoviei de Nord[5], am salutat cu sinceră şi adâncă bucurie această "Declaraţie" desigur rezultat matur chibzuit al unor dezbateri îndelungate"[6].

Este bine ştiut că Declaraţia din aprilie 1964 referitoare la poziţia Românici în conflictul chino-sovietic însemna de fapt dezvăluirea publică a unui conflict mai vechi dintre Dej şi Hruşciov, dintre comuniştii români şi cei ruşi, datorat neîndoios politicii externe şi interne a dictatorului român angajat pe o direcţie nouă, autonomistă,foarte diferită de calea pe care mergeau celelalte ţări est-europene. Din punct de vedere economic, România respingea integraţionalismul şi specializările solicitate de C.A.E.R. În interiorul ţării se simţeau unele tendinţe de liberalizare, în timp ce pe plan extern partidul se opunea politicii de hegemonie a Moscovei, apropiindu-se tot mai mult de China şi de ţările industriale dezvoltate. Din punct de vedere cultural, influenţa rusă era aproape anihilată.

În faţa acestei noi orientări a conducerii statului român, semnatarul memoriului se simte obligat de a face o îndoită manifestare, una de recunoaştere şi apreciere a părţii pozitive a acţiunii comuniste de guvernare şi alta de apel la conştiinţa românească a şefului statului.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Autorul apreciază în ordinea primei manifestări menţinerea autonomiei Bisericii noastre ortodoxe, evitându-se astfel greşeli care ar fi putut tulbura viaţa sufletească a credincioşilor. Se mai menţionează succese pe tărâmul sănătăţii publice, al instrucţiunii, alfabetizării, căilor de comunicaţii, electrificării, construcţiei de locuinţe.

În ordinea celei de a doua manifestări, folosindu-se de dreptul de petiţiune al fiecărui cetăţean, G. Popp face apel la conştiinţa şefului statului: "În baza acestui drept îmi iau voia a vă face un apel pe care glasul conştiinţei îmi impune să vi-l adresez, ca o datorie morală, pentru mine imperioasă şi ineluctabilă. Hotărându-vă să redaţi ţării toată independenţa şi suveranitatea compromise prin catastrofa unui mare război pierdut, v-aţi asumat implicit şi obligaţiunea morală de a-i reda toate atribuţiile vieţii naţionale... Dintr-un tors mutilat cum este azi ţara, va trebui să refaceţi organismul viu şi sănătos precum a fost, trăindu-şi integritatea individualităţii proprii, căreia au predestinat-o geografia, istoria şi geniul naţional.

Sunt aproape două decenii de când, în urma evenimentelor interne am încetat să mai fac politică, după desfiinţarea partidului din care am făcut parte din prima adolescenţă, fiind încă sub jugul stăpânirii străine. Astăzi, trăind în izolare la vârsta patriarhatului, nemaiavând nici o veleitate personală, am totuşi convingerea că fără a avea de la cineva un mandat, apelul meu adresat D-vs. exprimă gândul şi simţirea întregii generaţii de la 1914-1920. Oricare au fost greşelile şi păcatele acestei generaţii - şi cărei generaţii nu i se găsesc ? - un singur lucru nu i se poate contesta ... această generaţie a înfăptuit pentru întâia oară nu numai unitatea sufletească şi culturală, dar şi unitatea naţional-politică a românilor şi aceasta nu numai pentru un scurt moment, ca un episod de o genială cutezare a Viteazului Mihai-Voevod, ci în forma statornică şi solidă a unui rezultat pregătit îndelung, ieşit din conştiinţa clar cristalizată şi din acţiunea perseverentă a mai multor generaţii, încoronată şi pecetluită de tratate internaţionale, având semnăturile factorilor hotărâtori ai Europei, consacrând nu numai victoria unor mari personalităţi, ci pe a unui neam întreg"[7].

În viziunea lui Ghiţă Popp, în contextul istoric arătat, reîntregirea ţării poate şi trebuie a fi înfăptuită pe calea persuasiunii paşnice, a unei acţiuni politico-diplomatice răbdătoare, prudente şi bine pregătite. Această extraordinară convingere şi-o întemeiază pe mai multe considerente[8], ce vor fi expuse în cele ce urmează.

În argumentaţia sa, Ghiţă Popp porneşte de la realitatea că în istoria mişcării revoluţionare din Rusia, de la decembriştii conduşi de Pestel (1825) şi până la revoluţionarii din 1917, toţi ideologii şi propagandiştii au condamnat politica de cuceriri războinice ale ţarismului, precum şi rezultatul său, anume sistemul de asuprire şi înăbuşire a libertăţilor popoarelor supuse. De altfel, în 1917 bolşevicii acordă dreptul de autodeterminare naţională popoarelor din fostul imperiu. Mai mult chiar, Unirea Basarabiei cu Ţara, în martie 1918, a fost precedată de hotărârile şi declaraţiile formale ale celor două partide socialisre ruseşti, manifestări care au dat acestei provincii în mod formal dezlegarea de a se desprinde de Rusia. Iar în ce priveşte chestiunea legalităţii Sfatului Ţării - deşi format fără alegeri legal organizate, neexistând o lege electorală - el a fost constituit printr-o înţelegere acord între diferite forţe politice existente în acel timp pe arena politică a Basarabiei. deci Sfatul Ţării poate fi considerat un produs al revoluţiei ruse.

Luată de trei ori fără plebiscit şi fără nici o formă de consultare a voinţei populare (1812, 1940, 1944), Basarabia a revenit în 1918 la Ţara mamă prin votul liber al Sfatului Ţării, iar în ciuda regimului de rusificare, conştiinţa naţională latentă s-a trezit cu o vigoare şi dinamism surprinzător. De altfel, accentuează semnatarul memoriului, o Basarabie chiar autonomă, înglobată definitiv în Uniune ar reprezenta o anomalie geografică şi politico-administrativă unică în istoria imperialismului cuceritor. Basarabia este o provincie euro-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

peană de altă substanţă etnico-culturală, ea neavând cu Rusia nici măcar contact geografic.

Pentru eventualele obiecţii pe tema minorităţii ucrainiene din Basarabia şi Bucovina, Ghiţă Popp sugerează studierea atentă a posibilităţii schimbului de populaţie minoritară, iar pentru o documentare solidă în acest sens recomandă consultarea următorilor: Pantelimon Hallipa, reprezentantul cel mai autorizat al Basarabiei româneşti, martir şi simbol viu al acestei cauze mari", Nichita Smochină, "adevărat apostol al cauzei româneşti de peste Nistru, din care dânsul şi-a făcut o misiune de viaţă", dr. Onisifor Ghibu, profesor la Universitatea din Cluj "care călăuzit de un sentiment naţional unic, cu o superioară conştiinţă a marilor interese ale neamului, a adus din iniţiativă personală o contribuţie importantă la acţiunea de revenire a Basarabiei la Ţara mamă în anii 1917-1918; 1926-1927, prof. Sanciuc Săveanu de la Universitatea din Cernăuţi, un bun cunoscător al problemei bucoviniene.

Statul sovietic a fost în perioada interbelică de mai multe ori foarte aproape de recunoaşterea unirii Basarabiei cu regatul României. Negocierile de la Copenhaga, din anul 1920, între Litvinov şi M.D. Ciotori erau foarte înaintate în acest sens, în momentul când Ionel Brătianu face marea greşeală de a-l determina pe regele Ferdinand să demită guvernul Vaida Voevod, sub motivul că reluarea relaţiilor cu Rusia duce la "bolşevizarea României". Pentru o cunoaştere exactă a situaţiei de atunci, Ghiţă Popp se angajează să procure cartea lui Viorel Tilea, *Acţiunea diplomatică a d-lui Vaida la Londra*, în care sunt reproduse textual parte din cele mai importante rapoarte ale reprezentantului României la negocierile mai sus amintite. Alături de aceste negocieri se aduc în atenţie şi cele de la Viena din anul 1924 purtate de Cicerin şi I.G. Duca, negocieri de asemenea nefinalizate dacă punctul de vedere românesc era acela că reluarea relaţiilor reciproce este condiţionată de recunoaşterea frontierelor răsăritene, delegaţia sovietică propune un plebiscit în Basarabia.

Memoriul aduce în atenţie şi un alt moment consumat înainte de declararea celui de-al II-lea război mondial. Reprezentantul Uniunii Sovietice la Bucureşti a lăsat să se înţeleagă că deşi ţara sa nu recunoaşte Unirea Basarabiei, România o va putea stăpâni atât timp cât nu-şi va schimba orientarea externă, căci altfel armata sovietică va ocupa Basarabia. "Acest moment a sosit în 1940, precizează Ghiţă Popp, când după rechemarea lui Ostrovski în anul 1938 şi după numirea guvernului Goga, de scurtă viaţă, guvernul Gigurtu primind în ţară ocupaţiunea trupelor germane, politica noastră era evident de partea Germaniei. Totuşi pentru a obţine o clarificare deplină, guvernul sovietic, după doi şi jumătate de vacanţă a postului, a trimis la Bucureşti un nou reprezentant în persoana lui Lavrentiev. Acesta, după primele formalităţi îndeplinite, încercând să aibă o conversaţie cu ministrul de externe Gh. Tătărescu şi neobţinând-o, a fost îndată rechemat la Moscova, pentru ca trei, patru zile mai târziu să primim nota ultimativă, prevestită de Ostrovski încă cu vreo trei, patru ani în urmă. Este neîndoios că misiunea lui Lavrentiev fusese de a ne propune recunoaşterea Basarabiei în schimbul neutralităţii noastre în războiul pe care Guvernul rus, mai precis geniala prevedere a lui Stalin îl văzuse venind încă de multă vreme. Din această tragedie a erorilor noastre reiese că Guvernul sovietic nu a fost şi nu este în mod absolut potrivnic retrocedării Basarabiei şi că în anumite condiţii noi putem avea speranţa de a o redobândi pe calea negocierilor şi a unei acţiuni diplomatice binechibzuite". În sfârşit, Ghiţă Popp consideră că statul român este dator să ceară să fie pusă în valoare şi în Europa celebra teză a politicii sovietice privind eliberarea popoarelor din Asia şi Africa, fiind timpul ca Uniunea să dea dovada sincerităţii integrale a propagandei sale. În ce priveşte propunerea lui M.S. Hruşciov adresată tuturor guvernelor, de a se convoca o conferinţă internaţională cu scopul de a se încheia un acord între statele pentru soluţionarea în viitor a diferendelor pe cale paşnică. Ghiţă Popp scrie: "Cu riscul de a fi socotit un naiv, am credinţă că fie acum, fie într-un moment dat, ar

www.cimec.ro / www.mncr.ro

putea să fie reluată problema dreptului nostru asupra Bucovinei şi Basarabiei. Desigur alegerea momentului nu poate aparţine decât conducerii noastre de stat, singura în măsură de a dispune de informaţiile necesare spre a cunoaşte oportunitatea momentului. Am fi foarte grav vinovaţi, dacă am lipsi de la datoria noastră de a ridica problema dreptului nostru asupra Bucovinei şi Basarabiei".

În încheierea memoriului său, Ghiţă Popp spune: "În sfârşit spre a avea de partea lui toate şansele, este de cea mai mare importanţă ca guvernul nostru să poată conta pe susţinerea totală a opiniei ţării şi a neamului întreg.

Deviza trebuie să fie: toţi românii de pretutindeni, fără deosebire, închegaţi într-o singură tabără, în lupta pentru reconstrucţia idealului generaţiei lor vechi, care trebuie să fie şi acelor de azi şi de mâine România Mare..

Nu ştim dacă Nicolae Ceauşescu a citit personal acest memoriu (de obicei primea sinteze de maxim o pagină două aupra oricărui demers), dar este cert că Ghiţă Popp a dat comuniştilor români o lecţie de istorie, o lecţie de patriotism şi nu în ultimul rând de înaltă diplomaţie.

În anul 1966, când a redactat acest memoriu, Ghiţă Popp avea vârsta de 83 de ani, locuia retras în condiţii mai mult decât precare. Nu reprimise pensia. Nu avea nici măcar un aparat de radio. Se reîntorsese în capitală doar de patru ani după o detenţie de 15 ani (11 ani de puşcărie grea, 4 ani de domiciliu forţat în Lăteşti), detenţie pe care o evocă fugitiv ("am iertat suferinţele celor 15 ani de privaţiune de libertate, cu foame, frig şi lovituri"), dar era gata şi acum de a lupta pentru sfânta cauză naţională.

"Am făcut parte din generaţia care a înfăptuit România Mare - spune Ghiţă Popp - şi încă înainte de primul război mondial am fost un luptător cu condeiul în mână, arma de atunci, pe urmă ostaş voluntar în armata română, delegat care a votat unirea la Alba-Iulia în 1918, mereu un partizan al politicii de democraţie naţională, ales de nouă ori în parlamentul ţării, mergând întotdeauna neîntrerupt pe o linie absolut dreaptă - poporul şi naţiunea. Cu sufletul adânc legat de ideea unităţii naţionale, cu credinţa în ea, lupta pentru ea a fost însuşi conţinutul vieţii mele".

NOTE

1 Ediţie a III-a, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 274.
2 Despre viaţa şi activitatea lui Ghiţă Popp vezi Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Ghiţă Popp, dosar 1, f. 1 şi urm.
3 Ibidem, dosar 4, f. 1 şi urm.
4 Ibidem, f. 2
5 Despre aportul lui Ghiţă Popp la semnarea armistiţiului din 12 septembrie 1944 vezi Ibidem, dosar 2, f. 1-13 (1967 Memoriu de activitate pentru pensionari)
6 Ibidem, dosar 4, f. 2
7 Ibidem f. 3-4
8 Ibidem f.5 şi urm.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Basarabien im Bewusstsein von Gheorghe "Ghiţă" Popp
Eine Denkschrift von Ghiţă Popp an Nicolae Ceauşescu gerichtet
- Zusammenfassung -

Gheorghe Ghiţă Popp (1883-1967), Anführer der Nationalen Bauernpartei (P.N.Ţ.), ehemaliger Minister, wendet sich im Jahre 1966 an dcn Generalsekräter der Rumänischen Kommunistischen Partei, Nicolae Ceauşescu, mit der Absicht zu beweisen, dass die Wiederergänzung des LAndes durch die Vereinigung Bessarabiens und der Nordbukowina mit Rumänien eine moralische Verplichtung ist. Seiner Ansicht nach war die friedliche Uberredung eines zielstrebigen, vorsichtigen und gut vorbeteiten politisch-diplomatischen Wirkens die Verwirklichungsweise dieses Strebens. Er begründet seine Uberzeugung durch eine Reihe von historischen, politischen und diplomatischen Argumenten.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 193-197

NICHIFOR CRAINIC, DIRECTORUL REVISTEI, "GÂNDIREA"

Violeta Pătrunjel

„Gândirea" a însemnat cel mai de seamă capitol al literaturii şi al culturii, de după primul război mondial. Această polarizare deosebită în jurul ei poate fi explicată atât prin girul valoric al semnatarilor ei cât şi prin libera manifestare a opţiunii. Revista a constituit pe tot parcursul ei o coloană de susţinere a culturii naţionale viabile, realizând performanţa de a uni specificul naţional cu cel modern sau aşa cum spunea într-una din mărturisirile sale Lucian Blaga "Gândirea oferea scriitorilor posibilitatea de a fi în creaţie români, fără să fie sămănătorişti". În fapt, era o desprindere de paseismul sămănătorist, o formă literară prea rigidă şi închistată, fără, însă ca revista să se aşeze în trăsura îmbietoare a spiritului Occidental.

Revista aparţine unei generaţii ce-şi pregătea o ripostă în faţa conglomeratului pozitivist şi al ofensivei bolşeviste. Aceasta a generat marea insurecţie cuxiniană a popoarelor ortodoxe, insurecţie ce a atins o culminaţie în România prin fenomene ca cel legat de gândirea teologică a părintelui Dumitru Stăniloae, ori prin grupări ortodoxiste ca cea de la "Gândirea". Această mare insurecţie euxiniană a fost suprimată în perioada postbelică şi este mereu agresată - aşa cum o arată ignobilele atacuri la memoria unor mari figuri pe care le-a creat valul insurecţional creştin: Nae Ionescu, Mircea Eliade sau Nichifor Crainic[1].

Nichifor Crainic a avut un rol marcant în orientarea revistei. A fost un om profund ancorat în mediu realităţilor, al cărui nume rezonează şi astăzi la fel de puternic cum a rezonat în timpul care a trăit, timp pe care şi-a pus amprenta în chip admirabil la fel ca şi colegii săi de generaţie. Poet, profesor la Facultatea de Teologie, Nichifor Crainic s-a impus la modul imperativ mai ales în publicistică. Polemist prin excelentă, n-a protejat pe nimeni şi n-a apărat pe nimeni dacă nu a simţit să o facă. "Eu , mărturisea el, nu m-am simţit niciodată ziarist profesionist în serviciul comandat, ci ziarist în slujba convingerilor mele şi numai ale mele[2]. Scrisul a fost arma sa politică, arma prin care a încercat să exprime clar şi concis problemele societăţii, marasmul sufletesc al cititorilor săi. A fost colaboratorul mai multor reviste, director al publicaţiei "Calendarul", revista "Gândirea" având însă, tirajul cel mai constant de la înfiinţare 1921 până la dispariţia forţată din 1944.

Deşi revista şi-a avut cadrul de manifestare la Bucureşti, punctul ei de plecare, actul de naştere se făcea în cetatea Ardealului, în Clujul dezrobit care trăia frenezia alipirii la patria mamă. După şaisprezece ani de la apariţia sa, mentorul ei Nichifor Crainic rememora atmosfera după actul de la 1 decembrie 1918, ce învedera asumarea unei responsabilităţi faţă de acest moment istoric al neamului. "Nevoia pe care am simţit-o, cei întorşi din război a fost aceea a unei noi orientări, a unei noi credinţe ..., voiam să ştim acum după război cum să slujim neamul mai departe, în puterea cărei misiuni să ne încredinţăm energiile sufleteşti. O misiune istorică e imaginea ideală a unui neam. Neamul care nu are în faţă această imagine e un neam fără busolă. Generaţia războiului e cea dintîi care a simţit nevoia să ne lămurim asupra unei misiuni permanente a neamului nostru[3]. Am redat acest citat ca ilustrare a unei hotărâri ce venea ca o stringenţă acum când se crease posibilitatea şi cadrul propice creării unei cul-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

turi adevărate. "Gândirea" prin liniile ce şi le trasa, trebuia să fie steaua polară ce avea să lumineze România Mare[4].

Până în 1926 când revista se va muta la Bucureşti, funcţia de director a fost exercitată de Cezar Petrescu, Nichifor Crainic numărându-se printre colaboratori împreună cu Gib. I. Mihăescu, Adrian Maniu, Lucian Blaga, Ion Pilat. Studiind la Viena, N. Crainic va colabora la revistă prin corespondenţă. Peste mulţi ani Lucian Blaga evoca din această corespondenţă "Cezar ne citea scrisorile primite de la Nichifor Crainic, care stăruia asupra unor directive şi ne certa cumplit când ieşeam din făgaşele bunului simţ. El venea cu un concept adâncit al tradiţiei[5] . Se pare că, au existat unele disensiuni între director(Cezar Petrescu) şi unii din principalii redactori fără a se ajunge la forme conflictuale. Duşmănie Cezar Petrescu nu i-a purtat lui Crainic, public, cel puţin niciodată. În rememorarea din 12 iulie 1930 el atribuie succesorului său întreg meritul pentru ceea ce însemna revista "Gândirea" la data respectivă. "Aici cuvântul rămâne prietenului meu, ca unul care dintr-o faptă trecătoare şi poate osândită pieirii, a desăvârşit "Gândirea" de astăzi ctitorită la răspântii de vremi şi de drumuri cu faţa spre răsărit[6]. Mutarea la Bucureşti a coincis cu greutăţile materiale, fiind nevoie de găsirea unei tipografii, sarcină destul de dificilă asumată de Nichifor Crainic, care avea să afirme în anul 1939 că "toată existenţa materială a "Gândirii" se datoreşte strădaniilor mele"[7]. Într-adevăr lui Crainic avea să-i datoreze „Gândirea" trei scăpări de la pieire. Aducerea la Bucureşti şi preluarea funcţiei de director în 1926 de către N. Crainic a adus unele schimbări în orientarea revistei. În primii ani revista adoptase o atitudine eclectică având relaţii cu scriitori de alte tendinţe. Ca direcţie literară pregnantă în această perioadă în paginile "Gândirii", cu prelungire pentru deceniul patru, a fost expresionismul ilustrat în poezie de Vasile Voiculescu, Ion Pilat, Aron Cotruş.

Precizarea direcţiei ce avea să o ia "Gândirea" începe cu articolul program scris de Nichifor Crainic în 1929 cu titlul sugestiv "Sensul tradiţiei" în care se anunţa opţiunea pentru tradiţionalism care "voieşte o cultură creatoare de valori autohtone, o creaţie culturală proprie sau crearea unei culturi după chipul şi asemănarea noastră - a poporului român - iată axa şi traiectoria propusă[8]. Nu se respinge cultura sau ideile Occidentului, cât direcţia aceasta de asimialare totală a ei. Căutarea unei forţe motrice pentru o creaţie proprie va fi găsit în tradiţionalism conceput ca o forţă dinamică. Neavând sensul de paseism romantic "tradiţionalismul nostru are un sens dinamic, de actualitate fiindcă are un sens de permanenţă[9]. Denunţând acel tradiţionalism paseist, N. Crainic se referă în genere la ceea ce însemnase Semănătorul de la care "Gândirea" moştenise o bază în acest neo-tradiţionalism pe care îl anunţa. Ceea ce se reproşează însă Semănătorului a fost lipsa viziunii creştine „ignorând Biserica, pierdem sensul mai înalt al istoriei noastre, sensul vieţii populare şi al artei populare"[10].

Autohtonismul propus de revista "Gândirea" în numele căruia N. Crainic se exprima ca director nu se rezumă doar la domeniul literar aşa cum făcuse Sămănătorul "noi vrem să-i dăm amploare prin năzuinţa de a îmbrăţişa toate ramurile creatoare ale spiritului românesc. Peste pământul pe care am învăţat să-l iubim din Sămănătorul, noi vedem arcuindu-se coviltirul de azur al Bisericii Ortodoxe[11].

De formaţie teolog, N. Crainic realiza în mod plenar importanţa ortodoxiei redescoperindu-i valenţele în creaţia culturală română. "Gândirea" se situa astfel pe o linie care de la Titu Maiorescu la Nicolae Iorga, de la junimism la semănătorism şi-a îndreptat critica împotriva formelor împrumutate şi imitate de români. Într-o conferinţă rostită în cadrul şezătorilor Scriitorilor Români şi publicată în "Gândirea" sub titlul "A doua neatârnare" N. Crainic critică sincronismul propus de Eugen Lovinescu ca alternativă a unei culturi,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

susţinând că a face din" imitaţie principiu generator al artei, legea culturii, înseamnă a încerca să legalizezi moartea spiritului[12].

S-a vorbit in istoriografie că odată propusă această orientare, "Gândirea" şi-a pierdut din aura ei de revistă de înaltă ţinută estetică, prin exercitarea din partea directorului ei a unui monopol privind articolele publicate în revistă. La această "stricteţe" impusă iată ce mărturisea tot L. Blaga colaborator permenent al revistei -"Să mi se încuviinţeze să dau o replică - nu vreau şi nici nu pot să-mi închipui o colaborare atât de îndelungată ca a mea, a fost tolerată în paginile revistei, deoarece prin conduita ei revista s-a menţinut pe podişul unui spiritualism lilber şi creator în sens înalt românesc"[13]. Se poate spune că exigenţa exista, exercitată însă în ceea ce privea creaţia colaboratorilor sau debutanţilor. Orice scriitor din generaţia mea - afirma Pan Vizirescu - nutrea dorinţa de a se vedea în această constelaţie care îi da o înaltă consacrare. Cum revista era citită de elita intelectualităţii ştiai la ce te obligă. Gruparea număra nu mai puţin de opt academicieni, astfel că tânărul care încerca să semneze între ei avea şansa unei răsunătoare ieşiri din anonimat[14].

Pentru deceniul patru aria colaboratorilor s-a extins foarte mult. Alături de L. Blaga, Gib. I. Mihăescu, Ion Pilat se alătură Aron Cotruş, Victor Ion Popa, Victor Papilian, Ion Petrovici, Dumitru Caracostea, Dragoş Protopopescu, Bazil Munteanu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Vasile Băncilă, Radu Gyr, Vintilă Horia etc.

Dacă ţelul "Gândirii" fusese la începuturi de a stimula viaţa culturală românească în capitala Ardealului, la începutul deceniului patru aflată la Bucureşti revista îşi făcuse un obiectiv din căutarea şi scoaterea la lumină a valorilor tradiţionale pentru definirea unei adevărate culturi. După gândirişti care vedeau acum doar salvarea prin cultură, prin reînvierea suflului spiritual, între pozitivismul ştiinţific şi sufletul poporului român ar exista o completă ruptură. Revoluţionarii secolului XIX , sunt cei care ne-au falsificat modul de viaţă autohton.

La "Gândirea" s-a întâlnit mai ales poezia străbătută de fiorul religios, fiind relevată o anumită sensibilitate, a raportului omului cu Dumnezeu, cu intrebări puse asupra resorturilor lui în această lume, Lucian Blaga izbutind mai ales să exprime în lirica sa o nelinişte chinuitoare a spiritului în faţa misterelor firii. Prin Aron Cotruş a luat naştere o poezie a sevelor pământului, a vigorilor şi asprimilor. Dintre toate curentele literare noi ivite expresionismul, aducea o satisfacere a nevoii de specificitate prin interesul acut pe care l-a arătat tradiţiilor locale, miturilor şi credinţelor străvechi. În dramaturgie gruparea s-a făcut simţită prin piesele în care Lucian Blaga a căutat să exploreze fondul autohton tracic al poporului nostru . "Zamolxe", "Tulburarea apelor", "Arca lui Noe", "Cruciada copiilor" etc.

"Gândirea" a reuşit să impună un stil, în stare a da expresie spiritualităţii naţionale. La aceasta a contribuit şi grafica lui Demian. În vignetele cu care artistul a ilustrat ani de-a rândul "Gândirea" se poate distinge chiar evoluţia grupării spre o viziune spiritualizată, scene rustice, păstori cântând din fluier, băieţi şi fete în cules la vie. Apoi în deceniul al patrulea motivele şi stilul vignetelor se schimbă. În fundalul scenelor se ivesc turle de biserici, desenele înfăţişează călugări migălind în chilii etc.

În probleme de artă, "Gândirea" s-a pronunţat atât prin directorul ei cât şi prin colaboratori. Nichifor Crainic şi-a presărat gândurile despre artă şi artist în diferite studii. Pasajele, textele din "Puncte cardinale în haos", "Ortodoxie şi etnocraţie"; "Nostalgia paradisului" mai ales, şi articolele din "Gândirea" "Naţionalitatea în artă"; "Sensul teologic al frumosului" conturează o estetică. Directorul "Gândirii" îşi va dezvolta o argumentaţie şi asupra raportului dintre religie şi estetică. Afirmând, caracterul cuprinzător al creştinismului, frumuseţea obiectivă a naturii, N. Crainic restabileşte relaţia dintre estetică şi teologie. În faţa teoriilor care elimină din conţinutul artei orice substrat religios, autorul opune credinţa

www.cimec.ro / www.mncr.ro

masivă în sensul teologic al frumosului, ceea ce estetica metafizică socotea frumosul în sine, în teologie devine frumosul dumnezeiesc "izvorul transcendent al tuturor frumuseţilor din ordinea văzută, fie frumuseţile naturii, fie frumuseţile morale"[15]. Acest raport va fi reluat în cartea "Nostalgia paradisului", care ia atitudine împotriva esteticii autonome "arta nu este religie dar pregăteşte sufletul pentru religie".

Pe tărâm teologic "Gândirea" şi-a avut promotorul numărul unu în părintele Dumitru Stăniloae. O seamă din articolele apărute în "Gândirea" vor fi cuprinse în volumul "Ortodoxie şi românism" apărut în anul 1939. Un raport pe care a încercat să-l definească părintele Dumitru Stăniloae şi în paralel şi Nichifor Crainic, a fost acela dintre naţionalitate şi religie, care exprimat din punct de vedere ortodox, nu-şi sunt uneia alteia neutre, ci complementare; religia particularizându-se naţional fără alterarea ecumenismului său, calitatea de creştin nu exclude ci implică iubirea de neam, inclusiv participarea la activitatea civică. Neestompând caracterele naţional specifice, se poate spune după opinia părintelui Dumitru Stăniloae că, creştinismul este şi supranaţional dar şi naţional, şi după cum comunitatea de credinţă religioasă, nu anulează particularităţile etnice, "nici ecumenicitatea nu e sfăşiată prin nota naţionalistă ortodoxia, chemarea ei e de aceea, de a face ca învăţăturile lui Hristos, să modeleze fără încetare sufletele şi popoarele tocmai în direcţia virtuţilor spirituale arătând ortodoxia ca mod de viaţă pliat pe sufletul poporului"[16] . Atât Dumitru Stăniloae cât şi Nichifor Crainic merg pe ideea universalismului creştin şi a particularismului etnic. Dacă ortodoxia-spune părintele Dumitru Stăniloae - ar prescrie în detaliu tot modul de cugetare şi de viaţă al omului, ea ar uniformiza neamurile şi le-ar lipsi de orice originalitate, ortodoxia este dogmă dar şi har dumnezeesc[17].

Nichifor Crainic vine şi accentuează noţiunea de etnic. Contrar diverselor teorii în care etnicul apare ca un fapt social, un accident în istorie sau un concept pur biologic - directorul "Gândirii" - relevă dimensiunea spirituală a etnicului care este "însăşi natura proprie a neamului.....esenţa românismului. Toată mişcarea din zilele noastre, urmăreşte integrarea etnicului într-o vocaţie istorică[18]. Pe tema etnicului şi nu numai a existat o amplă polemică în paginile revistei între Nichifor Crainic şi Constantin Rădulescu Motru.

Deceniul al patrulea a marcat şi definirea conceptului de "gândirism" sau "mişcare gândiristă", care pentru mentorul "Gândirii" era un concept global, o încununare a celor trei noţiuni de tradiţie, autohtonism şi ortodoxie. "Gândirea" poate fi considerată cea mai europeană publicaţie românească interbelică, atât ca prezentare, stabilitate a rubricilor, continuitate, cât şi prin valoarea colaboratorilor.

Recurgând la o evaluare în cifre, revista a apărut pe întinderea a 23 de ani (1921-1944) în 256 de numere. În coloanele sale au publicat 188 de poeţi, 61 de prozatori, 6 memorialişti.

NOTE

1. Ilie Bădescu, în revista "*Euxin*", nr. 1-2/1997, p.24
2. Nichifor Crainic,"*Zile albe, zile negre*", Casa editorială Gândirea, 1991, p.208
3. *Gând..*, XVIII, nr.1, ianuarie 1939, p.55
4. Gh. Vrabie, "*Gândirea şi gândirismul*", Editura Cugetarea 1937, p.57
5. Lucian Blaga, "*Începutul şi cadrul unei prietenii*"; *în Gândirea XIX*, nr. 4, aprilie 1940, p.370
6. *Manuscriptum III*, nr.3, 1972, p. 84
7. *Gând* XVIII; nr.1, ianuarie 1939, p. 55
8. Nichifor Crainic, "*Sensul tradiţiei*" în Gândirea IX, nr.1 ianuarie 1929, p.2
9. Ibidem nr. 3 p. 5

www.cimec.ro / www.mncr.ro

10. Ibidem, p.4
11. Ibidem, p. 6
12. Nichifor Crainic,"*A doua neatârnare*", în Gândirea V ,nr. 1, ianuarie 1926, p. 23
13. Lucian Blaga, op. cit, p.226
14. *Gând,* Serie nouă III, nr. 3-4, 1994, p.4
15. Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*, Editura Moldova, 1994, p. 147
16. *Gând XV*, nr.1, 1937, p.29
17. *Gând XVIII;* nr.2, 1936, p. 111
18. Nichifor Crainic, "*Ortodoxie şi etnocraţie*", Editura Cugetarea 1937, p.172

Nichifor Crainic - Director of "The Thinking" magazine
(Summary)

"The Thinking" represented the most significant chapter in the Romanian literature and culture after the first world war. Nechifir crainic poet, teacher, publicist had a major role in promoting the magazine. He was a remarkable figure of those days. He was a contributor to some magazines, director of "The Calendar", "The Thinking", the last one having the most constant circulation since 1921, from beginings, to 1944, at its forced disapearence.

First it appered in Cluj, then "The Thinking" moved to Bucharest in 1926, at the some time N. Crainic taking the directing position from cezar petrescu. Generally, the magazine took a traditionalist line, having as a purpose the refinding of the Romanian values (as the director wrote in the article program of the magazine). The three basic components that defined the character of the magazine - orthodoxism, tradition and autohtonism - founded the global concept of "Thinking" or "The Thinking Movement".

"The Thinking" can be considered the most european Romanian magazine between the two world wars, as presentation, as continuity, the stability of the columns and the value of the contributors.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 199-205

NICOLAE COLAN, DIRECTOR ŞI MENTOR AL "VIEŢII ILUSTRATE"

Andreea Rotche

Referindu-se la valoarea şi locul presei româneşti în istoria şi civilizaţia naţională, Iorga scria în 1926: "Istoria ziaristicii ardelene este cea mai frumoasă pagină din istoria Ardealului de o sută şi mai bine de ani încoace. Filele ei cuprind gândirea şi simţirea celor mai de seamă bărbaţi pe care i-a dat întregului neam românesc această provincie". Unul dintre aceşti bărbaţi de seamă, preot şi cărturar în acelaşi timp, adevărat îndrumător spiritual al românilor, a fost Nicolae Colan, Episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului (1936-1957) şi Mitropolit al Ardealului (1957-1967).

Încă din tinereţe, Nicolae Colan şi-a dat seama că "cel mai bun mijloc de a pătrunde în suflet şi a convinge pe oameni" este cuvântul scris. În şedinţa de primire în Academie, în cuvântul său de răspuns la discursul preşedintelui Academiei, Alexandru Lapedatu, Colan declară: "Împrejurările vieţii, m-au împins de timpuriu - încă de când eram student - în tranşeele scrisului misionar, iar ceva mai târziu viaţa bisericească m-a atras în orbita sa, cerându-mi întreg rodul ostenelii mele". Într-adevăr, primele sale încercări publicistice datează din anii războiului, în 1915, debutând în "Gazeta Transilvaniei". În timpul retragerii în Basarabia, în 1917 colaborează la ziarul editat de Onisifor Ghibu "Ardealul în Basarabia" devenit "România Nouă", iar în 1918 este redactor al ziarului "Sfatul Ţării", editat de Guvernul Basarabiei. Activitatea sa publicistică este foarte vastă, o listă a periodicelor la care a colaborat, pe care le-a înfiinţat sau condus fiind edificatoare. Acestea sunt: "Gazeta Transilvaniei", "România Nouă", "Sfatul Ţării", "Telegraful Român", "Tribuna Ardealului", "Renaşterea", "Cuvântul poporului", "Lumina satelor", "Mitropolia Ardealului", "Revista Teologică", al cărui director este în perioada 1924-1936 şi "Viaţa ilustrată" revistă de familie, înfiinţată şi condusă de el între 1934-1944.

"Viaţa ilustrată" apare sub auspiciile Frăţiei Ortodoxe Române, în 1934, iniţial la Sibiu, iar în 1936 este mutată la Cluj, în urma numirii sale ca Episcop al Vadului, Feleacului şi Clujului. În articolele sale, Colan dovedeşte o bună cunoaştere a temelor abordate "informaţie completă, spirit critic şi excepţionale calităţi stilistice"[1]. Temele abordate de el în "Viaţa ilustrată" sunt diverse, de la probleme religioase, la cele privind educaţia tineretului, literatura publicată în perioada interbelică, aspecte privind viaţa familiei române. Nu neglijează însă politica, publicând articole privitoare la diverse aspecte ale politicii interne şi internaţionale, mai ales în contextul internaţional din ce în ce mai dificil al acelor ani.

Programul revistei "Viaţa ilustrată" este admirabil sintetizat şi prezentat de către Colan în articolul său "Predoslovie" din nr. 1 al revistei. "Viaţa ilustrată" este o revistă pentru familia ortodoxă, familia intelectualilor ce s-au încadrat în Frăţia Ortodoxă Română. Este precizat că revista nu se va limita la domeniul religios, ci doreşte să cuprindă întreaga viaţă a naţiunii pentru a o înfăţişa în lumina postulatelor Evangheliei creştine. Scopul revistei este de a aduce credinţa străbună atât în viaţa particulară, cât şi în viaţa obştească a poporului român, "să zidească prin pilduiri şi îndemnuri caractere creştineşti şi româneşti din

www.cimec.ro / www.mncr.ro

fiii neamului nostru"[2]. În acest scop revista va publica: fragmente din istoria poporului român, va înfăţişa chipurile eroice ale înaintaşilor, va da sfaturi pentru viaţa cotidiană. În ceea ce priveşte literatura promovată, revista va publica creaţii literare, educative ceea ce indică încă de la primul număr nivelul acesteia. "Viaţa ilustrată" se doreşte o "revistă creştină în care să găsească hrană pentru suflet şi desfătare pentru ochi şi tata şi mama şi copiii. Această ţintă îi fixează nivelul gândurilor şi al graiului"[3].

Articolele publicate de Colan urmăresc realizarea scopului declarat al revistei, îngrijorat de vremurile grele pe care le trăia şi de decăderea societăţii româneşti, el caută prin revista sa să dea nişte repere, nişte puncte de sprijin familiei române, tineretului mai ales , pe care-l considera "primăvara neamului" şi de care depindea viitorul românilor. Publică numeroase articole în care tratează probleme religioase, însă cu excepţia câtorva articole cum ar fi "Biserica şi naţiunea" şi "Ortodoxie şi românism", unde discută legătura biserică - poporul român, ortodoxie şi românism, în celelalte foloseşte exemplele din Biblie, ca exemple demne de urmat de români, pe care-l cheamă la o renaştere religioasă şi morală. Cu un talent literar remarcabil, ştie întotdeauna ca pornind de la probleme religioase, de la înfăţişarea unor momente din viaţa lui Iisus Hristos să îndemne pe cititori să tragă învăţăminte şi să urmeze exemplele date.

Revenind la prima problemă, aceea a legăturii organice ortodoxie - românism, consideră că numai în ortodoxie s-a realizat adevărata sinteză religia creştină - spiritul naţional simbioza adevărată între biserică şi naţiune. El prezintă sistemul catolic, considerând că, afirmarea principiului naţional în viaţa bisericească a fost aici înăbuşit, critică sistemul centralizat al papismului, considerând că biserica trebuie să trezească forţele naţionale, însufleţindu-le cu duhul lui Hristos şi cultivând astfel acel "naţionalism creştinesc care e în stare să purifice şi să adâncească naţionalismul politic"[4].

Vorbeşte de un naţionalism creştinesc care completează naţionalismul politic, un naţionalism ce nu urăşte alte naţiuni, ci cuprinde într-o comunitate a iubirii pe toţi fiii unei naţiuni, fii care sunt gata să se jertfească pentru binele naţional. În viziunea sa, între ecumenicitate şi naţionalitate nu există antinomie, ortodoxia, prin organizarea bisericilor naţionale a arătat că între ecumenicitate şi naţionalitate există deplină armonie. Deşi în intenţiile declarate ale revistei, nu intra polemica cu uniţii, în nr. 2/1934, Colan a publicat un articol "Ortodoxie şi românism", răspuns - ripostă la un articol publicat în "Unirea" de la Blaj. Aici reia ideea din articolul prezentat anterior, că în biserica ortodoxă nu există antiteza creată de papism între ecumenicitate şi naţionalitate. În cuvinte simple, dar pline de înţelepciune, numeşte biserica naţională "locul sfânt în care vorbeşte Domnul cu un anumit popor şi-i trimite prin ea darul mântuirii". Este împotriva ideii constituirii unei singure naţiuni creştine, argumentând acestea cu citate din Biblie şi din gânditorul rus Berdiaev, considerând că biserica creştină nu trebuie nici să internaţionalizeze, nici să antinaţionalizeze popoarele. În opinia sa, bisericile naţionale sunt în opoziţie cu sistemul centralist al papismului şi discută cazul bisericii unite, considerând că aceasta sau face parte din catolicismul roman şi atunci nu este naţională, sau este naţională şi atunci nu face parte din catolicismul roman. Biserica unită, este doar tolerată în catolicismul roman, propaganda catolică nu a reuşit să introducă catolicismul în sufletul românilor uniţi. Biserica unită, este în opinia lui, o firmă externă în spatele căreia trăieşte ortodoxia. Apare o idee mereu prezentă în perioada interbelică, aceea a legăturii organice dintre ortodoxie şi sufletul românesc, iar în ceea ce priveşte biserica unită, situaţia ei de biserică tolerată datorită caracterului naţional este jenantă, singura soluţie pentru ei fiind să se întoarcă la ortodoxie. Exclusivist, consideră vizita unor episcopi şi teologi anglicani în iunie 1935 în România, o dovadă că ortodoxia este considerată de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

străini ca "adevărata şi mântuitoarea învăţătură de credinţa" singura care a rămas credincioasă lui Hristos! Afirmă despre ortodoxie că este modestă, dreaptă, statornică, sinceră, eroică, o "religie a iubirii". Datoria românilor este să arate frumuseţea acestei religii şi altora, convertindu-i şi făcându-i părtaşi mântuirii. Exclusivismul acesta poate fi explicat prin faptul că consideră că poporul român s-a născut creştin, nu a fost încreştinat la o dată anume ca alte popoare. Pe de altă parte, trebuie recunoscut rolul mare al religiei noastre ortodoxe în realizarea unirii, unitatea de credinţă existând înaintea unităţii politice. În "Medalioane" această idee este foarte bine redată, într-un limbaj ce emoţionează cititorul şi anume, credinţa: "ne-a zidit Ţara prin jertfa fiilor ei, fiindcă ea a fost înainte de a fi neamul şi ne-a scos prin inspiraţiile şi poveţele sale la suprafaţa istoriei. Ea ne-a zidit Ţara prin jertfa fiilor ei, fiindcă ea a fost înainte de a fi Ţara în rotundele ei hotare de astăzi pe care nimeni şi nimic nu le va clăti din temeliile lor".

Sărbătoarea Naşterii sau Învierii Domnului sunt pentru Colan un prilej de a îndemna pe cititori să urmeze exemplul acestuia. În sprijinul acestei acţiuni vine talentul său literar şi capacitatea de a se apropia prin cuvinte simple de sufletul oamenilor. Articolele "Hristos a înviat" din aprilie 1934 şi "Hristos se naşte" din decembrie 1935 sunt exemple edificatoare. Învierea trebuie să fie o pildă vie pentru poporul român, urmând exemplul divin românii trebuie să fie capabili să se jerfească pentru binele naţiunii lăsând la o parte interesele meschine. Ideea că numai prin jertfă s-a realizat libertatea şi unitatea poporului român, fiecare om trebuie să contribuie prin exemplul său la învierea naţională. Extrapolând, motivul jertfei, atât de mult discutat, pornind de la balada "Meşterul Manole", este prezent şi în gândirea lui Colan. Nu poţi construi ceva, realiza ceva, dacă nu eşti capabil să jertfeşti ceva, în acest caz, să renunţi la tine ca individ pentru binele naţiei tale.

"În viaţa particulară ca şi în viaţa naţională pentru a ajunge la Înviere trebuie să treci peste Golgotă. Alt drum nu există... . Pe drumul jertfei izvorâte din credinţă au purces şi cucernicii noştri înaintaşi de-au adus neamul la lumina libertăţii şi unităţii lui. Pe acelaşi drum se cuvine să purcedem şi noi - fiecare începând cu jertfa sa, nu strunind, în chip fariseic, jertfa altuia"6. Îi îndeamnă pe credincioşi să-l ajute pe cei din Basarabia, loviţi de foamete, căci prin această faptă bună va fi cinstită sărbătoarea Paştilor, ajutorul dat acestor năpăstuiţi ai soartei fiind o dovadă că Hristos s-a născut în ieslea sufletească a poporului român şi nu doar în Vifleem. Asemenea lui Hristos, poporul român a fost răstignit pe crucea tuturor prigonirilor, românii au fost bătuţi şi ucişi, pentru legea şi limba lor; au murit şi au stat în "groapa istoriei" pentru a învia apoi. În 1938, Colan îndeamnă la unitate în cuget pentru a fi tari, pentru a rezista duşmanilor, norii negrii începând să-şi facă apariţia deasupra României.

Apelul la exemple biblice şi nu numai, ci şi la figuri de seamă ale istoriei naţionale a fost mereu folosit de profesorul Colan, întotdeauna preocupat de educaţia tineretului. De educaţie s-a ocupat nu numai în calitate de profesor la Academia Andreiană şi la Şcoala militară din Sibiu, de preot şi publicist, ci şi în intervalul în care a fost Ministru al Educaţiei Naţionale, Cultelor şi Artelor, primul ierarh ortodox cu această funcţie. În discursul său rostit cu acest prilej, afirmă că la baza educaţiei trebuie pusă credinţa, datorită rolului ei educativ, pentru că întăreşte caracterul şi-l dă ţinte înalte. Consideră că sufletul tineretului este ca răsadul, ce conţine în el toate posibilităţile de rodire, dar pentru aceasta are nevoie să fie sprijinit, să crească într-un mediu de viaţă sănătos, îndrumat de părinţi, biserică, şcoală. În viziunea sa şcoala nu-şi îndeplineşte datoria sa de educare a tineretului, ea îi furnizează acestuia cunoştinţe care să-i favorizeze un trai cât mai comod în viaţa pământească, neglijând viaţa veşnică. Practicarea excesivă a sporturilor, o consideră nocivă, pentru că abrutizează sufletul tinerilor. Ideea lui, aceea a jertfei, a necesităţii apariţiei unei generaţii de oameni gata să se

www.cimec.ro / www.mncr.ro

jertfească pentru patrie şi naţiune, trecând peste interesele personale, este mereu prezentă. Şcoala românească în opinia lui, nu va crea această generaţie de luptători desinteresaţi.

"Educaţia de astăzi a tineretului - prin cunoştinţe istorice netâlcuite în sensul lor moral, prin apologia maşinei şi exuberanţa sportivă poate duce cel mult la o generaţie de idolatrii ai chiulului şi de atleţi în stare să-şi mute reciproc fălcile în lupta pentru viaţa, dar nu la o generaţie de apostoli şi pionieri practici ai jertfelniciei creştineşti şi ai solidarităţii naţionale, generaţie pe care ziua de azi o reclamă cu atâta insistenţă, după cum o s-o reclame şi ziua de mâine care va fi şi mai grea ca cea de azi"[8].

Fiind atât profesor, cât mai ales preot afirmă că numai religia este temelia unei bune educaţii morale. Apar acum motive ce vor fi reluate în articolele următoare şi anume: vinovată de stricăciunea sufletească a tinerilor este viaţa publică românească, cinematograful şi literatura cu bandiţi aducându-şi şi ele aportul. Soluţia sa - un rug pentru literatura criminală. Această idee este însă greşită, evenimentele din Germania dovedind-o, nu arzând cărţile este limitată criminalitatea, iar biserica nu trebuie să-şi aroge calitatea de tribunal suprem care să judece ce carte este potrivită să fie citită şi ce carte nu.

Pentru Colan, cea mai mare vină în crearea unei atmosfere pentru dezvoltarea tineretului, o poartă viaţa publică românească limbajul folosit este foarte dur, prezentând cu un foarte ascuţit spirit critic, defectele vieţii publice româneşti: "Arivismul, lăcomia, parvenitismul, lenea, frauda, sperţomania, cu un cuvânt epicureismul fără scrupule, nicăieri nu şi-au găsit un sol mai prielnic decât în viaţa noastră publică"[9].

Nu-i poţi cere tânărului să fie cinstit, când ştie că fiind cinstit are numai de pierdut, să nu fure când există miniştrii ce iau comisioane de milioane, să fie patriot când atâţia exponenţi ai vieţii publice nu sunt patrioţi decât în discursurile electorale, să meargă la biserică când miniştrii, prefecţii merg numai de ziua regelui şi de 10 mai pentru a-şi expune decoraţiile. Într-un climat social viciat nu se poate naşte un tineret cu sufletul curat. Soluţia lui Colan este reaşezarea lui Hristos în centru vieţii publice româneşti fiindcă el a dat cea mai înălţătoare pildă de jertfă. Ţările fasciste, Italia, Germania sunt date exemplu, acolo tinerii sunt plini de entuziasm, merg cântând pe stradă. Tinerii români sunt îndemnaţi să le urmeze exemplul, lăsând limonada şlagărelor de o zi şi ceea ce el numeşte într-un limbaj plastic pentru un slujitor al bisericii, "tangouri leşinate" şi "foxuri bâţâite".

Strâns legată de educaţia tineretului este şi problema literaturii citite de tineri problemă ce-l preocupă într-atât pe Colan încât va ajunge să recomande soluţia extremă a arderii cărţilor considerate de el nocive. Nu recomandă arderea pe rug a oricărui roman sau volum de poezii în care se vorbeşte de dragoste dar consideră că multe din cărţile aflate pe piaţă ar trebui incinerate. Literatura potrivită pentru tineri este cea care are acordul bisericii, adevărata literatură ziditoare de suflet. Această hotărâre de a promova cu orice preţ o literatură moralizatoare, merge până acolo încât este lăsat la o parte criteriul estetic ajungându-se la criticarea unui poet de talia lui Arghezi şi la promovarea unor scriitori total lipsiţi de talent. În 1936, salută acţiunea de "ecarisaj literar" a ministrului instrucţiunii publice, C. Anghelescu, de curăţare a manualelor şcolare, pentru a le elimina din bibliotecile şcolare şi publice pe cele ce suferă de "primejdioasa meteahnă a arghezismului literar", mulţumit că tânărul român va fi ferit de poezia cu "urdori" a lui Arghezi. În schimb unul dintre scriitorii preferaţi de "Viaţa ilustrată" şi de directorul său pentru literatura sa moralizatoare este Al. Lascarov - Moldovanu, apariţia unor romane ale acestuia bucurându-se de recenzii favorabile în revistă. În articolul "Lecţia unui eveniment literar", arată că după război literatura este "aţâţătoare de patimi" existând convingerea printre scriitori că literatura inocentă nu are căutare, însă un exemplu este pentru Colan vânzarea rapidă a cărţii "Mamina" a "iscusitului

www.cimec.ro / www.mncr.ro

scriitor creştin" Al. Lascarov - Moldovanu. Din nou cere rug pentru literatura otrăvitoare, prilej cu care este menţionat ca unul dintre principalii vinovaţi pentru publicarea unei literaturi nesănătoase, editorul evreu Ignat Herz. Atitudinea sa, Colan, şi-o motivează afirmând că opera de profilaxie litarară este cerută şi de Europa. Discipolul său Grigorie T. Marcu, dezvoltă această idee, considerând arderea cărţilor dăunătoare, un act necesar, un semn de pocăinţă totală. Evreii sunt acum duşmanii ascunşi, cei ce acţionează din umbră pentru a corupe tineretul şi a distruge astfel sănătatea neamului.

Accente antievreieşti sunt prezente şi în articolele lui Colan. Colan este unul dintre susţinătorii lui numerus valachicus, lăudând campania dusă de Goga pentru realizarea acestuia. Critică guvernul pentru faptul că după 16 ani de la Unire nu a impus elementul românesc, ortodox în toate domeniile vieţii de stat, pentru că de câte ori interesele ţării o cer se pune întrebarea "Ce-o să zică Europa?" Datorită acestei atitudini "România a ajuns Canaanul tuturor veneticilor", teama de Europa, împiedicând pe guvernanţi, să acorde naţiei dominante drepturile cuvenite, în timp ce străinilor trebuie să li se arate locul lor, acela "dinspre uşă într-o casă pe care nu ei au construit-o". Un exemplu pentru români trebuie să fie alte ţări, ca Italia, Germania, Polonia, Turcia, ţări ce fac politica "demnităţii etnice", în acele timpuri considerate de Colan, timpuri de resurecţie a ideii naţionale.

"Noi trăim târându-ne viaţa robeşte, de pe o zi pe alta, peticindu-ne haina intereselor naţionale cu zdrenţele pe care ni le îngăduie teama de "Ce-o să spună Europa?" şi aşteptând de la Societatea Naţiunilor realizarea lui numerus valachicus"[8].

Colan consideră că laicismul în materie de educaţie şi democraţia în materie de viaţă politică şi socială, au produs numai haos în România. Românii, consideră el, şi-au păstrat mentalitatea de şerbi, unirea şi independenţa din afară sau înfăptuit, dar cea din suflete nu s-a realizat. Consideraţiile lui sunt extrem de actuale, chiar şi acum în sufletele românilor se păstrează şi s-a accentuat după anii comunismului, conştiinta de supuşi, de şerbi. Întotdeauna, am luat în considerare atitudinea marilor puteri, mereu ne-am întrebat care va fi atitudinea Occidentului sau care va fi atitudinea Rusiei, comportare explicabilă până la un punct datorită poziţiei geopolitice. În viaţa fiecărui popor vine un moment când este chemat să-şi joace rolul în istorie, să se jertfească, să nu se mai închine în faţa unuia sau altuia din puternicii timpului ducând acea politică pe care Colan o numea a "demnităţii etnice".

Realizând o analiză pertinentă a vieţii societăţii româneşti, Colan vorbeşte despre o altă boală a acesteia şi anume lipsa de disciplină şi ascultare, conştiinţa datoriei cedând locul "spiritului de învârteală". Românii suferă de boala supraproducţiei de idei fiind deficienţi în relizarea lor. În contextul acelor ani, admiraţia lui Colan pentru ţări ca Italia şi Germania în care poporul ascultă de un singur om, nu trebuie condamnată.

"Cetăţenii - ostaşi, ai acestor două ţări, vrăjiţi de pilduitoarea viaţă a conducătorilor lor au învăţat să asculte şi cu ascultarea fac lucruri mari"[9].

În anul 1936, românii trebuie să intre într-o zodie a ascultării, pentru a face faţă greutăţilor ce vor venii. În contextul internaţional tot mai ameninţător soluţia unei guvernări de mână forte, a unui erou salvator, este agreată de Colan. În articolele sale din anii 1939-1940, persoana regelui Carol al II-lea este mult lăudată de către Colan. Regele este considerat inima ţării, părintele românilor, care simte durerile tuturor şi alină aceste dureri, purtând de grijă tuturor supuşilor. După Dictatul de la Viena, articolele lui Colan sunt mai puţine, în general tratează probleme de ordin religios sau literare. Face apel la românii din Transilvania de Nord să asculte de noii conducători, să aştepte, speranţa în vremuri mai bune este simţită între rânduri. Exemplul divin este viu, poporul român este din nou răstignit, a urcat din nou Golgota dar după răstignire urmează Învierea. În timpul ocupaţiei horthyste, Nicolae Colan a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

fost singurul ierarh ortodox rămas în teritoriul ocupat, episcopul Oradiei, N. Popovici a fost expulzat iar episcopul de Maramureş, V. Stan, s-a refugiat în România. "Viaţa ilustrată" a fost singura revistă românească ce a apărut în teritoriul ocupat, fiind un sprijin pentru români.

În 1942, Nicolae Colan a devenit membru activ al Academiei, în urma morţii lui Titulescu, dar datorită situaţiei politice existente, festivitatea de primire a avut loc în 1945. Silviu Dragomir, în răspunsul la discursul lui Colan subliniază importanta "lucrare literară, misionară şi istorică, înfiiptuită de noul academician". Într-adevăr, după cum însuşi Colan o recunoaşte s-a aflat mereu în tranşeele scrisului misionar tratând în articolele sale diversele probleme ce frământau societatea românească a celor ani.

Revista "Viaţa ilustrată" care s-a dorit un sfetnic al familiei româneşti, a acordat o atenţie deosebită educaţiei, existând chiar un ciclu de articole început de profesorul Victor Lazăr şi contiunuat de Octavian Dragoş "Educaţia în familie". Articolele dedicate unor figuri ilustre din istoria neamului şi unor momente importante din lupta românilor pentru unire, servesc scopului enunţat încă din primul număr al revistei, de a educa prin pilde. Colaboratorii revistei sunt preocupaţi de diferite probleme: religioase, educaţie, politică internă, situaţia internaţională.

Pompiliu Constantinescu declara în 1937: "cam din trei în trei decenii, cultura română trece printr-o criză de creştere, echilibru se surpă subit, reîntorcându-se la faza copilărie. Controversele devin primare, ideile sunt degradate la cuvinte, planurile spiritului se clatină şi se amestecă între ele, valorile sunt negate iar invectivele se îmbulzesc ca berbecii în fala convoiului. Suntem nevoiţi s-o luăm de la început, să ne clarificăm principiile, să reînvăţăm a gândi". În această contoversă între vechi şi nou, între tradiţionalism şi modernitate, "Viaţa ilustrată" oferă şi ea soluţii. Gh. Brânduş în articolul "Statul românesc şi specificul naţional", consideră că după Unire, sufletul românesc dibuie, îndrumat de idei greşite, adoptate de la spiritualităţi diferite, fără legătură cu ceea ce este autohton. Oamenii politici sunt vinovaţi, îndreptând sufletul românesc pe drumuri străine, silindu-i pe români să adopte forme de viaţă străine. Grigore T. Marcu este şi mai convingător, criticând "paşoptismul caraghios şi bonjurismul nesuferit" care a încercat să înlocuiască autohtonismul românesc. Componentele climatului cultural al românilor sunt considerate "autohtonismul şi tradiţionalismul".

"Primul ne obligă să venerăm valorile culturale româneşti. Al doilea ne dictează să nu clădim noi valori culturale pe sol străin, să nu ne facem tributari unor concepţii de viaţă străine de firea noastră şi mai cu seamă să nu inventăm direcţii noi de gândire detaşate de orice legătură organică cu sufletul poporului român"10

Atât în articolele lui Colan, cât şi ale colaboratorilor revistei, apare ideea că România se află la o răspântie şi că trebuie făcută o alegere, mai ales acum, când peste Europa suflă un spirit nou şi anume spiritul naţionalist şi religios. Ei cheamă la instalarea ordinii şi disciplinei în viaţa românească, la ieşirea din atmosfera de moleşală. Pentru această operă de regenerare sunt necesare suflete mari şi eroice şi pentru modelarea unor astfel de suflete luptă "Viaţa ilustrată". Germanii şi italienii, cu temperamentul lor jertfitor pentru binele patriei, constitue un exemplu pentru români. Viaţa şi munca românului trebuiesc închinate patriei şi neamului, democraţia fiind considerată vinovată pentru situaţia societăţii româneşti.

"Românul este astăzi condus de un egoism păcătos, acaparator, feroce care nu poate trece dincolo de cercul intereselor sale personale. Singura lui grijă este să-şi vadă satisfăcute poftele şi dorinţele sale, iar soarta fraţilor săi, binele neamului românesc, prosperitatea patriei adeseori nu fac parte din preocupările lui. Din cauza acestui egoism epoca aceasta şi-a ajuns apogeul întunecimii, prin jaful public, practicat de politicienii democraţiei de sus şi de jos, prin aviditatea după îmbogăţiri repezi şi netrudite, prin deşertăciunea şi frivolitatea ambianţei

www.cimec.ro / www.mncr.ro

sociale, prin corupţia vieţii, prin desfrânarea traiului, prin distrugerea ierarhiei, prin răsturnarea valorilor morale şi prin nivelarea autorităţii"[11].

Soluţia întrevăzută de ei este cea a unei guvernări autoritare, revista salutând cu entuziasm instalarea noului regim şi adoptarea Constituţiei din 1938.

Există totodată preocupări în rândul colaboratorilor revistei pentru definirea particularităţilor Ardealului, pentru a înfăţişa contribuţia adusă de Ardeal în cultura românească. Ardealul a intrat în istorie prin revoluţie, existenţa sa istorică a fost un şir de mocniri protestatare, după unire Ardealul se integrează în marele duh panromânesc". Cuvântul presei ardelene a fost întotdeauna un cuvânt chemare, un cuvânt lumină. "Viaţa ilustrată" continuă această tradiţie a presei ardelene, încercând să lumineze poporul, să fie un far călăuzitor pentru familia românească.

NOTE

1. Grigorie T. Marcu, "*Schiţă bio-bibliografică a P.S.S. Clujului,* Membru activ al Academiei Române", "Revista teologica",XXXII, 1943, nr. 11-12, p. 494.
2. Nicolae Colan, *Predoslovie*, *Viaţa ilustrată*, 1, 1934, nr.l, p.l
3. Ibidem, p. 2
4. Nicolae Colan, "*Biserica şi naţiunea*"," Vlata ilustrată, 1, 1934, nr. l, p 5. .
5. Idem, "*Hristos a înviat*", *Viaţa ilustrată*, 1, 1934, nr. 2, p. 2
6. Nicolae Colan, "*Tineretul*." *Viaţa ilustrată*,1, 1934, nr.3, p.1
7. Idem, "*Din ciulini smochine*", *Viaţa ilustrată*, 1,1934, nr.4, p.1
8. Idem, "*Ce-o să spună Europa*", 11, 1935, nr.3, p.2
9. Nicolae Colan, "*Prea multe idei şi prea puţină ascultare*", Viaţa ilustrată, III, 1936, nr.1, p.2
10. Grigorie T. Marcu, "Cultură", Viaţa ilustrată, VII, 1940, nr.2, p.6-8
11. Dr. E. Nicoară, "*Pentru învierea românească*", Viaţa ilustrată, II, 1936, nr.11, p.9.

Nicolae Colan - Director and mentor of "The Ilustrated Life" Magazine
(Summary)

"The ilustrated Life", first appeared in Sibiu, in 1934, after two years, being moved to Cluj. The magazine appeared under the aegis of the "Romanian Orthodox Brotherhood", having Nicolae Colan as a director and mentor.

Following Andrei Şaguna's example, Nicolae Colan considered that, in the battle for a higher religios and cultural life of people, the church should use all the modern spiritual weapons. The press is considered, by Colan, to be the most powerfull weapon.

Before the appearence of "The Illustrated Life", N. Colan already had a rich experience as a publicist, being a contributor to some of the Magazine in those days: "The Romanian Telegraph", "The Ardeal tribune" etc.

"The Illustrated Life" Magazine come into being because there wasn't any Christian magazine for the orthodox families. Its main objective was to implement the Christian conception as a true way of life.

The objectives were carried out, the magazine being well received by the public and thanks to ist qualities, it was read by a number of over 1500 families.

The magazine, as its founder swas saying, enjoied succes, because of the national and religios spirit wich allways filled its pages, as well as its tehnical condition.

The magazine contained articles or religios and cultural themes, pastoral poems by bishop Colan, news about the internal situation of the country.

The magazine kept its structure all over its ten years of appearence, some modifications occuring oly during the period of Diktat when the literatury part was given a broader space.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 207-212

SITUAȚIA ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI DIN PERIOADA HORTYSTĂ - REFLECTATĂ ÎN UNELE DOCUMENTE ALE VREMII

Alexandru Moraru

Istoria Transilvaniei rămâne incompletă atâta vreme cât nu se fac eforturi mai mari pentru a se publica principalele documente referitoare la stăpânirea maghiară în Transilvania. Ceea ce s-a scris şi s-a făcut până acum, privitor la această problemă[1] este un strop de apă într-un ocean nesfârşit.

Scoaterea la lumină a faptelor "stăpânirilor străine", şi a trăirii lor cu populaţia majoritară românească va elucida o dată pentru totdeauna problema maghiară în Transilvania. Atunci se vor cunoaşte mai bine acţiunile maghiarilor în Transilvania[2]: expansiunea, supunerea pământului străbun, încercările de maghiarizare şi deznaţionalizarea[3] a neamului românesc, prin forţă, prin legi, prin societăţi maghiare specializate în acest domeniu, prin Biserică, prin şcoală ş.a.[4], dar şi unele aspecte, poate pozitive, pe care nu lecunoaştem până acum.

Acţiunile pomenite au adus suferinţe de nedescris în sânul poporului român din Transilvania[5], răni profunde, care nu s-au vindecat, sau care, mai sângerează încă: au rămas inimi zdrobite şi suflete arse de pârjolul neîndurător al stăpânirilor unor vremi apuse.

Darea la iveală a adevărului istoric[6] ar putea să găsească şi punţi de legătură, pe care, probabil, nici nu le-am gândit vreodată, sau acţiuni comune, spre binele ambelor etnii.

Cunoaşterea reciprocă a faptelor petrecute în istorie ar putea duce mai întâi la o mărturisire a păcatelor săvârşite în trecut şi la o iertare comună, încununate apoi cu o reconciliere istorică. Ar fi un punct final al unui calvar fizic şi mai ales psihologic, care apasă de veacuri pe umerii românilor trasilvăneni.

Iertându-se şi uitându-se trecutul păcătos s-ar putea începe o viaţă nouă împreună, o viaţă care ar putea sluji intereselor comune. Ne-am afla în situaţia omului păcătos, care după ce şi-a mărturisit toate fărădelegile, oricât de mari ar fi fost ele, devine liniştit, mângâiat; aşa ne-am simţi uşuraţi, scăpaţi de umbra ruşinoasă a trecutului.

Ajunşi în această fază, de atunci înainte nimeni nu are mai avea dreptul să se gândească la trecut (cu necazurile şi neajunsurile lui), care ar putea stârni în noi resentimentele urii, vrajbei, a iluziilor, a nostalgiilor deşarte şi chiar ale răzbunării.

De atunci ar trebui să înceapă o viaţă nouă, să renască un om "curăţat" de noroiul fărădelegilor, un nou Adam, fără păcat.

Aceasta e viaţa ideală la care ne gândim, în care credem şi pe care suntem siguri că o vom înfăptui, dar cu *eforturi comune*.

La realizarea acestui nobil ideal ar putea contribui, într-o mare măsură, familiile mixte (români şi maghiari), care au la baza înfiripării căminului lor iubirea. Dragostea care i-a unit pentru vecie a trecut peste "barierele" etnice şi confesionale, peste mentalităţile înguste şi dăunătoare fiinţei umane. Modelul căminului lor este luat din Evanghelia lui Hristos, care nu face deosebire între oameni. Toţi suntem fraţi întreolaltă şi fii ai aceluiaşi

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Părinte Ceresc. Fiii şi fraţii sunt obligaţi să trăiască în linişte şi pace, în duhul dragostei divine, în bună convituire, sinceră colborare şi respect reciproc, după preceptele lui Hristos.

Apoi, fiecare dintre noi avem datoria morală de a potoli "spiritele şi capetele înfierbântate" din ambele părţi, de a-i convinge că pacea este o poruncă divină şi cei ce se împotrivesc acesteia sunt vrăşmaşi ai lui Dumnezeu. De a le arăta că Dumnezeu ne-a sortit să trăim împreună pe aceleaşi meleaguri, pe care trebuie să le iubim, să le cinstim şi să le apărăm, deopotrivă, în caz de nevoie. În această situaţie trebuie să ne cinstim patria şi pe semenul nostru ca pe propriul nostru copil, ca pe propria fiinţă. Aceasta este iubirea desăvârşită, pe care ne-o cere tuturor Iisus Hristos; prin această iubire, Fiul lui Dumnezeu s-a jertfit pentru noi, ne-a câştigat, prin, ea, mântuirea veşnică. Ca fii ai lui Hristos, trebuie să răspundem semenului nostru ce dragoste, care este veşnică (I. Corinteni, cap. 13) şi care ne va uni din nou, în viaţa de apoi, pentru vecie.

În cele de mai jos vom reda câteva documente inedite, care exprimă adevăruri ce nu mai dorim să se întâmple niciodată; ele au fost găsite în Arhiva Arhiepiscopiei Clujului.

"Copie după nota informativă primită pe lângă adresa Marelui Stat Major[7] No 21993/939

Din constatările făcute la faţa locului de către organele noastre de pe Valea Nirajului, jud. Mureş, rezultă că acţiunea de maghgiarizare dusă în mod sistematic de către organele oculte maghiare, pare a fi încununată de succes, deoarece scăderea elementului român este verificată în mod evident.

Pentru susţinerea afirmaţiunilor sale Legiunea Jandarmi Mureş informează că familii cu denumiri: Moldovan, Oltean, Creţu etc. au devenit maghiari, mai înfocaţi decât ungurii veritabili.

Subliniem însă că ceea ce a facilitat această acţiune maghiară este în primul rând lipsa de preoţi români şi îndrumători patrioţi.

În sensul celor de mai sus, semnalăm cazul preotului român din Sovata, care se plânge că el singur păstoreşte 7 comune, neavând timp decât să oficieze botzuri, cununii şi înmormântări. Pentru această activitate nu-i mai rămâne nici o clipă disponibilă.

Un alt caz similar s-a mai semnalat în comuna Filipaşul Mare, unde enoriaşii n-au avut preot timp de 3 luni de zile. L. S."

"Extras din raportul Pr. Mihail Grecu Nr. 69/1941

Sfântul Gheorghe/Sepsiszentgyorgy[8].

Parohia avea la începutul anului 1940, 1690 credincioşi, dintre care o parte, băştinaşii, nu ştiau româneşte. Românii care erau venetici s-au refugiat, iar băştinaşii au trecut la romano - catolici, reformaţi şi unitarieni, aşa că astăzi mai sunt 40-50 suflete ortodoxe. Băştinaşii trecuţi reclamă şi averea parohiei, au făcut şi intervenţii la Prefectura judeţului, încă până acum nu s-au luat dispoziţii în legatura cu această chestiune. Averea parohiei care constă din 5 case a fost luată spre administrare de către organele administrative, afară de casa protopopească, care încă în luna Noembrie a fost închiriată "Soc. Tinerilor Catolici", pentru suma de 3600 Lei lunar. În casa parohială şi altele au fost plasaţi refugiaţi. După intervenţii repetate, casele au fost puse la dispoziţia parohiei. Am încredinţat pe credinciosul Gheorghe Bârlă, singurul care mai are curajul să se afirme ca român, cu administrarea averii, până la stabilirea unui preot. Pământul primit prin reformă agrară, în hotarul comunei Szotyuor a fost pusă sub sechestru.

Arhiva parohială şi bibliotca, au fost duse la Primăria oraşului. Arhiva protopopească şi unele din matricole au fost duse de către Păr. Protopop A. Nistor.

Situaţia catedralei în construcţie încă nu este lămurită. Din convorbirile pe cari le-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

am avut la Primăria oraşului, am constatat că terenul pe care s-a clădit s-a întăbulat, pe parohie numai după arbitrajul de la Viena, aşa că Primăria a cerut anularea întabulării. Biserica veche a suferit avarii în urma cutremurului, iar cimitirul a fost devastat de către bande răufăcătoare, poarta şi îngrăditura distrusă., Pentru conformitate, V. Bogdan[9] secretar eparhial"

"Protopopiatul ortdox român al Clujului Nr. 597/1941

Venerat Consiliu Eparhial Cluj[10]

În referirea ordinului D-v Nr. 1531/1941, în baza raportului oficiului parohial din Someşeni Nr. 80/941, am onoarea a Vă raporta că, autorităţile din acea comună, refuză de a primi extrasele din matricolele parohiale eliberate în limba română şi astfel credincioşii sunt nevoiţi a le traduce şi legaliza cu notari publici. Să întâmplă însă că notarii publici refuză legalizarea traducerei, cum e cazul locuitorului din Someşeni, care prezentând extrasul de botez în societatea fiilor din someşeni, a refuzat a-l primi în limba română. Prezentându-l unui notar public, pentru legalizarea traducerii, a fost refuzat pe motiv că oficiile parohiale sunt datoare a le elibera în limba maghiară.

Cum acest fapt, cauzează credincioşilor bisericei noastre neplăceri, drumuri şi spese,

Cu onoare Vă raportez de acest caz, de care sunt multe, cu rugămintea, să binevoiţi a lua măsurile de cuviinţă.

Cluj la 27 Mai 1941 Adm.prot. Pop"

Din partea Episcopiei Clujului s-a dat următorul răspuns:

"Pres 271 - V- 941 Nr. 1916 Cluj

Şedinţă 6 VI, Protopopiatul Cluj

În legătură cu raportul P.C. Voastre No. 597-1941 Vă încunoştinţăm, că, Biserica noastră cu nici un preţ nu poate renunţa la dreptul şi datoria ei faţă de limba românească, pe care o avem limbă oficioasă. Trebuie să ne apărăm acest drept chiar suportând neplăceri şi neajunsuri de natura cazului raportat de P.C. Voastră.

Vă rugăm să semnaţi personal rapoartele ce ne înaintaţi.

10 VI 941 N.[Colan] G[oron]"[11]

"Oficiul protopopesc ortodox român al Huedinului, în Sebeşul Mare

Nr. 275/1942 Presfinţite Stăpâne,

În conformitate cu ordinul Preasfinţiei Voastre Nr. 1787/1942, respectuos raportăm următoarele:

Între noi şi notarul comunei, Papp Laszlo, din ziua de 18 Nov. 1941 este o luptă pe viaţă şi pe moarte, care se va termina peste câteva zile, cu biruinţa noastră, fiind că slujim dreptatea.

În 18 Nov. 1941,notarul comunei s-a exprimat despre persoana noastă în mod jignitor, iar la 19 Nov. a bătut până la sânge pe fruntaşul din comuna noastră, Popa Ştefan, care ameninţat fiind că îl va bate şi cu jandarmi, a fugit peste graniţă dus fiind de patru oameni. Acest notar este călăul comunei noastre, nu ne scoate din cele mai mârşave invective şi tot a doua vorbă îi este "Budos olah", aşa şi doamna lui, aşa şi copii lor. Îmi dă afară femeile sărace, care nu-i duc şperţ şi le loveşte şi le batjocoreşte că mi se rupe inima de durere.

Toate acestea, în calitatea noastră de consilier judeţean le-am adus la cunoştinţa autorităţilor judeţene, împreună cu faptul compromiţător că primind porumb de la stat cu 22 P.50 F. suta de kg l-a vândut oamenilor cu 36 P suta de kg, contravenind prin aceasta la legea speculei şi a scumpirii preţurilor maximale. Prin aceasta a jefuit de pe spatele credincioşilor noştri peste 6000 P. Mă doare acest lucru fiindcă acele 5 vagoane de porumb noi le-am câştigat pentru comună şi nu notarul. De atunci şi până azi îl tot mută din comună, dar după

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cum s-a exprimat un politician ungur "nu vrem să dăm dreptate unui popă valah în detrimentul unui notar ungur, căci ne compromitem". Şi totuşi biruinţa este şi va fi a popii valah, pentru că de însuşi Prefectul judeţului a fost silit Dl notar Papp Laszlo, să-şi dea demisia din slujba de notar. Deci zilele îi sunt numărate.

Am mândria a afirma faptul că D-na notărăşiţă a căzut în genunchi înaintea noastră, să îi iertăm bărbatul şi să nu-l nenorocim, promiţându-mi că dacă accept să rămână în comună pe mai departe îmi vor fi recunoscători. N-am putut accepta să vindem sângele românaşilor noştri şi nici nu vom tolera acest călău de ne va costa viaţa, până când nu-şi va primi pedeapsa, pentru multele batjocuri ce au suferit sătenii de la el. Toate nedreptăţile săvârşite de el le-am îndreptat cum am putut. A impus comuna cu dare socotită la cheia 240, impunând şi cea mai sărăcăcioasă colibă de cameră luxoasă. La intervenţia noastră s-a redus impunerea cu considerabila sumă de 18000 P. şi multe altele.

De fapt afirm că nu mă tem de sânge străin, ştiu că acela măureşte, dar mă apăr de el, însă mă tem de sângele meu frate cu mine de acelea nu mă pot apăra, deoarece în loc să-şi primească mângâierea şi sfatul, mă vinde pe un blid de linte şi totdeauna ţine cu cel mai tare şi nu cu cel ce are drept. De astfel de cozi de topor de care se serveşte notarul sunt 3: Dumitraş, Gh. Sărăcuţ, Ananie şi Bunta Sofron, de aceştia se foloseşte notarul în diferitele sale denunţuri, punându-i să iscălească contra noastră. Mulţumesc lui Dumnezeu ziua şi noaptea, că până în prezent de toate am scăpat datorită faptului că toate au fost nişte minciuni, precum urâta calomnie este şi denunţul care este obiectul acestui raport. Noi nu ne apărăm de murdăria unui duşman al naţiei noastre, ci îl acuzăm oriunde şi înaintea oricui, pentru că din cauza lui am rămas cu jumătate credincioşii. Alăturăm numai sub declaraţiile acelora pe cari a îndrăznit a-i folosi pentru a-şi dovedi calomniile.

Preasfinţia Voastră să fie foarte liniştit că nu am compromis şi nu voi compromite niciodată biserica şi neamul din care am mândria a face parte şi pentru dreptatea căruia voi lupta până la ultima mea suflare.

Sebeşul Mare, la 4 iunie 1942. devotat

Petru Pop[12], paroh, adm. prot"

Din partea conducerii Eparhiei Clujului a primit un răspuns echilibrat, plin de înţelepciune, urmărindu-se pacea şi înţelegerea între etnii.

"P.C. Domn Petru Pop, administrator protopopesc, Sebeşul Mare

Din arătările Domnului notar cercual Papp Laszlo din Sebeşul Mare am constatat că P.C. Dta nu eşti în termenii cei mai buni cu toţi credincioşii şi poate între împrejurările de azi te interesezi prea mult de afacerile comunei, care interes poate provoca duşmănii contra persoanei P.C. Tale şi implicit faţă de biserica pe care o reprezinţi. Te invităm, deci să iei o atitudine în consecinţă şi să înconjuri orice manifestare care ar putea provoca susceptibilităţi fără rost şi păgubitoare. Aceasta nu însemnează că te împedecăm de a lupta pentru dreptate şi adevăr. Decât şi adevărul este judecat de fiecare om în felul său şi noi trebuie să ţinem cont de această împrejurare.

Pe mărturisirile credincioşilor şi pe vorbele lor nu ne prea putem baza, pentru că vedem că ei declară în chip diferit, după persoana care le cere declaraţia.

Hristos ne porunceşte: "Fiţi înţelepţi ca şerpii şi blânzi ca porumbeii". Sfat mai bun nu vă putem da, decât vi-l serveşte însuşi Mântuitorul.

Din şedinţa Consiliului eparhial, dela 25 iunie 1942. Dr. V. S[ava]"13.

"Sighet la 6 Septembrie 1946. România. Episcopia Ortodoxă a Maramureşului Sighet, Nr. f. n., Prea Sfinţite,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

De curând am avut ocazia să însoţesc în vizitaţiunile canonice ce a făcut P. Sf. Episcop Policarp, în Maramureş, şi în Protopopiatul Baia-Mare. Cu această ocaziune cu multă bucurie am constatat amintirea şi dragostea ce Vă poartă credincioşii noştri şi poporul românesc, pentru grija părintească ce le-aţi purtat şi arătat, cercetându-i prin vizitaţiunile canonice şi misionare creştineşti şi româneşti în zilele grele şi de cumpănă, când prin vitregia sorţii au ajuns sub stăpânire streină, în urma actului arbitrar de la Viena.

Nu uit nici momentele grele de la sfârşitul anului 1940, când nu mai conteneau expulzările slujitorilor şi românilor de bine, din Nordul Ardealului, Prea Sfinţia Voastră încurajaţi şi sfătuiţi cu autoritatea arhipăstorului rămas la datorie în mijlocul credincioşilor.

În Decembrie 1940, la sărbătorile Naşterii Domnului, din îndemnul P. Sf. Voastre am plecat să cercetez parohiile văduvite din Nord, şi astfel atunci în 8 parohii, am dus cuvântul de mângâiere a P.Sf. Voastre, începând cu parohia Bonţida, Dej, Lăpuş, în Chioar, Sătmar şi Maramureş, pentru întărirea şi încurajarea şi a clerului care a ami rezistat, cruntelor umiliri din partea duşmanului, pentru ca după această călătorie să fiu silit de aceeaşi stăpânire vitregă să părăsesc Ardealul de Nord, în ianuarie 1941, conform raportului ce V-am depus în 4 ianuarie.

Iar acum după 6 ani am revăzut aceste locuri, cu bucuria sporită, că nu s-a împuţinat credinţa ortodoxă. Poporul nostru stă alături de Sf. Altare, cari i-au fost reazim şi cu filială alipire sunt faţă de arhipăstorul lor din timpuri grele.

Cu câtă veneraţie pomenesc numele Vlădicului Nicolae al Clujului.

Mucenicia îndurată de P.Sf. Voastră de la stăpânirea care nu şi-a dezminţit metodele şi năravul - încă din timpul când s-au aciuit pe pustă - în asuprirea neamului românesc. Dumnezeu însă i-a trimis la timp potrivit, poporului drept credincios conducători mari, cari l-au dus la limanul libertăţii.

Laudă şi mulţumită aducem Tatălui Ceresc, pentru că şi-a milostivit şi a scurtat încercarea noastră, iar Prea Sfinţiei Voastre urmaş în suferinţă pentru credinţă şi neam, asemenea ierarhilor Simion Ştefan şi Sava Brancovici, se cuvine recunoştinţa noastră neţărmurită.

Primiţi, Prea Sfinţite, din partea umilului slujitor recunoştinţa dragostei filiale, de bucuria păcii şi libertăţii neamului românesc, prin consfinţirea definitivă a hotarelor dinspre Apus, şi de către Aerpagul popoarelor, prin hotărârea adusă la 5 sept. 1946 la Paris, la a cărei sentinţă dreaptă a contribuit şi mucenicia Prea Sfinţiei Voastre, ca şi a ostaşului român.

Prot. Stv. Ioan Ruşdea[14], Consilier referent al Episcopiei Maramureşului.

Au fost faptă şi evenimente, ce dorim să rămână de domeniul trecutului şi să nu se mai repete niciodată.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Redăm doar câteva titluri reprezentative: Silviu Dragomir, *La Transylvanie*, La Pensee, Paris 1990; Lehrer Milton, *Transylvania. History and Reality*, Silver Spring, Maryland USA, (Bartleby Press), 1986; Romulus Seişanu, *Romania. Romanian Historical Studies*, Miami Beach, Florida, 1987; David Prodan, *Transylvania and again Transilvania*. Center for Transilvanian Studies, Cluj-Napoca, 1992; Octavian Dan Căpăţână, *TheTowns of Transylvania*, Cluj-Napoca, 1994.
2. Gheorghe Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti*, Bucureşti, 1980; Simion Mehedinţi, *What is Transylvania ? Romanian Historical Studies*, Miami Beach, Florida, 1986; Ioan Lupaş, The Hungarian Policy of Magyarization. Center of Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 1992.
3. Zenobiu Pâclişanu, *Hungar's Strugle to Annihilate its National Minorities, Romanian Historical*

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Studies, Miami Beach, Florida, 1985; MIhai Fătu and other, *La terreur du fascisme horthyste dans le Nord Ouest de la Roumanie*, Bucharest, 1986; Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu, *Politica Statului ungar față de Biserica românească în perioada dualismului, 1867-1918, Sibiu, 1986.*

4. Ion Ciolan, *Transilvania ultima prigoană maghiară*, Roma, 1980; Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupație horthystă, 1940-1944*, București, 1985, p. 16-105; Nicolae Corneanu, *Biserica românească din nord-vestul țării în timpul prigoanei horthyste*, București, 1986, p.2-140; Oliver Lusting, *Limbajul morții*, București, 1990, Nicolae Baciu, *Yalta și cru cificarea României, Roma*, 1991; Vasile Stoica,, *Suferințele din Ardeal*, Cluj-Napoca, 1994.
5. Mihai Fătu, Biserica românească..., p.165-232; Nicolae Corneanu, *Biserica românească...*, p. 153-211.
6. Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții, 1699-1821*, Scaunul Mureș, vol. I, Cluj-Napoca, 329 p.; vor apărea de acelaşi autor, încă două volume, referitoare la jud. Harghita şi Covasna.
7. *Arhiva Arhiepiscopiei Clujului*, Dosar III 307-937.
8. Idem, Dosar V - 70-941.
9. Vasile Bogdan (1898-1968), fost diacon şi preot în cadrul Arhiepiscopiei VAdului, feleacului şi Clujului, unde a îndeplinit diferite funcții, între care şi cea de consilier eparhial - cf. Prof. Dr. Alexandru Moraru La răscruce de vremi o viață de om: Nicolae Colan, Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului (1936-1957). După documente, corespondență, însemnări, relatări, impresii, Cluj-Napoca, 1989, p. 269; Idem, Învățământul Teologic Universitar Ortodox din Cluj (1924-1952), Cluj-Napoca, 1996, p. 174.
10. *Arhiva Arhiepiscopiei Clujului*, Dosar III - 70 - 941.
11. Ioan Goron (1892-1943), fost consilier eparhial la Cluj (1938-1943); de asemenea, spiritual la Academia Teologică Ortodoxă din Cluj (1929-1943), precum şi profesor suplinitor la aceeaşi Academie (1940-1943) - Cf. Pr. Prof. Dr. Alexandru Moraru, *Învățământul Teologic Universitar Ortodox din Cluj* ..., p. 235-236.
12. Preot în diferite parohii ortodoxe din Transilvania, iar apoi protpop al Huedinului.
13. Dr. Vasile Sava (1888-1964), fost consilier (1921-1946) şi vicar eparhial (1946-1948) la Cluj para lel a funcționat ca profesor suplinitor de Drept canonic de la Academia Teologică Ortodoxă din Cluj - cf. Pr. Prof. dr. Alexandru Moraru, *Învățământul Teologic Universitar...*, p. 210-211.
14. Ioan Ruşdea (1901-1979), fost consilier la Episcopia Maramureşului, apoi inspector eparhial la Cluj - cf. Pr. Prof. Dr. Alexandru Moraru, *La răscruce de vremi...*, p. 227, nota 1.

The Transylvanian's Condition during The Horthyst period as it is mirrored in some documents ot the time

(Abstract)

These documents, found in the Archive of the Orthodox Archbishoprc of Cluj, tell us about the persecutions of the Romanian people from Transylvania, by the Horthyst regime (1940-1944).

We hope that those years will never come again over the Transylvanian lands and here will be estblished for ever (between Romanian and Hungaria people) peace, good understunding and a real Christian life.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

MOMENTE DE RESTRIŞTE ÎN VIAŢA BISERICEASĂ ROMÂNEASCĂ DIN JUDEŢUL COVASNA

Emanuel Sebastian Suciu

1 Prigoana horthysto-fascistă declanşată după dictatul de la Viena - 1940

Când oare nu au existat momente de restrişte în viaţa bisericească din această zonă? Când oare soarele a apus şi la "lumina lină" nu s-a auzit nici un oftat?

Pentru a înţelege însă durerea care a sfâşiat sufletul românismului şi credinţa strămoşească, trebuie să vedem ce a generat-o.

Ungaria a ratificat tratatul de la Trianon, dar chiar în ziua ratificării, ea şi-a manifestat intenţiile ei revizioniste, deputaţii jurând să înfăptuiască reînvierea Ungariei milenare, intenţii pe care episcopul catolic Ştefan Zadravet le întărea la Budapesta în 1921, cu strigătul ameninţător: "Cu orice mijloace, trebuie să ne reunim"[1].

Acesta a fost începutul, dar "nici unul din propagandiştii din străinătate sau din susţinătorii cauzei maghiare nu s-au încumetat în intervalul celor 20 de ani de revizionism furibund să formuleze măcar pretenţiuni, a căror limită să fie masivul Carpatic. Cei mai ortodocşi dintre filomaghiari se opreau la regiunile de la frontiera apuseană a Transilvaniei[2].

Prin dictatul de la Viena, sub pretextul alipirii populaţiei secuieşti la masa ungurească, a unei dreptăţi înfăptuite într-un sfârşit, 42.243 km^2, se rupeau din trupul Transilvaniei şi începea astfel calvarul populaţiei româneşti, a preoţilor şi a Bisericilor.

În timp de 15 zile Ardealul de Nord a fost eliberat de administraţia românească, iar trupele maghiare de honvezi şi-au făcut o intrare triumfală pe pământul de pe care fuseseră alungate în 1918.

Această noua ordine horthystă, aducea, odată cu baionetele şi legile militare de ocupaţie, aţâţarea şovină şi antisemită, dezlănţuind o teroare sălbatica, ce a provocat populaţiei româneşti majoritare, ca de altfel şi celorlalte naţionalităţ, o viaţă grea, plină de privaţiuni, cu totul nesigură[3].

Cele trei organe de represiune ale regimului fascisto-horthyst: armata, poliţia şi jandarmeria, au fost ajutate în acţiunea lor de represiune, de formaţiuni politice fasciste nou create, cum ar fi "Partidul Ardelenesc Maghiar" sau de unele existente în Ungaria, care şi-au extins raza de acţiune în teritoriul Ardelenesc cedat, cum ar fi "Partidul crucilor cu săgeţi" sau "Partidul Reînoirii Maghiare". Alături de aceste formaţiuni, au sporit numărul de violuri, jafuri, crime şi nedreptăţi, formaţiunile" paramilitare ce însoţeau trupele horthyste, cum ar fi: "Garda zdrenţăroşilor", "Divizia secuiască de frontieră", organizaţia de tineri premilitari Levente ş.a.[4].

Pentru a întelege spiritul în care aceste organizaţii şi-au desfăşurat acţiunile lor distructive, trebuie să amintim ca în 1939 sub oblăduirea oficialităţii ungare a apărut una din cele mai odioase şi reprobabile lucrări propagandistice, numite educării tinerilor leventi, semnată de Bucso Casba, intitulată "Nincs Kegyelem" (Fără Milă). De pe poziţiile extremei teroriste a fascismului horthyst, autorul declara cu emfază: "Naţia ungară este cea mai splendidă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

realizare a rasei dominante mongole, care nu cunoaşte decât victoria. În noi fierbe sângele lui Attila, al lui Arpad şi al lui Gingishan"[5].

În capitolul "Mărturia leventului" autorul prin gura personajului său, leventul Torday, sintetizează programul său până în cele mai mici detalii: "Eu nu aştept să vina răzbunarea. Nu aştept. Voi suprima pe fiecare valah care-mi iese în cale. Pe fiecare îl voi suprima. Nu va fi îndurare. Voi aprinde noaptea satele valahe. Voi trece prin sabie toata populaţia, voi otrăvi fântânile şi voi ucide până şi copii în leagăn. În germene voi distruge acest neam. Nu va fi pentru nimeni nici o îndurare. Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va naşte copilul! Voi suprima pe orice valah şi atunci nu va mai fi în Ardeal decât o singura naţionalitate, cea maghiară, naţia mea, sângele meu. Voi face inofensivi pe viitorii Horia şi Cloşca. Nu va mai fi milă!"[6].

Printre instituţiile cele mai greu încercate în acele momente s-a aflat şi Biserica românească şi slujitorii ei, pentru ca ocupantul horthyst n-a văzut în Biserică doar o instituţie confesională, ci şi un puternic interes de rezistenţă a populaţiei româneşti majoritare. Conflictul dintre statul ungar şi Biserica românească n-a reprezentat doar un conflict în planul vieţii religioase cu un conflict politic. Este regretabil şi reprobabil ca oameni ai Bisericii maghiare s-au făcut uneltele în opera de distrugere a Bisericii romaneşti şi a vieţii religioase a românilor secondând astfel statul maghiar în acţiunea lui distructivă.

Calvarul îndurat de slujitorii altarului este de neînchipuit, iar numărul lor din întregul cuprins al teritoriului alipit Ungariei în 1940 este inimaginabil. Studiul nostru se mărgineşte doar la preoţii care au activat şi au suferit în judeţul Trei Scaune (azi Covasna). Ei erau cei ce impiedecau maghiarizarea şi organizau rezistenţa românilor faţă de planurile guvernelor maghiare, de desfiinţare a naţiunii române: Protopopii Aurel Nistor din Sf. Gheorghe şi Ioan Rafiroiu din Tg. Secuiesc. Preoţii Ioan Borcan din Miercurea Ciuc, I. Bunus din Aita Mare, I.L. Căpâlnean din Racoşul de Sus, Ioan Ciora din Zagon, Virgil Dancu din Micfalău, Teofil Doctor din Cernatul de Jos, Pavel Folea din Ozun, Ioan Garcea din Baţânii Mari, Virgil Hamzea din Breţcu, Mihai Petru din Lisnău, I.Rauca din Comolău, Simion Mogos din Ojdula, Ion Popa din Vârghiş, Ioan Comşa din Aita Mare, Gheorghe Iacob din Belini, Iacob Simion din Tuşnad Băi, Gheorghe Rusu din Zabala, Octavian Stoian din Baraolt, Dumitru Trifan din Bicsad, Hariton Esianu din Biborţeni, Ioan Teodorescu din Boroşneul Mare[7].

Pentru a fi cât mai persuasiv în prezentarea tragediilor preoţilor, voi exemplifica cu două cazuri. Primul cel al preotului Virgil Dancu din Micfalău, care marchează chiar dedanşarea agresiunilor în zonă la 1 septembrie 1940 Preotul Dancu menţiona că încă înainte de sosirea trupelor maghiare a fost ameninţat cu împuşcarea din partea unui învăţător ungur, cu numele Szabo Zoltan, în momentul ce vor veni ungurii. În aceste condiţii preotul a fost nevoit să părăsească comuna şi teritoriul românesc anexat de Ungaria[8]. Nu doar arhiereii ca Nicolae Popovici al Oradei sau Nicolae Colan al Clujului au suferit calvarul pentru credinţa strămoşească. Iată cum descrie preotul Ioan Ciora din Zagon, maltratarea şi expulzarea sa întâmplate la 20 septembrie 1940": ... la orele 4 a.m. am fost invitat de un individ, pădurar din comuna Zagon, ungur, să mă prezint la maiorul Comandant al armatei ungare aflătoare în comună"... pe drum l-au oprit trei civili necunoscuţi de naţionalitate ungară. Unul din aceştia l-a oprit şi l-a întrebat în ungureşte: "Ce ţi-am greşit eu? şi atunci - relatează părintele mi-a dat o lovitură cu pumnul în ochiul stâng. Căutând să mă apăr cu mâna dreaptă, în care aveam bastonul, mi-a smuls bastonul din mână, aplicându-mi o lovitură în cap. Am ameţit, căzând jos şi m-am trezit cu lovituri pe întreaga parte stângă a corpului şi piciorul stâng, lovituri de pe urma cărora am zăcut în pat. (...). Am cerut intervenţia jandarmeriei, care a refuzat. Am

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cerut asistenţă medicală şi medicul de circumscripţie, german de origine, dr. Hohmann, cu mare frică, a venit la locuinţa mea, făcându-mi o injecţie. Iar după două zile, a venit din nou pentru a-mi pansa rana de la cap, cu care ocazie mi-a spus că nu va mai putea veni să mă îngrijească, întrucât este împiedicat de autorităţile ungureşti şi ameninţat. Mi-a recomandat, de asemenea, ca pentru medicamentele ce voi cumpăra de la farmacie să trimit o persoană străină de familia mea, căci altfel, ştiind ca sunt pentru mine , medicamentele îmi vor da otravă. Am apelat la asistenta medicală a unui medic maghiar, contra plata onorariului, dar am fost refuzat. (...) În ziua de 7 octombrie a.c., ascuns cu întreaga familie într-un lan de porumb, am reuşit să mă refugiez până la picketul de grăniceri români[9].

Cu deplină dreptate Milton G.Lehrer, constata ca "din clipa întronării guvernării maghiare, clerul românesc a fost supus unui adevărat supliciu (din partea) statului care poartă ca stemă simbolul creştinătăţii: o cruce... e drept, aplecată într-o parte"[10].

Arhivele bisericilor maghiare păstrează înregistraţi toţi românii trecuţi cu forţa la cultele: romano-catolic, reformat, unitarian în lunile septembrie 1940 - decembrie 1941.

Aceste treceri s-au făcut bineînţeles cu forta, jandarmeria maghiară din comune, aducându-i pe români la preotul maghiar pentru a semna actul de trecere. Aceste acte sunt după legile maghiare chiar, ilegale, întrucât preotul ortodox român, lipsea.

După marea cotitură istorică de la 23 august 1944, şi alungarea ocupanţilor horthyşti, odată cu reinstaurarea administraţiei româneşti, românii refugiaţi s-au întors la casele lor, refăcându-şi gospodăriile. Situaţia a fost într-o oarecare măsura diferită în zona Harghitei şi Covasnei, unde furia bandelor hortyste a distrus 16 biserici, iar majoritatea credincioşilor au fost trecuţi la alte confesiuni. Aici, reîntoarcerile preoţilor români s-a petrecut doar accidental.

În comunele unde nu s-au reînfiinţat parohiile dinainte de 1940, populaţia maghiară speculând această slăbiciune, afirmă că nu mai sunt români şi nu mai este nevoie nici de biserica românească. Acesta este răspunsul pe care de exemplu îl dau autorităţile locale maghiare din comune ca: Ghelinţa, unde erau 345 de români, Poian, unde erau 280 de români, etc. Cimitirele acestor comune sunt pline de cruci ale românilor decedaţi, dar inscripţiile dovedesc limpede că şi numele lor au fost maghiarizate.

Cu mare greutate, Mitropolia Sibiului a reuşit să reînfiinţeze câteva parohii în comunele Micfalău, Bicsad, Baţanii Mari, Aita Seaca, Baraolt, Plăeşii de Jos, Joseni, Gheorgheni, Păpăuţi, Zagon, Zabala, Târgu-Secuiesc s.a., unde s-au reparat bisericile şi casele parohiale devastate de hortyşti şi au fost numiţi preoţi noi, ori au revenit cei refugiaţi[11].

Datorită acestui fapt, a râvnei preoţilor, dar nu în ultimul rând a conştiinţei de neam trezită s-au înregistrat reveniri la sânul Bisericii strămoşeşti a numeroase, familii din sate, unde întreaga populaţie românească a fost maghiarizată şi trecută la alte confesiuni.

Înfiinţarea în anul 1994 a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei şi Harghitei, în frunte cu Prea Sfinţia Sa Ioan Sălăjan, constituie o măsura necesară, deşi oarecum tardivă, pentru revigorarea spiritualităţii româneşti a vieţii bisericeşti, apărătoarea românismului în zonă.

2. Lăcaşuri de cult şi destinul lor

Prigoana nu s-a oprit doar asupra preoţilor şi credincioşilor români, ci barbarii şovini şi-au îndreptat furia lor sălbatica şi împotriva lăcaşurilor de cult româneşti, căutând astfel să înlăture orice urmă a vreunei prezenţe româneşti.

Încercăm o trecere în revistă a Bisericilor din judeţul Covasna, care au fost devastate sau dărâmate, menţionând în paranteze anul construirii lor, unele dintre ele de-o fru-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

museţe arhitectonică remarcabilă: Poiana Sărata (1930), devastată, Sita Buzăului (1936), devastată, Zăbala (1939), devastată; Păpăuţi (1939), devastată; Aita Mare (1938) - devastată, Arini (1935)-devastată, Baraolt (1937) - devastată; Belini (1936) - devastată; Bicsad (1938) devastată; Căpeni (1937) - dărâmată; Comalău (1937) - dărâmată; Chichiş (1937) - devastată; Iarasi (1934) - devastată; Bicfalău (1937) - devastată; Sântionlunca (1928) - dărâmată; Biborţeni (1937) - dărâmată; Boboşeni (1935) - dărâmată; Herculian (1937) - dărâmată; Racoşul de Sus (1937) - dărâmată; Vârghiş (1938) - dărâmată; Boroşneul Mare (1939) - dărâmată; Filia (1939) - dărâmată; Sf. Gheorghe (1922) - devastată.

Realitatea este că existenţa acestor biserici noi, a provocat o reacţie puternica în rândul şovinilor revansarzi maghiari şi secui, care, neputându-le împiedica zidirea la timpul lor, au aşteptat momentul prielnic pentru a le face să dispară de pe suprafaţa pământului, ca unele care stăteau în calea maghiarizării credincioşilor români[12].

După ce am făcut o trecere sumară în revistă a bisericilor care au avut de suferit de pe urma prigoanei horthyste, iată spre exemplificare câteva Biserici dintre acestea şi destinul lor.

Biserica Ortodoxă din Vârghiş, judeţul Covasna, a fost dărâmată de maghiari în septembrie 1940, imediat după instalarea trupelor maghiare, în Ocland, dispoziţia dărâmării bisericii dând-o colonelul comandant al garnizoanei locale. Preotul Ioan Popa a fost expulzat, biserica rasă de pe faţa pământului, pe locul ei fiind construită o şcoală[13].

Despre dărâmarea Bisericii Ortodoxe din Biborţeni, întâmplată în acelaşi an, relatează ca martor un secui, Benedek Imre. El îsi aminteşte că la sfinţirea lăcaşului ortodox a participat şi Mitropolitul Nicolae Bălan şi Nicolae Iorga. Despre dărâmarea bisericii el spune: "Biserica a fost dărâmata de jandarmii colonelului din Ocland, care ne-au forţat prin ameninţări să lucrăm şi noi la dărâmarea bisericii. Părintele Eşianu a fost silit să plece chiar în primele zile ale lunii septembrie 1940, iar dărâmarea bisericii s-a făcut înaintea Crăciunului din 1940. Pe urmă, cu biserica distrusă şi preotul izgonit, românii au fost nevoiţi să treacă la noi, la reformaţi"[14].

Biserica Ortodoxă din Racoşul de Sus a avut aceeaşi soartă pe locul ei construindu-se o grădiniţă, iar pe locul altarului un W.C. Ca un semn al pedepsei divine, secuiul care la insistentele colonelului de levenţi din Ocland, s-a urcat să dea jos crucile de pe turlă, a căzut şi a murit pe loc[15].

În cazul Bisericii Ortodoxe din Doboşeni, dărâmată tot în septembrie 1940, cruzimea colonelului din Ocland a fost şi mai cumplită. El a obligat, credincioşii români, împreună cu primarul ungur şovin, să-şi distrugă propria Biserică, ale cărei ruine asemeni cele din Herculian, dărâmată de levenţi cu târnăcoapele, dăinuiesc şi azi în mijlocul comunei[16].

În comuna Comolău, Biserica Ortodoxă a fost arsă, rămăşiţele zidurilor dărâmate, iar locul folosit pentru cultivarea cerealelor, Tot aici 90% dintre români au fost siliţi să treacă la religia reformată[17].

Nici Biserica greco-catolică nu a scăpat de prigoană, biserica din satul Ghelinţa, a fost de asemenea devastată de maghiari în septembrie 1940[18].

Destin asemănător au avut multe dintre Bisericile din zonă, şi poate şi azi, dacă n-ar exista încă opoziţia tacită a şovinilor maghiari şi eforturile lor de subminare a românismului, şi dacă s-ar reface viaţa bisericească românească în aceste locuri. Bisericile s-ar umplea de credincioşi şi încet, încet, s-ar auzi din nou limba română în spovade, predici şi cântări.

3. Momente de restriişte în viaţa bisericească românească după 1989

Din păcate pentru Biserica Ortodoxă din această zonă, pentru clerul şi credincioşii

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ei români, persecuţiile, vexaţiunile de tot felul, ameninţările şi, marginalizările nu s-au sfârşit, după terminarea celui de-al doilea război mondial. Cei mai înfocaţi şovini maghiari, aceeaşi care au ridicat tărnăcopul să dărâme bisericile româneşti, au devenit după instaurarea regimului comunist primii propagandişti pe linie de partid, ocupând funcţii în administraţia de stat, marginalizând, după reorganizarea - teritorial-administrativă a ţării în baza legii din februarie 1968, preoţii, învăţătorii şi alţi intelectuali şi salariaţi români, impunându-le limba maghiară şi obstrucţionând orice încercare de revigorare a vieţii culturale şi bisericeşti în zonă.

Căderea regimului comunist al lui Ceauşescu în decembrie 1989, a dat un nou imbold opretenţiilor revizionismului maghiar, susţinut şi de declaraţiile unor oficialităţi maghiare. "Astfel, preşedintele interimar al Ungariei Matyas Szuros, căruia i se asociază şi alţi demnitari unguri, inclusiv unele intervenţii în parlamentul de la Budapesta, adevărate imixtiuni în treburile interne ale României, la 18 martie 1990, prin intermediul presei s-a adresat ungurilor din România cu un apel prin care le cerea să-şi intensifice activitatea şi să se organizeze potrivit ideii că Transilvania ar fi "pământ strămoşesc maghiar". Tot atunci, emigraţia maghiară a radiodifuzat la un post din New York unele atenţionări, corespunzător cărora, cu ocazia Revoluţiei din decembrie, Transilvania trebuia alipită la Ungaria, arătându-se şi modalitatea în care trebuia făcuta aceasta, nefiind exclusa chiar o soluţie militară[19].

Instigarea din exterior a fost scânteia ce-a aprins fitilul evenimentelor din martie 1990. Imagini ca acum 50 de ani, au putut fi văzute de întreaga ţară şi lume la televiziune.

Începând cu data de 15 martie 1990, s-au succedat în judeţul Covasna, protopopiatul Sf. Gheorghe, o serie de evenimente nefaste pentru viaţa bisericeasca şi clerul ortodox.

Exemplificative sunt cazurile preoţilor Ioan Bercu din Târgu Secuiesc, Bunea Ioan Gheorghe din Ghelinţa, Manea Ciprian din Baraolt şi a protopopului Suciu Aurel.

Protopopul Suciu Aurel, din Sf. Gheorghe sesiza Arhiepiscopia Sibiului prin raportul 150/1990, de manifestările cu caracter şovin şi antiromânesc din partea unor cercuri maghiare. În respectivul raport, se menţionează cazurile preotului Ioan Bercu din Targu-Secuiesc, ameninţat cu moartea, la fel ca şi preoţii Ioan Bunea şi Manea Ciprian. Raportul mai relatează despre presiunile care se fac asupra intelectualilor români, în special cadre didactice pentru a părăsi zona[20].

Preotul Ioan Bercu, face o trecere în revistă, în raportul sau înaintat, Protopopiatulul Ortodox Român Sf. Gheorghe, a tuturor evenimentelor petrecute de la revoluţie şi până în 21 martie 1990 când a fost nevoit să se refugieze în localitatea Zăbala, împreună cu familia. Preotul Bercu, relatează condiţiile grele în care oficia serviciul divin încă de la Crăciunul din 1989, presiunile şi ameninţările care au fost proferate la adresa lui în cursul lunilor de iarnă, starea de agitaţie a oraşului, manifestările maghiare, acuzele ca ar fi membru al organizaţiei apolitice "Vatra Românească". Aceste evenimente au culminat cu mitingul din 20 martie 1990, la care s-au strigat lozinci ca "Unde-i preotul român să-i tăiem gâtul?". Casa parohială a fost atacată cu pietre în mai multe rânduri, iar preotul Bercu căutat până şi în Biserică. Slujba Sfintei Învieri a fost nevoit s-o desfăşoare sub protecţia poliţiei, datorită zvonurilor de incendiere a Bisericii. În urma acestor evenimente, preotul Ioan Bercu s-a transferat cu parohia în Zăbala[21].

Un alt caz este cel al preotului Manea Ciprian din Baraolt, care relatează la rândul lui într-un raport situaţia de instabilitate şi insecuritate a sa personală şi a româniior din oraş în timpul evenimentelor din primăvara anului 1990. Preotul, consemna situaţia învăţământului, presiunile pe care profesorii maghiari le exercită asupra copiilor români pentru a-i determina să treacă la secţia maghiară.

În urma manifestărilor nici un profesor român n-a rămas în oraş. În Duminica

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Floriilor, mergând la Biserică, părintele găseşte sfântul lăcaş într-o stare jalnică, cu geamurile sparte şi bolovanii şi porumbeii morţi, lanţuri, cioburi de sticlă şi un obiect incendiar. În noaptea vinerei mari, printre urările de paşte se numără şi aceasta: "Noaptea de Paşti vom înroşi-o cu sângele tău de român împuţit"[22]. În urma acestor ameninţări, preotul Manea Ciprian şi-a cerut transferul în alta parohie.

Ultimul caz luat în discuţie este cel al protopopului Suciu Aurel şi al familiei sale. Pentru vina de-a fi român, protopop şi membru în "Vatra Românească", a fost supus unor numeroase presiuni şi ameninţări, chiar cu moartea. Prin aceasta urmăreau intimidarea sa şi forţarea părăsirii oraşului. În timpul perioadei 20-27 martie 1990, a fost nevoif să se refugieze deoarece viaţa întregii familii era pusă în pericol. În şcoală profesorii maghiari făceau grevă şi sabotau orele de curs. Datorită exodului masiv al profesorilor români, nivelul şcolilor a scăzut şi datorită insecurităţii familiei, ne-am mutat în toamna anului 1990 în Braşov.

Cazul protopopului Suciu Aurel şi al celorlalţi preoţi a fost discutat în Parlamentul României în raportul Comisiei parlamentare de audiere a persoanelor care după 22 decembrie 1989, au fost nevoite să-şi părăsească locul de muncă şi domiciliul din judeţele Harghita şi Covasna.

Persecutarea preoţilor, credincioşilor şi Bisericii romaneşti va continua sub o formă sau alta, atâta vreme cât va exista intoleranţă si cât timp acesta va găsi breşe în organizaţia administrativă, politică, educaţională, culturală, naţională.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Milton G. Lehrer, *"Ardealul pământ românesc"*, Cluj Napoca, 1991, p. 463
2. Ibidem, p. 462
3. Constantln Voicu, *"Biserica strămoşeseccă din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi naţională a poporului român"*, Sibiu, 1989, p.223
4. Ibidem p. 224
5. Dr Nicolae Corneanu, *"Biserica românească din Nord-Vestul Tării în timpul prigoanei hortyste"*, Editura Institutulul Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române", Bucureşti, 1986, p. 11
6. Bucso Csaba, "*Nincs kegyelem-Attila, Almos,* Arpad ivadeka fel az uj hanfaglalasral" Budapest, 1939, Tavaszd, p.156, apud. Dr. Nicolae Corneanu, op. cit. p.11
7. Ioan N. Ciolan, "*Transilvania prigonită de unguri*", Mureş, 1997, p.43
8. Documentul nr.244, din 25 septembrle 1940, aflat in Arhiva Arhiepiscopiei Sibiulul, apud* Conf. univ. Mihai Fătu doctor în istorle, "Biserica românească din Nord-Vestul Ţării sub ocupaţia hortystă 1940-1944, 1983, p.84
9. *Arhiva Arhieplscopiei Sibiului,* dosar III, 44/1940, apud, Dr. Nicolae Corneanu op. cit. p103-104
10. Milton G. Lehrer, op. cit. p. 297-298
11. Ioan N.. Coiolan, op. cit. p. 57
12. Constantin Voicu, op. cit. p. 230
13. Ioan N. Ciolan op. cit. p. 57
14. Ibidem p. 58
15. Ibidem p. 59
16. Ibidem p. 60
17. Ibidem p. 61
18. Ibldem p. 69
19. Paul Abrudan, Mihai Racoviţean, *"Documente istorice în lumina adevărului"* Bucureşti 1991, p. 212
20. Ibidem p. 236
21. Ibidem p. 238
22. Ibidem p. 240

www.cimec.ro / www.mncr.ro

The period of the Persecution of the Orthodox Church from the Covasna District (Abstract)

The article deals with the persecution of the orthodox church by the horthyst authorities during the Hungarian ocupatin of tthe Transylvania (1940-1944). These persecutions affected the orthodox church as a confessional institution as well as priests and whole romanian population, the majority of them being orthodox. The orthodox church was persecuted because it was one of the most important romanian national symbols.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ETNOGRAFIE

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 223-270

FOLCLOR MUZICAL DIN DEPRESIUNEA ÎNTORSURA BUZĂULUI - MATERIALE DIN ARHIVA INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR "CONSTANTIN BRĂILOIU"

Felicia Diculescu

Există până în momentul de faţă, spaţii rurale, uneori reprezentând adevărate zone etnografice, care beneficiază din punct de vedere etnocultural, de o imagine pe cât de globală pe atât de incompletă. Nu o dată, această imagine este deformată de o serie de elemente induse deopotrivă improprii şi false.

Factorii generali care au generat şi continuă să întreţină o astfel de percepţie, privesc mai puţin realitatea culturală propriu-zisă şi cercetările întreprinse, cât mai cu seamă, modul de valorificare al rezultatelor cercetării şi într-o măsură însemnată, efectele aceleiaşi mişcări artistice de îndrumare şi valorificare a creaţiei populare. Concepţia estetizantă, falsele raportări determinate de o insuficientă cunoaştere şi înţelegere a folclorului în ansamblu, care au guvernat până la un punct această activitate, au contribuit cel mai adesea la amputarea sau/şi la alterarea treptată a creaţiei folclorice autentice.

Desigur acestor factori generali, li s-au adăugat alţi factori particulari zonali, subiectivi, al căror efect este greu de descifrat. Deasupra tuturor planează însă efectul noilor medii de propagare în masă, al televiziunii, a unei politici culturale ghidată de tot felul de discriminări.

Depresiunea Întorsura Buzăului de care ne vom ocupa în demersul nostru, se înscrie şi ea în rândul acelor spaţii rurale, a căror imagine etnoculturală este deopotrivă lipsită de consistenţă şi obiectivitate. Opiniile formulate în legătură cu folclorul acestei zone de către necunoscători, sunt singurele care au proliferat aici în ultimele decenii. Ele s-au impus inclusiv în rândul localnicilor. În acest sens devine explicabilă aprecierea cu care este întâmpinată orice tentativă de cercetare a folclorului Buzaielor, "aici nu este folclor; nu ie aşa ca în alte părţi". O asemenea apreciere, este incitantă pentru folcloristul care s-a aplecat cu interes asupa acestei chestiuni.

Date fiind aspectele menţionate, este credem, necesară o abordare sistematică a problemei. În acest sens se impune evaluarea obiectivă a cercetărilor întreprinse în zonă şi publicarea neîntârziată a folclorului cules pe parcursul ultimelor decenii.

Lucrarea de faţă est prima dintr-o serie afectată cunoaşterii folclorului muzical din teritoriul Buzăului ardelean. Ea se referă la prima cercetare sistematică, efectuată de un grup de cercetători din cadrul fondului Institut de Folclor, în prezent Institutul de Etnografie şi Folclor "Constantin Brăiloiu" al Academiei Române. Principalul obiectiv este publicarea întregului material muzical înregistrat şi a celui notat direct, (după auz) cu prilejul acestei cercetări. (vezi Anexa lucrării) De asemenea considerăm utile câteva precizări privind contextul în care s-a desfăşurat această cercetare. Observaţiile privind obiectivele propuse, modul în care s-a derulat ea, se vor alătura celor de ordin general care privesc originea şi calitatea materialului înregistrat.

Perioada care a urmat marii Uniri de la 1918 este una extrem de favorabilă cercetărilor de tot felul. Iar, Depresiunea Întorsura Buzăului va intra relativ repede în atenţia

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cercetării. Primii care şi-au îndreptat paşii spre localităţile buzoiene, au fost geografii, istoricii şi sociologii. În ciuda politicii agresive de maghiarizare forţată exercitată după dictatul din 1867, a împărţirilor administrative aberante, localităţile întregii depresiuni se caracterizează printr-o desăvârşită unitate lingvistică confesională şi etnoculturală. Recensămintele din 1850 şi din 1992 confirmă existenţa în acest teritoriu a unei populaţii majoritare româneşti în proporţie de 99,5 %, respctiv de 99,8%[1]. Tocmai această unitate constituie elementul de atracţie al cercetărilor iniţiate. În vara anului 1945, fostul Institut de Cercetări Economice şi Sociale al fostei Academii de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Braşov, "a apreciat că grupul de sate româneşti din depresiunea Buzăului ardelean întruneşte condiţiile de unitate şi complexitate indispensabile"[2] unei anchete socio-geografice care în final a urmărit deopotrivă aspectele economice şi istorice. Extrase din volumul comunicărilor susţinute la sesiunea din 1945-1946, studiile elaborate pe baza cercetărilor întreprinse în zona Întorsurii, de Laurian Someşan, Emil Micu şi Vasile C. Pop, sunt publicate într-un volum de sine stătător în anul1947, sub titlul "Depresiunea Întorsurii Buzăului - studiu geografic, istoric şi economic". Lucrarea se înscrie în rândul cercetărilor monografice iniţiate în cadrul Şcolii de Sociologie, conduse de Dimitrie Gusti. Ea rămâne singura de acest fel referitoare la spaţiul Buzaielor şi, în tot cazul, extrem de valoroasă prin obiectivitatea şi multitudinea de date sintetizate. Pe nedrept şi în mod nejustificat, ea este aproape necunoscută în prezent.

În continuare, zona intră în atenţia folcloriştilor, a etnomuzicologilor şi coreologilor.

Prima cercetare oficială, desfăşurată sub egida noului Institut de folclor din Bucureşti, s-a desfăşurat strâns, după cum reiese din fişele culegerii, şi anume, în 30 şi 31 martie, 1949. Ea antrenează un număr relativ crescut de etnomuzicologi în fruntea cărora se situează Ilarion Cocişiu, Constantin Zanfir, Adriana Sachelarie şi Lucilia Stănculeanu au sarcini bine precizate în cadrul cercetării. Astfel înregistrările sunt realizate de Ilarion Cocişiu şi Adriana Sachelarie; notaţiile directe ale unor melodii fiind efectuate de Costantin Zamfir; fişele de informator şi informaţii, precum şi fişele de text revin în mod inegal întregii echipe.

Cercetarea, în ansamblu, s-a desfăşurat conform noii metodologii impusă de Constantin Brăiloiu. Un obiectiv important, al acestei culegeri a fost selectarea şi înregistrarea pe disc a celor mai reprezentative producţii folclorice.

Având în vedere caracterul oarecum restrâns al cercetării şi, mai ales, calitatea subiecţilor investigaţi şi a repertoriului înregistrat nu excludem existenţa unei prospecţiuni anterioare în zonă. În orice caz, revenirile folcloriştilor în zonă au fost numeroase şi nu întotdeauna finalizate în mod optim.

Este sigur însă, că în zonă interpreţii cu voci bune sunt numeroşi[3]. Cea mai bună voce, recunoscută de unii dintre protagoniştii cercetării la care ne referim o are Constantin Popica de pe "Margine" (fostul sat Floroaia Mică). Acesta face parte din rândul cântăreţilor selectaţi pentru radio. Urmează Popica Alexe, Carolina Bularca, şi alţii.

Faptul că cercetătorii se orientează asupra grupului din Sita, Întorsura este justificat, după părerea noastră, de intenţia acestora de a acoperi o paletă largă a folclorului muzical şi, într-o măsură importantă, a repertoriului pastoral instrumental.

Subiecţii investigaţi, urmărind importanţa contribuţiei fiecăruia sunt: Victor Darie, Costantin Aciu, Nicolae Tohăneanu, originari din fosta comună Sita Buzăului şi, Traian Cristea, din Întorsura Buzăului.

Statistic vorbind, în urma cercetării efectuate, au rezultat în total, *21 de piese muzicale*, dintre care doar 16 au fost înregistrate pe cilindrii de fonograf. Restul au fost notate direct şi incluse în tot atâtea fişe de informaţii. Pe lângă fişele de fonogramă, şi cele de informator, culegerea este însoţită de *4 fişe de informaţii*, în care sunt consemnate date semnifica-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tive privind aspectele socio-economice şi culturale, aşa cum au fost ele sedimentate în memoria subiecţilor. Textele strigăturilor şi ale cântecelor au fost notate după dictat şi incluse în fişele de text. Acestea au fost consemnate şi în lucrarea de faţă alături de textele notate după înregistrările fonogramice, în special, atunci când, acestea din urmă nu au putut fi transcrise. De altfel, includerea textelor notate după dictare este cu atât mai utilă cu cât ele sunt în general, ample în comparaţie cu cele reţinute de înregistrarea sonoră.

Revenind la materialul sonor înregistrat, este semnificativ faptul, că din cele 16 piese înregistrate, 5 le regăsim pe disc. Înregistrate pe disc sunt şi *Comenzile de muncă* - "La marcatul buştenilor", în care se regăseşte greu în cercetările de folclor.

Din rândul interpreţilor investigaţi se detaşează în mod evident, atât prin consistenţa repertoriului, cât şi prin calitatea acestuia, sub aspectul formei, execuţiei şi stilului, Victor Darie. Acesta a înregistrat 10 piese, dintre care 7 instrumentale şi 3 vocale. patru din cele 5 piese înegistrate pe disc, îi aparţin lui Victor Darie. Regăsim astfel din categoria *Repertoriului pastoral* - "Cântarea oilor" pe discul 1727 I. De asemenea, jocurile înregistrate la discul 1727 IIb., sunt executate la fluier de acelaşi interpret, în timp ce paşii strigăturile sunt realizate de Ion Banciu, Traian Cristea şi Gheorghe Ene. Pe faţa a doua a discului 1726 regăsim cântecul "Mâncatu-s doamne de releÎ (fig. 4612 a) şi "La ogor de primăvară", ambele interpretate de acelaşi Victor Darie. În fine Comenzile de muncă: "la marcatul buştenilor" menţionate deja, reapar pe discul 1726 I.

Din rândul înregistrărilor acestei culegeri, fără îndoială, piesele aparţinând *repertoriului pastoral* sunt cele mai valoroase prin autenticitatea lor prin conţinutul formei şi stilul de execuţie. Consemnate de Ilarion Cocişiu ca "doine instrumentale", (ne referim la primele două segmente de la fig. 4609 a şi b) continuate de o melodie de joc, acestea se suprapun în mare parte celui mai amplu gen pastoral, cunocut în folcloristică, sub denumirea de *poem vocal instrumental* şi intitulat "Ciobanul care şi-a pierdut oile". În cazul nostru deşi piesele "n-au vorbe" (v. fişa fig.) avem de a face cu "o poveste muzicală" fără text. Deoarece întreaga semnificaţie a textului este păstrată de caracterul fiecărui segment muzical. Faptul reiese şi din explicaţiile oferite de interpret şi consemnate de cercetător în fişa fonogramică (4609 a)". ... Asta-i când a pierdut ciobanul oile. Plânge că nu le-a găsit" spune subiectul nostru, referindu-se la părţile doinite. Şi adaugă mai departe, "asta cântă când a văzut pietrele" (crezând că sunt oile) "cântă un fel de brâu". În concluzie, este evident că ne aflăm în faţa unui gen supus de acum erodărilor dar, încă viu în latura sa muzical-instrumentală.

Înregistrările fonogramice mai cuprind 6 melodii de joc însoţite de strigături şi un număr de 8 melodii de cântec, dintre care Victor Darie a interpretat 3, Ion Banciu 2, Nicolae Tohăneanu 2, iar Traian Cristea 1.

În general, repertoriul de cântec aparţine statului modern. Cele mai valoroase fiind piesele preluate pe disc. Fără a opera o analiză de ordin structural morfologic, lăsându-ne ghidaţi în această etapă de o simplă lectură, putem afirma că repertoriul de cântece, categoria cea mai vie şi mobilă în general, aparţine în cea mai mare parte stilului sud-ardelenesc. Există în materialul cules şi câteva melodii colportate de muzicanţii angajaţi la nunţi şi la "balurile" ocazionate de anumite sărbători. Deşi aceştia sunt originari din Regat, din Cândeşti şi localităţile învecinate, ci îşi adaptează stilul de execuţie şi repertoriul gustului şi nevoilor impuse de localnici. Iată ce afirmă acelaşi Victor Darie, despre cântecul înregistrat la fig. 4612 c, preluat şi pe disc (cântec, se pare, adus de lăutarii de dincolo de munţi) în momentul în care este întrebat dacă "este ardelenesc": "da-i ardelenesc da-i făcut de ei aşa". este evident că lăutarii agajaţi în Buzaie până în deceniul al şaptelea, se adaptează stilului sud-ardelenesc specific, impunându-şi cu dificultate piesele din repertoriul propriu.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Urmărind conţinutul tuturor fişelor fonogramice, inclusiv pe ale melodiilor de joc,reiese clar că repertoriul muzical este învăţat "de la părinţi", "de-acasă", "de la bătrâni". În momentul în care cântecele sunt astfel învăţate, ele sunt cântate "şi de alţii". In timp ce, melodiile aduse de lăutari (vezi cântecul "La ogor de primăvară", fig. 4612 a) "nu-le cântă oricine". În timp ce, melodiile păstrate în repertoriul viu, "se mai cântă" (fig. 4613 a), altele, cum sunt "Ce păcat că sunt bătrân" (fig. 4623 d) sau "nu ştiu îmi pare sau s-aude" (fig. 4623 c) "să cântă şi-acum da, nu prea mult (pentru că) să cântă care au ieşit progresiste la cor, din cărţi".

Este evident că ne aflăm într-un moment în care melodiile vechi sunt şi aici, abandonate treptat, în favoarea celor moderne, a romanţelor, cupletelor de revistă, sau a vreunui cântec adus odată cu trecerea războiului. Toate se vor supune, fără îndoială caznelor oralităţii şi stilului specific zonei şi interpreţilor. Primele genuri afectate de modernitate sunt cele arhaice şi cele care aparţin repertoriului pastoral din nefericire.

Culegerea la care ne referim este fără îndoială, importantă din mai multe puncte de vedere. Ea a scos la iveală cu un ceas mai devreme un repertoriu muzical valoros şi în mare parte reprezentativ pentru zona Buzaielor şi pentru zona Ardealului de Sud. Dat fiind scopul culegerii de a înregistra un material pentru arhivă din care o parte să fie preluat pe disc, este de înţeles preferinţa cercetătorilor pentru interpreţi care aparţin generaţiei (vârsta lor este de 21-26 de ani) care dincolo de predispoziţia firească pentru cântare, prezintă garanţiile unor voci clare şi de calitate. Înclinăm să credem că investigarea unor subiecţi din categoria maturilor şi a vârstinicilor ar fi garantat o mai mare diversitate a repertoriului şi un stil mai apropiat de cel ţărănesc şi arhaic.

În cadrul acestei cercetări un gen oarecum vitregit este colindul alături de informaţia referitoare la *ceata colindătorilor* şi obiceiul specific, în zonă. La jumătatea acestui secol el era încă viu. Dezagregarea lui ţine şi de noua politică culturală discriminatorie care a afectat şi alte obiceiuri şi genuri folclorice. În afirmaţia noastră ne bazăm pe propriile cercetări pe care le-am desfăşurat după anul 1967, care au scos la iveală mai multe colinde cu text laic şi religios. Între materialele notate după auz de Constantin Zamfir găsim totuşi un colind cu text religios; este variata binecunoscutului colind "Când cina Cristos la masă" în culegerea în discuţie intitulat "La o masă roată, lată" (sic). La fig. 4623 b, găsim însă o aşa zisă colindă intitulată, "Bună seara oameni buni".Textul literar dar şi cel muzical reuşeşte să ne surprindă în totalitate. Este cert că ne aflăm în faţa unei creaţii recente, un hibrid încropit, care ne duce cu gândul la aceeaşi politică culturală al cărei efecte ne vor pune de acum, din ce în ce mai frecvent în faţa unor producţii de acest fel. Iată, în continuare textul literar ale acestei înregistrări coordonate de Adriana Sachelarie. "Bună seara oameni buni/ Obiceiuri din străbuni/ Am venit să colindăm/ Florile dalbe flori de măr/ Veste nouă să vă dăm/ Muncitori şi voi plugari/ Bravi ai ţării cărturari/ Azi cu drag la voi venim/ Viaţă nouă făurim/ Munca fie-vă cu spor/ Creasca pâinea pe ogor/ Cum crescu şi în ăst an/ Rod al trudei de ţăran". Textul a fost dictat de Nicolae Tohăneanu care susţine că" ... au ştiut-o şi alţii". Este o afirmaţie, care încearcă să inducă ideea apartenenţei la tradiţie a cestei bizarerii.

Cum am menţionat mai devreme, un segment important al acestei culegeri, îl reprezintă notaţiile directe pe care le-a realizat Constantin Zamfir. Ele, în ciuda neajunsurilor pe care le presupune orice notaţie după auz, sporesc calitatea acestei culegeri, desfăşurată pe parcursul a două zile. Înregistrate în arhivă la cateoria *informaţiei generale* (I.) reprezintă 6 piese muzicale, interpretate de Traian Cristea. Despre acest informator îndrăznim să afirmăm, în absenţa oricărei consemnări în fişele culegeri, că a avut u rol important în declanşarea acestei cercetări. El are meritul de a fi oferit cele mai consistente date în alcătuirea unei fişe socio-economice (vezi I. 1242). Pe lângă colindul la care ne-am referit, cel cu text religios, aflăm

www.cimec.ro / www.mncr.ro

aici următoarele piese: Cântecul, "Munţii Tatra" (I. 1242), vehiculat în timpul războiului, de origine străină. I. 1250 cuprinde cântecul "Vai, vai, vai inimă vai" - variantă a binecunoscutului cântec "De s-ar afla cineva" răspândit în Covasna şi în tot sudul Transilvaniei. O variantă a cântecului înregistrat, "Ce păcat că sunt bătrân" apare aici cu un text colat şi extins, la I. 1251. Însăşi interpretul îşi recunoaşte contribuţia; "l-am modificat ca să fie mai plăcut pentru bătrâni". Aşa zisul "cântec de joc" intitulat "Ia, mai zi măi din vioară", (I. 1252) nu are nimic comun cu bine cunoscuta melodie vehiculată prin radio. Mai mult, piesa este un cântec în rubato, de origine nord muntenească. "Ascară pe vreme rea" este titlul unui cântec contemporan. După cum reiese din cele relatate de interpret, este o creaţie colectivă: "l-am învăţat noi aşa... Am pus unu o vorbă, altu alta şi le-am adunat la un loc. Da, mai mult sunt accentuate (sic) de mine; eu şi văru meu".

Nu vom încheia expunerea noastră, fără a menţiona o altă culegere, de data asta, coregrafică care s-a desfăşurat în Sita Buzăului în anul 1956. Fără a reţine în lucrarea de faţă exemplele muzicale rezultate din această cercetare le vom menţiona în treacăt acestea urmând să fie incluse, eventual, într-o lucrare monografică extinsă. Cercetarea jocurilor din zona Buzaielor a fost efectuată de Andrei Bucşan, Emanuela Balaci, Anca Giurchescu şi etnomuzicologul Gheorghe Ciobanu. O defecţiune la apartul de înregistrare, a făcut ca materialul muzical reprezentând melodiile jocurilor culese, să fie notat după auz, fiind înregistrat în Fondul Auxiliar al Arhivei. Dintr-o discuţie particulară cu regretatul coreolog Andrei Bucşan, reişea că în localitatea Ciumernic, a consemnat 38 de titluri de jocuri. În prefaţa volumului elaborat, autorul afirmă că în Sita Buzăului au fost culese 30 de jocuri. Din nefericire doar o parte din acest material va fi valorificat. Astfel într-un volum obiectiv, rămas în manuscris, intitulat "40 de dansuri populare" sunt reţinute *11 jocuri* cu melodiile specifice. Ulterior, din acest volum vor fi exceptate *4 jocuri* care vor fi incluse în lucrarea lui Andrei Bucşan, "Jocuri din Ardealul de Sud". iată, în continuare, titlurile jocurilor reţinute în primul volum, "40 de dansuri populare"; "Ciobănaşul", "Anicuţa", "De doi", "Oiţa", "Ursăreasca", "Breaza", "Brâul", "Brânza", "Lăzeasca", "Brâul Zbarcii", şi din nou "Beaza". În Volumul elaborat de Andrei Bucşan regăsim: "Brânza" (p. 27-33); "Breaza" (p.64-69), "Lăzeasca", (p. 75-81) şi "Ursăreasca", (p. 82-87). Fără îndoială acestea din urmă aufost considerate ca reprezentative pentru sudul Ardealului alături de alte jocuri specifice acestui teritoriu mai amplu. Dar, maerialul muzical prezintă pentru noi o importanţă în plus, deşi el va fi evaluat conform criteriilor etnomuzicologice. Ceea ce în final este semnificativ din punctul nostru de vedere, este faptul că cel puţin în cazul celor 11 piese menţionate avem de a face cu numeroase tipuri distincte şi doar, cu câteva variante ale aceluiaşi tip muzical. (vezi "Breaza" şi "De doi"). Faptul este explicabil dacă luăm în considerare interpretările diferite care aparţin când unui interpret din fluier când unui lăutar.

În încheiere, putem afirma că materialul muzical folcloric aflat în arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor reuneşte adăugând aceste ultime notaţii directe, *33 de piese muzicale.* În acest moment nu excludem cu totul posibilitatea existenţei în Fondul Auxiliar şi a altor piese neutilizate în lucrările menţionate. Prin prezentarea materialului muzical rezultat din prima cercetare etnomuzicologică întreprinsă în zona Întorsurii Buzăului, am creat, sperăm, o premiză favorabilă în cunoaşterea treptată a întregului material culese în acest teritoriu pe parcursul ultimelor decenii.

NOTE

1. Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Mezei Elemer, *"Evoluţia structurii etnice şi confesionale"*, în

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Angustia, I (1996), (p. 280, 281)
2. "*Depresiunea Întorsurii Buzăului* - studiu geografic, itoric şi economic, Tip. Cartea Ardeleană, Braşov, 1947.
3. Constantin Catrina, *"Folcloriştii şi folclorul muzical din judeţul Covasna*, privire istorică", Angustia, 2, 1997, p. 384.
4. Andrei Bucşan, *"Jocuri din Ardealul de Sud"*, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1957.

Folclor muzical din depresiunea Întorsura Buzăului - materiale din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor "Constantin Brăiloiu"

(Rezumat)

Lucrarea de faţă este prima tentativă de valorificarea a primei cercetări etnomuzicologice întreprinsă asupra zonei Întorsurii Buzăului - o enclavă românească unitară din punct de vedere lingvistic, confesional şi etnocultural, aparţinând judeţului Covasna.

Cercetarea a fost efectuată în anul 1949, anul înfiinţării Institutului de Folclor de către un grup de etnomuzicologi în fruntea căruia s-a aflat Ilarion Cocişiu, un apropiat colaborator al lui Constantin Brăiloiu.

Scopul culegerii a fost înregistrarea unui material muzical folcloric reprezentativ sub aspectul conţinutului al formei şi al stilului pentru această subzonă etnofolclorică plasată în zona Buzăului ardelean. În acelşi timp s-a urmărit selectarea cu acelaşi prilej a unui material destinat înregistrărilor pe disc.

Aşa cum reiese din anexa lucrării de faţă, această culegere desfăşuartă strâns pe parcursul a douăzile s-a soldat cu un număr de 16 piese muzicale înregistrate pe cilindrii de fonograf, completate cu 6 piese notate direct, după auz. Culegerea este însoţită firesc de un material auxiliar alcătuit din fişele fonografice, fişe de informator, fişe de text şi fişe de informaţii.

O analiză globală a materialului muzical şi a fişelor fonogramice, ne permite să constatăm că ne aflăm în faţa unui material valoros, din punct de vedere estetic muzical şi documentar. Observăm astfel că sunt reprezentate categorii ale repertoriului pastoral, ale cântecului propriu zis şi melodiile de jos. Din punct de vedere stilistic, ne aflăm în faţa unui repertoriu care se susumează asemeni repertoriului de jocuri al zonei, stilului sud-ardelenesc cu unele influenţe din zona extracarpatică ca urmare a unui repertoriu colportat de lăutari. Orice altă influenţă ne apare nesemnificativă în urma analizei acestei prime şarje de folclor muzical cules din Depresiunea Întorsurii Buzăului.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

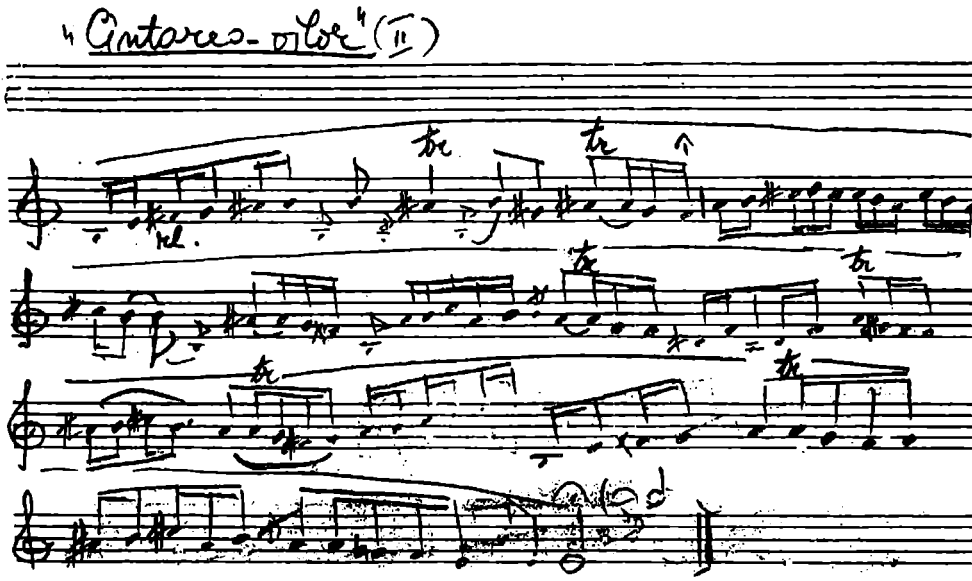

Fig. 4609 a

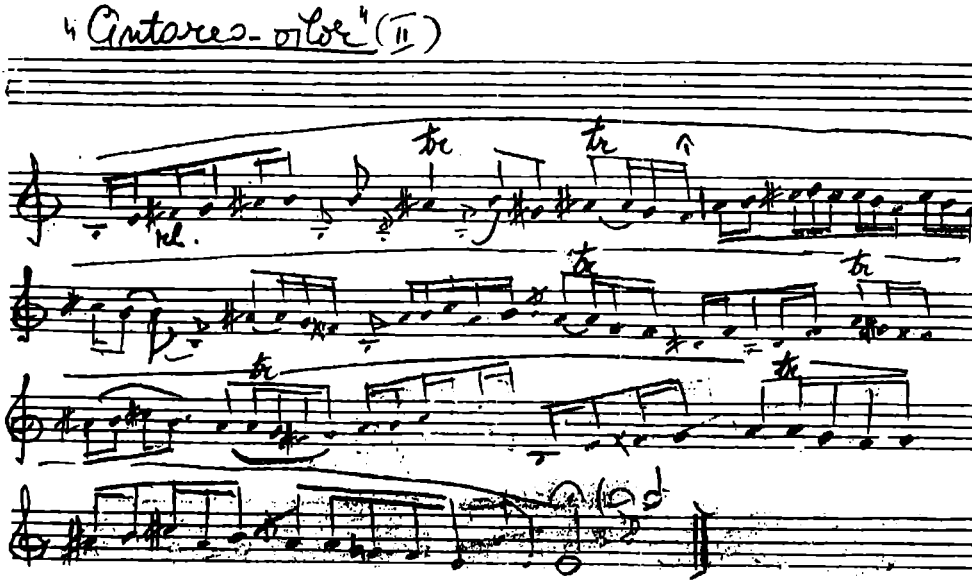

Fig. 4609 b

www.cimec.ro / www.mncr.ro

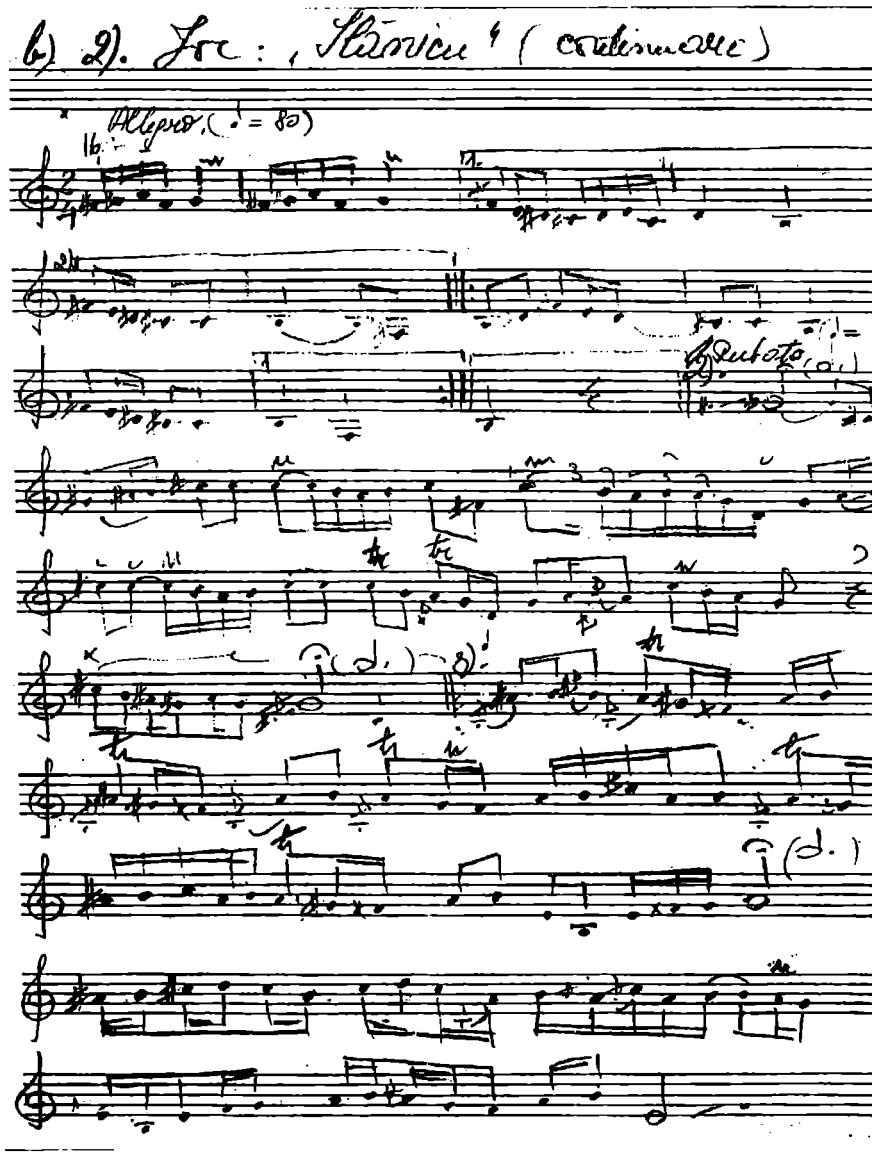

Fig. 4609 b

www.cimec.ro / www.mncr.ro

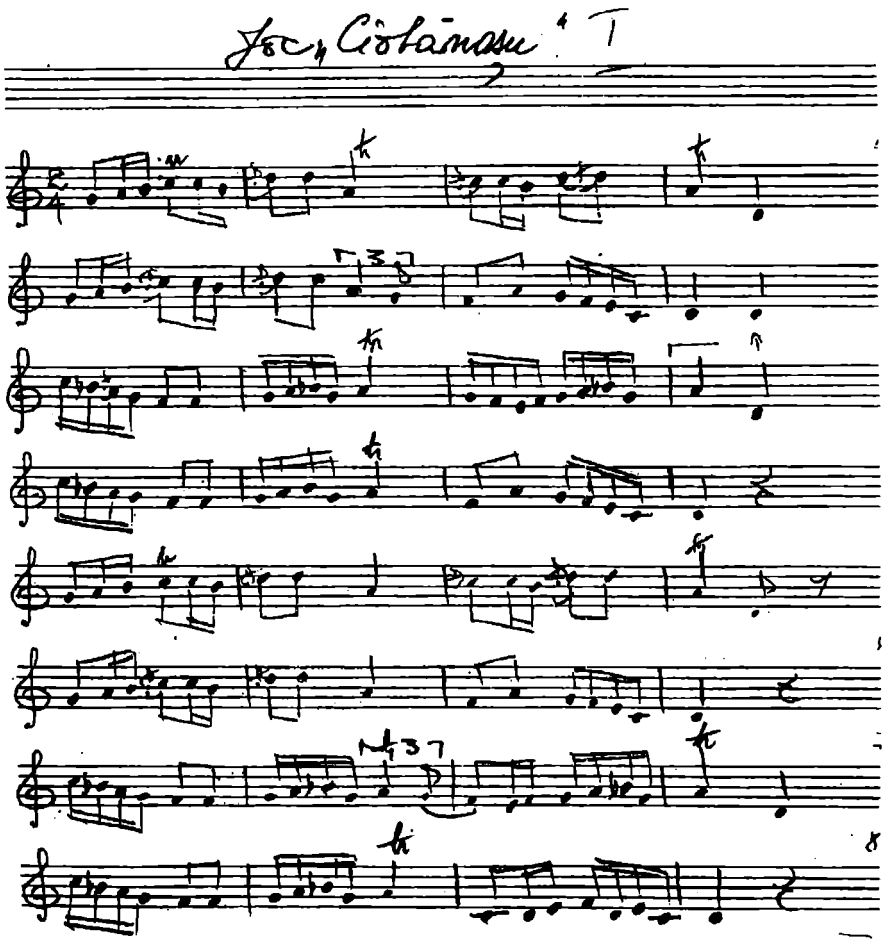

Fig. 4609 c

www.cimec.ro / www.mncr.ro

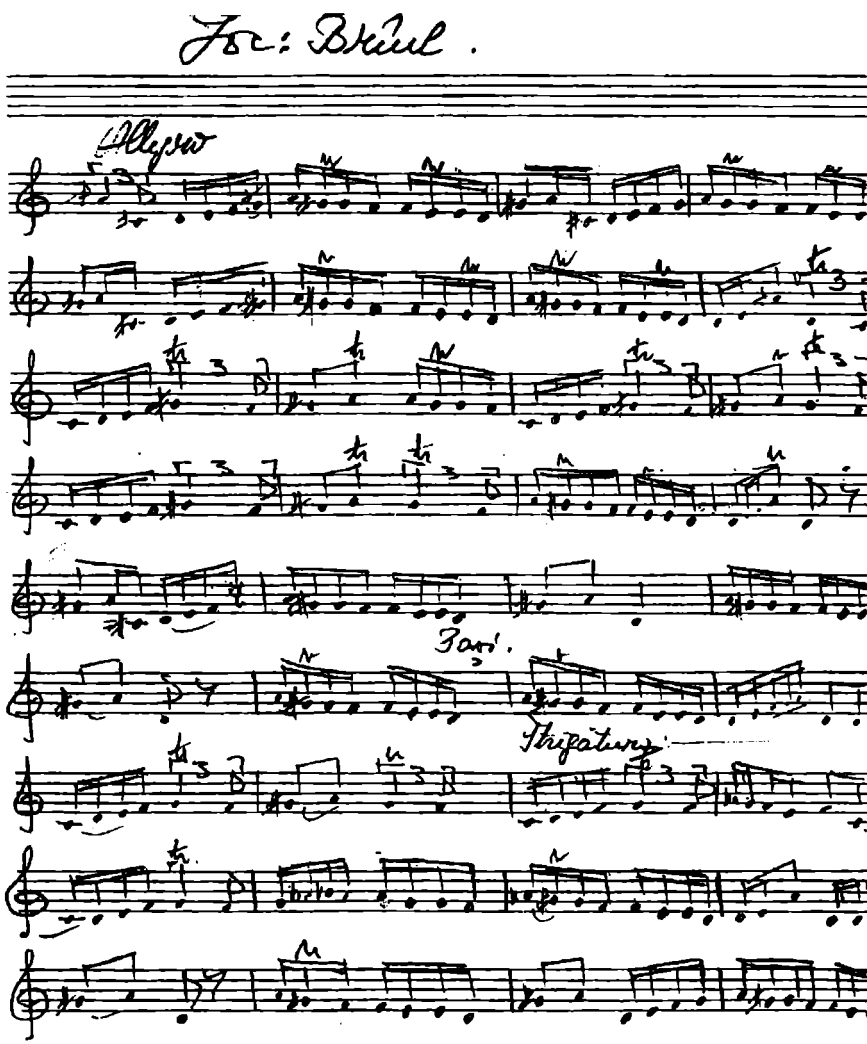

Fig. 4611 a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

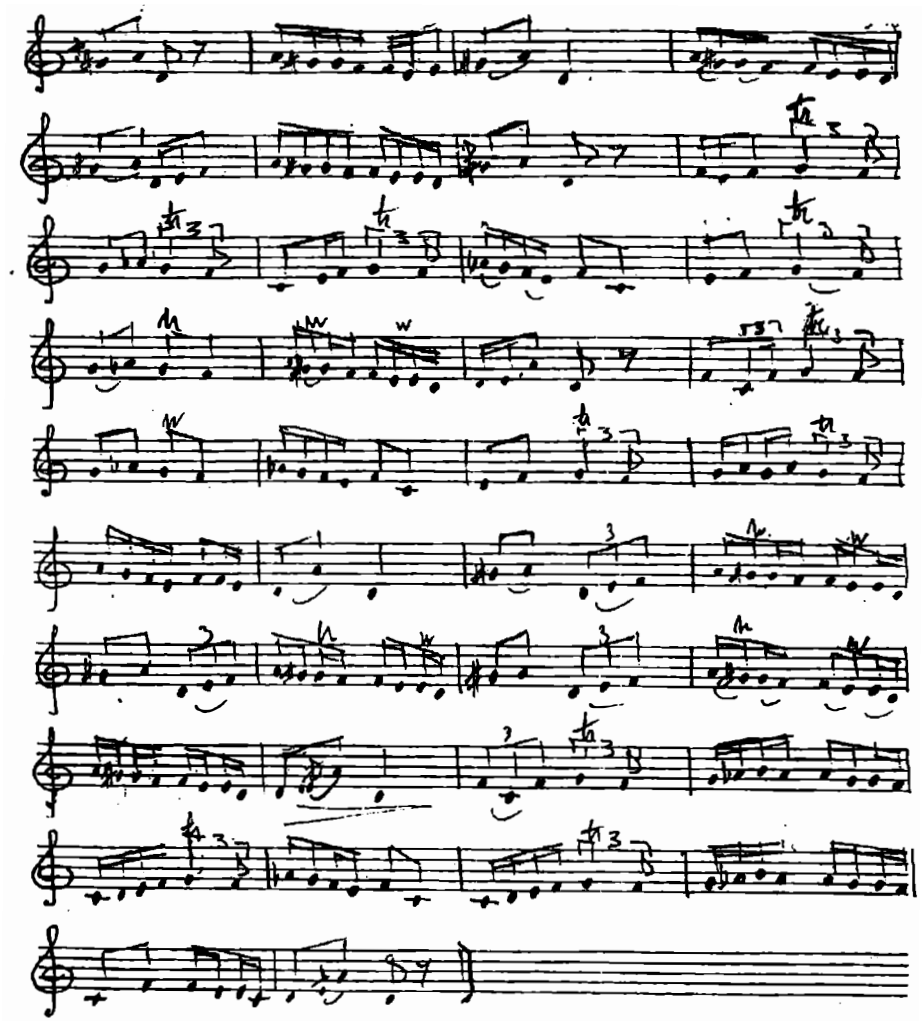

Fig. 4611 a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Culeg. Cocişiu
Buc. 30.03.149
Transcr. F. Dinculescu

Inf. Victor Darie fluier
Orig. Sita Buzăului
Traian Cristea - gură

Joc Brîul
Strigătura

Frunzuliță de scaieți
Asta-i brâul măi băieți
Foaie verde busuioc
Lasă brâu numa-n loc, mă
Frunzuliță dă trei spice
Uite brâu pă cârlige
Cârligele vătăşele
Vai de păcatele mele
Alea bune şi-alea rele
Ale bune să s-adune
Ale rele să se spele

Textul fonogramei No. 4611a
Gen. Strig.nla Brâu
Inf. Cristea Traian
Orig. Întorsura Buzăului

Frunză verde trei scaieţi
S-altă foaie busuioc
Saltă brâul numa-n loc mă
Foaie verde de trei spice
Pune brâul pe cârlige
Cârlegele forfecele
Vai de păcatele mele
Cele bune cele rele
Cele bune să se adune
Celc rele să se spele
Foaie verde busuioc
Saltă brâul numa-n loc
S-altă foaie grâu mărunt
Cu genunchii la pământ
Şi iar verde foaie lată
Pinteni(i) numa o dată
Altă foaie tirifoi
Pintenii de zece ori
Mai vin două cu-amândouă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Mai vin trei la verii mei
Mai vin patru la cumnatu
Mai vin cinci că n-am opinci
Pune-i mâna şi dă-i brânci
Hop două las-o nouă
La lelea cu rochia nouă
Niş nu ninge niş nu plouă
Niş noaptea nu cade rouă
Niş azinoapte n-a căzut
S-acolo-am fost ş-am văzut
Şi la noapte de-o cădea
Iar oi merge ş-oi vedea
.....
Numai lin copii feciori
Că-i cu mâna plin de flori
Florile noi le luăm
Copila s-o sărutăm
Sărut-o-ar pupăza
Ba (Dar) maibine dumneata.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

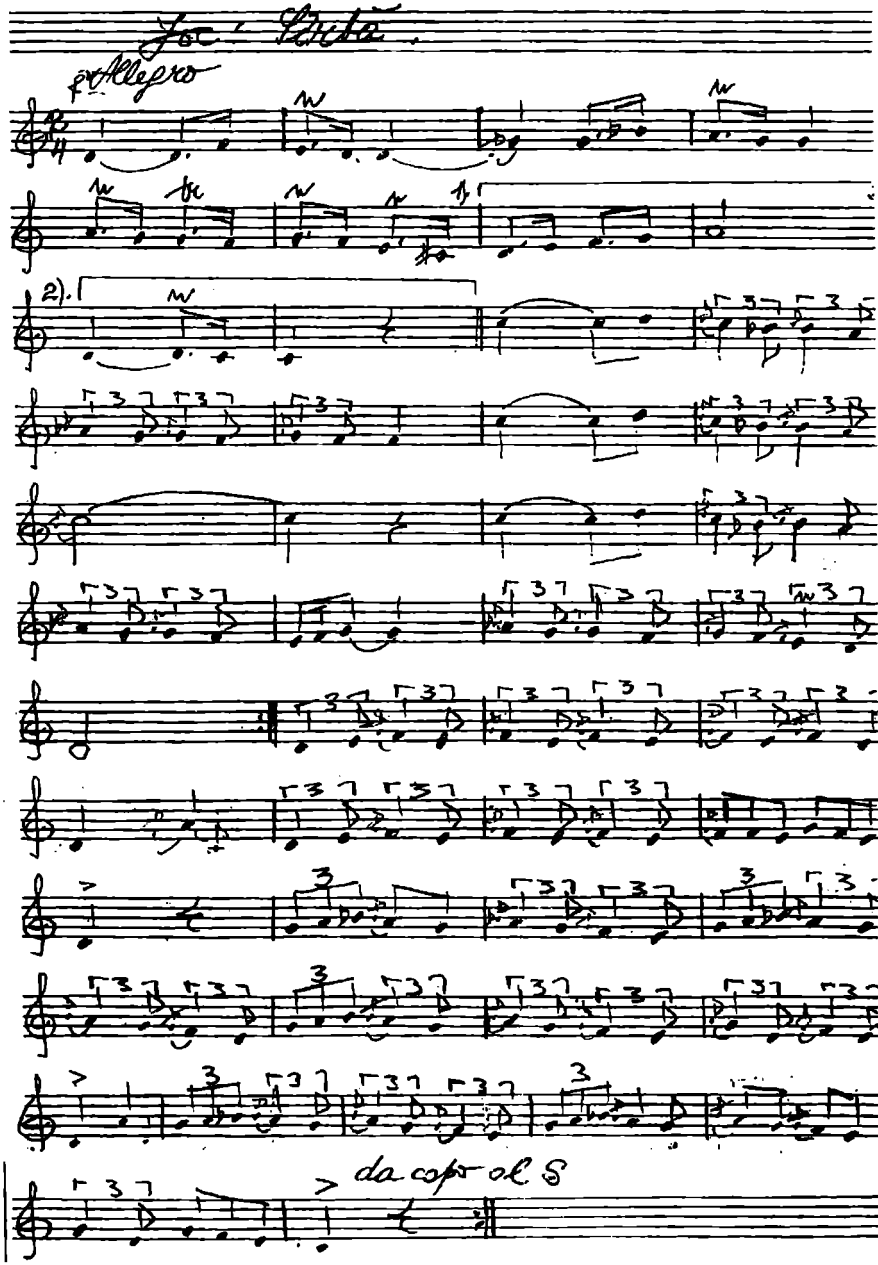

Fig. 4611 b

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei No. 4611 b (dictat)
Gen. Strig. la Sârbă
Inf. Cristea Traian
Orig. Întorsura Buzăului

"La sârba vine mai multe"

Frunză verde trei scaieţi
Asta-i sârba măi băieţi
//
Frunzuliţă busuioc
Bate sârba numa-n loc
// Hopa şa
Foaie verde baraboi
şi-nainte şi-napoi
///
Frunzuliţă ca aluna
numa lin şi bate una
//
Frunzuliţă foi de rouă
Numa lin şi bate două
//
Frunzuliţă foi de tei
Numa lin şi bate trei
//
S-un genunche dacă vrei
Dacă nu din loc ş-aici
//
S-altă foaie grâu mănunchi
Saltă sârba la genunchi.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

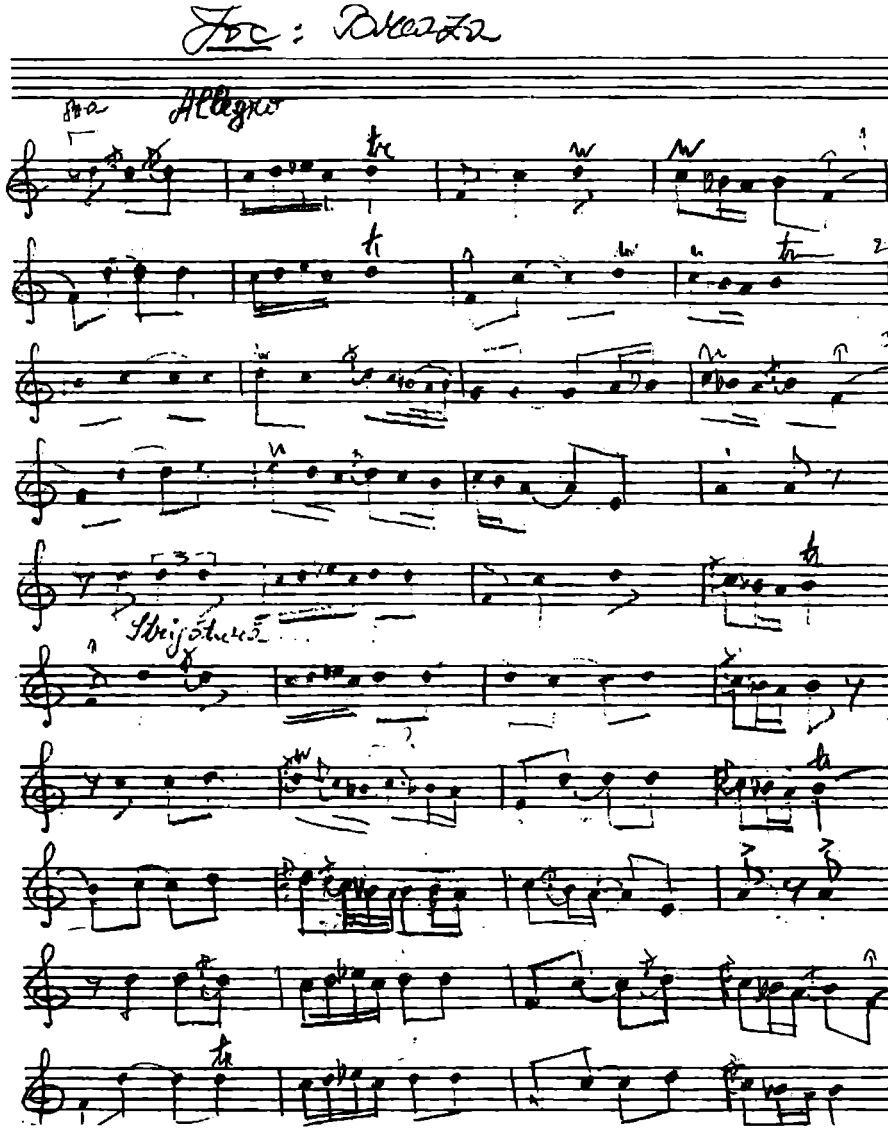

Fig. 4611 c

www.cimec.ro / www.mncr.ro

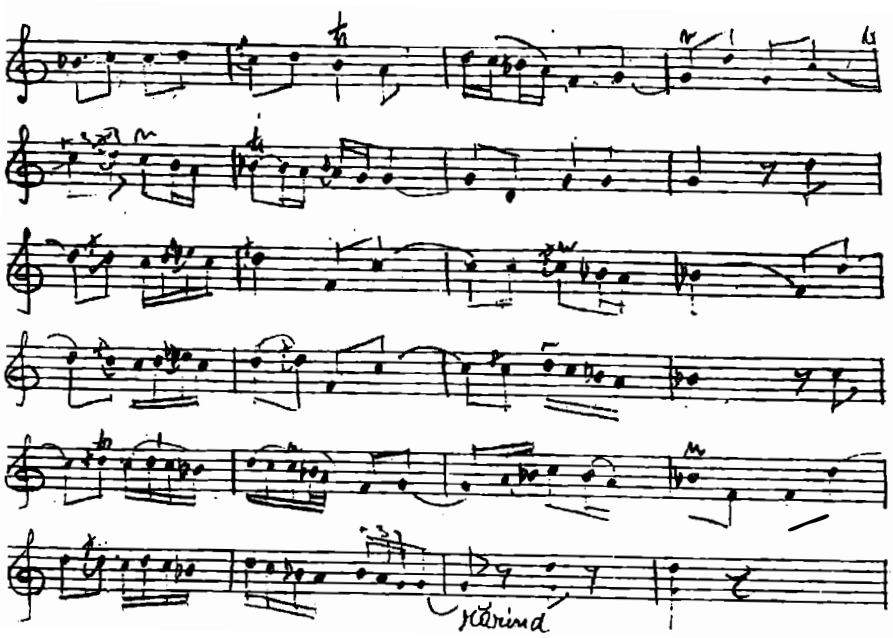

Textul fonogramei No. 4611 c (dictat)
Gen. Strig. La Brează
Inf. Traian Cristea
Orig. Întorsura Buzăului (Sita)

(Frunză verde) busuioc
Saltă Breaza numa-n loc
S-altă foaie ş-un dudău
Saltă Braza ca-n Buzău
S-altă foaie ş-o lalea
S-aşa joacă mândra mea
Ca şi coasa-n iarba rea
S-aşa joacă mândra-n mână
Ca şi coasa-n iarbă bună.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

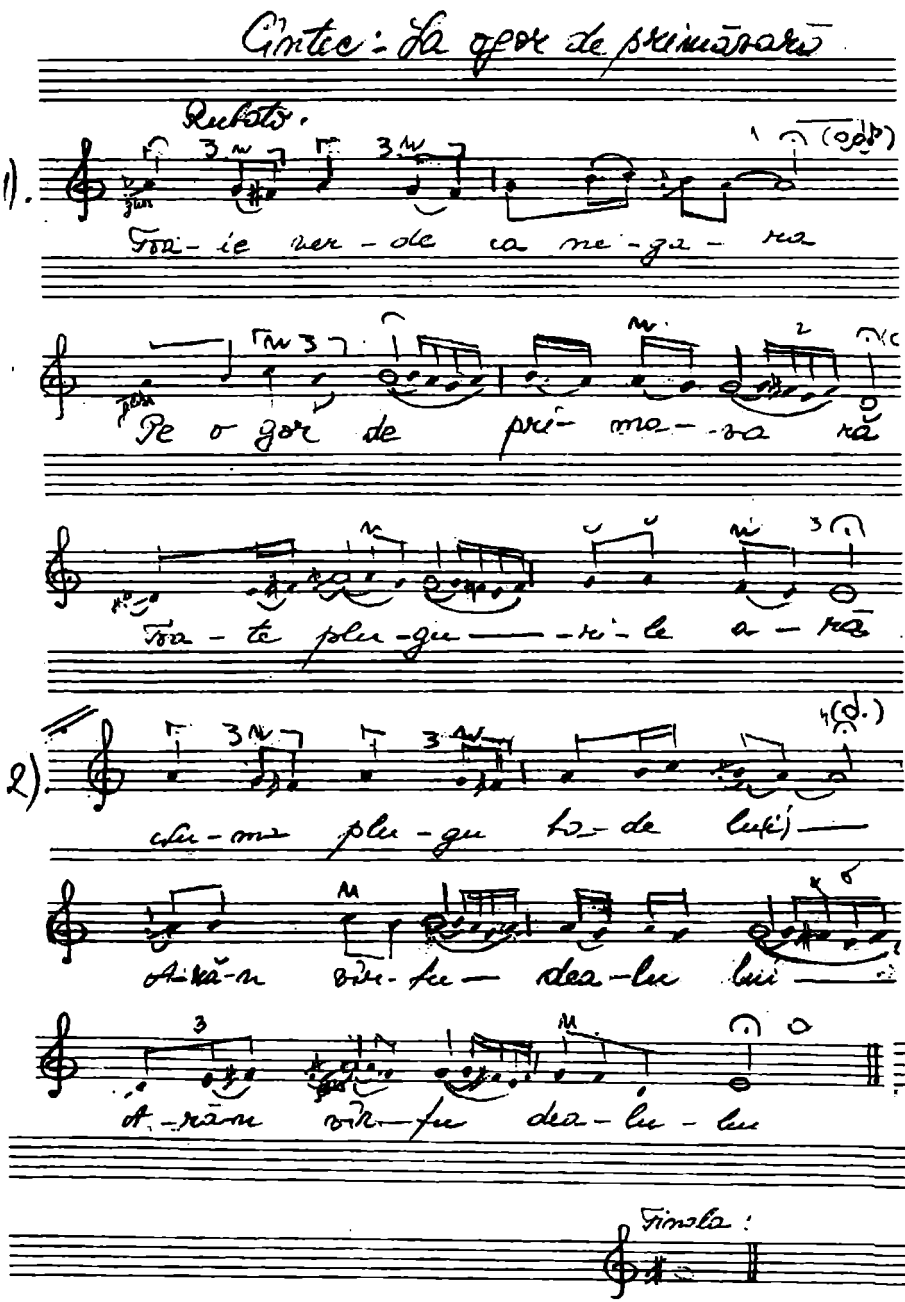

Fig. 4612 a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei No 4612 a
Gen Cântec
Inf. Darie Victor
Orig. Sita Buzăului
Culeg. Il. Cocişiu

Foaie verde şi-o negară
La ogor de primăvară
Toate plugurile ară
numai plugu badelui
Sade-n vârfu dealului (Ară-n vârfu)
Niş' nu urcă ni's coboară
Bate boii de-i omoară
Desfă mândro ce-ai făcut
Să nu-m bat boii mai mult
Măcar bade să te calce
Ce-am făcut n-oi mai desface
Căci din păr ţi-am retezat
şi din urmă ţi-am luat
Asta-i mândro pentru tine
De nu merge boii bine
Asta-i pentru Dumneata
De nu-m ţin boii brazda.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

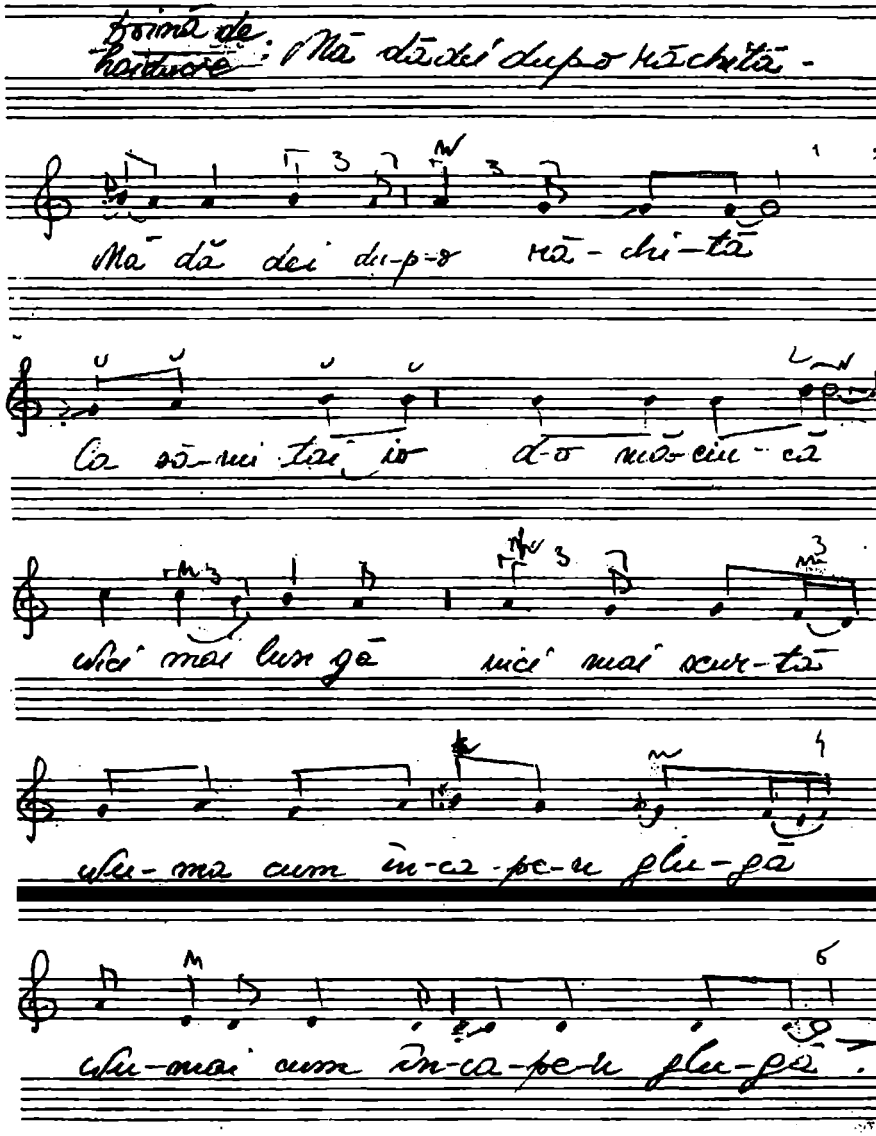

Fig. 4612 b

www.cimec.ro / www.mncr.ro

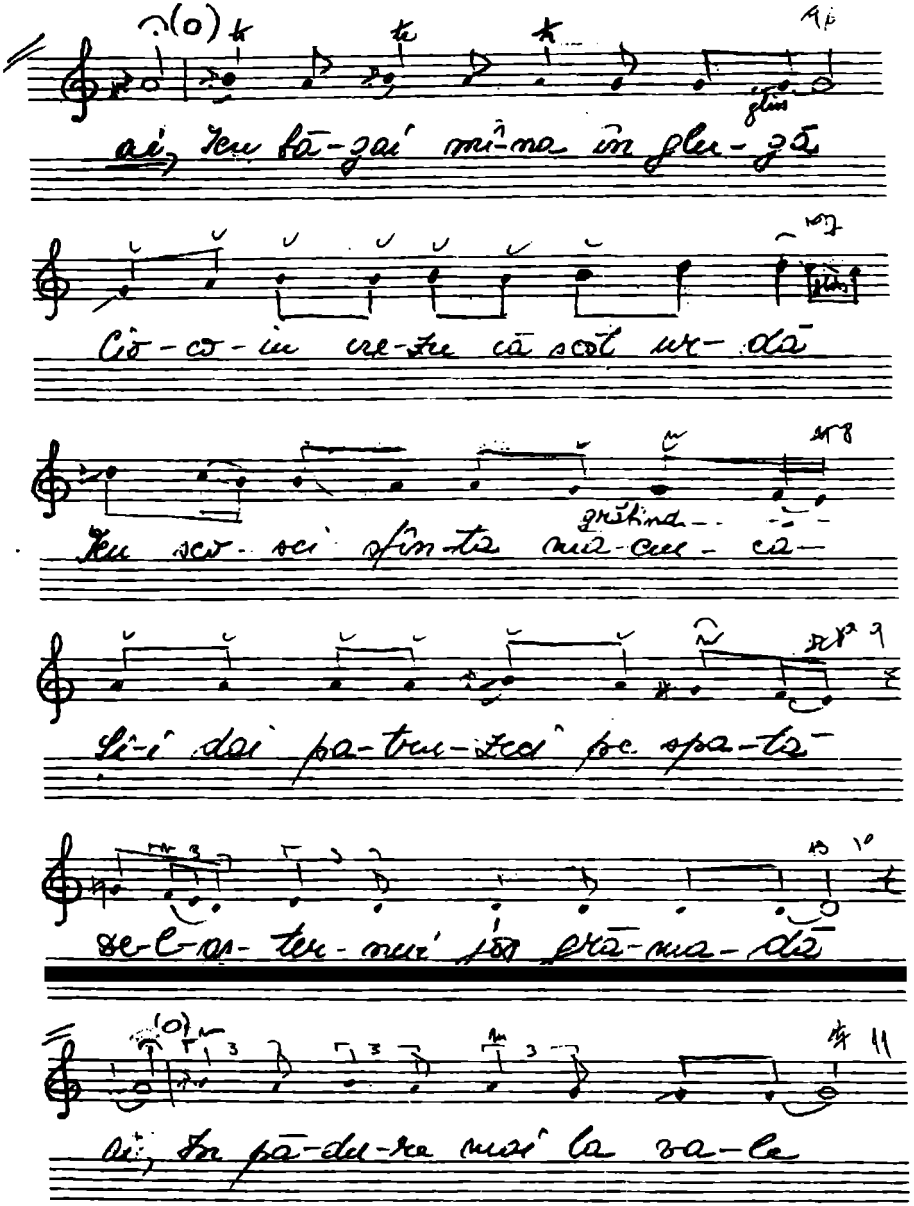
ai, Ieu bă-gai mî-na în glu-gă
Cio-co-iu cre-zu că scot ur-dă
Ieu sco-sei sfîn-ta ma-cu-că
Și-i dai pa-tru-zeci pe spa-tă
de-l-as-ter-nui jos gră-ma-dă
ai, In pă-du-re mai la va-le

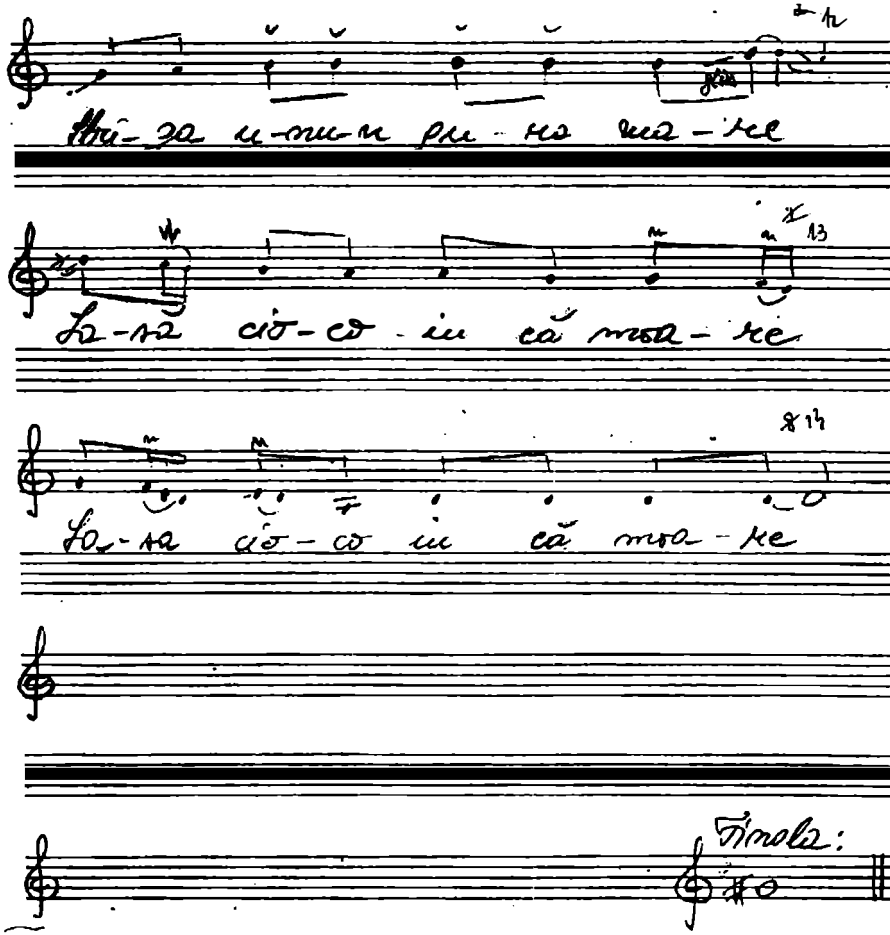

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei 4612 b
Gen: C. Haiducesc (doină)
Inf. Darie Victor
Orig. Sita Buzăului - Braşov (jud. Covasna)
Culeg. Il. Cocişiu

Mă dădei dup-o răchită
Ca să-mi taiu di-o măciucă
nici mai lungă nici mai scurtă
1: Numa cum încape-n glugă :1
Ieu băgai mâna în glugă
Ciocoiu crezu că scot urdă
Ieu scosei sfânta măciucă
Să-i dau patru peste spată
De-l aşternui jos grămadă
În pădure mai la vale
Strigă unu-n gura mare
Lasă ciocoiu că moare
Fut-ţ legea ... ? [de ciocoi] ?
Cin te-a scos în ochii mei
Şti tu când ieram trei fraţi
Şi de tine înjungaţi
Şi-m dădeai cu cisma-n spate
Dă beam apă-nsângerată
Cu măsele-amestecată
Decât slugă la ciocoi
Mai bine cioban la oi
Şi cu gluga la spinare
Cu măciuca-ntre picioare
Dare-ar Dumnezeu şi-ar da
Să vie primăvara
Să dea frunza pe copaci
Şi iarba pe sub copaci
Unde calci urmă nu faci
Să-mi iau armele din cui
Fiinţa de la căpătâi
Să intru codru cântând
Şi din pistoale trosnind.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

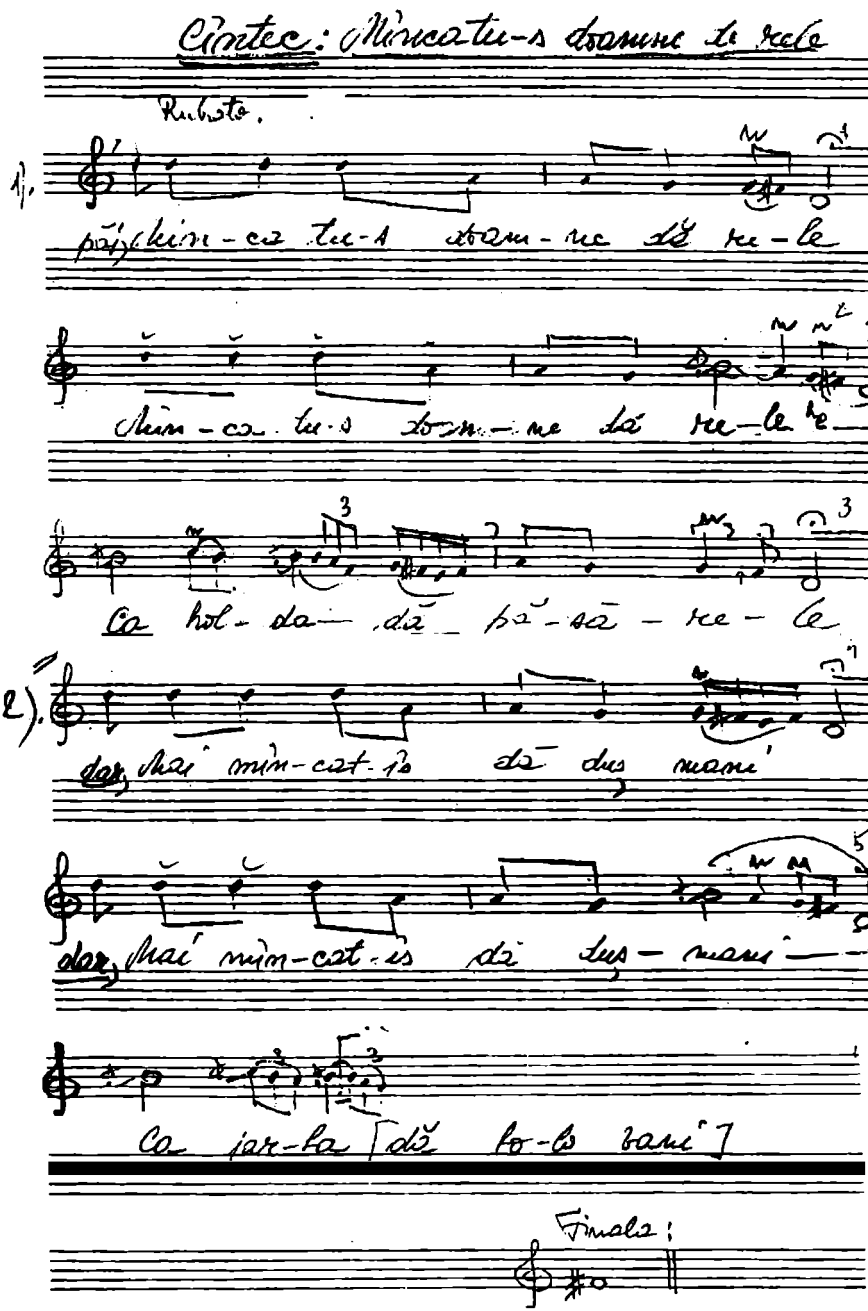

Fig. 4612 c

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei 4612 c
Gen: Cântec
Inf. Darie Victor
Orig. Sita Buzăului, jud. Covasna

Păi Mâncatu-s Doamne de rele
Ca holda de păsărele
Da Mai mâncatu-s de duşmani
Ca holada de bolovani
Cine nu-i mâncat de rele
Nu ştie' a cânta de jale
Să mă lase să cânt ieu
Că-z mâncat destul de rău
Câte rele sunt în sat
Toate de min' s-o legat
Câte rele sunt pe lume
Toate s-au legat de mine
("atât")

www.cimec.ro / www.mncr.ro

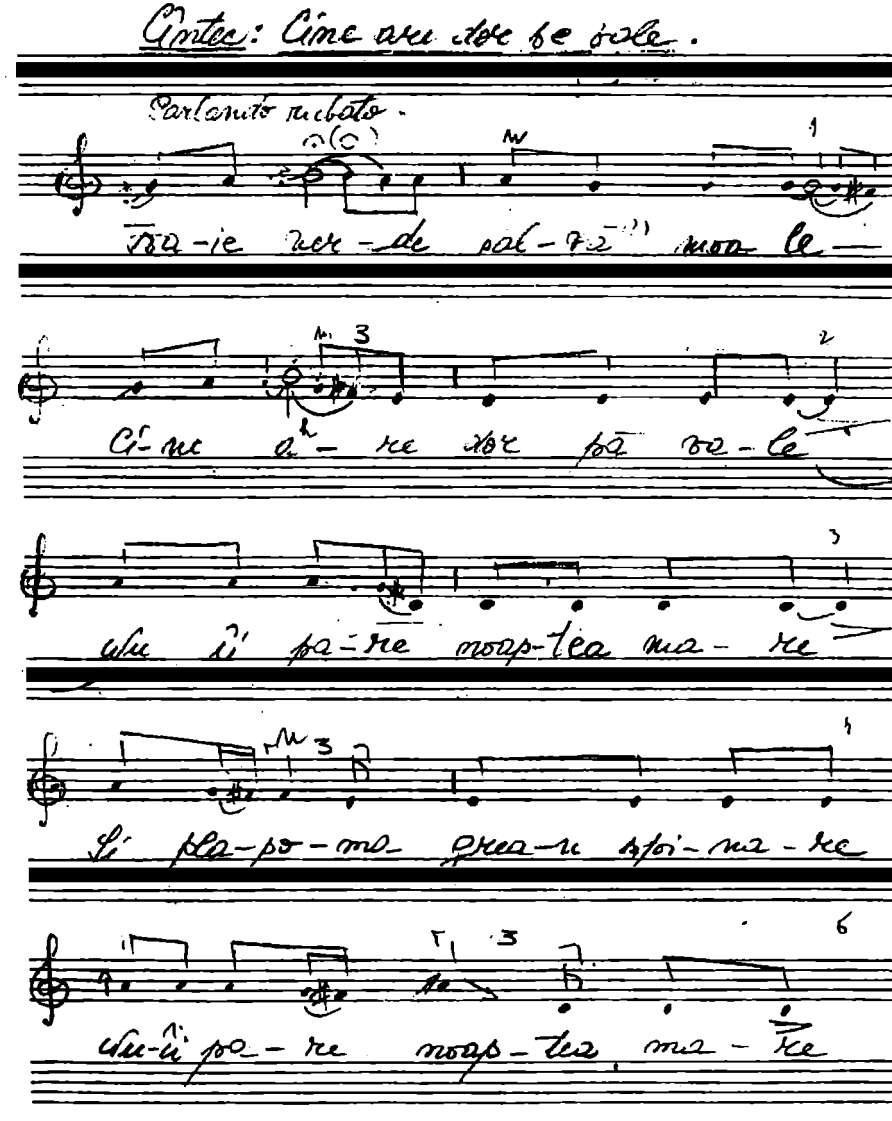

Fig. 4613 a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

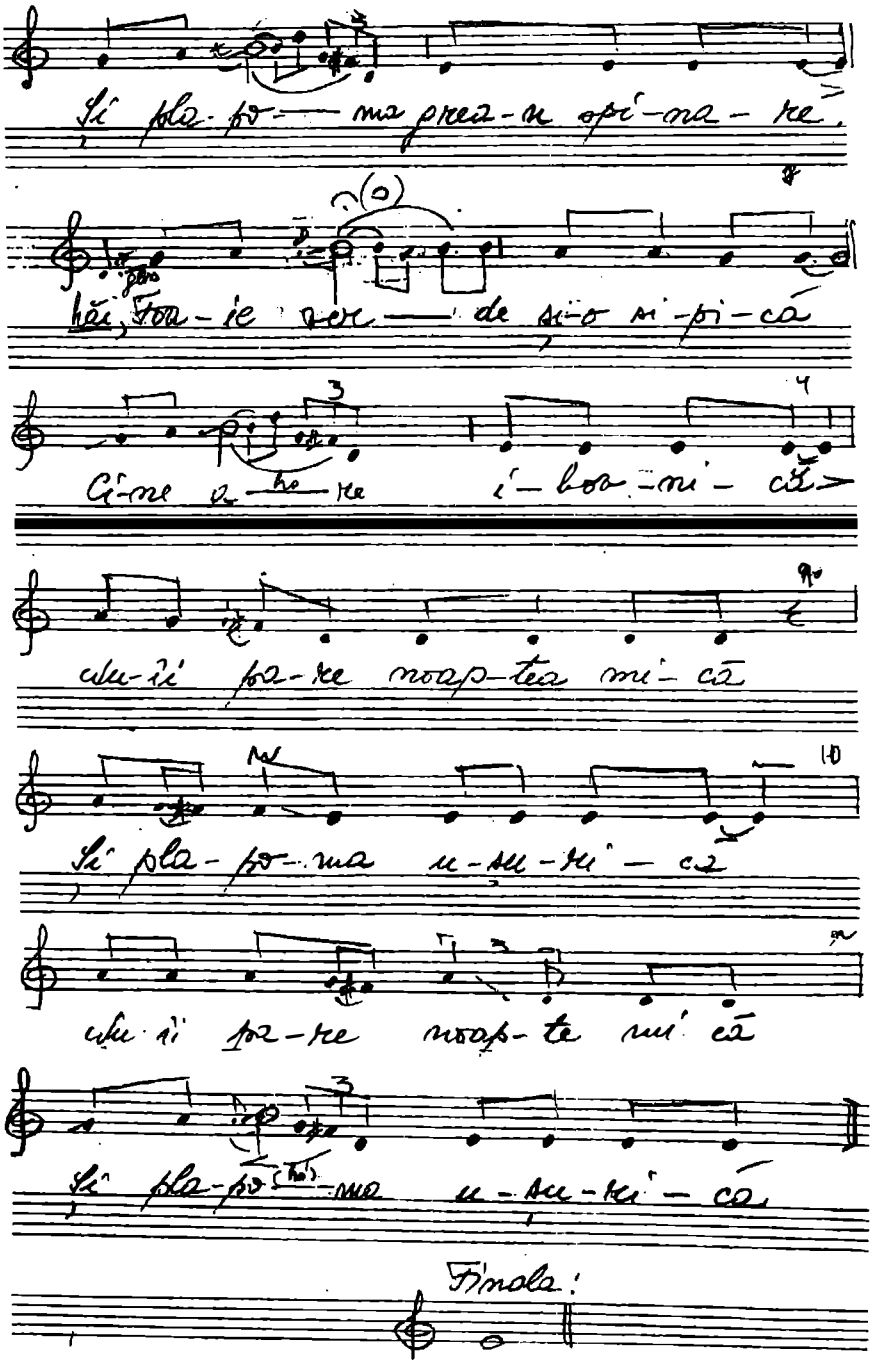

Și pla-po-ma grea-n spi-na-re.

hăi, Foa-ie ver-de și-o si-pi-că

Ci-ne a-ho-re i-bov-ni-că

Nu-îi pa-re noap-tea mi-că

Și pla-po-ma u-șu-ri-că

Nu-îi pa-re noap-te mi-că

Și pla-po-ma u-șu-ri-că

Finala!

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei No. 4613 a
Gen. Cântec:
Inf. Baciu C-tin
Orig. Întorsura Buzăului
Culeg. Il. Cocişiu

Foaie verde salbă moale
Cine are dor pe vale
:Lui îi pare noaptea mare:
Şi plapoma gre-n spinare:

Cine are dor pe deal
Lui îi pare noaptea-un an
Şi plapoma bolovan
Frunzuliţă şi-o sibică
Lui îi pare noaptea mică
şi plapoma uşurică:

Nevăstuţă cu bărbat
Când îşi văd gâtu spălat
M-aş băga la tine-argat
ce fel de argat să fiu ?
tot în braţe să te ţiu

Fire-ai al dracului bărbat
Cu scândura de la pat
M-ai bătut m-ai omorât
Şi eu vină n-am avut.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

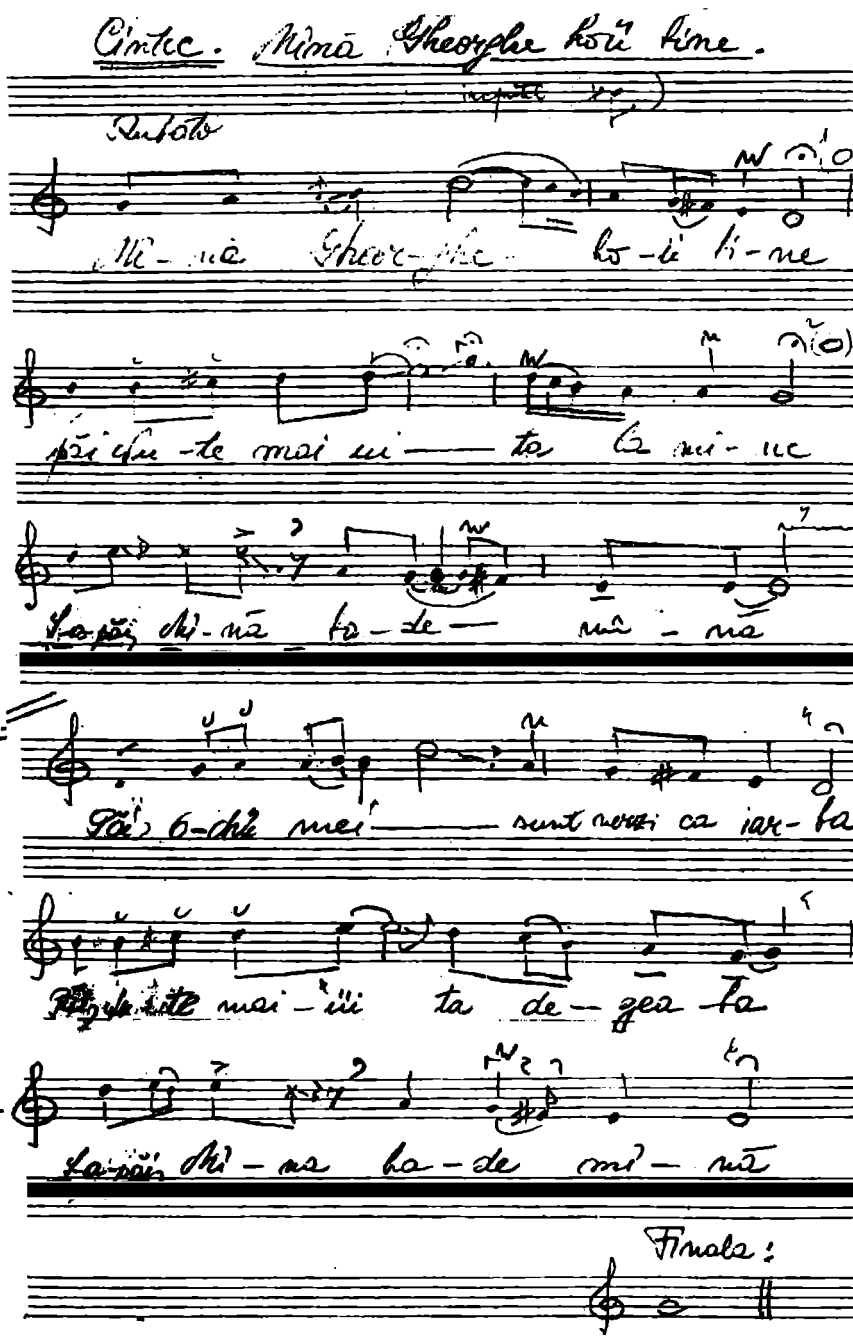

Fig. 4616 b

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Text fonogramă No. 4616 b
Gen: Cântec
Inf. Cristea Traian
Orig. Întorsura Buzăului
Culeg. A. Sachelarie

Păi, Mână Gheorghe boii bine
Păi, Nu te mai uita la mine
S-apoi mână badeo mână
Mână bade boii tăi
nu te uita-n ochii mei
S-apoi mână badeo mână
Ochii mei sunt albăstrui
Fură inima oricui
Ş-apoi mână...
Ochii mei sunt verzi ca iarba
Nu te mai uita degeaba
ş-apoi mână...
Ochii mei sunt vepriori*
Când îi vezi te ia fiori
Ş-apoi...
Lasă-mă măicuţă-n pace
Să iubesc pă cine-m place
Să iubesc o Ardeleancă
C-aia mi-a fost mie dragă.

* căprui

www.cimec.ro / www.mncr.ro

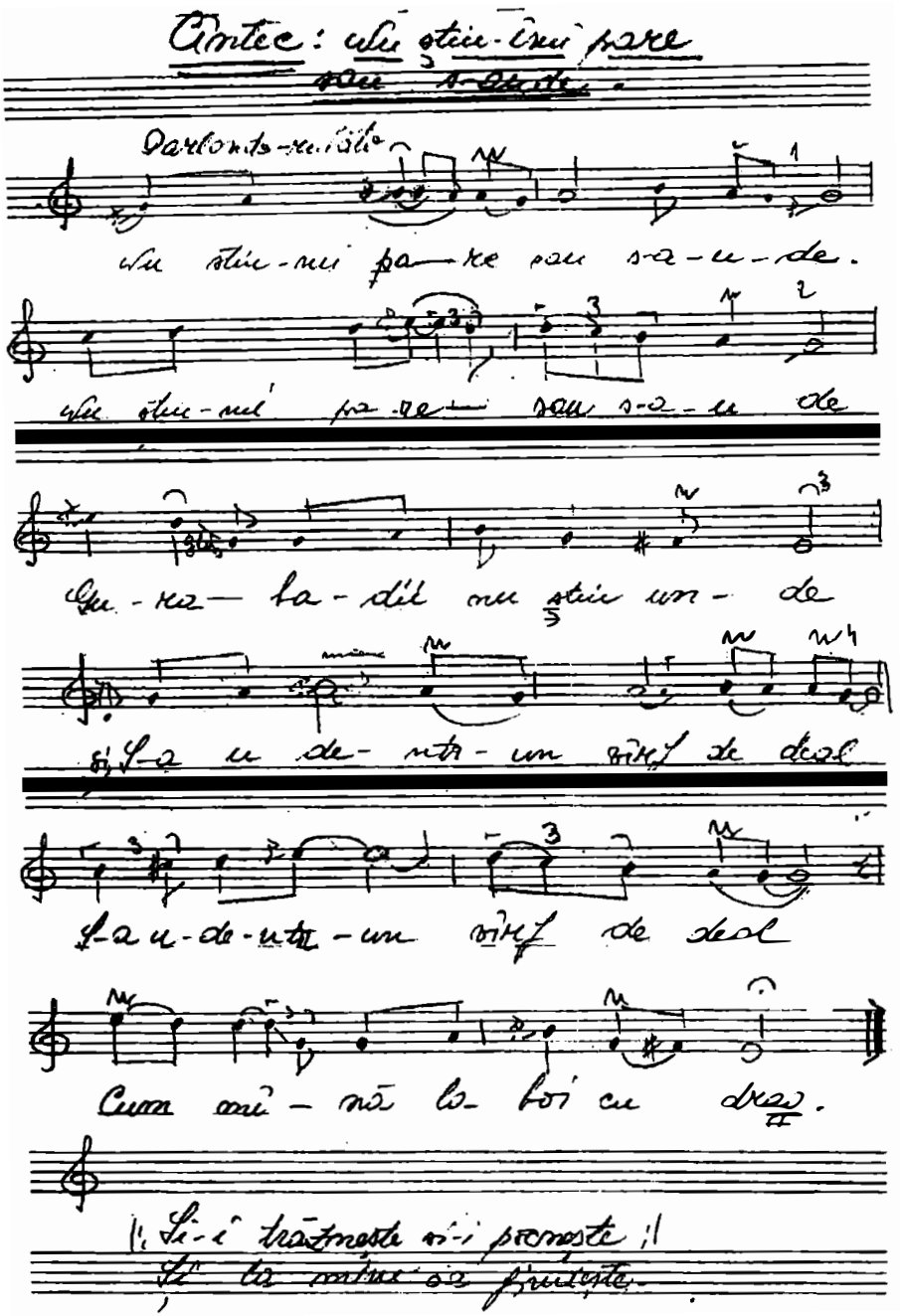

Fig. 4623 c

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei No. 4623 c
Gen: Cântec.
Inf. Tohăneanu Nicolae
Orig. Sita Buzăului
Culeg. A. Sachelarie

N: Nu ştiu îm pare sau s-aude;
ura badi nu ştiu unde
Ci: S-aude-ntr-un vârf de deal:
Cum mână la boi cu drag
(Păi)
Ei: Şi trăzneşte şi pocneşte:
Şi la mine să gândeşte
Şi mână bade boii bine:
Nu te mai gândi la mine
Şi mână bade boii tăi:
Nu te uita-n ochii mei
: Căci Ochii mei sunt albăstrui:
Nu-s pe seama orişicui
; Că Ochii mei sunt verzi ca iarba;
Mai iubit trei ani degeaba.

Obs. culeg. "Ca să-şi aducă aminte vorbele cântă melodia".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

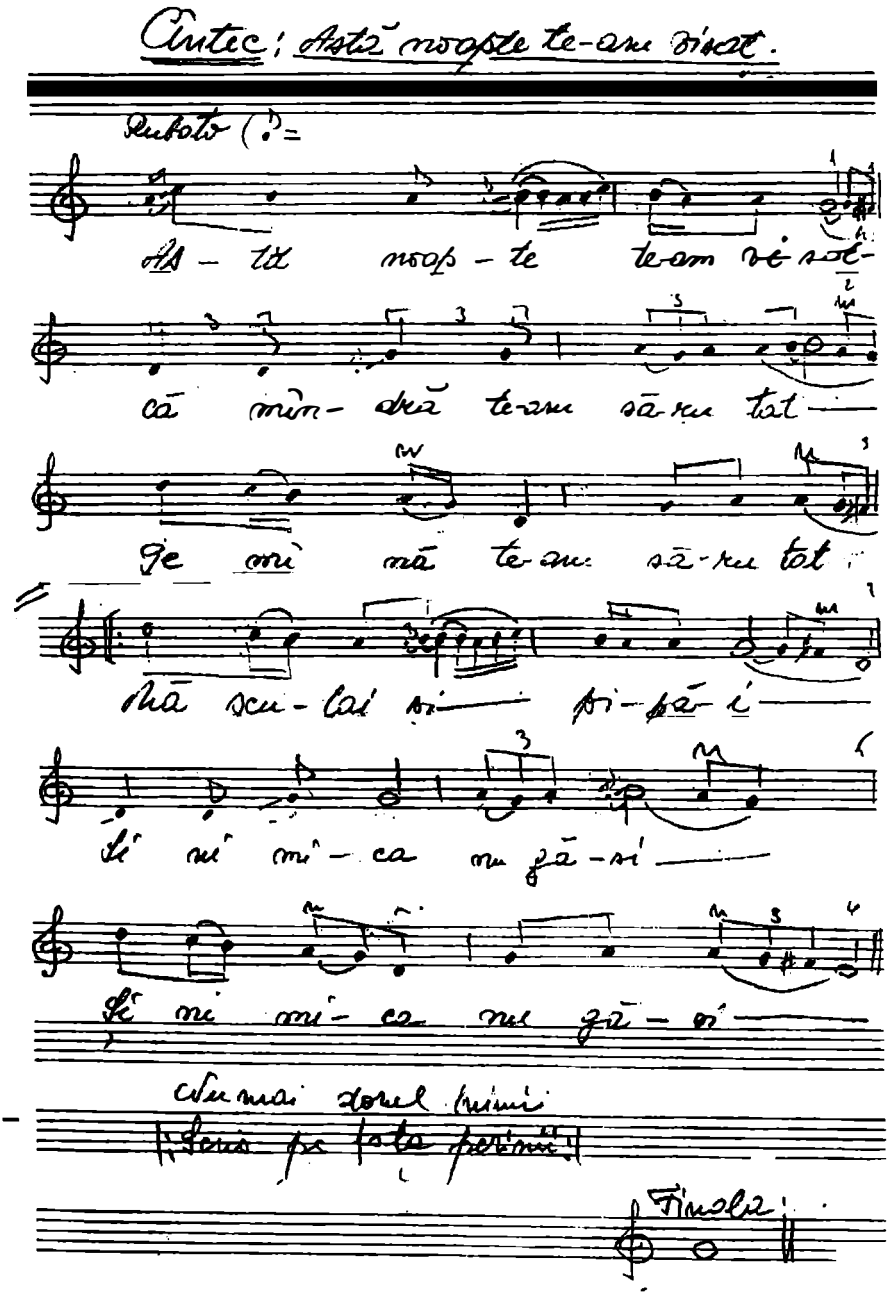

Fig. 4626 c

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei No. 4626 c
gen: Cântec.
Inf. Baciu Ctin
Orig. Întorsura Buzăului
Culeg. A. Sachelarie

Astă noapte te-am visat
Mândro că te-am sărutat
Mă sculai şi pipăi
Şi nimica nu găsi
Numa dorul inimii
Scris pe faţa perinii
Cu cerneala ochilor
Cu pana sprâncenelor
Vino mândră mai cu foc
Că-m stă inima pe loc
Eu te-aştept şi tu nu vi
Mă găseşti mort prin câmpii.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

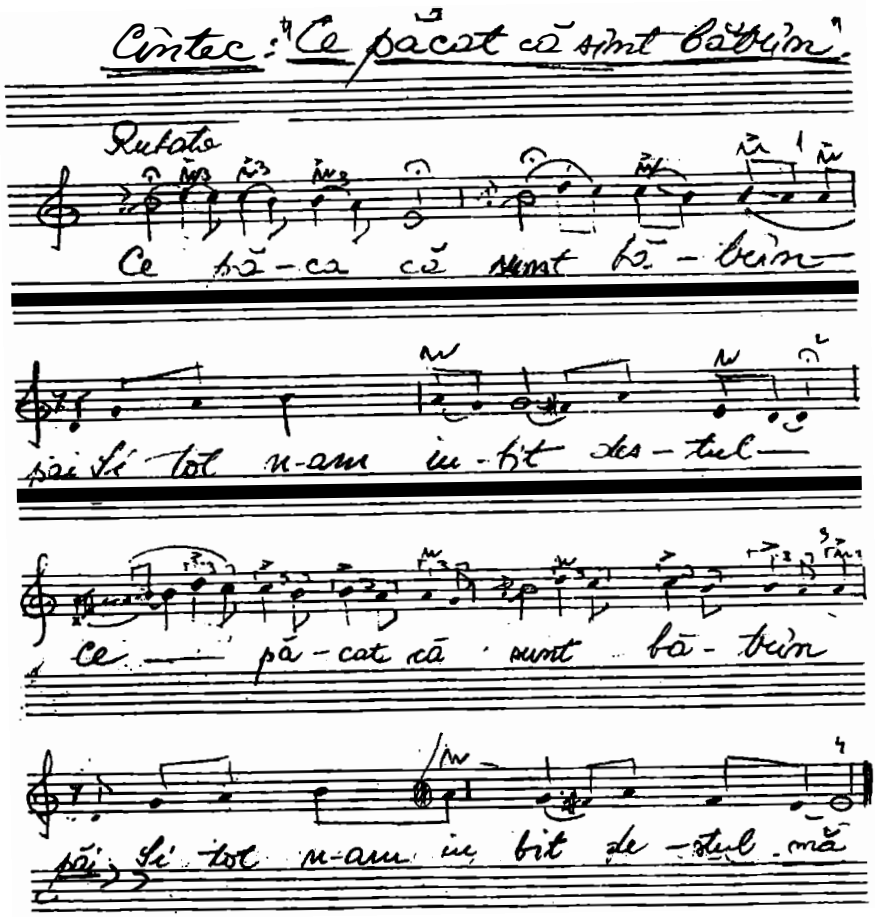

Fig. 4623 d

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul fonogramei No. 4623 d (dictat)
Gen: Cântec.
Inf. Tohăneanu Nicolae
Orig. Sita Buzăului
Culeg. A. Sachelarie

1: Ce păcat că sunt bătrân
2; Şi tot n-am iubit destul
2: Trec zilele trec şi ieu
Îmbătrânesc şi-m pare rău
3: Păcat c-am îmbătrânit
Şi nu-s sătul dă iubit
4: Ş-am iubit prea multă pă lume
Făr să te cunosc pe tine
5: Căci dacă te cunoaşteam
Poate că nu-mbătrâneam
6: Păi, Aşa-i viaţa omului
Ca şi frunza pomului
7: Când dă roua înverzeşte
Când dă bruma-ngălbeneşte

Observaţia culegătorului: "Îşi aduce aminte vorbele numai cântând"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Gen: Cîntec "Munții Tatra"

Mun-ții Ta-tra, de ce nu vrei să-ți to-pești

Ză-pa-da

Fiindcă nem-ții stau pe e-le

Și ne țin în-tre vîl-ce-le

Mun-ții Ta-tra

cînd a-veți voi is-pră-vit.

Fig. 1242

www.cimec.ro / www.mncr.ro

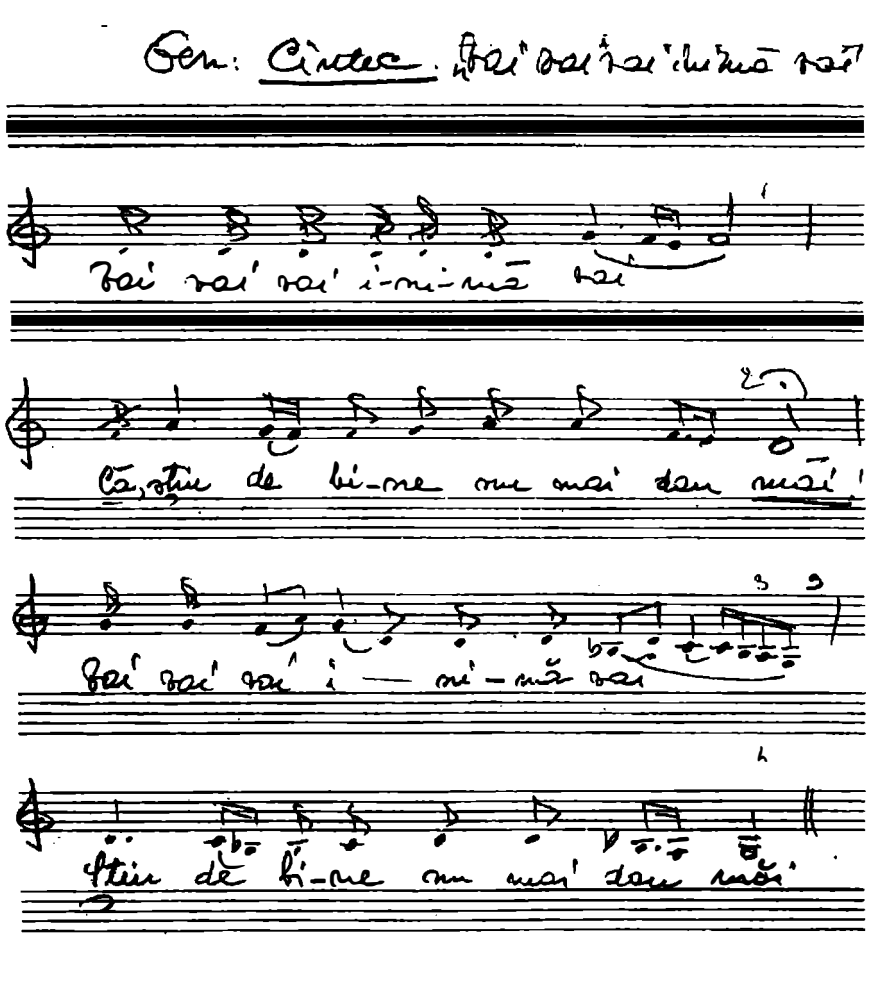

Fig. 1250

www.cimec.ro / www.mncr.ro

I. 1250
Text cântec "Vai, vai, vai, inimă vai"

/: Vai, vai, vai, inimă, vai
Că ştiu de bine nu mai dai, măi:/
//
S-arde-te focu pământ
Şi te-ar bate domnu sfânt
/: Ce-am semănat n-a ieşit
Şi-am sămănat busuioc
Şi-am sămănat viorele
A ieşit amar şi jele.

* Pe aceeaşi fişă urmează primul rând melodic dintr-un cântec de joc intitulat "Cui nu-i place dragostea" în ritm de învârtită. Cercetătorul nu l-a notat integral, probabil considerându-l nesemnificativ.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

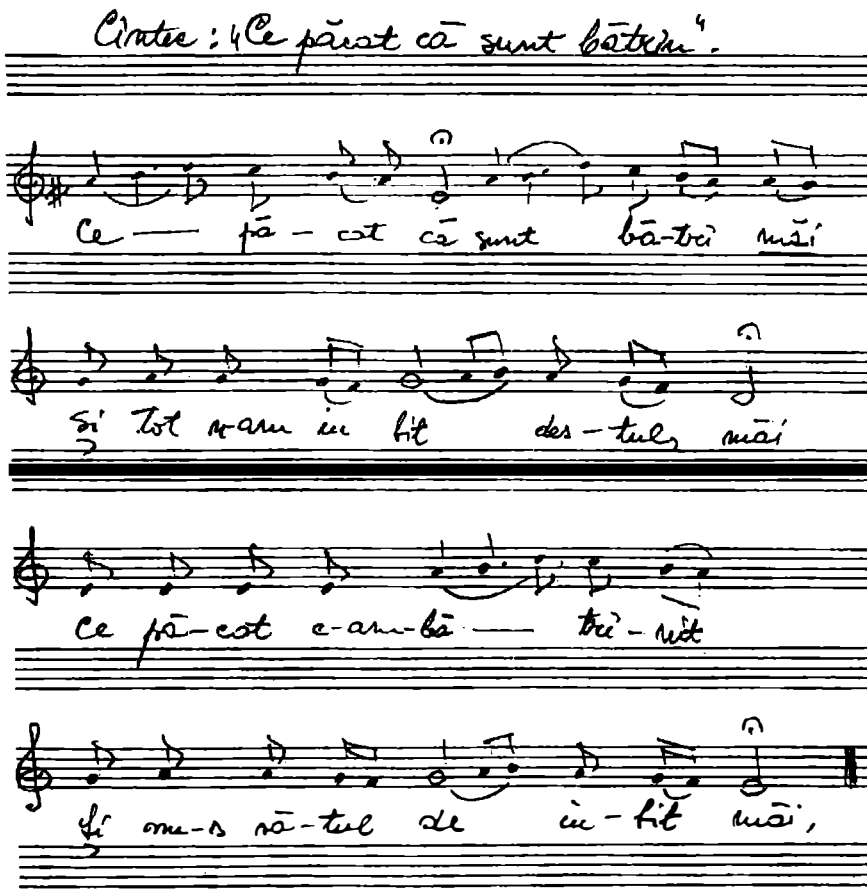

Fig.1251

www.cimec.ro / www.mncr.ro

I 1251
Text cântec: Ce păcat că sunt bătrân

Ce păcat că sunt bătrân
Şi tot n-am iubit destul /e
Ce păcat c-am'bătrânit
Şi nu-s sătul de iubit
///
Că şi-a făcut Dumnezeu
Troacă leagănul meu, măi
Ai, Cum m-ai legănat pe mine
De nu am noroc pe lume
///
Mamă norocelul meu
L-o băut boii-n părău
Nu ştiu boii l-o băut
Sau eu noroc n-am avut
C-am trecut pe-o punte lată
S-a căzut norocu-n baltă
Şi, L-au băut doi boi bălan
Şi eu noroc nu mai am

* "Cântecu ăsta încheie cu la mai zi măi din vioară".

"L-am auzit de pe la alţi prieteni de prin alte părţi, când era în militărie; da eu l-am modificat, că să fie mai plăcut pentru bătrâni. Când te-aud bătrânii cântându-l păsta, le râde mustaţa".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

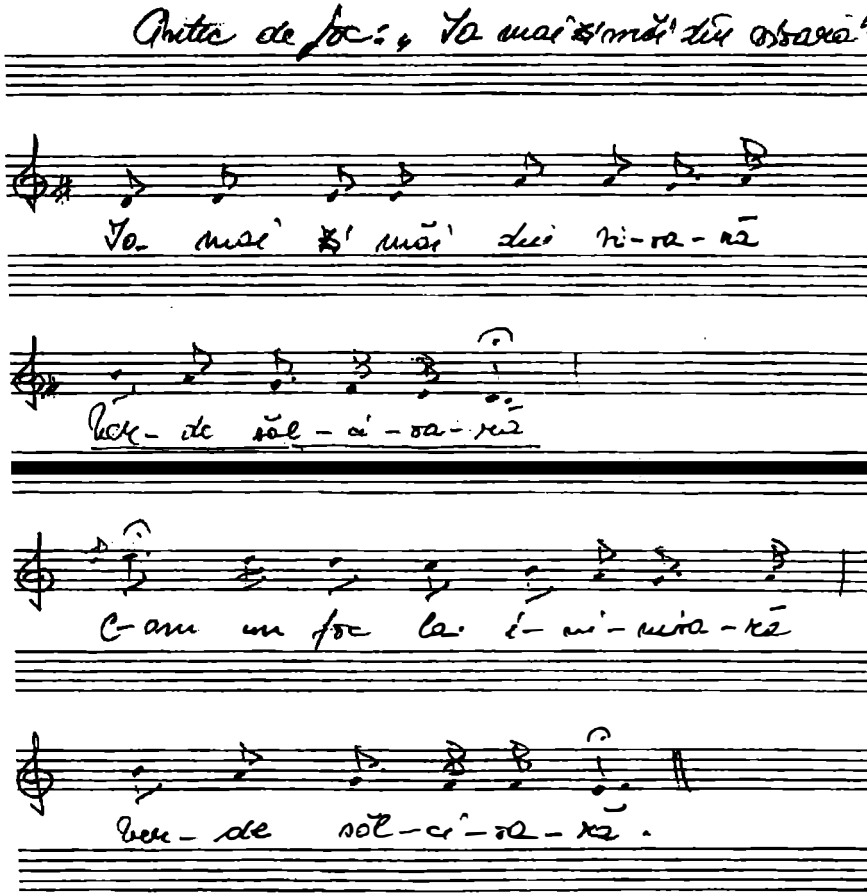

Fig. 1252

www.cimec.ro / www.mncr.ro

I. 1252

Text cântec

Ia mai zi măi din vioară
Verde sălcioară
C-am un foc la inimioară
rf.
Ia mai zi măi la mijloc
Verde busuioc
Cât eu n-am avut noroc
Verde busuioc
De ştiam că n-am noroc
Verde siminoc
M-aruncam de mic în foc
Verde siminoc
M-aruncam în foc să ard
Verde foi de fag
De durerea care-o trag
Verde foi de fag

"E unu la noi care ca el nu cântă nimeni pă tot judeţu: Popica Constantin".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

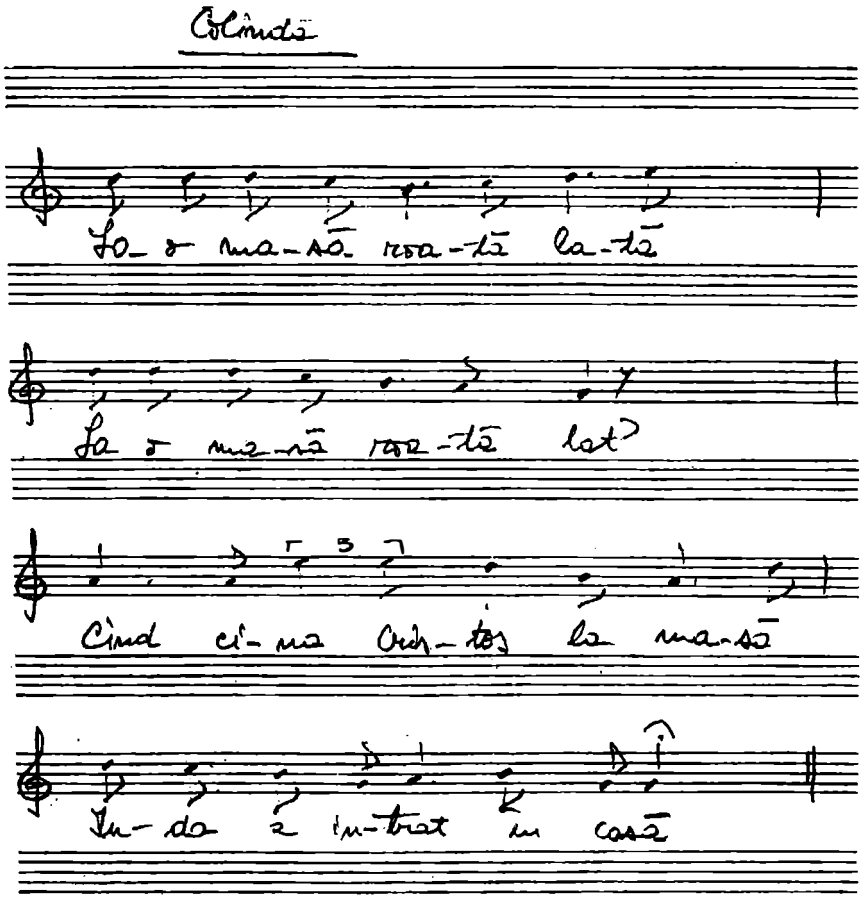

www.cimec.ro / www.mncr.ro

I. 1253

Colind: "La o masă roată lată" (?)

/: La o masă lată :/
Când cina Cristos la masă
Iuda a intrat în casă
/: Şi s-aşează după masă :/
Daţi-mi cinzeci de arginţi
Să vi-l dau să-l răstigniţi
/: Nici n-a pus arginţii jos :/
/: Pe Cristos din afar' l-au scos :/
/: Cu suliţe l-au străpuns :/
/: Apă şi sânge a curs :/

("nu mai ştiu")

www.cimec.ro / www.mncr.ro

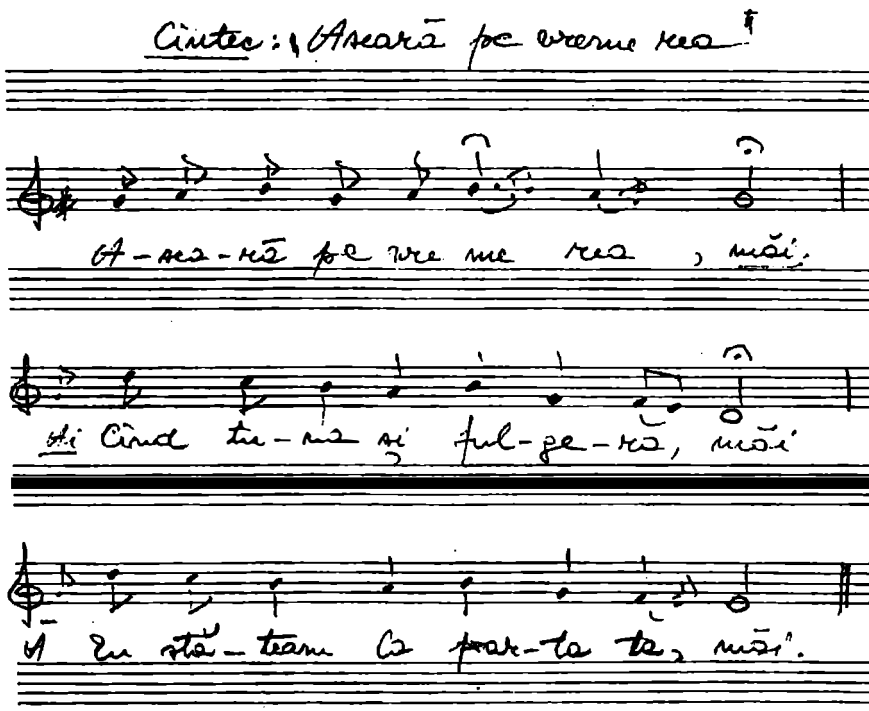

Fig. 1254

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Textul cânteçului: "Aseară pe vreme rea"

Aseară pe vreme rea, măi
Când tuna şi fulgera, măi
Eu stăteam la poarta ta
Căţeluşa mă lătra
Mamă-ta o amuţa
Dă-i căţelului să mânce
Cornuleţ cu lapte dulce
Şi, Mametii să nu-l amuţe
Hai mândruţo la fereastră
C-â fără plouă de varsă
şi mă udă la cămaşe
Lasă plouă să te plouă
Că n-ai vrut la ora nouă
Lasă plouă că nu-mi pasă
Căci mai am vreo trei în casă
Lasă-l mândro pe cei trei
Şi te uită-n ochii mei
Ochii mei sunt verzi ca iarba
Şi-am iubit doi ani degeaba.

* "L-am învăţat noi aşa... Am pus unu o vorbă, altu alta şi le-am adunat la un loc. da mai mult sunt accentuate de mine, eu şi văru meu".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

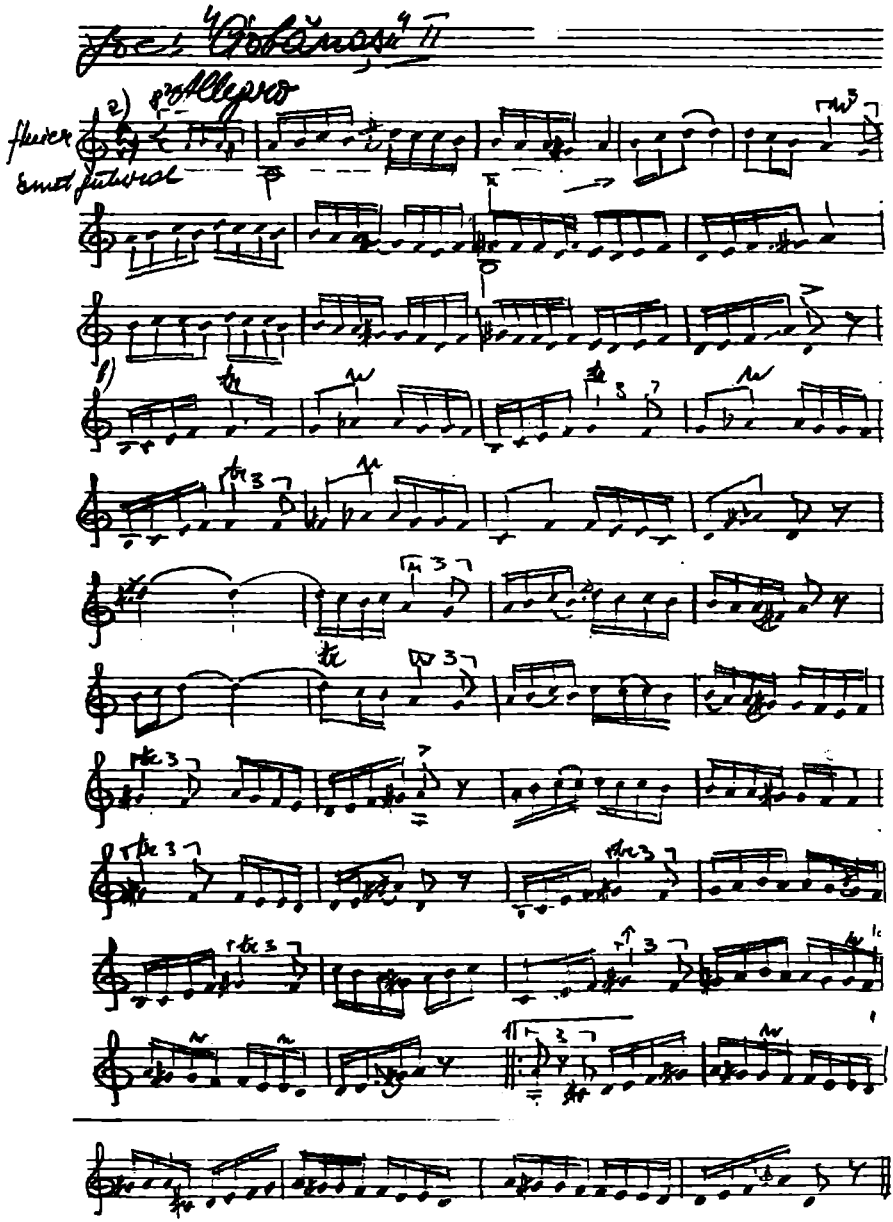

Fig. 4609 c

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 271-274

ÎNSEMNĂRI PE MARGINEA UNOR CULEGERI DE FOLCLOR MUZICAL DIN JUDEȚUL COVASNA

Constantin Catrina

Lectura unor culegeri de folclor muzical efectuate în localitățile din sud-estul Transilvaniei, cu trimitere, evident, și la satele covăsnene ne-a adus în atenție, pe lângă trăsăturile cele mai edificatoare ale acestor creații seculare, și un anume grad al interferențelor ce leagă prin trăsăturile lor morfologice Țara Bârsei de județul Covasna și prin acesta, în continuare de zonele estice învecinate: Moldova și Muntenia subcarpatică. Dar când vorbim de Vâlcele, de Covasna-Voinești, Brețcu etc., studiile de specialitate pun în evidență, nu în ultimul rând, trăinicia unui strat vechi de folclor ale cărui reverberații multiple dau specificitate și originalitate acestor așezări transilvane; investigațiile finalizate între anii 1937-1980, datorate muzicienilor Tiberiu Brediceanu, Speranța Rădulescu,, Gheorghe Ciobanu și Nicolae Coman dar și cele ale cercetătorilor din domeniul coregrafiei populare Emanuela Balaci și Andrei Bucșan vor întări, iată, sumarele noastre observații formulate până aici.

De la Tiberiu Brediceanu (1877-1968)[1] ne-a rămas, de exemplu, o valoroasă colecție de cântece populare culese, în principal, din Transilvania și Banat[2]. Studiind acest material folcloric înregistrat, Tiberiu Brediceanu nota în anul 1949: "reiasă din toate acestea marea unitate muzicală - dovadă de continuitate muzicală! - cât și strânsa legătură ce există, în general, între textele și între melodiile baladelor noastre populare, - fenomen caracteristic, de de altfel și pentru alte genuri ale muzicii populare românești, cum este de pildă cel al colindelor, cântecelor de la cununii, cântecelor de secerători ș.a. aceleași melodii conservând, uneori chiar prin veacuri, aceleași texte și invers, aceleași texte prin aceleași melodii"[3].

Dar ceea ce dorim să remarcăm în acest loc este faptul că Tiberiu Bediceanu a lucrat mai mulți ani la rând pentru finalizarea temei: Mioriița - *studiu și culegere de folclor*[4]. Punând, astfel, în discuție autenticitatea unor variante literare culese de G. Cătană, în Banat, sau de V. Bumbac, în Bucovina, Tiberiu Brediceanu va dubla unele dintre culegerile poetice precedente cu melodiile lor interpretate de Radu Husan (n. 1853), Maria Jurebiță (n, 1869) și Matei Jurebiță (n. 1908) - toți trei din localitatea Covasna. Desigur, comparând mai multe "mioriițe" cu Mioriița de tip V g"[5], culeasă din Turcheș - Săcele (8.VI.1937), de la lăutarul Niță Oglindă[6], născut în anul 1884, folcloristul formulează ideea, curajoasă, totuși, ținând seama de puținele exemple muzicale avute la îndemână, că locul de "naștere al baladei, de unde s-a lansat întâia versiune a textului și a melodiei Mioriței... nu poate fi altul decât stâna unor ciobani de pe Țara Bârsei, situat pe teritoriul transilvan, în nemijlocita apropiere de punctul de întâlnire cu teritoriul vrâncean și cu cel moldovean"[6]; adică într-un punct aflat chiar în "părțile Covasnei și ale pasului Oituz"[7].

O mai recentă lucrare de folclor muzical, *Cântecul. Tipologie muzicală.I. Transilvania Meridională* (1990)[8], semnată de etnomuzicologul Speranța Rădulescu, ne aduce în atenție, din nou, localitatea Vâlcele, punctul de referință al unui alt reputat culega-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tor de folclor, de versuri populare, însă, pe nume I.G.Bibicescu (1848 - 1924)[9]. Consultând indicele alfabetic al localităţilor cercetate dar mai ales secţiunea volumului: *Corpus de texte princeps însoţite de trimiteri la variante* vom afla că doamna Speranţa Rădulescu a inclus la acest capitol şi 11 cântece culese (şi în colaborare cu Eugenia Săndulescu) din Vâlcele, număr superior faţă de înregistrările din Cerişor - Hunedoara, cu 7 piese; Drăguş - Braşov, 7 piese şi Răşinari cu 4 piese. După titlu, cântecele culese din vâlcele (1980) sunt următoarele: I-auzi valea cum răsună; Trage-mi bobii şi-mi ghiceşte; Vară, vară primăvară; Seara bună şi m-aş duce; Colo-n vale-n grădiniţă; Mult mă-ntreabă iedera; Toată lumea-mi zice lotru; Mărioară pentru tine; Patru boi leagănă caru şi a zis tata cătră mine[10].

Deşi întregul repertoriu de cântece publicat în volumul *Cântecul* (total: 67 de piese) este însoţit de varietele lui poetice înregistrate în timp, curiozitatea m-a determinat să caut în culegerea lui I.G. Bibicescu posibile versuri care să fi dăinuit, cu melodia lor, până la culegera doamnei Speranţa Rădulescu. Dar, cu părere de rău, nu am putut să identific această vieţuire posibilă dar şi foarte interesantă pentru procesul intim al creaţiei anonime. Motivul ? Posibil ca I.C. Bibicescu să nu fi ajuns la versurile unora dintre aceste cântece existente şi la acea dată. Dar ceea ce cred că se poate afirma este faptul că repertoriul vocal înregistrat la Vâlcele, în anul 1980, mărturiseşte existenţa unei puternice tradiţii de interpretare a cântecului doinit. De altfel, cântecele: A zis tata cătră mine, I-auzi valea cum răsună, valea, Vară, vară primăvară, Colea-n vale-n grădiniţă, Trage-mi bobii şi ghiceşte, Patru boi leagănă caru, s-au putut înregistra, de câţiva ani buni, şi pe Târnave, în Mărginimea Sibiului, Ţara Oltului, Ţara Bârsei, răspândirea lor fiind stimulată, poate şi de spectacolul folcloric, de Radio şi Tv sau de discul de muzică populară.

Ceea ce vrem, însă, a remarca în mod cu totul special este felul în care interpreţii din Vâlcele: Gheorghe Bucşa, 53 de ani; Elena Ţifrea, 54 de ani; Alexandru Caşaş, 61 de ani; Maria Boroş, 32 de ani; Gheorghe Cucu 53 de ani, şi-au interpretat cântecele în momentul înregistrărilor conduse de doamna Speranţa Rădulescu. Din lectura textului muzical, de exemplu, se poate observa cum firul cântecului doinit este împodobit nu numai cu o bogată ornamentaţie dar şi cu o anume ţesătură melismatică şi nu în ultimul rând cu un tremolo prelungit la încheierea rândurilor melodice şi mai ales la sfârşitul strofei poetico-muzicale.

Asamblul acesta de elemente morfologice (melodie, ritm şi din punct de vedere arhitectonic) ce răzbate din urzirea cântecului doinit din Vâlcele ne spune că în această parte de ţară şi stratul mai nou al cântecului propriu-zis primeşte, prin interpretarea localnicilor, peceţile melodiei străbune observate şi de Gheorghe Maior: "Căutând să dovedească munţii din jurul Oituzului ca loc de origine al Mioriţei: << În Ardeal - citat după George Breazul (1887-1961) - fiecare ţinut îşi are caracteristica sa de muzică: jalea tăcută, înfudată pe care să nu ţi-o ştie toată lumea a celor de pe Ţara Bârsei şi Trei Scaune (sub. n.) nu e aceeaşi cu a Olteanului, care strigă sfâşietor, sau cu a Târnăveanului care şi-o exprimă mai primitiv, nici cu a Mărgineanului, mai liber, sub ochii căruia tresaltă priveliştea întregului Ardeal, nici cu a veşnic revoltaţilor dintre Secaşe, ori cu sfredelitoarea jale ce te împinteneazâ la joc, a celor de pe Mureş, ori cu cea răsunătoare şi horitoare a Moţilor>>[11].

Ca specialişti în domeniul folclorului coregrafic Emanuela Balaci şi Andrei Bucşan au investigat în zona Covasna în două etape: în 1956 (Sita Buzăului) şi în 1963 (Voineşti, Valea Mare, Mărtănuş şi Breţcu)12. Cele 114 melodii notate din vatra satelor menţionate dau o medie, după cum apreciază cercetătorii menţionaţi, de cca. 23 de jocuri de fiecare localitate cercetată din punct de vedere al dansului popular. Comparând cu întregul ansamblu al jocului popular românesc, această medie mijlocie este depăşită însă prin deosebita ei vitalitate, prin frecvenţa manifestărilor coregrafice covăsnene întâlnite în cele mai diverse prilejuri: la

www.cimec.ro / www.mncr.ro

nuntă sau la petreceri familare, ocazionale etc.

Executate la fluier, cimpoi, vioară, acordeon, cu acompanient la cobză, ţambal sau, mai nou, interpretate de tarafuri alcătuite din trompetă, saxofon, taragot, jocurile înregistrate din localităţile nominalizate mai sus se particularizează prin dinamism specific, printr-o varietate de figuri coregrafice precum în Brâul bătrân din Sita Buzăuli ce cuprinde - remarcă cercetătorii - "toată gama figurilor cunoscute: bătăi, pinteni, cârlige"[13] etc.

Din punct de vedere al morfologiei muzicale culese de Emanuela Balaci şi Andrei Bucşan se mai caracterizează şi printr-o melodică specifică sudului Transilvaniei sau ş cu răspândire în zona subcarpatică a Olteniei şi Munteniei[14]. Din ansamblul melodiilor culese de N. Coman şi Gh. Ciobanu şi transcrise de C.Georgescu şi Gh. Ciobanu se remarcă jocurile notate în doi timpi binari (*Hora Sântiliei, Ardelenească, Brâul lui Zbarcea, Sârba* (în mai multe variante), *Chindia, Brâul, Slănicul, Corăgheşte*[15], *Ursăreasca, Căzăceasca, Aţica, Mânioasa, Sfledereşul, Cărăşelul, Anicuţa, Cirimpoiul, Ardeleana, Oiţa, Floricica, Clopoţelul, Breaza, Brânza*); apoi *Năframa* cu fraza 1, în 5/8(2+3) şi fraza a 2-a în 2/4 iar în ritm asimetric numai *Ardeleana* (p. 459: 3+2+2/16).

Cât priveşte structurile sonore ale materialului cules, predomină paralelismul major-minor, cu bogate inflexiuni cromatice, dar şi cel al scărilor pentacordice şi hexacordice. Din punct de vedere al schemei arhitectonice se detaşează, în primul rând, melodiile de formă fixă(AB) şi apoi melodiile de formă liberă bazate "pe introducerea de fraze noi" sau "variaţiuni pe un cadru constant"[16] (Sârba, p. 417: ABCDE, cu fiecare frază repetată) sau jocul Corăgheşte cu următoarea structură: ABBVCD).

În majoritatea lor melodiile analizate de noi se mai caracterizează şi printr-o serie de motive ritmico-melodice sincopate iar ca valori cel mai adesea persistă pătrimea urmată de patru şaisprezece sau două optimi şi pătrime.

Un pitoresc anume, de fapt o trăsătură specială a jocului popular românsc (sincretismul) se degajă din strigăturile de "comandă" precum: Foaie verde ş-un bujor/ Şi mi-o lasă pe-un picior./Frunză vrede muşeţel/ I-auzi sârba marunţel sau la jocul Boităneasca: Foaie verde ş-o lalea/ Şi mi-o bate pe podea;/ Foaie verde de gutui/ Să mi-o faci într-un călcâi./ Foiliţă după muche/ Şi mi-o face la genunche;/ Foaie verde măr mustos/ Mi-te lasă moale-n joc,/ Frunzuliţă solz de peşte,/ Şi mi-o face ursăreşte[17].

Studiile şi culegerile de folclor, cu referire la câteva dintre localităţile judeţului Covasna (Breţcu, Covasna, Mărtănuş, Sita Buzăului, Valea Mare, Vălcele şi Voineşti) demonstrează, în primul rând, o mare varietate în cadrul repertoriului muzical ce însoţeşte jocul tradiţional ca şi legătura cântecului propriu-zis cu infinitatea trăirilor omeneşti. Din alt punct de vedere, exemplele muzicale comentate anterior dau şi ele noi dezlegări vieţii noastre spirituale fie atunci când vorbim de cântecul bătrânesc "Miorița", fie în cazul cântecelor doinite legate de acest spaţiu aureolat prin originea lui sud-ardelenească profundă şi, desigur, arhaică.

NOTE

1, G. Sbârcea, *Tiberiu Brediceanu în slujba muzicii româneşti*, Cluj, 1957, p. 65-72.

Tiberiu Brediceanu a fost un muzician şi om de acţiune ce s-a aflat mereu în confruntare cu demersurile ce s-au impus pentru deşţelenirea terenului afirmării noastre artistice şi a contribuit, mai ales în anii de dinaintea şi după Unirea din 1918, la înfiinţarea primelor instituţii muzicale şi artistice din Transilvania: Opera Română şi Teatrul Naţional (1919); Conservatorul de Muzică şi Artă Dramatică (1920) - toate trei din Cluj - apoi Coservatorul de Muzică "Astra" din Braşov (1928) şi nu în ultimul

www.cimec.ro / www.mncr.ro

rând prin redimensionarea activităţilor practice iniţiate şi patronate de către Astra şi Societatea pentru crearea unui fond de Teatru Român (S.T.R.)

2. T. Brediceanu, *170 melodii populare româneşti din Maramureş* (1910), Bucureşti, ESPLA, 1957; *Melodii populare româneşti din Banat*, Ediţie îngrijită de Costantin Zamfir, Bucureşti, Editura Muzicală, 1972.
3. T. Brediceanu, *Scrieri*. Ediţie îngrijită şi prefaţată de Brânduşa Nuţescu, Bucureşti, Editura Muzicală, 1976, p. 269.
4. Studiul lui Tiberiu Brediceanu a fost publicat mai întâi în *Muzica*, nr. 4(p.16-25) şi nr. 5 (p.11-19), Bucureşti, 1974 şi apoi republicat în *Scrieri*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1976, p. 233-281.
5. Vezi, nota 3, p.261-263.
6. De fapt, melodia culeasă de la lăutarul Niţă Oglindă (n. 1884) din Turcheş-Săcele este, după cum precizează şi T. Brediceanu, o doină instrumentală ("Când şi-a pierdut ciobanul oile") şi nu o Mioriţă propriu-zisă (melodie şi vers).
   Pentru un punct de vedere mai nuanţat vezi la I. R. Nicola, în Angvstia, 2, Sfântu Gheorghe, 1997, p. 385.
7. Vezi, nota 3, p. 231.
8. Speranţa Rădulescu, *Colecţia Naţională de Folclor. Cântecul. Tipologie muzicală, I. Transilvania Meridională*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1990.
   Pentru o privire generală asupra acestui volum, vezi: Ghizela Sulişteanu, în Muzica, Bucureşti, nr. 4, 1991, p.178-184.
9. I.G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*. Ediţie îngrijită de Marin Croicu. Prefaţă de I.C. Chiţimia, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.
10. Vezi, paginile: 160-162; 168-170; 186-187; 192-200; 200-201; 215-217; 222-224; 234-236; 238-239 şi 239-241.
    De reţinut şi cântecul nr. 58 ("Munte, munte, brad frumos", p. 227), cules din Călăuţaş, judeţul Harghita.
11. G. Breazul, în *Muzica românească de azi*, Bucureşti, 1939, p. 63-64.
12. Emanuela Balaci, A. Bucşan, *Jocuri din Transilvania de Sus. Monografie coregrafică*, Braşov, Casa Creaţiei populare a Judeţului Braşov, 1969, p. 449.
13. Idem, p. 481.
14. Ibidem, p. 465.
15. Jocurile: *Corăgheşte, Căzăceasca şi Ursărească* fac parte şi din repertoriul mai vechi al zonelor etnofolclorice din Moldova.
16. Vezi, nota 12, p. 473.
17. Idem, p. 477.
    Pentru o analiză mai detaliată vezi şi A. Bucşan, *Specificul dansului popular românesc*, Bucureşti, Editura Academiei, Bucureşti, 1971, p. 391-416.

Notes about some musical folklore's gathering from Covasna district (Summary)

In theese files it's about morphological aspects and of the musical folklore's content which was preserved in etude and gatherings done between 1937-1980.

All these are thanks to the folklorists: Tiberiu Brediceanu (1877-1968). Speranţa Rădulescu and also to the coregraphs: Emanucla Balaci and Andrei Bucşan.

Puting into practice the compared method about gathering material from Covasna city's districts (Breţcu, Covasna, Mărtănuş, Sita Buzăului, Valea Mare, Vălcele and Voineşti) we could undeline that in this etnofolklore area, thereia a lot of variety of meldies which accompany the traditional music plays; on the other hand the folklore musical pieces gatherings on these places give also some details about our spirituals life was reflect surrely in many variants of the old song named "Mioriţa" and also through the doina songs who are in Meridionals Curved Carpathians.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

CERCETĂRI ETNOGRAFICE ÎN ZONA DE CURBURĂ INTERIOARĂ A CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

Gheorghe Dinuță

Prezenta comunicare are la bază un material etnografic rezultat din cercetările de teren efectuate cu circa un deceniu și jumătate în urmă în cadrul programului de cercetări științifice al Muzeului Satului din București din acea perioadă dar care încă nu a putut fi valorificat în întregime în diferite studii de specialitate decât parțial, cercetările fiind extinse ulterior pe Valea Mureșului și Gurghiului, avem în vedere, unele comunicări susținute, în cadrul unor sesiuni științifice ale Muzeului Satului, București, Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (anul 1990), cu care prilej, vorbind de realizarea unui studiu al Monumentelor de arhitectură și tehnică populară, pentru diferite zone etnografice ale României, am făcut referiri și la zona de care este vorba în expunerea noastră. Avem în stadiu de manuscris o serie de fișe repertoriu pentru o zonă mai vastă a Transilvaniei, în care este cuprinsă și zona Curbura interioară a Carpaților răsăriteni.

De aceea comunicarea noastră va aborda doar unele aspecte ale domenoiului ocupațional și anume unele probleme legate de meșteșugurile și industriile tradiționale.

Vom face câteva referiri și la tipurile de așezări, unele atestări documentare, stilul arhitecturii etc.

În sfera cercetărilor noastre au fost cuprinsse atunci o serie de localități reprezetative sub aspect etno-istoric și economico-cultural, printre care: în județul Harghita, comuna Corund, cunoscută prin măestria meșteșugului olăritului și ceramica pictată, smălțuită de aici; orașul Vlăhița, cnoscut ca vechi centru metalurgic și minier, cu satele aparținătoare; comuna Ciuc cu satele Ciuc Sângeorgiu, Bancu, Amăseni; de subliniat că satul Bancu este reprezentat în Muzeul Satului din București printr-o gospodărie secuiască din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (anul 1862) casa, șura cu grajd, bucătărie de vară etc; comuna Plăieșii de Jos, cu satele Plăieșii de Jos și de Sus, Casinu Nou, Iacobeni și Imper; în jud. Covasna, orașul Covasna cu satul Voinești; comuna Zăbala cu satele respective; comuna Brețcu, satul Brețcu; Zona Buzaielor care a cuprins localitățile Întorsura Buzăului, Brădet, Sita Buzăului, Vama Buzăului cu satele Acriș și Buzăel (jud. Brașov). Așa cum rezultă din cercetările etnografice complexe realizate de noi, majoritatea localităților parcurse și-au menținut până aproape de zilele noastre specificul tradițional, multe din ele ca așezări de vale cu o formă alungită de-a lungul văii și drumului principal, cu o structură relativ adunată a gospodăriilor, cu o tendință de aglomerare, aproape compactă în centrul vetrelor. Profilul economic mixt, pastoral-agricol și forestier au favorizat și dezvoltarea, în afară de agricultură, creșerea animalelor și păstoritul, lucrul la pădure etc. și a unor meșteșuguri și industrii specializate. Dintre axcestea meșteșugul prelucrării lemnului, a atins acte foarte ridicate, mai ales în confecționarea porților înalte, masive, cu multe elemente decorative executate prin crestături sau în traforaj. Proporțiile șurilor și grajdurilor, întreceau dublu pe cele ale caselor de locuit și bucătăriilor, fiind și un simbol al apartenenței sociale (foști nemeși). Gospodăria din satul Bancu, com. Ciucsângeorgiu fiind un exemplu elocvent în această privință aflată în Muzeul Satului din București.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

În condițiile specifice montane și submontane ale majorității localităților, agricultura practicată în terase, s-a dezvoltat în decursul timpurilor ca o agricultură de coastă. Este demn de subliniat în această privință,plugul de lemn cu icoman schimbător, ca principală unealtă de prelucrare a pământului, un exemplar de acest tip aflându-se și în Muzeul Satului din București.

Creșterea animalelor cornute mari, precum și a oilor a favorizat apariția unor suprafețe întinse ocupate cu fânețe și pasuri, care în majoritatea cazurilor au ocupat circa o treime din hotarul satelor.

Exploatarea lemnului, una din cele mai vechi și răspândite ocupații, ocupa în unele cazuri, al doilea loc în ordinea importanței în economia satelor, dată fiind suprafețele întinse ocupate cu păduri.

Din punct de vedere istoric, satele cercetate în zona de curbură interioară a Carpaților sunt așezări străvechi, multe din ele fiind atestate în documente, încă din secolele al XIII-lea și al XIV-lea. Amintim că localitatea Vlăhița a fost amintită pentru prima dată într-un act din anul1301 sub numele de "Mihlea Olachalis" (Satul românesc), apoi Ciucsângeorgiu, amintit într-un act din anul 1332. Conform unor documente vechi, aflate la Filialele Arhivelor Statului din Brașov, Miercurea Ciuc, Târgu Mureș etc. și despre care s-au publicat anumite lucrări la care nu insistăm. Secuii s-au stabilit treptat în aceste locuri începând cu secolul al XII-lea preluând în timp de la populația locală românească unele îndelitniciri tradiționale de bază cum sunt creșerea animalelor și păstoritul, tehnicile de prelucrare a pământului (ex. agricultura în terase cu plugul de lemn cucoman schimbător, precum și unele tehnici tradiționale în lucrul la pădure, prelucrarea lemnului și chiar unele elemente tradiționale ale planului locuinței, stilului arhitecturii.

Despre prezența masivă a unei populații românești de țărani agricultori și păstori cu un sistem de organizare social-politică, reflectate în documentele secolelor XII-XIII vorbește și Ștefan Pascu în lucrarea sa "Din istoria Transilvaniei", (Edit. Acad. Rom. 1960) iar la rândul său, Nicolae Iorga în lucrarea "Istoria românilor din Ardeal și Ungaraia (Edit. Științifică și Enciclopedică, Buc. 1989) face de asemeni unele referiri la populațiile românești din Transilvania, inclusiv a zonelor de care ne ocupăm.

Revenind la tema comunicării noastre, menționăm că principalele ocupații tradiționale - agricultura creșterea animalelor și păstoritul, lucrul la pădure etc.- au favorizat dezvoltarea unor industrii țărănești strâns legate de acestea, respectiv și a unui număr apreciabil de instalații industriale (mori de apă, pive pentru prelucrarea țăsăturilor de lână, joagăre sau fierăstraie și altele, condițiile social-economice și fizico-geografice concrete, tradițiile etnice ale populației din zona cercetată ne-au oferit posibilitatea studierii diferitelor tipuri de industrii și instalații pe o arie relativ largă, zona de Curbură interioară a Carpaților, aflându-se din punct de vedere administrativ pe teritoriul a trei județe, Harghita, Covasnei și Brașov, și în succesiune istorică. Rețeaua hidrografică relativ deasă a favorizat apariția într-o serie de sate a unei tot atât de vaste rețele de instalații, chiar dacă până în momentul cercetărilor noastre nu mai erau toate în stare de funcționare. Totuși pe baza datelor obținute pe plan local, cu reconstituirile celor dispărute sau aflate pe cale de dispariție, ne-am putut da seama de importanța și rolul acestora în cadrul economiei satelor. Unele dintre industriile țărănești practicate sunt tot atât de vechi ca și așezările respective. Avem în vedere morile de apă și unele joagăre sau fierăstraie care au jucat un rol important în exploatarea lemnului, apoi pivele și vâltorile ș.a.m.d. Au apărut și unele instalații cum sunt cele folosite pentru distilarea rachiurilor sau pivele și teascurile pentru producerea semințelor oleaginoase și obținerea uleiului vegetal, dar care în momentul cercetărilor multe erau pe cale de dispariție.Vom consemna succint numărul de instalații pe categorii și tipuri și pe sate.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

În jud. Harghita com. Corund au fost consemnate pentru anii 1983-84 un număr de 15 mori de apă, cu roata verticală, 4 joagăre şi fierăstraie, patru pive de lână cu roata de apă, două căzănării de mari proporţii, trei teascuri de stors uleiul vegetal. Tor aici, dat fiind practicarea meşteşugului olăritului pe scară largă, centrul de la Corund fiind cunoscut în toată ţara până în zilele noastre, au fost identificate un număr de 6 mori de măcinat malţul, care din punct de vedere morfologico-structural aveau în genere aceleaşi elemente componente ale mecanismelor.

II. În comuna Ciucsângeorgiu, cele mai multe instalaţii au fost consemnate în satele Amăseni şi Bancu. Au fost consemnate un număr de 15 mori de apă şi şapte joagăre, dintre care trei erau combinate cu moara.

III. În comuna Plăieşii de Jos, satul Casinu Nou au fost consemnate trei joagăre în combinaţie cu moara, şi un număr total de 12 mori de apă, dintre care trei cu joagăr.

IV. În judeţul Covasna, comuna Zăbala au fost consemnate un număr de 18 mori, dintre care două cu joagăr sau gater, în funcţiune la acea vreme.

V. În comuna Breţcu au fost consemnate trei mori de apă pe Pârâu Breţcului şi un singur joagăr (gater) la Oituz, precum şi două teascuri de ulei care nu mai funcţionau din anul 1940.

VI. În satul Voineşti pe Comandău au fost consemnate trei mori de apă dintre care una combinată cu piuă şi alta cu gater (fierăstrău).

VII. La Întorsura Buzăului. Au fost consemnate circa 14 mori, dintre care una cu piua în funcţiune, restul erau fie ruinate, fie dispărute.

VIII. La "Vama Buzăului (Braşov) au fost consmnate un număr de 5 mori şi trei joagăre, o piuă de ulei cu 12 ciocane şi roata de apă cu aripi, un teasc cu berbeci (două ciocane).

Totodată, în oraşul Vlăhiţa, străvechi centru metalurgic şi minier au fost consemnate existente în trecut, conform unei statistici publicate în Monografia istorică a Vlăhiţei (autor Vaida Laycs), un număr de peste 20 joagăre acţionate cu apă, în mare parte dispărute, circa 10 mori din care mai funcţionează doar două în momentul cercetărilor, iar un joagăr fusese dus nu demult la Muzeul etnografic din Cristuru Secuiesc.

Tot în Vlăhiţa am consemnat o instalaţie industrială de mari proporţii, o adevărată fabrică acţionată cu ajutorul apei, o forjă veche de peste 150 de ani, proprietate a Intreprindeii metalurgice din Vlăhiţa căreia i-am făcut cu prilejul cercetărilor şi o fişă de repertoriu. De altfel noi am făcut o serie de fişe de repertoriu şi la alte instalaţii consemnate de noi în diferite sate şi care erau în stare de funcţionare.

Toate acestea, precum şi unele dispărute vor fi prezentate într-un viitor repertoriu pe care preconizăm să-l alcătuim pe o arie mult mai largă. De altfel, noi am şi elaborat şi publicat în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice Anul II, nr. 3/ 1991 Repertoriul Monumentelor de Tehnică Populară de pe Valea Gurghiului şi Mureşului Superior, conceput ca o primă experienţă în domeniu. Instalaţia industrială de mari proporţii din Vlăhiţa, mecanismele erau constituite din trei instalaţii cu roţi de apă cu diametrul de 3,50, lăţimea între obezi era de 1,30 metri; lungimea axurilor 8 metri grosime 80 cm. Rugurile din interior în care erau fixat cele trei ciocane, acţionate cu ajutorul apei prin cădere pe nişte nicovale, prelucrau fierul la cald. Ciocanele aveau la capete un bătător metalic. Noi am considerat această forjă ca o formă de trecere de la instalaţia populară acţionată cu ajutorul apei, la adevărata fabrică, singura deosebire fiind forţa motrice, a apei. Iazul de aducţiune a apei era amplasat al înălţimea de cca 5 metri deaupra roţilor, apa venind la roţi prin cădere verticală prin nişte jghiaburi din lemn instalate tot vertical.

În satul Voineşti aparţinător de oraşul Covasna a fost vizitată intreprinderea de cherestea de la capătul satului (spre Comondău), unde scândura prelucrată adusă din munte cu un

www.cimec.ro / www.mncr.ro

vagonet transportat pe cablu pe un suport care se mişca pe un traseu înclinat era aşezat apoi pe şine obişnuit de unde era tras cu calul până la garnitura care se forma pe una din linii. Această bază forestieră era cunoscută de localnici sub numele de "Fabrica de la Planul înclinat", care reprezenta un stadiu avansat de industrie de prelucrare a lemnului.

În concluzie putem spune că dacă în momentul cercetărilor noastre cu peste un deceniu în urmă, am consemnat un număr mare de instalaţii industriale, multe din ele în funcţiune, astăzi, în condiţiile noi ale ecnomiei de piaţă, aceste instalaţii, aşa cum am consemnat în ultimii ani într-o serie de zone, multe din ele fiind revigorat, ar putea juca un rol important în economia satelor, contribuind pe plan local la prelucrarea produselor agro-alimentare şi industriale, precum şi ale diferitelor meşteşuguri. Avem în vedere în primul rând acele complexe industriale ţărăneşti care cuprindeau o moară, piua cu darac, joagăr sau fierăstrău (toate pe un singur fir de apă un singur acoperiş). Toate aceste industrii şi instalaţii revigorate în condiţiile economiei de piaţă de astăzi ar putea costitui nu numai o sursă importantă de venituri pentru proprietarii acestora dar şi nişte avantaje pentru localnici care nu ar mai fi nevoiţi să meargă cu produsele lor pentru prelucrarea la distanţe mari. În ce priveşte repertoriul de care am vorbit, acesta va putea fi finalizat în următorii ani pe baza cercetărilor efectuate de noi în colaborare cu alte instituţii muzeale, unele din ele continuând şi în prezent.

NOTE

1. Asemenea acţiuni am întreprins în ultimii ani cu Muzeul Bran, Muzeul Satului din Bucureşti, într-o serie de zone din sudul şi Centrul Transilvaniei.
2. Gh. Dinuţă: Raport de cercetări Ştiinţifice în judeţele Harghita, Covasna, Braşov (Mss. Muzeul Satului, 1984).
3. Ştefan Pascu, Din Istoria Transilvaniei. Edit. Acad. Rom. Bucureşti 1960.
4. Nicolae Iorga, Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică Bucureşti, 1989.
5. Gh. Dinuţă: Repertoriul Monumentelor de Tehnică popoulară de pe Valea Gurghiului şi Mureşului superior (în Bul. Comisiei Monumentelor Istorice, An II, nr. 3, anul 1991, Bucureşti, 1991).

Ethnographical Researches Made in the Eastern Carpathians (the inner curvature zone) (Abstract)

The backbone of this study is an etnographical material which is the outcome of several scientific researches as part of a Scientific Research Program initiated by the Village Museum of Bucharest. There have been approached various aspects linked to occupation and work,especially those related to the traditional peasant trades and industries. The sphere of research included a series of localities from Harghita and Covasna counties. These localities were representative from an ethno-historical and economic.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Fig. 1 Corund-Harghita. Vedere spre Moara lui Szento Kalman. Iazul şi roata de apă

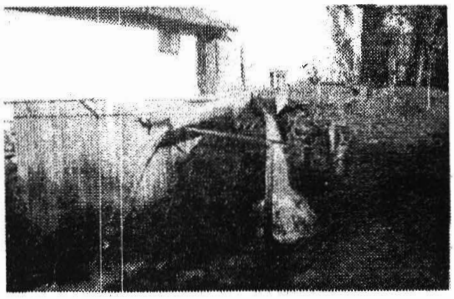

Fig. 2. Corund-Harghita. vedere spre Moara lui Gyorfy Peter. Iazul şi roata.

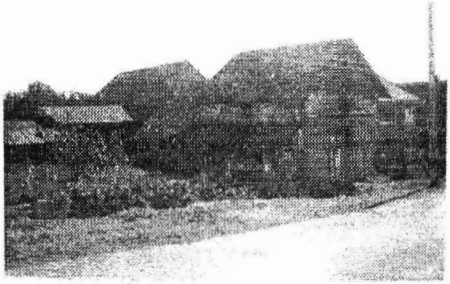

Fig. 3. Vlăhiţa-Harghita. Vedere spre Moara lui Daniel Aron.

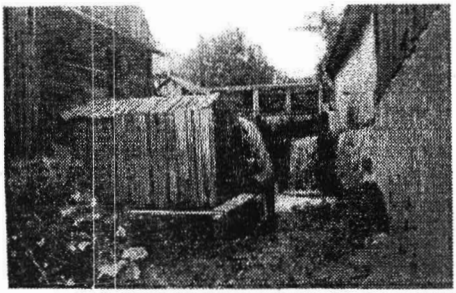

Fig. 4. Vlăhiţa-Harghita. Moara lui Botta Ion Vilmos. Iazul şi roata de apă.

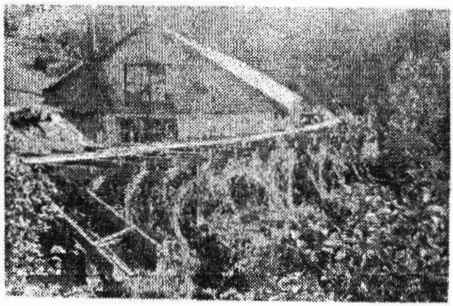

Fig. 5. Vlăhiţa-Harghita. Clădirea în care este forja acţionată cu apă.

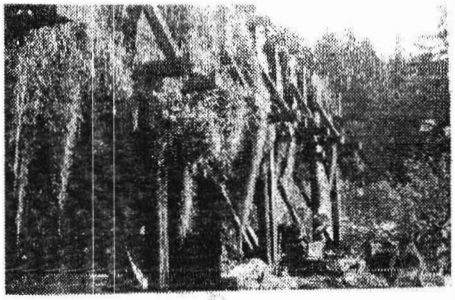

Fig. 6. Vlăhiţa-Harghita. Forja acţionată cu apă. Vedere spre roţile de apă.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

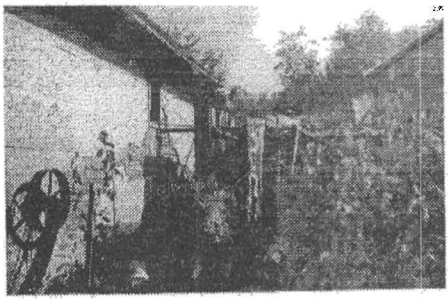

Fig. 7. Zăbala-Covasna. Moara lui Biszak Isztvan. Roata de apă.

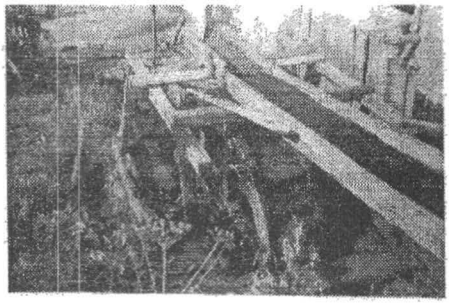

Fig. 8. Zăbala-Covasna. Moara lui Biszak Isztvan. Iazul şi roata de apă.

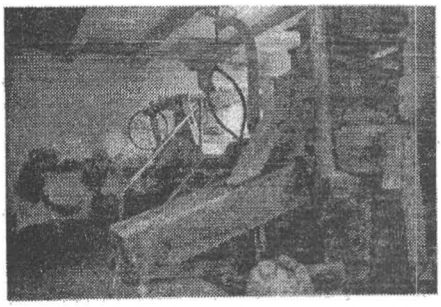

Fig. 9. Zăbala-Covasna. Moara lui Biszak Isztvan. Interiorul.

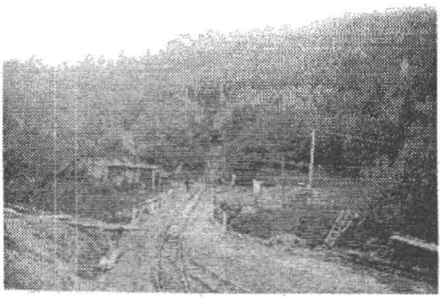

Fig. 10. Voineşti-Covasna. "Planul înclinat. Vedere generală.

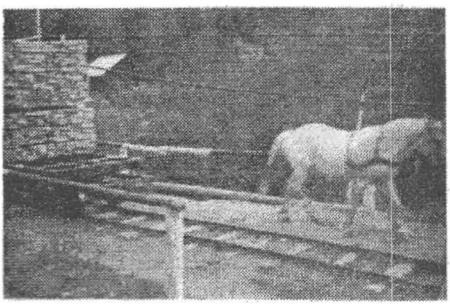

Fig. 11. Voineşti-Covasna. Tragerea Vagonetului de cherestea cu calul,

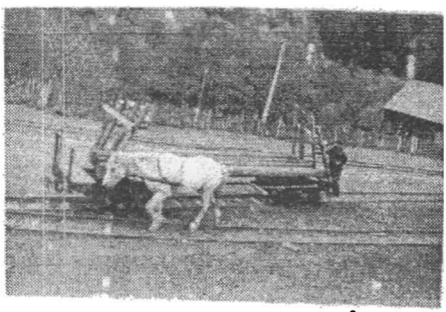

Fig. 12. Voineşti-Covasna. "Planul Înclinat" Tragerea vagonetului cu calul.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

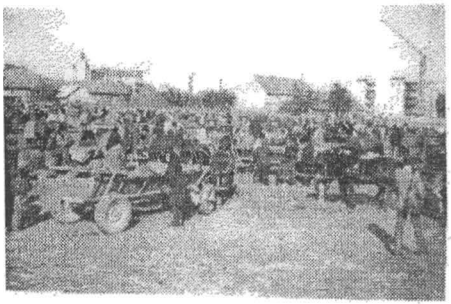

Fig. 13. Târg la Întorsura Buzăului, jud. Covasna.

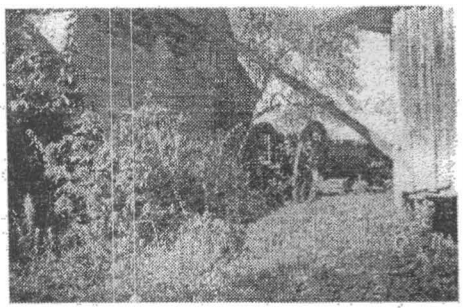

Fig. 14. Vama Buzăului, jud. Braşov. Moara lui Gh. Păduraru. Roata de apă.

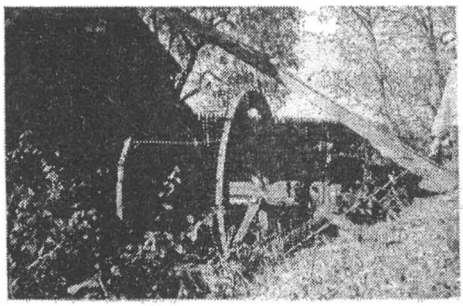

Fig. 15. Vama Buzăului, jud. Braşov. Moara lui Gh. Păduraru. Detaliu.

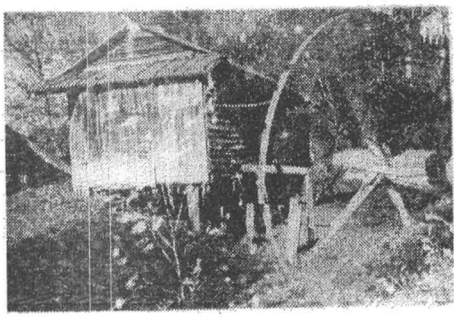

Fig. 16. Vama Buzăului, jud Braşov. Joagărul şi roata cu aripi de la piua lui Gh. Păduraru.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 283-287

REALITĂŢI ALE SATULUI ÎN SCAUNUL TREI SCAUNE OGLINDITE ÎN CONSCRIPŢIA CZIRAKY (Scaunul filial Micloşoara) - 1820

Crişan N. Cristian

De o reală valoare pentru istoria naţională este şi conscripţia Cziraky din 1820, astfel începutul de secol XIX putând fi reconstituit în latura cotidianului şi a vieţii eoonomice pe baza acestui imens material arhivistic, inedit pentru Scaunul Trei Scaune (Sepsi, Kezdi, Orbai şi Micloşoara - scaun filial).

Conscripţia Cziraky vine după conscripţia urbarială de la 1785, având ca scop inventarierea resurselor fiscale. Ea s-a făcut în genere după acelaşi plan, aceleaşi întrebări şi instrucţii cuprinse în conscripţia din 1785, de această dată întocmindu-se pentru toată Transilvania.

Desigur, pentru conscrierile iobagilor şi jelerilor, prin răspunsurile care s-au dat, conţinutul acestor conscripţii poate interesa pe orice istoric. Prin aceste conscripţii, practic se aruncă o lumină nouă asupra vieţii eoonomice a comunităţii fiecărui sat, putând surprinde în cele mai mici amănunte întreaga dezvoltare economică, şi anume:

-oare cât pământ lucra, calitatea şi productivitatea pământului, cum se lucra, ce se plătea pentru pământ stăpânului de pământ, în ce consta robota, negoţul ţăranesc, obiceiurile sau drepturile vechi, creşterea vitelor, toponimia anumitor locuri, târgurile anuale şi săptămânale, numărul morilor, starea drumurilor, înmuierea cânepii, păstoritul animalelor, producţia de vin şi legat de aceasta cârciumăritul, meşterii satului, comerţul cu sare, calitatea păşunilor, lemnele de foc şi de construcţii, culesul ghindei şi hrănirea porcilor cu ghindă, modul în care decurgea pescuitul şi vânatul, culesul fructelor sălbatice din pădure, cauzele locurilor pustii, înstrăinarea loturilor de pământ şi a pădurilor, date despre starea socială a locuitorilor satelor şi nemulţumirile acestora.

Conţinutul bogat în informaţie m-a făcut să mă oprcsc deocamdată doar asupra scaunului filial Micloşoara, şi anume asupra comunităţilor din Aita Mare, Aita Medie, Aita Seacă, Baraolt, Băţanii de Sepsi, Belin, Bodoş, Căpeni, Micloşoara şi Valea Zălanului.

Prima parte a conscripţiei cuprinde răspunsul direct la întrebările puse de scripţionari, întrebări care dealtfel pot fi deduse pe baza răspunsului dat, partea a doua ocupându-se doar de conscrierea iobagilor şi jelerilor.

În ce priveşte *aratul pământului şi îngrăşarea lui* de regulă se ara cu doi boi iar acolo unde pământul ridica oarecare probleme, cu patru boi, reînoirea puterii roditoare a pământului constituind de asemenea o grijă permanentă a sătenilor.

În privinţa *cerealelor recoltate* de către sătenii Scaunului Micloşoara, există o varietatc destul de mare (grâu, porumb, secară, ovăz, orz). Sunt şi sate în care cerealele se fac "numai după o îngrăşare bună şi multă muncă") Aita Seacă, Valea Zălanului (Bodoş) sau care datorită zonei muntoase în care se află, au probleme cu clima şi, în consecinţă, rccolta nu e pe măsura aşteptărilor.

În ce priveşte raportul bob-semănat boabe-culese, datele ne vin dintr-o altă conscripţie, cea de la 1785, şi anume:

www.cimec.ro / www.mncr.ro

-grâu 1 : 2,5-6
-secară 1 : 4
-orz 1 : 2,5 - 7,5
-ovăz 1 : 4
-porumb 1 : 24 - 60.

Cu privire la *locurile de cosit*, se disting următoarele aspecte:

- sunt sate care cosesc de două ori în hotarul satului (Belin, Micloşoara, Baraolt), după care îşi lasă vitele pe fâneţe, şi sate care cosesc o singură dată, datorită locurilor apoase (Aita Seacă). Se întâlnesc şi cazuri când sătenii vând din faneaţa satului cu acordul comunităţii satului, dacă au nevoie de o oarecare cheltuială (Micloşoara).

Păşunile ca şi pădurile erau proprietăţi comune ale comunităţii satului. După cazul în care se află, se pot clasifica în trei categorii:

a) păşuni aflate în propriul hotar al satului (problema care apare aici e că acestea, de regulă, sunt puţine)

b) păşuni aflate tot în hotarul satului, dar pe care sătenii le folosesc în schimbul prestării robotei sau plăţii unei taxe, stăpânilor de pământ.

c) păşuni care se află în alt sat, şi care sunt folosite contra cost de comunitatea respectivă.

Astfel, sate ca Aita Mare, Aita Medie, Baraolt, Belin, Micloşoara, au păşuni bune, pe când sate care nu au păşuni destule (Căpeni, Valea Zălanului) îşi pasc vitele, contra cost, pe păşunile satului vecin.

Lemnele de foc şi construcţii erau folosite atât pentru nevoile proprii cât şi pentru nevoile satului şi bisericii. Întâlnim sate cu păduri (Aita Medie, Băţanii de Sepsi, Belin, Micloşoara, Valea Zălanului, Aita Seacă) şi sate care cumpără cu bani lemne de construcţii (Bodoş), vânzarea acestora făcându-se de regulă cu îngăduinţa stăpânilor de pamânt (Belin). Alte sate se plâng de accesul greu în pădure (Valea Zălanului), datorită zonei muntoase, transportul lemnelor făcându-se anevoios.

În toate satele care au pădure matură sau bătrână, porcii sunt lăsaţi "cu îngăduinţa stăpânului de pământ", fără a plăti o sumă oarecare, să se hrănească cu fructele stejarului şi fagului (ghindă şi jir). Excepţie fac satul Bodoş a cărui pădure este tânără.

La culesul fructelor sălbatice (mere şi pere pădurete) fiecare sătean are dreptul de a strânge liber, pentru a-şi face oţet (Aita Mare, Belin, Căpeni, Baraolt).

Prin lemnele de foc şi construcţii, prin fructele pădurii, prin posibilitatea de a-şi hrăni porcii cu ghindă şi jir şi prin existenţa anumitor ocupaţii specifice în pădure, putem afirma că pădurea era amplificatorul posibilităţilor de trai. Târgurile în care sătenii cumpărau sau îşi valorificau anumite produse (cereale, legume, sare) sunt amintite şi ele. Acestea erau anuale şi săptămânale.

Pentru cei din zona Scaunului Micloşoara, târg săptămânal se organizează la Baraolt (miercurea), Aita Mare (marţi). Erau foarte frecvente şi târguri "de ţară" care se ţineau la Racoşul de Sus, Rupea, Sfântu Gheorghe, Braşov, Odorhei şi Feldioara.

Din răspunsul dat la întrebarea, dacă se ocupă cu comercializarea sării, reiese faptul că sunt sate care au câştigat înainte de pe urma comerţului cu sare, sate care câştigă încă din vânzarea sării adusă de la Praid şi Odorhei (Băţanii de Sepsi, Micloşoara) folosind ca locuri de desfăşurare pieţele oraşelor Sfântu Gheorghe şi Braşov, şi sate care folosesc sarea doar pentru necesarul lor (Bodoş).

Starea drumurilor, după datele ce rezultă din conscripţii, e atât bună (Băţanii de Sepsi, Belin - "umblări pe drumuri amenajate, câştigând bani din vânzarea produselor şi a

www.cimec.ro / www.mncr.ro

vitelor), cât şi rea (Aita Seacă, Valea Zălanului, Bodoş).

Vamă plătesc toţi cei ce trec peste podul de la Hăghig sau Măgheruş, când merg la Braşov (Valea Zălanului, Băţanii de Sepsi, Aita Seacă).

În hotarele satului sunt amintite şi terenurile pustii. Cei chestionaţi le amintesc, dar nu uită să menţioneze şi faptul că au proprietari, de regulă stăpânii de pământ, domnii "posesori". Cauzele acestor pământuri pustii se datorează de regulă incendiilor, caselor părăsite sau celor distruse de vreme. Cei întrebaţi mai răspund că unele locuri mai mici au fost date colonilor în posesie.

Una din întrebări (rubrici) le oferă posibilitatea sătenilor de a-şi exprima şi anumite nemulţumiri de ordin economic şi de ce nu, chiar social. Astfel sunt sate care se plâng de un pământ slab productiv (datorat ploilor puternice care le spală pământul îngrăşat sau locului pietros), altele de faptul că au puţine locuri bune. Se mai plâng de lipsa târgurilor, de plata vămii şi de lemnele de foc pe care sunt nevoite să le cumpere.

Mergând mai departe pe firul întrebărilor puse, avem date şi despre cultivarea cartofilor din păcate, la acea dată, se cultivau în Scaunul Micloşoara., după cum rezultă cel puţin din analiza conscripţiilor, doar la Aita Mare, "pe un anumit teren".

La întrebarea privind înstrăinarea loturilor de pământ, toate comunităţile au răspuns că nu au şi nici nu au avut obiceiul înstrăinării pământurilor sau a pădurilor.

Surprinde în mod plăcut existenţa unui număr apreciabil de mori pentru făină, păsat mei, dar şi existenţa pivelor pentru postav.

Sunt sate ale căror mori nu fac faţă solicitărilor, cerealele fiind duse şi în satele vecine. Există şi o menţiune interesantă în ceea ce priveşte transportul acestor cereale la moară: "cerealele sunt duse de morarul satului, pe care le ia de la fiecare casă şi le aduce înapoi gata măcinate".

Dreptul de vânătoare şi pescuit e amintit de conscripţiile urbariale, aproape nesistematic, fără a rezulta că s-ar fi făcut după nişte reguli bine stabilite. Diferă totuşi, de la comunitate la comunitate. Ca atare, cei din Aita Mare pescuiesc şi prind raci în apele (pâraiele) din apropierea satului cu îngăduinţa stăpânului. În Aita Medie, pescuiesc şi prind raci fără nici o interdicţie, cei din Belin la fel. De asemenea dispun şi de un lac de unde prind (pescuiesc) ţipari.

În privinţa vânătorii, cei din Micloşoara şi Baraolt răspund că sunt liberi să vâneze, fără nici o restricţie.

O caracteristică a Scaunului Trei Scaune este şi aceea că aici cârciumăritul se extinde pe tot anul. Aşadar se vinde fără oprelişte vin, bere, ţuică (Baraolt, Belin, Micloşoara, Căpeni). Referitor la vin, acesta este adus din vecini (Ţara Românească-5 zile de mers, Sighişoara).

Funcţie de specificul satului (mărime, aşezare, ocupaţii de bază), meşterii satelor îi găsim în număr mare (Baraolt, Belin, Căpeni), mic (Aita Seacă) sau chiar deloc. Luat în ansamblu, diversitatea meseriilor, e destul de mare, fiind consemnaţi cizmari, lăcătuşi, fierari, olari, zidari, vopsitori, geamgii, croitori, cojocari, tâmplari, tăbăcari, ceasornicari (Căpeni).

Ca "fabrici" sunt amintite sticlăriile de la Zălan şi Bixad, fabrica de salpetru ('acid azotic') de la Aita Mare, vopsitoria de la Hăghig, precum şi fabricile de la Braşov.

Pe lângă grija zilnică de a-şi lucra pământul în contul propriei sale gospodării, aceste documente de arhivă ne dezvăluie şi sarcinile pe care aceştia le aveau faţă de stăpânii de pământ. Pe scurt am putea spune că ţăranii (iobagii sau jelerii) nu şi-au susţinut doar propria existenţă, ci prin obligaţiile pe care le aveau faţă de stăpânii de pământ, şi pe aceştia. Robota,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

principală obligaţie în muncă, şi poate şi cea mai complexă, aceasta în ideea că se întâlnesc nenumărate forme de achitare a obligaţiilor faţă de stăpânul de pământ. În afară de aceste obligaţii, alte sarcini mai mărunte le îngreunau şi încărcau viaţa ţăranilor.

În ce priveşte prestarea robotei, variaţiile sunt destul de mari şi diferă de la localitate la localitate, iar în cadrul localităţii de la stăpân la stăpân şi în funcţie de perioada anului. Ea se manifestă în zile de muncă la 2-4 zile săptămânal (104-156 zile anual pentru iobagi) şi 1-2 zile săptămânal (52-104 zile anual, pentru jeleri).

După cum am spus, partea a doua a conscripţiei se ocupă de conscrierea iobagilor şi jelerilor, mai bine spus a fiecărei categorii sociale - coloni, inqvilini, subinqvilini, extranei. Numele conscrise (atât numele cât şi prenumele) trădează cât se poate de clar prezenţa elementului românesc:

Aita Mare:	Joannes Morutz
	Theodorus Bats
	Serban Bokor
	Joannes Brotya
Aita Medie:	Georgius Szecsele
	Nicolaus Pozna
Aita Seacă:	Groza Janos
Baraolt.:	Joannes Olah
	Petrus Triumfui
	Georgius Berszan
	Georgius Vaszi Roman
	Simeon Roman
	Nic. Muntean

În Băţanii de Sepsi, pe lângă nume ca: Maria Longa, Michael Ola, apare şi un toponimic, şi anume denumirea unei sesii - "szecsete".

Belin:	Nicolaus Karatson
	Niko Borka
Bodoş:	Gajtza Istvan
	Berszanyi Mihaly
Căpeni:	Nicolaus Sztojka
	Nicolaus Palosi
	Nyiku Ţapu
	Stephanus Moldovan
Midoşoara:	Josephus Boda
	Michael Bitigă
	Joannes Nitzuj
Valea Zălanului:	Nioolaus Nikulaj
	Joannes Szirbuj
	Michael Dragomer (jude)

Putem afirma, fără nici o îndoială, că prin informaţia cuprinsă, aceste conscripţii îşi au locul lor de cinste în rândul documentelor de patrimoniu, prin faptul că certifică, prin conscriptorii vremii, prezenţa romanilor şi în această parte a Transilvaniei, unde, după cum se poate constata, au participat activ la viaţa economică şi socială din această zonă.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

NOTE:

1. ARHIVELE NAŢIONALE MUREŞ, fond nr. 27 "Colecţia Consoripţii Urbariale " 1785-1820; Scaunul Trei Scaune - conscripţia din 1820; u.a. nr:471-Aita Mare, 472-Aita Medie, 473-Aita Seacă, 478-Baraolt 479-Băţanii de Sepsi, 481-Belin, 486- Bodoş, 495- Căpenl (Chepeţ), 530-icloşoara, 562-Valea Zălanului
2. TROCSANYI ZSOLT, Az erdely parasztsag tortenete 1790-1849 (Istoria ţărănimii ardelene), Budapesta, 1956, p.19
3. Ibidem, p. 22

REALITES DU VILLAGE DU TREISCAUNE REFLECTES DANS LA CONSCRIPTION CYIRAKYI - 1820 ("chaise" Micloşoara)

La conscription "Cziraky" de 1820 a ete realisee apres la conscription urbarialle de 1785 pour faire l'inventaire des resources fiscalles de la Transylvanie. Generalment l'ouvrage a ete conque apres le meme plan, les memes questions et instructions comprises dans le conscription de 1785, cette fois etant realisee pour toute la Transylvanie.

La premiere partie de la oonscription renferme le reponse pour les questions des conscripteurs, la deuxieme partic comprend seulment l'enregistration des paysans serfs ("iobagi" et "jeleri").

Grace a la reichesse des informations, l'etude ne renferme l'entier "chaise" Trei Scaune, il comprend seulment le chaise Micloşoara, precisement les comunautes d'Aita Mare, Aita Medie, Aita Seaca, Baraolt, Băţanii de Sepsi, Belin, Bodos, Căpeni, Micloşoara et Valea Zalanului.

Pour les informations mises a la disposition des hommes de science cettes conscriptions occupent un lieu important parmi les documents de patrimoine, parce qu'ils certifient la presence des Roumains dans la SE de la Transylvanie, qui ent appartes leur contribution dans la vie economique et sociale dans cette zone.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 289-300

VECHEA NUNTĂ ŢĂRĂNEASCĂ DIN TOPLIŢA

Matei Florina

Nunta în Topliţa şi în localităţile româneşti din Ţara Giurgeului, era asemănătoare celor descrise în multe lucrări cu caracter monografic. De aceea vom marca momente cheie pentru ca mai apoi să ne oprim şi să insistăm doar asupra acelor etape din desfăşurarea ceremonialului nunţii care prezintă unele note particulare pentru zona Topliţei.

Spre deosebire de alte localităţi, mireasa era adusă în Topliţa cu tot tipicul la casa mirelui încă din joia premergătoare nunţii, care avea loc duminica. Era probabil un termen de probă în care socrii, în special mirele probau diferitele calităţi de gospodină ale miresei. Pentru aducerea miresei se proceda după cum urmează:

Feciorul cerea în căsătorie fata. Dacă părinţii erau de acord el îşi trimitea părinţii sau alte rude apropiate, să o peţească. Atunci când mergeau la peţit luau cu dănşii ţuică. Cu această ţuică serveau pe părinţii miresei şi pe mireasă (care în caz că nu vrea să se mărite refuza să bea din ţuică).

"A mers un fecior la peţit şi l-a întrebat mireasa că ce are:
Că mi-i casa-n deal la cruce
Vine vântul lemne-aduce
Vine ploaia le despică;
Nu-i lucra mândră nimică
Desculţă nu te-oi purta
De ţi-a trebui umbla
La moară nu te-oi mâna
De nu-i mere, nu-i mânca" (*)

După ce se duceau toate tratativele în legătură cu căsătoria, se stabilea data logodnei şi a nunţii. Feciorul cumpăra verighetele (schimburile). Logodna o făceau părinţii pe cont propriu. Începeau apoi pregătirile pentru nuntă.

Joia înaintea nunţii, mirele împreună cu rudele mai apropiate, cu prietnii intimi şi cu naşii mergeau cu căruţele după mireasă şi zestrea ei. Până acolo şi la poarta miresei partea femeiască chiuia:

Ne ducem după mireasă
Nu ştiu ne-or da drumu-n casă
De ne-or da de nu ne-or da
Pe fereastră om intra
Ş-om începe a cânta:
Ieşi afară tu mireasă
Şi deschide porţile
Şi-ţi cuprinde mirele
Şi-ţi încarcă, carele. . .

După ce erau poftiţi în casă, la părinţii miresei erau serviţi cu băutură şi mâncare (de obicei sarmale). După acest scurt ospăţ se da zestrea la mireasă, iar cu această ocazie nea-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

murile mirelui se tărguiau să scoată cât mai mult. Zestrea era încărcată în căruţeiar mireasa lega batiste şi flori la căpestrele cailor sau la coarnele boilor. La fiecare cărăuş îi dădea câte un colac mare de grâu şi un litru de ţuică. Întregul alai pornea spre casa mirelui chiuind;

Mulţămim la dumneavoastră
De pahare ce-am băut
De lăiţele ce-am şezut
De pahare ce ne-ati dat
De lucruri ce v-am furat.

În continuare se chiuia tot drumul parcurs până la locuinţa mirelui. Aceste chiuituri conţin cuvinte de bun rămas pentru părinţii şi fraţii miresei, recomandări de comportare a mirelui faţă de mireasă etc. :

Foicică matostat
Mândră floare noi v-am dat
Un dulap mândru cu flori
Drăguţa dintre feciori.
Măgheranul de la vamă
Sănătate bună mamă
Şi mulţam că m-ai crescut
Şi-amu mare m-ai vândut.
. . . . . .
Tinerel mire cinstit
Mândră floare ţi-ai găsit
Astă vară la cosit.
Fii bun şi n-o supăra
Că-i tânără s-o usca
Că nu-i floare de rogoz
S-o rupi şi s-o ţâpi pe jos.
Că-i floare din fereastră
Şi ţi-om da-o de nevastă . . .

Informator: Truţa Valeria,45 ani (1983),
Topliţa - Zencani.

Când ajungeau în poartă la socrii mari tot prin chiituri se chema afară soacra mare să-şi primească nora. Din nou se făceau tot felul de aprecieri şi recomandări uneori chiar răutăcioase:

Ieşi afară soacră mare
Şi te suie pe butuc
Să vezi ce noră-ţi aduc.
Şi de-ţi place cheamo-n casă
Şi de nu nouă ne-o lasă.
Că noi nu ne supărăm
După altu-o mărităm
Ieşi afară soacră mare
Că-ţi aducem noră tare,
Să-ţi ajute la ciubăr,
Să te scuture de păr
Să te pieptene pe cap
Cu-n dărab mare de fag. . .

www.cimec.ro / www.mncr.ro

După ce coborau din căruțe, tot alaiul se îndrepta spre casă. Soacra mare îşi primea nora în pragul casei chiuind şi aruncând peste miri cu boabe de grău ca semn al fertilității.

Draga mamii noră aleasă
Calcă rar şi hai în casă
Calcă pe treapta de sus
Ca tine altele nu-s.
Că mama ți-o da un pământ
Negru şi plin de secară
Şi-un voinic frumos pe sară.

Fetele şi nevestele chiuiau şi ele:

Ţâpă grâu nu ţâpa orz
Noii îţi dăm lucru fmmos
Tâpă grău nu ţâpa pleavă
Noii îţi dăm lucru de treabă

Informator: Vlad Maria,65 ani (1983)
Topliţa-Zencani.

După aceasta, din nou se organiza în casa mirelui o mică petrecere. Astfel se încheia ceremonialul cu adusul miresei în ziua de joi.

În zilele care urmau, până la nuntă, miriii îşi puneau vornici şi druşte. De obicei se alegeau 12 perechi dintre fetele şi feciorii, rude sau prieteni cu mirii. Tot mirii îşi puneau câte un «staroste». "Nănaşi erau cei care 1-au botezat, dacă trăiau, dacă nu, atunci puneau un neam de-al celor morți sau un om mai de frunte".(*)

În vinerea dinainte de nunţii starostii frumos gătiți, porneau prin sat pentru a chema neamurile şi fruntaşii satului. Sâmbăta chemau vornicii şi druştele (chemătorii şi chemătoarele). Vornici: flăcăi prieteni ai mirelui gătiți în haine de sărbătoare, peste ele panglici (petele, bete) colorate, cu câte o cârjă împănată în mână.

Druşte: prietene ale miresei de asemenea frumos gătite, în mâna dreaptă țineau un colac cît o rotiţă de plug iar peste el o păpuşă de busuioc împodobită cu mărgele.

Aşa porneau voinicii (chemătorii) la prietenii şi prietenele mirelui, iar druştele (chemătoarele) la prietenele miresei.

Semn rău era dacă se întâlnea. Atunci feciorii tăiau din colacul druştelor (chemătoarelor), care spre ruşinea lor umblau mai departe cu colacul tăiat.

Atât vornicii, druştele, cât şi starostii, după formula de politeţă de la intrarea în casă ziceau următoarele versuri:

Este un grai mândru şi frumos
Dila Domnul Hristos
Şi dila Maica Preacurată,
Care a făcut lumea toată
Anume dila N N (numele mirelui sau al miresei)
Io trimăs Dumnezău
Ceasul cel de căsătorie
Zi de bucurie
Care nu poate să fie
Fără oameni de-omenie
Anume, cum sînteţi şi dumneavoastră

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Vă poftim pă duminecă, dimneața
Să șiți gata ca ghiața
La un pahar de băutură
La mai multă voie bună
Noroc să le deie Dumnezău!

După ce terminau chematul, vornicii aduceau tineretul la casa mirelui unde se făcea <<tiped>> adică ultimul joc de fecior. Asemenea făceau druștele la mireasă.

Duminecă dimineața druștele ajutau mireasa la îmbrăcat, vornicii acasă la nănaș împodobeau carul și puneau clopoței la boi. De aici plecau la mire pentru ca însoțiți de muzicanți, și de patru sau cinci descântătoare cu steagul la frunte să plece apoi după nănași. [Steagul: un băț rotund cam de unu sau doi metri îmbrăcat în lână, batiste (năframă), panglici, petele, zurgălăi, flori busuioc.] Se chiuia:

Cinstiți voinici
Cinstitul împărat
Se arată cu căte un steguleț
Mândru și frumos.
Să-l purtați voioși și sănătoși
Și de nu li-ți și purta
Peste cap îți căpăta.

La nănași, căruțașul injuga boii (șase sau opt), îi împodobea iar nănașa punea pe car perini și lepedeauă. La dispoziția nănașilor stătea o cocie (trăsură) de asemenea împodobită.

Nănașii se urcau în trăsură, vornicii cu steagul, muzicanții și druștele în care, iar flăcăii din sat horeau înaintea boilor.

Alaiul pornea după mire, aici colăcarii încălecau (doi sau patru) le făceau primirea; odată mirele urcat în trăsură colăcarii în fugă nebună, pocnind din pistoale, porneau spre casa mirelui, unde găseau poarta legată, iar dincolo de poartă starostele acesteia care zicea: "Dragii mei, să nu vă ridicați glaja aia sus cu vinarsul că v-ați îmbătat și ați rătăcit drumul".

Colăcarul mirelui:

Nu ne ținea aicea staroste deloc,
Dumnezău îți dă noroc
Să-ți iasă părul din cap
Și păduchii prin cojoc.
Noi de trei zile venim,
Caii ni s-au cíumpăjit
Druștile ne-au răzurit
Până aicea am sosit.

Tot inchină la băutură ca să-l poată îmbăta pe starostele miresei iar colăcarul chiuia de <<dezlegat poarta>>" (*)

Cinstite staroste și fârtate
Crăpaț-ar cojocu-n spate
Cușma-n cap a tria parte
Poarta ni-o dezlegaț
Mult de nas ne mai purtaț
Că noi de ne-om supăra,
Poarta ni om dărîma
Și în lontru ne-om băga.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Starostele miresei:

Taci că tu eşti rău de gură
Păntru tine mă bătură
Uită-te acuma bine
Oare capu-mi e la mine?

Colăcarul mirelui:

De cap nu fi supărat
Ț-om da de porc afumat.

Starostele miresei:

Dă-mi mai bine-a dumitale,
Că să-l vînd pe trei parale. . .

Acest dialog continuă până la sosirea alaiului, când starostele miresei se împăca cu colăcarul mirelui inchinând cu plosca unul altuia:

Apoi nu-s de-mpărțit boi
Ne-om împăca şi noi!

"Alaiul a sosit, poartă se dezleagă şi intră doi colăcari ai mirelui care se învărt pe lângă un scaun cu colacul lângă care stătea o femeie. Unul lua colacul stând pe cal şi vărsa apa din cofă pe femeia care stătea acolo. Se duceau înapoi şi înconjurau carul mirelui. După ce lua colacul mireasa se considera a colăcarilor, deoarece chiuiau când înconjura carul:

Io ia ia că nu vom da
Că-i a noastră mireasa
De-ți fi harnici veți uita
Cum ne-om duce cu dănsa.

Nunul cel mare cu nuna şi cu mirele se duceau la uşa casei miresii, urmați de toată armata nuntaşilor lor şi apoi chemau pe soacra mică, şi dădeau o pereche de cizme, doi colaci şi chiuiau:

Hop săracă soacră mică
Te-ai culcat supt o verincă
Şi-ai rămas fără nimică
Nici cu ladă nici cu fată
Făr'cu inima stricată,
Da săraca soacra mare
Că s-a culcat sub un țol
Şi cu nor'şi cu fecior.

Vătăjeii, în timpul cît stăteau nunii la uşă, se luptau să intre şi ei jucând, chiuindu-şi unii la alții.

Ai miresei chiuiau la ai mirelui:

Noi sîntem flori înfloríte,
Voi veniți găini dubgite,
Noí sîntem ça florile
Voi veniți ca buhile...

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Nunii mari cu mirele intrau în casă, urmaţi de nuntaşi, se aşezau după masă iar starostele mirelui zicea:

Am intrat de-afară-n casă
Din casă după masă
Dar nouă ne maí trebuíe ceva
Floarea cea de rai
Mirelui nostru de trai.

Atunci aducea starostele miresei o copilă mică de-o arăta în locul miresei.

Starostele mirelui: «Bună şi asta c-om pune-o după viţei. »

Se aducea apoi, o babă bătrână cu bondă in cap zicând:

«-Scoală mire de după masă şi uită-te că asta-i ?»

«-Bună-i şi asta că şi aşa ne mănâncă holdele paserile şi ea e bună de ciuhă în grău să le alunge. »

În final, două druşte aduceau veritabila mireasă chiuind pe dindărăt de laiţă:

Ia ia ia da nu vom da
Că-i a noastră mireasa
De-ţi fi harnici veţi lua
De nu-ţi sta şi veţi uita
Cum ne-om duce cu dânsa . . .

Vătăjeii:

Frunză verde de săcară
Druştile pe uş-afară
Frunză verde de ovăz
Druştile pe uşă ies.

Apoi se impăcau druştile cu vătăjeii închinând cu paharul:

Să trăieşti vornice deloc
Dumnezeu îţi dea noroc
Ia sama că ce-ţi închin
Cu un pahar frumos de vin.

Iarăşi ziceau:

Frunză verde de pe coastă
Cum nu-i mintea fetei proastă
Că vine un voinic şi-o cere
Mintenaşi zice c-o mere
Da nu vede nebuna
Că n-o avea ce mănca.
Că la moară nu-i strânsură
Cât să iei un pui în gură
Intri-n casă focu-i stins
Ieşi afară lemne nu-s
Vai de mine ce-am ajuns.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

M-am suit în pod desculță
Nu m-am pălit de grăunță
M-am suit fără lumină
Nu m-am pălit de slănină" (*)

După dobândirea miresii aceasta dădea colăcarilor mirelui câte un colac ce-l băgau în mână, iar la cai puneau pânzături frumos cusute.

Fiecare vornic primea de la staroste câte un litru de țuică și o năfrămuță. Cu țuica îmbiau nuntașii și pe cei întâlniți în drum până la cununie. Totodată starostele îi servea pe vornici și pe druște cu câte un pahar de țuică și o plăcintuță. Țuica era pregătită de starosti, tot ei îngrijindu-se ca bucatele să fie pregătite din timp și de bună calitate. Ceterașii cântau de joc și mirele lua la joc pe drușca primului vornic, iar primul voinic o juca pe mireasă. După <<Țărănești>> și învârtita jucate, mirele, staroștii, nănașii asistau la luarea <<iertăciunii miresii>>, mai mult simbolic, de la părinți și de la rude.

Se constituia apoi alaiul de nuntă pentru a pleca la Sfânta Biserică. Pe mire îl luau nănașele în prima căruță sau sanie, iar pe mireasă nașii în a doua căruță. Vornicii și drușteie se grupau în celelalte, care veneau din urmă. Când se urcau în căruțe drușteie chiuiau cu ironie:

Sui mireasă pe cocoș
Să nu zici că mergi pe jos
Și tu mire pe găină
Să nu zici că mergi prin tină.

Prin chiuituri se fac referiri la părinții fetei care au măritat-o să scape de ea.

Mireasă cununa albă
La toată lumea ești dragă
La mumăta ești urâtă
Că de acea te mărită
. . . . . .
Rămâi mamă sănătoasă
Dacă n-ai fost bucuroasă
Să-ți fac gunoi în casă
Ca fetele cel'frumoasă
Rămâi tată sănătos
Dacă n-ai fost bucuros
Să-ți mai fac gunoi pe jos
Că feciorii cei frumoși
Io-l făceam, io-l măturam
Inima nu ți-o stricam
. . . . . .
Foicică foi de prun
Ieși părinte până-n drum
Și cununa doi păuni.
Ia-ți în mână o cărticea
Și cununa-o floricea
Ia-ți în mână-un patrafir
Și cununa-un trandafir. . .

Informator: Vlad Maria, 65 ani (1983)
Topliță-Zencani

www.cimec.ro / www.mncr.ro

După cununie mirii se urcau în prima căruţă nunii în a doua, iar druştele cu vornicii în celelalte. Tot druştele chiuiau:

Foaie verde de pe şire
Fost-am azi la mănăstire
Ce-am văzut mi-a părut bine
Am văzut trei cununiţe
Una feşnic lumânare
Una lanţ pe sub picioare
A treia-n cap la mireasă
Şi popa cu cartea-n mână
Pe carte două inele
Şi-o cruciţă între ele.
Popa din gură cuvânta:
Place-ţi mire mireasa
Placu-mi popă ca pita
Placă-ţi mireasă mirele
Ca popii prescurile.

Dacă vornicii nu chiuiau druştele îşi băteau joc de ei strigând:

Vai săracii vornicii
C-o mâncat puii curcii
Şi le-o stat ciolanii în gât
Şi de aia n-o ciuit.. .

În fine, când vornicii se hotărau să chiuie, începea un duel de strigături care mai de care mai hazlii, ironice, uneori chiar jignitoare, care duceau la supărări datorită expresiei lor ce era întrebuinţată. Partea femeiască avea parcă ascuţişul limbii mai subţire:

N-am gândit n-am socotit
Că cine ne-o ciufulit
Rădăcina cetelor
Şi minunea fetelor.
Druşcuţa cei mai bătrână
Îi bună de baci la stână
Să radă găleţile
În toate dimineţile . . .

Uneori prin chiuituri druştele se legau şi de nunii şi de nune pe care le ponegreau sau le lăudau:

Nună mare cu cojoc
Nu ne-ai dat rachiu de loc
Nună mare cu suman
Nu ne-ai dat rachiu de-un an . . .

Informator: Croitor Lucreţia, 62 ani (1983),
Topliţa

Când nuntaşii ajungeam acasă de la cununie, toţi invitaţii erau prezenţi şi erau poftiţi

www.cimec.ro / www.mncr.ro

să ocupe loc la masă. Mireasa era așezată în partea dreaptă a mirelui. Druștele chiuiau iar vornicilor:

Cine trece pîngă iaz
Vornicuțul cel viteaz
Cu pușcuța su-suoară
Să puște o căprioară
Câprioara-i de mănncat
Vornicul de sărutat.
Căprioara s-o mâncăm
Vornicul să-l sărutăm.

Luau apoi tava din fața mirilor și umplând două pahare închinau vornicilor:

Vornice cu ce-ți închin
Cu-n pahar mândru de vin
De li-i be de nu li-i be
Numai ie-l din mâna me . . .

După ce beau țuica vornicii umpleau paharele cu apă și le dădeau druștelor în bătaie de joc. Aruncând apa din pahare druștele chiuiau:

Foaie verde foi de ciapă
Ne-ați pus în pahare apă
Foaie verde grâu frumos
Aruncați apa pe jos
Și ne puneți vin frumos.
Nu sîntem fete de munte
Să bem vin cu gozuri multe,
Că sîntem fete de sat
Și bem vinul strecurat
Din crășmuță cumpărat.
Cu v-o două, trei șuștace
Nouă de-acela ne place.

În continuare druștele cereau de la vornici hrobotu (năframa de nevastă a miresei) luând cununa de pe capul miresei pentru a o schimba cu năframă de nevastă. Druștele spuneau tot prin strigaturi:

Cununiță de fluturi
Eu te joc tu te scuturi.
Orișicât i-l scutura
Doamna ta nu te-a purta
Fără mândru te-a găta
Și-n lădiță te-a țâpa
Și la anul te-o căta
I s-o rupe inima.
Noi cununa o jucăm
Hrobotul nu-l câpătăm

Hrobotul era cerut de la vornici care îl luau în două vătăjele și-l jucau în mâna stângă chiuind:

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Placă-ţi placă-ţi hrobotul
Ca ciuperul grecilor
Ca iarba berbecilor
Ca vinul boierilor.
Druştele luau hrobotul şi-l aruncau înapoi:

Hrobotul vostru-i cârpit
Păunul nostru-i cinstit.
Hrobota voastră-i cârpită
Cununa noastră-i cinstită
Nu vom da-o neplătită

Acest ceremonial se repeta de trei ori. A patra oară druştele îl jucau deasupra capului şi îl aşezau pe capul miresei:

Hrobotu-i din boltă nouă
Să jucăm noi amândouă
Hrobotu-i din boltă veche
Sâ jucăm noi două fete
Hrobotu-i din boltă sus
Un l-om pune n-o fost pus. . .

Informator: Stoian Ioana, 87 mi (1983),
Topliţa-Zencani.

După încheierea acestui ceremonial de dare şi de primire a hrobotului, druştele pretindeau plata de la nunii mari, care mai întâi vroiau să scape de ele cu câte un păhărel sau cu bani mai puţini. Chiuiturile răspândeau după cum era nevoie:

Nu ciuim pe băutură
Câ ciuim pe plată bună
Nu ciuim că sîntem bete
Că ciuim că sîntem fete.
Nu ne daţi căte doi lei
Ca la copiii cei răi
Nu ne daţi căte doi bani
Ca la copii de ţigani.
Săracul nunul cel mare
O venit pe-o cale lungă
Ş-o pierdut banii din pungă
Ş-o venit pe-o cale rea
Ş-o pierdut şi mia mea . . .

După ce erau plătite bine druştele coborau de pe laiţă;

Mulţămim nunilor mari
Că le-a dat la druşte bani
Ş-o plătit mireasa bine
Să vadă întreaga lume.

După terminarea chiuiturlor se întindea masa cu zamă, sarmale, plăcinte şi băutură. În timpul mesei, socăciţa, aducea găina friptă frumos împodobită pentru a o da nânaşului:

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Zi țigane zi cu drag
Să mă sui încet pe prag.
Zi țigane zi frumos
Să mă dau de pe prag jos.
Ia uitați-vă că viu
Ca cămașa prinsă-n brâu
Cu găina ca ruja
Să i-o dau lui nănașa.
Cu găina ca focul
Să i-o dau lui nănașu...

Informator: Vlad Maria, 65 ani (1983),
Topliță-Zencani

Urma apoi strângerea darurilor (cinstei) anunțate de staroste. Strângerea darurilor începea cu nunii mari, continua cu rudele mirelui și ale miresei, iar la urmă cu socrii mari și mici.

O tradiție veche întâlnită și la alte popoare cerea ca mirele și mireasa să-și facă daruri între ei precum și nașilor și rudelor apropiate. Mirele cumpăra pantofi (papuci de soacră iar mireasa cosea cămașa de mire și cămașa de soacră. Aceste cămăși mireasa le dăruia la nuntă mirelui și soacrei (mirele păstra cămașa toată viața, la moarte urmând să fie îmbrăcat cu aceasta).

După cinste se strângeau mesele și începea jocul miresei. Întâi o juca mirele apoi nânașul urmând la rând tot cel ce voia a-l face cinste. Plata era simbolică, iar dansatorii erau răsplătiți prin țuică (erau așezate două blide cu două pahare de țuică).

Descântece de la jocul miresii:

Tu mireasă draga mé
Azi ai fost la cununie
Ieț gândul de la fetie
Și-l pune la nevestie
Și ți-l pune la bărbat
Că Dumnezo ți l-o dat.

După jocul miresei urma joc pentru toți până dimineața:

Îs greu bătrânii de pornit
Dar de-i porneşti, îs greu de-oprit.

Luni dimineața veneau bătrânii satului cu inima plină de înțelepciune și bunătate. Petrecerea din nou reîncepea la sfârșitul căreia nănașa făcea cosițe tinerei neveste. Bătrânii, nașii și socrii mari porneau apoi la socrii mici, unde se continua petrecerea începută.

Așa erau nunțile de odinioară, nunți de oameni așezați și cumsecade, azi în puține sate le-am putea vedea și în cele mai multe făcând parte doar din tradiția orală a celor bătrâni.

Notă: * Miron Cristea: Datini la nuntă din Topliță Română în *Pagini dintr-o arhivă inedită* de A. Plămădeală, Editura Minerva, București,1984, pag 301-379.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

La vielle marraine paysanne (rustique) de la Toplița
(Resume)

Dans la culture populaire roumaine, la coutume du mariage occupe une place importante, englobant un grand nombre de creations musicales (la chanson de la mariee, la chanson du marie, la chanson de la grande belle-mere, de la petite belle-mere, du parrain), litteraires (l'epithalame de noce et les vers satiriques improvises), choregraphiques (la danse de la mariee) et dramatiques, dont, la variete marque cette coutume sacree de l'union des jeunes gens dans une nouvelle famille.

Avec des profondes significations sociales, etiques religeuses et esthetiques, le ceremonial de la noce a les trois moments importants: les preparatifs de la noce, la noce et le moment qui suit apres le noce. Cette coutume reste un grand spectacle, qui differe d'une zone a l'autre, ayant un caracter solemnellement mais en meme temps etant une ocasion de grande joie et amusement.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 301-314

NOTE ETNOGRAFICE ŞI FOLCLORICE ALE EPISCOPULUI VENIAMIN NISTOR PRIVIND LOCALITATEA ARACI (2)

Ioan Lăcătuşu

În "Angustia" nr. 2 1997, p. 367-382, a fost prezentată prima parte a însemnărilor episcopului Veniamin Nistor, respectiv cea referitoare la etnografia satului Araci.

În numărul de faţă publicăm partea a doua a "notelor" ierarhului cărturar, născut la 10 februarie 1886 la Araci, cuprinzând culegeri de folclor local. Reamintim faptul că episcopul Veniamin Nistor a fost secretar apoi consilier la Arhiepiscopia Sibiului (1922-1941), episcop al Caransebeşului (1941-1948) iar apoi stareţ al mănăstirii Sf. Treime (catedrala Reîntregirii din Alba Iulia) 1949-1963.

Studiul etnografic şi folcloric privind localitatea Araci a intrat în fondul Centrului Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan" din Sf. Gheorghe, prin amabilitatea preotului Ioan Pleşa, consilier cultural al Episcopiei ortodoxe din Alba Iulia.

Aşa cum s-a mai subliniat, fără a avea velenţele unui studiu etnografic riguros, notele etnografice şi folclorice ale episcopului Veniamin Nistor redau într-un limbaj local de o surprinzătoare bogăţie şi autenticitate, universul socio-cultural al satului Araci, cu specificul său de localitate cu populaţie etnic mixtă, cuprinzând aspectele definitorii ale etnografiei şi folclorului românesc local.

Culegerea de folclor a episcopului Veniamin Nistor cuprinde 23 de strigături,8 colinde şi 2 cântece lumeşti. Majoritatea colindelor sunt culese de la cantorul parohiei ortodoxe Constatin Cioflec, tatăl scriitorului Romulus Cioflec.

O parte din producţiile folclorice prezentate se regăsesc şi în volumul "Poezii populare culese de Dimitrie Cioflec" (în anul 1885), ediţie îngrijită şi prefaţată de Luminiţa Graure Cornea şi postfaţată de Ioan Lăcătuşu, în "Poezii populare din Transilvania" de I.G. Bibicescu, Bucureşti 1893, cât şi în monografia comunei Araci întocmită de G. Rafiroiu şi tipărită la Salonta în 1938.

Plină de culoare locală sunt poreclele, diminutivele şi prescurtările numelor de botez.

În final sunt redate principalele nume de familie din satul Araci, cât şi denumirile derivate din limba maghiară şi germană. Pagini interesante din istoria satului Araci, localitate ce a dat culturii româneşti atâtea personalităţi, sunt cuprinse în cronica familiei protopopului Aurel Nistor, document ce va face obiectul unui alt studiu.

* *
*

Foclor

Strigături:

1. Joacă mucea cu căcâcea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Amândoi două nevoi
Joc şi eu cu mucea meu

2. Zi ţigane pentru sfinţii
Că te tai de-ţi sare dinţii

3. Uiuiu bunu-i puiu
Dai mai bună găina
Care-o frige vecina
Vecina de lâgă noi
Spală rufe pe gunoi,
Şi le tinde pe zăbrele,
Să latre câinii la ele.

4. Uiui c'acuma iu
De la târg de la Sighiu
Pe drumul de la Săcele
Vine dorul mândri mele.

5. Vai săraca rachiuţă
Cum lunecă ca căruţa.

6. Foicică de urez
Ce mi-o fost drag mi-am ales.

7. Sus, sus, sus cu toţii deodată
Să suim fântâna în deal
Să se spele fetele
Negrii că tăciunele (iepele)
Şi ficiorii ca dihorii.

8. Hora mare de cucoane
Tot cu şurţuri de cartoane
Şi cu băeri de panglici
Să le placă la voinici.

9. Nevasta 'nvălită roată
Şi se duce acas' beteagă.
- Tu nu merge hai la sapă
- Nu poci bade că's beteagă
- Tu muere hai la joc
- Stai bade-o că vin de loc.

10. Taci mireasă nu mai plânge
Că la soacră-ta te-oi duce
Şi ţi-oi da rachiu de miere
Cu gârbaciul peste piele,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Şi rachiu de cel mai bun
Cu gârbaciu peste fund.

11. De-aşi trăi eu tot aşa
Ca iarba ma-şi legăna
Şi ca frunza ma-şi usca
Ca iarba primăvara
Când o tae cu coasa
Eu o tai şi ea nu pică,
Bate vântul şi-o ridică.

12. Cât îi lumea pe sub soare
Nu-i bine în şezătoare,
Când se stinge lumina
Îi creşte mândri inima.
Mândro,mândruleana mea,
Roagă-te de maică-ta
Să te sloboadă sara
Batăr până la portiţă
Să-i dai badelui guriţă.

13. Mult mă mustră măicuţa
Să părăsesc uliţa
Că mi-e goală mândruţa.
Uliţa n-o pot lăsa
Până ştiu pe mândruţa.

14. Mândro buze marmanzii
Dar pe-a cui seamă te ţii?
- Bade-o şi pe-a D-tale
De-i avea bună purtare.

15. De ce nu sunt jucător
Nu mă pot lăsa să mor.
A-şi muri, moartea nu-mi vine
Aş trăi şi n-am cu cine,
Căci cu cine am avut
Fost-o vreme, s-a trecut,
O mai fi şi mai veni,
Dar ca aia n-o mai fi.

16. Astai joc ardelenesc
Dar nu ştiu cum să-l pornesc,
Să-l pornesc ardeleneşte
Ca şi dracu când porneşte
Când porneşte prinde peşte
Prinde peşte pe avântat

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cu cojocu 'nbăierat.

17. Zi din gură mutule
Nu tăcea tăcutule.
Urâtul din ce-i făcut?
Din omul care-i tăcut.
Urâtul din ce se face?
Din omul care tot tace.

18. Copiliţă, copiliţă,
Astă-vară sugeai ţâţă,
Acum dai nechii guriţă.

19. Copiliţă încinsă bine
Cu curele de la mine
Cumpărate din cetate
De la nişte guri căscate,
Cumpărate din Sibii
De la nişte guri pustii.
Cumpărate de la Beci (Viena)
De la nişte hoţi de greci,
Cumpărate din Săcele
Pe seama mândruţei mele.

20. Copilă secerătoare
Nu secera vara în soare,
Că soarele te-a pârlit
Faţa ţi s-a vestejit.
'Implântă secera în pământ
Şi te ia pe deal la vânt
Că e soare şi răcoare
Tătăişe floare
tătăişe=cumnată

21. Câtu-i ţara şi Ardelul
Nu e hoţ c'arpătceanul,
Noaptea fură, ziua jură
Şi el zice că nu fură.
Poartă pietri 'n buzunar
Şi le sună în loc de bani.
Sus, sus, sus, că sus te pune
Numai să-ţi cumpere fune,
Fune lungă de 3 coţi
C'as'ajungă pe la toţi.

22. Place-mi jocul românesc
Dar nu ştiu ca să-l pornesc

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Şi de nu l-oi porni bine
Lesne voi păţi ruşine.

23. Până când iubeam copile
Mai era ceva de mine,
Dar de când iubesc neveste
Creşte barba fără veste.

Colinde

1. Colinde ţiganilor

Pare-mi soare că răsare
Dar nu-i soare răsărit
Că-s doi sfinţi împodobiţi
Şi-l caută pe Domnul sfânt
Îl caută şi nu-l află.
Mai în sus că s'an înîlţat.
Într-o chilie de tămâie
Tot cetea şi socotea
Cum să-şi facă munţi înalţi
Munţi înalţi şi văi adânci
Văi adânci şi fântâni reci
Tinsan cerul pe pământ
Şi l-o tins şi nu s-a prins
Şi l-o tins şi-a doua oară
Cum l-a tins aşa s-a prins
Doamne .....
Ca un pom mare 'nflorit
Ca un june împodobit.
(După tot versul „O Domnului meu")

Ad. 1. Oraţie la Crăciun, după ce a cântat colinde: "Asta-i sara de Crăciun, noi umblăm şi-o colindăm, frumos gazdei închinăm. Să fii gazdă sănătoasă, peste ani mai veseloasă".

2. Colinda feciorilor

Bunul(ui) Dumnezeu şi sfânt Ion
Bun gândit şi-o gândit şi-o mânecat
Peste munţi înalţi şi peste văi adânci,
Departe într-un loc, o zare de foc,
Ş'acolo s'or dus, şi-acolo or fost
Sălaş or cerut şi sălaş le-a dat,
De cină le-o pus, miel, biel sugărel
Şi-aşternut le-o pus cderă măruntă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Căpătâi le-o pus flori de-alde măr.
La vărsat de zori glas de cântători
Şi miel, biel, sugărel, la mumă sugând
Iedera 'nverzind, flori d'albe 'nflorind
Sapoi or văzut, că-i Dzeu cu sfântu Ion
Să-michiţi sănătoşi şi-ai lui Dzeu.
(După tot şirul vine: "Bunului Dzeu")

Oraţia

"Bună sara, bună sara, în sara de Crăciun, jupâne gazdă, jupânească găzdoaie, dăm laudă şi mulţumită, că am ajus şi sara de astă seară, şi sfântul anul nou şi sfântul Botez să-l ajungeţi sănătoşi.

- Luaţi nume bine, cinstit orszagul nostru (orszag=ţară), că sărata jupânul gazdă şi jupâneasa găzdoaie c'au stog de grâu, c-o mână de galbeni, de unde Dumnealor or luat şi or golit şi pe noi ne-or cinstit D-zeu să le dea cu mia, cu suta, cu Darul sfinţiei Sale, ca să crească şi să izvorască, că de unde-o luat, să nu se mai cunoască.

D-zeu să vă fie, ca să puteţi cinsti la mulţi copilaşi ca aceştia faini".

3. Vifleemul

În oraş în Vifleem
Veniţi boeri să vedem
Că astăzi ni s-a născut
Domnul cel făr'de'nceput.
Prorocia de demult
Că se va naşte Cristos
Mesia cap luminos
Din fecioara Maria
Şi din neamul lui Avram
Din sămânţa lui David
Din Duhul sfânt zămislit.
Trei crai de la răsărit
La'nchinare au venit
Daruri scumpe aducând
Şi către Cristos zicând:
Culcă-te împărat ceresc
În sălaş dobitocesc
Te culcă pe fân uscat
De îngeri înconjurat
Care te vor desfăta
Şi aşa îţi vor cânta:
Slavă Tatălui de sus
Şi jos pace pe l'Apus
de acum până 'nvecie
Mila D-lui să fie (Auzită de la C. Cioflec, cantor)

www.cimec.ro / www.mncr.ro

4. Trei crai de la răsărit
(Auzită de la C. Cioflec, cantor)

Trei crai de la răsărit
Cu steaua au călătorit
Când în cale purcedea
Steaua ´nainte mergea.
Când sta de se odihnea
Steaua încă ´ngăduia.
La Ierusalim s-au dus
Steaua lor li s-a ascuns.
Şi le-a fost lor de´ntrebat
De-o naştere de împărat.
Unde ştiţi că s-a născut
Un crai mare de curând ?
Steaua a fost la răsărit
După dânsa au venit.
Iară Irod împărat
Foarte rău s-a supărat
Într´ascuns crai şi-a chemat
Mulţi coconi mici a tăiat
Patrusprezece de mii
Tot prunci, mărunţei copii
De doi ani şi mai jos
Ca să tae pe Cristos.
Viflaeemul se ´ntristară
Şi tot omul lăcrimară
Nu era casă făr de plângere
Maică fără tânguire
Temându-şi a sa domnie,
Să scape de-mpărăţie
Şi de-acum până ´n vecie
Mila D-lui să fie.

5. Colinda
(Auzită de la cantorul C. Cioflec)

Tu eşti lumina cea sfântă
Precestă blagoslovită
C´ai născut pe Fiul sfântul
Oamenilor pe pământul.
Tu eşti cinste îngerească
Şi slavă apostolească
Biruinţa sihăstrească
Nădeşde călugărească.
Mai întâiu şi nesimţită
De cât cerul mai sfinţită

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Decât soarele mai sfântă
Tot de David prorocită
De 'nţeleptul Solomon
Corostul de Gedeon
Şi eşti iesle sălăşluită
Şi carte pecetluită
Care ne scrii cu dreptii
Unde doresc înţelepţii
Şi de-acum până 'n vecie
Mila D-lui să fie.

6. Vifleemul
(Auzită de la C. Cioflec, cantor)

Vifleeme veseleşte-te
Erafta găteşte-te
Că maica lui D-zeu
Precum astăzi vă spun eu
O, ce taină.
Vine în peşteră să nască
Ca pe noi să ne păzească
Vino Ilie şi vezi
Cela ce 'n căruţă şezi
O, ce taină
Steaua care se iveşte
Nouă pe Cristos vesteşte.
Steaua care se arată
Nouă într'această dată
Magilor e cunoscută
Şi de proroci prorocită
Că din Iacob se va naşte
Acela care va paşte
Pe poporul cel ales
Cel de D-zeu trimes.

7. Oraţii la Crăciun
(Auzită de la C. Cioflec, cantor)

O ce bucurie sufletească
În ceda ucenicească
Având şi noi voe bună
Bucurându-se împreună
Acest praznic luminat
Ce cu drag l-am aşteptat
Să auzim îngerii cântând
Magii după stea călătorind
Păstorii dând de veste bună.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

La tot neamul d'împreună.
Însă prin rugile mari
Ca nişte fete cinstite
De D-zeu socotite
Zic feţele D-voastră
Ce sunteţi de limba noastră
Slavă lui D-zeu celui de sus
Că 'nşelăciune jos s-a pus.
Această sară dar cu bine
O poftesc şi de la mine
Ca s'aveţi mare folos
De naşterea lui Christos.

8. Cana Galilei

La munte ce s-a 'ntâmplat
În Cana Galilei
Fost'a şi Iisus chemat
Cana Galilei (după tot şirul)
Iisus şi cu maică-sa
Iară maică-sa-i zicea:
Vino fiul meu iubit
Că vinul s-a isprăvit
Iară Iisus poruncea
Cinci vase cu ap'umplea
Apa 'n vin se prefăcea
Pe masă le aducea
Şi da nunului să bea.
Iară nunu răspundea:
- Ceea ce fac mese mari
Dau întâiu vinuri mai tari
Şi dacă se învelesc
Şi de cel post primesc.
Iar noi cel post am băut
Şi pe cel bun am ţinut
Atunci toţi au cunoscut
Cum că Christos s-a născut.

Cântece lumeşti

1. Inimioara mea (după tot rândul)
(Auzită de la Achim Trifu)

Foae verde de mohor
Aş-mi vine uneori
Să beau otravă să mor
Foae verde măr creţesc

www.cimec.ro / www.mncr.ro

La ce să mă otrăvesc
Când am zile să trăesc,
Cu mândra să mă´ntâlnesc
Două vorbe să-i vorbesc
Apoi să mă prăpădesc.
Foae verde matostat
Nu ţi-e milă şi păcat
M-ai iubit şi m-ai lăsat
Ca şi lemnul m-am uscat.
Rabdă inimă şi taci
Ca pământul care-l calci.
Foae verde foae lată
Aşa-mi vine câte-o dată
Să mă sui pe munţi de peatră,
Să-mi văd mamă să-mi văd tată.
Nu-mi văd tată, nu-mi văd mamă
Pare că sunt făcut din peatră.
Foae verde de mohor
Aşa-mi vine uneori
Să ma sui pe munţi cu flori
Să-mi văd fraţi să-mi văd surori.
Nu-mi văd fraţi, nu-mi văd surori
Par´ că sunt făcut din flori.

Foae verde de dudău
(Auzită de la G. Axente, negustor)

Foae verde de dudău
La crâşmă la făgădău
Şapte fete şi-un flăcău
Şi doi oameni beau mereu
Bea săracul cu bogatul
Să vezi cum i-a întâlnit dracul.
Iar bogatul ce zicea
"Crâşmăriţa mândra mea
Adu-mi vin d´un ban
- Să-l beau cu acest sărman.
Sărmanul când auzia
Tare rău se supăra
Şi din gură aşa-i grăia:
- Crâşmăriţă lumea mea
Ochii tăi trecutele ?
Adu-mi mie vin d´un zlot
Să-l beau cu bogatul tot.
Bogatul când auzia
El tare se mânia
Şi lui aşa îi zicea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

- Măi sărmane D-ta
Ce te potriveşti cu mine
Că tu n´ai haine pe tine
Nici cămaşa nu te ţine
Dar eu am cirezi de boi,
Şi am herghelii de cai
Şi eu am turme de oi
Şi am cară ferecate
Şi cei, cât în lume toate".
Sărmanul de supăra
Şi din gură-i grăia:
- Loviţi-ar boii ciuma
Şi caii unghişoara
Şi oile câlbează
Şi găinile tigna
Şi nevasta boala rea.
Şi pisica oftica
Şi copilaşii râia.
Arză-şi focul carăle
Să-ţi rămâie fiarele
Să le cari cu braţele
Pe la toate crâşmele,
Să le bei cu mândrele
Şi tu, şi tu vai de tine.
Să rămâi mai rău ca mine.
Şi mai dăi Doamne ceva
Să-şi cunoască patima
Şapte boale şi-o lingoare
Şi-o ramură de friguri
Amestecate cu junghiuri
Să mi ţie mai mult
Din arat până ´n cărat
Din culesul viilor
Pân´ la scursul buţilor.

Porecle

Cotomiş, Găuzicc, Bre (haida bre)
Uşurel (uşurel) da ´s uşurel, şi aş
Mânca carne de miel Frichindel (om mic şi iute ca piperul) Pichi, Dihorul,
Poacă, Turea (cioarcci cu tur la fund)
Oblu, ciotoraşul (muzicantul, lăutarul)
Spemel, Vierul pământului, Cocuţă,
Gherase, Băncuţe, Băngăuţă, Bilai,
Hinaus, Căraba, Iapale, Pichiocă, Copereţ,
Spărcăicosu, Haiti, Lungu, Hanzi, Finanţul,
Clotan, Cărăman,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Puntumu, Cocenica, Degerilă, Socoteală,
Buzatu, Tiereanu, Vărticor, Mătău, Durbac
(Rafiroiu), Burduhan, Sfârcioc, Borzoşel,
Ghirucaşul, Dedoaia, Cărcel, Fichi-fichi, Ciuciulă,
Cataramă, Al cătanei, Cap de plop, Vatcov (păduret)
Nichili

Diminutive şi prescurtările numelor de botez
d=diminutiv
pr. = prescurtat

Nicolae: Culă, Culiţă (d)
Gheorghe: Ghiţă (pr,), Gheorghiţă (d), Ghiţică (d)
Ion: Ioniţă (d), Cuţă (pr, Iancu (d), Nică (d)
Alexandru: Sandru (pr.), Sănducă (d)
Constantin: Costi (pr.), Costache (pr.)
Achim: Achimucă (d), Chimiucă (d)
Zosim:
Ilie:
Dumitru: Trache (pr.), Trăchiucă (d)
Maria: Măriuţa (d), Uţa (pr.), Mariţi (d)
Ana: Nuţa (d), Anica (d), Nuţica (d)
Paraschiva: Chiva (pr.)
Elena: Ileana (d), Linca (pr.), Linuţa (d)
Floarea: Florica
Reveca: Revecuţa (d)
Nene; (nen' Cută!)
Lele (lel' Floare!)
Tătăise = cumnată
Cumătră
Cuscră
Nănaş = naş

Nume de familie

Nema, Axente, Ciucăşel, Brânduş,
Colţ, Botoradu, Ţintăreanu (din Ţintari)
Ştefan, Grozea, Simon, Motoaşcă
Cioflec, Leucă, Puşcoi, Drăgănel (ţigan)
Onuţ (ţigan), Nichili, Glăjar, Zori,
Trifu, Cucu, Bodean, Rafiroiu, Colan,
Sibian, Lupu, Rujoi, Scurtu, Arnăut,
Samoşca, Pustai, Boban, Bota, Surdu,
Coman, Prăjău, Bucuraş, Ţifrea,
Mămăligoi, Lăpădat, Iorga, Tirbu, Stoian.

Nume derivate din ungureşte:

www.cimec.ro / www.mncr.ro

boit (ciucuri, parschi (blidar)
ghilău (gyula, dergăl = ştergător de vase (dogolo),
jecicău = săculeţ pentru ţinut tutunul (zacsko),
ghiolciu = giulgiu (gyolcs), şapcă (sapka)
tălpălău (talp als), elenziană (ellenzo)
sinor = siret (sinor), zărgălău = clopoţel
botogăni = atavă (botojni), labos = labos (cratiţă)
lămpaş = murdar (mocskos)
cipce = dantele (csipka)
sucnă = rochie groasă (soknya)
conciu = coc (koncs)
pachiol = fachiol = fakiol
fercheteu = (ferteto)
şarhangană = (sarhango)
teliga = roţile (taligă)
copcieleană (kapcsalo)
cioaclă = sanie mijlocie (csaklya)
ciptăleană = furculiţe de rufe (csipteto)
secfeană = garoafă (szekfu)
vioale (violă) borşoşoşcă (borso soska)
bocşoacă = lăptucă, barba sasului
buglă = copită (bolya)
hintă = scrânciob (hintă)
bociu (de bivoliţă) = vită
arşău = lopată dreaptă pentru săpat (aso)

din nemţeşte:

laibăr (jiletcă = Leiber) vestă
mantal (mantal)
cărărabe =
plăivas = creion
paradaise = pătlăgele roşii
triftăr (Trichter) =
tucăr = sfeclă (Zucker)
astricăni = broda (Stricken)
ferhet =
subere =
vof =
boc = capră (Bock)
forham =
şirof = mutăr
şuster = pantofar
văcărău =
duhote = unsoare de car
sipcă = ţeavă = şpiţ

www.cimec.ro / www.mncr.ro

covaci = ferar (kovacs)
borghiz = apă minerală (borviz)
numele administraţiei
ghirău (jude) kisgyrău (vicejude)
solgăgyrău = primpretore
a dihivatal = perceptorat

Ethnografical and folklore notes about the village Araci, by bishop Veniamin Nistor (Abstract)

Bishop Veniamin Nistor (1886-1963) son of priest Dionisie Nistor in Araci, brother of doctor Pompiliu Nistor (1883-1961) and of archpriest Aurel Nistor (1882-1973) was the secretary and the consellor of the Archiepiscopate in Sibiu (1922-1941), bishop of Caransebeş (1941-1948) and abbot of St. Trinity Monastery in Alba-Iulia (1948-1963).

He published several theological studies and writings regarding the history of the Orthodox Church and its relationship with the other religions. Among the studies left in manuscript we mention the ethnological and filklore study of his native village, Araci. The study comprises information about the history of the village, the description of the peasant residences, the description of the household and farm, the agricultural inventory, men's and women's clothing, romanian-hungarian-german interferences as well as local folklore productions (humorous extempore verses, carols, merry songs, nicknames) all rendered in the local people's dialect.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 315-318

PRIVIRE ASUPRA ZONEI ETNO-CULTURALE TOPLIȚA DIN PERSPECTIVA INTERDISCIPLINARĂ. PRIORITĂȚI

Dorel Marc

Delimitarea zonei etno-culturale Topliţa încă nu este suficient de clară, totusi, cei mai mulţi etnografi adoptă această denumire zonei care cuprinde localităţile din partea Mureşului Superior din amonte în aval: Subcetate, Sărmaş, Gălăuţaş, Topliţa; defileul Mureşului dintre Topliţa şi Deda: Stânceni, Lunca Bradului, Răstoliţa - la care se mai adaugă şi subzona: Bilbor, Corbu, Tulgheş. Toate aceste localităţi împreună cu satele aparţinătoare, formează o adevarată vatră de cultură românească în această zonă a Transilvaniei.

Preocupările de studiere sistematică a zonei de care am amintit, lipsesc. Bogăţia de elemente care dovedesc o identitate, continuitate şi deci o permanenţă a populaţiei româneşti în acest spaţiu, îndreptăţesc o abordare a unei cercetări nu doar etnografice, ci interdisciplinare, care să aducă infomaţii noi şi din perspectiva istorică, folclorică, antropologică, demografică, sociologică, etnopsihologică, spiritual-bisericească, lingvistică, a istoriei mentalităţiilor s. a.

Abordarea interdisciplinară se impune cu atât mai mult, cu cât zona etnoculturală Topliţa se află situată la confluenţa şi interferenţa cu zonele secuimii, Neamţului, Gurghiului şi Bistriţei.

Dacă am urmări evoluţia demografică a populaţiei din zonă, am constata că locuitorii ei au fost şi sunt în majoritate români, maghiarii, evreii şi armenii stabilindu-se aici dupa 1850, fiind legaţi de exploatarea forestieră, plutărit apoi de transportul pe căile ferate forestiere precum şi de industria lemnului[1]. De regulă, ungurii erau mesteşugari, iar evreii şi armenii comercianţi, proprietari de joagăre, apoi de fabrici de cherestea[2].

Felul în care această cultură şi civilizaţie românească s-a menţinut de-a lungul vremiii, la graniţa cu regiunea secuizată, zonă ameninţată deseori cu secuizarea sau maghiarizarea, ar putea fi surprins mai uşor, printr-o abordare interdisciplinară.

Dacă din perspectiva istorică si lingvistică, au mai fost unele abordări[3], din perspectiva - de exemplu - antropologiei fizice şi culturale, acestea sunt deosebit de sporadice, pentru zona care ne preocupă[4].

În ceea ce priveşte antropologia fizică, ar fi deosebit de utilă o preocupare pe linia definirii structurii antropologice a populaţiei româneşti, sub aspectul continuităţii, permanenţei şi a evoluţiei lor în zona Topliţa, pentru a se surprinde variabilitatea antropologică a oamenilor ce o populează. Astfel s-ar putea urmării o descriere concretă a populaţiei în funcţie de un set de caractere ce au fost constant analizate în cercetările de tip atlas , în vederea comparabilităţii lor ulterioare cu alte date succesive sau paralele din ţară[5]. Pentru a se surprinde cât mai bine fondul autohton al aşezărilor, ar fi necesară efectuarea unei anchete genealogice, selectându-se cu grijă pentru studiu ,doar indivizii care aparţin prin mai multe generaţii colectivităţii respective. Studierea caracterelor regiunii cefalo-faciale (capul, nasul, faţa), pigmentaţia părului şi irisului, precum şi datele de ordin constituţional, ale grupelor

www.cimec.ro / www.mncr.ro

sanguine etc., ar putea duce la determinări tipologice; toate aceste date detaliate susţinând caracterul antropologic unitar al populaţiei româneşti în raport - de exemplu - cu populaţia secuiască sau maghiară. Eventualele studii asupra populaţiei româneşti din localităţile Subcetate, Sărmaş şi Gălăuţaş cu satele aparţinătoare, ar putea fi edificatoare in acest sens.

În ceea ce priveşte necesitatea unei abordări din perspectiva antropologiei culturale este interesant de urmărit, conform specificului acestei investigaţii[6], geneza, structura , funcţiunea şi dinamica culturii în perspectiva istoriei, pentru a releva factorii care duc la unitatea sau diversificarea indefinită a comportamentului cultural şi pentru a determina apoi specificul cultural al acestei zone. Deşi zonă de mare interferenţă, unde deci fenomene de transfer cultural prin aculturaţie sau difuzionism cultural au fost posibile, totuşi se remarcă şi în acest spaţiu continuitatea de conţinut şi de expresie (s.n.). În unitatea de mişcare culturală a vieţii de-a lungul timpului. Plecând de la considerentul viziunii antropologiei culturale potrivit căruia, într-un proces de aculturaţie are loc un schimb inegal de elemente (obiceiuri, datini, valori, simboluri s. a.) realizat între două societăţi deosebite sub raport cultural şi intrate în contact direct, parţial sau total, lent sau violent, de scurtă durată sau de lungă durată[7], având în vedere că într-un astfel de proces, de obicei, cultura cea mai puţin organizată, adoptă elemente de conţinut şi formă ale culturii mai organizate, mai dinamice - observând că frecvenţa transformărilor elementelor de cultură şi civilizaţie secuiască sau maghiară în zonă etnoculturală Topliţa este destul de redusă, ne îndreptăţeşte să afirmăm şi să susţinem ideea existenţei unei continuităţi ale identităţii culturale româneşti în zonă, mai mult, un studiu amănunţit în localităţile de graniţă cu secuimea (Subcetate, Hodoşa, Sărmaş, Gălăuţaş, Topliţa) pune în evidenţă faptul că de regulă, schimburile culturale au fost, cu Moldova. Ca să nu mai vorbim de localităţile Bilbor, Corbu şi Tulgheş, ce au mari similitudini cu zona Neamţului sau Dornelor, acestea reieşind din elementele de port, de arhitectură populară sau obiceiuri, datini ş.a.

Elementele preponderente de cultură şi civilizaţie românească reies şi din studiul antroponimelor şi toponimiei din zonă.

Cercetările lingvistice, adică o abordare şi din prisma lingvisticii, deşi începute de Ion I. Russu, ar trebui continuate întrucât ar permite, şi ar scoate în evidenţă o serie de factori care au contribuit la menţinerea conştiinţei naţionale a românilor din zona Topliţa. Ba mai mult s-ar scoate în evidenţă şi frecvenţa antroponimelor româneşti în limba secuilor sau maghiarilor ceea ce se constituie nu doar ca şi documente ale prezenţei, ci şi ale deznaţionalizării multor români. '

Antroponimele româneşti (gentilicii, nume de familie) în sensul cel mai larg, sunt nume purtate începând din perioada feudală până azi de populaţia (românească) românofonă a Transilvaniei şi în afară, indiferent de obârşia lor lingvistic-lexicală (etimologie), care, poate să fie: propriu-zis românească, slavo-române, bisericeşti calendaristice sau de altă provenienţă[8].

Perpetuarea acestor antroponime (româneşti) sau schimbarea lor forţată atunci când vitregiile istoriei au impus-o, deasemenea presupune o investigaţie, ştiinţifică amănunţită[9]. Acestea pe lângă informaţia lingvistică istorică propriu-zisă, ne oferă şi informaţie etnografică sau antropo-geografică, deosebit de utilă pentru surprinderea unei genealogii, a unor generaţii, spiţe de neam, care de regulă sunt importanţi agenţi culturali şi conservatori de tradiţie.

O abordare lingvistică din perspectiva interdisciplinară poate să scoată în evidenţă, şi frecvenţa în zona etnoculturală Topliţa, a termenilor româneşti de origine latină, termenii româneşti de origine veche slavă şi termeni româneşti de origine sud-slavă şi balcanică sau alţi termeni româneşti răspândiţi în zonă[10].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

I. Termeni româneşti din substratul traco-dac (în ordine alfabetică):

baciu, baligă, barză, brânză, căciulă, curmătură, fluier, gard, groapă, măgură , moşie, moş, murg, rânză, stână, strungă, strungar, şuţ, ţap, ţarc, urdă, vatră, zer, zară, zgardă ş.a.

II. Termeni româneşti de origine latină:

albie, armăsar, băşică, berbec, blândă, bucată, bună, bunică, car, căruţă, căpăstru, cătuşă, căuş, căuc, cheag, circula, ciutură, coadă, coastă, codaş, corastră, corn, cornută, Crăciun, cupă, cuptor, curechi, cuscru, doagă, dumicat, frânghie, fruntaş, gaură, găleată, gros, gură, laie, loc, mai, măciucă, mânător, merinde, mioară, muncel, mur, muscă, oacheşă, pescar, picior, pieptar, plai, plecat, putină rămăşiţă, râpă, ridicat, sapă, semănat (sămănat), spuză, stâmpărat, striga, ţară, ţărână, ţarină, trifoi , turmă, urmă, zeamă ş.a.

III. Termeni româneşti de origine veche slavă:

bivol, cadă, camătă, cârjă, ciocan, cireadă, colibă, flăcău, jintiţă , jintuială, pistrui, pod (podişor), pomană, porneală, povară, prăjină, prescuri, rândul, tocmit ş.a.

IV. Termeni româneşti :

a) de origine sud- slavă :

altiţă, argat, blană, brânduşă, cârlig, cetină, chiciură, clacă, coşar, cujbă, gârlă, leasă, livadă, răchită, sărac, târlă ş.a.

b) de origine turcă (?):

arcan, basma, cingel, cioban, ciorbă, fotă, tuciuriu, ş.a.

În afara acestor patru grupe, mai poate fi amintită încă una, cuprinzând termeni vechi româneşti, a căror etimologie încă nu a primit o explicaţie unanim acceptată:

baltă, bordei, burduf, butuc, cârlan, cocă, cocoloş, gogoman, măgheran, mălai, mămăligă ş.a.

O mare parte din termenii enumeraţi mai sus, păstrează caracterul specific dinainte de conturarea actualelor etnii sud-slave şi diferenţierii etniilor maghiare şi slave , iar prezenţa lor în limba română şi vehicularea lor de către români, constituie în ultimă instanţă, o atestare (etnoculturală) etnolingvistică a vechimii şi continuităţii populaţiei româneşti din această regiune, termenii fiind răspândiţi mai ales prin mijlocirea contactelor pastorale, comerciale , meşteşugăreşti ş.a., atestând implicit şi caracterul îndelungat şi susţinut al acestor ocupaţii (II).

Tot din perspectiva interdisciplinară a studierii zonei etnoculturale Topliţa, o abordare şi din prisma ştiinţei demografiei, mai susţinută, ar aduce informaţii în plus în ceea ce priveşte: originea populaţiei din zonă, genealogiile săteşti, migraţiile sau exodul de populaţie, pendularea (munte-şes), vârstele (reale şi active); cu metode specifice demografiei, s-ar putea culege date referitoare la generaţiile din zonă, familii, studiindu-se recesămintele populaţiei în care unitatea de observare este gospodăria, familia înregistrată sub formă de nucleu familial (soţ, soţie, copii) sau familia extinsă (soţ, soţie, copiii lor, necăsătoriţi şi căsătoriţi, bunicii şi nepoţii) pe mai multe generaţii sau spiţe de neam. Interesante şi deosebit de utile sunt statisticile oferite de registrele de stare civilă, acolo unde acestea au fost ţinute corect şi cu regularitate pentru născuţi, căsătoriţi, decedaţi, sau/şi registrele bisericeşti unde sunt consemnate certificatele de botez, de cununie, de deces, diferite conscripţii ş.a. Demografia aduce astfel informaţii în plus în ceea ce priveşte: schimbările survenite în numărul şi structura populaţiei în decursul timpului după caracteristici demografice (sex, vârstă, îmbătrânire demografică a populaţiei, reîntinerire demografică a populaţiei repartiţia populaţiei după starea civilă - necăsătoriţi, căsătoriţi, văduvi, divorţaţi); repartiţia populaţiei după caracteristici educaţionale, economice şi sociale (adică după nivel de instruire, populaţie activă/inactivă, categorii sociale).

Toate aceste date, pe care le oferă demografia în corelare cu disciplinele istorice scot

www.cimec.ro / www.mncr.ro

în evidenţă şi politica demografică promovată de-a lungul timpului în zona noastră, nu de puţine ori o politică vitregă. Cu toate acestea, continuitatea populaţiei româneşti în această parte a Transilvaniei, iese în evidenţă. Interesant în această privinţă ar fi de urmărit frecvenţa căsătoriilor mixte dintre români şi maghiari, în ce măsură acestea au afectat fondul autohton român, de-a lungul timpului.

Desigur, cele enumerate mai sus reprezintă doar citeva încercări de abordare interdisciplinară în cercetarea zonei etnoculturale Topliţa, rămânând ca pe viitor să intenţionăm, realizarea unui program comun de cercetare cu instituţiile de profil din ţară, contribuindu-se în acest fel la includerea şi a acestei zone în circuitul ştiinţific al specialiştilor, răspunzându-se totodată necesităţii acute de valorificare a potenţialului cultural românesc din această parte a României, rămas necercetat sistematic până în prezent.

NOTE

1. David Prodan, *Topliţa la 1785*, Bucureşti, 1950
2. Valer Pop, *Defileul Mureşului - străveche vatră etnoculturală românească,* în "Angustia", 1, 1996, p.254
3. v. Ion I. Russu, *Românii şi secuii*, Bucureşti, 1990, Ed. Ştiinţifică
4. v. Nicolae Dunăre, *Civilizaţia tradiţională românească în Curbura Carpatica Nordică*, Bucureşti, Ed. Stiinţifică şi Enciclopedică, 310 p.
5. *Ibidem*, p. 33
6. v. Romulus Vulcănescu, *Dicţionar de etnologie*, Bucureşti, 1979, Ed. Albatros, p. 29.
7. Ibidem
8. Ion I. Russu. Op. cit., p. 206
9. v. Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuieşti* - după antroponimele din conscripţii, vol.I, Cluj, 1995, Ed. Ciubăncan
10. Nicolae Dunăre, Op. cit., p. 125-124
11. Ibidem p. 125 şi următoarele

Le regard sur la zone ethno-culturelle Topliţa de la perspective interdisciplinaire. Les priorités

Resume

La zone ethno-culturelle Topliţa, située dans la vallée supérieure de la riviere Mureş, n'a pas été encore étudieé systématiquement. C'est pourquoi nous essayons d'aborder l'etude de cette région pas seulement d'une perpesctive ethnographique, mais d'une manieére interdisciplinaire: historique, sociologique, linguistique, demographique.

On ne peut pas mettre en évidence les interferencce culturelles avec les région limitrophes (la Moldavie, Gurghiu, la zone halutée par les Szeklers) que par une telle maniére, qui doit surprendre la richese des éléments qui composent la culture materielle et spirituelle d'une region qui attend etre etudiée systematiquement, scientifiquement.

Ainsi allons-nous contribuer a la valorisation du patrimoine culturel de cette parttie de la Roumanie.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

SOCIOLOGIE

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 321-326

CERCETĂRILE SOCIOLOGICE DESPRE IDENTITĂȚILE NAȚIONALE ȘI RELAȚIILE INTERETNICE

Maria Cobianu-Băcanu

Nu putem realiza o analiză complexă a stării Românilor și Românității în Covasna și Harghita fără să avem o imagine de ansamblu a climatului interetnic general din România, imagine care ne va ajuta să conturăm asemănările și deosebirile dintre zona cercetată și restul țării. De aceea, în cele ce urmează, vom trece în revistă pe scurt, principalele rezultate ale unei cercetări mai ample efectuate de Institutul de Sociologie al Academiei Române, în perioada 1993-1996 la proiectul Identități naționale și relații interetnice în România.

Investigația de teren s-a efectuat prin metodele specifice sociologici și antropologiei culturale, inițial, prin metode cantitative și anume ancheta pe bază de chestionar direct realizat cu subiecți din țară coroborată cu culegerea, prelucrarea și interpretarea de date statistice generale dobânditc de la cele două județe, Covasna și Harghita și, ulterior, prin metode calitative, în mod deosebit prin interviul în adâncime, dirijat sau non-dirijat, observația, co-participarea, discuții în grup cu lideri sau, pur și simplu, cu săteni, biografia etnosocială.

Cercetările au avut în vedere zonele cu populație mixtă din țară și un lot-martor cu populație relativ omogenă românească format din județul Brăila, Municipiul București și Sectorul Agricol Ilfov. Județele cu populație mixtă-Mureș, Satu Mare, Sibiu, Covasna, Caraș-Severin, Timiș, Maramureș și Constanța - au fost selectate după criterii științifice de eșantionare[1] astfel încât să răspundă nevoii de a cuprinde principalele concentrări de grupuri etnice și particularitățile lor socioculturale în diferite areale etnoculturale.

Anchetele de teren s-au realizat în anii 1993 și 1994 cu studenți ai Facultății de Sociologie din Universitatea din București și cu cercetători. Eșantionul a cuprins 1603 subiecți din 9 județe, Municipiul București și Sectorul Agricol Ilfov (S.A.I.) și a avut următoarele caracteristici: 1.015 subiecți în urban, 585 din rural, 3 non-răspuns; 786 bărbați; 810 femei; 7 non-răspuns; 467 de vârstă între 15-29 ani; 550 între 30-44 ani; 347 între 45-59 ani, 233 peste 61 ani, 6 non-răspuns.

Ca loc de naștere, 790 provin din urban, 792 din rural, iar 21 nu au răspuns. În teren, au răspuns la chestionarul de opinie 1.179 români (73,3%); 193 maghiari (12,0%); 41 de țigani (2,6%) 56 germani (33%); 33 ucrainieni (2,1%); 20 lipoveni (1,2%); 17 turci (1,1%); 5 sârbi (0,3%); 13 tătari (0,8%); 4 slovaci (0,2%); 1 bulgar (0,1%); 1 evreu (0,1%); 2 croați (0,1%); 1 ceh (0,1%); 14 greci (0,9%); 7 armeni (0,4%); 6 alții (0,4%); 10 non-răspuns (0,6%).

Populația Românici structurată pe naționalități, la recensământul din 7 ianuarie 1992 a fost următoarea: din 22.788.993 locuitori, 89,4% sunt români; 7,1% maghiari; 1,8% țigani, 0,5% germani și 1,2% alte naționalități.

Diferența dintre eșantion și structura pe naționalități a populației țării se explică prin interesul deosebit de a pune în lumină relațiile interetnice, comunitățile rurale și urbane cu populație mixtă.

Pentru că în România românii sunt populație majoritară, covârșitor majoritară, ei întrunind 89,4% din populația țării, ei constituie mediul integrator, toate celelalte minorități

www.cimec.ro / www.mncr.ro

raportându-se la ei şi trăind împreună cu ei. De aceea am încercat să aflăm *care sunt principalele caracteristici prin care românul se distinge de ceilalţi.* Răspunsurile au fost obţinute atât de la români prin auto-identificare, cât şi de la ceilalţi etnici sau heteroidentificare, sistemul de referinţă nefiind nici exclusiv imaginea de sine a românilor, nici exclusiv imaginea altuia, ci, aşa cum spun Dorel Abraham şi Ilie Bădescu într-un studiu al lor[2] intercomunitatea sau comunitatea interetnică. Deci, din însumarea trăsăturilor atribuite de cei 1.603 subiecţi ai cercetării au rezultat, prin sinteze succesive 30 de grupuri de trăsături. Dintre acestea, cele ce caracterizează preponderent pe român sunt următoarele: în primul rând, este caracterizat şi se autoapreciază ca *naiv, bun, răbdător, tolerant, liniştit, modest, aşezat, cumsecade, generos, paşnic, respectuos, cald, înţelegător, cumpătat.* O pondere de 19,4% din subiecţii eşantionului îl apreciază prin aceste trăsături psiho-morale de caracter. Într-un al doilea grup de trăsături, românul este apreciat ca gospodar, harnic, muncitor, bun meseriaş de 19% din subiecţi. În al treilea rând, românul se percepe şi este perceput ca prietenos, ospitalier, primitor de 18% din eşantion.

Dacă avem în vedere scorurile apropiate în care se înscriu cele trei grupe de trăsături care întrunesc aspecte 1) psihosociale şi morale; 2) socioprofesionale şi 3) sociocomunitare, socioumane (19,4; 19,0; 18,0) putem conchide asupra etnotipului românului ca fiind o structură de personalitate *calmă, tolerantă, naivă modestă, generoasă, harnică, gospodară, prietenoasă şi ospitalieră.*

Aceste trăsături cu noianul lor de nuanţe şi detalii explică, în bună parte, capacitatea sa de a rezista peste milenii şi secole tuturor vicisitudinilor istoriei, tuturor încercărilor care uneori l-au învins, dar nu l-au înfrânt pentru că a avut totdeauna deasupra sa o stea, care aşa cum spune Iorga - îl cheamă şi astăzi, până vor fi oameni care să îndrăznească, simţindu-se tari, a merge după dânsa până la capăt.

Relevând aceste trăsături preponderent pozitive să nu se creadă că românul a fost perceput exclusiv în roz şi că nu i s-au arătat şi defectele. Acestea au fost relevate şi de etnici, dar mai ales de românii înşişi, ceea ce denotă un ascuţit simţ critic. Printre defectele autoatribuite au fost menţionate: delăsător, leneş, superficial (3,1%), mincinos, necinstit, şmecher, hoţ (2,5%), dezbinaţi. Pe judeţe, trăsăturile pozitive şi negative au dobândit accente deosebite. De pildă, în Mureş, românii au pus în lumină pe lângă trăsăturile de mai sus şi altele precum: patrioţi, sinceri, credincioşi, mândri, inventivi, iar ca defecte, în primul rand, nesolidaritatea, laşitatea, neperseverenţa, apoi, coruptibilitatea, dezordinea, murdăria. În judeţul Timiş, românii se percep în plus faţă de ceilalţi ca religioşi, inteligenţi, corecţi, sociabili, omenoşi, cu umor şi bună dispoziţie, buni familişti, neşovini, dar şi proşti, indiferenţi, amărâţi şi neuniţi. În judeţul Covasna, percepţia de sine a românilor subliniază trăsăturile de buni creştini, oameni de treabă, corecţi, ospitalieri, răbdători, iar ca defecte proşti, laşi. În judetul Constanţa, românii se autoidentifică în mod deosebit prin ospitalitate, hărnicie, cinste, ambiţie, perseverenţă, voinţă de a reuşi, prearăbdători şi îngăduitori, inteligenţi, deştepţi, iar negativ prin coruptibilitate, manipulare, laşitate, necinste, superficialitate, dezbinare şi blazare.

Să urmărim în câteva judeţe reprezentările maghiarilor cu privire la români, modul în care acestea se constituie: preponderent pe datele vieţii sau preponderent pe stereotipuri. Maghiarii din judeţul Mureş apreciază pe români buni, prietenoşi, mândri, religioşi, toleranţi, harnici, ospitalieri, răbdători şi blânzi, pe de o parte, şi ca influenţabili, oportunişti, răi, şovini, cultural sub nivel european, pe de altă parte. Din cele de mai sus, inevitabil, unele aprecieri îşi au sorgintea în stereotipurile etnice ca supragneralizări ce neagă diferenţele dintre indivizi în favoarea omogenizării lor fie pozitivă, fie negativă.

Spre deosebire de Mureş, în judeţul Timiş, maghiarii au o imagine despre români

www.cimec.ro / www.mncr.ro

specifică mozaicului interetnic bănățean, în care înțelegerea și toleranța sunt valori supreme ale convieţuirii interetnice. În lista atributelor recunoscute românilor de către maghiarii din Timiș au fost hărnicia, bunătatea și ospitalitatea, cinstea și bucuria de a petrece, inteligența și toleranța, omenia și curajul. De menționat este faptul că maghiarii din Timiș excelează în afirmarea calităților românilor. La defecte, numai 3 subiecți afirmă răutatea, răzbunarea, 1 necinstea, 1 lenea.

Maghiarii văd pe români preponderent răi, proști, încăpățânați, naționaliști, bănuitori, șmecheri, ambițioși și reci. Puține sunt calitățile menționate despre români: prietenoși, uniți, descurcăreți și acestea de câte un singur subiect. Heteroimaginea sau imaginea "celuilalt" a românului din perspectiva maghiarilor este semnificativă pentru conflictul latent care mocnește sau pentru necooperarea din relațiile interetnice.

Percepția maghiarilor de către români, în județul Covasna, poartă și ea amprenta tensiunilor și respingerilor. Totuși, românii le afirmă mult mai multe calități maghiarilor de cât au făcut-o aceștia. În primul rând, românii îi apreciază ca oameni de treabă (8), buni creștini (6), harnici (2), descurcăreți, toleranți, frumoși, corecți, liniștiți, veseli, ospitalieri. Paleta largă de atribute pozitive este o premisă pentru o mai mare disponibilitate la convieţuire a românilor ca și dovada toleranței lor mari. La capitolul "defecte" ale maghiarilor, percepția românilor din Covasna este reflexul unei imagini mai degrabă contextuale de cât stereotipe. Românii subliniază următoarele defecte: superficialitatea (10), răutatea (9), prostia (5), șovinismul (4), îngâmfarea (3), șmecheria, căpătuiala, necinstea, beția.

Pentru a încheia capitolul autoidentificării și hetero-identificării în județul Covasna, așa cum a apărut în ancheta bazată pe chestionar, trebuie să mai analizăm și percepția de sine a maghiarilor de aici. În propria lor "oglindă" maghiarii se văd, în primul rând, cu un lung set de calități: buni(12), ambițioși (12), harnici(11), nepărtinitori (4), isteți (3), descurcăreți (3), cinstiți (2), buni creștini (2), uniți (2), întreprinzători, perseverenți, morali, frumoși, veseli, bogați. Ca defecte, ei recunosc că sunt naționaliști (5), răi (3), încăpățânați, îngâmfați, oameni de nimic.

Interferența perspectivelor și a imaginilor celor două grupuri aflate în contact reflectă că autodefinirea etnică este mult mai dezvoltată la maghiari decât comprehensiunea etnică. Ei și-au afirmat un set incomparabil mai mare de calități de cât au afirmat despre români. În mod paradoxal sau contrariu regulii potrivit căruia fiecare grup etnic își atribuie sieși mai multe însușiri pozitive de cât este dispus să atribuie "celuilalt", în Covasna, românii își atribuie lor mult mai puține calități decât atribuie maghiarilor, dovadă a modestiei, generozității, bunătății pe care le-au recunoscut mai degrabă ceilalți etnici, în eșantionul general.

Ignorarea valorilor comprehensiunii sau ale înțelegerii, cooperării cu celălalt și stimularea preponderență a autocunoașterii de către maghiarii din Covasna deschide drumul etnocentrismului. Ceea ce și continuă să se realizeze prin izolarea și enclavarea școlară, instituțională începută în 1990. Acest refuz al convieţuirii, al inter-cunoașterii cu celălalt, ROMÂNUL de lângă el, de la birou, de la școală, de pe stradă, de la teatru, este mărturia unui model de relații interetnice speciale în Covasna și Harghita, instaurate de către maghiarii majoritari bazate pe respingerea "celuilalt" și supralicitarea lui "noi".

Asimetria relațiilor interetnice determinată de fenomenul de respingere a românilor prin propria claustrare și separare relevă faptul simplu că aici conlocuirea și convieţuirea sunt grav afectate. În măsura în care românii sunt tot mai marginalizați și eliminați, așa cum vor demonstra investigațiile calitative, conlocuirea și convieţuirea își restrâng aria; relațiile interfamiliale sau de prietenie români-maghiari se reduc, căsătoriile mixte la fel; raporturile de vecinătate au fost deteriorate profund în 1990 și unele din ele nu s-au mai refăcut; relațiile de muncă reci, formale, tensionate au determinat pe mulți români să emigrezc din cele două județe.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Modelul mental de conlocuire al românilor diferă fundamental de cel maghiar. Românii îşi doresc şi propun o convieţuire armonioasă, paşnică, bazată pe respectul identităţii etnicc şi culturale; maghiarii acţionează în sensul segregării fizice, sociale, culturale pe principii etnice.

Cunoaşterea şi intercunoaşterea reciprocă, dialogul interetnic rămâne cea mai sigură cale de soluţionare a tuturor diferendelor şi neînţelegerilor, dar şi de respect şi preţuire reciprocă.

Cercetarea realizată în principalele zone cu concentrare etnică mixtă pe 1603 subiecţi relevă că aceştia recunosc că oamenii aparţinând diferitelor naţionalităţi au trăsături specifice. Opiniile şi reprezentările despre ele şi le-au format pe baza relaţiilor directe cu ei şi anume relaţii de prietenie 52,5%, de vecinătate 48%, de familie 37,9%. Scorul cel mai mic s-a obţinut în cunoaşterea celorlalţi etnici prin discuţii întâmplătoare cu ei (24,3%) sau prin informaţii mass-media (15,7%).

O problemă esenţială în cercetarea realizată a fost dezvăluirea de către subiecţii investigaţi a sentimentelor pe care le nutresc faţă de oamenii cu apartenenţă naţională diferită. În acest scop, s-a utilizat metoda notării dc la 1 la10. Notele cuprinse între 1-4 înseamnă sentimente nefavorabile faţă de un anumit grup, nota 5 înseamnă că sentimentele nu sunt nici "calde", nici "reci", iar notele între 6-10 înscamnă sentimente favorabile, "calde" faţă de un grup etnic.

Adevărat "termometru" al sentimentelor interetnice, scala notelor de la 1 la 10 ("0" fiind nu ştiu/nu răspund) reflectă afinităţile, apropierile şi distanţările de ordin afectiv pe care oamenii le trăiesc şi le exprimă faţă de diferitele grupuri etnice. În tabelul de mai jos am pus în evidenţă numai etniile cu o pondere mai mare ce trăiesc în Transilvania şi care sunt relevante pentru analiza din judeţele Covasna şi Harghita.

	Români		Maghiari		Ţigani		Germani	
0	141	8,8	157	9,8	162	10,1	176	11,0
1	7	0,4	84	5,2	466	29,1	14	0,9
2	3	0,2	41	2,6	140	8,7	14	0,9
3	4	0,2	52	3,2	139	8,7	14	0,9
4	15	0,9	107	6,7	236	14,7	41	2,6
5	86	5,4	312	19,5	238	14,8	211	13,2
6	104	6,5	187	11,7	68	4,2	161	10,2
7	143	8,9	163	10,2	42	2,6	171	10,7
8	234	14,6	200	12,5	28	1,7	287	17,9
9	210	13,1	131	8,2	19	1,2	251	15,7
10	656	40,9	169	10,5	65	4,1	263	16,4

Privind la cele 4 coloane de subiecţi, se observă că la fiecare etnie la rândul "0" au fost subiecţi care nu s-au putut aşeza în postura fictivă de judecători ai propriilor sentimente faţă de grupurile etnice şi aceştia s-au înscris pe un continuum de la 8,8% la români la 9,8% la maghiari, 10,1% la ţigani şi 11, 0% la germani.

Dintre cele 4 naţionalităţi, sentimentele cele mai favorabile se exprimă faţă de români, germani, maghiari şi în ultimul rând faţă de ţigani. În intervalul cu sentimente calde, pozitive de la 6 la 10, românii au un scor de 84,0 %, germanii de 70,9%, maghiarii de 53,1%

www.cimec.ro / www.mncr.ro

şi ţiganii de 13,8%. Cel mai mare nivel de respingeri se înregistrează la ţigani.

În continuare, s-a verificat veridicitatea răspunsurilor de mai sus, cerându-li-se subiecţilor să spună în câte din următoarele situaţii ar accepta oameni aprţinând naţionalităţilor de mai jos.

	Ca membru de familie		Ca prieten apropiat		Ca vecin		Coleg de serviciu		Nu ştiu	
români	1317	82,2	120	7,5	42	2,6	24	1,5	100	6,2
maghiari	483	30,1	305	19,0	256	16,0	171	10,7	388	24,2
ţigani	108	6,7	97	6,1	131	8,2	143	8,9	1124	70,1
germani	646	40,3	340	21,2	202	12,6	114	7,1	301	18,8

Privind tabloul, evident, cel mai puternic indicator al atitudinii etnice este acceptarea membrilor unui grup etnic ca membri de familie şi, apoi, în ordine descrescândă, ca prieteni apropiaţi, vecini şi colegi de serviciu.

Pe naţionalităţi, ordinea ierarhică de acceptare rămâne aceeaşi: români, germani, maghiari şi ţigani. În "scala distanţei sociale" se evidenţiază disponibilitatea, deschiderea spre a accepta în cercuri din ce în ce mai intime pătrunderea membrilor altor etnii sau, dimpotrivă, izolarea, respingerea acestora în structura cea mai puternică, nucleu, care este familia şi acceptarea lor, treptată, spre cele mai periferice ce angajează contacte mai slabe precum vecinătatea sau numai contacte formale sau preponderent formale în calitate de coleg de serviciu. Ca membri de familie cei mai acceptaţi sunt românii şi germanii.

La statutul de prieten apropiat cel mai mare scor îl deţin germanii şi maghiarii. Ca vecini, cea mai mare pondere o au maghiarii. Tot ei sunt cei mai aceptaţi ca parteneri de serviciu.

Analiza pe orizontală a naţionalităţilor relevă că maghiarii nu sunt nici marginalizaţi, nici excluşi de la grupurile fundamentale ale convieţuirii. Cea mai mare parte a lor sunt acceptaţi în primul rând ca membri de familie, apoi ca prieteni - structuri tari, nuclee puternice de relaţii umane şi interetnice şi în continuare, fără rezerve, ca vecini şi colegi de serviciu.

Deci, societatea largă românească nu manifestă propensiunea sau tendinţa de izolare sau respingere a maghiarilor, nici prin români, nici prin celelalte minorităţi. Tendinţa de autoseparare, de autoizolare a grupului etnic maghiar vine din interiorul lui, din ideologia liderilor grupului inoculată şi transpusă în practică la nivelul grupurilor şi indivizilor.

Într-un spaţiu social interetnic, expus la contacte variate şi frecvente, cum se relevă a fi spaţiul românesc în care nu s-a manifestat nici cea mai slabă tendinţă de românizare a naţionalităţilor, acestea păstrându-şi, cultivându-se, în continuare, limba, cultura, obiceiurile, tradiţiile, portul, pare cu atât mai stranie tendinţa maghiarilor de enclavare socială, culturală şi etnică ce semnifică, implicit, o reducere a spaţiului de convieţuire. Analizând problema convieţuirii etnice, Dorel Abraham şi Ilie Bădescu subliniază că teoria spaţiului de con-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

viețuire propune reprezentarea conform căreia vitalitatea unui grup crează spații de afirmare pentru toate celelalte grupuri. Să presupunem că exclusivismul și segregarea etnoculturală maghiară este semnul slăbiciunii grupului sau al unor intenții geostrategice transfrontaliere deghizate în acțiuni de conservare etnică?

Distanța etnică pe care o pun maghiarii între ei și românii din zona Harghita și Covasna transformă pentru mulți români, spațiul de convieţuire într-unul de existență la limita supravietuirii greu suportabile, spațiu inuman pentru că este lipsit de bogăția și frumusețea date de contacte sociale, dialog și intercomunicare, iar principiul conlocuirii într-unul al locuirii separate pe criteriul etnic, în care doresc și forme de guvernare, autoadministrare proprii. Pretenția de instituționalizare sau legiferare a autoguvernării teritoriale pe criterii etnice, mult reclamată în perioada post-decembristă de liderii maghiari, este , în fapt, un mod abil și subtil de instrumentalizare cu metode "democratice" a epurării etnice care, în spațiul exiugoslav, a dus la un crâncen război. Ea încalcă Constituția României, art.l, fundamental, potrivit căruia România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil. Faptul că, în parlament, Constituția n-a fost votată de liderii maghiari nu implică nerespectarea ei. Ea este obligatorie pentru toți cetățenii țării[3].

NOTE

1. Operația de eșantionare a fost realizată de specialistul Institutului de Sociologie matematician, cercetător științific principal Petruș Alexandrescu, prelucrarea statistică a datelor a fost realizată de colectivul condus de Mariana Popa și anume: Paraschiva Șerban, Daniela Stoica, Elisabeta Dumitru și Nina Niculescu, iar editarea computerizată a fost realizată de Maria-Eugeniu Oală și Cristina Oală.
   Cercetătorii care au participat la anchete de teren au fost Lili Rain, Gabriela Stoltz, Elena Cobianu și Maria Cobianu-Băcanu.
2. Dorel Abraham, Ilie Bădescu *"Conlocuirea etnică în România. Rezultate ale cercetărilor de teren"*, în "Sociologia Românească", nr. 2-3, 1994, p. 181-192.
3. Capitol din lucrarea *"S.O.S. - Românii din Covasna și Harghita"*, Ed. Petru Maior, Tg. Mureș, 1998.

SOZIOLOGISCHE FORSCHUNGEN UBER DIE NATIONALE IDENTITAT UND DIE INTERETHNISCHEN BEZIEHUNGEN
(Zusammenfassung)

Die Studia stelik kurz die Hauptresultate einer größeren Forschung vor, die vom Soziologischen Institut der Rumänischen Akademie in der Zeitspanne 1993-1996 durchgeführt wurde, zum Projekt der nationalen Identität und der interethnischen Beziehungen in Rumänien.

Ausführlich erscheinen die Resultate der soziologischen Untersuchungen an Ort und Stelle über Eigenwahrnehmung und die Wahrnehmung des anderen, die in den Kreisen Covasna und Harghita effektuiert wurden.

Die Schlußfolgerungen infolge dieser Forschung werdwn detailliert in den Buch „S.O.S. - Rumänen aus Covasna und Harghita" dargestellt, das unlängst im Petru Maior Verlag, aus Tg. Mures erschien.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 327-331

CĂSĂTORIA ETNIC MIXTĂ ŞI DILEMELE EI CULTURALE

Lily Rain

Căsătoria mixtă, una din formele manifeste ale relaţiilor diferitelor grupuri sociale, are o semnificaţie deosebită ca indicativ al acestor relaţii şi ea constituie un mijloc pentru a stabili legături sigure între grupuri. În cazul căsătoriei mixte din punct de vedere etnic, caracteristicile căsniciei ca asociaţie biologico-socială, implică două consecinţe. În sfera biologică sau mai degrabă antropologică, în măsura în care grupurile etnice se deosebesc nu numai prin caracteristici culturale, ci şi prin acelea antropologice, căsătoriile mixte, prin urmările pentru posteritate, duc la întrepătrunderea, contopirea sau la dispariţia acestor deosebiri. Istoria este plină de exemple de fuziune şi contopire biologică a diferitelor popoare, iar căsătoriile mixte au fost singurele mijloace de realizare a acestui proces.

Importanţa şi consecinţele lor sociale se găsesc sub influenţa caracteristicilor unei anumite societăţi, în care ele sunt cuprinse şi ale caracteristicilor grupurilor ai căror membrii intră în astfel de căsătorii. Într-o societate în care scara de prestigiu şi de putere socială a diferitelor grupuri - clasă, status, situaţie juridică, profesională - coincide oarecum cu împărţirea sub raport etnic, căsătoriile mixte vor fi proporţional mai puţin frecvente şi vor constitui nu atât un mijloc de asociere cât un mijloc de ridicare socială pentru membrii grupurilor care ocupă o treaptă inferioară pe această scară. În cazul egalităţii sociale a grupurilor etnice, ceea ce înseamnă lipsa diferenţierii sau diferenţieri reduse sub o serie de aspecte care ar putea să influenţeze căsătoria, astfel de căsătorie vor constitui expresia cea mai ridicată a asociaţiei individ-grup şi cel mai temeinic indicator al apropierii diferitelor grupuri. Frecvenţa căsătoriilor mixte, structura şi stabilitatea lor pot să indice statusul unui grup etnic într-o societate, gradul legăturilor sale subiective şi obiective cu un alt grup, adaptarea sa, sau izolarea sa la un cadru social mai larg, părerile sale despre sine ca grup şi importanţa pe care membrii săi o atribuie atât propriei lor existenţe etnice cât şi celei străine.

În analiza relaţiilor dintre diferitele grupuri sociale s-a considerat, în mod explicit, acceptarea căsătoriilor mixte ca reprezentând gradul maxim de apropiere între ele şi de aceea, de fapt, căsătoriile mixte sunt potrivite pentru analiza realităţii sociale.

Cel mai mare număr de căsătorii sunt contractate între membrii aceluiaşi grup, ceea ce este de înţeles.

Interesează care sunt influenţele, efectele sesizabile, ale depăşirii barierelor endogamiei de grup etnic, asupra desfăşurării vieţii de familie şi asupra vieţii întregii comunităţi.

Existenţa acestor forme de viaţă este ca oare consecinţa firească a unui îndelungat proces de apropiere între naţionalităţile care convieţuiesc în acelaşi aşezări sau este efectul unei carenţe de parteneri potenţial eligibili într-o perioadă dată din viaţa comunităţii? Este ea o formă care potenţează armonizarea unor interese de grup, aduce un plus de cunoaştere şi de înţelegere reciprocă?

În comparaţie cu căsătoriile care sunt omogene în raport cu profesiunea, reşedinţa sau calificarea şcolară, căsătoriile omogene din punct de vedere etnic sunt mult mai frecvente.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Înseamnă oare că apartenenţa etnică este mai importantă, când se contractează o căsătorie, decât caracteristicile privind cducaţia sau profesiunea unui individ? Ce înseamnă în general pentru căsătorie apartenenţa etnică? Cărui element constituţional al apartenenţei etnice i se datoreşte această importanţă, care anume caracteristici ale individului ce influenţează căsătoria, se împletesc şi se combină cu cele etnice şi carc li se opun?

Hotărârea de a intra într-o căsătorie etnic mixtă, poate fi influenţată - şi este - de o serie de caracteristici individuale - economice, profesionale, religioase, ca şi etnice, cum ar fi limba, morala, obiceiurile şi normele culturale, conştiinţa apartenenţei etnice şi semnificaţia care este atribuită acesteia.

Putem spune deci că societatea umană atribuie statusuri şi roluri care, pe măsură ce sunt interiorizate de indivizii umani, devin etape în construcţia unei identităţi recunoscute social.

Identitatea individului uman include apartenenţa moştenită (la o naţiune) sau obţinută prin procesul de socializare. Interesează mai puţin ce este identitatea decât cum se manifestă ea în diverse contexte.

Deci - căutare şi respectare a unui model cultural, dar şi latura complementară, necesitatea de a se diferenţia de grupul său de referinţă, de a se putea defini pe sine nu doar în raport cu un model, dar şi ca o individualitate cu trăsături personale, irepetabile.

Percepţia identităţii etnice

Prezentăm câteva din datele experimentale şi interpretarea lor, rezultate din ancheta de opinie efectuată în municipiul Sfântul Gheorghe. Iată răspunsurile la întrebarea: "Vă mai simţiţi români/maghiari după aceşti ani de convieţuire? De ce? Prin ce?"

subiecţii de gen feminin, de origine maghiară au apelat în definirea identităţii lor la dimensiunea culturală care, susţin că nu le-a fost alterată prin acest tip de căsătorie:

- "suntem un cuplu respectat, mentalităţile pot fi cultivate fără oprelişti" (S.Z. 33 de ani)
- "pot respecta obiceiurile-tradiţiile" (Ş. M. 55 de ani)
- "cum ne naştem aşa murim" (Ş. M. 57 de ani)
- "nici partenerul de viaţă şi nici societatea nu mă împiedică să mă simt maghiară" (G.I. 46 de ani)
- "nu s-a alterat nimic din fiinţa mea etnică, sărbătorile religioase se pot respecta, limba o putem vorbi" (D. M. 44 de ani).

În cazul româncelor interacţiunea celor două modele culturale s-a dovedit a fi sursă pentru un discurs al diferenţelor; construirea (păstrarea) identităţii făcându-se în raport cu străinul (localnicul); "acum mă simt minoritară" (P. M. 31 de ani deşi era originară dintr-un alt judeţ multietnic unde ne-a declarat că nu a simţit niciodată opoziţia dintre etnii); "dincolo de ce am moştenit tradiţional, cultural, un partener de viaţă de altă etnie nu trebuie să te schimbe, mediul social în care ne manifestăm e important, dar, nu are dreptul să mă influenţeze şi nu poate să o facă decât dacă suntem slabi şi laşi"(S. Z. M. 31 de ani); "cu atât mai mult sunt româncă cu cât maghiarii de aici susţin că noi suntem minoritari, politeţea regională fiind descumpănitoare" (F. I. 32 de ani); "mă simt egală din ambele puncte de vedere, trăiesc în România deci e normal să fiu româncă, să mă pot simţi româncă" (D.Ş. 21 de ani).

Deci soţiile române localnice se supun codului cultural din judeţ, dar au ca suport moral în plus, în definirea identităţii, ideea pământului românesc al ţării, în care trăiesc şi care pare a le oferi o garanţie a puterii de păstrare a identităţii etnice. Celelalte care au contractat o căsătorie etnic mixtă şi au venit în municipiul Sfântu Gheorghe, par uşor frustrate în raportul de alteritate cu localnicii maghiari; identitatea lor se manifestă, se menţine sau impune, nu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

prin apartenenţa etnică ci prin starea socială, poziţia socială. Am mai menţiona faptul că deşi multe cunosc sau înţeleg limba maghiară, nu o vorbesc cu cei cu care coabitează, ceea ce ar putea fi interpretat ca un argument tacit pentru a se categoriza românce.

Subiecţii de gen masculin intervievaţi în Sfântu Gheorghe care au contractat o căsătorie mixtă, în mare, pot fi caracterizaţi după informaţiile oferite: cei de etnie maghiară fie că au refuzat să ne răspundă fie că s-au limitat la definiri de tip etnic a identităţii: vechimea (înţeleasă nu numai prin gestiunea originilor) şi experienţa comună ce le-ar da dreptul la împărtăşirea, în parte, a aceloraşi valori.

- "sunt român de limbă (etnie) maghiară şi cred că exacerbarea etniei e o prostie" (S.Z.I. 35 de ani);

- "urmez cu respect strămoşii, dar trăim în România, deci trebuie să fim puţin şi români" (D. I. 25 de ani);

- "m-am născut maghiar şi nu pot să-mi schimb etnia; deşi şcoala am făcut-o în limba română, tresar la auzul ceardaşului; limba maternă o am de la mama dar în familie vorbim româna, dacă te-ai căsătorit la ortodocşi pot spune că sunt român, nu?" (M. I. peste 60 de ani).

Subiecţii masculini de etnie română care au contractat căsătorii etnic mixte îşi definesc tăria identităţii prin posibilitatea reproducerii modelului cultural, cu toate componentele aferente:

- "toată fiinţa mea e românească, crezul meu e românesc, respect mereu sărbătorile religioase" (Ş. V. 53 de ani);

- "se menţin obiceiurile religioase; lucrurile bune există, se repetă" (M. I. 43 de ani);

- "religia, cultura, limba, identitatea mea e integră" (M. Gh. 55 de ani);

- "identitatea mea nu a fost alterată cu nimic, pot muri ortodox" (G. I. peste 60 de ani);

- "pot vorbi curent româneşte şi o pot transmite prin cultură religioasă; au fost şi momente de criză în '90 dar am trecut" (Ch.I. 35 de ani);

- "mă simt român prin religie şi cred că noi suntem mai români decât cei din alte judeţe, români mai încuiaţi" (B. I. 45 de ani);

- "sunt, mă simt român prin respectarea sărbătorilor religioase şi în măsura în care sunt respectat ca român" (S. I. 43 de ani); - "viaţa mea, prietenii m-au ajutat să-mi menţin identitatea" (I. I. 50 de ani);

- "am o altfel de identitate românească: ca o capră printre oi dar fac parte din ea din gruparea românilor ansamblul spiritual cultivat mă ajută să fiu doar român" (B. Gh. 31 de ani);

- "prin cultură gândim în spiritul neamului românesc, limba noastră şi apartenenţa la politica minorităţii româneşti" (B. I. 50 de ani).

Se poate face următoarea deducţie: cuplurile conjugale etnic mixte pe care le-am studiat în municipiul Sfântu Gheorghe, reproduc în mare situaţii asemănătoare cuplurilor din alte judeţe; identitatea etnică/naţională apare ca o imagine către sine, determinată de raporturi de negaţie/distincţie faţă de alteritate, asimilatoare sau indiferenţă faţă de străin. Conştiinţa lor (în special a soţilor români) e integralistă deoarece acceptă ideea coabitării mai multor identităţi naţionale, într-un spaţiu unde locurile comune sunt greu de găsit; şi asumativă deoarece încearcă o formulă de adaptare a altei identităţi - cu specificităţile ei - la peisajul spaţiului comun.

Investigaţiile noastre au încercat să surprindă şi diversele forme sub care se relevă consacrarea social-culturală a cuplurilor etnic mixte. Iată concret care este autopercepţia nucleelor conjugale etnic mixte pe care le-am intervievat:

- "nu pot exista avantaje comparativ cu alte tipuri de mariaje, contează dramul de noroc" (M. I. 65 de ani);

- "cunoaştem prin reciprocitate două culturi; respectăm ambele tipuri de sărbători

www.cimec.ro / www.mncr.ro

religioase, preferăm presa românească în dauna celei maghiare care e mai proastă calitativ" (S. Z. maghiar, 33 de ani);

- "avantaj cultural prin cunoaşterea altor tradiţii cu toate componentele aferente; o genă nouă e benefică; noua generaţie va cunoaşte mai multe culturi" (E. N. I. 31 de ani);

- "două limbi sunt egale cu două căi de informare, de însuşire a două culturi; se pot cultiva mai multe sărbători cu semnificaţii pozitive dincolo de strictul religios" (M. I. maghiar, peste 60 de ani);

- "în acest tip de căsătorie văd avantaje culturale sporite, şi posibilitatea perpetuării, reproducerii modelelor culturale" (E. T. V. peste 60 de ani);

- "nu am putut învăţa maghiara şi este un mare dezavantaj în comunicarea spirituală" (I. Fr. 51 de ani);

- "avantajul/dezavantajul unei astfel de căsătorii depinde şi de mediul de manifestare; diversitatea culturală e benefică" (E. M. I. peste 60 de ani).

O categorie de răspunsuri face apel la categorizare socială şi ierarhizare, la imaginarul social al comunităţii în care trăiesc:

- "depinde de la caz la caz, avem de învăţat şi o limbă nouă este un mare avantaj; trăind aici e normal să ştii şi limba maghiară; copiii pot face şcoala în două limbi" (r. B.I. 41 de ani);

- "adaptarea e grea în zonă, maghiarii domină dar o limbă în plus e benefică" (r. Ş. U. 55 de ani);

- "ca om modern devenim aici mai toleranţi, mai înţelgători cunoscând pe alţii" (r. B. I. 43 de ani);

- "copiii cunosc două limbi ceea ce este un mare avantaj (local) pentru integrare socială" (ing. P. E. 31 de ani);

- "omul se exprimă cel mai bine în limba maternă; dar, necunoaşterea limbii celor din jur majoritari, îngreunează comunicarea pe plan social (dacă nu ştiu maghiara, la un chef nu pot gusta bancurile spuse în această limbă); în plus există scări de valori comune cu ceilalţi deci, ne putem apropia" (r. M. I. 51 de ani);

- "înţelegerea aduce multe după sine; copiii dacă vor trăi în zonă vor avea de câştigat din toate punctele de vedere o şcoală mixtă e rentabilă pentru copiii de toate etniile, separarea induce sentimente de separare, frustrare pentru cei mici, consecinţele fiind a la long" (r. S. Gh. 43 de ani);

- "individul care a contractat o căsătoric etnic mixtă e în câştig, funcţie de reacţia socială; în unele zone aceste căsătorii sunt privite cu suspiciune; repercusiunile sunt la copii: două culturi, două limbi egal avantaje dar, depinde de evoluţia în mediul înconjurător de percepţia individuală, dacă spun că sunt un bun român (indiferent de căsătorie) nu e suficient să cred doar eu asta, ci să fac ceva pentru ţară sau locul de existenţă" (r. M. Gh. 43 de ani).

În continuarea analizei noastre, am amintit faptul că la educarea şi formarea descendenţilor contribuie, în principal, mama, că ea este cea care influenţează apariţia conştiinţei de apartenenţă la grupul său naţional. Să vedem opiniile câtorva din partenerele de cuplu din nucleele etnic mixte studiate; majoritatea au subliniat faptul că avantajele căsătoriei mixte se repercutează în special asupra descendenţilor, cu câştiguri culturale substanţiale.

Aflaţi la confluenţa, la contactul a două culturi, copiii unor asemenea familii primesc în mod firesc, fără un efort special - în condiţii firesti, de armonizare a contrariilor - un plus de cunoaştere. În prezenţa lor are loc un transfer continuu de valori ale culturii materiale şi spirituale a celor două grupuri etnice, care se produce insesizabil, prin acumulări treptate.

- "avantaj cultural datorită informaţiilor multiple, se face simţită apropierea de celălalt" mg. 41 de ani

- "acomodarea lingvistică e grea şi de aici şi relaţiile interumane" r. 31 de ani

www.cimec.ro / www.mncr.ro

- "căsătoria etnic mixtă deschide un alt univers, nu am învățat limba maghiară încă, deci mă simt handicapată; un copil a fost botezat ortodox, celălalt reformat, apoi am gândit că spre maturitate se vor simți deosebiți ca doctrină și l-am rebotezat și pe celălalt" r. 33 de ani

- "în general doar avantaje; așa putem cunoaște și alte culturi și putem dobândi comportamente culturale corecte; descendenții de mici pot cunoaște și pot învăța să gândească și în altă limbă și cultură; dorința oricărei mame este de a-l cunoaște copilul limba maternă; în privința credinței religioase nu cred că e necesar să se impună o credință alteia, iar convertirile nu sunt onorabile" r. 31 de ani

Au fost înțelese și funcțiile externe ale familiei mixte care trebuie exercitate astfel ca să se poată permite încadrarea vieții de familie în ansamblul activităților sociale.

- "între colegi m-am simțit bine, avem prieteni comuni, respectăm cele două tipuri de sărbători; socialmente te poți simți realizat, copiii mei au făcut școala aici în maghiară, dar i-am învățat atât de bine românește încât au intrat imediat la facultate" r. 50 de ani

- "e o experiență interesantă, dacă există bunăvoință, înțelegere, toleranță până la adaptare, apoi urmează câștigul social-economic-cultural al copiilor care cu cât cunosc mai multe - pe mai multe căi - cu atât mai bine" S.Z. mg. 31 de ani

- "deși există rețineri sociale cuplul mixt este privit altfel, uneori chiar admirativ pentru curajul celor care au încercat; în societatea de aici te realizezi însă mai ușor ca maghiar" M. I. mg. 45 de ani

- "ori cunosc engleza ori maghiara, tot un câștig se chiamă; limba țării e româna, apoi vine cea locală, cum e cazul la noi, apoi trebuie o limbă internațională căci nu se știe când ai nevoie și nu e bine să te simți umil" Z.S. r. 31 de ani.

O privire generală asupra declarațiilor subiecților investigați, ne conduce la ideea depășirii homogamiei etnice și religioase dar apropierea de cea socială.

Evidența căsătoriilor religioase, a convertirilor cu această ocazie, sugerează faptul că oamenii pot fi toleranți în credințele lor generale cu privire la acceptabilitatea căsătoriei interetnice și interreligioase, endogamia (rasială), etnică și religioasă continuând să funcționeze doar în calitate de practici culturale menite a îngusta câmpul de eligibilitate a unui partener marital.

Homogamia socială se crede că duce la granițe compatibile pentru că promovează homogamia culturală, similarități între parteneri în termenii valorilor majore de viață, a rolurilor pe care le așteaptă în căsnicie și interesele comune.

Nu putem încheia fără a dezvălui că dincolo de declarațiile celor intervievați, sunt o mulțime de familii etnic mixte ce nu mai acceptă a fi identificate. Unii nu mai sunt dispuși să recunoască tipul de căsătorie contractat, alții se tem pur și simplu să comenteze. Probabil autopercepția lor este negativă din motive sociale (care nu fac obiectul cercetării noastre).

Căsătoriile etnic mixte se pare totuși că nu șterg frontierele etnice și subzistă datorită în parte supunerii cuplurilor neomogene etnic, la regulile hipergamiei din societatea în care trăiesc.

Die ethnischen mischehen und ihre kulturellen dilemmas (Zusammenfassung)

Nach einem theoretischen herangehen in bazug auf die Bedeutungen der ethnischen Mischehen sind einige experimentalla Daten und ihre Interpretationdargestellt, die aus der Untersuchung im Munizipium Sf. Gheorghe hervorgehen.

Als Schleßfolgerung wird eine Würdigung formuliert, nach der es scheint als ob die ethnischen Mischehen die ethnischen Grenzen nicht auslöschen und sie werden teilweise unterhalten dank der nicht homegenen ethnischen Ehepare, von den Regeln der Gesellscaft in der sie leben.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 333-337

CERCETĂRI PRIVIND REALITĂȚILE SOCIALE ALE SATULUI

Nicolae I. Bucur

"Cunoaşterea realității este nerodnică şi neputincioasă dacă nu este încununată de acțiune, iar acțiunea este sterilă şi aventuroasă dacă nu este întemeiată pe cunoaştere"

Dimitrie Gusti

Acțiunea de cercetare a realităților sociale privind satul a stat în atenția cercetătorilor români încă din trecut. Secolul al XIX-lea este bogat în lucrări monografice unitare şi valoroase despre sat, văzut sub o multilateralitate de aspecte. Ion Ionescu de la Brad, ca specialist în agricultură începe încă din 1864 o serie de investigații, mergând din sat în sat, pentru a observa pretutindeni "şi pământul şi oamenii, şi mijloacele lor de exploatare, şi de existență, şi de câştiguri". O serie de anchete organizate şi conduse de filologul şi istoricul B.P. Haşdeu în 1878, dacă au importanță în special pentru lingviştii, cea al cărei subiect a fost *Obiceiurile juridice ale poporului român* suscită interes nu numai pentru juriști, lingviști sau folclorist, ci şi pentru sociolog şi etnograf. Răspunsurile (la întrebările puse de B. P. Haşdeu) culese din peste 37 de comune au avut ca arie plăşile răspândite în nouă județe. Interesantă ni se pare observația făcută de un astfel de cercetător, Constantin P. Scheletti, care în *Precuvântare, o ochire asupra satului*, scrie: "Să ne punem să studiem poporul nostru cu tot dinadinsul, ca să-l cunoaştem bine, şi, după ce vom avea conştiința de ceea ce este el, să ne silim a lucra pentru dânsul măcar pe jumătate cât lucrăm pentru interesele noastre. Să ne grăbim a lucra şi a-l ridica până la noi din starea de slugăric şi ignoranță în care zace. Când acest imens popor sătean va lua locul alăturea cu noi ca cetățeni, iar nu ca slugi plecate, atunci vom avea dreptul a vorbi şi lucra în numele nației române"[1]

Întocmirea monografiilor săteşti atinge punctul maxim în perioada dintre cele două războaie mondiale, în această activitate o contribuție de seamă aducându-şi învățătorii şi preoții satelor noastre. Existau unele cercuri care, din diferite motive ocial-politice, încurajau acțiunea de monografiere a satului. Publicarea lucrărilor de acest gen era motivată, pentru că "La noi, de pildă, unde s-a vorbit şi se vorbeşte mereu despre țărănime, s-a făcut prea puțin pentru adevărata ei cunoaştere. S-au scris şi se scriu articole de gazetă, se țin discursuri, întruniri, şi în parlament s-a criticat aspru ori s-a lăudat mult țăranul, dar nu s-a făcut nimic sistematic spre a se şti în mod exact starea lui materială şi culturală, nevoile lui, gândurile lui, sufletul lui. Chiar când s-a cercetat ceva, nu s-a făcut întotdeauna de cei pregătiți... Pentru a se putea înfăptui o adevărată înălțare a țărănimii, va trebui să se facă cercetări seriaose din care să reiasă o exactă şi completă cunoaştere a ei..."[2].

Privitor la tehnicile şi procedeele de înregistrare folosite de aceşti cercetători ocazionali în monografiile lor, se poate afirma că sunt cele ale oricărui început: predomină observația directă, precum şi culegerea tot directă a informațiilor "din spusele bătrânilor" sau folosirea datelor din diverse documente "găsite pe la locuitori". Variația procedeelor se constată de la un capitol la altul, determinată fiind de natura problemei concrete. Deşi lucrările

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de monografie a satului au fost întreprinse în mod individual, fiecare autor căutând să prezinte realitatea socială aşa cum a înţeles-o el, nu se poate tăgădui influenţa suferită din partea acţiunilor oficiale iniţiate în 1903 de Vasile Lascăr, iar după primul război modial influenţa cercetărilor sociologice conduse de Dimitrie Gusti în cadrul Şcolii monografice, cunoscută şi sub denumirea de *Şcoala sociologică de la Bucureşti.*

Activitatea şi ideologia rurală a tinerimii universitare din anii de după 1930 avea antecedente. Atât mişcarea de cunoaştere a realităţii sociale, cât şi cea de ridicare a maselor populare, a ţărănimii, se inspiră din tradiţiile autohtone, respectiv din curente ideologice contemporane. Printre antemergători se remarcă istoricul Kovari László, precum şi Orbán Balázs, care prin opera sa în şase volume dedicată secuimii[3], năzuie să realizeze idealul ca pământurile sale natale "să nu mai fie o terra incognito"[4].

În mediul tinerimii intelectuale maghiare din Transilvania, orientată spre sate, găsim reflectate felurite curente şi orientări ideologice şi social-politice. De aceea, o însemnătate deosebită are faptul că "în rândul curentelor contradictorii... un teren tot mai mare şi-l adjudecă acel sistem care pare a contribui la transformarea cercetărilor sociale în ştiinţă a realităţilor. Profesorul de sociologie de la Universitatea din Bucureşti Dimitrie Gusti concentrează acest sistem în cadrul aşa-numitei *sociologii monografice*"[5].

Tinerii intelectuali maghiari care abordau lumea satului porneau de la faptul, respectiv considerentul, că, pe vremea aceea, 72-73 % din populaţia maghiară a României trăiau la ţară. O autentică autocunoaştere a populaţiei maghaire din România este însă de neconceput fără temeinica cunoaştere a poporului român. Tor aşa, nici o ştiinţă românească a naţiunii nu poate ignora dezvăluirea trecutului şi prezentului naţionalităţilor conlocuitoare. Iată de ce trebuie, în acest context, să relevăm din nou acel bine pus la punct "sistem de deservire" al informaţiei reciproce, al diverselor acţiuni şi reflectări, care constituia un element de seamă în colaborarea dintre şcoala sociologică bucureşteană şi cercetătorii sociologi maghiari din Transilvania. Dacă dintre manifestările informaţionale ale sociologilor maghiari se remarcă studiile lui Venczel şi Markos, în schimb dintre colaboratorii de frunte ai revistei "Sociologia românească" Octavian Neamţu şi Anton Galopenţia s-au arătat buni cunoscători ai situaţiei maghiarilor din Transilvania. Scrierea lui O. Neamţu, *Drumul spre sate a tineretului maghiar din Ardeal* (nr. 2, 1936) oferă o imagine detaliată, autentică a principalelor curente existente în cultura maghiară din România, a tradiţiilor cecetării sociologice, a forurilor care se ocupă de acesta. Studiul prezintă numeroase date referitoare la cercetările de sociologie rurală.Din toate aceste demersuri a ieşit la iveală faptul că intelectualul tânăr, care se pregăteşte pentru îndeplinirea unui rol iniţiator, într-un sens nou, în activitatea şi cercetările rurale, nu va putea face faţă cu succes acestei misiuni căreia i s-a angajat decât dacă va cunoaşte temeinic pe cei "de altă limbă" din acelaşi sat sau din satul vecin.

Etnograful Lükö Gabor din Ungaria, care a beneficiat de întreg ajutorul profesorului Gusti în cercetările sale din deceniul al treilea privitoare la ceangăi, scria următoarele despre şcoala lui Gusti: "Prin ea, românii au păşit în primele rânduri ale culturii europene"[6]

Civilizaţia satelor se înscrie în fruntea activităţii publicistice a unor scriitori originari din Harghita. Astfel Octavian C. Tăslauanu (1876-1942), născut la Bilbor, a adus la acea vreme elemente de mare noutate, şocante pentru mulţi contemporani, prin îndrăzneala lor. Notele şi articolele publicate în revista Luceafărul (1902-1914; 1919-1920, anii apariţiei revistei), scot în evidenţă preocuparea faţă de soarta ţărănimii române din Transilvania. În acea vreme aceasta constituia circa 70% din populaţia provinciei. Pământul era nejust împărţit: 99,3 % dintre ţărani deţineau doar 60 % din pământul agricol, în timp ce 0,7 % din gospodăriile moşiereşti deţineau 40% din întregul teren agricol. Ţarănimea era dezavanata-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

jată şi de lipsa de inventar agricol, de vite de jug ş.a. Lipsa de pământ şi slaba înzestrare cu inventar agricol, concurenţa marilor proprietari slăbea fără milă starea ţărănimii se adaugă şi injusta stabilire a impozitelor precum şi împrumuturile cămătăreşti. Este cunoscut fenomenul emigrării multor ţărani, mai ales spre America. Într-un studiu publicat în Luceafărul 7, intitulat *Două culturi - Cultura domnilor şi cultura ţăranilor* avea să stârnească imediate şi controversate luări de atitudini. Vorbind despre cultura materială, Tăslăuanu arată că este o deosebire fundamentală între "cultura materială a clasei ţărăneşti şi cea a domnilor"; ţăranii îşi câştigă hrana, îşi construiesc locuinţele şi-şi fac îmbrăcămintea prin munca lor, proprie, această producţie proprie determină deosebirile de stil ale caselor şi de îmbrăcăminte etc., în funcţie de "situaţia topografică şi după bogăţia roadelor muncii". Starea materială mizeră a ţărănimii este astfel explicată: "În România domnii au pus mâna pe pământ"... pe urmă au făcut legi cari apăra dreptul de proprietate. Mulţi ţărani, neavând deci posibilitatea să-şi câştige astfel existenţa, trebuie să muncească moşia boierului şi să împartă cu el roada. Ţăranii, cari au pământ, n-au posibilitatea să-l muncească, fiindcă nu-şi pot ţinea vite, neavând păşunea; nu-şi pot face uneltele şi acareturi neavând pădure".

În 1911, Tăslăuanu publică în Luceafărul trei articole şi anume: *Cărţi pentru popor*[8], *Organizarea satelor noastre*[9] şi *Organizarea economică a ţărănimii*[10]. Aceste articole sunt o completare şi o dezvoltare necesară a studiului *Două culturi*. În cel dintâi articol afirmă că ţăranul se găseşte într-o stare tristă, cauza principală, cauza principală fiind "lipsa unei munci sistematice şi stăruitoare pentru educaţia lui economică, intelectuală şi morală". Cel de al doilea articol, Organizarea satelor noastre, dezvoltă ideea necesităţii organizării, această fiind o condiţie vitală. Ea trebuie să adune, la o împreună lucrare, bătrânii şi tinerii: "Cumineţenia bătrâneţii înfrăţită cu energia tinereţii poate să facă minuni". Opera de organizare a vieţii naţionale "trebuie începută la sate, căci înflorirea şi întărirea satelor e garanţia viitorului nostru". Ştim că ţăranii trăiesc astăzi, în multe părţi, aceeaşi viaţă patriarhală ca acum câteva sute de ani, că orbecă în cel mai ruşinos întuneric şi că sunt cu desăvârşire dezorientaţi asupra rostului lor în lume. Aceste stări triste nu le putem înlătura decât trezind în ţărani conştiinţa că face parte dintr-un neam cu aspiraţii în viitor şi cu drepturi la o existenţă naţională independentă de mila mai marilor. Şi numai o organizaţie (=organizare n.n.) le poate da această conştiinţă".

Organizarea satelor va trebui să aibă în vedere două temeiuri unul cultural şi unul economic. Organizarea culturală trebuie să-i premeargă celei economice, fiind şi mai uşor de realizat, deşi, susţine autorul: "Baza întregei organizări a poporului va fi cea economică". În această activitate un rol principal trebuie să-i revină "Asociaţiunii", prin instrumentele ei de acţiune, şi prin crearea de reuniuni culturale ţărăneşti; aceste reuniuni ar avea şi misiunea organizării economice. Chestiunea Organizării economice a ţărănimii formează obiectul unui raport pe care Tăslăuanu îl prezintă în şedinţa din 18 mai 1911 a comitetului central al "Asocaţiunii", raport pe care îl şi publică, sub titlul de mai sus, în Luceafărul. Comentând rosturile băncilor şi instituţiilor de credit în viaţa economică a poporului român, autorul ajunge la constatarea că "Această organizaţie financiară... nu e însă suficientă pentru a opune puterii economice străine o rezistenţă naţională-economică destul de puternică". Ideea organizării cooperatiste şi a însoţirilor ţărăneşti, pe care o mai amintise Tăslăuanu şi în alte articole ale sale, este dezbătută ceva mai sustanţial acum. Motivarea teoretică este următoarea: "Organizarea economică a ţărănimii prin cooperative ni se impune şi de spiritul vremii în care trăim, când numai cei asociaţi pot avea sorţi de izbândă în viitor". Organizarea cooperatistă are şi un puternic substrat moral-politic: "prin cooperaţie principiul brut al luptei pentru viaţă se înlocuieşte prin principiul mai omenesc al unirii la viaţă al solidarităţii sociale, al înfrăţirii sufletelor şi puterilor de muncă". Mişcarea cooperativă asigură o organizare raţională a vieţii

www.cimec.ro / www.mncr.ro

economice, fiindcă "prin asocierea mai multor persoane, cari au acelaşi interese şi cari prin muncă în comun sunt chemate a îndeplini diferite roluri economice" se poate realiza o unire a forţelor materiale ale micilor proprietari şi stabili mica proprietate expusă trecerii spre proprietăţile chiabureşti sau ale marilor proprietari agrari, cu pauperizarea şi mai acută a ţărănimii. Bineînţeles că Tăslăuanu nu s-a gândit la înţelesul cooperativizării agriculturii, cum a avut loc din păcate la noi şi în alte ţări foste socialiste. Sistemul de cooperativizare gândit de O. Tăslăuanu marcarea un progres evident în politica economică din acea vreme, urmărind săltarea materială şi morală a ţărănimii în condiţiile în care statul ne oferea nici un sprijin. Întrucât "Asociaţiunea" nu avea posibilitatea să organizeze satele în lumina acestei concepţii noi, autorul articolului propune crearea unei instituţii noi, specializate, în care să fie concentrate, în consiliul central de conducere, instituţiile culturale şi bancare româneşti existente, pentru a se putea realiza o colaborare organică în direcţia realizării politicii de ridicare culturală şi economică a ţărănimii[11].

Lista acelor cercetători care s-au aplecat, prin studiile lor, către "lumea" satelor este bineînţeles numeroasă. Amintim în acest context preocupările lui Vamazer Géza[12] la cunoaşterea unor aspecte privind viaţa şi cultura materială a satelor din diferite zone ale Transilvaniei şi nu în ultimul rând al populaţiei rurale din Ciuc, Gheorghieni, Casin, Valea Ghimeşului. Îndeosebi, cercetări privind arhitectura populară a maghiarilor din ţara noastră au stat în atenţia lui Kos Karoly. Muzeograful şi cercetătorul Dr. Molnar Istvan se înscrie printre reputaţii etnologi ai judeţului Harghita cu semnificative studii publicate privind ocupaţiile,meşteşugurile, obiceiurile oamenilor din satele montane, căruia i se alătură un alt harghitean, Tarisznyás Márton, fostul muzeograf şi cercetător din Gheorghieni.

Considerând munţii un spaţiu vital posibil, o "supapă de siguranţă" în calea presiunii demografice previzibile încă de la începutul mileniului III, un potenţial producător de hrană cu înalte calităţi bilogice, dar şi cu respect faţă de ceea ce este valoros în tradiţie, cu intenţia de-a veni în sprijinul omului de la munte pentru a-i ameliora modului de viaţă, dr. *Radu Rey* publică două cărţi importante: *Viitor în Carpaţi*[13] şi *Civilizaţie montană*[14].

În Civilizaţie montană autorul aduce numeroase elemente noi, atât sub aspectul informaţional, dar mai ales privind ideatice montană supusă dezbaterii, interpretarea relaţiilor dintre om şi natură în spaţiile montane, descriptarea unor "necunoscute", emiterea unor orientări de perspectivă îndelungată şi argumentarea unor numeroase propuneri privind soluţionările posibile. Suntem în faţa unei lucrări care oferă o perspectivă nouă asupra complexităţii problematicii ruralului montan, poate unicul "ghid" la noi oferit acelor oameni - cititori, interesaţi de a se apropia de munte. De a se apropia şi de a-l aprecia nu simplist, unilateral, ci pluridisciplinar, aşa cum este în realitate montanul: agricol, zootehnic, turistic,arhitectural, cultural-educativ, estetic, ecolcgic dar mai ales economic.

Văzută prin dimensiunile de mai sus - perspectiva evoluţiei în montan este prezentată ca indisolubil legată de factorul calitate; a forţei de muncă, a raselor de animale, bazei furajere, dotaţiilor, calitatea produselor agroalimentare a raporturilor sociale toate acestea ca elemente componente a însăşi calităţii existenţei umane, în condiţiile din regiunile muntoase.

În Civilizaţie montană se aduce în discuţie, printre altele, noi aspecte predominant economice, ca şi necesitatea unor interpretări diferenţiate după condiţiile din montan, chiar o nouă valenţă a noţiunii de sistematizare: sistematizarea montană.

Lucrarea este importantă şi pentru cercetările ce vor fi întreprinse de acum înainte în Harghita în acest domeniu, pentru toţi cei care au în preocupare evoluţia şi viitorul montan de la noi. Subliniem acest lucru pentru că volumul cuprinde realităţi din teren, autorul preferând să treacă direct la corective, puneri în ordine, la înnobilarea realităţilor date de

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tradiţii prin metode şi soluţii pe care le enunţă fără a le considera şi exhaustive. Apoi viziunea sa globală nu se suprapune specialităţilor, pătrunzând numai atât cât consideră necesar pentru culegerea informaţiei şi impulsionarea unor acţiuni concertate, colaborative, între ramurile implicate sau posibile de implicare.

Această carte, prin autorul ei, ne mai îndeamnă (fie că suntem agricultori montani, fie că ne pretindem cercetători ai domeniului) să ne eliberăm de "vechiul conservatorism", să ieşim din corsetul prezentului - adoptând viziune înnoitoare, concentrându-ne eforturile asupra perspectivei, proiectâd traseul paşilor următori.

Acest "proiect cadru" pe care-l propune dr. Radu Rey pentru regiunile de munte şi oamenilor de aici - este destinat, în primul rând, condiţiilor munţilor României, deci implicit şi zonei muntoase din Harghita, dar valabil totodată oricărei regiuni muntoase din lume. Evident, cu un ansamblu de condiţii asemănătoare, cel puţin parţial; ideile şi soluţiile prefigurate putându-şi găsi loc pentru aplicabilitate oriunde există munţi şi posibilităţi pentru practicarea agriculturii[15].

NOTE

1. Biblioteca Academiei Române, mss. 3437, f. 409-431; Ovidiu Bădina, Cercetarea sociologică con cretă. Tradiţii româneşti, Bucureşti, 1972, p. 44.
2. I. G. Obrocea, în *Îndemnare*, ianuarie 1921 la lucrarea lui Andrei A. Rădulescu
3. Orban Balasz, Descrierea ţinuturilor secuieşti, A. Szekelyfold leirasa tortenelmi, regeszeti, termész trajezi a népismeresi szmentbol I-VI, Budapesta, 1869-1873.
4. T. A. Szabo, A transylvan magyar tarsadalokutatas - Cercetare sociologică maghiară transilvanistă, în Hitel, 1938, 1.
5. J. Veczel, A falumunka és az erdelyi falumunkamozgalom - Activitatea la sate şi mişcarea de cercetări rurale în Transilvania, Cluj, 1934, 4.
6. Lukö Gábor, A roman "monografisták" faluktató munkájo - Activitatea de cercetare a satului desfăşurată de "monografiştii" români, în Henismeret könyve, Budapesta, 1935, p. 124.
7. Octavian C.Tăslăuanu, Luceafărul nr. 4, 15 februarie, 1908, p. 59-64
8. Lceafărul, nr. 2, 1911, p. 25-27.
9. Luceafărul, nr. 9, 1911, p. 197-200.
10. Lceafărul, nr. 11, 1911, p. 245-249.
11. A se vedea şi studiul Octavian Tăslăuanu şi problemele culturalizării ţărănimii de Gavril Scridon, Cluj-Napoca, în Octavian C. Tăslăuanu, volum comemorativ, Miercurea-Ciuc, 1978, p. 36 - 44.
12. Vámaszer Géza, Eletforma és anagyi müveltség, Néprajzi dolgozatek, gyujtések, adatek, 1930-1975 - Studii etnografice, Editura Kriterion, Bucureşti, 1977.
13. Radu Rey, *Viitor în Carpaţi*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979.
14. Radu Rey, Civilizaţe montană, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985.
15. A se vedea şi prefaţa la *Civilizaţia montană* semnată de Acad. Grigore Obrejanu, p. 5-10

Les recherches concernant les réalités sociales du village (Resume)

L'action de la recherche des réalités sociales du village a suscite depuis longtemps l'attention des chercheurs roumains. Le XIX-e siecle est riche en ouvrages monographiques unitaires et meritants concernant le village, envisagé sous beaucoup d'aspects. L'elaboration des monographies s'est developpée dans les annes de l'entre deux-guerres, grace a la contribution d'un grand nombre de maitres et pretres de nos villages. L'elaboration de monographies s'est fondee sur une multitude de procedes, a partir de l'observation directe jusqu'a l'information directe. Un role important dans les recherches des sociologues revient a Dimitrie Gusti, le coordonnateur de L'ecole sociologique de Bucarest", qui a initié les "sociologies monographiques".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 339-357

CONSIDERAŢII PRIVIND EVOLUŢIA STRUCTURII ETNICE ŞI CONFESIONALE A LOCALITĂŢILOR JUDEŢULUI COVASNA ÎNTRE 1850 ŞI 1992

Ioan Lăcătuşu

1. Caracteristici demografice specifice zonei Covasna-Harghita

Împreună cu o parte din judeţul Mureş, judeţele Harghita şi Covasna formează o zonă relativ compactă locuită de maghiari (fostele scaune secuieşti), reprezentând "o insulă maghiară" înconjurată de judeţe cu populaţie românească.

Harghita şi Covasna sunt singurele judeţe din România în care, potrivit rezultatelor recensământului din anul 1992, locuitorii de naţionalitate maghiară formează majoritatea populaţiei : Harghita - 84,76% şi Covasna - 75,21%.[1]

Populaţia de etnie maghiară din cele două judeţe, înregistrată în anul 1992, de 470.606 persoane, reprezintă o treime (29%) din numărul total al maghiarilor din România de 1.625 mii persoane (ianuarie 1992). Maghiarii din judeţul Covasna reprezintă 10,8% din totalul populaţiei de naţionalitate maghiară din ţară faţă de 9,1% cât reprezenta la recensământul din 1977.[2]

În comparaţie cu recensământul din anul 1930, populaţia maghiară din zonă înregistrează creşteri în anul 1992, cu 50% în judeţul Covasna şi 36,2% în judeţul Harghita.[3]

Întrucât, însă, populaţia totală a acestor judeţe a crescut, în aceeaşi perioadă, într-o proporţie mai mare decât populaţia maghiară (cercetările demografice urmând să stabilească contribuţia sporului natural diferenţiat pe naţionalităţi, din judeţele respective, şi cea a sporului migratoriu), proporţia populaţiei de naţionalitate maghiară a scăzut puţin în perioada 1930-1992, de la 86,6% la 84,7% în judeţul Harghita şi de la 76,7% la 75,2% în judeţul Covasna[4]. Această evoluţie demografică circumscrisă "fizionomiei etnice şi confesionale fluctuante" a Transilvaniei, după 1918, a generat numeroase controverse. Pe de o parte, se reclamă "colonizarea românească a Transilvaniei" după 1918, în mod deosebit între anii 1948-1989, şi în acest context "moldovenizarea ţinuturilor secuieşti" prin "industrializarea socialistă"[5]. Pe de altă parte, diminuarea numărului maghiarilor este explicată prin "hinterlandul românesc din jurul oraşelor, cu o natalitate mai ridicată şi imigrarea românilor în oraşe ca forţă de muncă obiectiv solicitată de dezvoltarea industrială şi urbană"[6], prin "sporul natural mai scăzut al persoanelor de naţionalitate maghiară (comparativ cu populaţia totală sau cea de naţionalitate română) şi prin migraţia externă care îndeosebi în ultima perioadă a aniilor '80, a devenit mai intensă"[7].

Referitor la evoluţiile demografice din sud-estul Transilvaniei, după o perioadă de aproape 50 de ani, au fost reluate analizele referitoare la deznaţionalizarea românilor din localităţile unde aceştia sunt numeric minoritari[8], la care se adaugă cele privind "exodul" populaţiei de etnie română din zona, după decembrie 1989[9] şi studiile privind evoluţia proceselor demografice din zonă[10].

Cercetări pluridisciplinare, mai vechi sau mai noi, au pus în evidenţă faptul că, datorită poziţiei geografice şi împrejurărilor istorice, sud-estul Transilvaniei a constituit întotdeauna o zonă de întrepătrunderi şi confluenţe culturale şi demografice. Pasurile şi trecăto-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

rile Carpaţilor Răsăriteni au asigurat intense legături între Transilvania, Moldova, Muntenia şi teritorii mai îndepărtate". Perioada de după sec. XII/XIII este profund marcată de convieţuirea româno-secuiască şi vecinătatea saşilor[12].

Această convieţuire de câteva secole "presupune comunicare, schimb de valori spirituale, influenţe reciproce - ale căreí rezultate ar trebuí identificate în plan demografic: fertilitatea, mortalitatea, familiile şi chiar tipología tranziţiei demografice"[13].

O "încercare" de surprindere a ceea ce este comun şi ceea ce diferenţiază comportamentul demografic al populaţiei din zona Covasna-Harghita o face academicianul Valdimir Trebici[14]. Analiza demografică menţionată pune în evidenţă faptul că "dacă la natalitate şi la mortalitate nu se înregistrează diferenţe notabile (alura curbelor natalităţii şi mortalităţii în perioada 1966-1994, din cele două judeţe, este aproximativ aceeaşi cu a populaţiei totale), în schimb la indicii calitativi atât de importanţi cum sunt mortalitatea infantilă şi durata medie de viaţă ("speranţa de viaţă la naştere") diferenţele sunt sensibile în favoarea populaţiei judeţelor Covasna şi Harghita[15].

Prezentarea populaţiei judeţelor Covasna şi Harghita după locul naşterii, la recensământul din 1992, pune în evidenţă proporţia redusă a celor care au venit din Moldova şi Muntenia (3,4%, respectiv 1,2% în Covasna şi 3,1%, respectiv 0,5% în Harghita), ceea ce arată slaba motivaţie economică a celor două judeţe, motivaţia etnică (colonizarea) fiind exclusă după aprecierea lui Vladimir Trebici[16].

La aceeaşi concluzie ajunge şi Valer Veres în studiul său referitor la efectele migraţiei asupra habitatului minorităţii maghiare, cu referiri detaliate la judeţele cu populaţie maghiară mai importantă[17].

Prelucrând datele demografice referitoare la migraţie din recensămintele din '66, '77 şi '92, în studiul amintit este formulată aprecierea conform căreia judeţele Covasna şi Harghita nu au constituit centre de imigrare cu atracţie mare. Proporţia celor care s-au născut în alte judeţe este sub media pe ţară de 17%, în judeţul Covasna fiind 15,7%, iar în judeţul Harghita de 10,6%.

Aria de atracţie în ordinea numărului imigranţilor, la recensământul din 1992, pentru judeţul Harghita este: Mureş, Bacău, Covasna, Neamţ, Braşov, iar pentru judetul Covasna: Harghita, Braşov, Mureş, Bacău, Cluj.

Rezultă că în Covasna şi Harghita nu apare nici pe departe o imigraţie masivă din judeţele Moldovei care să modifice ponderea majoritară a populaţiei urbane maghiare din zonă[18].

Referindu-se la acest aspect, Vladimir Trebici consideră că nu este lipsit de interes să arătam că din 7856 "moldoveni" stabiliţi în judeţul Covasna (1992), 3.691 aveau ca localitate de naştere Bacău (47%), iar în judeţul Harghita, din cei 10.792 "moldoveni", un număr de 4.735 proveneau din judeţul Bacău (44%), formulând ipoteza că este vorba, probabil, de maghiarii din Bacău imigraţi în judeţele Covasna şi Harghita[19]. Studiile viitoare vor putea stabilii caracteristicile etnice şi confesionale ale "moldovenilor băcăuani", probabil majoritatea "ceangăi", stabiliţi în judeţele Covasna şi Harghita.

Un asemenea studiu întocmit de Traian Rotariu şi Elemer Mezei, prezintă, într-o manieră sintetica, intensitatea şi structura fluxurilor de migraţie din România, în perioada postbelică, evaluând poziţia specifică a judeţului Covasna în procesul migraţiei, măsura în care el se aseamănă sau se deosebeşte de celelalte judeţe[20].

Nivelul de imigrare măsurat la recensăminte, prin calcularea ponderii populaţiei cu loc de naştere în altă unitate în totalul populaţiei domiciliate în unitatea de referinţă a fost pentru judeţul Covasna de 12,1% în 1966, 13,4% în 1977 şi 16,1% în 1992, cu aceste procente judeţul situându-se pe locurile 19, 17 şi respectiv 11, în rândul judeţelor ţării[21].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Nivelul de emigrare calculat în același fel, luând ponderea celor domicíliați în alt județ în rândul celor ce s-au născut în județul respectív, a fost pentru județul Covasna de 20,6% în 1966, 20,4% în 1977 și 15,1% în 1992, situând județul pe locurile 11, 15 și 26 în rândul județelor țării.

Făcând bilanțul acestor mișcări, autorii formulează o concluzie clară: Covasna ajunge, la ultimul recensământ, județ de imigrație (e drept, cu cifre foarte modeste), după ce anterior era, dar, unul de emígrație[22].

Elocvente sunt datele, la ultimile trei recensăminte, privnd principalele județe de destínație ale celor născuți în Covasna și principalele județe de proveniență a celor recenzați în acest județ (fluxuri mígratorii cu efectív de 2.000 de persoane).

Tabelul 1

Principalele fluxuri migratorii ale județului Covasna, la recensămintele din 1966,1977,1992[23]

Județe de destinație		Județe de Proveniență	
Județul	Nr.persoane	Județul	Nr.Persoane
Recensământul din 1966			
Brașov	18.438	Harghita	5.075
Harghita	3.599	Brașov	4.435
București	3.481		
Mureș	2.886		
Recensământul din 1977			
Brașov	20.647	Harghita	7.239
Harghita	4.368	Brașov	5.579
București	3.172	Mureș	2.230
Mureș	2.849		
Recensământul din 1992			
Brașov	16.929	Harghita	8.398
Harghita	3.549	Brașov	8.056
București	2.312	Mureș	4.215
Mureș	2.216	Bacău	3.691

Este evident că schimbul de populație s-a făcut, în perioada care a precedat recensămintele respective, în principal cu județele învecinate, nefiind vorba de o imigrare masivă din alte zone ale țării în județul Covasna. La recensământul din 1992, după provenienta pe provincii istorice avem : născuți în județ - 83,9%; născuți în alt județ din Transilvania - 10,85%; născuți în Moldova - 3,36%; născuți în Muntenia și Dobrogea - 1,25%; născuți în București - 0,28%; nedeclarați - 0,37%[24].

Analiza sintetică a locului județului Covasna în migrația internă a ultimilor 6 ani întreprinsă de Traian Rotariu și Elemer Mezei, evidențiază gradul redus al mobilității teritoriale în și dinspre Covasna, în perioada 1990-1996. În acești ani, toate ratele de imigrare în județul Covasna și de emígrare din județ, sunt sub media națională și departe de cele mai mari valori județene[25].

În funcție de locul de destinație al emigranților și de plecare al imigranților, ultimii ani nu arată lucruri deosebite, județele limitrofe - și în primul rând Brașovul fiind cele cu care

www.cimec.ro / www.mncr.ro

se realizează schimburile cele mai intense[26].

Aprofundarea studiilor demografice şi extinderea lor pe intervale mai mari de timp, va reţine printre factorii ce au influenţat procesele demografice din zonă "emigrările, schimbul de populaţie, deportările, efectul unor procese cum ar fi asimilarea, regimul demografic propriu pentru fiecare etnie, mai ales fertilitatea diferenţiată"[27].

Pentru înţelegerea modificărilor survenite în structura etnică şi confesională a zonei Covasna-Harghita vom încerca să surprindem unele aspecte privind: impactul climatului de convieţuire interetnică asupra modelelor culturale şi comportamentului demografic; relaţia specifică : limba maternă - confesiune - naţionalitate; problematica familiilor mixte, a persoanelor cu dublă ascendenţă identitară şi a celor cu apartenenţă controversată, cu referire la realităţile demografice din judeţul Covasna, în ultimul secol şi jumătate (1850-1992).

2. Aspecte ale structurii etnice şi confesionale a localităţilor judeţului Covasna, între anii 1850 şi 1992

Judeţul Covasna, aşezat în curbura Carpaţilor din sud-estul Transilvaniei are o suprafaţă de 3.705 km2, reprezentând 1,6% din teritoriul ţării şi o populaţie de 233.256 locuitori (ianuarie 1992) ce reprezintă 1,02% din totalul populaţiei acesteia. Ca număr de locuitori, Covasna este cel mai mic judeţ al României, iar ca suprafaţă ocupă locul 39 din 41 de judeţe.

Cu o densitate de 6,2 locuitori pe km2, faţă de 95,7 locuitori la km2, densitatea generală a României (ianuarie 1992), judeţul Covasna se situează printre zonele cu cea mai mică densitate a populaţiei din ţară (alături de judeţele Harghita şi Tulcea).

Fiecărui locuitor al judeţului Covasna îi revenea, în ianuarie 1992, 1,24 ha suprafaţă agricolă şi 2,26 ha suprafaţă arabilă, faţă de 0,64 şi 0,41 la nivelul ţării[28].

Prezentarea câtorva indicatori principali ai recensământului populaţiei şi locuinţelor din 7 ianuarie 1992 din judeţul Covasna, comparativ cu România, permit surprinderea unor dimensiuni comune, dar şi a celor specifice.

Tabelul 2

Principalii indicatori ai recensământului populaţiei şi locuinţelor din 7 ianuarie 1992, din judeţul Covasna, comparativ cu România[29]

Indicatori	Judeţul Covasna	România
Ponderea populaţiei urbane - %	52,7	54,3
Ponderea populaţiei masculine - %	49,4	49,2
Ponderea populaţiei în vârstă de 0-14 ani - %	24,7	22,7
Ponderea populaţiei în vârstă de 60 ani şi peste - %	15,4	16,4
Ponderea populaţiei cu studii superioare şi nivel secundar în totalul populaţiei de 12 ani şi peste - %	76,4	71,7
Ponderea populaţiei active - %	43,0	45,9
Ponderea populaţie inactive - %	57,0	54,1
Din care – elevi, studenţi	17,4	17,2
- pensionari	16,1	17,3
Numărul mediu de persoane ce revine pe o gospodărie	3,07	3,07

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Din punct de vedere al organizării administrative, în ianuarie 1997, județul Covasna are în componența sa 5 orașe, din care un municipiu, 33 de comune (din care 3 suburbane), 122 sate din care 11 aparțin orașelor[30].

Analiza schimbărilor demografice, în primul rând a celor privind structura etnică și confesională, ce au avut loc în localitățile județului Covasna, în perioada 1850-1992, a fost inlesnită de punerea și repunerea în circulație a datelor recensămintelor efectuate pe teritoriul Transilvaniei, începând cu anul 1850, prin grija cercetătorilor Catedrei și Laboratorului de Sociologie a Universității Babeș Bolyai din Cluj-Napoca[31]. Studiul evoluției structurii etnice și confesionale a localităților județului Covasna a putut fi finalizat datorită faptului că în lucrările respective, informațiile demografice-statistice coboară până la nivel de localitate, iar sistemul de localități este transpus în forma actuală de organizare a teritoriului[32].

Cercetarea noastră a pornit de la studiul "Evoluția structurii etnice și confesionale a populației județului Covasna, între 1850 și 1992" a demografilor clujeni Traian Rotariu, Maria Semeniuc și Mezei Elemer[33].

După cum menționează autorii, lucrarea este o analiză "prin excelență demografico-statistică și nu istorică". Ea nu și-a propus să reconstituie informații prin cercetări de arihvă sau de altă natură, ci să preia o informație statistică existentă în recensămintele oficiale și să o reproducă într-o formulă nouă accesibilă publicului larg, inclusiv din punct de vedere a limbii[34].

Studiul prezintă capetele unui lung parcurs ce separă două momente aflate la o distanță de aproape un secol și jumătate, punând în evidență următoarele aspecte definitorii ale evoluției structurii etnice și confesionale a populației județului Covasna, în această mare perioadă de timp:

Între 1850 și 1992 populația județului Covasna s-a dublat, crescând de la 114 mii la 223 mii.

Tabelul 3

Populația județului Covasna la 1850 și 1992, pe medii și pe principalele naționalități[35]

	Total	Români	Maghiari	Țigani (romi)	Germani (sași)	Alte nation.
Populația totală						
1850	114.390	16.139	94.697	3.038	152	363
1992	233.256	54.586	175.502	2.641	252	275
Creștere absolută	+118.866	+38.447	+80.805	-397	+100	-88
Creștere relativă	2,04 ori	3,38 ori	1,85 ori	0,87 ori	1,65 ori	0,75 ori
Populația rurală						
1850	94.363	13.444	78.080	2.616	75	162
1992	110.351	23.872	84.803	1.566	47	64
Creștere absolută	+15.988	+10.428	+6.723	-1.046	-28	-98
Creștere relativă	1,17 ori	1,78 ori	1,09 ori	0,60 ori	0,62 ori	0,40 ori
Populația urbană						
1850	20.027	2.695	16.617	426	77	201
1992	122.905	30.714	90.699	1.075	205	211
Creștere absolută	+102.878	+28.019	+74.082	+649	+128	+10
Creștere relativă	6,14 ori	11,40 ori	5,46 ori	2,52 ori	2,66 ori	1,04 ori

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Componenta românească a populaţiei a cunoscut o dinamică mai accentuată decât cea maghiară, respectiv de 3,38 ori faţă de 1,85 ori. Creşterea cea mai importantă a populaţiei s-a înregistrat în mediul urban (6,14 ori faţă de 1,7 ori în mediul rural).

Pe etnii, în oraşe, populaţia românească a crescut de 11,4 ori faţă de 5,46 ori cea maghiară. Şi în mediul rural românii au crescut în perioada la care ne referim de 1,78 ori faţă de maghiari a căror creştere a fost de doar 1,09 ori.

Ponderea românilor a crescut în 10 localităţi, a rămas constantă în 10 şi a scăzut în 13; ponderea maghiarilor a crescut în 15 localităţi, a rămas aceeaşi în 9 şi a scăzut în 3. Numeric pe localităţi avantajul este de partea maghiarilor, dar în cifre de populaţie sporul este, după cum s-a arătat, mai mare la români[36].

Studiul relevă faptul că "sporul procentului de români în oraşe nu este nici pe departe atât de mare cum s-ar fi bănuit în lipsa acestor date exacte" şi că "elementul românesc şi-a sporit ponderea şi în mediul rural, în ciuda faptului că. . . în peste 30 de localităţi acesta a pierdut teren , în multe locuri, comunităţile româneşti ce aveau la mijlocul secolului trecut o consistenţă serioasă, astăzi practic s-au stins"[37].

Pornind de la constatarea că localităţile judeţului Covasna, din perspectiva compoziţiei etnice, atât la 1850 cât şi în 1992, au fost şi sunt preponderent localităţi monoetnice, respectiv acelea în care o etnie deţine o majoritate covârşitoare din populaţie, de pildă, peste 90%, este surprinsă o tendinţă numită "omogenizare etnică", în sensul că procentele etniei dominante sunt, în multe cazuri, în 1992, mult mai aproape de 100% decât erau în 1850[38].

Încercând să înţelegem ce s-a întâmplat, în acest interval ne-am îndreptat analiza asupra modificărilor survenite în structura etnică a fiecărei localităţi din judeţul Covasna şi să surprindem schimbările în configuraţia lor etnică şi confesională. Bineînţeles că în această perioadă reţeaua de localităţi a judeţului a cunoscut modificări. Am folosit şi noi gruparea localităţilor actualmente existente, în patru tipuri: cele care există astăzi şi existau şi în 1850 şi nu s-au modificat; cele care există astăzi ca rezultat al contopirii a două sau mai multe localităţi recenzate în 1850; cele care există astăzi, dar nu existau (ca localităţi distincte) în 1850[39].

Numărul localităţilor urbane şi rurale din judeţul Covasna a crescut de la 123 în 1850 la 127 în 1992. În acest timp 16 sate au dispărut, majoritatea fiind înglobate de localităţile învecinate, iar alte 23 au fost înregistrate în 1992 ca localităţi distincte, cele mai multe fiind sate nou formate prin "roire".

Tabelul 4

Gruparea localităţilor judeţului Covasna, după mărimea lor, în 1850 şi 1992

	1850	1992	%
Total localităţi	123	127	105,0
- oraşe	4	5	125,0
- sate	119	122	102,5
din care – până la 100 locuitori	-	4	
- 101 – 500 locuitori	27	38	140,0
- 501 – 1.000 locuitori	60	40	66,6
- 1.001 – 5.000 locuitori	36	40	111,1
- 5.001 – 10.000 locuitori	-	2	
- 10.001 – 50.000 locuitori	-	2	
- peste 50.000 locuitori	-	1	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

În anul 1850, aşezările cu o populaţie de între 501 şi 1.000 locuitorii reprezentau aproape jumătate din totalul localităţilor (48,8%), cele cu populaţie între 1.001 şi 5.000 locuitori o treime (29,3%), iar cele între 101 şi 500 locuitori aproape un sfert (22%). Peste 150 de ani asistăm la o regrupare a localităţilor judeţului după numărul populaţiei. S-a ajuns, astfel, ca în 1992, o treime din asezări să aibă populaţia până la 500 de locuitori; o altă treime între 501 şi 1.000 locuitori, iar alta peste 1 .000 locuitori.

Populaţia medie a unei localităţi din judeţul Covasna a crescut de la 930 locuitori în 1850, la 1.836 în 1992. În timp ce mărimea medie a unui oraş, din judeţul amintit, a crescut în 1992 faţă de 1850 de 9,7 ori, respectiv de la 2.535 la 24.581 locuitori, mărimea medie a unui sat a rămas, în acest timp, relativ aceeaşi (de la 883 la 897 locuitori, înregistrând o creştere de 1,07 ori). Dacă la nivel naţional mărimea unui oraş era în 1996 de 43.371 locuitori, iar a unei comune de 3.796, în judeţul Covasna, în acelaşi an, un oraş avea în medie 24.307 locuitori iar o comună 3.322.

În 1850, în judeţul Covasna (fost Treiscaune) nu exista nici o aşezare umană cu peste 5.000 de locuitori. Un oraş şi două sate aveau peste 3.000 locuitori: Târgu Secuiesc - 3.359, Zagon - 3.285 şi Covasna - 3,177. Opt localităţi ale judeţului (între care se aflau şi oraşele Breţcu şi Sf.Gheorghe) aveau între 2.000 şi 3.000 de locuitori[40].

La aceea data, Miercurea Ciuc avea 4.345 locuitori, Odorheiul Secuiesc 4.789, Gheorghieni 5.362, Bistriţa 2,464, Zalău 4.290, Alba Iulia 4.522, Tg.Mureş 7.671, Sibiu 12.763, Braşov 20.591[41].

În 10 din cele 11 localităţi mai mari ale judeţului Covasna, românii aveau, în 1850, biserici, iar în opt dintre acestea existau şcoli confesionale româneşti[42].

Cele mai mici localităţi ale judeţului, în 1850, erau: Varheghiu - 134 locuitori, Fotos - 147, Zoltan - 153, Eresteghin - 178, Matiseni - 186 (trei dintre acestea sunt astăzi înglobate în alte localităţi)[43].

După 150 de ani, în 1992, aşezările cu cel mai mare număr de locuitori sunt oraşele judeţului: Sf. Gheorghe - 68.359; Tg.Secuiesc - 21.304; Covasna - 12.064; Întorsura Buzăului 6.513 şi Baraolt 6.483. Un număr de şapte localităţi rurale (Ghelinţa, Zagon, Turia, Sita Buzăului, Zăbala, Ojdula şi Cernat) au peste 3.000 locuitori".

Pentru a putea surprinde corelaţia dintre evoluţia populaţiei totale a localităţilor judeţului Covasna şi structura etnică a acestora, în perioada 1850-1992, am împărţit localităţile judeţului în trei categorii: localităţi monoetnice cu populaţia de etnie română, localităţi cu populaţia etnic mixă şi localităţi monoetnice cu populaţie de etnie maghiară. S-a avut în vedere structura etnică a localităţilor judeţului la recensământul din 1992.

În timp ce populaţia totală a judeţului Covasna s-a dublat în perioada 1850-1997, în jumătate din comunele,judeţului (15 din 33), populaţia a scăzut sau a rămas aceeaşi. Cele mai mari scăderi s-au înregistrat în localităţile: Ilieni (-36%), Aita Mare (-32%), Brateş (-28%), Poian (-24%), Moacşa (-22%), Boroşneul Mare (-18%), Cernat (-15%), Lemnia (-14%).

Datele prezentate în tabelul 4 pun în evidenţă o evoluţie demografică diferenţiată pe cele trei categorii de localităţi.

Localităţile monoetnice cu populaţie de etnie română au cunoscut, în perioada de referinţă o creştere de aproape 5 ori, iar fără oraşul Întorsura Buzăului, de 4 ori.

Populaţia din cele 9 localităţi etnic mixte a crescut de 3,8 ori, iar fără cele două oraşe, Sf.Gheorghe şi Covasna, de 3 ori.

Grupul cel mai numeros al localităţilor monoetnice cu populaţie de etnie maghiară a crescut doar de 1,3 ori, iar fără cele două oraşe, Tg. Secuiesc şi Baraolt, creşterea este aproape nesemnificativă (de 1,04 ori). Din totalul de 25 de comune, în 12 populaţia a scăzut în 1992 faţă

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul 5

Evoluţia populaţiei localităţilor judeţului Covasna între 1850 şi 1992, după structura etnică a acestora

Localitatea	%	1850	1992	Creştere absolută	Creştere relativă
A. Localităţi monoetnice cu populaţie de etnie română , (% - etnici români)					
Întorsura Buzăului[x]	(98,9)	1.157	8.626	+7.461	7,45 ori
Barcani	(99,5)	433	4.951	+4.518	11,43 ori
Dobârlău	(99,5)	1.576	2.376	+800	1,50 ori
Sita Buzăului	(99,8)	1.030	4.818	+3.788	4,67 ori
Total		4.196	20.711	+16.573	4,95 ori
B. Localităţi cu populaţie etnic mixtă , (% - etnici români)					
Sfântu Gheorghe[x]	(23,5)	3.861	68.359	+64.498	17,70 ori
Covasna[x]	(31,3)	3.802	12.515	+8.713	3,29 ori
Breţcu	(25,2)	3.996	4.087	+91	1,02 ori
Belin	(47,2)	2.227	2.495	+718	1,12 ori
Chichiş	(45,2)	881	1.727	+846	1,96 ori
Hăghig	(50,9)	1.904	2.202	+298	1,15 ori
Vâlcele	(66,4)	1.966	3.027	+1.061	1,53 ori
Zagon	(46,1)	4.636	5.413	+777	1,16 ori
Zăbala	(19,1)	4.218	4.925	+707	1,16 ori
Total		27.491	104.750	+77.259	3,80 ori
C. Localităţi monoetnice cu populaţie de etnie maghiară , (% - etnici maghiari)					
Târgu Secuiesc[x]	(91,6)	5.667	22.912	+17.255	4,00 ori
Baraolt[x]	(96,2)	5.540	10.493	+4.953	1,89 ori
Aita Mare	(91,1)	2.656	1.824	-832	0,68 ori
Băţani	(92,6)	4.372	4.405	+33	1,01 ori
Bodoc	(97,6)	2.253	2.566	+313	1,13 ori
Boroşneul Mare	(90,9)	3.527	2.295	-1.232	0,65 ori
Brateş	(99,6)	2.244	1.616	-628	0,72 ori
Brăduţ	(92,3)	2.672	4.486	+1.814	1,67 ori
Catalina	(98,2)	3.636	3.405	-1.231	0,93 ori
Cernat	(98,9)	4.857	4.142	-714	0,85 ori
Comandău	(91,8)		1.120		
Ghelinţa	(98,7)	2.846	4.654	+1.808	1,63 ori
Ghidfalău	(99,3)	2.420	2.554	+304	1,05 ori
Ilieni	(87,9)	2.854	1.849	-1.005	0,64 ori
Lemnia	(99,4)	4.210	3.627	-583	0,86 ori
Moacşa	(97,4)	2.945	2.319	-626	0,79 ori
Malnaş	(98,2)	2.696	5.313	+2.437	1,90 ori
Ojdula	(93,0)	.2552	3.579	+1.027	1,40 ori
Ozun	(88,1)	4.985	4.833	-152	0,96 ori
Poian	(99,6)	3.842	2.934	-908	0,76 ori
Reci	(98,6)	2.497	2.285	-212	0,91 ori
Sânzieni	(99,6)	4.387	4.820	+433	1,09 ori
Turia	(99,5)	4.328	4.062	-266	0,93 ori
Valea Crişului	(98,6)	2.973	3.307	+334	1,11 ori
Vârghiş	(97,1)	1.474	1.983	+509	1,34 ori
Total		79.488	104.885	+25.397	1,30 ori

[x] – oraşe, inclusiv localităţile suburbane

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de 1850. La acestea se adaugă comunele Bățani și Bodoc a căror populație a rămas constantă.

Singura comună cu populație etnic mixtă care nu a înregistrat creșteri în această perioada, este Brețcu. Cauzele acesteí stagnări, dar și ale scăderii proporției populației românești de le 39,7% în 1850 la 26,3% în 1992, își găsesc explicația în exodul populației locale din timpul primului și celui de al doilea război mondial, localitatea fiind situată la intrarea în Pasul Oituz[45].

În aprecierea creșterilor populației din localitățile: Dobârlău (din grupa localităților monoetnice cu populație de etnie română): Belin, Hăghig, Vâlcele și Zagon (din rândul localităților etnic mixte) și Brăduț, Bodoc, Ghelința, Ghidfalău și Ojdula (din grupa localităților cu populație de etnie maghiară), trebuie ținut cont de aportul specific al populației de romi, a căror pondere stabilită prin heteroidentificare depășește 10% din totalul populației.

Ca urmare a unor procese demografice complexe și interdependente legate de mișcarea naturală și spațială a populației, asistăm, pe de o parte, la creșterea populației românești, iar pe de altă parte, la scăderea sa substanțială în multe localități ale județului Covasna.

Creșterea populației românești a avut loc în primul rând în mediul urban.

Tabelul 6

Modificarea struvturii populației românești și maghiare în orașele județului Covasna, la recensământul din 1992 față de recensământul din 1850[46]

Orașe	Recensământul din 1850		Recensământul din 1992	
	Români	Maghiari	Români	Maghiari
Sfântu Gheorghe	12,6	82,6	23,5	74,7
Baraolt	7,2	89,3	3,2	96,2
Covasna	16,8	80,8	31,3	67,5
Întorsura Buzăului	99,5	0,2	98,9	1,0
Târgu Secuiesc	0,4	95,4	7,9	91,6

Din tabelul nr.6 se observă că din cele cinci orașe, doar în două, Sf. Gheorghe și Covasna - populația română a crescut ceva mai serios ca pondere; în unul (Tg. Secuiesc) creșterea a fost mică, în altul (Întorsătura Buzăului) e o stagnare căci el era și a rămas pur românesc, iar în Baraolt se constată o scădere a ponderii - care era, e drept, mică - românilor și o creștere a celei - deja mari - a maghiarilor. În aprecierea sporului procentului de români în orașele județului Covasna trebuie să se țină seama de "intervalul lung de timp între cele două recensăminte, cât și de influxul de populație românească reclamat de sectorul administrativ și de dezvoltarea industrială"[47]. Analiza fluxurilor migratorii din ultimii 30 de ani au arătat că nu poate fi vorba de o imigrație masivă din alte zone ale țării, schimbul de populație făcându-se în primul rând cu județele învecinate[48]. Imigrările din Moldova, în cea mai mare parte, provin din județele vecine, "dar impactul lor în modificarea ponderii populației românești este nesemnificativ, cel puțin din punct de vedere demografic"[49].

Pe lângă aceste concluzii clare, formulăm următoarea ipoteză: populația românească din orașele județului Covasna a crescut și ca urmare a sporului natural mai ridicat al populației de etnie română din județ și a imigrației intrajudețene, rural-urban, prin imigrarea din satele monoetnice, respectiv "pungile de români" din curbura interioară a Carpaților.

Din punct de vedere al structurii etnice, cele 23 de sate înființate după 1850 (înregistrate distinct) sunt: 14 locuite de români, 6 locuite de maghiari, 2 locuite de țigani și unul locuit de români și maghiari.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul 7

Gruparea satelor înfiinţate după 1850, în judeţul Covasna, după mărimea lor

	până la 500 locuitori	între 501-1.000 locuitori	peste 1.000 locuitori	Total
Sate monoetnice româneşti	5	7	2	14
Sate monoetnice maghiare	5	-	1	6
Sate monoetnice ţigăneşti	1	-	1	2
Sate etnic mixte româno-maghiare	1	-	-	1

Se observă că două treimi din satele româneşti înfiinţate după 1850 au peste 500 de locuitori.

Pentru climatul de convieţuire interetnică din judeţul Covasna relevant este faptul că satele nou înfiinţate în ultimul secol şi jumătate, sunt localităţi monoetnice şi nu etnic mixte.

În afară de mediul urban şi localităţi rurale monoetnice, populaţia de etnie română din judeţul Covasna şi-a sporit ponderea faţă de populaţia maghiară, între anii 1850 şi 1992, în doar 7 sate etnic mixte din totalul de 42 sate în care deţinea în anul 1850 o pondere de peste 5% din totalul populaţiei localităţii.

Tabelul 8

Localităţile etnic mixte din judeţul Covasna în care ponderea românilor a sporit faţă de cea a maghiarilor, în 1992 faţă de 1850 (în %)

Localitatea	1850	1992
Ariuşd	54	63,3
Araci	47	70,2[x]
Doboşeni	4,8	22,9[x]
Hăghig	38	42,7[x]
Păpăuţi	18,4	49,1
Zagon	15,4	45,1[x]
Zăbala	5,7	22,9

[x] – în Araci, Doboşeni, Hăghig şi Zagon există un număr semnificativ de romi vorbitori de limbă română.

Cu excepţia localităţii Doboşeni, comunităţile româneşti din satele etnic-mixte menţionate au avut biserică şi şcoală confesională în limba română.

În perioada 1850-1992, în 32 de localităţi din judeţul Covasna elementul românesc a pierdut teren în favoarea celui maghiar.

Între mii 1850 şi 1992, în 11 localităţi numărul românilor s-a redus substanţial, iar în altele 21, românii practic au dispărut. Asimilarea s-a realizat, în principal, în localităţile etnic mixte în care ponderea românilor era sub 10% din totalul populaţiei. De remarcat totuşi că în 22 de localităţi în care românii au fost asimilaţi, procentul lor în totalul populaţiei, în 1850, era de peste 10%. Iată câteva exemple, cu menţionarea ponderii diin 1850 şi 1992! Micfalău (64,9 - 1,2), Dobolii de Jos (53,0 - 33,5), Valea Zălanului (50,2 - 3,2), Lisnău (48,1

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tabelul 9

Numărul localităților din județul Covasna în care elementul românesc a scăzut în anul 1992 față de 1850[50]

	Localități în care românii practic au dispărut	Localități în care numărul românilor s-a redus substanțial
Localități cu până la 50 de români	6	-
Localități cu 51-100 de români	4	2
Localități cu 101-200 de români	7	6
Localități cu peste 200 de români	4	3
Total	21	11

- 1,7), Bixad (46,5 - 0,6), Mărtănuș (43,8 - 24,2), Chichiș (36,1 - 11,7), Belin (25,2 - 13,4), Săntionlunca (21,02 - 0,9), Bicfalău (14,7 - 4,2).

Despre procedeele, mecanismul și etapele maghiarizării românilor din "secuime" (în multe localități aceasta s-a realizat până în 1850), s-a scris mult în presa de limbă română din Transilvania, atât înainte de 1918, cât și după aceea. În perioada interbelică au apărut mai multe studii și lucrări întocmite de Nicolae Iorga, Sabin Opreanu, Gheorghe Popa Liseanu și alții. După câteva volume apărute înainte de 1989 semnate de Antonie Plămădeală, Nicolae Corneanu, Mircea Păcurariu, Constantin Voicu, Ioan N. Ciolan, Mihai Fătu, subiectul a fost reluat, după decembrie 1989, prin editarea lucrării lui Ioan I. Russu "Românii și secuii" și a unor studii și lucrări semnate de Ioan Cristache-Panait, Mihai Racovițanu, Ioan Ranca, Mircea Sfârlea, Vasile Lechințan, Ana Grama, Elena Mihu, Aurel Marc, fiind abordat cu ocazia sesiunilor anuale de comunicări organizate la Sf. Gheorghe cu tema "Românii din sud-estul Transilvaniei: Istorie, Cultură și Civilizație" și în Anuarul "Angustia" al Centrului ecleziastic de documentare "Mitropolit Nicolae Colan" și al Muzeului Carpaților Răsăriteni din Sf. Gheorghe.

Cercetarea procesului de asimilare a românilor din unele localități ale zonei Covasna-Harghita din perspectiva sociologiei și demografiei istorice va permite surprinderea cu obiectivitate a factorilor de păstrare sau pierdere a identității naționale într-un spațiu etnic specific.

Iată doar două exemple; corelația dintre naționalitate și limba maternă și între climatul de convieţuire interetnică și dispunerea geografică a comunităților etnice.

Definitorie pentru identitatea națională "prin cultură și apartenența la modelele spirituale, limba poate sluji și la înstrăinarea unei minorități naționale"[51]. Este și cazul românilor deznaționalizați din județul Covasna.

Tabelul 10

Numărul românilor din județul Covasna după limba maternă și confesiune, la recensămintele din 1880, 1900 și 1930

	Limba maternă româna	Religia ortodoxă și greco-catolică	Diferența
1880	11.541	19.717	-8.176
1900[x]	19.439	27.226	-7.887
1930[x]	16.748	23.030	-6.282

[x]– datele nu sunt la suprafața de azi a județului

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Aceste cifre au contribuit la "fizionomia etnică şi confesională fluctuantă" a zonei, după pierderea limbii urmând pierderea confesiunii şi apoi identităţii naţionale. Memoria documentelor relevă afirmarea aparteneţei la "legea românească" a unor vorbitori de limbă maghiară, de regulă din satele în care procesul de asimilare a românilor este încheiat, după cunoscuta formulă "én oláh vagyok!" - "eu sunt român".

Dacă urmărim dispersia teritorială a localităţilor monoetnice româneşti şi a celor etnic mixte, în care românii nu au fost asimilaţi constatăm că toate acestea se află la poalele munţilor de curbură începând de la Breţcu-Zăbala-Covasna-ZagonValea Mare-Depresiunea Întorsurii Buzăului-Mărcuş-Dobârlău-Băcel şi terminând cu zona Vâlcele-Araci-Hăghig - aflată în vecinătatea localităţilor româneşti din judeţul Braşov. Toate celelate comunităţi rurale româneşti situate în interiorul judeţului au fost asimilate (Figura 1).

Grăitoare este şi dispunerea spaţială în cadrul localităţilor etnic-mixte a cartierelor locuite de români, situate de regula, la marginea dinspre pădure a satului, împreună cu modestele lor biserici de lemn (Breţcu, Mărtănuş, Ojdula, Ghelinţa, Zăbala, Covasna, Păpăuţi, Zagon, Lisnău, Aita Medie, Belin, Vârghiş, ş.a.). Bisericile ortodoxe construite în perioada interbelică, în centrul localităţilor, cu sprijinul statului şi a forurilor ecleziastice superioare, simbolizând egalitatea între cele două grupuri etnice, au fost toate dărâmate în toamna anului 1940 (10 în judeţul Covasna şi 7 în judeţul Harghita)[52].

În căutarea "strămoşului pierdut"[53], mitul "pământului secuiesc - székely föld - prezent în viaţa socială a comunităţilor maghiare din sud-estul Transilvaniei, le orientează şi legitimează acţiunile în raporturile de convieţuire interetnică cu românii", prezenţa şi afirmarea acestora reprezentând, de regulă, un "atentat" la vechile rânduieli ierarhice simbolice locale.

Populaţia de etnie maghiară din judeţul Covasna a crescut între 1850 şi 1992, de 1,85 ori. Creşterea cea mai mare a avut loc în mediul urban (5,46 ori). Ponderea maghiarilor a crescut în 15 comune, respectiv cele în care ponderea românilor a scăzut. Din totalul de 23 comune cu populaţie monoetnică maghiară, numai în 10 populaţia a crescut în 1992 faţă de 1850. Cele mai mari creşteri s-au realizat în localităţile: Malnaş-1,9 ori, Brăduţ-1,7 ori, Ghelinţa-1,6 ori, Ojdula-1,4 ori, Vârghiş-1,3 ori.

În 56 de sate din judeţul Covasna, populaţia totală este mai mică în 1992 decât în 1850, iar în alte 10, populaţia a rămas relativ aceeaşi (ceea ce reprezintă jumătatea din satele judeţului). Din cele 56 de sate în care populaţia a scăzut, în ultimul secol şi jumlătate, 5 sunt etnic mixte şi 51 monoetnice maghiare.

Satele cu cea mai dramatică scădere a populaţiei în 1992 faţă de 1850, sunt : Măgheruş - 0,19%, Bicfalău - 0,37%, Dobolii de Sus - 0,38%, Alungeni - 0,39%, Catalina - 0,42%, Icfalău - 0,43%, Valea Scurtă - 0,44%, Lisnău - 0,48%, Saciova - 0,49%, Pachia - 0,49%, Peteni - 0,49%, Albiş - 0,50%, Sâncrăieni - 0,51%, ş.a. Indiferent de schimbările teritoriale şi cele politice, în toate aceste sate au existat biserica şi şcoala, iar limba maghiară a fost folosită nestingherit. În rândul satelor respective sunt şi localităţi izolate, dar majoritatea au acces la cale ferată şi drumuri asfaltate, beneficiind de servicii de transport şi telecomunicaţii satisfăcătoare.

O asemenea evoluţie demografică nu reprezintă o noutate. Încă de la sfârşitul secolului trecut, oficialităţile locale au semnalat pericolul "depopulării" zonei prin emigarea masivă a meseriaşilor în oraşele din "Regat", propunând măsuri de "salvare a secuimii" prin dezvoltarea industriei şi a căilor de transport[54]. Urmează să se evidenţieze contribuţia sporului natural şi a celui migratoriu la modificările demografice din fiecare localitate, câţi din locuitorii acestor sate au migrat în oraşele din judeţ şi câţi au plecat în afara judeţului; care au fost perioadele în care scăderea a fost mai mare şi care sunt corelaţiile cu procese asemănă-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

toare din alte zone ale ţării. Cercetarea populaţiei urbane de etnie maghiară din judeţ, va stabili care este ponderea celor veniţi din satele judeţului, a celor din alte localităţi ardelene şi a celor din Moldova şi Muntenia, care sunt originari din judeţ şi care s-au întors acasă.

Având în vedere procentul ce îl reprezintă românii deznaţionalizaţi, în unele localităţi ale zonei, nu este lipsit de interes, un studiu privind eventualele schimbări în comportamentul demografic al celor în cauză.

Estimărí recente sítuează judeţul Covasna împreună cu alte zone unde locuíesc maghiarií, Harghita, Bíhor, Satu-Mare, Mureş în aşa numítă "zonă neagră", unde numărul sinucígaşílor la 1.000 de locuitori este maí mare de 15 persoane[55].

Alături de secui, maghiari şi români, în zona judeţului Covasna, a treia etnie semificativă numeríc o constítuíe ţiganií. Datorită specificului identitar al acestora (la recensământul din 1992, majoritatea, respectiv 72,5%, şí-au declarat ca límbă maternă maghíara, 26,1% límba română şí doar 32 persoane límba ţigănească) şi a diferenţelor dintre cifrele rezultate prin autoidenfificare şí heteroídenfíficare, numărul ţiganílor (romílor) este mai míc în 1992, la nívelul judeţuluí Covasna, faţă de 1850, cu 397 persoane.

Conform datelor ultímelor două recensămínte, procentul populaţiei de romi a scăzut în judeţul Covasna, în 1992 faţă de 1977 cu 27,14%. Populaţia de romi înregistrată în judeţ la Recensamântul din ianuarie 1992, reprezintă 1,13% dín populaţia totală, plasând judeţul Covasna în rândul judeţelor cu proporţii medii de populaţie de romi (faţă de judeţele cu cele maí reduse proporţii: Botoşaní - 0,44% şi Tulcea - 0,50%, şi cele cu proporţii rídícate: Mureş - 5,69% şí Sibiu - 4,10%), sub media pe ţară de 1,8%[56].

Pornind de la aprecíerea conform căreía, cifrele înregistrate la ultimele recensăminte sunt "îndoíelníce", au efectuat o operaţiune de heteroídentíficare a populaţiei de romi dín judeţul Covasna, cu sprijinul autorităţilor din fiecare localitate. Prin centralizarea informaţíílor obţinute, putem aprecia că în judeţul Covasna, existau, la începutul anuluí 1997, peste 20.000 de romi (20.175) - faţă de numaí 2.641 înregístratí prín autoídentíficare la recensământul dín 1992 - ceea ce reprezintă aproape 9% dín populaţia totală a judeţuuí. Doar în şase comune (Aita Mare, Brateş, Chíchiş, Comăndău, Ilíení şí Síta Buzăuluí) proporţia ţíganílor este nesemníficativă. În 16 comune din judeţ (aproape jumătate din total), proporţia populaţiei ţigăneşti stabilită prin heteroidentificare este de peste 10% din totalul populaţiei, iar în 7 din acestea (Belín, Vâlcele, Boroşneul Mare, Zagon, Moacsa, Ojdula, Reci) depăşeşte 20 % dín populaţia totală.

Populaţia tânără până la 19 ani, reprezintă 36,6% dín totalul populaţieí tigăneşti din judeţ (faţă de 33,3% medía la nívelul judeţuluí). Maí mult de jumătate din tinerii romi (67,7%) sunt neşcolarizaţí.

La recensământul dín íanuarie 1992, în judeţul Covasna, 46,8% dín romí s-au declarat de relígíe romano-catolícă, 20,9% reformaţí, 16,7% ortodocşí şí 13,5% neoprotestanţí.

Corelarea datelor referitoare la nivelul fertilităţii populaţiei feminine aparţinând nationalităţii romilor cu cele privind apartenenţa la confesiunile neoprotestante, pot oferí informaţíí de larg ínteres pentru proíectarea populaţiei judeţului pe naţionalităţi, în viitorii ani.

Din punct de vedere al structurií confesíonale la recensământul din 1992, populaţía de naţionalítate română dín judeţ s-a declarat în proporţie de 90 % de relígíe ortodoxă, 5,2% de relígíe romano-catolíca, 2,4% de relígíe pentícostală, 0,5% de religie reformată, 0,4% de religie greco-catolică, 0,6% aparţine de biserica ortodoxă de stil vechi, iar 0,9% reprezintă ponderea populaţiei române care a declarat apartenenţa la alte religii.

În rândul populaţiei maghiare, 46,3% din total sunt de religie romano-catolică, 45% de religie reformată, 6,1% de religie unitariană, iar 2,6% alte religii.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Faţă de alte zone din Transilvania unde majoritatea credincioşilor greco-catolici au devenit, în 1948, ortodocşi, localităţile judeţului Covasna care la 1850 aveau parohii greco-catolice puternice, astăzi nu mai au nici parohii ortodoxe sau greco-catolice, dar nici locuitori de naţionalitate română (Ghelinţa, Poian, Turia, Lemnia, Boroşneul Mare, Lisnău, Ilieni, Ghidfalău, Aita Seacă, Arcuş).

La maghiari se semnalează scăderea procentului de credincioşi reformaţi de la 54,9% %1 1850 la 45% şi creşterea romano-catolicilor de la 38,6% la 46,3%, unitarienii au rămas la acelaşi nivel. (6,1% faţă de 6,5%).

Romano-catolicii au crescut în 1992 faţă de 1850 de 2,29 ori, din care, în mediul rural de 1,29 ori şi în mediul urban de 7,51 ori (ceea ce vorbeşte de la sine de procentul mare de romano-catolici veniţi din afara judeţului). Ponderea confesiunilor neoprotestante în rândul maghiarilor este de 1,8%, în timp ce la români ea este de 5,6%.

Pentru studiul aspectelor etnico-religioase din zonă este de semnalat că la recensământul din 1992, un număr de 643 de români au declarat ca limbă maternă maghiara şi 475 de maghiari au declarat ca limbă maternă româna. În acelaşi timp, 1.067 maghiari sunt ortodocşi şi 175 greco-catolici, iar 2.829 români sunt romano-catolici (o cifră ce merită un studiu aparte), 280 sunt reformaţi şi 46 unitarieni.

Numărul persoanelor cu dublă ascendenţă identitară şi ascendenţă etnică nedefinită trebuie analizat împreună cu problema familiilor mixte.

Şi pentru românii din "secuime" căsătoria mixtă a reprezentat un instrument de alterare a purităţii etnice, materializat într-un comportament matrimonial discriminatoriu, bazat pe ostilitate faţă de căsătoriile mixte şi faţă de ideea înrudirii cu "străinii"57.

Condiţiile concrete din zonă au determinat însă încheierea unui număr mare de căsătorii mixte în multe din localităţile judeţului, încă dinaite de 1918. Un exemplu îl oferă localitatea Cernatu Inferior unde în 1909 existau "16 familii româneşti întregi, 37 mixte şi 16 văduve. Din totalul celor celor 154 de copii rezultaţi din aceste familii, 92 erau de religie ortodoxă, iar 62 aveau altă religie"[58]. Numărul familiilor etnic mixte au sporit în perioada interbelică şi, mai ales, după 1944.

Structura famililor consemnate la ultimul recensământ arată că în judeţul Covasna, din cele 55.624 nuclee familiale complete, o pondere de 95,1% erau nuclee omogene sub aspect etnic - soţi având aceeaşi naţionalitate - iar un număr de 2.724 nuclee, respectiv 4,9% din totalul nucleelor complete aveau soţ aparţinând de naţionalităţi diferite, constituind nuclee mixte. Cu acest nivel, judeţul Covasna ocupă locul 10 pe ţară după judeţele Timiş (14,6%), Satu-Mare (10,9%), Arad (9,6%), Caraş-Severin (8,7%), Braşov şi Maramureş (6,9%), ş.a.[59]. Din totalul de 1343 căsătorii în judeţ, în anul 1997, peste 8% sunt căsătorii mixte (112). Cele mai multe familii mixte sunt în oraşele judeţului şi în localităţile rurale etnic-mixte: Zagon, Breţcu, Hăghig, Vâlcele. Incertitudinile demografice privind descendenţii căsătoriilor mixte, care este câştigul etnic sau pierderea demografică fac obiectul unui amplu studiu în curs de finalizare al cercetătoarei Lily Rain[60].

Evoluţia structurii etnice a populaţiei judeţului Covasna, între anii 1850 şi 1992 (Figura 2), prezintă momentele de continuitate şi discontinuitate (anii 1918 şi 1940), cât şi impactul fiecărei perioade istorice asupra fenomenelor demografice. Populaţia maghiară din judeţ a crescut între anii 1850-1900 (+6,4%), a scăzut între anii 1900-1930 (-11,7%), a crescut, din nou, după cedarea Ardealului de Nord (+8,3%), scăzând apoi între anii 1941-1%6 cu 5,6% şi cu 4,2% între anii 1966-1992[61].

Populaţia de etnie română din judeţ a scăzut între anii 1850-1880 cu 4,7%. Începând cu 1880, chiar şi în condiţiile politicii oficiale de maghiarizare, românii şi-au menţinut pon-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

derea până în 1910, cunoscând până în anul 1930 o creștere de 8,4%. Între comunele în care între anii 1880-1900, a crescut ponderea populației românești, statisticile vremii menționează localitățile Ghelința, Covasna, Zăbala, Zagon, Dobolii de Jos, Boroșneul Mic (Valea Mare), Buzăul Ardelean și Ozun, din comitatul Treiscaune[62]. Creșterea populației românești a fost întreruptă brutal de exodul ce a urmat Tratatului de la Viena. Din 20.421 de români existenți în județul Treiscaune la 31 iulie 1941 (minus populația din localitățile ce au rămas în România în anul 1940), la 1 februarie 1941 au rămas doar 5.411[63], ceea ce reprezintă un minus de 15.010 persoane. Până la data de 31 martie 1943, în România s-au înregistrat pe plan statistic 6.482 persoane ce au fost nevoite să se refugieze, adică 33,5% din totalul populației românești din județ, la care se adaugă românii trecuți cu forța la religiile de expresie maghiară. Aceste date atestă că "deficitul de populație românească ce s-a creat în această zonă fără suport documentar, că ar fi fost din populația care s-a stabilit aici după anul 1918, calificată pe nedrept cu epitetul de "coloniști"[64].

Chiar dacă nu a avut dimensiunile exodului din 1940 (rata de emigrare a județului Covasna, în anul 1990 de 17,2 la mia de locuitori, fiind sub media pe țară de 33,9), cele 4.000 de persoane plecate din județ în anul 1990 au fost, în cea mai mare parte, de etnie română. Majoritatea erau specialiști în domeniul economic și administrativ, profesori, alți intelectuali și personal calificat care au părăsit localitățile urbane și rurale din județ în condițiile noului climat de libertate, dar și ca urmare a deteriorării climatului de convieţuire interetnică[65].

Reconcilierea reală între grupările etnice rămâne încă un deziderat. În multe comunități umane din zonă, românii se simt părăsiți, străini în propria țară ca urmare a "stării psihomorale de neîncredere și derută, marginalizării economice, culturale și sociale[66]". Există semnale de ameliorare, dar și perpetuarea tendințelor de separatism și enclavizare. Asistăm pe de o parte, la discursuri teoretice despre "spiritul multinațional și cultural de tradiție europeană" ce ar caracteriza zona, iar la nivelul grupurilor umane și al mentalităților colective la persistența unei "obsesii etnocratice provinciale . . .care percep în perfect stil balcanic orice imixtiune străină ca pe o încercare de alterare a purității etnice"[67].

Climatul convieţuirii interetnice își pune indiscutabil amprenta asupra evoluției demografice viitoare, evoluție determinată de regimul demografic propriu fiecărei etnii, efectul migrației interne și externe și a unor procese cum ar fi asimilarea.

Cercetări recente privind situația demografică a județului Covasna în perioada 1990-1996, arată că începând din anul 1990, populația județului scade an de an, într-un ritm mediu anual negativ de 0,34%, față de populația țării care scade într-un ritm anual negativ de doar 0,15%. Scăderea numărului populației județului în anul 1996 cu 2,73% față de anul 1990 se datorează sporului natural negativ și soldului negativ al migrației externe, cu accentuarea gradului de îmbătrânire demografică înregistrat la nivelul întregii țări[68].

Studiul nostru și-a propus să surprindă câteva caracteristici definitorii ale evoluției structurii etnice și confesionale din localitățile județului Covasna, în perioada 1850-1992, s-a încercat eliminarea unor prejudecăți și clișee, precum și desprinderea unor concluzii, dintre care amintim: inexistența unei migrații masive din alte zone ale țării ci doar a unui schimb normal de populație cu județele învecinate; creșterea diferențiată a populației județului (monoetnice românești de 5 ori, etnic mixte de 3 ori și monoetnice maghiare de 1,3 ori); scăderea numărului de locuitori în aproape jumătate din numărul total de sate din județ, doar în localități monoetnice maghiare (urmând ca cercetările viitoare să stabilească aportul sporului natural și al celui migratoriu); deși în ansamblul județului populația românească a crescut, în 32 de sate românii au dispărut sau numărul lor s-a redus substanțial; relevant pentru climatul de convieţuire interetnică din județ este faptul că cvasitotalitatea satelor nou înființate

www.cimec.ro / www.mncr.ro

sunt monoetnice; localităţile în care populaţia românească nu a fost asimilată se află la marginea judeţului, în zonele de contact cu masa populaţiei româneşti din judeţele învecinate; un segment dinamic al populaţiei judeţului îl reprezintă ţiganii, care deşi după datele recensământului din 1992 reprezintă doar 1,13%, prin heteroidentificare pot fi apreciaţi la aproximativ 10% din populaţia judeţului; numărul populaţiei de etnie română împreună cu cel al ţiganilor stabiliţi prin heteroidentificare şi al persoanelor cu dublă ascendenţă identitară şi ascendenţă etnică nedefinită (neamintind de numărul românilor deznaţionalizaţi) pune într-o nouă lumină "puritatea etnică" a "ţinutului secuiesc".

Continuarea şi adâncirea cercetării demografice va fi încadrată într-o analiză mai amplă istorică, având ca scop cunoaşterea obiectivă a proceselor demografice specifice populaţiei româneşti şi a celei maghiare din judeţul Covasna şi creionarea unor tendinţe ce se proiectează la orizont, la începutul secolului viitor.

NOTE:

1. *Recensământul populaţiei, şi al locuinţelor din 7 ianuarie 1992* ; *Structura etnică şi confesională a populaţiei* , Bucureşti, 1995, p.XIX.
2. *Monitorul Oficial cu Recensământul populaţiei şi locuinţelor din 7 ianuarie 1992 în judeţul Covasna, Sf. Gheorghe*, 1994, p.2
3. *Recensământul populaţiei şi al locuinţelor din 7 ianuarie 1992 ; Structura etnică şi confesională a populaţiei*, Bucureşti, 1995, p.XXI.
4. Ibidem, p.5-6
5. Vladimir Trebici, *Demografie. Excerpta et selecta* , Bucureşti, 1996, p.89
6. Ioan Bolovan, Sorina Bolovan, *Contribuţii privind, structura etnică şi confesională a Transilvaniei în sec. IX*, in Sabin Manuila, *Istorie şi demografie* , Cluj-Napoca, 1995, p.158
7. *Recensământul populaţiei şi al locuinţelor din 7 ianuarie 1992* ; *Structura etnică şi confesională a populaţiei* , Bucureşti, 1995, p.VIII.
8. Ioan I. Russu, *Românii şi secuii* , Bucureşti, 1990; "Angustia I-II", Sf. Gheorghe, 1996 - 1997
9. Z. Dragoş, *Mărturii tragice* , Bucureşti, 1995
10. Simpozionul *Evoluţia proceselor demografice în judeţul Covasvna*, Sfântu Gheorghe, 22 mai 1998
11. *Aluta*, Sf. Gheorghe, 1969-1988; *Angustia*, Sf. Gheorghe, 1996-1997; Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, Bucureşti, 1977; B.Gazda Dezso, *Mediul geografic şi evoluţia ,socio-demografică în Bazinul Giurgeului şi Ciucului în secolele XVI-XVII*, Miercurea-Ciuc, 1997
12. Ioan I. Russu, Op.cit. ; Ioan Ranca, *Românii din scaunele, secuieşti în antroponimele din conscripţii*, vol,1-2, Tg. Mureş, 1995-1997; Ioana Cristache Panait, *Realităţi istorice din sud-estul Transilvaniei*, în "Angustia, 2 ", p,193-212
13. V. Trebici, Op,cit., p.95
14. Ibidem, p.96
15. Ibidem p.97
16. Ibidem, p.102
17. Veres Valer, *Evoluţia migraţiei interne din România*, Disertaţie de masterat, Cluj-Napoca , 1997
18. Ibidem, p.33
19. V.Trebici, Op.cit., p.102
20. Traian Rotariu, Elemer Mezei, *O privire generală asupra migraţiei din România (1944-1996). Cu particularităţi la judeţul Covasna*, mms. Sf. Gheorghe, 1997
21. Traian Rotariu Op.cit., p.18
22. Ibidem, p.18
23. Ibidem, p.19
24. Ibidem, p.19
25. Ibidem, p.20

www.cimec.ro / www.mncr.ro

26. Ibidem, p.21
27. V. Trebici, Op.cit., p.95
28. Liliana Cojocaru, *Populaţia şi forţa de muncă a judeţului Covasna* , Teză de licenţă, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1997, p.8
29. Monitorul Oficial cu Recensământul populaţiei şi locuinţelor din 7 ianuarie 1992 în judeţul Covasna, Sf. Gheorghe, 1994, p.1 30. Ibidem, p.2
31. "Recensământul din 1850. Transilvania ", Universitatea "Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Catedra şi Laboratorul de Sociologie, 1996 32. Ibidem, p.VII
33. Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Mezei Elemer, *Evoluţia, structurii etnice şi confesionale a popu laţiei judeţului Covasna, între anii 1850 şi 1992*, în Angustia 1, 1966, p.273-289
34 Ibidem, p.273
35. Ibidem, p.273
36. Ibidem, p.280
37. Ibidem, p.284
38. Ibidem, p.284
39. "Recensământul din 1850 ... " , p.8
40. Ibidem, p.136-149
41. Ibidem, p. 24-124
42. Ioan Lăcătuşu, *Identitate şi cultură la românii din secuime*, Cluj-Napoca, 1995, p.102-133
43. Recensământul din 1850. . . , p.136-149
44. Monitorul Oficial cu Recensământul populaţiei şi locuinţelor din 7 ianuarie 1992 în judeţul Covasna, Sf. Gheorghe, 1994, p.6 45. Ioan Bercu, *Viaţa bisericească a românilor din Depresiunea Breţcului*, Teză de licenţă în teologie, Sibiu, 1976, p.99
46. Traian Rotariu, ş.a., *Evoluţia*. . . , p.280
47. Ibidem, p.279
48. Traian Rotariu, ş.a., *O privire*. . . , p.119; Veres Valer , *Evoluţia*. . . , p.33
49. Veres Valer, Op.Cit., p.13
50. Traian Rotariu, 1.a., *Evolulia*. . . , p.283
51. V. Trebici, Op.cit., p.92
52. Ioan I. Ciolan, *Transilvania, ultima prigoană maghiară* , Roma 1980, p.10
53. Vintilă Mihăilescu, *Complexul strămoşului*, în "Dilema ", anul V, nr.211, p.14
54. *Izvoare de demografie istorică*, Arhivele Statului Bucureşti, 1987, vol.fl, p.293
55. *Fizionomia etnică şi confesională, fluctuantă a regiunii carpato-balcanice şi a Transilvaniei*, Odorheiul Secuiesc, 1996, p.122
56. Elena Zamfir, Cătălin Zamfir, *Ţiganii, între ignorare şi ngijorare*, Bucureşti, 1993, p.241
57. Sorin Mihu, *Geneza identităţii naţionale la românii ardeleni*, Bucureşti, 1977, p.219
58. Ioan Lăcătuşu, Op,cit., p,139
59. Radu Halus, *Caracteristici ale componenţei gospodăriilor şi familiilor după naţionalitate*, în "Revista de Statistică ", nr. 10, 1996, p.27
60. Lily Rain, *Căsătoria etnic mixtă şi dilemele ei culturale*, in "Angustia 3", 1998, p.450
61. *Fizionomia etnică* . . . , p. 122
62. *Izvoare de demografie* . . . , p.393
63. Vasile T. Ciubăncan, *Modificările produse în structura demografică a judeţelor Ciuc, Odorhei şi Treiscaune, în perioada anilor 1930-1948* , în "Angvstia, 1 ", p.298
64. Ibidem, p.300
65. Z.Dragoş, Op.cit., p,171-181
66. Maria Cobian-Băcanu, *S.O.S. - Românii din Covasna şi Harghita*, Tg. Mureş, 1998, p.242
67. Dan Pavel, *Balcanizarea Transilvaniei (II)*, în "22 ", anul IX, nr.32 (442), 1998, p.3
68. Elvira Racolţa, *Situaţia demografică a judeţului Covasna în perioada 1990-1996*, mms., Sf. Gheorghe, 1998, p.8

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Betrachtungen betreffs der ethnischen und konfessionellen struktur der ortschaften des kreises Covasna zwischen 1850 und 1992 (Zusammenfassung)

Die Studie legt die Entwicklung der ethnischen und konfessionellen Ortschaften des Kreises Covasna in der Zeitspanne 1850-1992 vor.

Es wird auf ein demographischen Regim hingewiesen, differenziert auf drei Ortschaftskategorien: monoethnische rumänische Ortschaften ein 5-maliges Anwachsen; gemischt-ethnische, rumänisch-ungarische Ortschaten - eine, 3,8-malige Zunahme; monothnische ungarische Ortschaften - 1,3-maliges Wachsen. Es werden Schlußfolgerungen von neuen Studien präsentiert, betreffs einer Wanderrungsbewegung, aus denen hervorgent, daß die Einwanderugen aus den Nachbarskreisen stammen, ohne einen besonderren Einfluß auf die Veränderung des Schwerpunktes der ethnischen Bevölkerung zu haben. Eine distinkte Note stellt der Assimilisationsproseß der Rumänen, demnach in 11 Ortschaften des Kreises die Anzahl der Rum8nen substantiell gesunken ist und in anderen 21 Ortschaften sind sie pracktisch verschwunden.

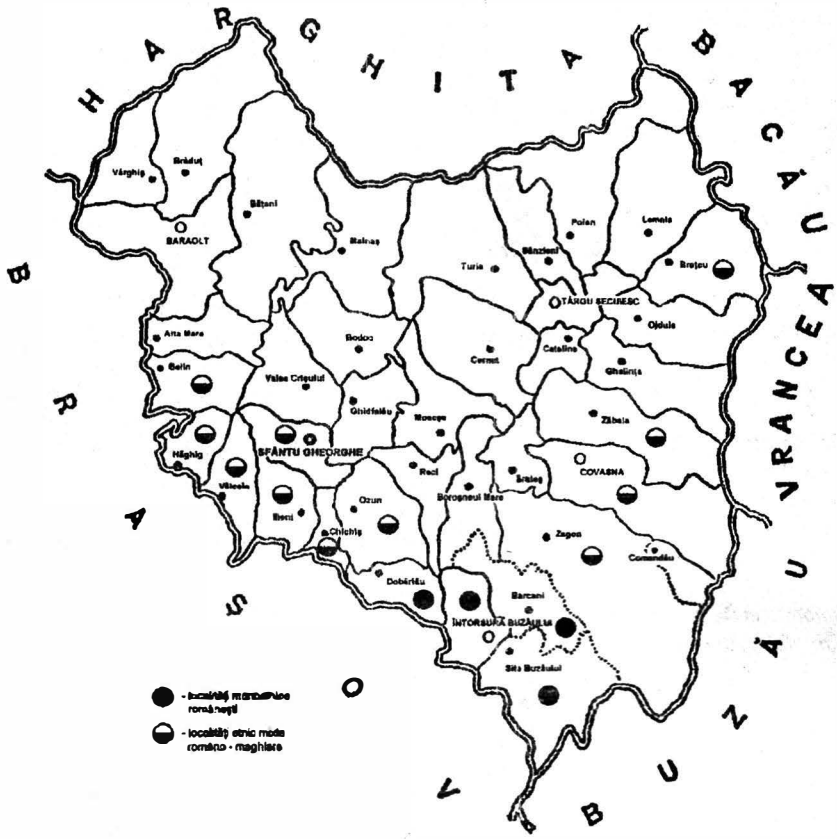

Figura 1.

Distribuţia geografică a localităţilor cu populaţie românească semnificativă (peste 10%) din judeţul Covasna - 1992

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Evoluția structurii etnice a populației județului Covasna în perioada 1850-1992 (români și maghiari)

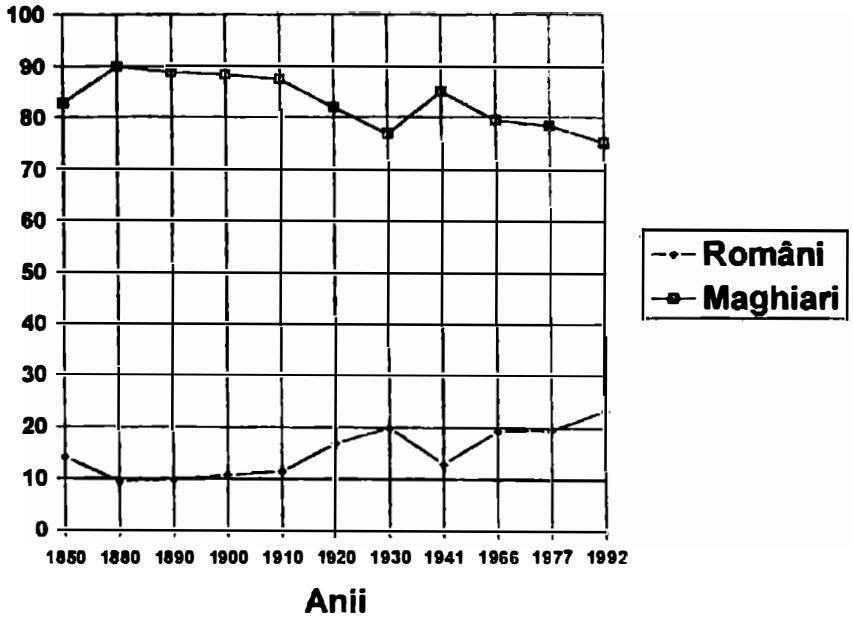

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

NOTE ŞI DISCUŢII

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 361-363

REŞEDINŢELE VOIEVODALE ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI

Szekely Zoltan

Sud-estul Transilvaniei situat în curbura Carpaţilor Orientali, pe baza cercetărilor arheologice executate în ultimii ani de către Muzeul Judeţean Covasna - Sf. Gheorghe s-a dovedit, că a fost locuit permanent începând din epoca străveche până în zilele noastre. Numeroasele aşăzări din epoca prefeudală din sec. VI-X, descoperite în văile râurilor Olt, Râul Negru şi Târnavelor, atestă existenţa unei populaţii autohtone, alături de care s-au stabilit şi alte popoare, printre care cei mai numeroşi au fost slavii, pe care i-au absorbit. Nu avem date concrete din accastă perioadă despre un centru, reşedinţă din această parte a Transilvaniei.

La începutul feudalismului timpuriu în sec. XI-XII s-a instaurat şi în acest colţ al Transilvaniei regatul feudal maghiar, au fost colonizaţi secuii după cum arată aşezările descoperite în văile râurilor mai sus amintite, precum şi cele două cimitire de la Zăbala[1] şi Peteni[2].

Cetăţile de piatră de formă ovală cu un turn dreptunghiular situată în punctele strategice, la închiderea văilor spre interiorul regiunii, au fost construite cu scop militar de către regii maghiari pentru apărarea graniţei de est a Transilvaniei în secolul al XII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIII-lea, după cum arată moneda regelui Andrei II (1205-1235) găsită în turnul cetăţii Herec de la Malnaş din Valea Oltului[3]. Nu avem date că una dintre acestea ar fi fost reşedinţa unui voievod.

Stabilirea secuilor în a doua jumătate a secolului al XII-lea a schimbat radical sistemul defensiv al Transilvaniei de est; apărarea graniţei a fost asigurată de secui şi pecinegi, care păstrându-şi vechea lor organizare gentilică şi militară au abandonat apărarea cu cetăţi de piatră, bazându-se pe felul lor specific de luptă pe care l-au aplicat în apărarea teritoriului unde s-au stabilit, iar pentru acest serviciu militar s-au bucurat de anumite privilegii.

În fruntea populaţiei secuieşti a stat comitele secuilor (comes siculorum) cel mai înalt demnitar politic, militar, administrativ-juridic numit de rege, mai întâi dintre cei mai de seamă feudali din Ungaria, mai târziu dintre cei din Ardeal[4]. Unind în persoana lui funcţia de guvernator, de comandant de armată şi de jude suprem, a fost reprezentantul puterii regelui. Începând din sec. al XV-lea în general voievozii, iar în sec. al XVI şi XVII-lea principii Transilvaniei şi-au luat această demnitate. Odată cu desfiinţarea principatului Transilvaniei autonom de către Habsburgi şi funcţiunea de comite al secuilor a luat sfârşit. Mai târziu regina Maria Tereza la cererea secuilor a reluat titulatura de comite al secuilor.

Reşedinţa comitelui secuilor în sec. XIV-XV-lea a fost în cetatea Gurghiului, posedând domeniile şi veniturile acestei cetăţi după cum arată un document din anul 1426[5]. De multe ori voievodul Transilvaniei era şi jupânul secuilor, iar cetatea Gurghiului a fost şi reşedinţa voievodală. Cetatea a avut un rol militar, apărarea regiunii şi supravegherea secuilor din Scaunul Mureş. În timpul principatului Transilvaniei cetatea a fost proprietatea principilor, care au dat-o şi unor oameni de încredere. În sec. al XVII-lea cetatea şi-a pierdut însemnătatea pe care a avut-o în secolele precedente.

În afară de cetatea Gurghiului au mai fost încă două cetăţi principale, una la Odorhei,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

iar cealaltă la Leţ-Varheghiu (jud. Covasna). Ambele au fost construite în urma răscoalei secuilor din anul 1562 de către Ioan Sigismund, principele Transilvaniei, cunoscute sub denumirea de Szekelytamadt şi Szekelybanja (Secuiul a atacat şi Secuiul se căieşte). La baza cetăţii de la Odorhei a fost un castru roman, în incinta căruia s-a construit o mănăstire. Ştefan Báthori voievodul Transilvaniei şi comite al secuilor, transformă mănăstirea în castel. Regele Ladislau II după moartea lui Bathori (1493) redă castelul menirii iniţiale de a fi mănăstire. Ioan Sigismund în urma răscoalei secuieşti din anul 1562 transformă mănăstirea în cetate princiară care a fost distrusă de secui în anul 1600. când s-au alăturat lui Mihai Vodă Viteazul. După uciderea lui Mihai Vodă, din ordinul adunării generale de la Leţ (4 nov. 1600), secuii din scaunele Odorhei, Caşin şi Gheorgheni au fost siliţi s-o reconstruiască, dar construcţia a fost desăvârşită numai în timpul domniei lui Gabriel Bethlen. În sec. al XVII-lea cetatea şi-a pierdut însemnătatea; în timpul răscoalei Francisc Rakoczi II în cetate s-au instalat ostaşi germani, care s-au predat oastei revoluţionare. După înăbuşirea răscoalei lui Rakoczi cetatea a fost abandonată şi au rămas numai ruinele.

Cetatea Varhegy a fost construită în 1562 pe ruinele unei cetăţi regale făcută pentru apărare împotriva pecinegilor după cum arată un document din anul 1353[6], şi rezultatele săpăturilor executate în anul 1949[7]. În anul 1600 şi cetatea Varhagy a fost distrusă de secui ca şi cea de la Odorhei. Cu toate că adunarea de la Leţ (4 nov. 1600) a hotărât şi refacerea ei, cetatea n-a fost reconstruită. În secolele următoare cetatea împreună cu moşia a fost în posesiunea a mai multor familii de magnaţi din regiune; ultimul proprietar a fost familia baronilor Szentkereszti.

În cetăţile Odorhei şi Varhagy voievodul nu a avut reşedinţă; însă în timpul domniei lui Ion Sigismund în locul comitelui secuilor a pus în fruntea scaunelor secuieşti un căpitan general (capitaneus generalis) care a fost şi comandantul ambelor cetăţi. Această funcţie a existat şi în timpul celorlalţi principi ai Transilvaniei, care numeau comandanţii cetăţilor. Ultimul căpitan general a fost Paul Beldi, la sfârştul sec. al XVII-lea.

Din cele relatate mai sus reiese că pe teritoriul locuit de secui nu au fost cetăţi de reşedinţă voievodală, cu excepţia uneia, cea de la Gurghiu, care a fost domeniul comitelui secui. Când voievozii Transilvaniei au avut şi această dregătorie cetatea a fost şi reşedinţă voievodală.

NOTE

1. Z. Szekely, A. Zabolai (Zăbala - România) kara-Kozapkovi temato, A.Vazsporeni, Muz. Karl. 19-20, 1933-34, p.277-305.
2. Idem. Necropola medievală de la Peteni (com. Zăbala, jud. Covasna), SCIVA, t.41, nr. 1, 1990, p. 87-110.
3. Idem, Contribuţii la problema fortificaţiilor şi formelor de locuire din sud-estul Transilvaniei, Aluta, 1976-77, 60.
4. Şt. Pascu, Voievodatul Transilvaniei, I. 1972, 220.
5. Szekely Okleveltár, I, 1872; Szadoczky Kardosz Lojos, A. Szekely Nemzet tortenete es alketmanya Budapest, 1927, 29, 277-278
6. Szekely Okleveltár, I, 1872, 62-63, nota 2.
7. Săpăturile de la Leş-Varheghiu, Materiale şi cercetări de istorie veche a României, Bucureşti, 1951, 18.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Les résidences des voivodes en le sud-est de la Transilvanie
(Résumé)

Dans le sud-est de la Transylvanie pendant la feodalisme au cours des XII-XIII siecle pour la defense de la frontiere orientale de la Transylvanie sont construites royalaux. Cettes forteresses étaient abandonnées, quand les sicules s'établirent dans cette partie de la Transylvanie. Le plus grand dignitair sicul était le comes siculorum, qui avait la résidence dans la forteresse Gurghiu. Le prince dela Transylvanie quand avait cette dignité il avait aussi la résidence a Gurghiu. Dans le pays des sicules étaient encore deux forteresses princiales construites par Jon Sigismund en 1562, mais cette n'étaient pas résidence du prince.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 365-370

DOCUMENTE DESPRE SFÂNTU GHEORGHE ŞI SECUIME ÎN ARHIVELE BRAŞOVENE

Elisabeta Marin

În colecţiile şi fondurile bogatului tezaur documentar aflat în păstrare în arhivele Braşovului se află şi documente referitoare la Sfântu Gheorghe şi ţinutul Covasnei. Ele se întind pe o perioadă cuprinsă între anii 1415-1944.

În fondul Primăria Braşov - colecţia Privilegii - docmentele datate între 1415 şi 1871 se referă în mare parte la probleme de drepturi de posesiune, jurisdicţie, schimburi de mărfuri, înfiinţare de bresle, iar în seria AMBv există şi unele date referitoare la redobândirea unor iobagi fugiţi de pe domeniile castelului Bran în localităţile Lisnău, Sântionlunca, Sf. Gheorghe, Zăbala, Budila, Chilieni.

Alte date se află în colecţia de documente a Liceului Honterus, colecţia de documente a Biscricii Negre, colecţia de documente a Bibliotecii Astra - donaţia George Moroianu, fondurile Inspectoratul Industrial Braşov, Prefectura judeţului Braşov. Relevante sunt însă unele date cuprinse în colecţia "Recensământul populaţiei". Aici pe lângă cele referitoare la Braşov şi Ţara Bârsei întâlnim şi recensăminte pentru preturile Sf. Gheorghe, Brateş, Tg. Secuiesc [Colecţia Recensământul populaţiei, P XV, doc. 32; 35]

Astfel în tabelul general, din anul 1857, pentru zona Sf. Gheorghe, sunt cuprinse un număr de 37 (38) de localităţi după cum urmează: Dobolii de Jos (Alldoboly mit Tarkasvagi); Angheluş (Angyalos); Araci (Arapatak); Arcuş (Arkos); Bicfalău (Bikfalva); Bicsad (Biksad); Bodoc (Bodok); Dobârlău (Dobollo); Vâlcele (Elöpatak); Ariuşd (Erösd); Etfalău / Zoltan (Etfalva); Fotoş (Fotos); Ghidfalău (Gidofalva); Hăghig (Hidveg mit Nyaraspatak); Ilieni (Illyefalva); Câlnic (Kalnask); Chilieni (Killyen); Comalău (Komollo); Chichiş (Kököos); Valea Crişului (Koröspatak); Sântionluncă (Laborfalva); Arini (Lugeth); Lisnău (Lisznyo); Măgheruş (Magyaros); Malnaş (Malnas); Mărtănuş (Sepsi Martanos); Micfalău (Mikoujfalu); Olteni (Oltszem); Reci (Rety); Sfântu Gheorghe (St. Gyorgy); Sâncraiu (Szt Iliraly); Sântionluncă (S St. Ivany); Sf. Maria (Szemerja - Zentmaria, devenit ulterior cartier al oraşului Sf. Gheorghe); Coşeni (Szotyor); Ozun (Uzon); Zălan (Zalan); Valea Zălanului (Zalanpatak); Zoltan (Zoldan).

Tabloul de recensământ este foarte amănunţit şi cuprinde 66 de rubrici referitoare la locuitorii din localităţile amintite mai sus, astfel: numele comunelor, (comunităţilor); nr. oraşelor, cartierelor, târgurilor, satelor, chiriaşilor.

I - După confesiune: catolici (1.latini, 2.greco-catolici, 3.armeni); 4.neuniţi (ortodocşi, greci, 5 armeni); evanghelici (6 luterani, 7 reformaţi); 8 unitarieni; 9 evrei; 10 alte confesiuni.

II - După profesiuni, ocupaţii sau alte surse de întreţinere: 11 clerici, 12 funcţionari, 13 militari, 14 literaţi, artişti, 15 judecători, notari, 16 personal sanitar, 17 proprietari de pământuri, 18 proprietari de case şi rentieri, 19 fabricanţi, 11 industriaşi, 20 comercianţi, 21 luntraşi şi pescari, 22 lucrători auxiliari agricultură, 23 lucrători auxiliari în industrie, 24 lucrători auxiliari în comerţ 25 alţi slujbaşi, 26 zilieri; alţii: 27 bărbaţi peste 14 ani, 28 femei şi copii;

III. - După vârstă: 29 de la naştere până la 6 ani, 30 peste 6 - 12 ani, 31 între 12-14

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ani. Bărbaţi în vârstă de: 32 -14 ani; 33 - 15; 34 - 16; 35 - 17; 36 - 18; 37 - 19; 38 - 20; 39 - 21 după care urmează rubricile 40 peste 21 - 24 ani; 41 peste 24-26; 42 - peste 26-40; 43 peste 40-60; 44 peste 60 ani. Femei: 45 de la naştere până la 6 ani; 46 peste 6 - 12 ani; 47 peste 12 - 14ani; 48 peste 14 - 24 ani; 49 peste 24 - 40 ani; 50 peste 40 - 60 ani; 51 peste 60 ani.

IV. - După situaţie socială (stare civilă): *bărbaţi*: 52 necăsătoriţi, 53.căsătoriţi, 54 văduvi; *femei*: 55 necăsătorite, 56 căsătorite, 57 văduve.

V. - După domiciliu: *bărbaţi*: 58 prezenţi, 59 absenţi; *femei*: 60 prezente, 61 absente.

Suma totală 62 a localnicilor bătbaţi şi femei prezenţi, 63 a străinilor, 64 a întregii populaţii prezente, 65 a localnicilor bărbaţi şi femei absenţi, 66 totalitateaa populaţiei prezente şi absente.

Documentul datat la 8 martie 1858 pentru recensământul din 1857, are pentru situaţia comparativă următoarele rezultate: pentru două târguri şi treizeci şi şase de sate, 6896 de case în care locuiesc 7902 locatari din care: catolici-3546, greco-catolici-893, neuniţi(ortodocşi)-7461, evanghelici-luterani -53 şi reformaţi-17572; unitarieni-2520; evrei - 133. După profesiuni: clerici-53, funcţionari-99, militari-100, literaţi 11 artişti-1, judecători şi notari-3, personal sanitar-9; proprietari de pământ-3068; proprietari de case şi rentieri -5; fabricanţi şi industriaşi-175, comercianţi-16, lucrători auxiliari agricultură-5, lucrători auxiliari în industrie-20, lucrători auxiliari în comerţ-6, alţi sluşbaşi-49, zilieri-4081 alţii: bărbaţi peste 14 ani-3172, femei şi copii-21490.

III. - După vârstă: de la naştere până la 6 ani-2863, peste 6 - 12 ani-2321, între 12-14 ani-556. Bărbaţi în vârstă de: 14 ani-239; 15 ani-307; 16-202;17-300; 18-269; 19-293; 20-288; 21-160 după care urmează rubricile peste 21 - 24 ani-672; peste 24-26-491; peste26-40-2848; peste40-60-2964; peste 60 ani-1954. Femei: 45 de la naştere până la 6 ani-2746; 46 peste 6 - 12 ani-2360; 47 peste 12 - 14ani-771; 48 peste 14 - 24 ani-271; 49 peste 24 - 40 ani-4054; 50 peste 40 - 60 ani-2882; 51 peste 60 ani-1007.

IV. - După situaţie socială (stare civilă): bărbaţi: 52 necăsătoriţi-9243, 53 căsătoriţi-6201, 54 văduvi - 453; femei: 55 necăsătorite-8652
56 căsătorite-6350, 57 văduve-1459.

V. - După domiciliu: bărbaţi: 58. prezenţi-15328, 59. absenţi-569; femei: 60. prezente-16152, 61. absente-309.

Suma totală a 62. localnicilor bărbaţi şi femei prezenţi-31480, 63. a străinilor-431, 64. a întregii populaţii prezente-31911, 65. a localnicilor bărbaţi şi femei absenţi-878, 66. totalitatea populaţiei prezente şi absente-32789.

În documentul nr. 35, cu aceeaşi rubricatură se specifică o analiză explicativă asupra recensământului populaţiei din 1857 în comparaţie cu recensământul din 1850. Documentul are aceeaşi dată ca cel anterior, 8 martie 1858, emis la Sfântu Gheorghe şi se face observaţia că recensământul din anul 1850 nu a fost corect întocmit pentru cele două confesiuni greceşti şi astfel mulţi ortodocşi au fost trecuţi la greco-catolici, numărul acestor credincioşi apare incorect. S-au mai consemnat şi alte erori la recensământul din 1850.

Datele prezentate în lucrarea de faţă ar putea fi o invitaţie la cercetarea unor documente încă necunoscute.

[În anexa, copii xerox după documentele prezentate].

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Dokumente über sf. Gheorghe und die szekler in den kronstädter archiven (Zusammenfassung)

In den Sammlungen und Fonds des reichen Szhtzes, der in den Kronstädter Archiven aufbewahrt wird, gibt es auch Dokumente über Sf. Gheorghe und die Covasnazone. Sie geben Aufschluß über die Volkszählung von 1857 berichtet, aus 38 Ortschaften un Sf. Gheorghe, und das der Volszählung umfaßt 66 Rubriksen, die sich auf die Einwohner aus den genannten Ortschaften beziehen.

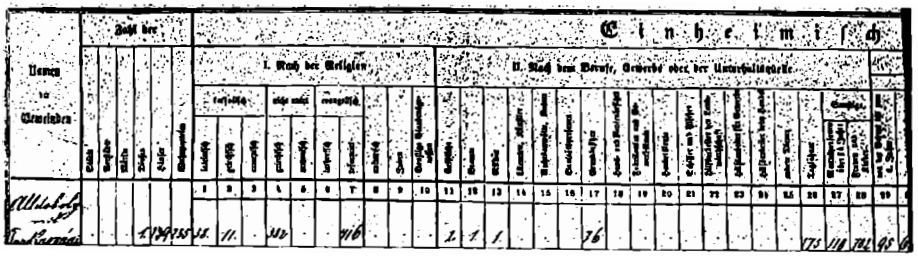

www.cimec.ro / www.mncr.ro

| Bevölkerung | | |

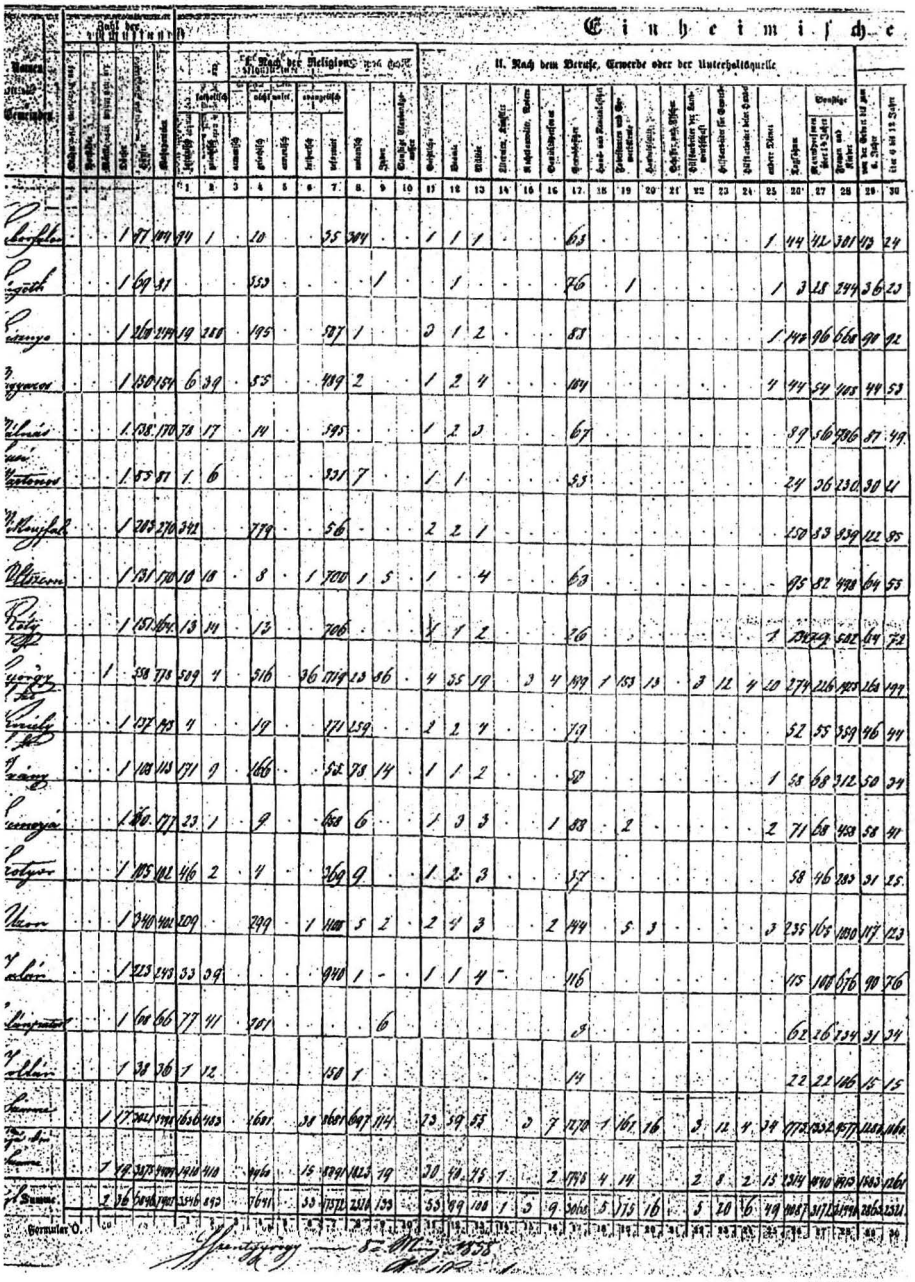
Einheimische

II. Nach dem Berufe, Gewerbe oder der Unterhaltsquelle

www.cimec.ro / www.mncr.ro

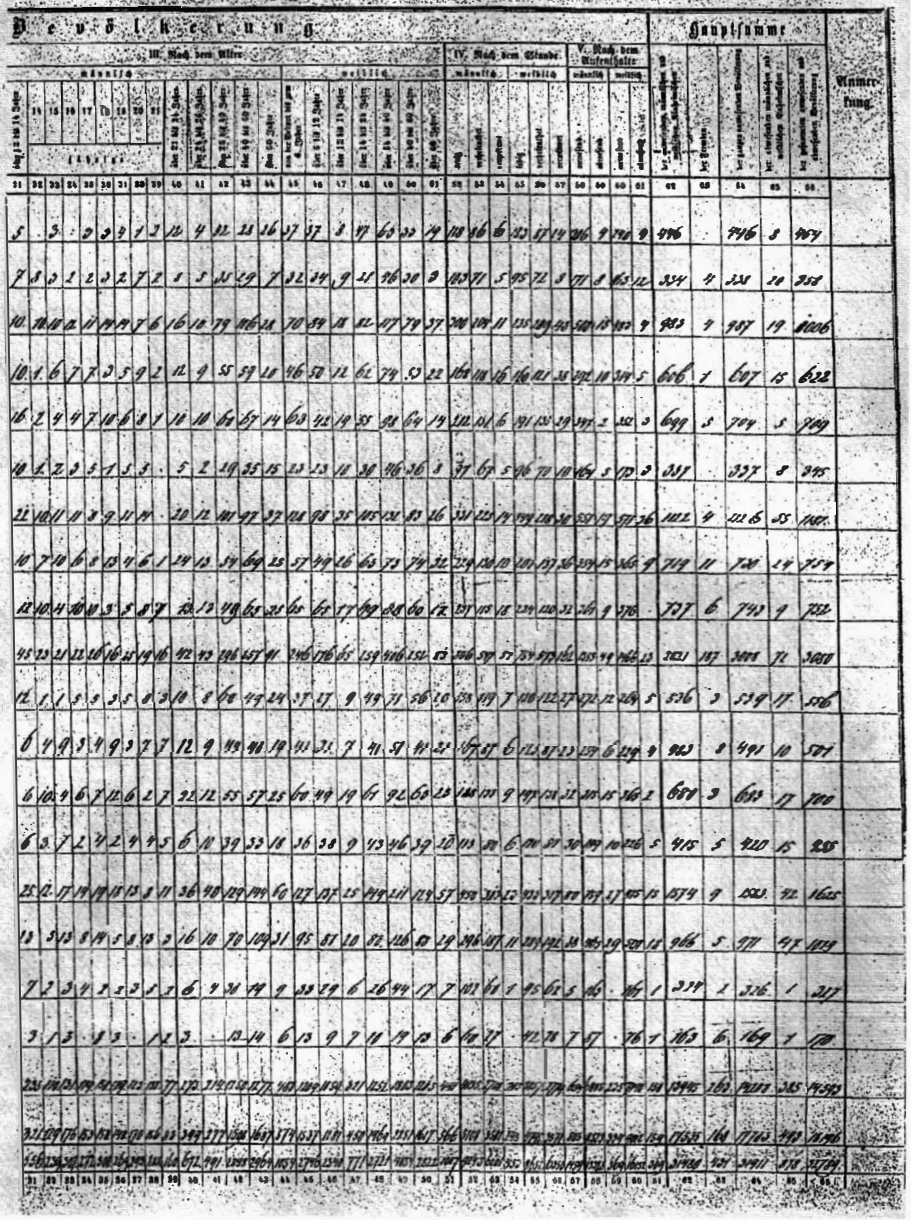

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 371-374

COLECȚIA REGISTRELOR DE STARE CIVILĂ. REGISTRE PAROHIALE

Istrate Valentin

Fond 47
Anii extremi: 1684 - 1950
Unități arhivistice: 822 u.a.
Cantitatea: 25 m. l.
Inventar nr. 52

Studiind registrul de evidență a cercetătorilor care frecventează sala de lectură a Direcției Județene a Arhivelor Naționale constatăm că printre cele mai solicitate documente, sunt cele aparținând Colecției Registrelor de Stare Civilă - Registre Parohiale. Acest fapt nu este întâmplător, ci se explică prin aceea, că ele reprezintă un bogat izvor de informații, privind istoria meleagurilor harghitene, pe multiple planuri: social, politic, religios, cultural, demografic etc.

Colecția s-a constituit în anii 1969-1970, prin preluarea de la fostul Serviciu regional Târgu Mureș al Arhivelor Statului, a registrelor de stare civilă create de parohiile din raza județului Harghita și s-a îmbogățit an de an prin preluări de noi registre de la parohii sau consilii populare, ajungând astăzi la un număr de 822 registre din anii 1684-1950.

Registrele confesionale de stare civilă în sensul lor de astăzi s-au introdus în a doua jumătate a secolului al XVI-lea prin hotărârea Sinodului de la Trident (1563), dar însemnări sporadice au existat și mai înainte. Prin hotărârile acestui Sinod, biserica catolică, care a primit lovituri prin Reformă, pentru a lega strâns pe credincioși de confesiunea lor, a introdus la parohii două feluri de registre: pentru botezați și pentru căsătoriți. Nu după mult timp, în anul 1614, Papa Paul al V-lea prin "Rituale Romanorum", a dat instrucțiuni mai detaliate asupra registrelor de stare civilă, fixându-se formularele liniate și ținerea a cinci feluri de registre sau protocoale: de botez, căsătorii, morți, confirmați și despre numărul credincioșilor.

Religia ortodoxă a românilor transilvăneni n-a fost admisă între religiile legale (romano-catolică, reformată, luterană și unitariană), ci a fost considerată tolerată. Confesiunea lor, a primit recunoașterea de către stat prin art. 27 din legea din 1791, când li s-a acordat dreptul de a ține registre de stare civilă cu caracter oficial: totuși, unii preoți ortodocși au completat registre de stare civilă și înainte de acest an. Anterior, la 1700, o parte din românii ortodocși, sub presiunea Habsburgilor au trecut la religia greco-catolică (Unirea cu Biserica Romei), fiind admiși și ei între religiile "recepte". Pentru cultul mozaic ținerea registrelor s-a reglementat prin art. 29 din legea din 1840.

În Transilvania aceste registre au fost introduse spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea de către cultele romano-catolic și reformat. Cel mai vechi registru din cadrul Colecției deținute de Direcția Harghita a Arhivelor Naționale datează din anul 1684 provenind de la parohia romano-catolică din Ciucsângeorgiu, cuprinzând născuți (botezați), căsătoriți și decedați din Ciucsângeorgiu, precum și din localitățile Bancu și

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cotormani din anii 1684-1786.

În cadrul Colecției, registrele sunt ordonate alfabetic pe localități, iar din cadrul acestora pe culte.

Pentru că registrele parohiale de stare civilă reprezentau un instrument deosebit, de evidență a populației, de consemnare a sporului natural a acesteia, statul a fost direct interesat, ca ele să-i furnizeze date și informații necesare fiscului precum și în scopul unei evidențe mai ușoare cu ocazia recrutărilor militare. Din această cauză a exercitat o influență continuă asupra modului de conducere a registrelor dându-se dispoziții legale în privința completării precum și a elementelor care trebuiau consemnate cu ocazia botezurilor (nașterilor), căsătoriilor și a deceselor.

Astfel în "Regulamentul de recrutare" pentru "provinciile ereditare" din 1773 dat de împărăteasa Maria Tereza, capitolul al III-lea este dedicat registrelor parohiale și obligațiile ce revin preoților în completarea acestora.

Preoții erau obligați a întocmi, pe baza registrelor, rapoarte trimestriale asupra creșterii și descreșterii populației, în vederea ținerii la zi a evidențelor de populație, în primul rând a celor cu obligații militare. De asemenea, acest regulament impunea uniformizarea înregistrărilor prin introducerea unor formulare, redactate în limba latină, anexate regulamentului. Prin patenta din 20 februarie 1784, Iosif al II-lea a introdus acest regulament la toate parohiile din Transilvania.

La finele secolului al XVIII-lea, Episcopia greco-catolică de la Blaj, a tipărit registre parohiale de stare civilă pe care le-a difuzat parohiilor subordonate. Erau tipărite în limba română cu caractere chirilice, având pentru botezați specificată data botezului, numele preotului botezător, al pruncului, al părinților, nașilor și domiciliul acestora, pentru căsătoriți data căsătoriei, numele preotului, al mirilor, nașilor și domiciliul tinerilor căsătoriți, iar pentru decedați se specifica data înmormântării, numele preotului, locul unde a fost înmormântat și vârsta decedatului.

Pentru o mai strictă supraveghere a modului în care erau completate registrele parohiale de stare civilă și pentru a avea o evidență clară a fenomenului demografic, prin art. 23 din Legea din 1827, se introduce obligativitatea întocmirii în două exemplare a registrelor, din care un exemplar (extras autentificat) să fie depus la arhiva autorităților administrative locale.

Prin "Decretul guberniei" nr. 4686/1833 s-a dispus ca în registrele de botezați, pe lângă ziua botezului să fie introdusă o nouă rubrică și anume ziua nașterii copilului, astfel că registrele de botezați s-au transformat de fapt în evidențe ale nașterilor, contribuind la stabilirea statutului civil al noului născut.

Din anul 1811, în registrele parohiale ale botezaților se introduce o nouă rubrică și anume aceea a datei la care aceștia au fost vaccinați. Se pare că părinții nu prea își lăsau copii să fie vaccinați împotriva vărsatului, din care cauză s-a recurs la diferite măsuri.

Registrul bisericii reformate din Armășeni, ne păstrează ordinul din 7 aprilie 1809 al episcopiei, care prevedea ca cei nevaccinați, nu vor fi admiși la școală, nici în bresle, nici la cununii.

Limba în care s-au scris vechile registre de stare civilă nu a fost aceeași; ortodocșii și greco-catolicii le-au scris în limba română, romano-catolicii în limba latină, reformații și unitarienii în limba maghiară, iar luteranii în limba germană.

Alfabetul întrebuințat în scrierea acestor registre diferă de asemenea după confesiuni. Românii ortodocși și greco-catolici au întrebuințat până în veacul trecut alfabetul chirilic. Romano-catolicii, reformații și unitarienii, precum și evreii mozaici, au scris cu alfabetul latin. Sașii au întrebuințat alfabetul gotic, iar armenii romano-catolici scriau în alfabetul armean până la 1829, după care au introdus alfabetul latin. Toate aceste confesiuni și naționalități au introdus de la început calendarul gregorian, cu excepția românilor care au rămas la

www.cimec.ro / www.mncr.ro

calendarul iulian.

Timp de peste trei secole, registrele parohiale de stare civilă au fost singurele instrumente de evidenţă a fenomenului de stare civilă, constituind izvoare recunoscute de stat pentru dovedirea stării civile a persoanei.

Prin articolul 33 din Legea din 1894, pus în aplicare la 1 octombrie 1895, s-au introdus în Ungaria, deci şi în Transilvania registrele de stare civilă ale statului. Odată cu acestea registrele confesionale de stare civilă au încetat de a mai avea caracter de acte publice, nu s-a interzis, însă, menţionarea lor, dar ele vor avea pentru viitor numai caracter confesional, iar extrasele eliberate după această dată, pentru înregistrările noi, vor avea numai caracter particular.

O clasificare tematică a registrelor din cadrul colecţiei, ar putea arăta în felul următor:

I. Registre parohiale care conţin conscripţii ale populaţiei, indiferent de rit, din următoarele localităţi: Armăşeni pe anul 1764, Ciucsângeorgiu pe anul 1696 şi 1717, Bancu pe anul 1782 şi Sândominic pe anul 1721.

II. Registre parohiale care cuprind evidenţa numerică a credincioşilor din parohii. Astfel sunt registrele parohiei din Avrămeşti cuprinzând şi satul Andreeni pe anii 1886-1900, Ciceu pe anii 1850-1853 şi 1869, Cristuru Secuiesc pe anii 1852 - 1861, Feliceni pe anii 1838 - 1884, Gheorghieni pe anul 1820 cuprinzând şi credincioşii din Bicaz şi Tulgheş, Cecheşti pe anii 1836, 1846, 1855, 1859 şi 1862, Medişor pe anii 1789, 1850, Porumbenii Mari pe anul 1827, care consemnează că din 1001 de suflete, 327 erau neuniţi, deci români.

III. Registre parohiale care conţin însemnări despre şcoli şi învăţătorii lor. Grija şcolilor era încredinţată preotului local, care era directorul şcolii şi angaja pe învăţători cu obligaţia de a fi totodată şi cantori la biserică. Astfel găsim informaţii despre starea învăţământului din acel timp, despre programele şcolare, manualele uzuale, frecvenţa elevilor ş.a., unele registre cuprind chiar cataloage ale elevilor, de exemplu registrul romano-catolic din Iacobeni, cuprinde cataloage şcolare pe anii 1862-1877.

IV. Registre unde sunt notate, începutul construcţiei bisericii, renovarea ei, materialele din care a fost construită, de unde şi cum au fost procurate, valoarea lor. Tot cu această ocazie au fost notate şi valoarea obiectelor aşezate în aceste lăcaşuri şi în ce constau acestea.

Veniturile şi cheltuielile diferitelor parohii sunt consemnate anual. Desele turnări de clopote sau cumpărări sunt exemplificate atât ca valoare, cât şi ca greutate, precum şi locul procurării lor. Sunt notate amănunţit şi obiectele care serveau la desfăşurarea activităţii de cult: vase şi îmbrăcăminte, cruci, prapori, statuete, sfeşnice, tablouri etc. Astfel de însemnări fac parohiile din Atia în 1877, Bisericani în anul 1752, Secuieni în anul 1859, Mugeni în anul 1797, Poloniţa în anul 1759 şi altele.

V. Registre unde preoţii mai meticuloşi au notat impresiile lor despre fenomene climaterice şi seismice petrecute "spre a nu fi uitate". Astfel în registrele de la Sândominic, preotul a consemnat sărăcia din anul 1803, la începutul anului fiind o secetă mare, după care au urmat ploi multe încât grâul a încolţit în clăi şi a putrezit în stoguri, fiind imposibil de treierat.Sărăcie mare şi boli molipsitoare sunt consemnate şi în registrele parohiale din Nicoleşti şi Ulieş din anii 1867, Praid în anul 1838, iar în registrele parohiei din Atid în anii 1783-1784 se consemnează zăpadă atât de multă încât a dărâmat la multe case acoperişul. Parohul din Corund nota la 26 octombrie 1802: "a fost un aşa cutremur de pământ, încât farfuriile de pe pereţi au căzut din cui, iar mulţi oameni au ameţit".

VI. Registre care conţin date despre unele evenimente politice. Pe coperţile interioare ale registrelor parohiei din Armăşeni este consemnată răscoala secuilor din 1764, modul reprimării acesteia de către trupele imperiale. Parohia din Sândominic, consemnează la 30 octombrie 1816 evenimentul petrecut la 30 octombrie 1599 şi anume uciderea lui

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Andrei Bathory, de către secuiul Andrei Kristaly. Evenimentele revoluţiei din 1848-1849 sunt consemnate în registrele de la Crişeni, Cădaciu, Porumbenii Mari. Sunt făcute menţiuni şi despre cei care au luptat în afara graniţei Transilvaniei, participanţi la diferite companii militare. Protocolul parohiei din Casinul Nou, în anul 1789 aminteşte de 23 de locuitori care au murit într-o fortăreaţă din Moldova. La fel în registrele localităţii Poloniţa în anul 1855 se consemnează decese la Lemberg, Timişoara, în Boemia.

Pe lângă problemele semnalate, registrele parohiale constituie principala sursă de studiu a fenomenelor demografice ce caracterizează dinamica populaţiei (naşteri, decese) precum şi condiţiile care generează aceste fenomene (căsătorii şi divorţuri) dat fiind faptul că până în anul 1895, alte asemenea acte oficiale nu existau. Registrele parohiale oferă indicatorii cei mai plauzibili pentru întrega populaţie, indiferent de confesiune.

De asemenea, ele sunt surse preţioase privind nume de persoane şi de localităţi astăzi dispărute sau schimbate. Este reflectată politica de maghiarizare a populaţiei nemaghiare din Transilvania în special a celei româneşti. Vechi nume româneşti ca Lupu, Ciocan, Trifan, Stoica, Ursu, Radu au fost maghiarizate sau transcrise cu ortografie maghiară. Mărturie stau în acest sens registrele din Ciucsângeorgi, Sândominic, Porumbenii Mari, Gheorgheni, Săcel ş.a. O altă latură a acestei politici o constituie schimbări de religie. Astfel în perioada 1869-1914, în registrele parohiei romano-catolice din Cristuru Secuiesc sunt consemnate 43 de cazuri de trecere a unor locuitori de religie ortodoxă sau greco-catolică la religia romano-catolică. La fel se întâmplă la Bisericani, Mărtiniş, Mugeni. Rugăneşti, Simoneşti.

Pentru a avea o imagine cât mai apropiată de adevărul istoric, preţioasele informaţii oferite de registrele parohiale, trebuie coroborate cu cele oferite de alte categorii de izvoare istorice.

Bibliografie

Arhivele Statului Harghita, Fond 47 Colecţia Registrelor de Stare Civilă - Registre Parohiale
Boar Liviu, Îndrumător în Arhivele Statului judeţul Harghita, Bucureşti, 1988, p. 151-167.
Boar Liviu, Filiala Arhivelor Statului judeţul Harghita (micromonografie), Bucureşti, 1984
Moldovan Liviu, Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania, în "Revista Arhivelor" ,serie nouă, nr. 1/1958, p. 159-185
Nistor Alexandru, Valoarea documentară a colecţiei registrelor parohiale de la F.A.S., Harghita, manuscris, la Arh. St. Jud. Harghita dosar nr. 27/1974, p. 319-338
Ungureanu Gh., Actele de stare civilă în Moldova până la Regulamentul Organic, în "Revista Arhivelor" (serie nouă), nr. 1/1958, p. 82-92.

The Collection of Civil Status Registers
Parish Registers
(Abstract)

Being a constant source of interest, the parish registers are often consulted by various researchers. These parish registers belong tothe collection of Civil Status Registers, documents which are part of the national Archives, and they contain a wide range of information about the history of Harghita region. Different aspects are treated here such as the social, political, religious, cultural and demographical ones. The collection was made between 1963-1970 and has a number of 822 registers. In Transylvania, these registers were introduced towards the end of the 17-th century and the beginning of the 18-th century by the Roman-Catholic and Reformed cults. The oldest register which can be found in the Collection of the National Archives Board of Harghita is dated in 1684 and proceeds from the Roman-Catholic parish of Ciucsângeorgiu.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 375-378

OMAGIU LUI NICOLAE TITULESCU. UN MEMORIU INEDIT ÎNAINTAT DE GHEORGHE <GHIȚĂ> POPP

Ioana Burlacu

În vara anului 1963 registratura Consiliului de Stat consemna intrarea unui memoriu : data 1 august, autorul Gheorghe Popp cu domiciliul în str. Salvator nr. 37 nr. Lenin- Bucureşti[1]. În capitală semnatarul memoriului revenise de nici un an, după ce zăcuse 11 ani în puşcăriile comuniste şi alţi patru cu domiciliu forţat, în aşezarea Lăteşti, din pustietatea Bărăganului[2].

Deci după ce adusese în repetate rânduri servicii ţării - amintim aici, doar cu titlu de exemplu, activitatea sa la Conferinţa de Pace de la Paris, după primul război mondial şi cea din cadrul delegaţiei române la semnarea convenţiei de armistiţiu între Guvernul României şi puterile aliate din 12 septembrie 1944, regimul comunist l-a "răsplătit" cu ani grei de detenţie.

Desigur după atâta suferinţă şi nedreptate, te-ai putea aştepta ca semnatarul memoriului - ajuns la venerabila vârstă de 80 de ani - să-şi revendice unele drepturi fireşti, reparatorii. Dar iată că memoriu la care ne referim - deşi are şi el un caracter reparatoriu - nu cuprinde nici cea mai modestă pretenţie, prin el autorul aduce un emoţionat omagiu personalităţii lui Nicolae Titulescu şi solicită statului român - considerând-o o datorie morală - şi se substituie executorilor testamentari ai acestuia în acel moment dispărut, îndeplinindu-i ultima dorinţă: aducerea în ţară a rămăşiţelor pământeşti şi înhumarea lor la Braşov[3].

Dar înainte de a reda cuprinsul memoriului amintit credem că se impune să aducem în atenţie, câteva date despre autorul acestuia el însuşi o remarcabilă personalitate politică şi culturală[4].

Gheorghe Popp s-a născut la 3 ianuarie 1883 la Poiana Sărată (judeţul Trei Scaune).

Şcoala primară o face în sat, pe urmă urmează la Şcoala şi Liceul Internat din Braşov, ultimul an de liceu absolvindu-l la liceul românesc "Andrei Şaguna".

În anul 1902 se înscrie la Facultatea de drept din Budapesta pe care o continuă la Cluj şi Viena. În acest timp frecventează şi cursurile facultăţii de litere şi filozofie dar este atras de asemenea de politică şi ziaristică. Începe gazetăria la "Tribuna" din Arad, devenind corespondent de la Parlamentul din Budapesta. Conduce apoi "Foia poporului din Sibiu" până ce cade grav bolnav şi este nevoit să plece în străinătate de unde se întoarce în anul 1914.

Ajuns la Bucureşti se alătură grupării Nicolae Filipescu-Take Ionescu, grupare ce milita pentru intrarea României în război (de partea Antantei).

La Bucureşti colaborează - asemeni altor transilvăneni - la ziarele "Adevărul" şi "Dimineaţa" iar în 1916 se înscrie voluntar în Armata Română.

În 1917 pleacă la Kiev pentru a edita săptămânalul "România Mare" destinat prizonierilor români ardeleni din Rusia.

În perioada martie-august 1918 îl găsim refugiat la Kursk şi Moscova unde acumulează o experienţă interesantă apoi ajunge la Chişinău şi începe la propunerea lui Onisifor Ghibu să colaboreze la "România nouă".

La 30 noiembrie 1918, după un periplu printr-o Transilvanie în efervescenţă soseşte la Alba Iulia iar aici primeşte propunerea neaşteptată de a fi membru cu drept de vot la Marea

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Adunare Naţională de la 1 Decembrie 1918.

După unire pleacă la Paris şi la Berna la dispoziţia delegaţiei române la Conferinţa de Pace, în scopul de a contracara agresiva propagandă maghiară.

În 1919 este ales deputat în primul parlament al României Mari. Devine unul dintre membrii marcanţi al P.N.Ţ , deţinând funcţia de secretar general al aceetui partid.

În guvernele Iuliu Maniu (17 iunie 1930- 9 octombrie 1930) şi G.G.Mironescu (10 octombrie 1930-17 aprilie 1931) deţine portofoliu de subsecretar de stat la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice iar în guvernele conduse de generalii C. Sănătescu (4 noiembrie 1944-5 decembrie 1944) şi N.Bădescu (6 decembrie 1944-5 martie 1944) este subsecretar de stat la Ministerul Cultelor şi Artelor.

Aşa după cum aminteam mai sus a făcut parte din delegaţia română la semnarea convenţiei de armistiţiu din 12 septembrie 1944. În perioada 1945-1947 este un participant activ la viaţa politică în calitatea sa de fruntaş ţărănist. Urmează anii grei de detenţie.
Autorităţile comuniste n-au răspuns nici o dată, în nici un fel, la acest memoriu. După aproape 20 de ani revista "Magazin istoric"[5] prin articolul semnat de prof. dr. Grigore Geamănu, intitulat *Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu* consideră că la aniversarea centenarului naşterii acestuia (martie 1982) nu le-ar putea cinsti mai bine memoria decât prin îndeplinirea ultimei sale dorinţe6 ... " voiesc ca rămăşiţele mele să se odihneaecă în Transilvania"

Abia după 10 ani, în condiţiile create de evenimentele istorice din decembrie 1989, statul român îndeplineşte voinţa testamentară a lui Nicoiae Titulescu răspunzând astfel şi rugăminţii adresate de Gheorghe Popp Consiliului de Stat prin acest tulburător document.

NOTE :

1. Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Gheorghe <Ghiţă> Popp dosar 3, f.1-2
2. Ibidem, dosar 1, f.1 şi urm.
3. Codicilul la Testamentul lui Nicolae Titulescu a fost publicat pentru prima oară de dr. Ion Grecescu în "Magazin istoric" nr.3/1981.
4. O biografie a lui Gh.Popp vezi la Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond cit. dosar 1
5. nr. 9 (174) din septembrie 1981
6 Vezi *In memoriam. Nicolae Titulescu* (studiu introductiv, texte alese, traduceri de dr. Ion Greceanu) 1982, Edit. Politică, Bucureşti, f.178.

MEMORIU

Către,
ONORATUL CONSILIU DE STAT
BUCUREŞTI

Una din figurile cele mai însemnate ale trecutului mai recent al ţării noastre, este fără îndoială fostul Ministru de Externe NICOLAE TITULESCU.

Generaţia dintre cele două războaie mondiale nu a uitat rolul considerabil pe care l-a jucat nu numai în viaţa publică a României, dar şi în politica europeană.

Este în amintirea tuturor că în calitate de reprezentant al României la Liga Naţiunilor şi la Curtea de la Haga, el a apărat interesele ţării în procesul optanţilor maghiari, cauză compromisă prin greşeala altora.

Deşi condamnată, ţara noastră a fost scutită de plata unei sume de mai multe sute de milioane franci aur datorită influenţei exercitate de personalitatea şi relaţiile lui Titulescu.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Nimeni din generaţia noastră nu a uitat că ales de două ori preşedinte al Ligii Naţiunilor, el a reprezentat în acel for mondial suprem numele românesc cu curaj şi strălucire. Adversar al tendinţelor războinice şi al dictaturilor personale, el a luat statornic poziţie contra politicei de agresiuni şi expansiune cuceritoare ale lui Hitler şi Mussolini. .

În sprijinul acestei orientări ca ministru de externe al ţării, el a izbutit să înfrângă rezeţenţele interne şi să realizeze reluarea relaţiilor diplomatice normale ale României cu Uniunea Sovietică, rupând cu un trecut de greşeli, prelungit prea multă vreme. Ştiu că aceste convingeri şi mai ales acest act de prevedere patriotică nu i s-au iertat şi că în cele din urmă au pus capăt carierii lui politice.

Victimă a unui rege nefast, despotic şi corupt, el a trebuit să părăsească Ministerul de Externe, pentru ca să se deschidă cale aventurii războinice şi dezastrului naţional, plătite cu sute de mii de vieţi sacrificate.

Durerea şi amărăciunea acestei lovituri şi a consecinţelor funeste ce întrezărea l-au determinat să părăsească patria cu sufletul adânc mâhnit şi tulburat, retrăgându-se în Elveţia, pe urmă în Franţa.

După dezastrul Franţei în anul 1940, spre a nu cădea în mâinile năvălitorilor, el a încercat să treacă în Spania, dar refuzul dictatorului spaniol de a-i acorda azilul politic i-a dat ultima lovitură sufletească. Umilit şi adânc zdruncinat, el se retrage în sudul Franţei, rămasă neocupat de germani şi se sfârşeşte acolo într-o dureroasă întunecare şi stingere, în tristeţea izolării complete, departe de ţară.

Figură tragică prin excelenţă, soarta lui Titulescu ar putea să inspire pana unui mare dramaturg de talia lui Shakespeare.

Cercurile conducătoare ale României de astăzi au manifestat în mai multe prilejuri, adâncă înţelegere şi preţuire pentru activitatea şi meritele lui Titulescu. Conducerea capitalei i-a onorat memoria, dând uneia din arterele de circulaţie ale oraşului numele de Titulescu.

Acest fapt mă îndeamnă să adresez conducătorilor ţării, rugămintea de a întreprinde demersurile necesare pentru aducerea în ţară a rămăşiţelor celui defunct în surghiun, aşa cum a dorit el însuşi.

Într-adevăr, ştim că timp scurt înainte de a muri simţindu-şi sfârşitul aproape, o sfâşietoare nostalgie de patria umilită în acel moment prin Arbitrajul de la Viena, l-a făcut să adreseze unui prieten din ţară o telegramă prin care îi cerea ca după moarte, trupul său să fie înmormântat în pământul Transilvaniei la Braşov, provincia de care se simţea puternic legat sufleteşte şi pentru a cărei dezrobire luptase şi el.

Trebuie să reamintim poate generaţiei de astăzi faptul că Tratatul de Pace care ne-a atribuit Transilvania şi Banatul în hotarele ţării de astăzi, Tratatul de la Trianon, mult duşmănit, sfărâmat pe urmă la Viena, a fost semnat în ziua de 4 iunie 1920, purtând în numele României, semnăturile D-nului I. Cantacuzino şi Niculae Titulescu.

A fost firesc ca acesta din urmă, după atâtea crunte decepţii în faţa morţii să simtă dorinţă de a dormi somnul de veci întors în ţară, în pământul provinciei a cărei eliberare a pecetluit cu propria sa semnătură. Speranţa refacerii hotarelor, împinse în acel moment până aproape de oraşul de sub Tâmpa se împletea poate, în gândul lui cu anticiparea unei satisfacţii personale postume, perfect explicabile, şi legitime.

Subsemnatul, în calitate de semnatar al acestui Tratat care patru ani mai târziu ne-a redat la Moscova, provincia întreagă mutilată la Viena, înţeleg şi simt mai puternic dorinţa celui dispărut de a fi înapoiat după moarte în ţară. Unind glasul meu modest cu glasul lui, îmi permit să rog Onorata Conducere de Stat să dispuie readucerea în ţară a celui ce a fost Niculae Titulescu. '

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Osemintele lui, aduse poate întâi în capitală, vor putea primi defilarea pioasă a celor ce l-au cunoscut, respectat şi admirat şi vor putea fi depuse pe urmă în cimitirul din Braşov, alături de mormântul lui Andrei Mureşeanu, poetul redeşteptării naţionale din 1848.

Onoratul Consiliu de Stat, va găsi desigur, o dată potrivită pentru înfăptuirea acestei ceremonii , fie în legătură cu viaţa şi activitatea lui Titulescu, fie poate în ziua de 1decembrie dată la care în acest an se împlinesc 45 de ani de la Unirea Transilvaniei şi Banatului cu ţara mamă proclamată la 1 Decembrie 1918.

Cu stimă,

str.Salvator nr.37
Raionul Lenin- Bucureşti

Buc. 1.VIII. 1968

Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Ghiţă Popp,dosar nr.3, f.1-2; copie.

Nicolae Titulescus Ehrenbezeigung
Eine Denkschrift von Gheorghe <Ghiţă> Popp an den Staatsrat gerichtet
- Zusammenfassung -

Gheorghe Ghiţă Popp (1883-1967), Anführer der Nationalen Bauernpartei (P. N. Ţ.), ehemaliger Minister, richtet im Jahre 1963 eine Denkschrift an den Staatsrat. Nach 15 Jahren Freiheitsberaubung in den kommunistischen Gefängnissen (1947-1962) wegen seiner bedeutenden politischen in der Nationalen Beuernpartei war er erst nach Bukarest zurückgekommen. Durch diesen Dokument bringt Ghiţă Popp der Persönlichkeit von Nicolae Titulescu seine Verehrung zum Ausdruck und ersucht den rumänischen Staat, seinen testamentarischen Wunsch in Erfüllung zu bringen, und zwar die sterbliche Hülle in Kronstadt zu bestatten. Diese letztwillige Verfügung von Nicolae Titulescu wurde erst nach Dezember 1989 erfüllt. Heute befinden die irdischen Uberreste von Nicolae Titulescu im Herzen des Landes, dem er mit schrankenloser Hingabe und tiefer Liebe diente.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 379-382

UN DOCUMENT AUTOBIOGRAFIC GHIȚĂ POPP

Cristina Dinu

În fondul personal Ghiță Popp conservat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, alături de mai multe memorii elaborate de fruntașul țărănist, în perioada 1963-1967, și înaintate autorităților de partid și de stat, se află și un memoriu prin care solicită Consiliului de Stat ca în baza H.C.M. 2361/1966 și a Legii pensiilor din 28 decembrie 1966 să fie repus în drepturile sale de pensionar al Casei de Retragere și Pensiuni a Ziariștilor. Pensia primită, începând cu 1 august 1940, i-a fost retrasă în anul 1948 când, de altfel, Ghiță Popp a fost condamnat la închisoare, detenție ce a durat 11 ani fiind urmată de alți patru ani de domiciliu obligatoriu în Bărăgan.

Deși a fost pus în libertate în vara anului 1962, până la data scrierii acestui memoriu (13 ianuarie 1967) Ghiță Popp nu și-a primit drepturile sale bănești de pensionar.

Documentul pe care îl publicăm în cele ce urmează și care consemnează aceste dureroase realități are însă o valoare documentar-istorică mult mai mare, prin datele deosebite menționate de Ghiță Popp privind activitatea sa de jurnalist, implicarea în viața politică după 23 august 1944 și mai ales desfășurarea negocierii armistitiului de la Moscova în septembrie 1944.

ANEXĂ

Tovarășe Președinte

Subsemnatul Gheorghe (Ghiță) Popp, domiciliat în București, raionul Lenin, str. Salvator nr. 37, vă rog să binevoiți a dispune să fiu repus, în baza H.C.M.-ului 2361/1966 și a Legii de pensii din 28 decembrie 1966, în drepturile mele de pensionar al Casei de Retragere și Pensiuni a Zariștilor, recalculându-mi-se pensia de bătrânețe obținută în august 1940 de la această Casă, în sumă de 8000 lei lunar, pensie acordată ca maximă la acea epocă.

Am primit această pensie de la 1 august 1940 până la sfârșitul anului 1948, după această dată nu am mai beneficiat de ea, fiind condamnat la închisoare prin sentința Tribunalului Militar București, Secția a 11-a nr. 72/1948 ianuarie 28, pe timp de 10 ani și 5 ani domiciliu obligatoriu pe Bărăgan, total 15 ani între 14 VII 1947 - 14 VII 1962.

În sprijinul acestei cereri îmi permit să evoc următoarele:

1. *Activitatea pe tărâmul publicistic propriu zis*

Această activitate am început-o ca ziarist în vechea Ungarie, în iulie 1904, la vârsta de 22 ani, fiind ca student colaborator, pe urmă corespondent parlamentar la Budapesta, în sfârșit ca redactor al ziarului "Tribuna" din Arad, pe atunci principalul organ de luptă al românilor din Transilvania contra dominației maghiare.

În această calitate și în aceea de colaborator al ziarelor "Gazeta Transilvaniei" (Brașov), "Foaia Poporului" (Sibiu), "Libertatea" (Orăștie), "Românul" (Arad) și al revistelor "Luceafărul" (Sibiu), "Viața românească" (Iași) am conștiința că, timp de 10 ani (1901-1914)

www.cimec.ro / www.mncr.ro

părăsind avocatura, meserie producătoare, mi-am făcut datoria de român şi democrat, muncind neîntrerupt, muncă de zi şi noapte cu procurorul maghiar la spate până la neurastenizare, scriind contra regimului feudal al conţilor maghiari Tisza, Andrássy, Apponyi etc. La izbucnirea primului război mondial, în iulie 1914, trecând îndată graniţa în România liberă, în epoca celor doi ani de neutralitatc (1914-1916), prin zeci de articole apărute în "Adevărul", "Epoca" şi revista "Tribuna" am militat alături de Oct. Goga, O. Tăslăuanu şi Sever Bocu pentru intrarea în război a României contra Austro-Germaniei, alături de Franţa, Anglia, Rusia şi Italia pentru înfăptuirea României Mari, fiind condamnat de Tribunalul Militar Austro-Ungar Cluj la moarte în contumacie, împreună cu alţi tovarăşi ardeleni, ziarişti, scriitori şi publicişti.

După Unire, în România Mare, am continuat nu numai ca parlamentar ales de nouă ori în Sfatul Ţării unite dar şi ca publicist să activez prin "Patria" (Cluj), "Adevărul" (Bucureşti), "România" şi "Dreptatea" (Bucureşti) pentru democraţie reală, pentru drepturile minorităţilor, contra fascismului şi a hitlerismului, înfruntând acuzaţia de "vândut" şi "jidovit.

2. *Activitatea politică.* Venind după războiul mondial în ţară am luat parte la toate acţiunile menite să consolideze democraţia şi unitatea naţională recent dobândite, cât şi tendinţele de dictatură şi abuz ale unui suveran lipsit de scrupule. Corpul electoral a apreciat această atitudine acordându-mi de nouă ori un mandat de parlamentar din care de şase ori în opoziţie.

3. *După lovitura de la 23 august 1944*, în calitatea mea de secretar general al P.N.Ţ., în locuinţa mea, am întrunit cel dintâi pe reprezentanţii partidului liberal, comunist, social-democratic şi naţional ţărănesc pentru a trata cu ei formarea coaliţiei celor patru partide (martor Şt. Voitec). Rezultatul a "fost formarea guvernelor Sănătescu şi Rădescu în care pentru întâia oară a intrat partidul comunist român, guverne din care, alături de Gh. Gheorghiu- Dej şi P. Groza, a făcut parte şi subsemnatul.

4. *La negocierea armistitiului de la Moscova* în septembrie 1944, în calitatea mea de reprezentant al P.N.Ţ., am fost singurul care a izbutit să obţină o modificare esenţială în folosul ţării noastre a condiţiilor propuse de aliaţi: recunoaşterea obligatorie, nu facultativă, a retrocedării Transilvaniei de către Marile Puteri. Întradevăr, textul original al tratatului, prezentat delegaţiei noastre şi propus nouă spre semnare de către reprezentanţii celor trei Mari Puteri, V. Molotov (Rusia), Averill Harriman (S.U.A.) şi sir Clark Kerr (Marea Britanie) prevedea că "Transilvania întreagă sau cea mai mare parte a ei va putea fi redată României" ceea ce însemna că cei trei aliaţi îşi rezervau dreptul şi posibilitatea de a nu ne restitui Transilvania pierdută de noi cu patru ani mai înainte prin faimosul Dictat de la Viena, impus de "arbitrajul lui Ribentrop şi Ciano", Moldova, ajungând astfel vecină cu vechea Ungarie pe toată întinderea graniţei sale. Această dispoziţie era efectul sforţărilor depuse de propaganda maghiară, cu deosebire în America şi Anglia, până în ultimul moment.

Luând cuvântul, am expus surpriza şi protestul nostru pentru această formulare, informând Conferinţa că, încă doi ani mai înainte, în toiul ostilităţilor pe teritoriul Rusiei, generalissimul Stalin (titlu purtat de el în război) prin emisari secreţi strecurati în ţară chiar prin linia frontului, a adresat partidului din care făceam parte un mesaj, asigurându-ne că în ipoteza când România va ieşi din front, încheind armistitiu cu Rusia, şi (Stalin) va consimţi ca Transilvania întreagă să fie restituită ţării noastre. (Textul a fost tipărit în primul număr al "României Libere", apărut în clandestinitate). Propunerea a fost repetată după aproape un an prin alţi emisari tot în cursul luptelor pe front.

Evocând aceasta în tratarea armistiţiului cu cele trei Mari Puteri am cerut respectarea promisiunii făcute de Stalin. Sub impresia acestor expuneri, Molotov, care prezi-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

da şeidinţa, asistat de Litvinov, Maiski şi Vâşinski, ca subsecretar de stat, a declarat că suspendă discutarea acestui punct, al 18-lea din proiect, amânând discuţia lui pe a doua zi, probabil spre a referi lui Stalin care nu asista la şedinţe. În ziua, următoare el a adus răspunsul lui Stalin care a fost favorabil. În noua formulare aprobată punctul 18 dispunea că: "Transilvania etc. .., va fi redată României". M-am declarat mulţumit, întrucât în limbajul diplomatic viitorul are un sens imperativ.

La încheierea negocierilor, punându-se problema care din delegaţii români, nouă la număr, urmează să semneze tratatul, Molotov, întrebând din nou pe Stalin, acesta a desemnat pe generalul Dămăceanu (fiind vorba de un armistiţiu semnat de militari) şi pe trei din cei nouă membri ai delegaţiei româneşti: L. Pătrăşcanu, Barbu Ştirbei (ambii azi morţi) şi subsemnatul. Precum se ştie, doi ani mai târziu, tratatul de pace încheiat la Paris în anul 1946 ne-a restituit Transilvania întreagă, în ciuda sforţărilor contrare ale Ungariei, depuse până în ultimul moment.

Am socotit că se cuvine să evoc aceste fapte măcar în cadrul acestei simple cereri de interes personal, nu numai pentru a pune în vedere modestul meu rol într-o problemă atât de mare ca aceea a hotarelor ţării. Oricare au fost discuţiile în jurul figurii lui Stalin şi acuzaţiunile aduse lui în mod postum, acuzaţiuni asupra cărora, evident, nu sunt chemat să mă pronunţ, trebuie să constatăm că în problema graniţelor noastre de vest, el în momentul încheierii războiului a dat dovadă de loialitate, respectându-şi angajamentul luat faţă de noi, fapt la care sunt mulţumit că am putut contribui, cunoscând personal amănuntele unor înprejurări discrete, azi trecute treptat în domeniul uitării.

Dacă dl. Kádár János a crezut că poate acuza pe Stalin pentru că a "consolidat" situaţia creată Ungariei după primul război mondial prin tratatul de la Trianon, noi, românii, putem păstra lui Stalin în această materie recunoştinţă, oricare a fost activitatea lui politică internă în care nu ne socotim în drept a ne pronunţa.

5. Drept completare este necesar să adaug că în timpul primului război mondial am servit în armata română în calitate de voluntar, deşi nu eram încă nici cetăţeanul ţării, şi că la Adunarea Naţională convocată la 1 Decenbrie 1918 la Alba Iulia, fiind investit cu calitatea de delegat oficial, am votat istorica hotărâre de unire, document prezentat, pe urmă Conferinţei de Pace de la Paris care a aprobat în baza lui Unirea Transilvaniei şi Banatului cu România.

În concluzie, scuzându-mă pentru lungimea inevitabilă a acestei cereri-memoriu, vă rog să binevoiţi a-mi acorda reintegrarea în drepturile de pensionar al Casei de Retrageri şi Pensii a Ziariştilor, recunoscându-mi vechimea de 25 de ani cel puţin, fără reducerea de cinci ani aplicată de această casă, prin recunoaşterea activităţii mele de 40 de ani (1904-1944) în alte domenii în interesul idealului naţional. Aceasta în cazul în care onorata conducere de stat nu va socoti indicat a adopta altă soluţiune, adecvată rolului unui om care, luptând o viaţă întreagă, a contribuit la dobândirea şi pe urmă la redobândirea Transilvaniei întregi, aşezând astfelşi pe semnătura sa temelia unei importante părţi din hotarele ţării, azi din nou pe nedrept contestate de duşmani.

În sfârşit, deşi sub nr. de 64115 (sau 64113) din 3 august 1964 am înaintat Ministerului Sănătăţii şi Prevederilor Sociale o cerere de pensie, declar că retrag acea cerere, până în prezent nerezolvată şi declar că înţeleg să mă prevalez de dispoziţiile noii legi din 28.12.1956 şi de H.C.M. 2361 fiind convins că intenţia acestor dispoziţinuni şi ale legiuitorului este de a aboli decăderea de la dreptul de pensie a foştilor condamnaţi politici şi reintegrarea lor în drepturile câştigate înainte de condamnare.

Fac aceasta pentru a înlătura orice neînţelegere sau echivoc şi pentru a înlesni hotărârea dvs, clarificând situaţia mea.

Luptăm pentru pace.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Bucureşti, 13 ianuarie 1967

Gheorghe Popp, Bucureşti, Lenin, 5, str. Salvator 37

Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond Ghiţă Popp, dosar 2, f. 1-4.

UN DOCUMENT AUTOBIOGRAPHIQUE -GHIŢĂ POPP
(Resume)

Les fonds personnels GHITA POPP, conservés dans les Arhives Nationales Historiques et Culturelles gardent un mémoire tres intéressant, du politicien, presente en 1967 au Conseil de l'Etat , dans lequel il réclame ses droits en qualite de retraite surtout par suite de son acfivite de journaliste, deployée avant la realisation de la Grande Roumanie. En 1948, quand GHITA POPP a été emprisonné (les 11 ans de prison étant suivis par 4 ans de domicile force en Bărăgan), on lui a annule la retraite dont il beneficiait depuis le 1 aout 1940. Malgre le fait qu'il a été mis en liberte pendant l'été de 1962 , jusq'a la date du memoire il n'a pas reçu ses droits de retraite.

Le mémoire, ayant la valeur d'un document historique, évoque brievment des moments importants concernant l'engagement politique du patriote GHIŢA POPP das la vie politique de la Roumanie.

Il faut mentionner le role de GHITA POPP concernant la lutte soutenue pour la Transylvanie -d'abord pour l'Union de 1918, ensuite pour la reganer dans le cadre de l'armistice avec Moscou, de septembre 1944.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 383-385

PRIMUL PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, MIRON CRISTEA, ÎNTEMEIETOR AL ACADEMIEI DE MUZICĂ BISERICEASCĂ DIN BUCUREŞTI

Emil Burlacu

"Muzica bisericească sau cântările bisericeşti au o deosebită însemnătate în viaţa poporului român, atât din punctul de vedere al mângâierii sufleteşti şi al educaţiei religioase a credincioşilor, cât şi sub raport artistic".

Numai o personalitate cu o întinsă şi adâncă înţelegere a lucrurilor şi faptelor a putut exprima atât de simplu şi de exact o idee de asemenea complexitate. Pasajul citat face începutul unei note mai ample ce a fost adresată, în anul 1928, "Domniei sale, domnului Constantin Brăiloiu, directorul Academiei de muzică bisericească - Bucureşti. Autorul - patriarhul Miron Cristea, îngrijorat de starea de decădere în care intrase "cântarea bisericească nu numai în provinciile alipite, ci şi în vechiul regat", şi cum l-a preocupat "între multe altele şi această chestiune", a hotărât şi a izbutit, în anul 1927, să înfiinţeze "în centrul Patriarhiei", "cu ajutorul unor bărbaţi binevoitori bisericii şi cu pregătire muzicală" în domeniu, Academia de muzică bisericească. "Scopul acestei şcoale, îi scrie patriarhul Miron Cristea muzicologului Constatin Brăiloiu, l-am fixat în următoarele puncte:

1) Cântările bisericeşti din vechiul regat pe psaltichie cuprind un enorm material de frumoase melodii. Aceste melodii tradiţionale, luate în psaltichia bisericii greceşti, s-au lăţit în tot vechiul regat. În cursul veacurilor vor fi primit desigur felurite influenţe, fie compatibile, fie şi nepotrivite unor cântări bisericeşti... Academia va trebui deci să pătrundă în tainele psaltichiei originale, să-i cunoască amănuntele şi să restabilească psaltichia în curăţenia ei". În acest sens, înaltul prelat sugerează ca melodiile, riguros selectate, să fie publicate în "colecţii canonice", aprobate de Sfântul Sinod.

2) Psaltichia bisericească, lăţită în Moldova şi Muntenia e imposibil să nu fi fost influenţată şi de aptitudinile muzicale ale poporului român, dând unor lucrări o nuanţă etnică românească. Academia va trebui să examineze psaltichia şi sub acest raport, menţionând ce e bun.

3) Alăturea de psaltichie, cântăreţii de strană români desigur au creat melodii proprii, româneşti, fie în spiritul psaltichiei, fie într-un spirit independent. Aceste cântări însă trebuie precizate şi publicate, întrucât vor fi bune. De exemplu, "Îngerul a strigat".

Iar în continuare, la punctul al patrulea, lucida şi îmbucurătoarea constatare,chiar şi pe tărâmul muzicii religioase, a unităţii de neam a poporului român. Prin urmare, punctul 4: "Cântările bisericeşti din Ardeal şi din Banat seamănă cu cele din vechiul regat. Deci trebuie să aibă aceiaşi origine, lăţindu-se probabil de călugări şi preoţi originari din Moldova şi Muntenia. În Banat, cântările bisericeşti sunt ceva mai înflorilate decât cele din Ardeal, fie că le-a influenţat talentul muzical al bănăţenilor, fie că au fost primite tot de la greci, dar prin intermediul sârbilor învecinaţi,buni cântăreţi, cu muzică populară foarte frumoasă. Cântările bisericeşti în Basarabia au pierdut, în cele mai multe părţi, originalitatea lor, fiind înlocuite de muzica bisericească recitativă a ruşilor. Aceste cântări bisericeşti din provinciile alipite, în mare parte colectate de învăţători şi dascăli bisericeşti... trebie examinate, stabilindu-se cu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

unele ar trebui completate, altele eliminate, ca potrivnice dezvoltării unitare a cântărilor bisericeşti. În scopul acesta, va trebui, cu timpul, să complectăm corpul profesoral şi cu profesori care cunosc bine cântările bisericeşti din acele provincii". Astfel, în privinţa Ardealului şi a Banatului, patriarhul Miron Cristea consideră că "ar fi un câştig, dacă am atrage la Bucureşti pe domnul Sabin Drăgoi de la Timişoara, căci în Capitală mai bine şi-ar putea dezvolta calităţile muzicale".

5) Pe baza cunoştinţelor temeinice a adevăratei muzice bisericeşti, Academia va avea chemarea a creşte şi pregăti profesori de muzică bisericească pentru toate şcoalele noastre teologice, pentru şcoalele normale, dirigeuri de coruri bisericeşti, protopsalţi la mitropolii şi episcopii şi cântăreţi de strană superiori pentru bisericile mai de frunte din ţară. În scopul acesta, trebuie alcătuit un proiect de lege, care să asigure diplomaţilor Avademiei noastre acest drept. Cei ce vor dori deveni profesori vor trebui să asculte la stat pedagogia muzicală şi să obţie diploma pentru definitivare".

O atenţie aparte se impune acordată punctelor 6-7, deoarece acestea se vădesc la patriarhul Miron Cristea preocupări care, în plan artistic, ies dincolo de zidurile bisericii.Nu-i de mirare, dacă ne gândim la importanţa acordată de înalul prelat teatrului sau vieţii literare.

6) Deci întreg materialul psaltichiei, colectat şi triat, va cuprinde o bogăţie foarte valoroasă de melodii bisericeşti, care vor inspira pe compozitorii noştri la creaţiuni superioare, în spiritul şi genul melodiilor tradiţionale. Astfel muzica bisericească va porni pe un drum de dezvoltare şi evoluţie firească în cadrele atistice ale progreselor muzicale.

7) Muzica corală... a ajuns în multe biserici, sub conducerea unor cârpaci muzicali, într-o astfel de stare, care corupe gustul publicului, şi dacă nu i se pune stavilă, poate deveni o primejdie. Mulţime de nechemaţi s-au erijat în compozitori şi au introdus în biserici melodii sau cu totul imposibile sau contrare spiritului şi evlaviei unor cântări bisericeşti. Toate aceste cântări trebuie cenzurate, eliminându-se tot ce-i nepotrivit, iar cele corespunzătoare trebuie publicate în ediţii canonice".

În altă ordine de idei, merită a fi amintit, măcar şi în treacăt, spaţiul destul de larg pe care primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române îl consacră calităţii corpului profesoral al Academiei de muzică bisericească, structurii catedrelor, programei de învăţământ, neocolind, în acelaşi timp, partea materială, financiară, amplasamentul noii instituţii, procurarea mobilierului şi al materialului de trebuinţă şi chiar aprovizionarea cu lemne de foc a şcolii.

Interesant este, de asemenea, faptul că, în afară de dovada clară în favoarea grijii, fireşti altfel, pe care o avea capul Bisericii Ortodoxe Române pentru creşterea tinerei Academii de muzică bisericească, nota se înscrie ca un document de preţ în ceea ce priveşte istoria culturii române în general, întrucât scoate în lumină faţa mai puţin cunoscută a activităţii ce au desfăşurat-o personalităţi marcante ale vieţii noastre muzicale. Mai puţin cunoscută, ba, mai mult, împinsă, pentru o vreme, a se resemna sub un con de puternică umbră. Aţi remarcat, de pildă, că strălucitul compozitor şi folclorist,care avea să ajungă memebru corespondent al Academiei Române, Sabin Drăgoi, era dorit de patriarhul Miron Cristea în Bucureşti, unde şi-ar fi putut dedica în condiţii mai bune ştiinţa sa de a valorifica, la înălţimea împlinirii lor, vechile cântări religioase ale românilor ortodocşi. Muzicologul, folcloristul şi compozitorul Constantin Brăiloiu, care va fi şi el cândva membru corespondent al Academiei Române, remarcabil profesor la Conservatorul din Bucureşti, întemeietorul Arhivei de folclor a Societăţii compozitorilor bucureşteni şi al Arhivelor internaţioale de muzică populară de la Geneva, autor al multor piese rezistente de muzică instrumenală şi vocală de cameră, mare culegător de folclor, unul dintre protagoniştii etnomuzicologiei mondiale,a fost, cum aţi constatat, şi director al Academiei de muzică bisericească, unde a şi predat - cursul "Istoria

www.cimec.ro / www.mncr.ro

muzicii şi folclor religios". Profesorul Ioan D. Chirescu, autorul unor lucrări corale de neuitat şi care a condus, timp de două decenii prestigioasa formaţie corală "Carmen", a fost la Academia de muzică bisericească din Bucureşti, şef al catedrei de "psaltică şi sofegiu comparat". Apreciatul compozitor, dirijor şi folclorist Gheorghe Cucu s-a aflat în fruntea pretenţioasei catedre de "armonie, contrapunct, compoziţie şi dirigenţie corală". De catedra de "liturgică" a răspuns arhiereul Titu Simedrea, de catedra de "dicţiune, cu specială consideraţie pentru dicţiunea bisericească", profesorul Ion Livescu, iar de cea de "canto", basul de la Opera Română George Felescu.

Acestea erau catedrele. Acesta era corpul profesoral - impunător nu atât prin număr, cât, mai cu seamă, prin calitate şi în care înaltul prelat şi omul Miron Cristea îşi punea toată nădejdea: "Aşteptând de la corpul profesoral, cât şi de la elevi să-şi deie silinţa ca această Academie, începută de noi, cu ajutorul domniilor voastre..., să ieie cu timpul o dezvoltare tot mai mare, implor ajutorul Celui de sus asupra muncii depuse în ea, dorindu-i rezultate rodnice, spre binele şi înflorirea vieţii noastre bisericeşti. Cu patriarhiceşti binecuvântări"

Miron Cristea
patriarh

* Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond "Miron Cristea", dosarul nr. 17, filele 24-30.

Der erste Patriarch der Rumänischen Ortodoxen Kirche, Miron Cristea, der Gründer der kirchlichen usikakademie aus Bukarest (Zusammenfassung)

Der Beitrag bezicht sich auf eine Urkunde über die Anfänge der kirchlichen usikakademie, die 1927 in Bukarest von den Patriarchen Miron Cristea gegrüdet wurde. Aufgrund der Urkundenanalyse werden die Beschäftigungen des hohen Prälaten über die Verwertung der kirchlichen orthodoxen Altmusik hervorgehoben. Die wahre, kirchliche Musik, die zu der religiösen Erziehung, der Entfaltung des ästhetischen Geschmackes und der Entwicklung der Musikkunst im allgemeinen beiträgt, ist von grossem Belang.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 387-390

ACASĂ LA SCRIITORII ROMÂNI

Luminița Cornea

Realizarea volumului cu titlul "Scriitorii români și muzeele lor memoriale" de Cristina Ionescu și Luminița Cornea, a avut ca punct de plecare afirmația lui M. Eminescu: "Fără cultul trecutului nu există iubire de țară" (Timpul - 22 iulie 1880).

Ca profesoară de română, autoarele au realizat cu elevii, de-a lungul anilor, numeroase excursii, cunoscând faptul că orice călător "este un om care încearcă un dialog cu celălalt capăt al lumii" (Henry de Montherlant) și că o călătorie este mai mult decât o trecere prin timpii geografiei, ci este "un mare zbor al sufletului".

Totdeauna am susținut că legătura între monografia fizică a spațiului și cea spirituală nu se realizează numai în modul didactic, prin informații biografice, ci și prin călătorii cu obiective culturale. Virtuțile lor formative, emoționale sunt evidente. Locurile de unde s-au ridicat scriitorii noștri, cu sursele peisajului în care s-au ivit, capătă semnificații simbolice, cu universul lor de legende și mituri.

Muzeele și casele memoriale descrise, precum și fotografiile acestora, realizate în totalitate de noi, devin în volum spații iradiante pe harta unei istorii culturale românești. Virtuțile complexe ale acestor așezăminte sunt de natură a le recomanda drept obiective prioritare ale oricărui peregrin, ca acte de modelare a factorului uman.

Volumul se oprește asupra a 45 de muzee memoriale ale scriitorilor din toate regiunile țării, insistând asupra influenței spațiului și atmosferei în care s-au născut și au creat scriitorii respectivi. Bogăția informației științifice constituie un stimulent pentru cunoașterea mai profundă a creațiilor literare naționale. Cele peste 60 de ilustrații formează un adevărat album turistic, cu cele mai semnificative obiective literare ale României, îndemnând la vizitarea acestor, pe drept numite, lăcașe de lumină.

Din păcate însă nu toate muzeele memoriale se prezintă "la înălțime". La multe lipsește elementara preocupare a muzeografului, încât chiar prezentarea se face de către femeia de serviciu. Nu există pliante de prezentare, ori ilustrate cu muzeul, fotografii ale scriitorului respectiv, ori alte materiale.

În alte locuri sfințite de pașii unor mari creatori nu există muzee memoriale. Așa, de pildă, peregrinul ce trece prin Lancrăm își reamintește cu tristețe versurile lui L. Blaga: "La obârșie,la izvor/nici o apă nu se întoarce/ decât sub chip de nor./ La obârșie, la izvor/ nici un drum nu se întoarce/ decât în chip de dor./ O, drum și apă, nor și dor,/ ce voi fi când m-oi întoarce/ la obârșie,la izvor?/ Fi-voi dor atuncea? Fi-voi nor?" Tristețea se accentuează văzând că în casa unde s-a născut și în satul, care "poartă în nume sunetele lacrimii", și spre care se întoarce de atâtea ori, în versurile sale, poetul,încă nu există casă memorială.

La Rășinari, pe urmele lui U. Goga, casa, care, cu câțiva ani în urmă, îngăduia vizitatorului întoarcerea în atmosfera universului liric al poeziei sale, astăzi pare părăsită, nefiind declarată "muzeu memorial",deși în interior se află exponate demne de interes, precum și numai amintirea trecerii lui Mihai Eminescu prin acest lăcaș. Priveşti cei "trei pruni frățini, / ce stau să moară/ (...) Cucuta crește în ogradă/ și pălămida-l leagă snopii.../ -Ce s-a ales din casa asta,/ Vecine Neculai al popii?!" ("casa noastră"). Intrebarea gravă a poetului așterne

www.cimec.ro / www.mncr.ro

tăcere adâncă în suflete.

În Bucureşti este o întreagă geografie, altădată în fiinţă. Graba unora de a îndepărta urme ce mai puteau dăinui nu a stins misterul creaţiei sau itinerare pe care s-au aflat Titu Maiorescu, Al.Macedonski, M. Eminescu, I. Slavici, I.L. Caragiale, Al.Odobescu, scriitori ce au dat la lumină comori generate de geniul lor. Este o geografie spirituală deasupra ţării, stratificată în conştiinţe. Ea ar trebui înviată în hărţii literare limpezi ca s-o lăsăm celor de după noi şi ei să continuie harta, întregind-o, aducându-şi contribuţia la depozitul spiritual comun. Umbrele lor ne însoţesc nevăzute, când trecem pe locurile unde au trăit şi au creat. În spatele Ateneului, în colţul străzii Mercur la nr. 1, ştiam casa fără etaj a lui Titu Maiorescu, cu ferestrele dinspre asfinţit dând direct în stradă. Aici, cu ani în urmă, s-au desăvârşit mistere ale poeziei şi prozei române, ale teatrului şi criticii, ale culturii acrise, de proporţii mult mai mari decât în orice punct al ţării. În casa aceasta, în ultimul sfert de veac, au călcat aproape toţi scriitorii care au trăit şi au scris în Bucureşti, între Războiul de independentă şi Războiul de întregire. Păşim pe aceste locuri, unde scriitorii au făcut gloria spirituală a pământului pe care-l călcăm. Aproape în Piaţa Amzei, stătea Slavici, unde a fost găzduit Eminescu. Tot impreună au stat şi pe Podul Mogoşoaiei, ceva mai în stânga de Biserica Albă. Lângă acest loc începea strada Primăverii, unde au locuit Liviu Rebreanu şi Ştefan Luchian. Şi câte alte Case ! Amintirea lunecă inapoi în timp, construţiile îşi schimbă destinaţia, forma, cad unele, se ridică altele, se perindă oamenii, se primenesc zilele.

Urme vechi, copleşite de aduceri aminte năvălesc în suflet ! Dar sunt şi case care nu s-au schimbat şi nu au fost ştirbite din loc, cum este casa unde a trăit şi a creat "medicul fără arginţi", Vasile Voiculescu în str. Doctor Staicovici 34-36, şi care vândută, este acum locuită de chiriaşi. Casa lui Camil Petrescu din strada care-i poartă numele nu este casă memorială, la fel casa lui Ion Pillat din fosta stradă Pia Brătianu nr.9, astăzi strada Philippide, paralelă cu Bulevardul Dacia, unde a trăit şi a creat I. Pillat între 1924-1945. Multe alte situaţii similare se găsesc la nivelul ţării, unde casele unor mari personalităţi sunt locuite de familii care nu au nimic comun cu acei ce au pecetluit acele locuri cu încărcături spirituale. Trecând pe lângă biserica Sfântul Elefterie, aflaţi pe strada Carol Davila nr. 9, acolo unde a trăit şi a creat Ion Barbu, ne întrebăm de ce numai o placă amimteşte rolul lui în poezia româneaacă şi în casa în care a creat este un cabinet medical?

Este cu totul alta starea pe care o trăieşti la Ipoteşti în preajma lacului "codrilor albastru (...) Tresărind în cercuri albe". Această stare te îndeamnă să atragi cu grijă pietrele pe care le calci, să păşeşti uşor pe lespezi, căci o mare taină s-a săvârşit aici. În complexul memorial de la Ipoteşti trăieşti o stare care te tulbură.

Există şi esse memoriale unde concepţia orânduirii exponatelor, calitatea lor, grija pentru imacularea mărturiilor, în trecerea timpului, pregătirea muzeografilor, pasiunea prezentărilor, înseamnă pentru vizitator "ceea ce nu se uită" şi o reală întoarcere spre identitate. Prezentarea adecvată, nu întâmplătoare, a materialeor expuse, a unui ansamblu coerent marcat ştiinţific, unit printr-o trăsătură de unire spirituală, facen din casele memoriale lăcaşe de cultură şi sporeşte valoarea receptării, conduce la formarea unui aparat receptor al operelor literare mai larg, prin recompunerea acelei geografii învizibile, absorbită în suflete şi devenită structură interioară la scriitori. Se adânceşte astfel înţelegerea ipostazelor în care "spaţiul-matrice" se intercalează în procesualitatea trăirilor.

Volumul preconizat "Scriitorii români şi caselor memoriale" de Cristina Ionescu şi Lummiţa Cornea , prezintă în ordine următoarele muzee memoriale: "Moştenirea de carte veche în apaţiul braşovean","Casa Dosoftei - cel mai vechi lăcaş de cultură din Iaşi","Târgovişte - ctitori de limbă şi literatură română", Casa memorială Anton Pann -

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Râmnicu Vâlcea, Castelul - templu Iulia Haşdeu, Conacul de la Mirceşti, "Eminescu - omul deplin al culturii româneşti", Muzeul Mihai Eminescu din Copou-Iaşi, Muzeul memorial Iosif Vulcan din Oradea, Ion Creangă -Casa părintească din Humuleşti şi Bojdeuca din Sicău-Iaşi, I.L. Caragiale-contemporanul nostru, Ploieşti, La Şiria - în satul lui Slavici, Alex. Vlahuţă - casa de la Dragosloveni şi casa de la Agapia, George Coşbuc- "Badea Gheorghe din Hordoul Năsăudului", O.Goga - Castelul de la Ciucea, S.Fl. Marian, "duhovnic adevărat şi strajă a românismului"-Suceava; Botoşani, N. Iorga -"un univers pe care nu-l cunoaştem încă", Vălenii de Munte: "N. Iorga a jucat în cultura română în ultimele patru decenii rolul lui Voltaire"; C.Hogaş - casa scriitorului din Piatra Neamţ, Mihail Sadoveanu - Casa de la Copou-Iaşi şi Casa de la Vovidenie-Neamţ; Liviu Rebreanu - Casa memorială din Prislop-Năsăud şi Casa memorială din Valea Mare-Piteşti; Cezar Petrescu -casa memorială din Buşteni; G. Călinescu-Casa memorială din Bucureşti; G.Topârceanu, Casa memorială din Nămăieşti-Argeş şi Casa memorială din Iaşi, strada Ralet, nr. 7; Otilia Cazimir - casa din apropierea străzii Zlataust-Iaşi; M.Codreanu - Vila Sonet-Iaşi; Elena Farago-Casa memorială din Craiova; Tudor Arghezi-"La Mărţişor"-Bucureşti; George Bacovia - Casa memorială din Bacău şi Casa memorială din Bucureşti; Colecţia de artă Ion Minulescu - Bucureşti; Emil Isac- Muzeul memorial din Cluj-Napoca; Vasile Voiculescu -Casa din Pâracov -jud. Buzău; Panait Istrati-Casa memorială din Grădina Publică -Brăila; Perpessicius - Casa memorială din str. Cetăţii-Brăila; La Mălini- Casa-muzeu "Nicolae Labiş"; Nichita Stănescu "mentor şi stea polară a poeziei de limbă românească" - Ploieşti; La Siliştea-Gumeşti - Marin Preda; Mikes Kelemen - Conacul de la Zagon, jud. Covasna; Benedek Elek - Casa memorială din Băţanii Mici, jud.Covasna.

Sporind interesul pentru aceste vetre nestinse ale culturii naţionale, în concepţia că literatura este o "summa scientiarum", o sinteză a cunoaşterii umane proiectată în imagini artistice, căci unde trăieşte mai adânc istoria Moldovei din perioada lui Ştefan cel Mare, ca în romanele lui Sadoveanu, realizăm un act de cultură autentică. Literatura, emanaţie spirituală în genere, vine să înnobileze apaţiul fizic. Sunt locuri din natură, oraşe, străzi, priveleşti, care reflectate în unele spirite alese îşi transcend pitorescul geografic, devenind spaţii iradiante pe harta unei istorii culturale. Harta actelor de cultură o potentează pe cea a realităţii geografice, înălţând locurile la dimensiuni de mit. Aceasta este pentru noi pădurea din jurul Ipoteştilor, Humuleştiul, Copoul, Mărţişorul arghezian, Ceahlăul lui Coşbuc sau Valea Frumoasei la Sadoveanu.

Virtuţile complexe ale acestor aşezăminte sunt de natură a le recomanda drept obiective prioritare ale oricărui peregrin, ca acte de modelarea factorului uman.

Coautoare a acestui volum, activând în judeţul Covasna şi studiind viata şi activitatea scriitorului Romulus Cioflec (născut în Araci-Covasna), am o strângere de inimă la gândul că în Araci există casa în care s-a născut scriitorul Romulus Cioflec, fără a fi muzeu. Romulus Cioflec a avut norocul să facă parte dintr-o mare generaţie de scriitori, pe care i-a cunoscut, cu care a fost prieten: G . Ibrăileanu, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, C. Stere, G.Călinescu, Panait Istrati, Onisifor Ghibu, ş.a. Ne punem firesc întrebarea: de ce autorităţile locale şi oamenii de cultură ai judeţului Covasna nu luptă ca în această casă să fie realizat un muzeu memorial? Mai mult, s-ar putea realiza chiar un muzeu al personalităţilor româneşti din Araci. Aceasta deoarece Araciul este localitatea din sud-estul Transilvaniei care, raportat la numărul de locuitori, a dat cele mai multe personalităţi: folcloristul Dimitrie Cioflec (1828-1891), scriitorul Romulus Cioflec(1882-1955),mitropolitul academician Nicolae Colan (1893-1967) episcopul Caransebeşului Veniamin Nistor (1886-1963)),protopopii Aurel Nistor şi Ioan Rafiroiu, librarul de renume Remus Cioflec, publiciştii Victor Cioflec,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Gheorghe Rafiroiu şi Gheorghe Bota, medicul Pompiliu Nistor, cunoscut militant pentru unire şi fruntaş al ASTREI, juristul Gheorghe Colan, fost secretar general al Uniunii notarilor din România, tatăl actualului academician Horia Colan din Cluj-Napoca. Pentru toţi aceştia, pentru memoria lor se cuvine un muzeu în Araci.

Bibliografie

Geleleţu, Mihai Mihăescu, Scriitori în muzee şi case memoriale, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1979, 179 pag. şi 58 de ilustraţii;

Călinescu, George, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Ed. Minerva, Bucureşti,1982.

Ştefănescu, Aristide, Ghidul muzeelor. Ed. Sport-Turism,Bucureşti,19B4.

File de istorie literară, evocări, text ales, stabilit, prefaţă şi bibliografie de I. Oprişan, Editura Albatros, Bucureşti,1972.

Baltazar, Camil, Contemporan cu ei(amintiri şi portrete), E.P.L., (Buc.), 1962

Zusammenfassung

"Rumänische Schriftsteller und ihre Gedenkstätten" ist der Titel eines Buches, das fertig für den Druck ist. Die Urheberinnen, Cristina Ionescu und Luminiţa Cornea, beide Rumänischlehrerinnen, haben seit Jahren mit ihren Schülern Ausflüge gemacht, denn jeder Reisende" ist ein Mensch, der einen Dialog mit dem anderen Ende der Welt versucht (Henry de Montherlaut) und eine Reise bedeutet mehr als ein Durch-schreiten der geographischen Zeiten, sie ist "ein großer Flug der Seele."

Dieser Artikel enthält das Inhaltsverzeichnis des Buches, und zwar werden dem Leser 45 Museumsgedenkstätten aus allen aus allen Landesteilen vorgeführt.

Die Verfasserin beklagt die vielen Häuser durch welche grosse Schriftsteller gezogen sind und die mit der Zeit zerstört wurden, in anderen aber wohnen Mieter, Familien, die nichts Gemeinsames haben mit denen, die diese Häuser durch ihre spirituellen Größen gezeichnet haben.

Den vielfachen Tugenden der Museumsgedenkstätten - der Geburtshäser der Schriftsteller - ist es zu verdanken, daß sie jeder Pilgerfahrt als wichtigstes Objektiv, als ein Akt der Modelierung des humanen Faktors empfohlen werden können.

Zum Schluß stellt sich und anderen, Luminiţa Cornea, Lehrerin in Sf.Gheorghe, die das Leben und Schaffen des Schriftstellers Romulus Cioflec sehr gut kennt und weiß, daß in Araci das Haus steht, in dem er geboren ist und seine Kindheit verbracht hat, die Frage, warum die Autoritäten des Dorfes oder die Kulturverantwotlichen des Kreises nicht darum kämpfen, daß in dem Haus in Araci, Kreis Covasna, in dem Romulusi Cioflec das Licht der Welt erblickt hat, ein Museum eingerichtet wird.

Weil Araci, eine Ortschaft im Südosten Transilvaniens ist, die im Vergleich zur Einwohnerzahl die meisten Persönlichkeiten geboren hat, schlägt die Autorin vor, ein Museum der Persönlichkeiten hier ins Leben zu rufen.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 391-396

DE LA ŞCOALA NORMALĂ DE ÎNVĂŢĂTOARE "REGINA MARIA" LA LICEUL TEORETIC "MIHAI VITEAZUL" DIN SF. GHEORGHE

Felicia Mareş

Nu este nevoie, să spunem de ce, dar suntem obligaţi să ne amintim că fântânile pot fi limpezi numai în măsura în care izvoarele ce le alimentează păstrează această limpezime. Dacă metaforic vorbind, şcolile sunt fântânile mereu limpezi ale cunoaşterii, atunci izvoarele nesecate ce le alimentează sunt elevii şi dascălii lor. Această credinţă ne face să căutăm izvorul din care preluăm forţa cunoaşterii şi dăinuirii, iar acest izvor îl regăsim în înaintaşii noştrii "şcolari". Singurele izvoare scrise care vin din îndepărtatul timp să ne dea dovada existenţei şi măsura cunoaşterii lor sunt anuarele şcolare a căror tipărire s-a reluat după 1989. Primul anuar al Liceului Teoretic "Mihai Viteazul" din Sf Gheorghe apare în anul şcolar 1993-1994, la trei ani după înfiinţare (Septembrie 1990). Este singurul liceu cu limba de predare română din oraşul nostru. Funcţionează în clădirea care a găzduit în perioada interbelică Şcoala Normală de Învăţătoare "Regina Maria".

Ataşamentul afectiv şi tradiţional faţă de această şcoală ne face să simţim foarte apropiate cadrele şi elevele ei, deşi au trecut mai bine de 75 de ani. Simţămintele acestea se conturează pe măsura parcurgerii celor două anuare şcolare pe care le-a tipărit, între anii 1922-1923 şi 1926-1927. Anuarele reuşesc să sugereze aspectele cele mai semnificative din viata şi activitatea celei mai vechi şcoli româneşti din oraş. Toate referirile din acest studiu inclusiv citatele sunt luate din primul anuar.

Şcoala Normală de Învăţătoare "Regina Maria" funcţionează din Septembrie 1920 conform statutului şi programelor şcolilor normale din vechiul Regat, adică cu şase clase de curs pedagogic şi o şcoală de aplicaţie cu 4 clase (curs primar), necesară pentru desfăşurarea practicii pedagogice a elevelor din ultimele clase ale cursului superior. În anul şcolar 1922-1923 datorită numeroaselor înscrieri se simte nevoia înfiinţării celei de-a doua clase de anul I. Directoarea şcolii, profesoara Blanche Ianculescu obţine aprobarea de la Ministerul Instrucţiunii Publice "cu decizia No, 108786 publicată în Monitorul Oficial din 1 Noiembrie 1922". Astfel ca, în acel an şcoala a funcţionat cu şapte clase : două clase anul I, câte o clasă pentru următorii ani de studiu precum şi 4 clase de aplicaţie. Elevele provenean din diferite părţi ale ţării şi din diferite categorii sociale (funcţionari, agricultori, orfane de război, etc). Numărul lor era în continuă creştere. În anul şcolar 1922-1923 (Anuarul I pag. 60) la cursul normal erau înscrise 279 de eleve din care 204 promovate, 24 corigente, 35 repetente, 1 transferată, 12 retrase şi 3 eliminate. La şcoala de aplicaţie, numărul elevelor înscrise era de 39 din care 30 promovate, 1 repetentă şi 8 retrase. Un studiu mai atent al tabloului statistic relevă faptul că efectivul înscris în anul I de studiu era dublu (I A - 42 eleve, I B - 51 eleve) faţă de anii terminali (V - 32 eleve, VI - 20 eleve). Acest fapt vine să întărească două aspecte : pe de o parte prestigiul de care se bucura în epocă şi în regiune această şcoală, faima ei dusă până

www.cimec.ro / www.mncr.ro

departe iar pe de altă parte exigenta cadrelor în pregătirea şi verificarea elevelor. Dovadă este şi numărul mare de eleve corigente şi repetente la fiecare an de studiu. În anul şcolar 1926-1927 efectivul de fete ajunge la 310 din care majoritatea (304) erau de naţionalitate română. Multe eleve erau bursiere şi semibursiere după situaţia la învăţătură şi cea socială. Educarea şi instruirea elevelor s-a realizat de un "corp didactic cu titluri academice" (pag.14). El cuprindea 4 titulari şi 9 suplinitori pentru cursul normal şi 3 învăţătoare titulare pentru cursul primar (şcoala de aplicaţie). Erau cadre de specialitate cu studii superioare şi medii, licenţiate ale Facultăţii de Litere şi Filosofie din cadrul Universităţii din Bucureşti, precum Blanche Ianculescu - profesoară de pedagogie, Elisa Saroş Iosif- de istorie şi geografie, Maria Mănoilescu -lb. română şi matematică, Octavia Corodeanu - română şi franceză. Muzica era predată de Constantin Rotaru - absolvent al Conservatorului Bucureşti, gimnastica de Zoe Olteanu - absolventă a Şcolii de educaţie fizică din Bucureşti, religia de către preoţii Iosif Popovici (cea ortodoxă) şi Ion Botei (cea catolică). Orele de igienă şi medicină populară erau asigurate de medicul şcolii, dr. Victoria Cărbunescu, care locuia în internat şi care "a priveghiat atât de bine starea sanitară a elevelor" încât a scăpat şcoala în acel an "de teribilul flagel al epidemiilor" (pag. 14). Lucrul manual şi desenul erau asigurate de Maria Colomei - absolventă a şcolii profesionale "Reuniunea" din Iaşi, care deţinea şi funcţia de subdirectoare a şcolii de aplicaţie. Gospodăria îi revenea profesoarei Elisa Saroş Iosif- absolventă a Şcolii de gospodărie rurală Teiu-Argeş. În privinţa activităţii intelectuale depuse în şcoală reiese că "s-a desfăşurat o muncă conştiincioasă din partea întregului corp profesoral pentru predarea cunoştinţelor în limita strictă a programei". Respectarea riguroasă a programei de învăţământ şi a regulamentelor şcolare a urmărit ca obiectiv "cea mai perfectă pregătire a materialului de cunoştinţe de care are nevoie o învăţătoare". O astfel de programă prevedea studierea următoarelor discipline : lb. şi literatura română, religia şi morala, ştiinţele pedagogice, istoria, geografia, dreptul, lb. străine (franceza-germana), matematica, fizica, chimia, igiena, gospodărie, caligrafie, desenul, muzica, canto, instrument muzical, lucru manual, gimnastica, ştiinţele naturii.

În anul şcolar 1922-1923, şcoala dispunea de un laborator de fizică, un laborator de chimie, un laborator de ştiinţele naturii şi o bibliotecă ronmânească care ajunsese la cca. 400 de volume. În incinta şcolii se aflau : internatul, cantina, infirmeria, sala de festivităţi şi atelierele şcolare. De pretutindeni, din paginile anuarului, răzbate atmosfera de muncă asiduă, seriozitate şi responsabilitate ce exista în şcoală, spiritul de emulaţie ce le anima pe profesoare şi eleve, relaţiile de respect dintre acestea, disciplina fermă unanim acceptată. Numeroasele inspecţii efectuate în şcoală în anul şcolar 1922-1923 întăresc această convingere. Şcoala este vizitată de V. Păcală - inspector general şi Pia Bârsan - inspector pentru şcolile normale care menţionează în procesele verbale întocmite de "ordinea desăvârşită ce domneşte", de "clasele, dormitoarele, sufrageria şi bucătăria în perfectă stare de curăţenie", iar "cămara bine aprovizionată". Au constatat "buna ţinută a elevelor în clasă şi peste tot fete sănătoase". Impresia cu care pleacă inspectorii din şcoală este una dintre cele mai bune : "Sinceritatea cu care elevele ni s-au prezentat îmi face dovada creşterii îngrijite pe care D-na Directoare împreună cu D-nele profesoare se străduiesc a da viitoarelor învăţătoare". Cea mai "înaltă inspecţiune" este a însuşi Ministrului Instrucţiunii Publice - Dr. I. Anghelescu, ocazie cu care consemnează următoarele : "am rămas pe deplin mulţumit de felul cum se prezintă şi este întreţinută şcoala". Se pare că această vizită a fost hotărâtoare pentru menţinerea viitoare a şcolii la Sf Gheorghe deoarece ministrul dorea să o transforme într-o şcoală normală de băieţi. Impresia bună cu care pleacă îl face să se răzgândească

Calitatea muncii de instrucţie şi educaţie cu elevele reiese şi din rezultatele obţinute

www.cimec.ro / www.mncr.ro

la diferite concursuri şcolare. În 28 Mai 1923 un grup de 8 eleve participă la concursul naţional organizat la Bucureşti de către societatea "Tinerimea română". Această societate Ştiinţifică şi literară a fost fondată în anul 1877 "anume pentru a stimula pe elevii meritoşi ai şcoalelor din întreaga ţară ca să se producă cât mai mult pe terenul cultural" (pag.12). Printre cei 2000 concurenţi se remarcă şi elevele ardelence care au obţinut rezultate deosebite : premiul I cu cunună (eleva Fuşcan Valeria, anul III) şi premiul III (eleva Mirică Maria, anul IV). Premierea elevelor s-a făcut la Ateneul Român de către Ministrul Instrucţiunii şi toţi premianţii au primit ca recompensă o excursie la Alba-Iulia. Elevele ce au făcut cinste şcolii împreună cu premiantele fiecărei clase şi cu toate absolventele promoţiei 1922-1923 au fost recompensate de şcoală printr-o frumoasă excursie de merit la Sulina. Descrierea acestei excursii s-a făcut cu mult talent şi sensibilitate de absolventa Elena Zara, şefa promoţiei 1923 şi este publicată în primul anuar. Şcoala a desfăşurat şi o bogată activitate extraşcolară mai ales în mediul sătesc, unde au fost organizate sub forma excursiilor numeroase şezători literare şi cultural artistice. La acestea erau prezentate conferinţe pe diverse teme, programe artistice cu cântece, jocuri, obiceiuri şi costume populare. Sătenii şi personalităţile satului primeau bine elevele şi profesoarele şi erau foarte încântaţi de prestaţia lor. Aceste acţiuni au urmărit pe de o parte îndrumarea viitoarelor învăţătoare în munca nobilă de modelare a tinerelor mlădiţe, integrarea lor în lumea satelor pe care trebuia s-o iubească, iar pe de altă parte să reînvie "în aceste ţinuturi secuieşti limba românească portul şi jocurile noastre naţionale" (pag- 27). Acest fapt justifică existenţa şcolii normale în oraşul Sf Gheorghe "într-un ţinut ca judeţul Treiscaune, unde vitregia timpului şi a împrejurărilor a înstrăinat sufletele româneşti până într-atât că sate întregi cu populaţie română nu mai cunosc timbrul graiului nostru", şi astfel "câmpul de lucru al unei şcoli normale de fete este cu atât mai întins".

Bugetul Şcolii Normale "Regina Maria" era format din fondurile băneşti asigurate de Ministerul Instrucţiunii Publice, din donaţiile asigurate de Comitetul şcolar, taxe şcolare, serbări organizate cu diferite prilejuri, gospodăria anexă (creşterea viermilor de mătase, creşterea porcilor, atelier de ţesătorie, mai târziu brutărie). Un sprijin deosebit, moral şi material l-a adus Comitetul şcolar format din cadre didactice, părinţi, persoane publice şi cu funcţii de conducere din oraş, cadre din armata, delegaţi din partea ministerului. Pe lângă preocupările legate de întreţinerea edificiului, de înzestrarea şcolii cu mobilier, material didactic, căci şi rechizite pentru elevele sărmane, Comitetul avea grijă să "contribuie la prestigiul moral al şcoalei". La sfârşitul anului şcolar se organizau expoziţii de lucru manual şi desen cu lucrările cele mai alese ale elevelor. Colecţiile erau deosebit de bogate deoarece fiecare absolventă era obligată să execute ca lucrare de diplomă fie o pictură, fie un lucru manual (iie sau faţă de masă cusută în culorile tricolorului românesc). Prin toată existenţa ei, Şcoala Normală de Învăţătoare "Regina Maria" a fost la vremea aceea o prezenţă activă în viaţa românească a judeţului Treiscaune, un mijloc de luptă naţională pentru păstrarea reîntregirii trupeşti şi sufleteşti a neamului nostru a limbii şi a obiceiurilor româneşti.

Ca un arc peste timp ne regăsim în înaintaşii noştrii şi ne legitimăm cu aceeaşi menire sacră de propăşire a valorilor româneşti. Liceul "Mihai Viteazul", este predestinat să continuie tradiţiile înaintaşilor noştrii în aceeaşi clădire şi cu un nume care nu ne dă voie să gândim altfel. Raportarea mai afectivă se realizează prin profilul pedagogic înfiinţat în anul 1991 şi care prin promoţiile de învăţătoare şi educatoare pregătite, continuă tradiţia şcolii normale de a răspândii limba românească în colţurile cele mai îndepărtate ale ţinuturilor secuieşti. Se înscrie şi pe tradiţia tipăririi anuarelor şcolare. În existenţa sa de aproape opt ani tipăreşte doar două anuare: în anul şcolar 1993-1994 şi 1994-1995. Aşa cum menţioncază în primul anuar, d-na prof. Luminiţa Cornea - coordonatoarea lucrărilor - "este bine să aflăm

www.cimec.ro / www.mncr.ro

cine suntem şi să se ştie cine am fost". Primul anuar face referinţe generale la activitatea instructiv-educativă care în anul şcolar amintit s-a desfăşurat în 2 grupe de grădiniţă, 17 clase primare, 24 clase gimnaziale, 21 clase liceale şi o clasă postliceală. Activitatea se desfăşoară în două corpuri de clădire (A şi B) care fiind foarte vechi şi avariate de ultimele cutremure au necesitat lucrări de reparaţii capitale. Şcoala dispunea atunci de un laborator de fizică, două laboratoare de chimie, un laborator de informatică un laborator fonic pentru studiul limbilor străine, cabinet de biologie, geografie, lb. română, desen şi muzică, amfiteatru. În incinta curţii se află cantina, internatul, biblioteca, sala de festivităţi, atelierele şcolare şi de reparaţii, baza sportivă, iar în cadrul internatului un cabinet stomatologic. Anuarul cuprinde bogate date statistice referitoare la încadrarea şcolii cu personal didactic, administrativ şi de îrgrijire, componenţa Biroului Comitetului de Părinţi. Din încadrarea şcolii reiese că în anul 1993-1994 a fost angajat în munca de instrucţie şi educaţie un impresionant corp didactic format din 70 de profesori (56 titulari şi 14 suplinitori), 17 învăţători, 8 profesori la plata cu ora, 3 maiştrii instructori, 6 profesori titulari detaşaţi. Majoritatea disciplinelor de învăţământ sunt asigurate de cadre didactice de specialitate cu studii superioare realizate în centre universitare ca Bucureşti, Cluj-Napoca, Iaşi, Braşov, Baia Mare. Cadrele de la ciclul primar sunt pregătite la diferite licee pedagogice din ţară: Blaj, Braşov, Odorheiu Secuiesc, Arad, Bârlad, Năsăud. Din rezultatele la învăţătură la toate clasele de liceu şi la toate profilurile rezultă promovabilitatea de 100% a elevilor noştri. Se remarcă numărul mare de elevi premianţi şi promovaţi la faza naţională a olimpiadelor şcolare pe obiecte (33), dintre care 11 s-au intors acasă cu premii şi menţiuni. S-au remarcat elevii pregătiţi de d-nii profesorî : Marianne Iliescu şi Cristina Macrinici - la lb. romăna, Vasile Zidaru - la matematică, Livia Gaydo şi Luminiţa Curceanu - la fizică, Ion Răduţa - la geografie, Ina Radu - la franceză. Sunt amintiţi şi elevii cu rezultate deosebite la concursurile sportive zonale, naţionale şi balcanice pregătiţi de profesorii Santa Carol, Balog Marta, Popdan Monica, Stelescu Stelian şi Valkovschi Geza. Din studiul statistic al elevilor prezentaţi la examenul de Bacalaureat, promoţia 1994, rezultă faptul că din 116 elevi prezentaţi, de la cursul de zi, numai 5 elevi au fost respinşi. Cei promovaţi s-au încadrat între media 6,01 (eleva Gogyan R- Gabriella, din clasa a XII-a C, profil filologie) şi 9,73 (eleva Bucur P. Ana - Corina, din clasa a XII-a B, profil informatică). Anuarul cuprinde aspectele cele mai semnificative din viaţa şcolii, principalele evenimente legate de Balul Bobocilor, Balul Măturandumului, concursurile şcolare : de matematică "Mihai Viteazul", de istorie "România Mare - deziderat şi realitate istorică", de literatură "Romulus Cioflec". Ca făpt extrem de pozitiv ce ne prezintă acest anuar este studiul întocmit de d-na Brânduşa Roman - profesoară de istorie, referitor la unele aspecte din istoria Şcolii Normale "Regina Maria", bazat pe interpretarea documentelor de epocă păstrate în Arhivele Statului, filiala Covasna.

A doua ediţie a anuarului apare în anul şcolar 1994-1995 şi este din punct de vedere al conţinutului şi al modului de prezentare a activităţii din şcoală superior celui dintâi. Pe lângă situaţiile statistice deja cunoscute prezintă aspecte mai bogate şi variate din activitatea şcolii. Nivelul la învăţătură s-a meţinut ridicat şi în acest an fapt dedus din mediile finale obţinute de elevi şi numărului mare de elevi (31) participanţi la faza naţională, unde s-au obţinut 13 premii şi menţiuni la diferite obiecte: lb. română, matematică, fizică, geografie, lb. rusă, didactică. La concursurile sportive, elevii din lotul olimpic de atletism au obţinut medalii de argint şi bronz, ei fiind pregătiţi de prof. Santa Carol. Evenimentele mai importante au fost marcate de tradiţionalele baluri (ale bobocilor şi majoratului), de concursul interjudeţean de matematică "Mihai Viteazul", aflat la a V-a ediţie, iniţiat la propunerea fundaţiei "Mihai Viteazul". Acest an şcolar a fost extrem de bogat în manifestări literare precum:

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Comemorarea scriitorului Liviu Rebreanu la 50 de ani de la moarte acestuia; Omagiu adus marelui poet Mihai Eminescu, cu ocazia zilei de 15 ianuarie; Centenar Ion Barbu cu ocazia împlinirea a 100 de ani de la naştere; concurs de poezie organizat de Asociaţia Pecs de prietenie româno - maghiară, transmis în direct de televiziunea locală Sf. Gheorghe.

Cercul de teatru al liceului, condus de prof. Luminiţa Cornea, a debutat la 29 Martie 1995 cu spectacolul de comedie "Moarte cu bucluc" de Romulus Cioflec (fragment), în premieră absolută. Spectacolul s-a ţinut în sala "Studio" a Teatrului din oraşul nostru şi a fost regizat de actorul Dan Turbatu, de la Teatrul "Andrei Mureşanu". Spectacolul a fost sponsorizat cu costume de fundaţia SOROS iar prestaţia elevelor noastre talentate a fost apreciată în mod deosebit. A avut loc o "întâlnire colegială" cu elevii clasei a XI-a a Liceului "Korosi Csoma Sandor" din Covasna. Pentru că iniţiativa le-a aparţinut, elevii noştrii s-au deplasat la acest liceu pe care l-au vizitat şi au participat la un program artistic. Remarcăm şi excursia de documentare a elevelor din clasa a XII-a, profilul pedagogic, ce continuă şi ea tradiţia elevelor de la Şcoala normală "Regina Maria", pe traseul ; Miercurea Ciuc - Corund - Bistriţa - Casele memoriale George Coşbuc şi Liviu Rebreanu - Năsăud - Tg. Mureş - Sighişoara. Această excursie a făcut posibil şi schimbul de experienţă dintre elevele noastre şi cele ale clasei a XII-a, profil pedagogic de la Colegiul "George Coşbuc" din Năsăd, precum şi cu elevi ai clasei a X-a de la Şcoala Normală Oradea.

În acest anuar debutează o rubrică care trebuie "să ne facă cinste" şi anume "Elevi cu care ne mândrim", unde este prezentată eleva de excepţie Lazăr Ramona - Constanţa, şefa promoţiei 1993, actualmente studentă a Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii "Babeş - Bolyai" din Cluj Napoca.

Evenimentele şcolare cele mai reprezentative au fost legate de apariţia revistei şcolare "Ecou" în care elevii pot publica din creaţiile proprii şi lansarea primului Anuar al Liceului Teoretic "Mihai Viteazul".

Propun ca viitoarele ediţii ale anuarului să nu renunţe la rubrica "File de istorie", care lipseşte din cea de-a doua ediţie şi care reprezintă o scădere a lui (cu atât mai mult cu cât la data apariţiei mai erau în viaţă absolvente ale fostei şcoli normale şi ale căror mărturisiri, publicate în anuar, ar fi fost interesante şi instructive). De asemenea este bine să prezinte fragmente din lucrări ştiinţifice, de cercetare ale cadrelor didactice, personalităţi politice, literare, culturale şi ştiinţifice care ne vizitează şcoala şi nu în ultimul rând eforturile depuse de Comitetul de Părinţi pentru îmbunătăţirea bazei materiale a şcolii.

Bibliografie

Anuarul Şcolii Normale de Învăţătoare "Regina Maria" din Sf Gheorghe jud. Treiscaune, pe anul sco lar 1922-1923, Braşov, 1924.
ALMV, pe anul şcolar 1993-1994, Sf Gheorghe, 1995.
ALMV, pe anul şcolar 1994-1995, Sf Gheorghe, 1996.
ALAS, din Braşov, pe anul şcolar 1991-1992, Braşov, 1992.
ALAS, din Braşov, pe anul şcolar 1992-1993, Braşov, 1993.
Buşe Liubova, Popa Ion, Murareţu Elena - Monografia Liceului Pedagogic Craiova 1870-197, Craiova, 1970.

Zusammenfassung

Die Arbeit von Frau Professor Felicia Mareş geht die Geschichte des theoretischen Lyzeums "Mihai Viteazul" an. Es handelt sich um das einzige theoretische Lyzeum mit rumänischer

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Unterrichtssprache aus dem Kreis Covasna.

Es wird ständig eine Verbindung hergestellt zwischen dem gegenwärtigen Lyzeum und dem Lehrerseminar "Königin Maria", das in dem jetztigen Gebäude des Lyzeums "Mihai Viteazul", während der Jahre 1919-1936 funktioniert.

Wie ein Bogen, der die Jahre überbrückt, findet sich die heutige Schule in der gewesenen wieder, betreffs der Einheit der Interessen und Motivationen, der historischen und kulturell-künstlerischen Traditionen.

Die Arbeit stützt sich auf die statistischen daten, den Jahrbücherin entnommen,welche von den zwei Schulen publiziert wurden. Die Autorin hebt die Wichtigkeit dieser Dokumente in Verbindung mit der Geschichte der rumänischen Schule im allgemeinen hervor, um zu erfahren wer wir sind und wer wir waren.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p. 397-400

MONOGRAFIA SATULUI FĂGEȚEL DE IOAN D. BUCUR

Violeta Pătrunjel

Recent a intrat în fondul Muzeului Spiritualității Românești, monografia satului Făgețel, aparținând comunei Frumoasa din județul Harghita scrisă de agronomul Ioan D. Bucur, fiu al locului, pe care îl evocă în această lucrare scrisă cu multă acrivie, fiind o încercare aproape exhaustivă de prezentare a satului sub toate aspectele.

Ideea alcătuirii acestei monografii vine din dorința autorului de a-și prezenta locul nașterii care - așa cum ne mărturisește - "oricât ar fi el de neînsemnat, pentru mine este cel mai scump loc de pe pământ... de el sunt legat cu întreaga mea ființă". Este în fond o mărturisire de suflet pe care autorul o face ca o datorie față de locul natal, gândind poate ca și Lucian Blaga că veșnicia s-a născut la sat, el fiind purtătorul matricei noastre stilistice.

Lucrarea citită cu interes și apreciată de Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu de la Facultatea de Teologie din Sibiu, a fost prezentată într-o sinteză de către autor la sesiunea națională de comunicări științifice "Românii din Sud-Estul Transilvaniei, Istorie, Cultură, Civilizație" ținută la Sf. Gheorghe în septembrie 1995.

Monografia satului Făgețel cuprinde nouă capitole:
I. Cadrul geografic
II. Trecutul istoric
III. Organizarea administrativă
IV. Cultele
V. Populația satului
VI. Dezvoltarea economică
VII. Activitatea culturală
VIII. Dezvoltarea învățământului
IX. Limba și folclorul

În aceste capitole, autorul dezvăluie elemente ale originii satului, momentele istorice ale constituirii lui, cadrul geografic al amplasării, până la aspecte privind organizarea administrativă, populația, religia, limba, folclorul reușind să redea imaginea de ansamblu a acestei comunități cu toate componentele sale din punct de vedere material și spiritual. În plus se urmărește includerea aspectelor locale în evoluția și schimbările inerente ocazionate de evenimentele istorice ce au avut loc în această parte de țară.

Lucrarea conține fapte și date interesante a căror investigare a început din anul 1980. O bună parte fiind culese după cum mărturisește autorul, de la gospodarii din sat, mai ales informațiile asupra portului, obiceiurilor, folclorului etc. Alte date survin în urma studierii documentelor din arhivele de stat, parohiale și surse bibliografice. Lucrarea este cu atât mai valoroasă cu cât alte încercări de alcătuire a unei monografii a aatului n-au mai existat cu excepția lucrării preotului Avisalon Costea, care este o referință însă, pur religioasă.

Pe harta țării Făgețelul apare ca un mic punctuleț în imensitatea munților Carpați,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

străjuit de culmi împădurite şi păşuni întinse. Este situat în creierul Carpaţilor Răsăriteni, la poalele Munţilor Ciucului în apropierea fostului hotar dintre Transilvania şi Moldova. Situat pe Valea Ghimeşului la o altitudine de 1060 m, locul mărturiseşte o frumuseţe şi un pitoresc deosebit. Oprindu-ne la istoria satului, bătrânii de azi ai Făgeţelului povestesc că aşezarea s-ar fi născut odată cu venirea pe aceste locuri a unor păstori de pe Târnave sau Ţara Făgăraşului prin secolul al XVIII-lea. Documetele vremii pomenesc de venirea unor refugiaţi din Transilvania care refuzaseră să lupte în rândurile armatei austro-ungare, în cadrul revoluţiei franceze din 1789-1794. Alte scrieri afirmă că fraţii Simeon, Dumitru şi Mihai Neder zişi Paloşan, origiari din comuna Paloş, din Târnava Mare, s-au stabilit aici cu mult înainte, mai precis în secolul al XII-lea. Unul din urmaşii lor pe nume Ioan Paloşan Neder, a adoptat cu timpul numele de familie de Bucur Paloşan, după care şi-a luat denumirea de Bucur Ioan. Acesta şi cu familia sa au stat la baza întemeierii viitoarei aşzări de pe versantul vestic al Carpaţilor Răsăriteni. Este şi această o mărturie sigură cu privire la descendenţa geneaţiilor următoare din Făgeţel, care în marea lor majoritate poartă numele de Bucur. Urmărind arborele genealogic al unei familii cu acest nume se ajunge la anul 1769 anul de naştere al străbunicului acestor familii.

Pe parcursul lucrării, autorul s-a referit de mai multer ori la comuna Frumoasa, fără intenţia de a o cuprinde în monografie. Există însă o motivaţie a acestui lucru, de la întemeirea sa Făgeţelul a aparţinut şi aparţine şi astăzi de această comună din punct de vedere administrativ, aici găsindu-se o bună parte a documentelor referitoare la existenţa Făgeţelului. Din cele mai vechi timpuri a existat un permanent contact şi o continuă convieţuire dintre locuitorii celor două aşezări.

Etimologia satului Făgeţel se poate deduce uşor, dacă se are în vedere mediul ambiant în care este aşezat satul. Deasupra aşezării s-au întins în trecut imense păduri în care predomină fagul, căruia în limba maghiară i se spune bukk (locuri cu păduri de fag). De aici şi denumirea de Tatar-Bukk pe care satul o purta mai înainte, dacă facem asocierea dintre elementul natural fag şi evenimentul navalirii tătarilor cert este faptul că, satul a făcut faţă năvălirilor tătare aşa cum atestă un document din 13 februarie 1694, când invazia tătară a cuprins mai multe sate din care Făgăţelul nu a scăpat. Alte dovezi în această interpretare sunt date de denumirea pârului Trotuş, precum şi numele de Tatar pe care îl poartă unele familii din satele vecine. Apoi se constată că denumirea de Tatar-bukk s-a folosit în mod oficial în diferite scripte până în jurul anului 1800, după care i s-a dat numele de Bukklaka (Făgeţelul de astăzi), în traducere din limba maghiară.

Autorul se opreşte şi asupra formei de relief care caracterizează această zonă unde predomină dealurile. Pentru localnici de o importanţă deosebită, sunt locurile întinse de păşunat pe dealul Scoarţa Fagului există o păşune ce poartă numele de Macovina, despre care bătrânii satului spun că ar proveni de la numele unui dezertor din armata austriacă numit Macovei, care probabil s-ar fi ascuns prin aceste locuri. După tradiţia locală, se crede că pe această coastă a existat cândva primul cimitir al satului, urmele lui dăinuind până când terenul a fost cu timpul nivelat, iar urmele mormintelor au dispărut complet.

În ce priveşte solul din regiunea Făgeţel, acesta reprezintă însuşiri de vegetaţie slabă. Pentru acest motiv nu se poate vorbi despre o agricultură intensivă, în schimb acest tip de sol se pretează bine plantelor ierboase, fâneţe şi păşuni.

Din punct de vedere demografic, ţinând seama de zona depresionară, se constată o populaţie redusă la început care a căutat să valorifice toate bunurile ce le oferea mediul înconjurător: munţii, pădurile, fâneţele naturale, profilându-se pe creşterea animalelor, păstorit şi exploatarea lemnului, îndeletniciri care s-au perpetuat până în zilele noastre.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Alături de români au convieţuit aici secui, ceangăi, armeni. Interesantă este aşezarea acestei populaţii din urmă, venită în Ardeal după 1668 când în urma prigoanei turceşti au părăsit Moldova şi s-au refugiat în Carpaţii Orientali. Din mărturiile unor locuitori din Frumoasa, rezultă că sosirea primului grup de armeni în această localitate ar fi fost în jurul anului 1726, venind din Moldova cu avuturile încărcate în căruţe trase de cai, s-au aşezat în corturi pe locul unde se află astăzi cimitirul armenesc din Frumoasa.

Din punct de vedere economic, bogăţia principală a zonei o reprezintă pădurea ceea ce a dus la construirea în perioada interbelică la construirea mai multor fabrici de cherestea pe Valea Ghimeşului. Principala ocupaţie a locuitorilor satului rămâne însă creşterea animalelor.

Din punct de vedere confesional în comuna Frumoasa şi în satele aparţinătoare au existat cultele greco-catolic, romano-catolic pe lângă cel ortodox şi armean, cel din urmă în curs de dispariţie. Este de consmnat că, în biserica Frumoasa la care locuitorii satului Făgeţel participau în zilele de duminică şi în sărbători, s-a păstrat din secolul al XVII-lea Cazania lui Varlaam şi alte cărţi, religioase şi că, la finele veacului al XVIII-lea aici activa renumitul-caligraf Dimitrie Popovici Boier căruia i se datorează copierea a numeroase cărţi ce atestă că Frumoasa era un centru important al spiritualităţii creştinortodoxe în zonă.

Primul lăcaş bisericesc din lemn, cu o singură turlă cu clopot, a fost construit în grădina lui Simion Bucur în anul 1890-1899 şi a dăinuit până în anul 1934 când a fost demolată. Hotărârea de a se ridica o nouă biserică ortodoxă s-a luat în 1930 şi construcţia ei a durat până în anul 1934 sub pastoraţia preotului Avisalon Costea. Sfinţirea bisericii s-a făcut în iulie 1939 având ca hram pe Sf. Ilie. Până în anul 1985 biserica din Făgeţel a aparţinut de parohia Frumoasa, când la 1 mai 1985, biserica din acest sat devine de sine stătătoare administrând până în 1995 şi schitul Făgeţel, schit reactivat de P. S. Ioan episcop al Covasnei şi Harghitei după înfiinţarea Eparhiei. Autorul menţionează şi activitatea Despărţământului Astrei în zonă în timpul celor optsprezece ani de existenţă (1922-1940). Prezenţa Asociaţiunii a însemnat şi aici organizarea de serbări, festivaluri populare, serate muzical literare, şezători cultrale, realizându-se racordarea satului la mişcarea astristă naţională. Din 1922 Despărţământul Astra întreprinde acţiuni în scopul deschiderii pe tot cuprinsul zonei a unor cursuri de alfabetizare, punând la dispoziţie gratuit abecedare.

Prima şcoală care a funcţionat în Făgeţel este atestată în anul 1919-1920 într-o casă închiriată. De menţionat este faptul că şcoala primară din Făgeţel până în anul 1963, nu a avut o clădire proprie funcţionând, în mai multe case ale locuitoilor, printre care şi casa părintească a autorului acestei lucrări. Din 1992 s-a luat iniţiativa funcţionării pe lângă clasele I-IV şi calsele V-VII.

Foarte interesantă este abordarea pe care autorul o face investigând elementele de folclor, tradiţiile şi obiceiurile satului. Multe din obiceiuri ce au astăzi o practică din ce în ce mai redusă, sunt legate de păstorit şi creşterea animalelor. O bună parte a obiceiurilor legate de păstorit se referă la apărarea animalelor de pericolul cauzat de urşi, lupi etc. Când turmele urcau în munţi (15-20 aprilie) în localităţile din această zonă, mânatul animalelor se făcea printr-un lanţ "ferecat cu lacăt". Explicaţia acestui obicei autorul a aflat-o de la bătrânii acestui sat... Cum verigele lanţului sunt legate una de alta, aşa să fie şi turma împreună". După "legarea şi ascunderea foarfecei" de tuns oile, aceasta simbolizând legarea lupilor, are loc aprinderea focului la stână. Sub influenţa obiceiurilor din satele Ciucului, înainte de plecarea turmelor la păscut, se obişnuia ca oile să fie stropite cu apă sărată pentru ca se dea mai mult lapte". Un alt eveniment legat de oierit este cel referitor la tunsul oilor în lunile mai şi iunie. În trecut participau la acest eveniment copii, tineri, bărbaţi, femeile, bătrânii contribuind la alegerea oilor proprii din turmă, la tunderea lor, la cântărirea lânei şi transportarea ei acasă.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Munca este urmată de prânzul comun. La ospăţ baciul punea spre consum proprietarilor de oi un caş foarte amre. După amiază avea loc petrecerea de la stână care ţinea până seara târziu şi la care lăutarii erau nelipsiţi.

Aceste locuri favorabile păstoritului, au atras de-a lungul timpului, turmele de oi din diverse zone ale ţării. În Valea Ghimeşului (Făgeţelul este tipic în acest sens) şi în alte locuri din zona carpato-dunăreană se păstrează aşa numitul "păstorit cu două sălaşuri". Şi astăzi gospodarul are alături de "casa mare" şi un aşa zis "pui de casă" în care locuieşte toată familia, cele două construcţii fiind o dovadă a acestui sistem de păstorit.

Cu toate că, satele din zona Văii Ghimeşului inclusiv satul Făgeţel dispuneau de o frumoasă zestre folclorică - aşa cum remarcă autorul - cuprizând genuri şi specii folclorice, de la cântecul de leagăn, versurile de dragoste şi dor, strigături, cântece bătrâneşti, balade, colinde - astăzi o parte a lor este uitată. În schimb satul este vestuit şi în prezent prin motivele decorative tradiţionale, prezentate în ornamentaţia diferitelor obiecte, ţesături din in şi cânepă, ouă încondeiate etc.

Valoarea documentară a lucrării este dovedită şi de situaţiile statistice şi nominale, hărţi, un mare număr de fotografii şi notele bibliografice folosite.

Cele 130 de pagini ale monografiei Făgeţelului oferă cititorului posibilitatea cunoaşterii aspectelor multiple legate de memoria colectivă şi prezentul aşezării. De aceea lucrarea ar merita să vadă lumina tiparului, recunoscându-se în acest fel strădania de toată admiraţia a autorului. Succinta prezentare se constituie într-un modest omagiu adus agronomului I. D. Bucur la venerabila vârstă de peste 90 de ani.

The Monography of Făgeţel village
(Summary)

The monography of Făgeţel village was written by a son of the village, the agronomist Ioan. D. Bucur.

The author evoked his village with such a special love, confessing thus his respect and duty, towards the village and its ancestors. The work was presented in a ayntesis, by the author, at the National Communication Session, head at Sf. Gheorghe, in 1995. The monography includes 9 chapters being a mosaic of all the aspects related to the historical, geographical, demographical, religios frame, elements of tradition and customs concerning the arca. He follows the evolution and the changes as the results of the historical events which took place in this part of the country. The data and information suporting the work are the result of the study of the documents in the state and church archives and numerous other sources. Also, the author collected many data from the peasants, about folklore, national costumes, customs,about special days of the year.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p.401-422

ASPECTE INEDITE ALE STRUCTURII CONFESIONALE ROMÂNEŞTI DIN SCAUNUL ODORHEI ÎN ULTIMELE DECENII ALESECOLULUI AL XVIII-LEA

Vasile Lechinţan

In anul 1782, credincioşii bisericii orodoxc din Bodogaia, scaunul Odorhei, înaintau o cerere Guberniului Transilvaniei, arătând că biserica lor este construită din lemn şi din cauza vechimii este părăsită (*Siquidem Templum Nostrum ex ligno extructum, ob vetustatem ita desolatum sit),* iar din cele 400 de suflete nici jumătate nu le poate cuprinde. Solicită lemne de construcţie pentru renovarea bisericii, pentru că au posibilităţi să-şi ridice una nouă din piatră. Guberniul ordonă, la 28 noiembrie 1782, oficialilor comitatului (de atunci) Odorhei ca prin intermediul a doi comisari din toate religiile, în prezenţa protopopilor unit şi neunit să conscrie capii de familie ortodocşi şi să facă cercetări privind ridicarea bisericii din piatră, urmând apoi să informeze guberniul asupra realităţilor de acolo[1].

Cazul este unul din motivele pentru care în secolul al XVIII-lea se făceau numeroase cercetări şi conscripţii privind numărul românilor, pe confesiuni[2]. Astfel, dând curs ordinului guberniului, doi reprezentanţi ai Tablei Continue a scaunului secuiesc Odorhei s-au deplasat în scaunul filial Cristur pentru a face cercetări privind construcţia bisericii de piatră şi pentru conscripţia capilor de familie. Au fost de faţă la audierea de martori preoţii români unit şi ortodox, în casa lui Teodor Baş, jurând 7 oameni: Teodor *Baş* (de 62 de ani), Ioan *Baş* junior (de 38 de ani), Toma *Gabor* (de 58 de ani), Matei *Bokor* (de 40 de ani), Mihai *Balog* (de 60 de ani), Teodor *Balog* junior (de 50 de ani) şi Teodor *Balog* (de 48 de ani). Aceştia au declarat toate numele capilor de familie ortodocşi din Bodogaia, Secuieni, Cristuru Secuiesc, Ciucani, Atid, Cuşmed şi Crişeni. In Bodogaia au fost conscrişi, nominal, 44 de capi de familie şi 65 de fii (pe linie bărbătească, aşa cum se înregistra în epocă), în Cristuru Secuiesc 46 de capi de familie şi 50 de fii, în Secuieni 26 de capi de familie şi 27 de fii, în Ciucani 6 capi de familie şi 8 fii, în Atid 2 capi de familie, în Cuşmed 11 capi de familie şi 11 fii, în Crişeni 10 capi de familie şi 6 fii. In total erau 145 de capi de familie şi 167 de fii, aparţinând de biserica ortodoxă din Bodogaia, cu filiile ei din Secuieni, Cristuru Secuiesc, Ciucani, Atid, Cuşmed şi Crişeni. La construcţia bisericii de piatră au contribuit, fiecare, cu sume importante, 33 de capi de familie, începând cu Popa Mihai Baş, în total adunându-se 240 florini. Actul conscripţiei şi investigaţiei privind posibilităţile ridicării bisericii de piatră este semnat de Ştefan Matefi junior, jurat asesor al scaunului Odorhei, şi de Gheorghe Hadnagy de Ciucani - nobil[3].

Probabil, tot la ordinul Guberniului, în acelaşi an, 1783, la 29 noiembrie, Iosif Bakot de Bisericani, (Szt. Lelek), jurat asesor al scaunului Odorhei, şi Anton Ferenczi de Medişoru Mare (Medeser) - nobil, înregistrau o altă conscripţie nominală a românilor ortodocşi de astă dată din cercul Bezid, aparţinători de bisericile din Vidacutu, Jacodu Românesc, Sângeorgiu de Pădure, Bodogaia şi Porumbenii Mari. Sunt conscrişi capii de familie, soţiile, copiii - fii şi fiice - precum şi contribuţia sau impozitul lor, fiind trecuţi nominal doar capii de familie, bărbaţi sau văduvele lor. Astfel, de biserica din Vidacutu aparţineau credincioşii ortodocşi din

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Şoimuşu Mic (12 capi de familie bărbaţi, 11 femei-soţii, 15 băieţi şi 12 fete, total 50 de suflete), Şoimuşu Mare (35 de capi de familie bărbaţi, 38 de femei-soţii şi văduve, 47 de băieţi şi 41 de fiice, total 161 de suflete), Vidacutu (19-17-26-25, total 87), Ciba (3-4-3-0, total 10), şi Roua (8-6-12-8, total 34). De biserica din Jacodu Român aparţineau credincioşi din Eliseni (33-31-48-48, total 160).Jacodu Maghiar (25-25-31-34, total 115), Veţca (17-17-36-30, total 100), Sălaşuri (2-2-2-0, total 6) şi Dumitreni (6-6-8-10, total 30). De biserica din Sângeorgiu de Pădure aparţineau două comunităţi (parţial) ortodoxe din scaunul Odorhei: Bezidu (8-9-18-10, total 45), Bezidu Nou (25-26-34-26, total 111) şi Benţid (1-1-0-1, total 3). De biserica ortodoxă din Bodogaia aparţineau comunităţile din Crişeni (16-17-16-13, total 62), Goagiu (27-28-39-18, total 111), Andreeni (3-3-3-2, total 11), Avrămeşti (17-17-22-26, total 82), Ciucani (6-6-7-4, total 23), Chedia Mare (2-4-3-1, total 10) şi Medişoru Nou (2-1-2-1-, total 6). De biserica din Porumbenii Mari aparţineau comunităţile ortodoxe române din Turdeni (5-5-10-7, total 27) şi Cobăteşti (1-1-2-0, total 4)[4].

Tot atunci (în 1783) se făcea conscripţia românilor ortodocşi din acelaşi scaun, cercul Mărtiniş. Sunt conscrişi tot ca şi în cercul Bezid: capii de familie (nominal), soţiile şi copiii: fii şi fiice, precum şi impozitul lor din satele: Daia (10 bărbaţi - capi de familie, 13 femei-soţii, 6 fii, 14 fiice), Ighiu (1-1-4-2), Sâmpaul (5-5-8-10), Petreni (2-2-2-4), Orăşeni şi Ioneşti (6-6-10-8), Satu Nou (3-3-2-0), Ocland (5-5-4-6), Crăciunel (8-13-15-14), Mereşti (2-3-6-6), Lueta (1-1-2-0), Mărtiniş (28-28-24-15), Locodeni (1-1-0-3), Chinuşu (1-1-1-3), Teleac (1-1-2-1), Feliceni (1-1-2-0). În total erau în acest cerc 75 de capi de familie bărbaţi, 85 soţii-văduve, 86 fii şi 85 fiice[5].

Conscrierea românilor ortodocşi s-a făcut în acelşi an, 1783, şi în cercul Atid, de către Ladislaus Katso de Ocna de Sus *(Sofalva)*, jurat al scaunului Odorhei şi de Iosephus Mattjas de Ocna de Sus, pe aceleaşi criterii, adăugându-se şi slujitorii şi slujitoarele capilor de familie, din satele Ocna de Sus (13 bărbaţi-capi de familie, 11 femei-soţii-văduve, 9 fii şi 12 fiice, 3 slujitori şi 1 slujitoare), Corund (7-7-11-9-0-0), Şiclod (8-7-8-3-0-1), Solocma (2-2-6-3-0-0), Cuşmed (14-11-14-14-2-0), Atid (21-17-26-23-4-0), Inlăceni (1-1-3-2-0-0), Firtuşu (1-1-2-4-0-0), Păuleni (2-2-4-1-1-0) şi Praid (9-9-8-6-1-0)[6].

Separat, doar pentru Bezidu Nou, s-a făcut conscripţia românilor ortodocşi, care, atunci, la 20 decembrie 1783, s-au reîntors la uniţi (greco-catolici). Conscripţia este semnată de Pap Ferencz, preotul romano-catolic, Hadnagj Gjorgj - vicedulău, Szambatfalvi Mihally - comisar, Szakats Istvan - cantor romano-catolic, Czukor Mihaj - notar şi Lovasz Mihalj - judele satului. Sunt conscrişi 19 capi de familie-bărbaţi (nominal), 24 soţii-văduve-mame, 27 fii şi 13 fiice[7].

Anul 1783 aduce un suflu reformator în întreaga monarhie austriacă, prin decretul de toleranţă religioasă al lui Iosif al II-lea.

Acest act politic reformator privea şi pe românii transilvăneni, a căror religie ortodoxă era de secole nerecunoscută de stat, iar credincioşii urgisiţi nu numai material ci şi spiritual. Vestea faimosului decret imperial a ajuns şi la românii din secuime, unde cuvântul *toleranţă* a avut (şi încă mai are) efectul magic al acceptării religiei şi vieţii lor naţionale, strămoşeşti, din partea concetăţenilor lor secui/maghiari.

Un document de epocă are o semnificaţie deosebită pentru condiţia românilor de atunci şi relevă efectul pe care l-a avut actul politic al lui Iosif al II-lea pentru eliberarea lor (temporală şi parţială) de sub tirania unor secole nedrepte. Astfel, românii din Goagiu (azi jud. Harghita) s-au adresat înaltului funcţionar al scaunului filial Cristur (conform noii împărţiri administrative) cu următoarea scrisoare (tradusă din limba maghiară):

„Înălţimea voastră domnule.baron.suprem dregător,

www.cimec.ro / www.mncr.ro

nouă domn milostiv şi patron

Ne adresăm dvs. prin această umilă rugare, din următorul motiv:
Sosind de la Luminăţia sa, regele nostru, ordinul privind religiile, prin care se permite practicarea după conştiinţa fiecăruia a religiei pe care o doreşte şi care să contribuie la înălţarea sufletului său, noi fiind oameni simpli, români, după ce am înţeles că prin religia unită greco-catolică ne-au rupt de vechea religie greacă ortodoxă, pe care o practicau înaintaşii noştri, noi, până la ultima picătură de sânge, dorim să revenim de la religia unită la vechea religie greacă, alegând pe preotul de religie greacă din Bodogaia, pe popa Mihai, care a şi slujit un timp în biserica noastră, dar potrivit ordinului regal a fost oprit în biserica noastră timp de 6 săptămâni.[Acest timp era prevăzut pentru clarificarea şi „sedimentarca" convingerilor religioase şi pentru ca preotul să aibă dreptul să-şi convingă pe doritori să se răzgândească să nu treacă la altă religie - notă V.L.] Acum, de circa 4 săptămâni, tot am aşteptat sosirea preotului unit pentru îndatoririle de 6 săptămâni, astfel să se îndeplinească ordinul regal şi să se înveţe poporul şi să dea libertate poporului. Nesosind acest preot, cerem trimiterea altui popă în parohia noastră, pentru că, dacă după cele 6 săptămâni rămânea între noi, putea să-şi menţină funcţia de preot, dar nefăcând acest lucru, considerăm că trebuie să-i fie atrasă atenţia asupra poruncii regeşti. Pentru că poporul nu permite să se mai întâmple ca până acum, când cu murit copii mici, bolnavi, necredincioşi, nefiind cine să îndeplinească slujba dumnezeiască. Pentru că nu avem la cine să ne adresăm asupra stării noastre nenorocite, ne rugăm înălţimii voastre să ne arătaţi drumul şi să ne spuneţi de unde să chemăm un preot în localitatea noastră. Cerem bunăvoinţa lui Dumnezeu pentru a vă răsplăti până la sfârşitul vieţii, iar noi vă vom fi recunoscători. Ai înălţimii voastre umili şi săraci slujitori, românii de religie greacă din Goagiu [A Gagyi Görög vallasu olahok]".

Oficialilor scaunuluiOdorhei, scaunul filial Cristur, lui Gyarmati Laszlo şi lui Ban Josef, la 19 martie 1783, i-a fost înaintată această .plângere. de către reprezentanţii românilor ortodocşi din Goagiu (*Gagy schismaticus olahok*): Vasile Hurubaş (*Hurubaş Vaszilly)*, şi Todor Suciu (*Szots Todor)*, ortodocşi români. Cei doi oficiali scăunali au mers la casa lui popa Iuan, preot unit din Bodogaia, şi i-a atras atenţia asupra situaţiei şi a ordinului imperial.

Din localitatea Goagiu au trecut atunci la ortodoxie mai multe familii de români[8].

Pentru istoria vieţii religioase, spirituale şi naţionale a românilor din secuime şi a epocii lui Iosif al II-lea în Transilvania, acest document este deosebit de important, relevând aspecte dramatice ale epocii, opresiunea naţională şi confesională şi totodată o speranţă - prin reformele iosefine - când erau încă departe zorii unei lumi a demnităţii conştiinţei şi a toleranţei confesionale şi interetnice.

La 31 martie 1783, oficialul (dulău) Pakot Sigmond conscria capii de familie din cercul său (localităţile Bodogaia, Cristuru Secuiesc, Timafalva, Avrămeşti, Goagiu, Filiaş şi Şimoneşti), care, împreună cu capii şi familiile lor au trecut de la religia unită la religia românească neunită, din ziua publicării edictului de toleranţă. Pe lângă capii de familie sunt conscrişi, tot nominal, şi soţiile - văduvele precum şi fiii şi fiicele[9].

La 28 decembrie 1783, acelaşi oficial conscria pe românii care vroiau să se despartă de ritul unit, capi de familie (scrişi nominal) din Rugăneşti, Bodogaia, Secuieni, *Timafalva*, Cristuru Secuiesc, Ciucani, Avrămeşti, Goagiu şi Simioneşti. Unele nume de capi de familie sunt aceleaşi, pentru unele sate, ca în conscripţia din 31 martie 1783[10].

Tot în anul 1783, acelaşi motiv pentru efectuarea de rapoarte statistice privind numărul românilor sub aspect confesional, de trecere de la o confesiune la alta, apare şi în alte documente. Dintr-un raport semnat de oficialul Dimeny Laszlo, la 20 decembrie 1783, în Aldea, aflăm că au trecut de la unire (greco-catolicism) la religia schismatică (ortodoxă) un

www.cimec.ro / www.mncr.ro

număr de 23 de români din Mărtiniş, şi câte unul din Lueta, Mereşti, Sânpaul, Ocland şi trei din Crăciunel (toţi scrişi nominal)[11].

Un alt raport era trimis comitatului, la 2 mai 1784, de doi oficiali ai scaunului Odorhei, despre trecerile românilor de la o religie la alta. Informarea o făcea la ordinul Guberniului, conform rescriptului imperial. Aflăm că la Rugăneşti nu au trecut de la „uniaţie" la ortodoxie 5 români (scrişi nominal), care aparţineau de biserică din Bodogaia. Au trecut însă, conform raportului oficialului Tamasi Laszlo, din 28 martie 1783, de la religia românească „schismatică" la religia reformată, o femeie din Beteşti, iar fiica lui Bucur Tyukasi din Porumbenii Mari, la religia unitariană[12].

Oficialul Vincze Ferencz, în raportul său către notarul scaunului Odorhei, Francisc Tibad de Cădişeni din 19 decembrie 1783, informează şi despre români „schismatici" şi „uniţi" din scaunul său. Aflăm astfel că în Păuleni erau 2 capi de familie români, în Firtuşu 1, în Coruşul 4, în Ocna de Sus 15, în Atid 20, în Şiclod 8, în Praid 5, în Cuşmed 16, toţi scrişi nominal. Numele greco-catolicilor sunt trecute separat: în Praid 9, în Ocna de Sus 1, în Cuşmed 1 (nobilul Ştefan Catone), în Corund 9, în Lupeni 3, în Păltiniş 3[13].

La 6 iunie 1784, oficialii Sigismund Pakot de Bisericani şi Anton Ferenczi au întocmit un tabel nominal şi mai complet al românilor ortodocşi, capi de familie, din cercul superior al comitatului Odorhei, trecuţi de la „unire", menţionându-se şi parte din declaraţiile lor. Din Goagiu au trecut la ortodoxie 21, din Avrămeşti 4, din Ciucani 2, din Timafalva 1, din Bodogaia 3, din Secuieni 6, din Şiomuşu Mare 4, din Jacu 3[14].Aceiaşi oficiali au întocmit tot atunci, liste şi cu români, trecuţi de la ortodoxie la „uniaţie". Astfel, din Crişeni au trecut 2, din Bezidu Nou 21, din Timafalva 1, din Bogodaia 2 (înscrişi nominal, atât capii de familie, cât şi soţiile şi fiii, respectiv fiicele lor)[15].

La 8 mai 1787 s-a trimis Guberniului o statistică a bisericilor greco-catolice din comitatul Odorhei, cercul Ciuc-Giurgeu. Astfel, biserici unite erau în această unitate administrativ-teritorială iosefină în următoarele localităţi: Bicazul Ardelean (cu hramul Fericitei Fecioare Maria Ridicată la Cer - Beatae Virginis în Coeles Asumpte), Bezidu Nou (cu hramul Sfinţilor Petru şi Pavel), Frumoasa Ciuc (cu hramul Fericitei Fecioare Maria), Sândominic (cu hramul Sf. Arhanghel Mihail), Voşlobeni (cu hramul Sf. Arhanghel Mihail), Subcetate (cu hramul Fericitei Fecioare Maria), Gheorgheni (cu hramul Sf. Nicolae Arhiepiscopul), Ciuc-Sângiorgiu (cu hramul Sf. Paraschiva) şi Ghimeş-Făget[16].

Despre bisericile ortodoxe din Comitatul Odorhei semna un raport, la 8 august 1787 şi preotul Ionaş Petruţ din Porumbenii Mari. Din document aflăm că erau trei astfel de biserici: în Porumbenii Mari (construită din lemn, în locul căreia se ridică o alta din piatră), Bodogaia (biserică, de asemenea din lemn) şi Eliseni (tot din lemn, dar nu are preot şi slujeşte cel din Sardu - spune textul). Altele, nu se află în comitatul Odorhei, nici în Ciuc, nici în Giurgeu - spune preotul Petruţ în raport, doar în Mugeni există în curtea unui om clopotniţă cu clopot mic, care e al ortodocşilor[17].

Oficialii Hieronim Kalnoki şi Ioan Böltskevi de Tuşnad au făcut investigaţii, la 20 august 1787, privind bisericile şi credincioşii de religie greco-catolică din comitatul Odorhei, în număr de 4. Astfel, de biserica greco-catolică din Odorhei (Udvarhellyiensem) aparţineau 1081 de credincioşi, din 40 de sate aparţinătoare, unele aflate la distanţă mare, cum era Praidul, situat la 3 mile, peste mulţi munţi, păduri, ape şi râul Târnava Mare (*de plurimos montes, sylvas, rivos, et Fluvium Küküllo magna*). De biserica din Aldea (Albasfalvansem) aparţineau 434 de credincioşi, din 12 sate, la distanţa cea mai mare de o milă. De biserica din Bezidu Nou (B. Uijfalvensem) aparţineau 407 de credincioşi, din 7 sate, şi de biserica din Bodogaia aparţineau 210 de suflete din 13 sate. Mai aflăm apoi, că de biserica din Odorhei

www.cimec.ro / www.mncr.ro

era din piatră şi cu o capacitate de 400 de suflete, nu demult renovată. Celelalte biserici aveau capacităţi mai reduse: 200 de suflete biserica din lemn din Aldea., 300 de suflete biserica de lemn din Bezidu Nou, iar cea din Bodogaia e ridicată din fundament. În Odorhei exista şi o casă parohială din lemn, ruinată, în Aldea de asemenea, iar cea din Bezidu Nou este bine construită[18].

Dintr-un raport semnat de Iosif Ieddi, vicejude al cercului Cristuru Secuiesc, şi de protopopul român din zonă, *Teodor Dulbă (?) al Şesburgului (Protopopiatus Shesburgiensis* - azi Sighişoara), la 9 iulie 1788, aflăm numărul familiilor neunite (ortodoxe) din scaunul Odorhei, aparţinător de protopopiatul Gheorgheni. Biserici ortodoxe erau în: Porumbenii Mari, cu 57 de suflete, al cărui preot era Ionaş Petruţ, Bodogaia, cu 37 de suflete, al cărui preot era Mihai Bod şi Filiaş cu 27 de suflete, preot fiind Ioan Veteran[19].

Rapoartele statistice recent descoperite relevă astfel importante aspecte ale structurii etnice şi confesionale româneşti din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, care completează cunoscutele conscripţii ale episcopilor Inochentie Micu (1733) şi Petru Pavel Aron (1750), precum şi conscripţia din 1755 şi cea a generalului Buccow (1760-1762). Importanţa lor istorică şi documentară este sporită şi datorită faptului că, spre deosebire de conscripţiile anterioare, acestea sunt nominale, astfel că ele oferă o imagine şi mai concludentă a prezenţei românilor, a vieţii lor spirituale şi naţionale, în scaunul Odorhei, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea.

NOTE

1. Direcţia Judeţeană Cluj a Arhivelor Naţionale (în continuare: D.J.C.A.N.), scaunul Odorhei, Administrative, 112, nr. 213.
2. Printre conscripţiile confesionale,mai importante, publicate, privind populaţia românească din scaunele secuieşti din secolul al XVIII-lea, sunt cele din anii 1733 (în: A. Bunea, *Din istoria românilor; Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900), 1748 (Ioan Ranca-Liviu Moldovan, *O conscripţie necunoscută de Iqa 1748 a populaţiei româneşti din scaunul Gheorgheni*, în Apulum XV, 1977), 1750 (A. Bunea, *Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicariu episcopesc Petru Aron*, în Transilvania, anul XXX, nr. IX, 1901), 1755 (Aurel Răduţiu, *Biserica greco-catolică în jurisdicţiile secuieşti la 1755, în Istoria ca lectură a lumii. Profesorul Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani*, p.369-377), 1760-1762 (Virgil Ciobanu, *Statistica românilor din Ardeal 1760-1762*, în Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, III, 1924-1925), 1766 (Keith Hitchins şi prof. I Beju, *Statistica românilor ortodocşi din Transilvania din anul 1766*, în Mitropolia Ardealului, anul XXII, nr.7-9, 1977).
3. D.J.C.A.N. Scaunul Odorhei, Administrative, 113, dos. 2 Culte/1783. f.31-32: Conscripţia capilor de familie neuniţi (ortodocşi) din scaunul Cristuru Secuiesc (în paranteză numărul fiilor):
- Bodogaia (*A.B. Aszszonyfalva*): 1. *Theodorus Bás* (2); *Johannes Bás Junior* (1); 3. *Johannes Bás Senior*; 4. *Johannes Gábor* (2); 5. *Hurducats Ilyes*; 6. *Hurducats Thamás*; 7. *Hurducats Theodor*; 8. *Kitsi Vaszi Senior*; 9. *Vaszi Simo* (1); 10. *Kopatziu Thodor*; 11. Văduva lui *Zimbrian Kosztin* (1); 12. *Alsó Balog Thodor* (2); 13. *Szöts Gyurka*; 14 Văduva lui *Johannis Szöts* (3); 15. *Vaszi Mihály* (2); 16 Văduva lui *Johannis Balog* (3); 17. *Vaszi János* (2); 18. *Bus Thomás* (2); 19. *Manka Mojan* (4); 20. *Csiki János* (2); 21. *Bus András* (3); 22. *Butsumár Dávid* (2); 23. *Bukur Máthé* (3); 24 Văduva lui *Johannis Muntyán*; 25 *Vaduva lui Johjsz Muzka*; 26. *Văd. lui Johannis Máthé*; 27. *Ruha István* (1); 28. *Muntyán Szimo*; 29. *Artzinta Szávuly* (1); 30. *Nanka Lupuj* (1); 31. *Nanka Gyurka* (1); 32. *Czifra János* (2); 33 *Oláh Kosztándin* (2); 34. *Bessei Janos* (3); 35. *Gábor Thamas*; 36. *Gábor Mihály* (1); 37. *Czifra Karatzon* (4); 38. *Balog Mihaly* (3); 39. *Balog Jantsi* (1); 40. *Oláh Gyurka*; 41. *Balog Thodor* (2); *Kováts Gyurka* (3); 43. *Balog Gyurka* (2); 44. *Drágan Jantsi*. Total: 44 de capi de familie şi 65 de fii.
- Cristuru Secuiesc (*Keresztur*): 1. *Barabas Thamás* (5); 2. *Barabás János* (1); 3. *Vonya István*; 4. *Máthé János*; 5. *Máthé János*; 6 *Pais Péter* (1); 7. *Pais Bokor* (1); 8. *Padurán Jantsi*; 9. *Kovás Gyuka* (1); 10.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Moldován András (1); 11. *Molnár István* (3); 12. *Budai Mihály* (1); 13 *Pais Bukur Senior* (1); 14 *Soţia lui Frunza György* (1) 15. *Vaszi Mihaly*; 15. *Major János*; 17. *Vonya János* (3); 18. *Molnár Thodor*; 19. *Vonya Mihály* (2); 20. *Todi Pista* (1); 21. *Budai János* (1); 22. *Todi Gyurka*; 23. *Oláh Márkuj*; 24. *Kováts Gyurka* (1); 25. *Kováts Miklos* (1); 26. *Muntyán Gábor* (2); 27. *Oláh Karaston* (1); 28. *Opra Dani*; 29. *Artzita Bokor* (3); 30. *György János*; 31. *György András*; 32. Văduva lui *Johannes Görög*; 33. *Sütö Szimo* (1); 34. *Opra János* (1). 35. *Szávuly Bokor Senior* (1); 36. *Szavuly Bokor Junior* (2). 37. *Văduva lui Johannis Mohai* (4); 38. *Nyárádi Kosztin* (1); 39. *Nyaradi Vaszi* (1); 40. *Szavuly Istvan* (2); 41. *Kelemen Todi János* (2); 42. *Pásztor Gligor* (1); 43. Soţia lui *Szöts* (1); 44. *Kapás Vaszi* (1); 45. *Oláh Gyurka* (1); 46. *Oláh Vaszi*. Total 46 de capi de familie şi 50 de fii.

- Secuieni (Ujszékel): 1. *Szávuly Szimo*; 2. *Dán Palko* (3); 3. *Raduly Thodor*; 4. *Gyirkó Mihaly*; 5. *Lupuj Jantsi*; 6. *Nagy Tamás*; 7. *Kováts Marián* (2); 8. *Kováts Miklos* (1); 9. *Sztantsui György* (2); 10. *Dán Flora* (2); 11. *Dán Palko Senior*; 12. *Nyikula Palkó* (2); 13. *Gesát János*; 14. *Sztojka Istók*; 15. *Markuj Nika*; 16. *Katona Peti* (1); 17. *Keresztes János*; 18. *Tyukosi György* (2); 19. *Tyukosi János*; 20. *Mihály Thodor* (2); 21. *Oláh Mihály* (3); 22. *Pásztor Jantsi* (1); 23. Văduva lui *Georgii Keresztes* (2); 24. *Tanasi Lázár*; 25. *Raduly Mihály*; 26. *Raduly András* (1). Total 26 capi de familie şi 27 de fii.
- Ciucani (Csekefalva): 1. *Timár Demeter* (2); 2. *Raduly* (1); 3. *Sorbán Todor* (2); 4. *Báts Vaszi* (1); 5. *Kelemen Josef* (1); 6. *Sunka János* (1). Total 6 capi de familie şi 7 fii.
- Atid (Eted): 1. *Urszuly Jantsi*; 2. *Molduvan Gábor*. Total 2 capi de familie.
- Cuşmed (Kusmöd): 1. *Bokor Szavuly* (3); 2. *Major Thodor* (1); 3. Văduva lui *Michalis Herélt* (1); 4. Văduvă lui *Demetrii Veress*; 5. *Katona István*; 6. *Karatson Mihály* (1); 7. *Tekeres Gyurka*; 8. *Antsa Péter*; 9. *Veress Thomás* (2); 10. *Bokor Mihály* (2); 11. *Herélt Janos* (1). Total 11 capi de familie şi 11 fii.
- Crişeni (*Korispatak*): 1. *Lapadat Senior*; 2. *Lapadat Jantsi* (1); 3. *Pásztor Máthé* (1); 4. *Bokor István* (1); 5. *Molnár Demeter*; 6. *Kitsi Mihály* (1); 7. *Kitsi Jancsi*; 8. *Molnár Janos*; 9. *Kitsi András* (1); 10. *János Molnár* (1). Total 10 capi de familie şi 6 fii.

Total general 145 de capi de familie şi 167 de fii, aparţinători de biserica de rit grec neunit (ortodox), din Bodogaia, cu filiile aparţinătoare: Cristur, Secuieni, Ciucani, Atid, Cuşmed şi Crişeni.

Au contribuit la ridicarea bisericii din piatră următorii (în paranteză, suma, în florini ungureşti): *Popa Bas Mihály* (50); *Gábor Tamás* (10); *Buj Thodor* (5); *Balog Mihály* (10); *Balog Thodor* (10); *Muntyán Szimo* (5); *Vaszi Janos* (5); soţia lui *Balog Janos* (5); *Vaszi Simo* (5); *Barabás Thomas* (5); *Hordokány Ilyes* (10); *Bu János* (10); *Felsö Balog Thodor* (3); soţia lui *Szöts János* (4); *Gábor János* (5); *Buj Tamás* (10); *Buj András* (3); *Rukai István* (10); *Czifra János* (5); *Czifra Karatson* (5); *Vaszi Mihaly* (5); *Nunka György* (6); soţia lui Görög (4); *Gábor Mihály* (5); *Balog János* (5); *Olah Kosztandin* (3); *Beke János* (2); *Kováts Gyurka* (5); *Artzinta Szávuly* (5); *soţia lui Veres János* (5); *Szávuly Szimo* (5); *Bokor Martzi* (10). Total 240 florini ungureşti.

4. Idem, 115, dos. 14/1783: Conscripţia românilor ortodocşi (*Specificatio* seu *Conscriptio Valachorum Disunitorum*) din Scaunul Odorhei, Cercul superior Bezid:

Nr.	Numele românilor ortodocşi	Capi de familie		Copii		Contribuţie	
		Bărbat	Soţie	Fii	Fiice	Florini	Creţari
Satul Şoimuşu Mic (Kis Sollymos) aparţ. de biserica din Vidacutu (*M. Hidegkutiensem*)							
1.	*Gabriel Mathe*	1	1	2	1	7	6
2.	*Maldovan Dumitru*	1	1	1	-	3	51
3.	*Moldovan Mihály*	1	1	4	4	5	11
4.	*Moldovan Jakab*	1	1	3	3	3	50
5.	*Nanka György*	1	1	-	2	3	23
6.	*Máte György*	1	1	-	-	-	18
7.	*Todor János*	1	1	-	-	3	-
8.	*Pakular Juon*	1	1	-	-	3	-
9.	*Barbully Simo*	1	-	2	-	-	18
10.	*Todor Péter*	1	1	1	-	-	18
11.	*Seller Karátson*	1	1	2	2	4	36
12.	*Sellér János*	1	1	-	-	3	-
	TOTAL	12	11	15	12	37	51

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Şoimuşu Mare (*Nagy Sollymos*) - aparţinător de biserica din Vidacutu

1.	*Thomas Barabás*	1	1	2	-	5	13
2.	*Kerekes Gyorgy*	1	1	-	-	6	52
3.	*Văduva lui Georgy Lako*	-	1	-	-	-	12
4.	*Iosephi Roman*	-	1	-	2	-	12
5.	*Michael Roman*	1	1	-	-	2	56
6.	*Olah Vonyika*	1	1	1	1	-	35
7.	*Jánasko Janos*	1	1	-	3	4	50
8.	*Janasko Mihály*	1	1	1	1	1	46
9.	*Janos Mitra*	1	1	3	-	5	44
10.	*Ioannes Pasztor Senior*	1	1	-	-	-	51
11.	*Sztojka Roman*	1	-	1	3	-	18
12.	*Rar Iuon*	1	1	2	-	4	31
13.	*Serefán János*	1	1	2	-	8	22
14.	*Seresán Gligor*	1	1	1	1	4	38
15.	*Opra János*	1	1	5	-	4	27
16.	*Seresán János Junior*	1	1	1	2	5	25
17.	*Szimo János*	1	1	-	1	2	47
18.	*Barbully Gligor*	1	1	1	2	3	-
19.	*Seresán Thodor*	1	1	-	1	4	36
20.	*Galaczi Mihállj*	1	1	-	-	-	18
21.	*Major Vaszi*	1	1	1	1	10	3
22.	*Szimo Jantsi*	1	1	-	4	4	28
23.	*Szots Szávullj*	1	1	2	3	3	54
24.	*Joannes Pásztor Junior*	1	1	1	1	4	30
25.	*Kerekes Marian*	1	1	2	2	7	35
26.	*Sánta Simo*	1	1	4	-	5	45
27.	*Sánta* sau *Soldorfan Iliszia*	1	1	3	-	9	38
28.	*Ioannes Galaczi*	1	1	3	1	5	45
29.	*Soldorfán* sau *Santa Juon*	1	1	-	1	8	17
30.	*Kitsi János*	1	1	-	-	2	12
31.	*Thomás Lako*	1	1	2	1	4	16
32.	*Ioannes Barbullj*	1	1	1	1	-	42
33.	*Urgja Thodor*	1	1	1	2	3	40
34.	*Koszta Kozma*	1	1	2	2	14	50
35.	*Major Mári*	-	1	-	1	trăieşte din cerşit	
36.	*Major Panna*	-	1	1	-		"
37.	*Székelly Todor*	1	1	-	1	-	18
38.	*Moldovan Fulop*	1	1	3	1	-	18
39.	*Buni Bukur*	1	1	1	2	2	-
	TOTAL	35	38	47	41	155	44

Vidacutu (*M. Hidegkut*) - biserică proprie

1.	*Murza Tomás*	1	-	3	1	0	18
2.	*Ioannes Banko Senior*	1	-	3	2	5	56
3.	*Sándor Makave*	1	1	1	3	5	17
4.	*Ionnes Banko Junior*	1	1	2	-	3	54
5.	*Ioannes Kupás*	1	1	3	4	2	59
6.	*Kupás Thodor*	1	1	-	2	3	44
7.	*Kupas Szimo*	1	1	-	2	-	42
8.	*Ioannes Murza Junior*	1	1	1	2	5	54

www.cimec.ro / www.mncr.ro

9.	*Andreas Banko*	1	1	-	1	6	11
10.	*Stephanus Sándor*	1	1	3	1	5	57
11.	*Barta André*	1	1	2	1	3	38
12.	*Kupas Thamás neogamus*	1	1	-	-	-	18
13.	*Sellér György*	1	1	-	1	-	18
14.	*Seller Atyim*	1	-	-	1	5	30
15.	*Molduván Nyikulaj*	1	1	4	-	4	2
16.	*Bukur Thodor*	1	1	1	3	3	12
17.	*Molduván Pintyie*	1	1	-	-	4	15
18.	*Kakas János (Mediocris)*	1	1	-	1	trăieşte din cerşit	
19.	Văd. lui *Moldovan Kosztandi-*		1	2	-	-	12
20.	*Duka János*	1	1	1	-	1	-
	TOTAL	19	17	26	25	63	17

Ciba (*Csob*) - aparţ. de biserica din Vidacutu

1.	*Bukur János*	1	1	2	-	4	38
2.	*Dán Thodor*	1	1	-	-	1	-
3.	*Dán János*	1	1	1	-	1	-
4.	Văd. lui *Nemet Thodor*	-	1	-	-	-	12
	TOTAL	3	4	3	-	6	50

Roua (*Rova*) - aparţ. de biserica din Vidacutu

1.	*Stephanus Majer*	1	-	2	2	4	58
2.	*Major Szime*	1	-	-	-	3	18
3.	*Pásztor Mihály*	1	-	-	1	4	6
4.	*Kitzi Thodor*	1	1	2	1	1	-
5.	*Barta Urszuj*	1	1	2	-	3	48
6.	*Pásztor Demeter*	1	1	3	-	3	8
7.	*Demeter Mihállj*	1	1	1	3	1	-
8.	*Major Simo*	1	1	-	-	-	18
9.	Văduva lui *Pasztor Szávully*	-	1	2	1	-	12
	TOTAL	8	6	12	8	21	44

Eliseni (*Szt Ersebet*) - biserică proprie

1.	*Stephanus Fülöp*	1	1	-	1	-	18
2.	*Burján Szávulj*	1	1	-	2	3	-
3.	*Bukur Oláh*	1	1	3	1	5	49
4.	*Văd. lui Ioanis Kelemen*	-	1	-	-	-	12
5.	*Bela Imnia*	1	1	-	-	-	18
6.	*Ioannas Fülöp*	1	1	3	-	7	6
7.	*Ioanes Molnár*	1	1	-	1	-	18
8.	*Ioannes Kelemen Junior*	1	1	2	2	6	26
9.	*Illyés Molnar*	1	1	2	1	3	23
10.	*Michael Fülöp*	1	1	3	1	10	34
11.	*Ioannes Bukur*	1	1	1	3	4	32
12.	*Ioannes Gábor Junior*	1	1	1	3	-	18
13.	*Gábor Jakab*	1	1	1	3	3	35
14.	*Bukur Dani*	1	1	-	1	6	30
15.	*Michael Timár*	1	1	3	1	3	52
16.	*Michael Gergelly*	1	1	4	3	5	25
17.	*Szöts Ilia*	1	1	1	2	6	1
18.	*Gergelly Thodor*	1	1	1	2	5	44

www.cimec.ro / www.mncr.ro

19.	*Moldován Iordák*	1	1	2	4	6	24
20.	*Gergelly Bukur*	1	1	2	2	1	16
21.	*Gergelly Karátson Senior*	1	-	-	2	4	40
22.	*Osgjola János*	1	1	1	-	7	4
23.	*Gergellj János*	1	1	-	-	4	16
24.	*Gergellj Karátson Junior*	1	1	1	-	5	8
25.	*Prodan Simo*	1	1	1	-	3	18
26.	*Ioannes Szöts*	1	1	1	1	4	40
27.	*Pap Thodor*	1	1	2	2	2	33
28.	*Georgiu Szöts*	1	1	2	1	4	40
29.	*Moldován Istok*	1	1	1	1	4	23
30.	*Ioannes Tyukosi*	1	1	2	3	-	18
31.	Ţigan *Bartos Simon*	1	1	2	2	2	43
32.	*Lodullj János*	1	1	-	2	-	18
33.	*Magjari János*	1	1	2	2	-	18
	TOTAL	33	31	44	48	125	22

Jacu (*M. Sákd*) - aparţ. de biserica din Jacu Românesc (*Oláh Sakodiensem*)

1.	*Bukur Irimia*	1	1	1	-	5	7
2.	*Petrus Sánta*	1	1	-	-	1	37
3.	*Theodorus Kása*	1	1	-	1	-	18
4.	*Gabriel Kiis*	1	1	3	3	2	6
5.	*Olah Thodor*	1	1	2	-	2	32
6.	*Philippus Sánta*	1	1	-	1	5	31
7.	*Georgius Sánta*	1	1	1	4	5	43
8.	*Santa Thodor*	1	1	3	1	6	47
9.	*Szinna Iuon*	1	1	2	1	3	4
10.	*Szinna Vaszi*	1	1	2	1	3	28
11.	*Ioannes Kása*	1	1	3	1	4	52
12.	*Ioannes Sánta*	1	1	2	-	7	10
13.	*Buda Thoma*	1	1	2	-	7	7
14.	*Paulus Rácz*	1	1	-	-	-	18
15.	*Thodor Szávullj*	1	1	1	1	6	26
16.	*Szávullj János Neogamus*	1	1	-	-	-	18
17.	*Sellér Opra*	1	1	-	2	5	13
18.	*Pásztor Iantsi*	1	1	-	4	-	18
19.	*Bukur Mihállj*	1	1	2	3	5	19
20.	*Tamasi Szavullj*	1	1	3	-	5	26
21.	*Bukur Todor*	1	1	1	-	4	28
22.	*Pásztor Vaszi*	1	1	1	3	3	-
23.	*Bukur Atyim*	1	1	1	2	-	30
24.	*Guff Thodor*	1	1	1	1	2	30
25.	Văd. lui *Szots Illyés*	-	1	-	3	-	12
26.	*Michael Halász* necăs.	1	-	-	1	2	30
	TOTAL	25	25	31	34	89	38

Veţca (*Veczke*) - aparţ. de biserica din Jacu Românesc

1.	*Petrus Dánn*	1	1	4	2	4	36
2.	*Trunya Koszta*	1	1	-	-	-	18
3.	*Sorsán Thodor*	1	1	-	3	5	48
4.	*Ioannes Nyisztor*	1	-	1	1	2	30
5.	*Torsán Szimon*	1	1	-	3	-	18

www.cimec.ro / www.mncr.ro

6.	*Ioannes Halomány*	1	1	3	1	3	37
7.	*Georgius Sánta*	1	1	3	3	4	27
8.	*Ioannes Sánta senior*	1	1	1	-	5	2
9.	*Trunya Irimia*	1	1	2	-	4	7
10.	*Ioannes Sánta junior*	1	1	1	4	6	18
11.	*Thomas Halomány*	1	1	-	2	3	37
12.	*Ros Nyihaila*	1	1	1	-	-	18
13.	*Dán Máthé*	1	1	1	3	2	-
14.	*Molnár Vaszi*	1	1	3	2	2	-
15.	*Szöts Jantsi*	1	1	2	1	-	18
16.	Văd. lui *Ioannis Sütö*	1	1	4	2	-	12
17.	Văd. lui *Trucza Vaszi*	-	1	4	1	1	43
18.	Văd. lui *Thoma Nyikully*	1	-	4	2	-	12
19.	Văd. lui *Major Dani*	-	1	2	-	-	12
	TOTAL	17	17	36	30	50	33

Sălaşuri (*Székellj Szállás*) - aparţ. de biserica din Jacu Românesc

1.	*Torsan Praecup*	1	1	2	-	2	-
2.	*Pásztor Gjörgj*	1	1	-	-	2	-
	TOTAL	2	2	2	-	4	-

Dumitreni (*Szt. Demeter*) - aparţ. de biserica din Jacu Românesc

1.	*Fülöp Thodor*	1	1	4	2	2	20
2.	*Nicolaus Fülöp*	1	1	1	3	4	8
3.	*Kurta János*	1	1	-	2	3	-
4.	*Kurta Vaszi*	1	1	1	-	3	-
5.	*Ioannes Kelemen*	1	1	-	2	3	-
6.	*Petrus Kelemen*	1	1	2	1	3	-
	TOTAL	6	6	8	10	18	28

Bezidu (*Bözöd*) - aparţ. de biserica din Sângeorgiu de Pădure (*Szt. Gjörgyensem*)

1.	*Stephanus Boer*	1	1	2	1	-	40
2.	*Gabriel Turbát*	1	1	2	1	6	28
3.	*Balthazár Ostváth*	1	1	-	-	1	48
4.	*Major Kelemen*	1	-	3	1	6	52
5.	*Ioannes Bakalo*	1	1	2	2	6	37
6.	*Major Gligor*	1	1	2	1	6	18
7.	*Oláh Pável*	1	1	2	-	3	23
8.	*Ioannes Pap*	1	1	2	2	6	1
9.	Văd. lui *Hurubas Mihállj*	-	1	3	2	-	12
10.	*Seller Mari*	-	1	-	2	-	12
	TOTAL	8	9	18	10	27	24

Bezidu Nou (*B. Ujfalu*) - aparţ. de biserica din Sângiorgiu de Pădure (*Erdö Szt. Gjörgj*)

1.	*Ioannis Turbáth*	1	1	-	-	6	36
2.	*Czicze Vaszi*	1	-	-	1	-	18
3.	*Petrus Bukur*	1	1	1	1	6	18
4.	*Bukur Thodor*	1	1	3	1	1	-
5.	*Molnár Gábor*	1	1	3	3	8	28
6.	*Nicolaus Bukur*	1	1	-	-	-	59
7.	*Ioannes Molnár*	1	1	2	-	5	34
8.	*Michael Farkas*	1	1	2	1	4	24

www.cimec.ro / www.mncr.ro

9.	*Ioannes Orosz*	1	1	-	-	4	38
10.	*Czicze Tamás*	1	1	3	1	4	36
11.	*Sánta Vaszi*	1	1	3	-	3	33
12.	*Paskullj János*	1	1	1	2	5	15
13.	*Vadász Zaharia*	1	1	-	-	2	33
14.	*Ioannes Farkas*	1	1	-	2	3	12
15.	*Moldován Mihállj*	1	1	1	3	2	42
16.	*Tikosán Karátson*	1	1	2	-	4	43
17.	*Ioannes Tikosán*	1	1	1	1	10	42
18.	*Ioannes Hurubas*	1	1	2	1	4	20
19.	*Oláh Pável*	1	1	2	1	6	36
20.	*Prodán Miklos*	1	1	2	1	3	56
21.	*Ioannes Boér*	1	1	-	-	3	50
22.	*Prodán Atyim*	1	1	1	1	1	8
23.	*Ioannes Szöts neogamus*	1	1	-	-	-	18
24.	*Laurentius Rendes*	1	1	2	-	3	-
25.	*Prodan Mihály*	1	-	2	1	6	23
26.	Văd. lui *Stephan Molnár*	-	1	1	2	1	13
27.	*Sára Orosz*	-	1	-	-	-	12
28.	Văd. lui *Ioannis Bukur*		-	1	-	3	12
	TOTAL	25	26	34	26	106	

Bentid (*Bentzed*)

1.	*Nicolaus Bokor*	1	1	-	1	4	29

Crişeni (*Körispatak*) - aparţ. de biserica din Bodogaia (*A.B. Aszonyfalvensem*)

1.	*Kitsin Bukur*	1	1	1	2	2	15
2.	*Guff Andras*	1	1	-	1	2	-
3.	*Szöts Lapadat*	1	1	1	1	2	36
4.	*Ioannes Lapadát*	1	1	1	1	4	29
5.	*Kitzi Mihály*	1	1	1	2	2	31
6.	*Kurta Thodor*	1	1	-	2	2	45
7.	*Pakulár János*	1	1	-	-	2	30
8.	*Kitsi János junior*	1	1	1	-	2	30
9.	*Esztergas Vaszi*	1	1	-	-	2	18
10.	*Pakular János*	1	1	-	-	2	30
11.	*Sorbán Josef*	1	1	-	-	3	45
12.	*Sorbán Moses*	1	1	2	-	-	18
13.	*Sánta Maté*	1	1	2	1	3	-
14.	*Orbán János*	1	1	2	2	4	38
15.	*Molnár Thodor*	1	1	2	-	2	45
16.	*Fejér János*	1	1	2	1	2	40
17.	*Kitsid Annok*	-	1	1	-	-	12
	TOTAL	16	17	16	13	36	

Goagiu (*Gagy*) - aparţ. de biserica din Bodogaia

1.	*Ioannes Ravai*	1	1	-	-	5	42
2.	*Theodorus Szöts*	1	1	3	1	6	12
3.	*Stephanus Barabás senior*	1	1	-	-	6	3
4.	*Ioannes Barabás senior*	1	1	1	-	7	25
5.	*Michael Barabás*	1	1	2	2	4	55
6.	*Guja Mihály*	1	1	1	1	7	10

www.cimec.ro / www.mncr.ro

7.	*Guja Bogdány*	1	1	1	1	7	5
8.	*Molduván János*	1	1	4	1	3	19
9.	*Hurubás Vászi*	1	1	-	-	-	18
10.	*Joannes Barabás junior*	1	1	-	1	10	11
11.	*Ioannes Radullj*	1	1	4	1	5	2
12.	*Balás Bukur*	1	1	1	2	7	20
13.	*Urszuj János*	1	1	1	-	2	40
14.	*Kusba Szávulj*	1	-	1	1	7	54
15.	*Thomás Hurubás*	1	1	1	-	2	43
16.	*Hurubás Szávulj*	1	1	3	-	6	59
17.	*Ioannes Barabás minimus*	1	1	1	-	1	4
18.	*Szöts Demeter*	1	1	2	1	2	8
19.	*Georgius Barabas*	1	1	-	-	1	41
20.	*Michael Szöts*	1	1	-	-	2	54
21.	*Ioannes Guff*	1	1	2	-	-	39
22.	*Andreás Barabás neogamus*	1	1	-	-	-	18
23.	*Georgius Czifra*	1	1	1	2	-	38
24.	*Praecup Máté neogamus*	1	1	1	-	-	18
25.	*Praecup Simo*	1	-	-	-	4	32
26.	*Ioannes Bukur*	1	1	-	1	1	52
27.	Văd. lui *Georgy Hurubás*	-	1	1	1	1	10
28.	Văd. lui *Gregory Hurubás*	1	1	3	1	-	32
29.	Văd. lui *Joannis Simo*	-	1	2	1	-	12
30.	Văd. lui *Theodori Hoszszu*	-	1	3	-	-	12
	TOTAL	27	28	39	18		

Andreeni (*M. Andrásfalva*) - aparţ. de biserica din Bodogaia

1.	*Illies Thodor*	1	1	2	-	2	20
2.	*Illjés Vaszi*	1	1	-	-	3	44
3.	*Illjés Dumitru*	1	1	1	2	3	-
	TOTAL	3	3	3	2	9	4

Avrămeşti (*Szt. Abrahám*) - aparţ. de biserica din Bodogaia

1.	*Nyaguj Thodor*	1	1	5	2	4	47
2.	*Oláh Vaszi*	1	1	3	1	-	-
3.	*Vaszi Thomás*	1	1	1	4	3	26
4.	*Budai Lupuj*	1	1	2	2	2	56
5.	*Stephanus Csaki junior*	1	1	3	2	4	47
6.	*Joannes Budai*	1	1	-	1	3	9
7.	*Andreas Zab*	1	1	1	1	7	18
8.	*Zab Jakab*	1	1	-	1	2	29
9.	*Petrus Tímár*	1	1	1	3	3	3
10.	*Molduván Miklos*	1	1	1	2	2	26
11.	Văd. lui *Ioannis Molduván*	-	1	-	-	-	12
12.	*Molduván István neogamus*	1	1	-	-	-	18
13.	*Flora Páskully*	1	1	4	1	3	13
14.	*Stephanus Tyukosi*	1	1	1	2	4	55
15.	*Zab János neogamus*	1	1	-	1	-	18
16.	*Stephanus Csáki senior*	1	1	-	3	4	47
17.	*Stephanus Péter*	1	1	-	-	3	35
18.	*Georgius Budai*	1	-	-	-	-	18
	TOTAL	17	17	22	26	51	53

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ciucani (*Csekefalva*) - aparţ. de biserica din Bodogaia

1.	*Bints Rádully*	1	1	1	-	4	20
2.	*Sorbán Thodor*	1	1	2	-	5	6
3.	*Timár Demeter*	1	1	1	-	9	50
4.	*Báts Vaszilie*	1	1	2	2	3	42
5.	*Molduván János*	1	1	1	1	-	18
6.	*Iuon Radullj*	1	1	-	1	1	-
	TOTAL	6	6	7	4	24	16

Chedia Mare (*N. Kede*) - aparţ. de biserica din Bodogaia

1.	Văd. lui *Demetrii Szenyes*	-	1	-	-	-	12
2.	*Molnár Krista*	-	1	-	-	-	12
3.	*Jeremias Szávullj*	1	1	1	-	3	54
4.	*Ioannes Molnár*	1	1	2	1	3	-
	TOTAL	2	4	3	1	7	18

Medişoru Mare (*Medeser*) - aparţ. de biserica din Bodogaia

1.	*Micháel Csula*	1	1	2	1	5	-
2.	*Kusba János Caelibs*	1	-	-	-	1	45
	TOTAL	2	1	2	1	6	45

Turdeni (*Tordátfalva*) - aparţ. de biserica din Porumbenii Mari (*N. Galambfalvensem*)

1.	*Bukur Vonya*	1	1	4	2	5	6
2.	*Ioannes Finta*	1	1	3	1	4	54
3.	*Thomás Finta*	1	1	2	-	3	52
4.	*Michael Finta*	1	1	-	1	4	6
5.	*Ioannes Kádár*	1	1	1	3	-	18
	TOTAL	5	5	10	7	18	16

Cobăteşti (*Kobatfalva*)

1.	*Vaszi Muntyán Thodor*	1	1	-	2	2	27
	TOTAL GENERAL	294	251	384	316	980	14

5. Idem, Administrative, 113, dos.2, f.72-72: Conscripţia românilor ortodocşi din scaunul secuiesc Odorhei, aflători în cercul Mărtiniş, (*Conscriptio Valachorum Disunitorum in Sede Siculicali Udvarhely Processu H. Sz. Mártoniensi existentium*).

Nr.	Numele capului de familie	Numărul bărbaţilor	soţiilor	fiilor	fiicelor	Contribuţia Florini	Creţari
În satul Daia (*Dállya*) - ţine de biserica din Paloş - *Palosiensem*							
1.	*Ladislau Moldovány senior*	1	1	-	1	1	30
2.	*Joannes Moldovány*	1	1	-	1	1	5
3.	*Georgius Moldováy*	1	1	-	1	5	29
4.	*Ladislau Moldovány junior*	1	1	1	-	5	57
5.	*Ioannes Kusztura*	1	1	-	-	2	-
6.	Văd. *Sara Kusztura*	-	1	-	1	-	12
7.	*Stephanus Koszta*	1	1	-	1	-	18
8.	*Stephanus Czepelus*	1	1	-	-	3	1
9.	Văd. lui *Joannis Dubák*	-	1	1	4	1	50
10.	*Joannes Szekér*	1	1	1	2	2	-
11.	*Joannes Veress*	1	1	-	2	3	17

www.cimec.ro / www.mncr.ro

12.	*David Bartók*	1	1	1	-	1	18
13.	Văd. lui *Joannis Bartók*	-	1	2	1	-	12
	TOTAL	10	13	6	14		
	În satul Ighiu (*Egek*) - ţine de biserica din Paloş						
14.	*Johannes Hoszszu*	1	1	4	2	-	18
	În satul Sânpaul (*M. Sz. Pál*) - ţine de biserica din Paloş						
15.	*Andreas Sztojka*	1	1	2	1	-	18
16.	*Petrus Paratelj*	1	1	1	2	-	39
17.	*Stephanus Virág*	1	1	-	3	1	56
18.	*Joannes Mirtse*	1	1	1	2	4	12
	TOTAL (Ighiu + Sânpaul)	5	5	8	10		
	În satul Petreni (*Sz. Peter*)						
19.	*Bukur Kitsi*	1	1	1	4	2	20
20.	*Bukur Kelemen*	1	1	1	-	-	56
	TOTAL	2	2	2	4		
	În satele Orăşeni (*Városfalva*) şi Ioneşti (*Jánosfalva*) - ţin de biserica din Paloş						
21.	*Joannes Kódoly*	1	1	2	1	2	-
22.	*Petrus Janesi*	1	1	1	-	-	18
23.	*Joannes Balint*	1	1	1	2	3	20
24.	*Joannes Kelemen*	1	1	2	2	6	43
25.	*Joannes Kozman*	1	-	-	-	3	24
26.	Văd. lui *Bukur Kozman*	-	1	2	4	-	12
27.	*Lázar Kelemen*	1	1	2	-	4	56
	ToTAL	6	6	10	8	-	-
	În Satul Nou (*M. Ujfalu*)						
28.	*Bukur Sztojka*	1	1	1	-	-	-
29.	*Nicolaus Kabás*	1	1	-	-	3	54
30.	*Joannes Pásztor ziz şi Oláh*	1	1	1	-	3	39
	TOTAL	3	3	2	-	-	-
	În Ocland (*Okländ*)						
31.	*Joannes Gáne* zis *Kitsi*	1	1	-	3	-	-
32.	*Stephanus Zsombori*	1	1	1	1	-	18
33.	*Stephanus Tikosán*	1	1	2	-	-	18
34.	*Szimion Tikosán*	1	1	1	1	-	18
35.	*Ladislaus Béres*	1	1	-	1	-	18
	TOTAL	5	5	4	6	2	45
	În Crăciunel (*Karatsonfalva*)						
36.	*Joannes Czogolj*	1	1	1	3	8	46
37.	*Moses Czogolj*	1	1	1	-	3	9
38.	*Szimion Szarakulj*	1	1	-	1	3	48
39.	*Georgius Czogolj*	1	1	2	1	4	47
40.	*Nicolaus Kosztora*	1	1	3	4	2	41
41.	*Bukur Czogolj*	1	1	2	1	3	6
42.	Văd. *Joannes Moldovány*	-	1	1	-	-	12
43.	*Georgius Algya*	1	1	2	1	-	18

www.cimec.ro / www.mncr.ro

44.	*Stephanus Molnár*	1	1	1	1	3	48
45.	Văd. lui *Stephani Ulicze*	-	1	1	1	-	12
46.	Văd. *Maria Troyli*	-	1	-	1	-	12
47.	Văd. lui *Joannes Sajta*	-	1	1	-	-	12
48.	Văd. lui *Joannis Kattil*	-	1	-	-	-	12
	TOTAL	8	13	15	14	-	-
În Mereşti (*H. Almás*)							
49.	Văd. *Stephani Flora*	-	1	3	2	5	38
50.	*Joannes Ferentz*	1	1	1	-	4	41
51	*Stephanus Sándor*	1	1	2	4	22	15
	TOTAL	2	3	6	6	-	-
În Lueta (*Lövéte*)							
52.	*Bukur Godra*	1	1	2	-	-	18
	TOTAL	1	1	2	-	-	-
În Mărtiniş (*H. Sz. Márton*) - ţine de biserica din Paloş							
53.	*Bukur Godra*	1	1	2	-	3	19
54.	*Ladislaus Golitza*	1	1	1	-	5	29
55.	*Joannes Godra*	1	1	1	2	-	18
56.	*Stephanus Godra*	1	1	-	-	4	20
57.	*Nicolaus Kozmán*	1	1	-	-	1	-
58.	*Petrus Csaloka*	1	1	1	-	2	30
59.	*Nicolaus Moldovány*	1	1	2	2	5	13
60.	*Stephanus Vak*	1	1	2	1	4	30
61.	*Joannes Lászlo*	1	1	1	-	3	-
62.	*Joannes Tikosi*	1	1	-	1	3	44
63.	*Joannes Lászlo*	1	1	-	4	4	33
64.	*Joannes Szebeni*	1	1	1	1	-	-
65.	*Joannes Berze*	1	1	1	-	4	10
66.	*Joannes Godra*	1	1	-	-	-	18
67.	*Bukur Vak*	1	1	1	-	3	-
68.	*Joannes Lászlo*	1	1	2	-	4	33
69.	*Georgius Vontsa*	1	1	-	-	-	-
70.	*Michael Rácz*	1	1	-	-	-	-
71.	*Moses Oláh*	1	1	-	-	4	18
72.	Văd. lui *Joannes Rátz*	-	1	1	-	3	1
73.	*Joannes Galaczi*	1	1	1	-	2	40
74.	*Nicolaus Ustgyárto*	1	1	1	1	3	56
75.	*Petrus Mánik*	1	1	2	2	2	53
76.	*Ladislaus Czigány*	1	1	-	-	1	-
77.	*Demetrius Berzán*	1	1	-	-	4	15
78.	*Bukur Galaczi*	1	1	-	-	4	28
79.	*Joannes Koszti Steph.*	1	1	-	-	2	-
80.	*Joannes Kanya*	1	1	2	-	1	-
81.	*Joannes Sonya*	1	1	2	1	-	18
	TOTAL	28	29	24	15	-	-
În moşia Locodeni *(Lokod)* - la biserica din Porumbenii Mari (*N. Galamfalvenis*)							
82.	*Andreas Hajos*	1	1	-	3	2	-
În Chinuşu (*Kenos*)							

www.cimec.ro / www.mncr.ro

83.	*Stephanus Maczás*	1	1	1	3	3	52
În Teleac (*Telekfalva*)							
84.	*Joannes Stephán*	1	1	2	1	6	29
În Feliceni (*F. Boldog aszzonyfalva*)							
85.	*Andreas Thodor*	1	1	2	-	1	4
	la biserica din Porumbenii Mari						
86.	*Joannes Sorbán*	1	1	2	-	-	-
	la biserica din Paloş						
	TOTAL GENERAL	75	85	86	85	-	-

6. Idem, Administrative, 113, dos.2 Culte f.77-78 Conscripţia românilor ortodocşi din Cercul Atid (*Conscriptio Valachorum Disunitorum in Processu Etediensi*).

Numele		Capi de familie		Fii		Slujitori		Cota contrib	
Sate	Locuitori	B	F	B	F	B	F	Flor.	Creiţari
Ocna	*Barabás István*	1	1	-	2	-	-	3	38
de Sus	*Barabás János*	1	1	-	-	-	-	-	18
(*Sofalva*)	*Barabás Mihály*	1	1	-	-	-	-	3	3
	Barabás András	1	1	1	3	-	-	3	14
	Tatár János	1	1	-	-	-	-	3	48
	Bukur György	1	1	2	-	1	1	3	25
	Totor János	1	-	-	-	-	-	3	3
	István Iljés	1	1	1	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Lengjel András	1	-	-	-	-	-	"	"
	Farkas Janos	1	1	-	-	-	-	3	24
	Farkas György	1	1	2	4	2	-	6	47
	Oláh Lörintz	1	1	1	-	-	-	2	24
	Thodor István	1	1	2	3	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	TOTAL	13	11	9	12	3	1		
Corund	*Bukur János*	1	1	1	1	-	-	3	40
(*Korond*)	*Botskoros János*	1	1	5	1	-	-	-	30
	Botskoros Thodor	1	1	3	-	-	-	2	-
	Simo Andras	1	1	-	1	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Simo Mihály	1	1	1	1	-	-	2	-
	Moldován János	1	1	-	1	-	-	-	18
	Nagy Thodor	1	1	1	-	-	-	5	20
	TOTAL	7	7	11	9	-	-	-	-
Şiclod	*Spornyik János*	1	1	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
(*Siklod*)	*Bukor Szávuj*	1	1	3	2	-	-	8	40
	Molnár János et *Simo*	2	1	-	-	-	-	11	49
	Thodoran Thodor	1	1	1	-	-	-	6	52
	Vonulj János	1	1	2	-	-	1	8	41
	Vonulj János jr.	1	1	2	1	-	-	3	33
	Katona Márton	1	1	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	TOTAL	8	7	8	3	-	-		
Solocma	*Zsámbra Peter*	1	1	4	1	-	-	3	23
(*Szolokma*)	*Csaloka Iakabb*	1	1	2	2	-	-	-	18
	TOTAL	2	2	6	3	-	-		
Cuşmed	*Botskoros Thamas*	1	1	4	2	-	-	5	57
(*Küsmöd*)	*Bukur Szávuj*	1	1	3	4	-	-	5	32
	Pora Thodor	1	1	2	-	-	-	6	42

www.cimec.ro / www.mncr.ro

	Katona István	1	1	1	1	-	-	-	18
	Kerekes Ianos	1	-	-	-	-	-	1	39
	Tekeres György	1	1	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Antsa Péter	1	1	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Văd. *Veres János*	1	-	-	1	1	-	nu s-a găsit în tabel	
	Moldován Péter	1	1	2	2	-	-	2	10
	Bukur Mihálj	1	1	2	-	1	-	2	5
	Bukur Gyórgy	1	-	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Tekeres Mihálj	1	1	-	2	-	-	-	18
	Karátson Mihálj	1	1	-	-	-	-	3	30
	Magyary János	1	1	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	TOTAL	14	11	14	14	2			
Atid	*István Mihály jr.*	1	1	3	1	-	-	6	59
(*Etéd*)	*István Mihály sr.*	1	-	-	-	-	-	6	-
	Katona Péter	1	1	2	-	-	-	-	18
	Zakariás István	1	1	1	1	-	-	5	30
	Gábor István	1	1	5	-	-	-	5	29
	Máté Urszulj	1	1	2	-	-	-	5	14
	Nagy Gábor	1	1	1	3	-	-	3	5
	Veres Iános	1	-	1	1	-	-	3	-
	Dombrád János	1	1	-	2	1	-	2	20
	Kerekes István	1	1	1	2	-	-	4	7
	Barta Fülöp	1	1	1	3	2	-	2	41
	Kosztin Szávuj	1	1	3	2	-	-	2	54
	Kerekes Thodor	1	1	3	3	-	-	3	24
	Major György	1	1	-	1	-	-	1	2
	Molnár István	1	1	1	1	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Veres Demeter	1	1	1	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	Máté Janos	1	1	1	1	-	-	5	14
	Moldovan Lupuj	1	1	-	1	-	-	3	6
	Grász Demeter	1	1	-	-	1	-	2	-
	Simo Oláh	1	-	-	1	-	-	-	32
	văd.*Jakabb Olá*	1	-	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
	TOTAL	21	17	26	23	4	-		
Inlăceni	*Czifra János*	1	1	3	2	-	-	2	52
(*Ellaka*)									
Firtuşu	*Jakabb Gergelj*	1	1	2	4	-	-	nu s-a găsit în tabel	
(*Váralja*)									
Păuleni	*Katona Gyorgy*	1	1	1	-	1	-	7	58
(*Pааlfalva*)	*Simo Ianos*	1	1	3	1	-	-	3	45
	TOTAL	2	2	4	1	1	-	-	-
Praid	*Molnár Sándor*	1	1	-	-	-	-	nu s-a găsit în tabel	
(*Parajd*)	*Nyisztor György*	1	1	1	-	-	-	3	9
	Kinda Iános	1	1	2	1	-	-	4	50
	Bentze Lupuj	1	1	2	1	-	-	2	-
	Raduj István	1	1	-	-	1	-	5	24
	Raduj András	1	1	1	2	-	-	2	20
	Oláh Pista	1	1	1	-	-	-	3	48
	Guron Fülöp	1	1	-	-	-	-	2	20
	Guron Pista	1	1	1	2	-	-	2	-
	TOTAL	9	9	8	6	1	-	-	-

7. Idem,Administrative 113, dos.2 Culte, f.68; Conscripţia românilor din parohia Bezidului Nou, care

www.cimec.ro / www.mncr.ro

de bună voie au fost ortodocşi, dar acum sunt reîntorşi la uniţi (*Conscriptio Valachorum In Ecclesiam Bözöd Ujfalviensium, eorum qui volebant esse Disuniti, sed jam sunt redituri ad Unitos*).

Numele capului de familie	Numărul capilor de familie	Soţie/mamă	Fii	Fiice	Total
1. *Bukor Péter*	1	1	-	1	3
2. *Bukor István*	1	1	-	-	2
3. *Bukor Thodor*	1	1	3	1	6
4. *Bukor Miklos*	1	1	-	-	2
5. *Tikusán János*	1	2	2	-	5
6. *Tikusán Kovas*	1	1	2	-	4
7. *Orosz Iános*	1	1	-	-	2
8. *Farkas Mihalj*	1	1	2	1	5
9. *Farkas Iános*	1	1	-	1	3
10. *Bokor Iános*	1	1	2	1	5
11. *Hurubas Iános*	1	1	2	1	5
12. *Istok Mihálj*	1	1	2	-	4
13. *Páskully Iantsi*	1	1	1	2	5
14. *Moldován Mihalj*	1	2	1	2	6
15. Văduva lui *István Moldovan*	-	1	1	1	3
16. *Rendes Lörintz*	1	1	2	-	4
17. *Csice Thómas*	1	2	3	-	6
18. *Turbôt Iános*	1	1	-	-	2
19. *Kosarkötö Vaszi*	1	1	3	-	5
20. *Molnár Gabor*	1	1	3	3	8

8. Idem, 113, dos.2. Culte, f. 31-32

9. Idem, Administrative 113, dos 2 Culte/1783, f.33: Capii de familie care, împreună cu copiii şi familia au trecut de la religia unită (greco-catolică) la religia românească de rit grecesc neunit (ortodoxă), din ziua publicării edictului de toleranţă:

1. Bodogaia (*Also Boldog Aszszonifalvan*): *Vaszi János*, cu soţia *Aniska*, fiii *Vaszi* şi *Iosi* şi fiica *Maria;* soţia lui *Irimias*, cu fiul *Iantsi* şi fiica *Maria*, soţia lui *Muntyán Iános*, cu fiii *Iantsi* şi *Tamás*; *Bolog Todor*, cu fiii *Iantsi* şi *Simo* şi fiica *Iutzi;*

2. Cristuru Secuiesc (*Kereszturfalvan*): *Kelemen István*, cu soţia *Annok*, fiul *Mihálly* şi fiica *Panna*;

3. *Timafalvan* (contopit apoi cu Cristuru Secuiesc): *Kelemen Iános*, cu soţia *Flora*, fiii *Iantsi*, *Pista*, *Mihálj* şi *Todor* şi fiicele *Panna* şi *Kati*.

4. Ciucani (*Csekefalván*): *Sorbán Todor*, soţia *Boricza* şi fiii *Péter* şi *Iantsi*.

5. Avrămeşti (*Sz.Abraham*): *Csáki István*, soţia *Maria*, fiii *Mihálj*, *Tamás* şi *Gyurka* şi fiica *Panna; Molnár Péter*, cu soţia *Flora*, fiul *Péter* şi fiicele *Maria* şi *Sztánka*; *Budai Iános*, cu soţia *Iutka* şi fiica *Virág; Csiki István* bătrânul, cu soţia *Sára* şi fiicele *Sára*, *Maria* şi *Panna;* văduva lui *Szöcs*, *Annok*, cu fiul *Szöcs Iantsi* şi fiica *Eva*; *Pásculj* cu soţia *Panna*, fiii *András* şi *Jantsi* şi fiica *Ilona*.

6. Goagiu (*Gagjba*): *Hurubas Vászi*, cu soţia *Boricza; Hurubas Száuly*, cu soţia *Mária* şi fiii *András* şi *Iantsi; Hurubás Iános*, cu fiul *Sándor; Guja Bogdánj*, cu soţia *Aniska*, fiul *Iántsi* şi fiica *Mária; Szöcs Todor*, cu soţia *Annok*, fiii *Andras*, *Demeter* şi *Pista* şi fiica *Aniska*; *Szöcs Mihálj*, cu soţia *Ilona*, şi fiica, de ţâţă, ca vârstă (*tsets szopo*), *Kati*; *Balás Bukur*, cu soţia *Mária*, fiul *Iantsi* şi fiica *Iuczi; Urszulj Iános*, cu soţia *Jutka*, fiul *Jantsi*, de ţâţă (*tsets szopo*), *Barabás Iános*, cu soţia *Maria* şi fiul *Pista; Barabás András*, cu soţia *Maria*, *Barabás Györgj* cu soţia *Boricza*; *Barabás Jstván*, cu soţia *Kata*: *Barabás János*, cu soţia *Boricza*; *Hurubás János*, cu soţia *Maria* şi fiul *Jantsi*; văduva lui *Hurubas Gergelj*, cu fiii *Miklos*, *Száuly* şi *Gábor; Vaszi Iantsi* cu soţia *Maria*, fiii *Gjurka*, *Todor*, *Demeter* şi *Pista* şi fiica *Kati*; văduva lui *Szöcs Vaszi*, *Maria*; văduva lui *Hurubás Györgj*, *Panna*, cu fiul *Mihállj* şi fiica *Maria*; *Praecup Mathe*, cu soţia *Maria*, cu mama *Ilona* şi cu cumnata (*Hugo*) *Annok*; *Guja Mihalj*, cu soţia *Iutka*; *Ravai Ianos*, cu soţia *Annok*; *Ravai Demeter*, cu soţia *Matsinika*, fiul *Iantsi* şi fiica *Rachel*; *Ravai György*, cu soţia *Faustina; Barabas Mihallj*, cu soţia *Maria*, fiul *Mihálj* şi fiicele *Iuczi* şi *Ilonka* - de ţâţă (*tsets szopo*); *Márnás Vassi*.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

7. Filiaş (*Fiatfalva*): *Kopzás*, cu soţia *Jutka; Trapadus Oláh*, cu soţia *Flora*.
8. Şimoneşti (*Semenfalva*): *Fogarosi Pál*, cu fiul *Pál* şi fiica *Boricza*.
10. Idem, Administrative 113, 2 Culte/ 1783, f.69: Tabelul românilor care, potrivit relatării arhidiaconului de rit greco-catolic, vreau să se despartă de unire (*Specificatio Valachorum juxta expositionem R.D.Archi Diaconi Greaci Ritüs Unitorum ab unione deficere volentium*).

Rugăneşti (*Rugonfalva*):
1. *Kitsi Györgj*
2. *Petre*
3. *Kitsi János*
4. *Gyergje Tikusán*
5. *Petre Tikusán*

Bodogaia (*Also Boldogaszszonfalva*)
6. *Todi Miska*
7. *Todi Todor*

Secuieni (*Ujszékel*)
8. *Száulj Bukur*
9. *Száulj Iantsi*
10. *Száulj Alde*
11. *Radulj Todor*
12. *Márjas Mihálj*

Timafalva
13. *Todi Iantsi*
14. *Kálbori Vaszi*

Cristuru Secuiesc (*Kereszturfalva*)
15. *Frunza Mihállj*

Ciucani (*Csekefalva*)
16. *Sorbán Todor*
17. *Sorbán Péter*

Avrămeşti (*Sz Abraham*)
18. *Tsáki István Junior*
19. *Pasculj Oláh*
20. *Molnár Petér*
21. *Budai Iantsi*
22. *Tsáki István Senior*
23. Văduva *Oláh Annok*

Goagiu (*Gagj*)
24. *Hurubas Vaszi*
25. *Guja Bogdánj*
26. *Szöts Todor*
27. *Balás Bukur*
28. *Barabás János Senior*
29. *Barabás János Junior*
30. *Urszulj János*
31. *Barabás István*
32. *Hurubas Tamás*
33. *Vaszi János*
34. *Praecup Máthé*
35. *Hurubás Györgj*
36. *Andris János*
37. *Cziffra Györgj*
38. *Barabás Mihállj*
39. *Barabás Györgj*
40. *Szöcs Mitra*
41. *Ravai János*
42. *Guja Mihallj*
43. Văduva lui *Hurubas Gergelj*
44. Văduva lui *Simo János*

Simoneşti (*Simenfalva*)
45. *Mirtse Györgj*
46. *Mirtse Peter*
47. *Mirtse András*
48. Bătrânul *Avrám*
49. *Roska Bukur*

11. Idem, Administrative 115, dos . 10 f.28: Românii (*az Olahok*) trecuţi de la "Unire" (*Uniorol*) la religia "schismatică" (*schismatika vallása*):
Mărtiniş (*H.Szent Martonba*): *Golicza Vaszij, Godra Samu, Berze Demeter, Vak Bukur, Vak Istok, Godra Bukur, Godra Ianos, Csaloka Peter, Bros Ianos, Üstös Miklos, Galaczi Bukur, Koszti Janos, Halmagij Mojsza, Vartatás János, Vartatás Mihálj, Galaczi Mate*, văduva lui *Tikusan Bukur, Poke Opra, Rácz Mihállj, Berze Janos Sz. Martoni, Racz János*, ajutor de morar (*Az Also Molnar*) - *Lászlo János*, morarul din mijlocul satului (*A Falu közöt valo Molnar*) - *Janos*;
Lueta (*Lövéten*): *Sztojka Istvan;*
Mereşti (*Almasan*): văduva lui *Flora Istvan;*
Sânpaul (*Sz.Palon*): *Mirtse Janos*;
Crăciunel (*H.Karatsonfalvan*): *Czoguj Bukur, Kusztura Miklos, Golicza János;*
Ocland (*Oklandon*): *Vaszij*, vărul (*veje*) lui *Kitsi János*.
„Aceşti români au ţinut de popa unit până acum, dar când s-a făcut conscripţia s-au declarat la schismatici" (*irattak magakat Schismatikusoknok*) - se mai spune în document.
12. Idem, Administrative 115, dos. 1 f.8 Românii uniţi (*A Unitus Oláhok*) care şi-au schimbat credinţa: Rugăneşti (*Rugonfalvan*): *Kitsi Gyorgy* cu fiul *Kitsi Janos. Tyukosi Gyorgy, Tyukosi Peter* şi *Szavully* din Chidea (*N.Kedebe*) - trecuţi la neuniţi.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Porumbenii Mari *(N.Galanbfalvan)*: *Simo Janos, Dragany Janos, Pais Janos* - au rămas la religia unită. De la religia română schismatică *(Csismaticus Ola Vallásrol)* a trecut la credinţa reformată văduva lui *Simon* din Betesti (*Betfalvi)* şi fata lui *Tyukosi Bokor* din Porumbenii Mari (*Nagy Galamfálvi*) a trecut la religia unitariană.

13.Idem, Administrative 115, dos. 10 f.20-21;a). Numele "schismaticilor" români:

Păuleni (*Palfalvában*): *Katona György, Simo János;*

Firtuşu (*Városljaba): Jakab Gergélj;*

Inlăceni *(Enlakán): Czifra János;*

Corund *(Korondon): Bocskoros Todor, Bokor János, Moldván János,Bocskoros János;*

Ocna de Sus *(Sofalva): Barabás János, Barabás András, Barabás Mihálj, Barabás István, N[agy] Farkas János, Farkas Györgyi, Kiis István, Kiis János, Tatár János, Olá Lörincz, Bokor György, Iljés Olá, Deák Pandi*, văduva lui *Zaharias, Borka, Nisztor Péter*;

Solocma *(Szolokmába): Sámra Peter, Csaloja Jakab, Arkosi Mihálj*;

Atid (*Eteden): István János, István Mihálj, Máté Urszulj, Sebescsén István, Katona Péter, Kerekes Todor, Major Gábor, Dombrádj Janos, Kosztin Szávulj, Gábor István, K(is) Jstván Mihálj, Zakariás István, Maté Janos, Moldován Lupulj, Bursa Fülöp, Kerekes Jstván, Moldván Pál, Veres Demeter, Maga Gábor, Simo Major;*

Şiclod *(Siklodon): Bokor Szávulj, Fodorián Todor, Molnár János, Katona Máté, Moldván Gabor, N*(agy) *Vonulj János, K*(is) *Vonulj János, Polinik János.*

Praid (*Paraljdon): Nisztor György, Bencze Lupulj, György Sándor, Kinda János, Bogdán János.*

Cuşmed *(Küsmödön): Ansa Péter, Karácson Mihálj, Bokor Mihálj, Bokor György, Bokor András, Moldván Péter, Tekeres György, Tekeres Mihálj, Kerekes János, Bocskoros Tamás, Bokor Szávulj, Pora Todor*, văduva lui *Veres János*, văduva lui *Blotár Mihaly, Lupulj Mihálj, Kiis Katona István.*

b). Numele românilor "uniţi" *(Sacrae Unionis)*

Praid (*Paraljdon): Radulj István, Rádulj András, Guron István, Guron Fülöp*, văduva lui *Guron János*, văduva lui *Olá István, Molnár István*, văduva lui *Olá Mihálj*, văduva lui *Pap Nisztor*;

Ocna de Sus (*Sofalván): Kuljon János, Szoha István.*

Oţeni *(Acshaba): Olá János, Rácz István*, văduva lui *Rácz Péter, Rácz János*;

Cuşmed (*Küsmodön): N*(agy) *Katona Jstván;*

Corund *(Korondon): Nagy Todor, Katona György, Simo András, Simo Mihály, Kurta Mihálj, Kurta Támas, Kurta János, Sebe János, Budai János;*

Lupeni *(Farkaslakán): István Major, Molnár János, Radulj András;*

Păltiniş *(Kecsetbe): Csaloka Gyorgy, Nyágulj Sándor, Simo Mihálj.*

14. Idem, Administrative 119,f. 5-6: Numele românilor neuniţi, trecuţi de la "unire" (*Consignatio Valachorum Dis Unitorum a Sacra Unione deficientium*), capi de familie (*Patres Familiae*):

Goagiu (*Gagj): Hurubás Vaszi, Guja Bogdanj, Szöts Todor, Balás Bukur, Barabás János Junior, Urszulj János, Barabás Jstván, Hurubas Tamás, Vaszilj János, Praecup Máthé*, văduva lui *Hurubas Gergelj*, văduva lui *Hurubas Györgj, Andris János, Cziffra Györgj, Barabás Mihállj, Barabás Györgj, Szöts Mitra, Ravai János, Guja Mihallj*, văduva lui *Simo János, Pasculj Oláh* din Avrămeşti (ex. *Sz. Abr*:).

Avrămeşti *(Sz. Abraham): Tsaki István Junior, Tsáki István Senior, Molnar Péter*, văduva *Oláh Anna;*

Ciucani (*Csekefalva*): *Sorbán Todor, Sorbán Peter;*

Timafalva: *Kabás Vaszi;*

Bodogaia *(A.Boldagaszszonifalva): Felsö Balog Todor*, văduva lui *Veres* alias ***Muntyán János***, *Veres* alias *Muntyan Mihálly;*

Secuieni *(Ujszékely)*: *Márjas Miklos, Frunza Mihállj, Száulj Bukur, Szaulj Jantsi, Szaulj Aldas, Raduj Todor*;

Soimuşu Mare (*Nagj Soljmos): Janosko Iános; Janosko Miklos, Lászlo Tomás, Pásztor János Senior;*

Jacu *(N.Sakodon): Santa Fülöp, Szima Juon, Puff Todor.*

15. Idem, Administrative, 119, f. 6v-7:

Numele celor trecuţi la "unire" (*ad Sacram Unionem)*, capi de familie (*Patrum familias*):

Crişeni (*Korospatakon): Esztergaros Vaszi*, cu soţia *Boricza; Serban Mozes*, cu soţia *Jutzi;*

Bezidu Nou (*B.Ujfaluban)*: 1. *Bukur Peter*, cu fiii *János* şi *István*, soţia *Mari, Pôp Bori* şi fata ei *Maria*;

www.cimec.ro / www.mncr.ro

2. *Bukur Miklos*, cu soţia *Boricza* şi fata *Ilona*; 3. *Bukur Todor*, cu soţia *Maria* şi fiii *Mihály, György, István, Todor* şi fiica *Maria;* 4. *Turbát János*, cu soţia *Eva*; 5. *Molnár János*, cu soţia *Theodora* şi fiii *Jantsi* şi *Jakab*; 6. *Santa Vaszi*, cu soţia *Boricza* şi fiii *Jánoss, Todor* şi *Abrahám*; 7. *Istok Mihállj*, cu soţia *Sára* şi fiul *Mihállj*; 8. *Pasculj Jantsi*, cu soţia *Jutzi*, fiul *Gjurka* şi fiicele *Eva* şi *Maria*; 9. *Czicze Tamás*, cu soţia *Theodora*, fiii *Thodor* şi *Jantsi* şi bunica (*Anyossa*) *Theodora;* 10. *Tikusan Kratson*, cu soţia *Margit*, fiul *Gyurka* şi bunica *(Anjossa) Kata*, cu fiul *Miklos* şi fata *Kata;* 11. *Szöts Péter*, cu soţia *Theodora* şi fiica *Eva;* 12. *Molnár Gábor*, cu soţia *Anna*, fiii *Jantsi, Peter, Gyurka* şi fiicele *Eva* şi *Maria*; 13. *Hurubás János*, cu soţia *Anna*, fiii *Todor* şi *János* şi fiica *Maria*; 14. *Ilona*, văduva lui *Kotsis István;* 15. *Tikusán János*, cu soţia *Ilona*, fiul *Gyurka* şi mama *Jutka*; 16. *Orosz János*, cu soţia *Boritza*; 17. *Farkas János*, cu soţia *Aniska* şi fiicele *Maria* şi *Iutzi*; 18. *Farkas Mihállj*, cu soţia *Jutka*, fiii *Vaszi* şi *Demeter* şi fiica *Maria;* 19. *Zaharia*, cu soţia *Flora*, bunicul *(Apossa) Vaszi* şi fata acestuia, *Jutzi*; 20. *Rendes Lörintz*, cu soţia *Sofi*, fiii *Mihállj* şi *Peti*; 21. *Istok Major*, cu soţia *Sara* şi fiul *Gábor*.
Timafalvan: *Todi János*, cu soţia *Flora*, fiii *Jancsi, Pista, Miska, Todi, Gyurka* şi fiicele *Pauna* şi *Kati*.
Bodogaia (*A.Boldogaszonfalvan*): *Todi Miska* şi *Todi Toder*.
16. Idem, Administrative, 155, nr. 613.
17. Idem, Administrative, 161, nr. vechi 1353, f.5.
18. Idem, Administrative, 161, nr. vechi 1422, f. 3-5.
19. Idem, Administrative, nr. 201/1788, dos. 3 Culte:
Conscripţia familiilor ortodoxe (*Conscriptio Familiarum Disunitorum*) din protopopiatul Sighişoarei *(Shesburgiensis)*, întocmită la 9 iulie 1788 de Josephus Jeddi, vicejude al nobililor cercului Cristuru Secuiesc şi de „*Protopop Teodor Dulbea m.p. al Sesburgului*" (semnat astfel, în limba română, cu litere chirilice).

Nr. localităţii	Numele localităţilor	Numele familiilor: Capabile de plata sidoxială	Incapabile de plata sidoxială	In total	Biserici şi numele preotului
1.	Porumbenii Mari (*Nagj Galamfalva*)	47	10	57	1
2.	Mugeni *(Bögöz)*	11	6	17	
3.	Ulieş *(Kányad)*	7	2	9	
4.	Dârjiu *(Ders)*	7	2	9	
5.	Mujna *(Musna)*	6	3	9	
6.	Lutiţa *(Agjagafalva)*	6	2	8	
7.	Mătişeni *(Matisfalva)*	2	2	4	
8.	Aluniş *(Magjaros)*	6	3	9	
9.	Dobeni *(Dobofalva)*	3	1	4	
10.	Tăietura *(Vágás)*	2	2	4	
11.	Porumbenii Mici *(Kiis Galamfalva)*	7	3	7	*Popa Ionás Petrutz*
12.	Beteşti *(Bethfalva)*	13	6	19	
13.	Rugăneşti *(Rugonfalva)*	2	2	4	
14.	Şimoneşti *(Simenfalva)*	3	-	3	
15.	Turdeni *(Thordátfalva)*	1	1	2	
16.	Tărceşti *(Thartsafalva)*	2	-	2	
17.	Feliceni *(Felsö Boldog Aszyonyfalva)*	1	-	1	
18.	Hoghia *(Hodja)*	1	1	2	
19.	Dejuţiu *(Detsfalva)*	-	1	1	
20.	Bodogaia *(Also Boldog Aszszonyfalva)*	29	6	35	2
21.	Secuieni *(Ujszékelly)*	14	5	19	
22.	Ciucani *(Csekefalva)*	3	-	3	
23.	Avrămeşti *(Sz. Abraham)*	6	3	9	
24.	Andreeni *(Andrásfalva)*	2	-	2	
25.	Goagiu *(Gagy)*	2	1	3	
26.	Chedia Mică *(Kis Kede)*	1	-	1	

www.cimec.ro / www.mncr.ro

27. Mărtănuş *(Martonos)*	2	1	3		*Popa Michaël Bojj*
28. Atid *(Etéd)*	1	-	1		
29. Cuşmed *(Kismöd)*	6	5	11		
30. Cristuru Secuiesc *(Kereszturfalva)*	18	5	23		
31. Cristuru Secuiesc, oraş *(Keresztur Varossa)*	1	3	4		
32. *Timafalva*	8	3	11		
33. Medişoru Mare *(Medesér)*	-	1	11		
34. Filiaş *(Fiatfalva)*	16	11	27	3	Iohannes Veteran

Unpublished Features Of The Romanian Confessional Structure From Odorhei Seat During The Last Decades Of The 18th Century.

SUMMARY

Important records from the Archives of Cluj come to complete the Romanians'well - knoun censuses from 1733, 1750, 1755, 1760-1762, etc. These records, discovered lately, are a series of censuses concerning Romanians divided into confessions from different places of Odorhei Seat, during the last decades of the 18th century.

The above-mentioned censuses are extremely important because they are nominal. Making a search we are able to find out both the number aud the names of the Romanians who are either Orthodox or Greek Catholic from the places in Odorhei Seat you are interested in.

The records are significant for the historical destiny of the Romanian communities from this area, also through frequent transitions from a Romanian religion to the other one, through the religions meves owing to Joseph the Second's decree of toleration 1783 (a complaint of the Orthodox Romanians from Goagiu is eloquent from this point of view), through demographic and anthroponomical aspects, through the data about the churches, and the structure of the Romanian parishes from this Szeckler seat of the period mentioned.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ANGVSTIA, 3, 1998, p.423-434

CRONICA ACTIVITĂŢII PE ANUL 1997

Valeriu Cavruc, Ioan Lăcătuşu

Participări la manifestări ştiinţifice

Simpozionul "Personalitatea domnitorului Alxandru Ioan Cuza", organizat împreună cu Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna" şi Cercul Militar Sf. Gheorghe, Sfântu heorghe, 24 ianuarie 1997:

Vasile Stanca - "Unirea Principatelor oglindită în presa franceză"

Constantin Gheorghincă - "Alexandru Ioan Cuza şi Armata"

Ioan Solomon - "Reforma legislativă întreprinsă de Alexandru Ioan Cuza"

Ioan Lăcătuşu - "Permanenţa idealului Unirii la românii din sud-estul Transilvaniei"

Simpozionul "Armata în viaţa publică locală", organizat împreună cu Cercul Militar Sf. Gheorghe şi Direcţia udeţeană Covasna a Arhivelor Naţionale, Sfântu Gheorghe, 31 ianuarie 1997:

Dan Baicu - "Factorul militar în istoria oraşului Sf. Gheorghe"

Ioan Lăcătuşu - "Generalul Mihail Todicescu - personalitate marcantă a vieţii publice covăsnene din perioada interbelică"

Constantin Gheorghincă - "Aspecte actuale ale evoluţiei armată-societate"

Simpozionul "Repere bucovinene", Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Societatea pentru Cultură şi Lieratură Română în Bucovina, Filiala "Iancu Flondor" din Braşov, Sfântu Gheorghe, 14 februarie 1997:

Viorel Bujoreanu - "Din viaţa bisericească şi culturală a Cernăuţilor de odinioară"

Ştefan Hostiuc - Presa românească actuală din nordul Bucovinei"

Petre Ciobanu - "Problema bucoviniană"

Ioan Lăcătuşu - "Asociaţiile culturale şi rolul lor în reluarea legăturilor dintre românii bucovineni şi covăsneni"

Simpozionul "Personalitatea profesorului, publicistului şi omului de cultură Nicolae Bogdan, organizat împreună cu Despărţământul ASTRA Covasna-Harghita, Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna" şi Şcoala generală Hăghig, Hăghig, 10 martie 1997:

Mariana Gavrilă - "Nicolae Bogdan, profesor la Liceul "Andrei Şaguna" din Braşov

Petre Istrate - "Nicolae Bogdan şi ASTRA"

Victor Moldovan - "Contribuţia lui Nicolae Bogdan la întemeierea învăţământului liceal românesc din Cluj"

Ioan Lăcătuşu - "Nicolae Bogdan şi românii din Treiscaune"

Adrian Grozea - "Hăghig - file monografice"

Vasile Stancu - "Aspecte actuale ale învăţământului românesc din judeţul Covasna"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Simpozionul "Basarabia - memento istoric şi contemporan", Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna", Inspectoratul pentu Cultură al Judeţului Covasna, Centrul Ecelziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sfântu Gheorghe, 29 martie 1997:

Gheorghe Tatu - "Basarabia de ieri, astăzi, de mâine"

Vasile Stancu - "Din istoria frământată a românilor basarabeni"

Ioan Solomon - "Documente din istoria contemporană a Basarabiei în lucrarea "Basarabia, numele tău e Maria" de Teodor Tanco"

Petre Străchinaru - "Legături de suflet. Relaţii culturale între românii basarabeni şi cei din judeţul Covasna"

Narcis Calotescu - "Impresiile unui român covăsnean din Basarabia de astăzi"

Ioan Lăcătuşu - "Astra basarabeană Onisifor Ghibu rediviva"

Valentin Cazacu - "Din lirica basarabeană contemporană"

Masa rotundă "Rolul organizaţiilor culturale neguvernamentale în promovarea culturii româneşti în sud-estul Transilvaniei", Liga Cultural-creştină "Andrei Şaguna", Inspectoratul pentru Cultură al Judeţului Covasna, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolitul Nicolae Colan", Covasna, 2 aprilie 1997.

Dezbaterea "Monografii săteşti, şcolare şi parohiale", Episcopia Ortodoxă a Cvasnei şi Harghitei, Despărţământul ASTRA Covasna - HArghita, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Miercurea Ciuc, 3 aprilie 1997.

Dezbaterea "Păstoritul în zonele înalte din Carpaţii Răsăriteni, de-a lungul vremilor", moderator dr. Gheorghe Lazarovici, Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, Covasna, 21 mai 1997.

Au făcut intervenţii: Mihai Meşter, Viorica Crişan, Constantin Bărbulescu, elena Bărbulescu, Alexandru Doltea, Valeriu Cavruc, Nicolae Moldovan, Valeriu Stoica, Ioan Georgescu, Vasile Stancu, Dumitru Furtună, Aurel Hulpoi, Petre Străchinaru, Ioan Paul Voinescu, Dorel Lungu, Ioan Lăcătuşu, Gheorghe Tatu.

Dezbaterea "Priorităţi privind cercetarea şi valorificarea patrimoniului cultural din zona Carpaţilor Răsăriteni", Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, Filiala Carpaţilor Răsăriteni, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Despărţământul ASTRA Covasna - Harghita, Miercurea Ciuc, 22 mai 1997.

Simpozionul "Credinţă, Neam şi Ţară", Primăria oraşului Topliţa, Fundaţia cultural-creştină "Miron Cristea", Despărţământul ASTRA Covasna - Harghita, Topliţa, 5 iunie 1997.

Ioan Lăcătuşu - "Contribuţia intelectualilor români din zona Covasnei

A XXXI - a Sesiunea Naţională de rapoarte arheologice, Muzeul Naţional de Istorie a României,Bucureşti, 12-15 iunie 1997

Valeriu Cavruc - "Aspectele cercetărilor arheologice în aşezarea Zoltan, com. Ghidfalău, jud. Covasna.

Dezbaterea "Rolul instituţiilor de stat în promovarea culturii româneşti din judeţele Covasna şi Harghita", iga cultural-creştină "Andrei Şaguna", Inspectoratul pentru Cultură al Judeţului Covasna, Cenrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sfântu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Gheorghe, 27 iunie 1997.

Masa rotundă "Aspecte actuale privind starea unor monumente istorice din judeţul Covasna", Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sfntu Gheorghe, 28 iunie 1997.

Itinerar cultural-istoric şi religios (simpozion, excursii tematice, evocări) "E glasul blândei Basarabii", Sfântu Gheorghe - Chişinău, 11-13 iulie 1997, organizat împreună cu Despărţământul ASTRA Covasna-Harghita, Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna" şi ASTRA "Onisifor Ghibu" Chişinău.

Colocviul internaţional "Epoca bronzului târziu în Nord-Estul Transilvaniei", Muzeul judeţean Maramureş, Baia-Mare, 4-9 august, 1997.

Valeriu Cavruc - Muzeul Carpaţilor Răsăriteni

Evocarea "Ion Hagiu - rapsod popular din curbura Carpaţilor", organizată împreună cu Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna", Despărţământul ASTRA Covasna-Harghita, Şcoala generală şi Parohia ortodoxă din Zăbala, Zăbala, 9 septembrie 1997.

Au făcut intervenţii: Rodica Condrea, Niţă Preda, Petre Ţurlea, Ioan Bercu, Bartos Jeno, Pasztori Tibor, Petre Străchinaru, Ioan Lăcătuşu.

Colocviul internaţional "Epoca Bronzului în bazinul Carpatic", Muzeul Unirii, Alba Iulia, 24-27 septembrie, 1997.

Valeriu Cavruc - "The Early and Middle Bronze Age în the South-East of Transylvania in the light of the excavations at Zoltan"

Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice "Românii din sud-estul Transilvaniei, Istorie, Cultură, Civilizaţie" a Centrului ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan" şi a Filialei Carpaţilor Răsăriteni a Muzeului Naţional de Istorie a Transilvaniei, organizată cu sprijinul Prefecturii judeţului Covasna, Episcopiei Ortodoxe a Covasnei şi Harghitei, Inspectoratul pentru Cultură a Judeţului Covasna, Ligii cultural-creştine "Andrei Şaguna", Direcţiei udeţene Covasna a Arhivelor Naţionale, Centrului de Cultură Arcuş şi Despărţământului ASTRA Covasna-Harghita, Sfântu Gheorghe, 25-26 septembrie 1997.

Dumitru Protase - "daco-romanitatea din Sud-Estul Transilvaniei"

Mihai Petică - "Aspecte de antropologie istorică pe limesul estic al Daciei Romane"

Adrian Adamache - "Primul mileniu la romani"

Szekely Zoltan - "Reşedinţe voivodale princiare în Sud-Estul Transilvaniei"

Dan Bodea, Cornelia Bodea - "Ortodoxie şi greco-catolicism în Sud-estul Transilvaniei"

Ioana Cristache-Panait - "Fragment dintr-o conscripţie necunoscută cuprinzând aşezări din fostul comitat al Târnavei"

Bartok Botond - "Priorităţi privind protecţia şi valorificarea patrimoniului cultural-naţional din judeţul Covasna"

Gabriel Micu - "Experienţa relaţiei guvernamental-neguvernamental în problema minorităţilor"

Vasile Dincu - "Limitele unui demers ştiinţific asupra relaţiilor cu alteritatea"

Ioan Lăcătuşu - "Aspecte privind cercetarea şi valorificarea patrimoniului cultural-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

istoric şi spiritual din Sud-Estul Transilvaniei, în anul 1997"

Octavian Tătar - "Ortodoxie şi islam, greci şi otomani în secolele XIV - XV. O percepţie reciprocă"

Gheorghe Bichicean - "Cu privire la ctivitatea dietală pentru organizarea Principatului autonom al Transilvaniei (1529 - 1540)"

Marcel Vlădescu - "Istorie şi creştinism în zorii Evului Mediu românesc. Accente privitoare la câteva secvenţe determinate în zona Carpaţilor de curbură".

Mircea Sfârlea - "biserici româneşti din secolul al XVIII-lea în judeţul Harghita"

Ioan Ranca - "Centre Ecleziastice româneşti de cultură din estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea"

Ovidiu Munteanu - "Percepţii ale scriitorilor francezi despre civilizaţia românească la mijlocul secolului al XIX-lea"

Victor Sibianu - "Aspecte imagologice referitoare la convieţuirea româno-secuiască din secolul al XIX-lea"

Ioan Bolovan - "Asociaţii culturale religioase ale românilor din Transilvania: geneză şi activitate, 1861-1918"

Mihai Macuc - "Consideraţii privind mişcarea de eliberare naţională a românilor ardeleni după instaurarea dualismului austro-ungar"

Marius Bucur - "Unificarea administrativă a Bisericii Ortodoxe şi proclamarea Patriarhiei Române"

Dumitru Panaite - "Consideraţii privind colaborarea dintre Biserica Ortodoxă şi şcoală, ca factori de cultură şi spiritualitate românească"

Constantin Gane - "Cotribuţii la istoria bisericii româneşti din Harghita"

Virgil Pană - "Consideraţii privind presa minoritară din Transilvania interbelică. Privire socială asupra judeţelor Mureş şi Târnava Mare"

Vasile Mureşan, Elena Mihu - "Muzeul bisericesc de la Sărmaş, judeţul Mureş"

Petre Ţurlea - "Viaţa politică în judeţul Trei Scaune în perioada 1945-1952"

Gabriel Lambescu - "Aspecte privind restaurarea Bisericii Ortodoxe de la Belin"

Marin Elisabeta - "Date şi informaţii privind realţiile românilor din sud-estul Transilvaniei cu Braşovul"

Dan Vasile Baicu - "Consideraţii privind documentele de patrimoniu deţinute de Arhivele Naţionale Covasna"

Ana Grama - "Protopopiatul ortodox Trei Scaune după Protopopul ioan Petric"

Gheorghe Radu - "Informaţii documentare nemţene referitoare la sud-estul Transilvaniei"

Vasile Lechinţan - "Aspecte ale structurii confesionale româneşti din Scaunul Odorhei în secolul al XVIII-lea"

Cristian Crşan - "Realităţi ale satului din Trei Scaune oglindite în conscripţia Graky - 1820"

Vasile Lechinţan - "Corespondenţă de la românii din Secuime în "Gazeta Transilvaniei", în anul 1899"

Valentin Istrate - "Surse documentare referitoare la românii din judeţul harghita cuprinse în colecţia registrelor parohiale de stare civilă"

Smaranda Ramona - "Inventare de bunuri ale Bisericii Ortodoxe din Trei Scaune, 1865-1868"

Ioana Bondor - "Surse documentare privind judeţul Covasna existente în fondul Bibliotecii judeţene"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Ioan Bercu - "File din viața bisericească a românilor ortodocşi din Zăbala"

Constantin Stan - "Activitatea lui Pompiliu Nistor pentru realizarea unității naționale românești"

Elena Mihu - "Biblioteca Ortodoxă din Scaunul Mureş în timpul păstoririi protopopului Partenie Trombițaş (1848)"

Ancu Damian - "Un transilvănean giurgiuvean în Dobrogea"

Alexandru Gaiță - "Buzăul şi dascălii ardeleni în secolul al XIX-lea"

Chivulescu Maria - "Din biografia familiei Moga"

Ioana Burlacu - "În memoria lui Nicolae titulescu. Un memoriu inedit înaintat de Ghiță Popp Consiliului de Stat"

Cristina Dinu - "Miron Cristea şi învățământul laic şi religios (II)"

Emil Burlacu - "Miron Cristea şi muzica bisericească"

Luminița Cornea -"Scriitori români şi muzeele lor memoriale"

Vasile Stancu - "Andrei Şaguna şi şcoala românească din Trei Scaune"

Ioan Lăcătuşu - "Protopopul-cărturar Aurel Nistor"

Pr. Gheorghe Rățulea - "Portretul moral al preotului şi omului de cultură Aurel Nistor"

Felicia Diculescu - "Folclor muzical din Zona Buzaelor"

Gheorghe Dinuță - "Centre Etnografice în zona de curbură interioară a Carpaților"

Nicolae Moldovan - "Convieţuire şi policromie etnică şi culturală în sud-estul Transilvaniei"

Doina David - "Simbolistica crucilor de mormânt antropomorfe"

Laura Pop - "Obiceiuri de înmormântare de pe valea superioară a Mureşului"

Nicu Vrabie - "Obiceiuri de Anul Nou în satul Livezi, judeţul Harghita"

Dorina Drăghici Moraru - "Elemente ale portului popular din satul Livezi, judeţul Harghita"

Dorel Marc - "Privire asupra necesității audierii şi cercetării zonei etno-culturale Topliţa a Mureşului Superior. Preocupări actuale"

Florina Matei - "Obiceiuri păstoreşti din Voineşti - Covasna"

Nicolae Moldovan - "Comoara dacică din Munţii Baraoltului. Legendă şi adeevăr istoric"

Dan Chiribucă - "etnicitate şi mass media"

Maria Semeniuc - "etnie şi confesiune. Dinamici demografice"

Mircea Comşa - "Dimensiuni etnice ale socializării"

Adrian Hatos - "Definiții ortodoxe şi greco-catolice ale românității"

Maria Cobian Băcanu - "Cercetarea sociologică despre identitatea națională şi relațiile interetnice"

Lily Rain - "Aspecte ale percepției identității etnice în localități din judeţul Covasna"

Cornel Hirian, Vasile Dîncu - "Definiții proiective ale convieţuirii interetnice în judeţul Covasna"

Cosmin Câmpeanu - "Problema afirmării sociale şi profesionale la tinerii maghiari din Sfântu Gheorghe"

Gabriela Moisa - "Forme ale identității şi stereotipuri identitare le tinerii din Sfântu Gheorghe"

Ioan Lăcătuşu - "Aporul sporului natural şi a celui migratoriu asupra astructurii etnice şi confesionale actuale a judeţului Covasna"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Masa Rotundă "Este posibilă o armonizare între istoriografia română şi cea maghiară?", moderator dr. Alexandru Porteanu, Institutul de Istorie "Nicolae Iorga" al Academiei Române, centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sfântu Gheorghe, 26 septembrie 1997.

Dezbaterea "Viaţa spirituală românească din Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei", Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Miercurea Ciuc, 27 septembrie 1997.

Sesiunea de comunicări ştiinţifice "Identitatea naţională în contextul integrării europene", din cadrul celei de-a 93-a Adunări Generale a ASTREI, Sfântu Gheorghe, 17 octombrie 1997

P.S. Ioan Selejan - "Ortodoxia şi spiritualitatea românească în perspectiva integrării europene"

Alexandru Surdu - "Integrarea cultural europeană"

Bucur Corneliu-Ioan - "Reconquista identităţii noastre etno-culturale"

Muntean George - "identitatea naţională şi integrarea în noile structuri europene"

Ion Ungureanu - "Românii din teritoriile ocupate, probleme şi posibileperspective"

Vasile Curticăpeanu - "Rolul ASTREI la dezvoltarea culturii româneşti moderne şi a spiritului democratic în Transilvania"

Pop Gheorghe - "Inocenţiu Micu Klein"

Tatu Gheorghe - "Egalitate în diversitate, o şansă a convieţuirii"

Petraş Eugen - "Tratatul româno-ucrainean şi problema românilor din Ucraina: posible perspective"

Colan Horia - "Ştiinţele tehnice, ASTRA şi unitatea spaţiului românesc"

Gavril Istrati - "Mihail Kogălniceanu şi Ardealul"

Alexandru Cernov - "Reflecţii asupra concepţiei învăţământului pentru minorităţile naţionale din Ucraina"

Secţiunea I: ASTRA - ieri, astăzi, mâine

Nicolae Moldovan - "A 22-a adunare generală a ASTREI - Braşov, 1883, oglindită în paginile publicaţiei "Szekely Nemzeti"

Muscă Ioan - "Adunarea generală anuală a ASTREI din anul 1908 - consemnări în presa vremii"

Muscă Elena - "Activitatea bibliotecarilor ASTREI şi a intelectualilor români reflectată în presa sălăjană"

Ilie Şandru - "Octavian C. Tăslăuanu secretar al ASTREI" secretar al ASTREI"

Nicu Vrabie - "Octavian Goga secretar literar al ASTREI"

Pop Silvia - "ASTRA şi şcolile Blajului"

Sever Ursa - "ASTRA şi revistele culturale"

Vasile Mihai Câmpeanu - "Secţiunile ştiinţifice ale asociaţiunii ASTRA în contemporaneitate"

Areta Moşu - "Asociaţiunea ASTRA şi românii din afara graniţelor"

Nina Josu - "Realizări şi probleme în activitatea ASTREI Onisifor Ghibu"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Marc Dorel - "ASTRA şi rolul muzeelor înpromovarea identităţii culturale româneşti - tradiţie şi actualitate"
Pavel Berenga - "ASTRA şi şcoala"
Seni Ioan - "ASTRA şi tineretul"
Virgil Ureche - "ASTRA şi toleranţa religioasă"
Ioan Roman - "ASTRA şi provocările sfârşitului de mileniu"

Secţiunea II: Istorie

Mircea Moarcăş - "Şagunismul - tradiţie şi actualitate"
Şora Gheorghe - "Problema naţională în gândirea social-politică a lui asile Goldiş"
Mircea Stoia - "Mărturii interne şi externe privind recunboaşterea neoficială de xcătre Franţa a unirii Transilvaniei cu România"
Broască Ştefan - "Istoria n apărarea drepturilor românilor nod-bucovineni"
Grigore Motrescu - "Ilie Motrescu - poet român, martir din Bucovina"
Liviu Dârjan - "Contribuţia cărturarilor săceleni la menţinerea şi întărirea spiritualităţii româneşti"
Maria Vasiliu - "Inocenţiu Micu Klein - întemeietorul Blajului şi al spiritului blăjean în cultura română"
Anca Totol - "Portrete semnificative ale întemeietorului Blajului"
Mihail Gavril - "Un letopiseţ de aur al neamului românesc - lecturi din poemul ZLATNA de Martin Opitz"
Rotaru Ion - "MARTIN OPTIZ şi românii"
Ioan Zeana - "Aromânii n atenţia istoricilor români (două noi apariţii editoriale)"
Bălaşa Dumitru -"Localizarea cetăţii ROMA VECHE în Moldova - România"
Forţu Elena - "Codul lui Zamolxis"
Grigorescu Octavian - "Românii în atra istorică a Daciei Traian"
Magda Ghinea Păun -"Podoaba geto-dacă"
Marcel Petrişor - "Aromânii azi"
Antigona Grec - "oi apariţii editoriale, românii de ieri, românii de azi"

Secţiunea III: Cultură, Mass-media, Organizaţii neguvernamentale

Victor Durnea - "Ideea de literatură naţională la Titu Maiorescu"
Ioan Itu - "Miorita şi Meşterul Manole - expresii ale identităţii naţionale"
Ioan Biriş - "Postmodernismul cultural şi identitatea naţională"
Ioan Popa - "Preocupări în domeniul cercetării şi valorificării culturii populare din Ţara Secaşului"
Valentin Roşca - "Valori pereneale românismului în spaţiul Basarabiei"
Ilinca Roşca - "Spirit românesc pe pământul străvechi de la răsărit de Prut"
Sebastian Comănici - "Actorul în mediu multicultural"
Florin Bârneţiu - "Vocaţia europeană a genomului ancestral al neamului românesc"
Oncică Radu - "Consideraţii privind rolul culturii ca factor de organizare a relaţiilor interetnice"
Nicolae Trifoiu - "Călătoria lui Eminescu pe Valea Mureşului Superior"
George Roncea - "Mass media şi promovare valorilor naţionale"
Eduard Huidan - "Aspecte privind promovarea valorilor aţionale prin mass media"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Alexa Mircea - "Promovarea valorilor naţionale de către Muzeul Judeţean din Giurgiu prin mass media locală"

Sebastian Dan - "Mass media şi promovarea valorilor naţionale. Particularităţi din Ţara Bârsei"

Lăzărescu Dan Marian - "Mass media şi promovarea valorilor naţionale"

Eugen Popescu - "Reţeaua care impune imaginea"

Secţiunea IV: Biserica şi Şcoala

Ungureanu Constantin - "Reforma bisericească din Bucovina şi urmările ei pentru românii bucovineni"

Petru Buburuz - "Rolul Mitropoliei Basarabiei în afirmarea românismului în stânga Prutului"

Ciobanu Petre - "Fndul bisericesc ortodox român, actor de progres şi civilizaţie în viaţa Bucovinei"

Istrate Petru - "Sprijinul Bisericii otodoxe broşovene pentru menţinerea obiceiului 'unii Braşoveni'"

Pucheanu Nicolae - "Identitatea naţională în viziunea şi personalitatea episcopului Justinian Teculescu"

Dumitru Gherman - "Biserica ortodoxă apărătoare a spirutualităţii româneşti în Protopopiatul Reghin"

Constantin Gane - "Biserica şi păstrarea fiinţei naţionale. Aspecte prezente şi pe viitor din Protopopiatul Miercurea Ciuc"

Florin Bichir - "Sectele, noi forme de agresiune spirituală"

Alexandru Moraru - "Creştini în infernul atomic"

Lazăr Ioachim - "Politica colară a Curţii din Viena şi guvernelor maghiare în perioada 1849-1883"

Vasile Stancu - "Andrei Şaguna şi învăţământul românesc din judeţul Covasna"

Nicolae Ion Olaru-Recea - "Societatea pentru Învăţătura poporului Român şi românii de pretutindeni"

Ludmila Eustrate - "Învăţământul în Transnistria"

Teodora Nalachi - "Instrucţie şi educaţie în mediul rural basarabean"

Grigore Ştefan - "Învăţământul profesional tehnic în Republica Moldova în perioada e tranziţie"

Florin Bârneţiu - "Rolul Bisericii şi şcolii în promovarea şi afirmarea identităţii naţionale - trecut şi viitor - în Ţara Zarandului"

Secţiunea V: Convieţuirea interetnică

Liviu Sofonea - "Responsabilitate în concordie"

Teodor Marsalcovschi - "Unele aspecte ale relaţiilor etnice în localităţile urbane cu populaţie majoritară alogenă"

Rain Lily - "Căsătoria etnic mixtă şi dilemele ei identitare"

Răţulea Gheorghe - "Aspecte ale vieţii în creştinism; istorie şi cultură spre păstrare şi afirmarea identităţii naţionale"

Ştefan Mihuţ - "Relaţiile interetnice prin prisma reglementărilor din legislaţia internă"

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Emil Lazăr - "Similitudini demografice între zonele Dejului și ale Secuimii"
Vasile Tărățeanu - "Realități bucovinene"
Damian Ioan - "Majorizarea minorităților și nevoia apărării statului național"
Zaharia Dumitru - "Ceangăii, o ficțiune etnică"

Secțiune VI: Strategii identitare

Mircea Mana - "Păstrarea identității naționale a românilor din afara granițelor țării, obiectiv prioritar a politicii externe românești"
Liviu Mitrănescu - "Afirmarea identității românești în cotextul actual"
Varlam Ioan - "Aspecte specifice ale problemei naționalităților - soluții posibile"
Țîntar Niculina -"O problemă culturală majoră. Recuperarea trecutului și reconstituirea identității"
Străchinaru Petre - "Resuscitarea și restructurarea culturală"
Cavruc Valeriu - "Problema cercetării și valorificării patrimoniului cultural-istric din Sud-Estul Transilvaniei"
Dumitru Borțan - Rolul statului român în păstarea limbii și culturii naționale în toate teritoriile locuite de români"
Ioan Solomon - "Identitatea națională a românilor din Arcul Carpatic. Rolul statului și a societății civile"
Vasile Bejan - "Rolul școlii și al factorului economic în problema națională"
Adrian Cășuneanu-Vald -"Considerații privind strategia păstrării identității naționale a românilor din județele Covasna și Harghita"
Dumitru Furtună - "Aspecte prezente și de prspectivă privind condiția și destinul românilor din curbura interioară a Carpaților"
Ioan Lăcătușu - "Valorificarea experienței înainatșilor în elaborarea strategiilor identitare din zona multietnică a Covasnei și Harghitei"

Dezbaterea "Strategii identitare românești în perspectiva întregirii europene", organizată la Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", în cadrul lucrarilor celei de a 93-a Adunări Generale a ASTREI, Sfântu Gheorghe, 18 octombrie 1997.

Sesiunea de comunicări științifice "Românii din sud-estul Transilvaniei și relațiile lor cu naționalitățile conlocuitoare de-a lungul istoriei", Direcția udețeană Harghita a Arhivelor Naționale, Miercurea Ciuc, 27 noiembrie 1997:
Ioan Lăcătușu - "Considerații istorico-demografice asupra studiului lui Ștefan Meteș - Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și din Trei Scaune și unirea cu Roma"

Dezbaterea "Chestiunea Bucovinei", Inspectoratul Școlar Județean, Societatea petru Literatura Română și Cultura Poporului Român din Bucovina, Filiala "Iancu Flondor", Brașov, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sfântu Gheorghe, 28 noiembrie 1997.

Sesiunea de comunicări științifice dedicată Zilei Naționale a României, Muzeul Național a Unirii, Alba Iulia, 28-30 noiembrie 1997.
Ioan Lăcătușu - Memoriile învățătorului Ioan Ciuncan-Cichi din Belin despre activitatea pentru unire a Corpului Voluntarilor Români din Rusia".

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Masa Rotundă "Restuararea şi îngrijirea monumentelor şi cimitirele eroilor", Societatea Cultul Eroilor, Filiala udeţeană Covasna, Cercul Militar Sf. Gheorghe, Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Sfântu Gheorghe, 2 decembrie 1997.

Sesiunea de comunicări ştiinţifice "Ghiţă Popp - personalitate marcantă avieţii publice româneşti interbelice", Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", Ispectoratul pentru Cultură al judeţului Covasna, Liga cultural - creştină "Andrei Şaguna, Despărţământul ASTRA Covasna - Harghita, Sfântu Gheorghe, 5 decembrie 1997:

Gabriel Ţepelea - "Ghiţă Popp şi Partidul Naţional Ţărănesc"

Vasile Crişan - "Ghiţă Popp - tinereţea jurnalistică (colaborarea la ziarele "Tribuna", "Românul", "Luceafărul", până la 1914)"

Vasile Lechinţan - "Activitatea lui Ghiţă Popp la revista "Tribuna" de la Bucureşti (1915-1916)"

Margareta Spânu - "Scrisori din anii neutralităţii - din corespondenţa lui Ghiţă Popp"

Eugenia Crişan - "Activitatea lui Ghiţă Popp pentru realizarea şi recunoaşterea internaţională a Marii Uniri"

Dan Brudaşcu - "Corespondenţa lui Ghiţă Popp cu Octavian Goga"

Alexandru Porteanu - "in activitatea publicistică a lui Ghiţă Popp după 1917"

Cristian Crişan - "Intervenţia lui Ghiţă Popp în Parlamentul României în problema Ddministraţiei de Stat"

Vasile Câmpeanu, Violeta Pătrunjel - "Din activitatea lui Ghiţă Popp ca secretar de stat la Culte"

Cristina Dinu - "Ghiţă Popp şi armistiţiul ncheiat la Moscova în septembrie 1944"

Şerban Madgearu - "Procesul lui Ghiţă Popp"

Ioana Burlacu - "Basarabia în conştiinţa lui Ghiţă Popp (un memoriu inedit adresat de Ghiţă Popp lui Nicolae Ceauşescu)"

Ioan Lăcătuşu - "Ghiţă Popp - câteva repere biografice"

Nicolae Ciprian Vrânceanu - "Poiana Sărată, satul natal al lui Ghiţă Popp - file monografice"

Dezbaterea "Stadiul aplicării Hotărârii de Guvern privind înfiinţarea Muzeului Carpaţilor Răsăriteni", Prefectura udeţului Covasna, Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna", Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei, Miercurea Ciuc, 6 decembrie 1997

Expoziţii temporare

"EPOCA BRONZULUI ÎN BAZINUL CARPATIC", în colaborare cu Muzeul Unirii, Alba Iulia, Muzeul Unirii, Alba Iulia

Vestigii arheologice din judeţul Covasna, aflate în colecţia Marian Babei

Expoziţia de icoane pe sticlă a pictoriţei Elena Daniello din Cluj-Napoca

Monumente istorice ce-şi aşteaptă recunoaşterea

Carte şi presă bucovineană actuală

Tradiţii româneşti în curbura Carpaţilor - expoziţie de ţăsături populare realizate la SOCOM "Arta Populară" din Întorsura Buzăului

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Expoziție de pictură și grafică a pictorului CLAUDIU PIVODA din Sfântu Gheorghe

Din activitatea ASTREI în Sud-Estul Transilvaniei, organizată cu sprijinul Direcției județene Covasna a Arhivelor Naționale

Șantiere arheologice

- Valeriu și Galina Cavruc, Zoltan, com. Ghidfalău, jud. Covasna, așezare, epoca bronzului
- Valeriu Cavruc, Coșlogeni, com. Roșeți, jud. Călărași, așezare și necropolă, neolitic și epoca bronzului. În colaborare cu Muzeul Duării de Jos, Muzeul Brăilei și Institutul Român de Tracologie

Publicații:

- Valeriu și Galina Cavruc, ZOLTAN, com. Ghidfalău, jud. Covasna, în: Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 1996, București, 1997, p. 80-81
- Valeriu și Galina Cavruc, Așezarea din epoca bronzului de la Zoltan, în: ANGVSTIA, 2, p. 157-174
- V. Cavruc, Zoltan, în: The Bronze Age in the Carpathic Basin, Alba-Iulia, 1997
- Ioan Lăcătușu, Note etnografice și folclorice ale episcopului Veniamin Nistor privind localitatea Araci, în Angustia, 2, p. 367-383
- Ioan Lăcătușu, ASTRA și românii din ținuturile Covasnei și Harghitei, în "Revista română", Iași, 1/1997, p. 7 și 13

Ioan Lăcătușu, Mărturii documentare privind teatrul românesc din județele Covasna și Harghita, în "Teatrul Andrei Mureșanu, Sf. Gheorghe - 10 ani", Sf. Gheorghe, 1997, p. 10-16

Alte activități

Finalizarea demersurilor pentru înființarea Filialei, Carpaților Răsăriteni a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei

Participarea la cercetarea sociologică efectuată de studenții catedrei de sociologie din Cluj-Napoca pe tema conviețuirii interetnice și a interculturalității

Sprijinirea cercetărilor privind "Stilurile de viață în spațiul public și cel privat în arii interculturale", întreprinsă de Institutul de Studii Socio-comportamentale și Geopolitice; "Familii etnic mixte", realizată de cercetătoarea Lily Rain de la Institutul de Sociologie a Academiei Române; "Romanii și romanitatea în județele Covasna și Harghita" de Maria Cobian Băcanu de la același institut.

Susținerea examenului de "Demografie" din programul de pregătire generală superioară în vederea obținerii titlului de doctor în sociologie și cel pentru ocuparea postului de muzeograf IA (Ioan Lăcătușu)

Evocări istorice și manifestări prilejuite de împlinirea a 190 de ani de la zidirea bisericii ortodoxe din Vârghiș, 125 de ani de la dezvelirea bisericii ortodoxe din Cernat, 220 de ani de înălțarea bisericii de lemn din Zăbala

Marcarea și sfințirea locului unde se va ridica însemnul comemorativ dedicat Asociațiunii ASTRA Covasna

Ridicarea și sfințirea unei cruci pe locul bisericii ortodoxe din Comolău-Reci, dărâ-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

mată samavolnic în toamna anului 1940

Lansări şi prezentări de carte - 10

Articole de popularizare - 46

Coferinţe de popularizare - 8

Interviuri la radio, televiziune şi presa scrisă - 9

Sprijinirea apariţiei suplimentului e cultură editat de Liga cultural-creştină "Andrei Şaguna" în ziarul local "Cuvântul Nou"

Pregătirea pentru tipar a lucrărilor: "Personalităţi din Covasna şi Harghita", "Prototipul-cărturar Aurel Nistor", Buletinul Ligii cultural-creştine "Andrei Şaguna", vol. I (1992-1997)

www.cimec.ro / www.mncr.ro

RECENZII

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

FERENCZI ISTVAN, *ESZREVETELEK AZ ERDELYI REZKOR KELETI NEPI ES MUVELTSEGI ELEMEIVEL KAPCSOLATBAN.* (SZOLNOK MEGYEI MUZEUMI ADATTAR - SZOLNOK, 1997)

(Observaţii cu privire la elementele etnice şi culturale orientale ale epocii cuprului din Transilvania)

Nu demult a apărut la Szolnok, Ungaria o lucrare despre "epoca de cupru" a Transilvaniei, scrisă de Ştefan Ferenczi, "funcţionarul pensionat" al Muzeului Naţional de Istorie a Trasnsilvaniei din Cluj-Napoca.

Această lucrare, în care autorul şi-a propus să prezinte cuprinzător epoca respectivă, conţine o serie de noţiuni şi constatări, care duc în eroare publicul doritor de a cunoaşte epoca străveche a istoriei - pe o parte, iar pe de altă parte pune întrebarca pentru un specialist în acest domeniu, cum a fost posibil să fie publicată o asemenea lucrare al cărei autor nu cunoaşte nici materialul aferent al
"acestei epoci", nici bibliografia de specialitate recent apărută cu privire la epoca respectivă.

În cadrul introducerii autorul, pe baza unor descoperiri aparţinând eneoliticului - orizontul Decea Mureşului - este de părere că în Transilvania s-a conturat "un nou grup arheologic de vestigii" (?), din "epoca cuprului".

Primul capitol este dedicat prezentării rezultatelor cercetărilor arheologice efectuate în anul 1967 la un mormânt tumular aflat în apropierea gării CFR din Câmpia Turzii.

Cadrul geografic este prezentat cu lux de amănunte şi cu multă pricepere, ceea ce ne dovedeşte că autorul este geograf de meserie. După aceea descrie un mormânt cu schelet, care a fost acoperit cu o podea de lemn, care se sprijină pe două sau trei bârne. Mormântul a fost fără inventar, încadrarea lui cronologică şi toate legăturile lui culturale se bazează doar pe faptul că înhumatul a avut picioarele desfăcute şi era orientat în direcţia "aproximativă" est-vest. Pe baza observaţiilor stratigrafice, înhumatul a fost probabil învelit cu o pătură, fără coşciug.

Cel de al doilea capitol, intitulat "Descoperiri similare mormântului tumular de la Câmpia Turzii" - face un inventar al descoperirilor tumulare din sec. XIX. î. Ch. şi până în sec. IX. d. Ch. , care este de fapt o enumerare a mormintelor tumulare, care nu seamănă cu descoperirea de la Câmpia Turzii. Aici trebuie să menţionăm că autorul face o trimitere şi la complexul tumular din epoca bronzului timpuriu, cultura Schneckenberg B de la Brăduţ, unde este menţionat şi semnatarul acestor rânduri ca "funcţionar al Muzeului Naţional Secuiesc din Sf. Gheorghe". Această trecere în revistă este foarte lacunară, uneori tendenţioasă şi fără nici o logică din punct de vedere al cronologiei. Un singur exemplu elocvent: singura sursă bibliografică referitoare la Movila Tătarilor de la Zăbala o reprezintă B. Orbán din secolul trecut. Cei care au efectuat săpături sistematice la această aşezare, care a dat numele culturii Zăbala din bronzul timpuriu, au fost total neglijaţi. În general, nivelul de documentare al autorului se opreşte la începutul secolului nostru. În unele cazuri, face referiri şi la unele descoperiri mai recente, dar fără nici o legătură cronologică sau culturală. Autorul încearcă să lege descoperirea de la Câmpia Turzii cu o serie de morminte din spaţiul extracarpatic, dar nu cunoaşte, sau nu vrea să cunoască singura şi cea mai bună analogie, care a fost descoperită la Sf. Gheorghe, pe malul Oltului.

Următorul capitol este consacrat descoperirilor similare de pe teritoriile învecinate.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Şi aici se referă la spaţiul nord-pontic între Nipru şi Volga, prezentând amănunţit întreaga problematică a mormintelor tumulare din acest spaţiu, care nu se încadrează cronologic în subiectul indicat în lucrare. În cadrul unui mare capitol, autorul încearcă să facă o încadrare cronologică a tumulului de la Câmpia Turzii. Cele mai bune analogii pentru această descoperire, după părerea autorului, le găsim la Gurbăneşti, în Valea Lupului-Iaşi şi la Smeeni. Cititorul are impresia că de fapt Ştefan Ferenczi nu vrea să rezolve problema propusă de el însuşi, ci se foloseşte de ocazie să critice pe alţii şi să facă noi teorii - uneori fanteziste - în legătură cu cronologia encoliticului târziu, a periodei de tranziţie şi a bronzului timpuriu. Astfel, în urma "noilor cercetări efectuate de K. Horedt" după cum menţionează autorul, făcând trimitere la un studiu care a apărut acum treizeci de ani, şi care într-adevăr, pentru unii aşa se pare că reprezintă o noutate, ajunge la o concluzie inovatoare şi anume: cultura Coţofeni 2 (?) este contemporană cu "Glina III - Csigahegy (Schneckenberg) A şi B" (nu ştim care!). Din aceasta rezultă că nivelul II de la Smeeni nu se poate încadra în perioada "ante Coţofeni - Glina III - Scheckenberg".

Autorul în continuare încearcă să caute analogii transilvănene şi extracarpatice pentru mormântul tumular de la Câmpia Turzii. Trece în revistă aproape toate mormintele cu ocru, sceptrele zoomorfe şi stelele descoperite în diferite morminte. În legătură cu tipologia armelor şi a uneltelor de bronz, elaborată de Al. Vulpe şi Ersilia Tudor, nu este de acord cu modul de răspândire a acestora. Este de părere, că aceste unelte au ajuns în spaţiul carpatic din Caucaz, după ce comunităţile nord-pontice s-au mutat în această zonă. Neagă posibilitatea pătrunderii pe cale maritimă, deoarece malul pontic dobrogean nu este favorabil pentru debarcare şi înainte de sec. VIII. î. Ch., când apar coloniştii greci în Dobrogea, Marea Neagră nu a fost folosită ca mijloc de comunicare. Autorul contestă în continuare corectitudinea observaţiilor stratigrafice de la Sărata-Monteoru, făcute de I. Nistor şi Eugenia Zaharia. Am putea continua aceste exemple de la Cucuteni-Vinea-Boian-Petreşti şi până la Wietenberg şi până la Troia II şi spaţiul sumerian, dar nu are rost fiindcă baza de pornire a acestui studiu haotic şi inconsecvent - mormântul tumular de la Câmpia Turzii fără nici un inventar - nu are nimic cu toate acestea. Trebuie menţionat că la stadiul actual al cercetărilor arheologice, orice specialist, care se ocupă cu această epocă - eneolitic, tranziţie, bronz timpuriu - nu mai vorbeşte despre "epoca cuprului" în Trasnsilvania, ci în mod firesc acceptă sistemul cronologic relativ de mult adoptat.

În concluzie, autorul plasează acest mormânt după necropola de la Decea Mureşului şi este de părere, că avem de a face cu o pătrundere masivă din Ucraina Carpatică. Îşi motivează ipoteza cu faptul că în zona răsăriteană a Transilvaniei nu sunt descoperiri similare dar din nefericire, numai din cauza nivelului lacunar de informare a autorului, fiindcă analogia cea mai bună pentru acest mormânt o găsim la Sf. Gheorghe, unde pe malul Oltului a fost descoperit un mormânt în cadru de lemn, dar cu un inventar suficient de bogat pentru a-l încadra în epoca de tranziţie, cultura Coţofeni.

Suntem de părere, că numai o minte haotică poate să-şi permită ca pe baza unui mormânt, fără nici un inventar arheologic să scrie o carte, în care ajunge la concluzii de ordin general, de fenomene de cristalizare, de apariţia unui nou nucleu social - marea familie paternă.

În încheiere trebuie menţionat şi limbajul folosit, care este total nepotrivit pentru un studiu de specialitate. Şi aici un singur exemplu: autorul pentru tumul foloseşte un cuvânt arhaic, care nici nu există în dicţionarul academic al lb. maghiare, ci numai în unele dicţionare de specialitate, unde apare ca un regionalism arhaic, care a fost folosit în unele zone geografice foarte restrânse pentru aşa numitele "movile cumane", ceea ce nu acoperă nicicum noţiunea de tumul din eneolotic.

Székely Zsolt

www.cimec.ro / www.mncr.ro

OMAGIU MITROPOLITULUI NICOLAE COLAN, Editura Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1995

Centenarul naşterii mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993) a prilejuit două simpozioane naţionale desfăşurate în anul 1995, unul la Sf. Gheorghe ţinut în luna noiembrie, organizat de Liga culturală "Andrei Şaguna", celălalt la Cluj-Napoca în decembrie de Filiala Academiei Române.

Rezultatul acestor două simpozioane l-a constituit volumul "Omagiu" ce evocă aspecte din înfăptuirile mitropolitului Nicolae Colan, tipărit în 1995 la Editura Arhiduecezană Cluj cubinecuvântarea I.P.S. Bartolomeu Anania, arhiepiscopul Vadului Feleacului şi Clujului.

Lucrarea cuprinde studiile şi comunicările reprezentative ţinute de personalităţi bisericeşti şi laice la cele două simpozioane, dintre care amintim pe: Dr. Antonie Plămădeală, Pompiliu Teodor, Alexandru Moraru, Ioan Vasile Leb, Dorel Man, Mircea Păcurariu, Dorin Goţia, Crişan Mircioiu şi referenţii locali: Gh. Răşulea, Luminiţa Cornea, Valeria Gemma Moraru, şi Ioan Lăcătuşu. Activitatea desfăşurată de vlădica Nicolae Colan a fost una foarte vastă iar încercările de a surprinde în mod exhaustiv coordonatelor acestei activităţi culturale şi administrative este una didficilă, astfel că volumul "Omagiu" îl evocă mai mult pe profesorul, omul de litere, publicistul Nicolae Colan, care prin scris a dovedit o tot atât de mare dragoste ca şi pentru păstorirea credincioşilor săi. Observăm în această privinţă o îmbinare armonioasă în cele două zone administrative şi culturală.

Volumul schiţează câteva profiluri ale omului de cultură Nicolae Colan:

-ca biblist, prin contribuţia sa la dezvoltarea studiilor biblice pe tărâm exegetic neotestamentar

- publicist de marcă, prin colaborarea lacâteva reviste aducându-şi aportul la înfiinţarea şi susţinerea unor reviste bisericeşti ("Viaţa ilustrată", "Renaşterea")

- profesor la Facultatea de Teologie inspirând studenţilor săi dragostea faţă de studiu, luptând pentru menţinerea Academiei teologice ca singurul institut de cultură religioasă şi naţională în vremuri încercate pentru neam.

- distins orator şi mare propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu, conştient fiind de importanţa predicilor sale căror le-a acordat mereuo atenţie şi grijă deosebită.

Lucrarea cuprinde apoi câteva aspecte marcante privind activitatea din timpul dictatului de la Viena, legăturile cu românii basarabeni etc.

Partea a doua a cărţii intitulată "Comunicări", ni-l dezvăluie pe Nicolae Colan din alte unghiuri ce au ca referinţă tot calităţile de literat, bun traducător şi păstrător al acurateţei limbii şi graiului românesc, preocupări permanente dovedite în perioada cât a fost ministru al Educaţiei naţionale, Cultelor şi Artelor.

Imaginea redată în "Omagiu", a mitropolitului Nicolae Colan vine să întregească pentru cititori oglinda unui om de vocaţie şi a unui mărturisitor de excepţie în ogorul Bisericii ortodoxe strămoşeşti şi a neamului românesc, născut în Araci judeţul Covasna.

Volumul este îngrijit de pr. prof. dr. Alexandru Moraru, autorul lucrării monografice "La răscruce de vremi, o viaţă de om - Nicolae Colan - Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului (1936-1957) şi iniţiatorul recentei lucrări Nicolae Colan "Pastorale".

Violeta Pătrunjel

www.cimec.ro / www.mncr.ro

MEGYENK KOVASNA HAROMSKI TUDNIVALOK (JUDEȚUL NOSTRU COVASNA. INFORMAȚII DESPRE TREI SCAUNE), Ungaria, 1997

A apărut nu demult, "cu sprijinul autoguvernării județului Veszprem", Ungaria, o monografie a județului Covasna.

Lucrarea este întocmită de pe pozițiile propagandei maghiare, pe următoarele direcții:

- ideea autonomiei secuiești
- rolul "nefast" al statului român, atât în perioada interbelică (1919-1940), cât și în perioada "socialistă", dar și după 1989, în dezvoltarea zonei
- minimalizarea rolului și prezenței românilor în istoria județului
- omisiune totală asupra rolului negativ pe care secuii (respectiv conducătorii lor) l-au avut în anumite momente și epoci istorice (maghiarizarea și asuprirea românilor și sașilor, distrugerile satelor românești și săsești din calea lor, la 1848-1849, atacurile armate contra românilor din 1919 și 1940-1944 etc.)
- ideea autonomiei cultural-spirituale secuiești etc.

Desprindem din capitolul "Retrospectivă" câteva observații care se impun prin neadevăruri și omisiuni istorice:

a) Încă de la început se pune astfel problema încât scaunele secuiești par a fi entități administrativ-politice autonome.

Ciudat apare observația, că scaunul Micloșoara nu a avut independența totală față de scunul Șepși, spus ca o diversiune pentru a sugera independența celorlalte.

b) Dacă la 1562 apare denumirea Trei Scaune, nu înseamnă că ele formau deja o unitate administrativă cu acest nume.

c) Denumirea de Buzău Maghiar este afișată aici pur și simplu în scop propagandistic și polemic, denumire care rămâne totuși a ideilor șovine de maghiarizare a tot ce cuprinde zona de sub administrația ungară a județului Trei Scaune. Dacă se făcea o monografie corectă, chiar dacă se lansa acest toponim forțat, el trebuie explicat, că de justificat nu poate fi vorba. Începem astfel să ne dumirim ce înseamnă sintagma "Județul nostru".

d) Cel puțin ciudată este afirmația că "Strămoșii populației din Trei Scaune (care azi e locuit în majoritate de maghiari - secui - 75%) s-au așezat în secolele XII-XIII".

Corect ar fi fost - dacă nu se făcea monografia "județului nostru" - să se afirme că doar strămoșii unei anumite părți a populației județului s-au așezat în zonă în secolele XII-XIII, fiind colonizați, fapt de altfel cunoscut.

e) Se dă centralitate faptului că regii nu puteau face donații, confisca ori moșteni moșii pe teritoriul Scaunului, dar nu se afirma faptul că regii nu permiteau ca funcția de comite a secuilor să fie ocupată de un secui, ci de un nobil din afară, pentru a putea administra mai bine scaunele secuiești, care nu erau entități autonome. Se cunoaște faptul că și voievozii români, Balc și Drag, au fost (la sfârșitul secolului al XV-lea) comiți ai secuilor. Această dregătorie au avut-o și românii vestiți, Iancu de Hunedoara și Mihai Viteazul

f) Se amintește de "farșangul sângeros" din 1596, dar nu explică ce a însemnat această cruzime, cu care un principe maghiar cu nobilii lui au ucis mii de secui, de unde și rolul extraordinar, pe care ulterior l-a avut Mihai Viteazul în redarea libertăților locuitorilor

www.cimec.ro / www.mncr.ro

scaunelor" El le-a şi acordat aceste drepturi, nu numai a promis, cum se afirmă în monografie.

g) Episodul 1848-1849 este prezentat în mod glorificant, fără atrocităţile secuilor contra românilor şi saşilor.

h) Se vorbeşte în mod paradoxal de "ideea de libertate din conştiinţa popoarelor dunărene", asociată la ... un mărunt complot a doi secui care ar fi "avut un rol activ în încercarea de a lichida absolutismul împărătesc" (?!), după 1848, dar nu şi de intoleranţa şi şovinismul cu care au fost trataţi românii de la Unio Trium Nationum la maghiarizările intense din perioada dualismului. Titlul capitolului "Am fost, suntem", iarăşi explică sintagma "Judeţul nostru".

Afirmaţiile istorice tendenţioase şi cel puţin arbitrare, precum şi omisiuni în ceea ce priveşte viaţa naţională a românilor din trecutul judeţului Covasna cuprind şi celelalte capitole. de exemplu, în cel intitulat "Despre şcoli vechi şi mai noi", se spune că şcolile româneşti au apărut abia în ultimul sfert al secolului trecut, (în zona Buzăului). Autorii nu ştiu nimic despre şcolile româneşti din zonă atestate de documente încă în secolul al XVIII-lea. Numeroase omisiuni sunt şi în ceea ce priveşte trecutul spiritual al românilor.

Un (sub)capitol interesant este cel intitulat "panteon din Trei Scaune", din care cunoaştem o serie de personalităţi importante care s-au ridicat din acest judeţ de-a lungul secolelor, în diferite domenii de activitate şi care au afirmat în timp rolul creator şi progresist al secuilor maghiarilor, chiar dacă unele personalităţi enumarate s-au remarcat mai mult sau mai puţin strălucit într-un domeniu sau altul. Din păcate, dintre personalităţi (circa 500, doar un singur român este amintit: Romulus Cioflec din Araci. Lipsesc, prin omisiune, Mitropolitul Nicolae Colan (1893-1967), pedagogul Nicolae Bogdan (1867-1952), episcopul Iustinian Teculescu (1865-1932), folcloristul Dimitrie Cioflec (1828-1891), medicul Pompiliu Nistor (1883-1961), episcopul Veniamin Nistor (1886-1962), profesorul universitar Aurel Gociman-Oituz de la Cluj, medicul Miron Creţu, omul politic şi cultural Ghiţă Popp (1883-1967), personalităţi din familiile Dimian, Boer, Rafiroiu, Pop, Coltofeanu şi alţii.

O monografie a judeţului Covasna, care să prezinte o istorie adevărată a acestei zone din inima României, netendenţioasă şi fără iz propagandistic, se lasă încă aşteptată.

Vasile Lechinţan

www.cimec.ro / www.mncr.ro

NICOLAE COLAN, *PASTORALE*, Editura Arhidiecezană, Cluj, 1995

Tot prin strădania Editurii Arhidiecezană Cluj şi cu binecuvântarea I.P.S. Anania a apărut volumul "Pastorale" reunite într-un singur volum prin strădania Pr. Lect. Dorel Man de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.

Lucrarea reuneşte seria pastoralelor adresate de mitropolitul colan credincioşilor eparhiei sale. Rodnicia activităţii sale este dovedită şi de aceste pastorale ce dovedesc atât din punct de vedere al formei cât şi al conţinutului vocaţia de literat şi teolog continuator al liniei patristice şi al tradiţiei, dovedind în plus simţul ancorării concrete prin cuvânt şi faptă în mediul realităţii.

Majoritatea pastoralelor ierarhului au fost publicate. cele din perioada clujeană au fost publicate în revista "renaşterea", până în momentul când revista a încetat să mai apară (1952). cele din perioada ocupaţiei maghiare (1940-1944) sunt publicate ulterior în broşura "În legături" Cluj 1946, iar cele din perioada sibiană au fost publicate în revista "Mitropolia Ardelului" (1957-1967) Pastoralel redau:

- aspecte dogmatico-misionare evidenţiind probleme de teologie dogmatică;
- aspecte morale prin îndemnul credincioşilor la o viaţă creştină autentică pe linia virtuţilor teologice.
- aspecte sociale şi patriotice. Ţinând seama că în anii 1940-1944 ierarhul nicolae Colan rămâne în teritoriul ocupat, unele accente sunt deosebit de acuzatoare dovedind curajul mărturisirii prin condamnarea asupririlor abătute asupra neamului românesc. "Ajungând în cruda robie a ungurilor - scrie Colan în pastorala din 1944 la praznicul marelui mucenic Dimitrie - aceştia văzându-ne fără apărare au prins a ne ucide, a ne bate, a ne întemniţa, a ne surpa bisericile ... eram asupriţi şi pentru dulcele grai strămoşesc şi pentru strămoşeasca noastră credinţă".

Pastoralele prezentate într-o ordine cronologică în acest volum cuprind perioada 1936-1967, fiind scrise în legătură cu două mari sărbători ortodoxe - Naşterea şi Învierea Domnului nostru Iisus Hristos.

La sfârşitul cărţii sunt redate câteva reguli adresate preoţilor, ce-şi au actualitatea şi astăzi prin conţinutul lor ce vizează forma şi fondul unei adevărate predici.

Violeta Pătrunjel

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ILIE ŞANDRU, *PE URMELE LUI OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU*, Editura Peru Maior, Tg. Mureş, 1997

În anul 1978 a apărut, la Miercurea Ciuc, volumul comemorativ "OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU" prin grija unui colectiv de redacţie format din: Nicolae Bucur, Stelian Busuioc, Eugen Buzoianu, Mihail Filimon şi Ilie Şandru. Volumul cuprinde comunicările sesiunii ştiinţifice organizate la Topliţa, în zilele de 22-23 mai 1976, cu prilejul aniversării centenarului naşterii scriitorului.

După douzeci de ani, prin pana neobositului gazetar şi scriitor, Ilie Şandru, apare volumul "Pe urmele lui Octavian C. Tăslăuanu". Cu talentul probat în sutele de articole din presa locală şi centrală, cât şi în lucrarea "Sub cumpăna veacului" (Tg. Mureş, 1995), Ilie Şandru ne oferă o bibliografie competă a celui care a fost unul din tribunii luptei pentru unirea tuturor românilor de la începutul secolului XX.

Citind cartea eşti alături de Octavian C. Tăslăuanu pe parcursul întregii sale vieţi, începând cu anii copilăriei petrecuţi în Bihor, şi până la vârsta maturităţii când se ocupă cu editarea unor cărţi cu tematică economică, politică şi memorialistică, rămase, în mare parte, până astăzi în manuscris.

Pe rând sunt prezentaţi anii de şcoală, cei de probegie, perioada studenţiei de la Bucureşti, activitatea de la Consulatul general al României din Budapesta, legătura strânsă dintre Tăslăuanu şi revista "Luceafărul", relaţiile cu Octavian Goga, munca din cadrul ASTREI, anii petrecuţi ca ofiţer al armatei austro-ungare, dar şi cei în care a luptat "sub flamurile naţionale" până la înfăptuirea României Mari.

Fragmentele din manuscrisele autobiografice sunt folosite inspirat de Ilie Şandru şi ne întregesc imaginea unui om, unui patriot care n-a avut astâmpăr şi care a acţionat permanent pentru triumful cauzei naţionale.

În finalul lucrării este prezentat un inspirat portret creionat de Fatma Oct. C. Tăslăuanu (soţia sa) şi o fişă bibliografică completă ce cuprinde lucrările publicate, cele rămase în manuscris şi articolele apărute în publicistica vremii.

Prin întreg conţinutul său, volumul umple un gol, permiţând o mai bună cunoaştere a lui Octavian C. Tăslăuanu, fără numele căruia "nu se va putea scrie niciodată o istorie a literaturii române din prima jumătate a secolului al XX-lea şi nici istoria acestei perioade".

Edmund Dorneanu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

MARIA COBIANU-BĂCANU, *S.O.S. - ROMÂNII DIN COVASNA ŞI HARGHITA*, Editura Petru Maior, Tg. Mureş, 1995

Rezultatele uneia dintre cele mai importante cercetări despre "români şi românitate în judeţele Covasna şi Harghita", au putut fi tipărite, la un an după formularea lor, datorită generosului sprijin financiar acordat de Banca Română de Dezvoltare. Investigaţia de teren efectuată în cadrul proiectului "Identităţi naţionale şi relaţii interetnice" a Institutului de Sociologie al Academiei Române abordează o problematică de mare actualitate din această zonă transilvană "de o deosebită complexitate şi sensibilitate a relaţiilor interetnice". Pe parcursul elaborării, o parte dintre acestea au fost aduse la cunoştinţa specilaiştilor şi publicului larg prin intermediul publicaţiilor "Sociologia românească", "Economistul", "Angustia", ş.a.

Cercetătoarea Maria Cobianu-Băcanu, bursieră FULBRIGHT (SUA), specializată în axiologie şi relaţii interetnice, autoare a numeroase lucrări şi studii privind inovaţie şi tradiţie în dezvoltarea culturală, cultura şi valori în perioada de tranziţie, modernizarea satului, familia, comunitatea multietnică Hădăreni, abordează prin metodele specifice investigaţiei sociologice şi antropologice culturale, aspectele definitorii ce derivă din "statutul de minoritar" al românilor din Harghita şi Covasna, formulând concepte precum "areal etno-cultural", "model cultural interetnic piramidal" şi o serie de concluzii teoretice, precum şi o amplă strategie cu un pronunţat caracter pragmatic.

Apărută la Editura Petru Maior, cu sprijinul distinsului scriitor, publicist şi editor Valentin Borda, lucrarea este structurată pe şapte capitole, având 259 de pagini.

În primul capitol este abordată problematica minorităţilor naţionale şi unele aspecte definitorii ale convieţuirii românilor cu alte grupuri etnice. După câteva consideraţii teoretice despre români şi românitate, celelalte capitole se referă la starea actuală a românilor din arcul intracarpatic şi la convieţuirea lor cu maghiarii din zonă. Un prim capitol din această categorie este consacrat "documentelor" contemporane despre români şi românitate în judeţele Covasna şi Harghita, iar altele două cuprind interviurile purtate cu români şi maghiari din cele două judeţe.

Pornind de la aprecierea unuia din subiecţii conform căruia "în Harghita şi Covasna, românii ca oameni nu o duc rău, ... dar este ameninţată obştea naţională în ansamblul ei, adică şcoala românească, biserica ortodoxă, limba şi cultura română", autoarea apreciază că este ameninţată, în acest mod, "românitatea ca realitate etnică distinctivă, ca stare culturală specifică purtătorilor ei, ca mod specific de manifestare pe palierul vieţii, muncii şi creaţiei", autoarea propune în încheiere un proiect de strategie pentru susţinerea românilor şi a românităţii în Covasna şi Harghita, "nu împotriva maghiarilor şi a maghiarităţii, ci alături de ei şi împreună cu ei".

Prin întreg conţinutul său, volumul s-ar cuveni să intre în bibliografia, nu doar a specialiştilor, ci şi a oamenilor politici şi de cultură, a tuturor celor care au răspunderi faţă de procesele şi evoluţiile ce au loc în această zonă din inima României şi semnificaţiile geopolitice ale acestora.

Ioan Lăcătuşu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

TOADER IONESCU, *DOCTRINE ŞI CURENTE ECONOMICE CONTEMPORANE*, Editura George Bariţiu, Cluj-Napoca, 1998

În multe cărţi din domeniul Economiei, apărute în anii de pe urmă, găsim prezentată explicit gândirea economică , aflată în diferite stadii de abordare, în funcţie de etapa istorică la care se referă.

Cei interesaţi au la dispoziţie un material bogat, în care istoria doctrinelor economice este prezentată pe larg, începând cu definirea obiectului ei de studiu, pentru ca apoi să se înfaţişeze, pe rând, doctrinele economice, aşa cum au fost ele conturate din antichitate şi până în zilele de-acum. Unele abordări ne arată, pe de o parte, care au fost reprezentanţii gândirii economice universale, iar pe de altă parte, care a fost contribuţia economiştilor români în domeniu, iar alţi autori se opresc cu predilecţie asupra unui anume curent de gândire economică.

Iată câteva dintre cărţile care pot fi consultate: "Istoria gândirii economice" (Ed. Didactică şi Pedagogică, R.A.-Bucureşti, 1992), "Curente de gândire economică" (Ed. Fundaţiei "România de mâine", Bucureşti, 1996) ale prof. univ. dr. Ivanciu Nicolae Văleanu,"Doctrine economice universale" (Fundaţia academică Gheorghe Zane, Iaşi, 1993) a prof. univ. dr. Ion Pohoaţă de la universitatea din Iasi, "Doctrine economice" (Ed. "Eficient", Bucureşti, 1996) a prof. univ. dr. Sultana Sută Selejan de la ASE Bucureşti, "Neoclasicismul economic (Marginalismul)" (Ed. "Mesagerul", Cluj-Napoca, 1996) , "Liberalismul economic (Clasicismul)" (Ed. "Mesagerul", Cluj-Napoca,1997), "De la economia clasică spre economia socială" (Ed, "Risoprint", Cluj-Napoca, 1998) ale prof. univ. dr. Gheorghe Popescu de la Universitatea Babes-Boliay din Cluj, "Istoria gândirii economice. Gândirea economică din România în secolul al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea" (Cluj-Napoca, 1992) , "Istoria gândirii economice din România" (Ed. Economică), "Doctrine şi curente economice contemporane" (Ed. "George Bariţiu", Cluj-Napoca, 1998) ale prof. univ. dr. Toader Ionescu de la Universitatea Babes-Boliay din Cluj, "Istoria gândirii economice din antichitate şi până la sfârşitul secolului al XIX-lea" (Cluj-Napoca, 1998) de Toader Ionescu şi Gheorghe Popescu.

În cele ce urmează ne vom opri asupra cărţii domnului profesor Toader Ionescu "Doctrine şi curente economice contemporane", aparuta la editura "George Bariţiu", Cluj-Napoca, 1998.

Volumul de faţă vine să completeze informaţia din cărţile publicate anterior de acelaşi autor (dintre care unele le-am amintit mai sus), în care ne-au fost prezentate doctrinele economice începând cu perioada antică şi pâăa în secolul al XIX-lea, precum şi istoria gândirii economice în România. Cartea este structurată în două părţi: "Reprezentanţi principali ai şcolii clasice şi neoclasice în economia politică" şi "Gândirea economică contemporană".

Teoriile şcolii clasice reprezentată de Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, precum şi cele ale neoclasicismului sunt expuse în prima parte. În cele 11 capitole care formează partea a doua sunt prezentate şi analizate aspecte ale marxismului de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, keynesismul, neokeynesismul, neoliberalismul, diverse teori şi modele economice referitoare la comerţul internaţional, la creşterea economică şi altele.

Autorul nu face doar o enumerare de concepte şi teorii, ci le explică în contextul economic, social şi politic în care au apărut, face legătura cu teoriile economice anterioare şi arată contribuţia lor la apariţia unor noi curente economice.

Pentru o mai limpede înţelegere a problemelor abordate redăm mai departe cuprinsul capitolelor cărţii recenzate:

Partea I. *A. Şcoala clasică*; **Cap. 1.** Concepţia economică a lui Adam Smith; 1.1. Noţiuni pre-

www.cimec.ro / www.mncr.ro

liminarii; 1.2. Viaţa şi opera lui Adam Smith; 1.3. Metodologia lui Adam Smith; 1.4. Dviziunea muncii; 1.5. Banii. Apariţia şi importanţa lor; 1.6. Valoarea de schimb a mărfii; 1.7. Veniturile celor trei clase ale societăţii; 1.8. Munca productivă şi munca neproductivă; 1.9. Capitalul, compoziţia şi formele lui; 1.10. Teoria comerţului internaţional în opera lui Adam Smith; **Cap. 2**. Gândirea economică ricardiană; 2.1. Preliminarii; 2.2. Ricardo, clasic al economiei politice; 2.3. Metoda şi sarcinile ceonomiei politice în opera lui David Ricardo; 2.4. Teoria valorii; 2.5. Teoria distribuţiei; 2.6. Teoria monetară; 2.7. Teoria comerţului internaţional; **Cap. 3.** Marxismul, parte integrantă a şcolii clasice; 3.1. Karl Marx, întemeietorul unei economii politice angajate; 3.2. Doctrina economică a lui Karl Marx; 3.3. Volumul al II-lea al "Capitalului"; 3.4. Volumul al III-lea al "Capitalului"; 3.5. Contribuţia lui F. Engels la evoluţia marxismului spre social democraţie ;*B. Neoclasicismul*; **Cap. 4.** Neoclasicismul sau marginalismul în gândirea economică; 4.1. Trăsăturile generale ale neoclasicismului; 4.2. Pionieri ai neoclasicismului; 4.3. Şcoala austriacă. Eugen von Böhm-Bawerk (1851-1931); 4.4. Marginalismul american. John Bates Clark (1847-1924); 4.5. Alfred Marshall (1842-1924)

Partea a II-a Cap. 5. Evoluţii ale marxismului la sfârşitul secolului al XIX-lea şi primele decenii ale secolului al XX-lea ; 5.1. F. Engels despre apariţia monopolurilor; 5.2. Karl Kautsky; 5.3. Rodulf Hilferding; **Cap. 6.** Dirijismul. Keynesismul; 6.1. Cauzele apariţiei dirijismului; 6.2. Locul lui John Maynard Keynes în gândirea economică universală; 6.3. Viaţa, activitatea şi evoluţia teoretică a lui John Maynard Keynes (1883-1946); 6.4. Rruprură şi continuitate; 6.5. Keynes-critic şi folosirea deplină; 6.7. Înclinaţia spre consum, variabila fundamentală a circuitului economnic; 6.8. Multiplicatorul; 6.9. Austeritatea aplicată salariilor este incompatibilă cu democraţia. Opiniile lui Keynes cu privire la căile folosirii depline a forţei de muncă; **Cap.** 7. Neokeynesismul; 7.1. Introducere, 7.2. Teoria dinamicii economice; **Cap. 8.** Teoriile echilibrului general; 8.1. Evoluţia istorică a teoriilor echilibrului general; 8.2. Gerard Debreu; **Cap. 9.** Şcoala de la Stokholm: tradiţia modernizată; 9.1. Introducere; 9.2. Erik Lindhal (1891-1960); 9.3. Bertil Ohlin (1899-1979); 9.4. Gunnar Myrdal (1898-1987); **Cap. 10.** Neoliberalismul; 10.1. A revoluţionat Keynes ştiinţa economică?; 10.2. Continuitate şi discontinuitate în ştiinţa economică; 10.3. Şcoala austriacă contemporană; 10.4. Programul neoliberalismului; 10.5. Neoliberalismul vest-germen; 10.6. Monetarismul. Orientările monetarismului; 10.7. Teoria capitalului uman; 10.8. Economia ofertei; 10.9. Şcoala Public Choise; **Cap. 11.** Sinteza neoclasică sau o nouă ortodoxie; 11.1. John Richard Hiks; 11.2. Alvin Hansen (1887-1975); 11.3. Sintez neoclasică; **Cap. 12.** Şcoala dependenţei, structuralism şi dezvoltare; 12.1. Introducere; 12.2. O a treia lume gândită la plural; 12.3. Tradiţia în economia dezvoltării; 12.4. Gunnar Myrdal (1898-987); 12.5. Structuralismul. Raul Prebish (1901-1987); 12.6. François Perroux (1903-1987); **Cap. 13**. Economişti neîncadraţi într-un curent dominant sau economişti eterodocşi; 13.1. Prin ce se caracterizează gândirea economică a eterodocşilor; 13.2. Joseph Schumpeter (1883-1950); 13. 3. John Keneth Galbraith; **Cap. 14.** Idei şi concepţii cu privire la comerţul interaţional în lumea contemporană; 14.1. Teoria costurilor comparative a lui David Ricardo; 14.2. Noi înţelegeri ale teoriei costurilor comparative; 14.3. Cotestări ale teoriei clasice a schimburilor internaţionale; **Cap. 15.** Teorii ale creşterii economice; 15.1. Noţini generale; 15.2. Noţiuni despre modele ale creşterii economice şi clasificarea lor; 15.3. Teorii şi modele globale ale creşterii economice

Printre nenumărate ordonanţe de urgenţă, hotărâri guvernamentale şi reforme economice care ne iau cu asalt în ultimii ani, cartea de faţă ne ajută să înţelegem mai bine de unde a pornit istoria gândirii economice şi care este adevăratul înţeles al atâtor doctrine economice de care auzim pomenindu-se zi de zi. Ea este utilă studenţilor, cadrelor didactice, cercetătorilor economişti, ca şi altor cititori instruiţi din diferite domenii ale ştiinţelor sociale.

Crina Petrescu

www.cimec.ro / www.mncr.ro

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE - ABREVIATIONS BIBLIOGRAPHIQUES - ABKÜRZUNGEN

AAR - Analele Academiei Române, Bucureşti
ACMIT - Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secţia pentru Transilvania, Cluj 1 (1926-1928), II (1929), III (1930-1931), IV (1932. 1938).
ActaAnt - Acta Antiqua Academiae Scientiarum Scientiarum Hungaricae Budapest, 1 (1952) şi urm. (=AAASH).
ActaArchBp - Acta Archaeologica. Biudapest, 1. (1951). şi urm.
ActaArchcarp - Acta Archaeologica Carpathica, Krakow, 1 (1958) şi urm. (=AAC).
ActaArchflung - Acta Archaeologica Academiae Scientarum Hungaricae. Budapest, 1 (1951) şi urm.
ActaArhsz - Acta Antiqua et Archaeologica, Szeged.
ActaMN - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca, 1 (1964) şi urm.
ActaPm - Acta Musei Porolissensis Zalău, 1 (1977) şi urm.
AcKner - Muller = M. I. - Fr. Muller, Die romischen Inschriftenin Dacien, Viena, 1865.
ActaMuz - Din activitatea muzeelor, Cluj, 1955, 1956.
Adriatica - Adriatica Prehistorica. Zagreb.
AE = Archaeologiae, Ertesito, 1, 1880
AEM = Archeologisch - epigrafische Mitteilungen aus Osterich-Ungarn, Viena, 1, 1877.
AFM - Alsoféhérvarmegye monografiaja. Aiud, 1901.
AIIA - Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie. Cluj-Napoca (continuare a publicaţiei AIIC Cluj, 1, 1958 şi urm.).
AAIAI - Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie. Iaşi. Iaşi, 1 (1914) şi urm.
AIM - Arheologiceskie issledovania v Moldavii. Chişinău.
AISC - Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj, 1 (1928) - V (1949).
AJA - American Journal of Archaeology, New York, I (1885) şi urm.
Alba Regia- Alba Regia. Az Istvan Kiraly Múzeum Kozlemenyei. Szekesfehérvrr, 1 (1960) şi urm.
Aluta - Aluta. Studii şi comunicări. Sfântu Gheorghe, 1 (1969) şi urm.
ALAS = Anuarul Liceului Andrei Şaguna
ALMV = Anuarul Liceului Mihai Viteazul
AnB - Analele Banatului. Studii şi cercetări din istoria şi arta Banatului. Timişoara, 1 (1928) - IV (1931).
Antiquity - Antiquity, Cambridge, - Newbury, 1 (1927) şi urm.
AnnEp - L'Année épigraphique. Revue des publications épigraphiques relatives a l'atntiqui té romaine. Supplement annuel a la Revue Arheologique. Paris.
AO - Arheologiceskie Otkratia, Moscova.
Apulum - Apulum. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia, Alba Iulia 1 (1939-1942), II (1943-1945), III (1947-1949), IV (= Studii şi comunicări, Acta Musei Regionalis Apulensis, 1961) V (1965) şi urm.
Aricescu, Armata = Aricescu, A. Armata în Dobrogea romană, Bucureşti 1977
VSL = Archiv des Vereins fur Siebenburgischen landsKune, Sibiu, 1, 1862

www.cimec.ro / www.mncr.ro

ArchAnz - Archaologischer Anzeiger. Berlin, 1 (1889) şi urm.
ArchÉrt - Archaeologiai Értesito. Budapest, 1 (1869) şi urm.
ArchHung - Archaeologia Hungarica, Budapest, 1 (1926) şi urm.
ArchJug - Archaeologia Jugoslavica. Beograd, 1 (1954) şi urm.
ArchKorrbl - Archcologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Pomerzeit, Fruhmittelalter, Herausgegeben von Rom:-Germ. Zentralmuseum Mainz a. Rhein, 1 (1971) şi urm.
ArchKözl - Archeologiai Kozlemények. Pest, 1 (1859) - Budapest, XXII (1899).
ArchRozl - Archeologické Rozhledy, Praha, 1 (1949) şi urm.
ArhMold - Arheologia Moldovei. Bucureşti, 1 (1961) şi urm.
ArhOlt - Arhivele Olteniei. Craiova, 1 (1920) şi urm.
ArhPregl - Arheoloski Pregled. Beograd.
ArhvN = Arhivele Naţionale
ArhvSt = Arhivele Naţionale
Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archeologiy at Ankara. London (1951) şi urm.
ASGE - Arheologiceski Sbornik Gosudarstvennogo. Ermitaja, Lenningrad.
ATE- Alsofehérmegyei tortenelmi, régészeti es termeszettudomanyi tarsulat évkonyve. Gyulafehérvar (Alba Iulia), I (1888) - XVII (1913).
ATTI - Atti del II CISPP, Florenţa, 1965.
AVSI - Archiv des Vereins fur siebenburgische Landekunde.Hermannstadt (Sibiu).
Banatica - Banatica. Muzeil judeţean Caraş-Severin, Reşiţa, 1 (1971) şi urm.
BAR - British Archaelogical Reports. Oxford.
BCH - Bulletin de Corespondance Hellénigue. Ecole Francaise d'Athénes. Paris, 1 (1877) şi urm.
ECMI - Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice. Bucureşti, 1 (1908) - XXXVIII. (1945).
BerRGK - Bericht der romisch-germanischen Kominission. Frankfurt a. Main, 1 (1904) şi urm. (=BRGK).
BKL - Bányaszati és Kohrszati lapok. Budapest, 1371-1944.
BMI - Buletinul Monumentelor Istorice. Bucureşti, 1 (1971) şi urm.
BMN - Bibliotheca Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
BOR- Biserica Ortodoxă Română. Bucureşti.
Britannia - A Journal of Romano-British and kindrod Studies London
BSNR - Buletinul Societăţii Numismatice Române;, .Bucureşti, 1 (1904) - XXXVI (1942).
Buridava - Studii şi materiale. Muzeul Judeţean Vâlcea. Râmnicu Vâlcea, 1 (1976) şi urm.
Dacia = Dacia. Revu d'archeologie et d'archeologie et d'histoire
CA = Cercetări Arheologice în Bucureşti. Muzeul Naţional Bucureşti (= CAB).
Carpica - Carpica. Muzeul de Istorie şi Artă "Iulian Antonescu" 'Bacău. Bacău, 1 (1968) şi urm.
Celticum - Supplément a l'Ogam, Tradition celtique. Histoire - Langue Archéologie - Religion. Rennes.
CIL - Corpus Inscriptionum Latinarum. Berlin.
CISPP - Congrés International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques.
Civilta - Civilta romana in Romania. Roma, 1970.
CN - Cercetări Numismaticc. Bucureşti.
CNH - L. Rethy, Corpus Nummorum Hungariae. Budapest, 1 (1889) II (1907).
Comori - Comori ale epocii bronzului din Romania, Bucureşti, 1995,
Crisia - Crisia. Culegere de materiale şi studii. Muzeul Ţării Crişurilor. Oradea, 1 (1971) şi urm.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Cumidava - Cumidava. Culegere de studii şi cercetări, Muzeul judejean Braşov. Braşov, I (1967) şi urm.
DA - Ch. Daremberg et edm. saglio, Dictionnaire des antiquités greques et romaines. Paris, 1 (1977) - V (1919).
Dacia - Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. Bucureşti, 1 (1924) XII (1948); N.S., Revue d'archéologie et d'histoire ancieinne. Bucureşti, 1 (1957) şi urm.
B. Orban, Szekelyfeld = Orban, B, A, Szokelfold leirasa tortenelmi, foldrajzi es nepsimi szepontol, Pesta, 1868.
DACI = Dictionnaire d'archeologie et de lithurgie (Cabrol-Leclercq). Paris, 1 (1924) şi urm.
Danubius - Danubius. Istorie-Etnografie, Muzeul Judeţean galaţi, Galaţi, 1 (1967) şi urm.
DIR - Documente privind istoria României. A - Moldova.;B - Ţara Românească; C - Transilvania, Bucureşti
D'Tudor, OTS = Tudor, D., Oraşe şi târguri în Dacia Romană, Bucureşti, 1968.
DissPann - Dissertationes Pannonicae. Budapest.
DIVR - Dicţionar de istorie veche a României. Bucureşti, 1976.
Dolg - Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem-és Régiségtarábol. Kolozvár (Cluj), 1(1910) - X (1916) (= Dolgcluj)
Dolgszeged - Dolgozatok a M.Kiraly Ferencz Jozsef' Tudma uyegyetem Archaeologiai Intézetébol. Szeged, 1 (1925) - XIX (1943).
Drobeta - Drobeta. Muzeul Regiunii Porţilor de Fier., Drobeta Turnu Severin, 1(1974) şi urm.
EDR - Ephemeris Dacoromana. Annuaria della Scuola Romani di Roma. Roma, 1 (1923) X (1943)
EE - Ephemeris Epigraphica. Corpis Inscriptionum Latinarum. Supplimentum. Berlin, 1 (1872) - 9 (1913) (= EphEip). Enciclopedia dell'arte dassica ed orientale. Roma, 1 (1958) Vr (1966).
Eirene - Eirene. Studia graeca et latina. Praha, 1 (1960) şi urm.
EISZ - Erdél Irodalmi Szemle, Cluj 1 (1924) - VI (1949).
EM = Erdelyi Muzeum, Cluj- Napoca, 1, 1883
EMKE - EMKE uti Kalauz, Budapest, 1899.
Eos - Eos. Commentarii Societatis Philologae Polonorum. Wratislawa.
EphemNap - Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie şi Istoria Artei. Cluj-Napoca, ' 1(1991) şi urm.
Erdmúz - Az Erdély Múzeum Egyesulet Évkonyve, Koloszvar (Cluj), 1 (1860) - L (1945) (= ErdM).
ErdRep - Erdély Régészetí Repertoriuma. I. Oskor (Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum, tom. I, Praehistorica; Roska Marton). Kolozsvar (Cluj), 1942.
FastiArch - Fasti Archaeologici. Annual Bulletin of classical Archaeology. Firenze, 1 (1946) şi urm.
FMT - Féyér magye története, Szekcsfehérvar.
FolArch - Folia Archaeologica, Budapest, 1 (1939) şi urm.
FVL - Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Hermannstadt (Sibiu), 1 (1958) . XIX (1976).
GazTran - Gazeta Transilvaniei, Braşov.
Gând = Gândirea
Germania - Germania. Anzeiger der romisch-germanischen Kommission des Deutschen Archeologischen Instituts. Frankfurt am Main, 1, (1917) şi urm.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Glasnik - Glasnik Srpski Akademii Nauk. Beograd.
Godisnjak - Godisnjak, Centar za balkanosloska ispitivania, Sarajevo.
GZM- Glasnik Zemaljscog Muzeja, Sarajevo.
Head - B.V. Head, Historia Nummorum, Oxford.
Hesperia - Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens. Athen.
Historica - Historica. Centrul de istorie, filologie şi etnografie, Craiova, 1 (1970) şi urm.
HTRTÉ - Hunyadmegyei Torténelmi és Régészeti Tarsasag Evkonyvei. Budapest - Deva, 1 (1880) - XXIII (1913).
IDR - Inscripţiile Daciei romane. Bucureşti, 1 (1975), II (1971), III 1 (1977), III 2 (1980), III 3 (1984), III 4 (1988).
ILS - Inscriptiones Latinae Selecxtae, ed. H. Dessau. Berlin, I-III (1892-1916).
IMCD - In memoriam Constartini Daicoviciu. Cluj, 1914.
IstRom - Istoria României. Bucureşti, 1 (1960), II (1§1611), III (1964), IV (1964).
Istros - Istros. Revue roumaine d'archéologie et d'histoire ancienne. Bucureşti, 1 (1934) şi rm.
I. Poulovics, Dacia = Poulovics, I. Dacia, Keleti notarnovola es oz ugrynvezelt dakezustkinsek
IzvArhInst - Izvestija na Arheologiceskija Institut Sofia, 1 (1910)- VII (1920); N.S., I (1921) şi urm.
JahfMDV - Jahresschrift die Mitteldeutsche Vorgaschichte. Berlin.
JahrbRGZM - Jahrbuch des romisch-gemanischen Zcntralmuseums zu Mainz. Mainz, 1 (1954) şi urm (= JhRGZM).
JDAI - Jahrbuch des (Kaiserlich) Deutschen Archalologischen Instituts. Berlin, 1 (1886-1887) şi urm.
JOAI - Jahreshefte des Osterreichischen Archaeologischen Instituts. Wien, 1 (1898) şi urm.
J. Jung, Fosten = Jung, J., Fasten der Provinz Dacien, Innsbruck, 1894
JSGUF - Jahrbuch der Schweizerischen Gessellschaft fur Ur-u. Fruhgeschichte. Basel, 1 (1909) şi urm.
KLIO = Klio, Beitrage den alten Geschit, Leipzig, 1, 1890
KozlCluj - Kozlemények az Erdély Nemżeti Muzeum Érem-és Régiségtarabol. Kolozvár (Cluj), 1 (1940) - 11/ (1944).
KSIA - Ksia. Anussr. Kratkie Soobicenia Instituti arheologii .Anussr.
Latomus - Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles, 1 (1937) şi urm.
LexMyth - Ausfurliches Lexikon der griechischen und romischen Mythologie (W. M.Roscher). Leipżig, 1 (1884) - VI (1937).
Litua - Litua. Studii şi comunicări. Muzeul Judeţean Gorj. Târgu Jiu, 1 (1981) şi urm. .
MacedoniaAA - Macedonia,Actae Archaeologicae Priep., 1 (1974) şi urm.
Marisia - Marisia. Studii şi materiale, Arheologie, istorie, etnografie, Muzeul Judeţean Târgu Mureş, Târgu Mureş, 1 (1971) şi urm.
Materiale - Materiale şi cercetări arheologice. Bucureşti, 1 (1953) şi urm. (= MCA, începând cu sesiunile anuale de rapoarte arheologice, XIII, Oradea. 19'79)
P. Kiraly, Dacia = Kiraly, . Dacia Provincia Augusti, Hagybecskerek, 1 - II, 1893 94.
MB - Mitropolia Banatului. Revista oficilă a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara
MIA - Materialî i Issledovania po arheologii, Moscova.
MIN - Muzeul Naţional. Bucureşti, 1 (1974) şi urm.
MNIT - Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei (= MAC, MIC, MITr, MuzIstCluj, Muzlst, Trans, MnlTr)
Musaios - Musaios, Buzău

www.cimec.ro / www.mncr.ro

NiÉH - Nouvelles Études d'Histoire. Bucureşti, 1 (1955) şi urm.
NK - Numizmatikai Kozlony, Budapest, 1 (1902) şiurm.,(Numk).
NZ - Numismatische Zeitschrift. Wien (1870) şi urm. (=NumZ).
OmD - Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani. Bucureşti, 1960.
OR - D. Tudor, Oltenia romană. Ed. a III-a, Bucureşti, 1968, Ed. a IV-a, Bucureşti, 1978.
Orpheus - Orpheus. Revista di umanita classica e .cristiana.Catania, Peuce Peuce. Studii şi comunicări de istorie etnografie şi muzeologie, Muzeul Delta Dunării. Tulcea, 1 (1970) şi urm.
Marţian, Rep = Marţian, I, Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistriţa Năsăud, 1920
MCC = Mitteilungen des K.K. Central Comission zur Erfaschung und Erhaltung der Boundenkmde, Viena, 1, 1850.
Pick - B pick Die antiken Munzen Nord-Gńechenlands;. I 1, Dacien und Moesien. Berlin, , 1899
Pontica - Pontica, Studii şi materiale de istorie, arheologie şi muzeografie. Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie. Constanţa, 1-III (Pontica, 1968-1970), IV (1971) şi urm.
Potaissa - Potaissa, Studii şi comunicări. Muzeui Muzeul de Istorie Turda, 1 (1978), II (1980), III (1982).
PPS - Proceeding of the Prehistoire Society. Cambridge London.
Problmuz - Probleme de muzeografie. Cluj, 1960, (1964).
PZ - Praehístorische Zeitschrift, Berlin - Leipzig. 1 (1909) şi urm.
RA - Rossijskaja Arheologia, Moscova.
RAC - Reallexikon fur Antíke und Christentum, Stuttgart. .
RCRF - Rei Cretariae Romana, Fautores. .
RE - Real - Eneyclopedie der clasíschen Altertumswissenschaft (Pauly-Wissowa-Kroll), Stuttgart, 1 (1893) şi urm,
RÉSSE - Revue des études sud-est européennes. Bucureşti, 1 (1963-1964) şi um. .
RepCluj - Repertoriul arheologic al judeţului Cluj. Bibliotheca Museí Napocensis, V, Cluj-Napoca, 1992.
RevArh - Revista Arhivelor. Bucureşti, 1 (1924) - VII (1946-1947); Seria nouă 1 (1958) şi urm.
Revlst- Revista de istorie (= Revísta istorică), Bucureşti, 1 (1915) XXIX (1943) (= RI).
RevMuz - Revista Muzeelor, Bucureşti, 1 (1964) şí urm.
RIB - R. G. Colingwood-R.I. Wright,The Roman Inscríptions in Britain, Oxford, 1965. .
RIC - H. Mattingly-E.A. Sydenham, The Roman Imperíal Coinage. London, 1 (1923) - V (1933), IX (1951).
RIR - Revista Istorică Română Bcureşti, 1 (1931) ..XVII (1947).
RMI - Revista Monumentelor Istorice. Bucureşti.
RMM - Revista Muzeelor şi Monumentelor. Bucureşti (M = Seria Muzee; MIA = Seria Monuimente istorice şi de artă).
RRC - M.FI. Crawford. Roman Republican Coinage, (Cambridge, 1974 (= Crawford).
RRH - Revue Roumairte d'Histoire. Bucureşti, 1(1962) şi urm. (= RevRHíst).
RomRum - Romer irt Roumanien. Aussteilung des Romisch-Germanischen Museums Köln und des Historischen Museums Cluj. Koln, 1969,
RVM - Rad Vojvodjanskih Muzeja. Novi Sad, 1 (1952) şi urm.
SA - Sotvietskaja Arheoiogija. Moskova.
SaalbJahrb - Saalburg Jahrbuch. Bericht des Saalburgmuseums. Frankfurt am Main-Bad Homburg, 1 (1910) şi urm.
SAI- Studii şi articole de istorie. Bucureşti, 1 (1956) şi urm.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Sargetia - Sargetia. Buletinul Muzeului Regional Hunedoara. Deva, 1 (1937), 11 (1941), lll (= Contribuţii la cunoaşterea regiunii Hunedoara, 1956), IV (1966) şi urm.
SCA - Studii şi cercetări de anitropologie. Bucureşti.
SCIV - Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti, 1 (1950) - 23 (1973). 'Vezi şi SCIVA.
SCIVA - Studii şi cercetări de istorie vcche şi arheologie. Bucureşti, 25 (1974) şi urm.(Continuă publicaţia SCIV).
SCN - Studii şi cercetări de numismatică. Bucureşti, 1 (1957) şi urm.
SIB- Studii de istoria Banatului. Anuarul Facultăţii de Litere, Filosofie, Istorie. Secţia Istorie, Timişoara, 1 (1971) şi urm.
SlovArch - Slovenska Archeologia. Casopis Slovenskej Akademie Vied. Bratislava, 1 (1953) şi urm.
SMM- Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară Bucureşti, 1 (1968) şi urm.
SMTM = Studii şi materiale. Târgu mureş, Târgu mureş, 1, 1958.
Starinar - Starinar. Organ Srpskog Arheoskog Drustva. Beograd, 1 (1984) şi urm.
Stcl - Studii Clasice. Bucureşti, 1 (1959) şi urm,
StComc - Studii şi comunicări de etnografie-istorie, Carensebeş, Caransebeş, I (1977) - IV (1984). Vezi şi Tibiscum.
StcomSibiu - Muzeul Brukenthal. Studii şi comunicăii. Arheologie-istorie. Sibiu, 1 (1956) şi urm.
Suceava - Suceava. Anuarul Muzeului Judeţean Suceava. Suceava.
Studia - Studia Universitatis "Babeş-Bolyai", Cluj, 1 (1956) şi urm.
SympThr - Symposia Thracologica. Bucureşti.
Tibiscum - Studii şi comunicări de etnografie-istorie. Muzeul Judeţean de etnografie şi al regimentului de graniţă Caransebeş. Caransebeş, V (1916) şi urm. (Continuă publi caţia StComC).
Tibiscus - Tibiscus. Muzeul Banatului Timişoara. Timişoara, 1 (1971) şi urm.
Trib = Tribuna
Tituli - Tituli. Rivista di epigrafia antica. Roma.
TransAnt[3] - C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité. Ed. a III-a, Bucureşti, 1945.
TRET - Torténelmi és Régészeti Értesito. Timişoara, 1 (1885) XXXIII (1917).
TIR = Tabula Imperii Romanii, Bucureşti, 1965
ZborNm- Zbornik Radova Narodnog Muzeja, Beograd, I (1956-1957) şi urm.
Ziridava - Ziridava. Studii şi cercetări. Muzeul Regional (apoi Judeţean) Arad. Arad, 1(1967) şi urm.
ZPE - Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik. Bonn.

www.cimec.ro / www.mncr.ro

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Tipărit la:
S.C. SUPERGRAPH TIPO S.R.L.
Cluj-Napoca

www.cimec.ro / www.mncr.ro